

МИХАЙЛО Г. МАРУЙЧАК

ІСТОРІЯ
УКРАЇНЦІВ
КАНАДИ

Том II
Видання друге

ВІПІВНІК
1991

ІСТОРІЯ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ

Том II

**THE UKRAINIAN CANADIANS:
A HISTORY**

by

MICHAEL H. MARUNCHAK

Volume II

Winnipeg

1991

Canada

Published by

**UKRAINIAN ACADEMY OF ARTS AND SCIENCES
IN CANADA**

МИХАЙЛО Г. МАРУНЧАК

ІСТОРИЯ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ

Том II

Вінніпег

1991

Канада

Накладом

**УКРАЇНСЬКОЇ ВІЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК
В КАНАДІ**

Авторські права застережені

Copyright by M.H. Marunchak, 1974
Second Edition, 1991

Друге видання 1991

Printed in Canada

CANADIAN CATALOGUING IN PUBLICATION DATA

Marunchak, Mykhailo H., 1914-

Istoriia Ukraïnsiv Kanady — Vol. II

Title on added t.p.: The Ukrainian Canadians
Includes bibliographical references.
ISBN 1-55056-102-2

I. Ukrainian Canadians — History.* I. Ukraïns'ka vil'na adakemiia
nauk. II. Title. III. Title: The Ukrainian Canadians

FC106.U5M3 1991 971/.00491791 C91-097019-X
F1035.U5M3 1991

ПЕРЕДМОВА

Цим другим томом завершується капітальна дослідча праця д-ра М. Г. Марунчака — ІСТОРІЯ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ. Перший том, який вийшов у світ в 1968 році, автор присвятив всеціло так званій “Піонерській” добі, згідно з його історіографічною схемою поділу історії українців Канади на три доби: піонерську, добу розбудови та добу організаційного вивершення. Як перший, так і цей другий том досягають кожний коло 500 сторінок друку. Отже автор присвятив першій добі піонерській половину своєї праці. Ця доба в працях попередніх авторів було мало досліджена, історичні документи були під великою небезпекою затраченню, а живі ще останки перших хвиль масового поселення українців в Канаді відходили у вічність. Своїми героїчними зусиллями д-р Марунчак зібрав і спас від затраченню піонерські пам'ятки і збагатив свої дослідні споминами ще живих найстарших піонерів, шляхом безпосереднього з ними контакту. Не диво тому, що д-р Марунчак присвятив цій першій добі половину своєї праці.

Не менш важливими і не менш старанно, скрупульозно зібраними й дослідженими д-ром Марунчаком є історичні нариси другої й третьої доби, яким присвячений цей другий том.

Друга доба “Розбудови, закріплення та інтеграції” — це доба між двома світовими війнами. Д-р Марунчак аналізує політичну ситуацію в Україні, в наслідок якої стався приплив української іміграції в Канаду, а в Канаді потужно оживилася організаційна діяльність української спільноти. Допомога краєві, змагання до об'єднання сил на ґрунті релігійнім, культурно-громадським і політичним. Оживлення існуючих і створення нових організацій — цьому присвячено коло сотки перших сторінок. Окремо д-р Марунчак спиняється над так званим “третьім станом” — верствою української інтелігенції, що почала енергійно зростати й займати професійні стасовища; над зростом кооперативного руху, досягненнями в агрикультурі, участю в канадській політиці. Докладно аналізує він “релігійні справи” — церковні організації національних українських церков; пресу, канадсько-українську літературу, “процеси національного вивершення” аж до створення все-українського провідного центру — Комітету Українців Канади. Цим замикається Друга доба, на 257 сторінці — в загальному на половині книги. Друга половина, по справедливості, присвячена найновішій Третій добі — Добі організаційного вивершення.

Як Перша Світова Війна й події на її тлі в Україні викликала піднесення творчого духу й діяльності українців Канади, так і остання Світова Війна стала могутнім стимулом до піднесення національного й державно-політичного руху канадського українства. Як і в попередній частині, автор аналізує й документально стверджує свої заключення, цей історичний етап українців Канади: зусилля в Другій Світовій Війні, всебічні заходи в справі поселення в Канаді і взагалі у країнах вільного світу зірваних з рідних земель українців в зонах Англійської, Американської та Французької окупації Німеччини, захисту їх від насильної репатріації;

місія Фонду Допомоги і т. ін. Д-р Марунчак аналізує соціальну структуру третьої імміграції, територіальне розміщення її в Канаді, знову спиняється над розвитком в цій добі господарського життя, кооперації, церковної діяльності, участі українців в канадській армії, діяльності ветеранських організацій, жіночих, молодечих і ін. Досліджує історію й стан українського шкільництва — приватного й у публичній системі, розвиток і стан преси, літературу, мистецтво — взагалі в цьому розділі д-р Марунчак охоплює й досліджує нові українські надбання в усіх важливих галузях канадського культурного, політичного й громадського життя, щоб закінчити ці процеси не тільки внутрішнім вивершенням спільноти, але також вказати ролю цієї спільноти в українській діаспорі вільного світу, формуючи Пан-Американську Українську Конференцію та ініціюючи Світовий Конгрес Вільних Українців.

Таким є, в цій короткій передмові, цей другий том “Історії Українців Канади” — д-ра Марунчака, яким томом замикається ця праця, як цілість, як синтезована наукова праця, в додаток до його “Історії Українців Канади”, виданій в англійській мові в 1970 році, для англомовного світу.

Особлива цінність праць д-ра Марунчака полягає в тому, що вони є оригінальними, його власними дослідженнями, заснованими на джерельних матеріялах, у відміню до компілятивних праць в подібній ділянці, заснованих на чужих дослідках.

“Історія” д-ра Марунчака, при всій її обширності, не є й не може бути вичерпною. Автор не міг спинитися над окремими галузями, які можуть бути опрацьованими докладно в спеціальних монографіях. Але д-р Марунчак дає ґрунтовний матеріял, з якого вже дістає можливість інший дослідник розпочати й розвинути свою спеціальну працю.

На закінчення цього короткого вступу хочеться сказати словами нашого поета В. Самійленка, з того, що він сказав про українську мову, а саме:

Діямант дорогий на дорозі лежав,
Був потоптаний, пилом припав
І ніхто не підняв діяманту того —
Йшло багато людей і цурались його.

Таким, як не діямантом, то дорогим намистом сліз і радості лежали історичні пам’ятки наших піонерів в Канаді — їх історія.

Доктор Марунчак підняв те намисто з шорохів і затоптання ногами перехожих. В цьому його незабутня для історії заслуга.

Він написав свої історичні праці, зокрема цю “Історію Українців Канади”, але видати їх не зміг би, колиб не було того, не так великого, числа справжніх наших меценатів, що прийшли тут зі своєю допомогою. Наші меценати не подібні до американських, які орудують мільйонами. У наших умовах тисячка дару дорожча за мільйон американських меценатів, сотка за тисячу, десятка за сотку. Хай буде честь і слава нашим українським меценатам, що уможливили вихід у світ цих історичних праць, а в тому цієї першої й великої “Історії Українців Канади”.

Д-р М. І. МАНДРИКА

З М І С Т

Предмова	5
Зміст	7

ДРУГА ДОБА

Доба розбудови, закріплення та інтеграції	9-254
Замість вступного слова	10
Вступ	11
Міграція та іміграція в Другій добі	13
Політична ситуація в Україні та приплив нової іміграції	20
Товариство Опіки над українськими переселенцями ім. св. Рафаїла	29
Українське Іміграційно-Колонізаційне Бюро та інші іміграційні установи	34
До характеристики другої іміграції	36
Організаційне і громадське життя	39-100
Допомога краєві єднає українців релігійно і політично 39, Змагання до об'єднаних сил 58, Канадійська Січова Організація 60, Союз Українців Самостійників (СУС) 63, Українська Стрілецька Громада (УСГ) — Українське Національне Об'єднання (УНО) 66, Братство Українців Католиків (БУК) 70, Товариство Український Робітничо-Фармерський Дім (ТУРФ Дім) 73, УРФОТ — ФУРФО — СУО — УРО 78, Українське Трудове Об'єднання 80, Ліга Бритійських Українців 82, Жіночі організації 83, Союз Українок Канади (СУК) 85, Організація Українок Канади (ОУК) 87, Ліга Українських Католицьких Жінок (ЛУКЖ) 89, Комітет Українок Канади 90, Молодіжні організації 92, Союз Української Молоді Канади (СУМК) 92, Молоді Українські Націоналісти (МУН) 93, Українське Католицьке Юнацтво 94, Студентські організації 94, Допомогові товариства 97, Льокальні організації 99	
Третій стан	101
Кооперативний рух	106
Агрикультурні осяги	108
Інтеграція на політичному відтинку 112, Манітоба 113, Саскачеван 114, Алберта 115, Підсумки 116.	
3 провінційних до доміняльних горизонтів	117
Школи й учительство	120
Культурна ідентифікація	129
Релігійні справи	143-153
Українська Католицька Церква (Руська Греко-Католицька Церква) 144, Чин Отців Василіян 145, Сестри Службовиці 146, Отці Редемптористи (Чин Найсвятішого Ізбавителя (ЧНІ) 147, Чин Отців Облятів 149, Українська Греко-Православна Церква (УГПЦ) 149, Протестантські Церкви 152.	
Преса	154-212
Вінніпег (154-171): Український Голос і Канадійський Українець 154, Канадійський Ранок 157, Національна преса 158, Канадійська Січ 159, Правда і Воля 160, Стрілецькі Вісті 161, Правда 161, Специфічні видання 162, Політичні та літературні видання 162, Видання для молоді 165, Гумор і сатира 166, Англомовна преса 167, Інші видання 169.	
На заході Канади (171-178): Правда і Воля 171, Фармерське Слово і Наш Поступ 172, Гаранник, Фармерський Голос 172, Західні Вісті — Українські Вісті 73, Новий Шлях 174, Інші видання Алберти 175, Саскачеван: Саскатун, Йорктон, Канора 176.	
Схід Канади (178-181): Торонто 178, Оттава, Монреал, Ошава 180, Московфільська преса 181, Комуністична преса 183.	
Література (Національна) 213-231, Марксистська група 227-228, Англосаксонська група 228-231.	
Живі зв'язки з землею батьків	232-238
Розв'язує процеси національного вивершення 239, Українська Національна Рада 245, Події в Європі наказом до спільної дії 247, Комітет Українців Канади (КУК) — Конгрес Українців Канади 250.	

ТРЕТЯ ДОБА

Доба організаційного вивернення

Українські зусилля в Другій світовій війні	258
Акція українців Канади в справі іміграції переміщених осіб до Канади	265
Фонд Допомоги Українців Канади	265
Місія ФДУК у Бритійській зоні Німеччини	267
Суспільна Служба Українців Канади	269
Соціальна структура третьої іміграції	271
Розміщення українців в Третій добі	274
Господарські осяги та господарська інтеграція	281
Кредитова кооперація	286
Церковне життя	289-299
Українська Католицька Церква 290, Українська Греко-Православна Церква (УГПЦ) 295, Українське Євангельське Об'єднання 297, Українське Євангельське Баптистське Об'єднання 298.	
Раміфікація та координація громадського життя	300-320
Товариство Українських Канадських Вояків і Союз Українських Канадських Ветеранів 300, В спільноту включається нова іміграція 302, Науковий сектор 303, Комбатантські організації 306, Молодечий сектор — Рада Української Молоді Канади (РУМК) 307, Жіночий Сектор — Комітет Українок Канади 309, Сектор громадських організацій 311, Організації поза системою КУК 318.	
Українська мова в публічних школах та університетах	321-324
Саскачеван — Алберта 321, Манітоба 323.	
Приватне шкільництво	325-328
Преса	329-370
Загально-національна преса 329, Торонто-Схід 331, Вінніпег-Захід 339, Релігійна преса 343, Католицька 343, Православна 346, Протестантська або Євангельська преса 347, Прокомуністична 349, До характеристики преси 352.	
Радіо, телевізія та фільм	371
Поети - письменники	383
Образотворчі мистці	392
Музика і хорове мистецтво	397
Народна Фондація Тараса Шевченка й наукові установи	403
Інтеграція горизонтальних і вертикальних вимірів	407-454
Манітоба 409, Алберта 412, Саскачеван 413, Онтаріо 415, Посли до федерального парламенту 416, Сенаторські номінації 450, Судейські номінації та інші 458.	
Пан-американська Українська Конференція (ПАУК)	455
Українці Канади ініціюють Світовий Конгрес Вільних Українців	457
Асиміляційні процеси та боротьба з ними	460
Ідейне заложення української історії в Канаді	469
Світлини в тексті	сторінки: 41-56, 185-208, 241-244, 353-368, 417-448
Довідковий додаток	472-477
Показники: а) Особовий	478-493
б) Показник церков, організацій, шкіл та різних суспільних гуртовань	494-498
в) Показник періодиків та видавництв	499-502
г) Показник періодиків в англломовному звучанні	502-503
г) Показник географічних назв (місцевості, провінції, краї)	502-503
Бібліографія	506-508
Післяслово автора	509
Конгресовий календарець українців Канади	511

ДРУГА ДОБА

**ДОБА РОЗБУДОВИ, ЗАКРІПЛЕННЯ
ТА ІНТЕГРАЦІЇ**

ВСТУПНЕ СЛОВО АВТОРА ДО ДРУГОГО ВИДАННЯ

Оце випускаємо в світ другий том “Історії українців Канади”, що є продовженням першого тому цього твору, що його ми перевидали в цьому році з нагоди проголошення Українського канадського століття в цій країні. Перший наклад першого тому появився в 1968 році, перший наклад другого тому в 1974 р. Обі книги дають заокруглену цілість українського буття в Канаді. Хоча оба томи мають організаційну пов’язаність росту української спільноти в Канаді, проте кожний том творить для себе окрему часово-заокруглену цілість. Коли перший том присвячений тільки піонерській добі, то другий том охоплює другу і третю добу в нашій схемі, а саме добу розбудови, закріплення й інтеграції, якої процеси розвивалися між двома світовими війнами та врешті третю добу — добу організаційного вивершення, що відтворює розвоєві тенденції української спільноти в Канаді вже після Другої світової війни.

Оба томи появляються в ювілейному році Століття українського поселення в Канаді та дають читачеві всесторонній образ суспільних процесів та здобутків української людини в країні, що послужила українським поселенцям політичними й демократичними свободами та необмеженими можливостями суспільно-економічного змагу. До цих основ український поселенець мусів додати свою настанову, організаційну здібність, бажання й силу йти в рядах інших жителів цієї країни, які змагалися і змагаються в творчій боротьбі за свою коекзистенцію. З перспективи століття можемо з глибоким переконанням зложити заяву, що українські поселенці в Канаді склали блискучий іспит зі своїх змагань й осягів. Історія цих двох томів — це підсумки їх зусиль, болів, жертви і здобутків.

Перевидасмо оба томи “Історії українців Канади” в році великих подій і суспільних звершень в Україні. В дні 24 серпня 1991 р. парламент України — Верховна Рада проголосила майже одноголосно Акт Державної незалежності України, а всенародний референдум України акцептував цю ухвалу державної незалежності абсолютною більшістю голосів жителів всієї України в дні 1 грудня, віддаючи за ухвалу понад 90% голосів всего населення.

Українські поселенці в Канаді від перших своїх початків уважали себе духовними дітьми — синами і доньками України й вже від перших своїх публічних виступів в цій країні вони обороняли права українського народу на його культурну і політичну незалежність на його етнографічній території. Тому збіг двох великих дат української спільноти в Канаді — Століття української канадської коекзистенції та Державного суверенітету України незаперечно створюють цій спільноті дальші далекосяжні перспективи росту й її розвою в цій країні.

Вступ

Друга доба українців Канади замикається двома світовими війнами. Є це доба дальшої розбудови усіх ділянок суспільного життя українців Канади, яких праця проходить уже більш у доміняльних, цебто краєвих вимірах. На фундаментах льокальних, окружних та провінційних суспільних творів, у більшості збудованих у піонерській добі, підносяться доміняльні верхи другої доби, які надають поодиноким конструкціям належне вивершення. Це поважно причинюється до національної інтеграції, але тільки в релігійних, ідеологічних та політичних площинах. Доміняльні організації шукають шляхів свого вияву і не завжди ті шляхи проходять паралельними напрямними. Часто вони схрещуються і звідси часті зудари та розбіжності. Найчастіше це приключається у сфері ексклюзивних понять, як релігія та ідеологія. Однак процес здорової та природньої інтеграції не перестає діяти. В обличчі зовнішних подій, що могли поважно заважити на майбутньому спільноти, цей процес посилювався і спільнота замикалася обручем національної відпорности. Ці свідомі і підсвідомі гони самозбереження найбільш проявлялись у двох світових війнах. Наслідком природніх розвоєвих процесів та зовнішних небезпек процес національної інтеграції завершився в загально-національне об'єднання.

Об'єднуючі процеси проходили не тільки по лінії національного усупільнення. Посилена інтеграція проходила також у загально-канадській площині. Відтинки господарського та політичного життя Канади — це широке поле, в якому українці Канади знаходили свої вияви та докладали свою цеголку до великої державної будови. На цьому відтинку теж запримічується великі переміни. Впродовж цілої доби слідна постійна міграція з фарм до міст. В містах український елемент ступнево здобуває респектуюче право громадянства. Цей елемент скріплює передусім друга генерація, яка виростала і виховувалася вже в Канаді, й тепер приходить до голосу у всіх відтинках життя, але найбільш замітно на політичному та професійному. Цей міський елемент українців помітно скріплює нова, міжвоєнна українська іміграція з Європи, яка тисячами вливається до Канади. Вона з господарського і політичного аспекту скріплює ще більш

ці розвоєві суспільні процеси. Велике посилення і оживлення вносить вона в культурно-громадський відтинок.

Українська спільнота Канади стає жити переконанням, що Канада—це не переходовий причілок для тисячів піонерів та нових імігрантів. Це для них прибрана батьківщина на довгі століття. Вони почувають себе невід'ємною частиною цієї адоптованої батьківщини. В цих почуваннях сплітається відповідальність за долю цієї країни, її розвій та її майбутне. Звідси зроджується посилений патріотизм до землі, людей та всього, що творить ця країна, як цілість, задокументований у все більшій участі в муніципальних, провінційних то домініяльних виборах, у кермі менших і більших громадських установ Канади. Це виявляється в пресі і літературі. Вершком цієї відповідальности і патріотизму була участь понад 35,000 українців на фронтах Канади у Другій світовій війні.

Праця, кров та життя стали твердим та нерозлучним вузлом канадської інтеграції і в ній українська спільнота Канади виявляла сильне та незаперечне бажання жити культурними надбаннями свого народу та почуватися і в цій площі його частиною. Звідси впливали оправдані зобов'язання супроти цього народу у хвилинах, коли моральні і політичні стимули й аргументи за цим промовляли. Саме ці соціальні процеси в їх історичному аспекті пробуємо розглянути в цій другій добі.

**Пилип Коновал, герой Першої світової війни
Victoria Cross First World War Hero**

МІГРАЦІЯ ТА ІМІГРАЦІЯ В ДРУГІЙ ДОБІ

Статистика з 1911 року виказує, що понад 85 відсотків українського населення займалися рільництвом і жили на фермах, але вже статистичні дані з 1921 р. виказують, що майже повних 20 відсотків його жили в містах. Ще десять років пізніше, бо згідно з цензусом з 1931 р., українського населення в містах було майже 30 процентів з цілоти і в наступному цензусі з 1941 р. відсоток українського населення в містах підноситься до 34 відсотків. Ці статистичні цифри вказують, що соціальна структура українського поселення у другій добі української історії в Канаді, яка охоплює час між двома світовими війнами, стала ступнево мінятися. Позірно виглядало б, що майже 20 відсотків населення з ферм перейшли до міста в часі другої доби. Але на цю міграцію населення мали теж вплив декілька інших факторів.

Детальніше доводилося нам обговорювати українські поселення в першій добі,—добі піонерства. Більшість із них знайшлися на другій сорти землях, зокрема якщо йдеться про Манітобу. Були ферми, на яких власники змагалися довгі роки, щоб опісля здати їх задурно як не державі, то свому сусідові. Деякі ферми мусіли бути змінені в комунальні пасовиська, бо їх плідність була мінімальна, або жодна. “Часто треба було подивляти завзяття цих людей, пишуть у своїй праці Р. В. Мурчі і Г. С. Грент, щоб видержати в цих неужитках роками і наставляти власну родину на деправацію найконечніших річей”. Та приходив час, що треба було рішатися—або шукати іншого гомстеду, або переноситися до міста на зарібну працю. Коефіцієнт зросту українського населення в місті був наслідком також молодого покоління, що виростало в Канаді та не бачило великих вигледів для фермерування на неурожайних степах. Частина цієї молоді і шляхом науки і шляхом життєвої конечности опинялася в місті. Модерна фермерська техніка також сприяла великому мігруванню населення з ферми до міста, зокрема якщо взяти під увагу чисельність українських родин. Первісний серп заступає косарка, рискаль — трактор і ціп — парова молотілка; ще пізніше на зміну прийшов сильно-економічний комбайн. Удосконалення господарського знаряддя виелімінувало тим самим нову соціальну структуру. Фактором великого значення на зріст міського населення українців мала також нова іміграція, що почалася зно-

ву після Першої світової війни. Риси цієї іміграції значно в дечому різнилися від іміграції першої доби, але про це дещо згодом.

Міграція українського населення відбувалася не тільки до міста. На переломі першої і другої доби ми бачимо теж помітне пересування у фермерських поселеннях. Пересунення, чи радше освоєвання нових урожайніших піль, які знаходилися довкола поселенчих українських бльоків, відбувалося коштом, передусім, англо-саксонських поселенців. Останні були раді продати дещо землі жадібним українцям за добру, часом навіть сильно підбиту ціну. Війна цьому помагала. В 1919 році фермерські продукти зросли до 134 відсотків передвоєнної ціни. В містах були також добрі зарібки. Ті, які не мали надто добрих фарм, допомагали собі городами. Городництво зокрема розвивалося довкола міст. Велика ощадність поселенців-піонерів допомагала заощадити деяку суму гроша, щоб опісля задаткувати кращу фарму. Таким чином стали поширюватись поселення напр. на полудне від Райдінг Мавтейну в муніципалах Герісон, Стретклер, Росбурн і передусім на полудне від Овкбурну в околиці Шол Лейку, далі в околиці Гілберт Плейнсу, фарми довкола Давфину, як також в околиці Емерсону і Дуфросту—всі в Манітобі. Такий сам процес відбувався у провінції Саскачевану, в околицях Райну (Rhein), Гемтону (Hamton), довкола Йоркстону, як теж в околицях Калдеру, Канори та Врокстону, в пізніших часах недалеко Мелвилу (Melville) та Балкарресу (Balcarres). Коли в 20-их роках індіянська Резерва малого чорного медведя пішла на парцеляцію, майже вся посілість перейшла в руки українців. Ті самі тенденції української експансії відготовують у провінції Алберти, яка, з уваги на свою найкращу якість землі, давала можливість ощадним фермерам докупляти все нові секції землі. Найбільш помітне це в околицях Шандро, Ендру, Вилінгтону, на полудне від Ренфірлі, Лявой, Інісфрі та інших осередках. Поширення тут часто відбувалося наслідком комасації фарм, деякі господарі набували по кілька фарм. Розуміється, у більшості цей викуп фарм відбувався на виплат і тут саме крилася велика небезпека для тих, що ці закупа робити. Переставка народного господарства після кожної війни зазнає основних змін, часто й депресій. Таку депресію пережили канадці після Першої світової війни. Свого вершка досягнула вона в 1923 році, коли господарські продукти впали в ціні на сім процент нижче передвоєнної ціни. Багато фермерів втратили задатки на куплених фармах. Деякі довго мусіли натискати на свої ощадності, щоб позбутися вели-

ких задовжень. Все таки започаткований процес експансії українців на кращі землі не припинявся. В цій експансії вартість землі грала велику роль. Де були землі добрі, там фермери набували ще по одній секції, часто й по більше. Вправді і при менш урожайних землях відбувалося скуповування фарм, але це діялось тоді, коли піонери стали переходити на так звану подвійну господарку, управи землі та випасу худоби, годівлі свиней та дробу, а передусім на молочарство. Ця подвійна господарка була найбільш економічно доцільною в Манітобі, де землі порівняльно з іншими провінціями були найбідніші. Зміна господарської системи тягнула за собою дальші господарські наслідки. Збіжеві елевейтори, які виструнчилися по більших стаційних осередках, мусли бути зліквідовані, бо дуже швидко вони, замість перекупляти кількадесять тисяч бушлів збіжжя, діставали лише кільканадцять тисяч. Зміна системи господарювання в Манітобі потягнула за собою і ліквідацію Української Елеваторської Спільки, яка вже мала кільканадцять власних елеваторів та поважну суму майна. Як управа рілі, так і випас худоби вимагав землі і здорово-амбітні власники змагали до того, щоб свої простори поширити.

Як представлялася ця експансія в поодиноких провінціях та цифрах, найкраще про це говорять висліди дослідів Іміграційного Департаменту, переведені в 1929 р. ¹⁾.

Пересічна власність й обрїбка землі в українських поселеннях прерійних провінцій

Дистрикт	Відвідані фарми	Скільки років в Канаді	Пересічна	Оброблено	Оброблено
			власність	на фарму	на одну чвертку
			Чвертка	Акри	Акри
Манітоба					
Кройцберг	16	28	1	18.1	18.1
Стюартбурн	18	26.5	1	50	50
Етелберт	15	28	1.2	70	58.33
Саскачеван:					
Канора	14	25.4	2	133	69.50
Сент Джулієн	12	28.8	2.35	185	78.82
Гефорд	10	24	2.8	250	89.29
Алберта:					
Шандро	11	27	2.6	248	95.39

З повищої статистики так і видно, що чим кращі землі, тим більш було випрацьованих акрів. Чим поганіші землі, тим і мен-

¹⁾ Charles H. Young, *The Ukrainian Canadians: A Study in Assimilation*, Toronto, 1931, p. 98.

ші фарми. Якість землі мала свою господарську вимову. Перед вели тут Алберта і Саскачеван.

Що це давало в цифрах, може послужити дальше з'ясування, взяте з так званого дивізійного цензусу в Алберті, ч. 10. з 1925 р., що охоплює у великій більшості український дискрикт Вегревилщини. Дистрикт цей продукував: Збіжєвих культур на 14,901,855 долярів, городини на 287,668 дол., лісової продукції на 220,359 дол., продано худоби на 2,384.812 дол., битої худоби на 544,087 дол., тваринних продуктів (молоко, шкіри, пір'я, тощо) на 1,591,913 дол. Це наглядно вказує, якою могутньою господарською силою ставали нові поселенці канадських прерій.

Поселення, чи властиво розселення, відбувалося не тільки в околицях поселенців, тобто в заселених ними, чи їхніми потомками, просторах. Багато родин виїздили в зовсім нові околиці, зокрема в терени, що були відкриті для колонізації в добі між двома війнами. До таких нових теренів належав передусім Піс Ривер (Peace River). Тут поселювалися вони в околицях Ройкрофту (Rycroft), Гренд Прері, Сексміту (Sexsmith), Піс Ривер Кроссінгу (Peace River Crossing) та в інших. Багато поселилися в околиці Слейв Лейку (Slave Lake), Фадер Буллер Риверу (Father Buller River), Атабаски (Athabasca), Каннігтону (Cunnington), Дорчестеру (Dorchester). Деякі поселювалися на північ від Саскачеван Риверу близько Ковл Лейку (Coal Lake), Сент Полу (Saint Paul), Боннівилу (Bonnyville), Лак ла Бише (Lac La Biche), Де Шей (De Shay), деякі в дистрикті Сембургу (Samburg) на північний схід від Принс Алберту (Prince Albert), ще деякі довкола так званого Вузла Гадсон Бей. Досить поважні скупчення були біля Сент Волбургу (St. Walburg) та Медов Лейку (Meadow Lake) в Саскачевані та довкола озера Вабану (Wabun) в Алберті. Поважна кількість українських родин виїхали також до ЗДА. Виїздили туди передусім родини з околиць, що були вздовж канадсько-американської границі. З околиці Стюартбурну, першої української групової колонії Манітоби, виїхало в 20-их роках кількасот родин, хоч поважна скількість (коло сотні родин) звідси виїхали також в околиці Принс Алберту та Піс Риверу. Поселенці цієї колонії передали в руки своїх сусідів, або просто залишили на призволяще коло 58 тисяч акрів неужитків, які ще й часто заливала з весною вода з ріки Росо. В околиці Принс Алберту та Піс Риверу, також до ЗДА, виїхала значна частина поселенців з околиці Сифтону-Етелберту, передусім з полоси землі, де сьогодні є велике громадське пасовисько, що простягається на кількадесят миль. На цьому просторі були цілі сели-

ща, як Волківці (Мінк-Крік) та Мінк Ривер ²⁾, з округи Тарас та інші. Найбільш, однак, виїздили, чи переселялись, піонери з Міжозерної полоси, званої Інтерлейк Дистрикт. Поважний вплив поселенців звідти почався був у першій половині 20-их років. Про це переселення Р. В. Мурчі та Г. С. Грент говорять так:

"In the last five years the population of Lakeview, Glenella, St. Rose, Lawrence, and the unorganized territory has decreased considerably, due to the abandonment of homesteads, and the Soldiers' Settlement grants in this area" ³⁾.

Згідно зі статистикою, яку подають ці ж автори, в муніципалі Кройцбургу було в 1921 р. 3,987 населення і в 1926 р. 3,607, а в Гленеллі в тому часі впало воно з 2,501 на 1,897. Історія цієї полоси ніколи не змогла зареєструвати зросту населення. Такий процес продовжувався також і після Другої світової війни.

Якість землі, господарські та кліматичні умовини, а теж технізація сільського господарства поважно впливали на пересування українського населення в Канаді, зокрема, якщо йдеться про три степові провінції—Манітобу, Саскачеван та Алберту. Перша із них зазнала найбільше змін, за нею пішов Саскачеван,—найбільш стабільна та атрактивна була таки Алберта. Дальший вплив іміграції був додатковим чинником, що вирішно впливав на соціальну структуру українського поселення. Та всупереч до цих факторів і змін, які вони зумовляли, все таки поселенчі масиви, що їх започаткували піонери в першій добі, не змінювалися у своїй основі. Полоса бльокових поселень, що простягалася на південь від Вінніпегу до канадсько-американської границі, проходила і далі в північно-західному напрямі через Саскачеван та Алберту в сторону найдальш висуненої на захід Атабаски. Ця полоса проходить шириною від 200 до 300 миль та довжиною доходить до 1,800 миль. У другій добі ця полоса продовжилася і поширилася на Піс Риверщину, Принц Албертщину та Атабаску. Це простір, що займає приблизно 250,000 квадратних миль і на якому щонайменш одна четвертина людности—це українці. В цьому просторі знаходяться три найбільші українські культурні осередки, а саме Вінніпег, Едмонтон і Саскатун, які в першій і другій добі української історії Канади відіграли важливу культурну і політичну роллю. На периферіях цих трьох осередків розташовані два менші, а саме Ріджайна і Калгари з помітною кількістю українського населення.

²⁾ М. Г. Маруничак, "Студії до історії українців Канади", т. II, 1966, стор. 112-116.

³⁾ R. W. Murchie & H. C. Grant, *Unused Lands of Manitoba*, 1926, p. 173.

Поширилися українські поселення у другій добі також у Бритійській Колюмбії, помітно стали зростати й міські колонії на сході Канади в таких містах, як Торонто, Монтреал, Гамільтон, Ошава, Оттава, Віндзор, Судбури та інші. Міські поселення сходу скріплював приїзд нової імїграції та ступневий вплив молодого покоління, що виростало на преріях Канади і в якого помітний був гін до міста.

Про пересування і розположення українських поселень у другій добі найкраще говоритимуть дві, подані внизу, статистичні таблиці. За основу для них беремо урядову статистику, яка з кожним роком побуту українських поселенців у Канаді ставала все точніша. Ясно, що цenzус з року 1921 далеко не відзеркалює фактичного стану, але для пізнішої тягlosti та статистичної однородности ми схильні спиратися таки на тверді дані і того і чергових цenzусів. Для кращого розуміння цих даних, які йдуть за національною приналежністю, подаємо для точнішої орієнтації також мовну статистику,—найбільш близьку правди, якщо йдеться про кількість українських поселенців у Канаді в роках між війнами. Згідно з цими мовними даними, в 1921 році було в Канаді коло 204 тисяч українців, в 1931 р.—286 тисяч і в 1941—322 тисячі. Ці мовні дані допоможуть нам краще розуміти такі таблиці розселення та соціальної структури ⁴⁾.

Провінції	1921		1931		1941	
	1,000	%	1,000	%	1,000	%
Степові — в тому ..	96	90.1	192.8	85.7	241.4	79
Алберта	38.8	22.3	55.8	24.8	71.9	23.5
Манїтоба	44.1	41.4	73.6	32.7	98.8	29.4
Саскачеван	28.1	26.4	63.4	28.2	79.8	26.1
Онгаріо	8.3	7.8	24.4	10.9	48.2	15.7
Бріт. Колюмбія	0.8	0.7	2.6	1.1	7.6	2.5
Квебек	1.2	1.1	4.3	1.9	8.0	2.6
Інші	0.4	0.3	1.0	0.4	0.7	0.2
Канада	106.7	100.0	225.1	100.0	305.9	100.0
У % всієї людности						
Канади	1.2		2.2		2.7	
На 100 українців						
жило в містах	198		251		339	

⁴⁾ Користуємося таблицями, що їх опрацював проф. І. Тесля. Дані ці не зовсім кореспондують з подібними даними, що їх опрацював В. Е. Кальбах в праці п.н. "Some Demographic Aspects of Ukrainian Population in Canada" у збірнику "Slavs in Canada", t. I, 1965. Треба однак замітити, що як одні так другі статистичні підсумки виказують ту саму розвою тенденцію.

Це провінційне розселення українців доповнюємо іншою таблицею, яка подає населення в тисячах та показує, як ці тисячі були розміщені на фермах і по містах. Таблиця наглядно вказує пересування населення з ферм до міст.

Роки	В містах		На фермах		Разом	
	1000	%	1000	%	1000	%
1921	21.1	19.8	85.6	80.2	106.7	100.00
1931	66.3	29.5	158.8	70.5	225.1	100.00
1941	103.5	33.9	202.4	66.1	305.9	100.00

Якщо мова про урбанізаційні тенденції українських поселенців, варт відмітити ще одне соціальне явище, якого слід шукати між містом і селом, чи пак фермами. Це так звана рурбанізація, що має в собі елемент села і міста. Рурбаністичні осередки потворилися в більших скупченнях українського населення. Допомогали їм творитися догідні залізничні лінії, в пізнішому часі й добрі биті шляхи. При залізничній станції будувались елевейтори, виростало декілька крамниць, обов'язково ресторан-готель, згодом ще нотаріальне та адвокатське бюро, ще пізніше лікарська канцелярія. Іноді знаходив тут притулок священник-місіонер, а тим часом виростали розривкові підприємства, як кіно-театр, більярд та ще дещо. Все це разом створювало своєрідний міський осередок для далеко розкинутих ферм, з яких треба було робити часами по сто і більше миль, щоб дістатися до міста. Такі рурбанізаційні осередки ставали сильно в допомогу населенню серед прерій Канади з погляду його соціальних запотребувань. Рурбанізаційні центри творилися серед українських колоній по всьому заході. Тільки для прикладу згадуємо про деякі з них, як от Сифтон, Толстой (Олеськів), Гардентон, Канору, Ростерн, Мондер, Мирнам та інші. Деякі з них навіть ривалізували з більшими організаційними центрами, як от Ростерн зі Саскатуном, Сифтон з Давфіном, чи Вегревил з Едмонтоном. Рурбаністичні осередки в багатьох випадках були і є добрим завдатком на дальший центровий розвій фермерського запілля. Як вказує історія, тенденція ця завершується скоріше, чи пізніше, міським оформленням.

ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ І ПРИПЛІВ НОВОЇ ІМІГРАЦІЇ

Перша світова війна перервала імміграційну хвилю українців, але що тільки скінчилися бурхливі воєнні події в Європі й на Україні, ця хвиля стала продовжуватись. Та проходила вона в зовсім інших соціальних умовах і політичній атмосфері, як це відбувалося до Першої світової війни. Заки чіткіше говорити про другу імміграцію українців до Канади, треба було б хоч у загальному нарисі сказати про повоєнну ситуацію на українських землях, які в дальшому були плідним резервуаром нових іммігрантів до Канади.

Повних шість років Україна була тереном воєнних операцій. Спершу йшла фронтова боротьба між Росією з одного боку і Австрією та Німеччиною за опановання цієї житниці Європи з другого. Українські патріоти очікували того моменту, коли окупаційні суперники знеможуться, щоб народ підняв голос та взяв владу в руки на своїй землі. Такий момент прийшов з розвалом царської Росії в березні 1917 року. В Києві відбуваються Установчі збори, які покликають до життя політичне керівництво, що ним стала Українська Центральна Рада, на чолі з проф. Михайлом Грушевським. Скликаний Український Національний Конгрес передає Українській Центральній Раді широкі повноваження, яка проголошує, що "справи народу бере в свої руки", і в місяці листопада проклямає Українську Народню Республіку на українських землях, що були тоді під пануванням Росії. В дні 22 січня 1918 року Українська Центральна Рада проклямає в Києві повну державну незалежність України. Червоній Росії, що скріпила себе на півночі, не було на руку створення Української Народньої Республіки, яка політично та мілітарно тяготіла до Заходу. Ще не вповні замовкли слова січневого Четвертого Універсалу, а вже треба було боронити столицю України Київ від наступу большевицьких військ. Берестейський Мир у лютому 1918 року з Центральними Державами, а саме Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією та Туреччиною, скріпив сили молодого республіки. Однак союзники надужили довір'я молодого партнера і при допомозі мілітарної сили встановили в Україні державну систему з гетьманом Павлом Скоропадським на чолі. Були великі симпатії до гетьманщини серед селянських мас, які піддержували цю форму правління. Була це

правно-державна форма правління в козацькій добі України. Перша світова війна валила монархії, завалила теж гетьманську державу. Тим часом з упадком Австрії на землях Галичини і Буковини, які були під австрійським пануванням, твориться в листопаді 1918 р. Західня Українська Народня Республіка, яка в січні 1919 року в Києві проголосила об'єднання, тобто злуку всіх земель України в одній Українській Народній Республіці, під кермою Директорії, на чолі зі Симоном Петлюрою, як Головним Отаманом Українських Військ. Польща, яка відродилася в Першій Світовій війні, скріплена мілітарною допомогою Франції, пішла війною на Західню Українську Народню Республіку якраз у час, коли війська Червоної Росії йшли наступом на східні українські землі. І знову історія повторилася. Росія і Польща подали собі руки в Риві в березні 1921 року і поділилися українськими землями, встановлюючи границю на ріці Збруч. Румунія, яка допомагала Польщі в боротьбі з Україною, окупувала Буковину, Чехословаччині припала частина українських земель, звана Карпатською Руссю, в модерній політичній назві Карпатською Україною. Довго воювали повстанські загони проти нових окупантів, але політичного стану не можна було відвернути. Замість двох окупантів України до Першої світової війни, було їх тепер чотири. Вправді на землях під большевиками була встановлена Українська Соціалістична Радянська Республіка в союзі з Російською Радянською Соціалістичною Республікою та з іншими "радянськими народами Росії", що творили ССРСР, та були це державні форми, не наповнені властивим змістом. Центральний уряд Москви трактував Україну, як свою колонію. Значно свобідніше жилося українцям у Чехословацькій державі. Важкі були умовини пів мільйона українців під Румунією, а сім мільйонів українців під Польщею постійно змагали за політичну незалежність та самоуправу.

На заході і сході українських земель переходили кількратно фронти, які руйнували до решти недонищений добробут українського населення. Горіли цілі села, а то й полоси областей. Безпосередні і посередні военні втрати та шкоди підірвали народне господарство. Статистика виказувала, що в часі війни знищено понад 20 процент господарських будинків, отже кожний п'ятий господар залишився без даху над головою. Живий, робочий і доходивий інвентар обнизився неспівмірно, коней пропало 78 процент, рогатої худоби 36 процент, безріг 77 процент, не згадуючи інших домашніх тварин та шкід у мертвому інвентарі. Селянство, що творило 86% всієї людности, було в дуже важкій ситуації.

Варто ще відмітити, що інакше укладалося політично, націо-

нально і соціально життя на землях під большевицькою окупацією, де границі для будьякої еміграції були майже повністю замкнені, і ще інакше під трьома іншими займаннями. Без сумніву, режим у них був значно ліберальніший і народ мав більшу спроможність емігрувати. До цієї еміграції змушувала українців ще одна обставина. Польський уряд став небаром заселювати розпарцельовані двірські ґрунти поляками з заходу, що їх українці називали “мазурами”. З парцеляцією зникали можливості зарібків на двірських ґрунтах для місцевого населення. Щоб рятувати польську валюту, прикручувано сильно податкову шрубку. Вона висмоктувала з українського селянства решту його сил. Сезонова еміграція до західних держав Європи, що була великим порятунком для українських селян у передвоєнних часах, була здержана. Виїзд до З'єдинених Держав Америки був замкнений. Залишилися Канада та Полуднева Америка і природно очі українців звернулися саме туди. Канада була більш атракційна не тільки з огляду на свою впорядкованість, але й з огляду на значніші зарібки. В пам'яті багатьох були ще передвоєнні десять-долярові гомстеди. В Канаді була вже поважна кількість українського населення, що вважало вже Канаду за свою державу. Українці Канади дали матеріальну і політичну допомогу своєму материкові в часі його визвольних змагань. Канада в багатьох на Україні була вже символом вільної демократичної країни. В багатьох записані були в пам'яті виступи канадських представників у Парижі та Женеві у справі вольностей України. В Канаді були також широкі простори прерій, на яких мріяли поселитись ті, які хотіли відпочати після воєнних важких і неспокійних днів. Про потребу заселення цих прерій дебатували й плянували в іміграційних бюрох Оттави. Треба було отже спрямувати побажання і можливості в одне русло. Над тим самим питанням стали застановлятись українські громадські чинники в Канаді і в Старому Краю. Наслідком дикусії та кореспонденції оформилась думка, що треба конче створити товариство опіки над українськими емігрантами, чи поселенцями.

Рік 1924 був межовим стовпом у кристалізації цієї ідеї. В цьому році постає у Львові Ініціативний Комітет Товариства Опіки над українськими емігрантами, у Вінніпегу Товариство Опіки над Українськими Поселенцями в Канаді ім. св. Рафаїла. Склялося так, що восени згаданого року приїхав до Львова уповноважений канадського уряду у справах еміграції і рееміграції адвокат Осип Дик. Не випадково цим уповноваженим уряду був українець, вихованець Канади. З листування, що розгорнулося між Товариством Опіки над українськими емігрантами та Міністерством іміграції в

Оттаві, після побуту Осипа Дика у Львові, довідуємося, що канадський уряд був сильно зацікавлений у поновленні української еміграції до Канади. Микола Заячківський, голова Товариства Опіки над українськими емігрантами у Львові, так писав про відвідини О. Дика у Львові в листі до Оттави:

"I am instructed by the Executive of the "Ukrainian Emigrants Aid Committee" in Lemberg, Europe, to communicate with you regarding emigration matters generally, and particularly to congratulate and thank your Department for its renewed interest in the movement of desirable settlers from our country to Canada, as shown by the arrival of Mr. Joseph Dyk as your representative to investigate and report on these matters.

We are assisting his work as far as possible, and hope that as a result of his report you will feel fit to admit to your country a number of our good farmers who desire to find news homes under better conditions.

Our Committee is established for the information and assistance of Ukrainian emigrants, and has connections in all important centres among a population of over seven million people within the Republic of Poland. These people as you probably know already, are almost entirely agriculturalists, and your experience with those who have already come to Canada must have convinced you that it is their main object to own for themselves a farm home and live peacefully with their families under a stable government. Our work naturally became completely disorganized during the war, but now that it is over, especially in view of the many hardships our people have endured, and the difficult living conditions now encountered by our local farmers the time has arrived when more of this work can be done to the great advantage of all concerned. We are therefore reorganising our work among the Ukrainian people now in the Polish republic, and have the active support of the leaders of political and religious thought among our people".

З листа довідуємось, що за працею Товариства Опіки над українськими емігрантами стояли тоді такі авторитети, як Митрополит Андрей Шептицький зі Львова, єпископ Никита Будка з Канади, голова Матірнього Товариства "Просвіта" Михайло Галушинський, директор кооперативного банку "Дністер" д-р Степан Федак та директор Краєвого Союзу Кредитового Омелян Саєвич. В ініціативному провіді та олісії членами основниками того товариства і в його управлі були визначні постаті тодішнього громадського життя Львова. Сюди належали: д-р Володимир Бачинський, о. В. Томович, д-р А. Говикович, д-р В. Децикевич, д-р І. Крип'якевич,

д-р Л. Кульчицький, д-р І. Куровець, д-р М. Кордуба, д-р Д. Левицький, д-р В. Охримович, Р. Сосновський, інж. Ю. Павликовський, о. Д. Лопатинський, Зенон Пеленський, Федь Федорців, М. Галібей, М. Стефанівський, о. В. Лаба, д-р С. Баран, дир. Я. Колтунюк, О. Пашак, С. Магальяс, С. Ференцевич та багато інших. Прізвища цих діячів громадського, господарського і політичного життя у Львові і краю говорять самі за себе. Вони вказують, що поважна частина української спільноти станула за працею Товариства Опіки над українськими емігрантами. Правда, відізналися й такі голоси, які вважали виїзд за кордон за своєрідну зраду національних інтересів, бо знову повторилася давня історія завзятої боротьби українців з поляками за опанування Галичини, Волині, Полісся та Підляшшя. Все ж таки, коли порівнювати наради і рішення українців у справі еміграції з 1924 року з нарадами та постановами з 1895 року, які проходили під інспірацією та кермою д-ра О. Олеськова, то майже стовідсоткова однодушність постанов з 1924 р. була зумовлена не тільки важким матеріальним і політичним станом народу, але також великим дорібком українських поселенців у Канаді. Маючи таке велике моральне запліччя у своїй праці, ініціатори нової еміграції до Канади могли спокійно реферувати канадському урядові поселенчу ситуацію та бути своєрідним рівнорядним партнером у довгих пересправах, що їх почав був цитований лист Миколи Заячківського, точніше — відвідини Осипа Дика. Як у піонерській добі, так і тепер була видвигнена потреба моральної і матеріальної допомоги бажаючим виїхати до Канади. Про це писалося в згаданому листі так:

“We recognize fully that at this time your country requires only who are able and willing to devote themselves to agricultural work, and on our part we intend to assist only emigrants who belong to this class. It is almost impossible however for these people to get permission to enter Canada, unless they already have friends or relatives there who will make the required application, guaranteeing them employment for at least a year. There are here many good agricultural workers who are able and willing to come to Canada to work on land and later take land for themselves if permission is given them to enter, and we suggest that your Department consider the possibility of finding the desired employment for them through Labor bureaus, or with the assistance of your Provincial Governments and other employment agencies. There are also here many small families with some financial resources who could be settled on land at once if properly instructed and given a reason-

able amount of assistance during their first year in Canada". 5).

Такі й інші проблеми були порушені в цитованому листі.

В обличчі різних обмежень до Канади треба було Товариству Опіки над українськими поселенцями думати також про інші можливості зарібків для потребуючих родин. Був створений окремий відділ при товаристві, який мав олікуватися тими, що виїздили на сезонну працю до Франції, й окремо тими, що виїздили до Аргентини. Тим часом, щоб знайти найтіснішу співпрацю з канадським урядом, секретар товариства, що одночасно був душею всієї праці товариства, д-р Володимир Бачинський, виїхав до Канади, щоб тут на місці простудіювати іміграційні можливості та безпосередньо переговорити питання нового поселення в Канаді з іміграційними чинниками в Оттаві. Прибув він до Канади в квітні 1925 року в товаристві священника о. Й. Жана, який мав окрему місію від Митрополита А. Шептицького у справі поселення в Канаді деякої кількості українських родин, що перебували в Югославії.

Поїздка нових емісарів української еміграції до Канади відбувалася точно тридцять років після побуту д-ра О. Олеськова та І. Дорундяка в Канаді, коли вони торували для українців перший шлях до тієї країни. Нові емісари мали значно облегшене завдання. Їм на зустріч до Отави виїхав проф. І. Боберський, який вже у тому часі був офіційним представником незліквідованого уряду Західньої Української Народньої Республіки в Канаді. Емісари, в товаристві проф. І. Боберського, відбули довші розмови зі заступником міністра іміграції В. Й. Еганом і спільно обговорили еміграційні можливості українців до Канади. Після цих нарад д-р В. Бачинський та о. Й. Жан відбули поїздки по цілій Канаді, щоб наочно переконатися, серед яких умовин жили українські поселенці й наскільки вони могли б допомогти новим поселенцям зза моря, з Європи. Наслідком цієї поїздки в червні того ж року вплинуло до міністерства іміграції Канади обширне меморандум д-ра В. Бачинського 6). Це меморандум нагадує в дечому меморандум д-р О. Олеськова своєю композицією та пропозиціями. Але є й нові сторінки цього документу, про які з погляду історії варт згадати. Передусім д-р В. Бачинський, в співпраці з українцями Канади, повністю оформив, чи радше переорганізував Товариство Опіки над українськими поселенцями ім. св. Рафаїла в Канаді. Про подібне товариство у Львові, якого д-р В. Бачинський був секрета-

5) Лист датований 20. X. 1924 р., адресований: The Hon. Minister of Immigration, Parliament Building, Ottawa, Canada.

6) Меморандум датований 25 червня 1925 р., адресований до "W. J. Eggan, Esq., Deputy Minister, Department of Immigration and Colonization, Ottawa, Ontario".

рем, говорить меморандум, як про “перент сосаєті”. У овоїй поїзді українським емісарам вдалося зорганізувати представництва Товариства Опіки над українськими поселенцями ім. св. Рафаїла в Канаді в таких місцевостях, згаданих у меморандумі: Манітоба — Сифтон, Веллі Ривер, Галич, Богдан, Гїлберт Плейнс, Келд, Давфин, Леміє і Брендон, Саскачеван — Канора, Саскатун, Геффорд, Йорктон. Найбільше відділів товариства створено в Алберті, правдоподібно з уваги на те, що можливості поселення в ній були ще найбільші. Відділи були в таких місцевостях: Мирнам, Мондер, Ройкрофт, Гай Прері, Енгел Лейк, Нордерн Веллі, Слава, Монкмен, Вегревил та Летбридж.

З’ясовуючи політичну ситуацію на українських землях, д-р В. Бачинський висловив від імені українського народу подяку канадському урядові та признання уповноваженому Канади на Міжнародній Конференції в особі міністра Догерті за його мужню поставу в обороні українського питання на міжнародному форумі в Парижі та Женеві.

Чотири дні після зложення головного меморандуму д-р В. Бачинський й о. Й. Жан внесли ще два меморандуми. Один з них був у справі українців на острові Куба, які попали там 1919 року, з проханням, щоб уряд дозволив їм приїхати до Канади. Другий меморандум стосувався українців у Боснії (Югославія), де о. Й. Жан ЧСВВ працював як душпастир. Там жило коло 1,500 українських родин ще від 1904 року. Ці родини не могли дістати від уряду Югославії паспортів, лиш від польського, бо частини української землі, з якої вони виїхали, належали в тому часі до Польщі. Майже всі вони хотіли виїхати до Канади. Щоб це вможливити, треба було старатися про окремий дозвіл. Крім згаданих меморандумів обидва емісари відбули ще остаточні наради з заступником міністра іміграції В. Й. Еганом та його дорадниками, а саме Блором і Жолифом. У споминах учасників нарад і в документах згадана нераз діловість та щирість, зокрема про реальність та далекосяжність іміграційних плянів.

У висліді розмов і меморандумів представники дістали листа-угоду, що її зладило міністерство іміграції, за підписом заступника міністра В. Й. Егана. В листі-угоді, з датою 2 липня 1925 р., між іншим, писалось на адресу д-ра В. Бачинського, який ще тоді перебував у Монреалі:

“Ціль Вашої організації, виложена у Вашім листі з дня 25-го м.м. і можна її коротко очеркнути як перевіз українських рільників і домашніх слуг з Польщі а також з одноі або з двох інших держав до Канади, щоб їх розмістити по фармах в Західній Канаді

або в котрійсь іншій частині Канади. Департамент годиться на сю ціль і начеркує слідуючі лінії, по яких малаби пійти Ваша робота. 1. Всі імігранти мусять дійсно (бона фідє) належати до кляси рільників або домашних слуг, мусять бути доброго здоров'я, доброї вдачі, мусять посідати важні паспорти, заосмотрені візою канадйського іміграційного урядника, установленого на континенті Европи. 2. Аплікації, що заповняють занятте, походитимуть з Канади, а Ваші місцеві комітети передадуть їх до Вашого головного бюро у Вінніпегу, котре провірить їх і — коли затвердить їх — вишле їх до комісара Т. Геллея, а він, впевнившись що до стійности (бона фідєс) аплікації, виставить відповідну грамоту. Сю грамоту вишле Ваше товариство — я се так розумію — до Вашої організації за морем, а імігрант предложить її канадйському переглядаючому урядникови. Приймаю, що — супроти готовости департаменту взяти під розвагу прихильну поагоду аплікацій, які мають затвердження Вашого Головного Бюра у Вінніпегу, без особистого розсліду в кождім случаю — Ваше товариство буде предклатати з найбільшою оглядністю лише стійкі (бона фідєс) аплікації, — дальше приймаю, що через Ваше затвердження аплікацій товариство переймає відповідальність за се, що подбає, щоби імігрант дістав відповідне занятте, та що в разі зміни, потрібної протягом першого року, найдете для нього інше заняття і ручите, що він не стане тягарем суспільности. 3. Приймаю, що розвинете свою діяльність передовсім в тім напрямі, щоби приєднувати цілі родини, хотяй можуть приїжджати також мущини без родин. Я вирозумів з розмови з Вами, що Ви може будете уважати в деяких случаях за потрібне, щоби голова родини виїхав перший і лишив інших членів родини в тій цілі, щоб вони зарядили дома майном і привезли зі собою готівку. Рівнож приймаю, що переважна часть Ваших родин привезе зі собою поважну квоту гроша” 7).

Як із цього документу виходить, побут д-ра В. Бачинського в Канаді був справді успішний. Він не тільки добився значних успіхів у міністерстві іміграції Канади, але також зумів налагодити, у справпраці з українськими промадськими чинниками Канади, організаційно — іміграційні справи серед українських колоній. Вернувшись до Львова, д-р В. Бачинський розгорнув працю в Товаристві Опіки над українськими емігрантами, з тим, що від квітня 1927 року став появлятися інформаційний двотижневик “Український Емігрант”. В тому часі товариство придбало власну домовку при вул. Городецькій ч. 95 та zorganizувало свої бюро в більших містах

7) З архіву Товариства Опіки.

Галичини — Тернополі і Станиславові (тепер Івано-Франківськ). Крім цього товариство мало так звані “кружки”, тобто організаційні клітини, що займалися еміграційними питаннями. Такі “кружки” були в Самборі, Перемишлі, Золочеві, Чорткові, Рогатині і Бережанах. Велику роз’яснювальну працю робив двотижневик “Український Емігрант”, який був своєрідним наслідником “Емігранта”⁸⁾, часопису “Товариства св. Рафаїла для охорони руських емігрантів з Галичини і Буковини”, що появлявся в 1911-1914 роках. Правда, в 1923 році виходив ще інший “Український Емігрант”, “двотижневик, присвячений справам української еміграції і рееміграції”, що його видавав Клим Поміщук у Львові, але цей “літературно-суспільний двотижневик” не вдержався довго. Тому то “Український Емігрант”, у новому виданні, був єдиним часописом, що був всеціло присвячений еміграції. Товариство і згаданий часопис вели працю дуже обережно і закликали, щоб народ не кидав своєї землі з уваги на поважну опозицію деяких політичних чинників до еміграції взагалі, теж з уваги на те, що Канаді було важко прийняти з господарського боку всіх тих, що виїздили на постійне поселення на її території. Вже в 1926 році виїхали були коло вісім тисяч селян без афідавітів. Коли виявилося, що народ масово хоче виїздити до Канади, канадський уряд став вимагати афідавітів, тобто документів, які мали вказувати, що приїзжий не буде тягарем для держави.

Товариство Опіки над українськими емігрантами у Львові повело також працю і налаждало зв’язки з іншими країнами, зокрема з Полудневою Америкою, та в Європі з Францією. Коли не стало д-ра В. Бачинського⁹⁾, увесь тягар праці в ньому впав на голову товариства Миколу Заячківського, який мав великий досвід в еміграційних справах ще з того часу, коли студіював українську еміграцію в Бразилії в 1911 р. Його близькими співробітниками були Г. Рогожинський та д-р А. Говикович, які у свій час відповідали також за видавання “Українського Емігранта”.

Товариство Опіки у Львові втішалося великою повагою в державних чинників та було членом “Міжнародної конференції товариств опіки над емігрантами” в Женеві.

Але найбільшу співпрацю розвинуло товариство таки з тотожним українським товариством у Канаді, а саме Товариством Опіки над українськими переселенцями ім. св. Рафаїла, при якому існував окремий реферат старокравчих справ, що ним спершу завідував проф. І. Боберський і від 1933 р. Корнило Продан.

⁸⁾ Місячник “Емігрант” редагував о. Никита Будка, пізніший єпископ Канади. Після нього перебрав редакцію о. М. Щепанюк.

⁹⁾ Помер трагічною смертю в 1927 р.

ТОВАРИСТВО ОПІКИ НАД УКРАЇНСЬКИМИ ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМИ ім. св. РАФАЇЛА

Справу зорганізування товариства опіки над українськими переселенцями, що прибували до Канади після Першої світової війни, видвигнув на прилюдне обговорення єпископ Н. Будка, який перед війною, ще у Львові, зорганізував був у 1907 році філію австрійського “Товариства св. Рафаїла для охорони руських емігрантів з Галичини і Буковини”. Працював тоді ще о. Н. Будка в цій організації п’ять років і бачив наглядно, що потрібно емігрантові та імігрантові. Базуючись на практиці передвоєнного Товариства св. Рафаїла, Владика з початком 1924 року зорганізував товариство, до якого входили поруч українських представників ще французи та англійці. Товариство це виявилось нежиттєздатним, бо в ньому схрещувались різні національні інтереси. Ідея, що тільки виключно українське товариство може служити повністю потребам українських імігрантів, перемогла і твердо осілася в переконаннях тодішніх церковних та громадських провідників.

У 1924 році відбулися два просвітньо-фермерські з’їзди, один у дні 18 листопада в Саскатуні і другий від 9 до 11 грудня у Вінніпегу, в залі новозбудованого “Інституту Просвіти”. На обох цих з’їздах була прийнята ухвала про потребу оснування Товариства Опіки над українськими переселенцями ім. св. Рафаїла в Канаді. На з’їздах схвалено ще, що “товариство має мати характер добродійний, а його обов’язком було б стояти в порозумінні з відповідним товариством в Європі, щоб дати опіку і всяку поміч українським імігрантам, які хотять прибути, або вже прибули до Канади, в часі їх виїзду, переїзду і початкового осідання в Канаді”.

На вінніпезькому з’їзді була вибрана ініціативна комісія, що мала зайнятися зорганізуванням згаданого товариства. Цю комісію творили: К. С. Продан, Д. М. Ільчишин та А. Загарійчук. Неповний місяць пізніше, бо 4 січня 1925 року, відбулися основуючі збори запланованої організації¹⁾. Хоч Товариство Опіки над українськими переселенцями ім. св. Рафаїла було ініціативою католицьких кін, проте в ньому співпрацювали члени різних віровизнань. Першим головою товариства був о. проф. Є. Турула, який згодом

¹⁾ Товариство було заінкорпороване 23 вересня 1925, Dept. Registrar General of Canada, Lib. 260, Fol. 550, п.л. “St. Raphael’s Ukrainian Immigrants Welfare Association of Canada”.

передав керівництво установи адвокатові Степанові Савулі, а від нього провід перебрав Корнило Продан, що й працював у цій установі 15 років, тобто весь час її існування. Довголітнім секретарем товариства був Дмитро Їльчишин, який понад 10 років був душою цієї організації. Довкола організації згуртувалися були визначні громадські діячі, як от В. Біберович, д-р М. Мігайчук, о. М. Григорійчук, І. Жаровський та проф. І. Боберський, пізніше ще й о. П. Божик, В. Г. Коман, Н. Василюшин, В. Дикий, Г. Дзюба, Т. Мельничук, М. Кумжа, Д. Юськевич, Й. Печенюк, І. Рудачек, М. Корецька, о. А. Луговий та інші ²⁾.

Товариство Опіки почало свою працю без будьяких матеріальних засобів, була в ньому тільки добра воля та добре слово порад. І це був найбільший капітал цієї установи за весь час її існування. Бюро товариства, яке приміщувалося в Конфедерейшен Лайф Билдінг, стало небаром поштовою централею для розшуків та тимчасових контактів розлучених родин, приятелів і знайомих не тільки в Канаді, але в різних країнах світу. Чимало імігрантів були постійно в дорозі, шукаючи праці та родини. Війна розлучила тисячі родин, а як розгубилися були вони, про це може свідчити й те, що товариство тільки для розшуків родин та кореспонденції в тій справі було змушене мати окремого референта.

Архіви організації виказують, що було їй чим турбуватись. До неї постійно напливали прохання охочих поселюватись не тільки з Галичини, Волині і Полісся, отже з теренів, що були під Польщею, але й з Буковини та Карпатської України.

До Товариства Опіки відізналася теж українська політична еміграція, що в тому часі була розпорошена по різних країнах світу. В імені таких емігрантів у Празі пересправляв з Товариством полковник Филонович, з Парижа писала до Товариства Головна Еміграційна Рада. З Праги бажали виїхати понад півтора тисячі емігрантів, з Подебрад коло 600, з Брна коло 400 осіб. Наспівали письма і з Німеччини, Болгарії, Румунії та Югославії. Українська політична еміграція намагалася видістатись з Європи на постійне поселення до заморських країн, багато з них мріяли про Канаду. Серед емігрантів були такі, що мали т. зв. нанзенівські пашпорти, видані міжнародними чинниками, але й такі, які цих пашпортів не мали, останні були передусім з українців з західних земель України, признаних Польщі. На перешкоді до виїзду були не тільки пашпорти, але й фінанси, бо чейже треба було оплатити дорогу. Всі зверталися по пораді та допомогу до Товариства Опіки, яке

---

²⁾ З архіву Товариства Опіки.

стало віч-на-віч з великою проблемою. Треба було радити, плянувати та реалізувати.

Не легкі були ці справи. Канада приймала передусім хліборобів та членів родин тих, що перебували на праці в Канаді. Треба було пермитів та афідавітів. Товариство розгорнуло велику акцію серед українського фермерства, щоб воно допомогло заморським братам у переїзді та поселенні в Канаді. Звичайно, не всі заповнення переходили через товариство, але акція, яку вело товариство у справах іміграції, мала свої добрі наслідки не тільки в імміграційній, але й у психологічній площині. Між поселенцями в Канаді та політичними емігрантами створювався постійний емоційний контакт, стало овоєридним патріотичним обов'язком кожного фермера допомогти в переселенні та праці своїм землякам. Хоч товариство було зорганізоване для допомоги українцям, не відмовляло воно нікому, хто по таку допомогу до нього звертався. З цієї матерії збереглися цікаві нотатки в діловоденні. В одній з них читаємо: “Двох словаків хоче, щоб їм визначити роботу. Допоможіть їм” — писав проф. І. Боберський. — “Знаю, що це лежить в інтересі нас усіх в тім степу”. Коли згаданий автор нотатки подався в поїздку по Європі, то крім українців-емігрантів хотіли їхати до Канади також інші національності і він звернувся в тій справі до товариства з окремим листом, в якому, м.і., писав: “Болгари, серби і чехи відносяться до наших заточенців прихильно і виходить з того, що ми, українці в Канаді, повинні прийти їм в поміч в цей спосіб, що поможемо для їх емігрантів до Канади аплікаціями наших фермерів”³⁾. Атмосфера взаємної допомоги панувала серед нових та давніх поселенців.

Згадуючи про іміграцію з Європи, не можна поминути теж допомоги Товариства Опіки для українців з Полудневої Америки, зокрема з Парани, Бразилії, та Куби. Намагалось Товариство допомогти й тим, що їх воєнна завірюха кинула на так званий Далекий Схід та до Китаю.

Щоб хоч мінімально виконати свої чартерові завдання та відповісти на всі вимоги доби, потрібні були небудьякі зусилля. Крім співпраці з фермерами та цілими колоніями, серед яких працювали 23 комітети та 88 зв'язкових, товариство робило ще й заходи, щоб дістати полоси землі у Британській Колумбії та Квебеку і там потворити нові групові поселення. Успішно проходила справа в Квебеку, де все це діло переводив у життя о. Й. Жан, який мав окремі повновасті та рекомендації від митрополита А. Шептиць-

---

³⁾ Архів Товариства Опіки над українськими переселенцями в Канаді ім. св. Рафаїла.

кого та протоігумена Студитів К. Шептицького. В 1926 році він створив у Ландрієнн у Квебеку поселенчий комітет, до якого, крім самого організатора, входив ще місцевий парох о. М. Шалльо та М. Р. Лямберт. о. Й. Жан виєднав у міністра Перолта 300 миль землі на поселення в околиці Абітібі. Там мав бути збудований монастир та колонія, в якій мали поселюватися передусім українці з Боснії. Зроблено навіть перші початки і поселено кілька родин, які діставали 100 акрів землі (тобто 70 моргів), платили на початок тільки десять долярів задатку та мали сплачувати чергових шість років по десять долярів річно. В околиці були поклади золота, срібла і міді, отже були вигляди на зарібки для нових поселенців. Заки були оформлені різні формальності та переведено конечні дороги, Канаду навістила господарська криза і впарі з тим прийшли дальші обмеження в іміграції, що більше, навіть депортовано тих, які не мали власности та праці. В усіх цих випадках Товариство Опіки опішило з потрібною допомогою.

Крім зв'язків та правних порад, Товариство містило у пресі різні інформаційні матеріали про іміграцію, а за час свого існування видало ще й десять альманахів-календарів, у яких поміщено дуже багато матеріалу зі статистики та минулого українців Канади. Редакторами цих збірників були — проф. І. Боберський, о. П. Божик та Д. М. Ільчишин ⁴).

Товариство Опіки над українськими переселенцями ім. св. Рафаїла намагалось співпрацювати з загатом української спільноти в Канаді та представниками матірнього товариства у Львові. Не завжди це вдавалось, бо були різні політичні, часами релігійні та інші розбіжності. Якщо йдеться про залізничні компанії, Товариство найближче співпрацювало з Кенедієн Нешенел Рейлвейс, хоч вдержувало зв'язки також з Кенедієн Пасифік Рейлвейс і Стімшипс. Питання цієї співпраці було дуже важливе, бо залізниці мали повновласті від держави займатися іміграцією, включно з розміщенням поселенців, тощо. Траплялися такі випадки, що Сіонар розміщував поселенців в околицях з лихими землями, як от Сифтон, Пайн Ривер, Слейтер та інші в Манітобі, а Сіпіяр в інших подібних теренах. Потрібна була інтервенція та роз'яснення про якість землі і де її шукати.

Працю Товариства Опіки можна поділити на два етапи, при чому межову лінію між цими двома періодами подиктувала господарська кон'юнктура Канади. Точніше, рік 1930, що був роком за-

---

⁴) Товариство видало такі альманахи: 1927 — “Нове Поле” 1928 — “Прерія”, 1929 — “Кленовий Листок”, 1930 — “Фарма”. В роках від 1931 до 1936 включно кожнорічно появлялись календарі п.н. “Календар канадійських українців — Провідник”.

гострої господарської кризи та великих іміграційних обмежень. Можливості ширших розмірів іміграції з першого періоду зійшли майже до нуля в другій добі, в якій товариство звернуло свою увагу більш на культурницьку діяльність, пізніше і на ідеологічну та політичну. Тим самим обсяг діяння товариства став звужуватися. Найтісніше співпрацювало воно в тому часі з “Канадійськими Січачами”. Одним з гарних починів того часу було й оформлення “Канадійської Бібліотеки імені Івана Боберського”, званої в скороченні “Канадіяна”, яка мала завдання “збирати постійно докази і звіти про думку і працю канадійців українського походження, щоби зберегти пам’ять про їхню минувшину та надати напрям роботи в будучині”⁵⁾. Згадана бібліотека в короткому часі стала справжнім українсько-канадським документальним центром, в якому зібрано тисячі вартісних експонатів, але в часі війни, наслідком різних переносувань, поважна кількість їх затратилась з великою шкодою для канадської спільноти. Бібліотека налічувала кілька тисяч унікальних документів, понад шість тисяч світлин і рисунків, понад чотири тисячі проглядок, коло сотні річників часописів, тощо. Всі ці й інші речі передав до бібліотеки проф. І. Боберський, який був першим українцем у Канаді, що став пильно студіювати вклад українців у розбудову цієї держави.

⁵⁾ “Основна грамота” створення “Канадійської Бібліотеки імені Івана Боберського”, з датою 6 квітня 1932 р. Копія в архіві І. Боберського.

Лого Сторіччя Конфедерації Канади 1967
Centennial of Canadian Confederation 1967

УКРАЇНСЬКЕ ІМІГРАЦІЙНО-КОЛЬОНІЗАЦІЙНЕ БЮРО

та

ІНШІ ІМІГРАЦІЙНІ УСТАНОВИ

Обговорюване в попередньому розділі Товариство Опіки над українськими поселенцями ім. св. Рафаїла в Канаді не було одинокою установою, що займалася іміграційними справами українців між двома війнами. Вже на Першому Просвітньо-Економічному Конгресі Українців у Вінніпегу, що був скликаний у грудні 1923 року, була схвалена резолюція такого змісту:

“Будучність Канади залежить від великої іміграції рілничого населення. В виду цього цей Перший Український Просвітньо-Економічний Конгрес постановляє назначити і назначує іміграційний комітет, який помагав би урядові чи якій іншій організації в спроваджуванню українських поселенців з Європи”¹⁾.

У висліді нарад та дискусій над іміграцією на згаданому конгресі був покликаний до життя комітет, що мав у дальшому оформляти іміграційні справи, і до нього ввійшли чільніші громадяни з різних місцевостей Канади, як Михайло Стечишин, пізніший суддя в Саскачевані, посол М. Григорчук, посол М. Бачинський, ред. О. Гикавий, о. С. В. Савчук, ред. З. Бичинський, М. Лучкович, пізніший федеральний посол, адв. А. Вавринюк, адв. В. Свистун, к. посол Т. Д. Ферлей, ред. Т. Томашевський та І. Гуменюк. Дещо пізніше цей комітет, що його очолював Микола Бачинський та Т. Д. Ферлей, покликав до життя “Українське Іміграційно-Кольонізаційне Бюро”. Недостачею цього бюро було, що його члени були в різних кінцях Канади і що вже від початку стало воно співпрацювати з однією залізничною компанією, якою була СіПіаР. Бюро проіснувало якийсь час і само ліквідувалося, а деякі його члени пішли на співпрацю з “Юкрениен Сетлерс Ейд Асошіейшн”. В цій установі працювали такі фахівці іміграції, як Г. Курдидик, І. Рудачек, В. Біберович, Т. Дацьків, о. М. Бартман, П. Гігейчук. Установу, що водночас була бюрою порад СіПіаР, очолював якийсь час адв. Б. Балешта. Подібна установа існувала в Едмонтоні. Її членами були: Ю. Кузик, Й. Богоніс, Я. Гавриляк, А. Купровський, В. Пилипівський, М. Корчинський та І. Рурик, і звалася вона “Юкрениен

¹⁾ Пропам'ятна Книга “Українського Народного Дому в Винніпегу”, стор. 171.

Імігрейшен енд Колонізейшен”. Одним з кращих організаторів іміграційних справ у цьому бюро був Іван Рурик, що пізніше створив т. зв. “Юкреніен Колонізейшен Бюро” в Саскатуні та був якийсь час відповідальний за іміграційні і колонізаційні справи СіПіаР у провінціях Саскачевану і Манітоби. Згадати треба, що в Едмонтоні була ще філія Товариства Опіки над українськими поселенцями ім. св. Рафаїла, яку очолювали І. Пасник, І. Ісаїв, І. Басараб, о. С. Дидик та о. Ю. Жидан.

Варто при цьому теж згадати, що крім згаданих допомогівих інституцій, які часто носили посмак приватницьких підприємств, були теж одно- чи дво-особові “агенції”, які репрезентували таку, чи іншу корабельну лінію. В 1925 р. стало працювати в Едмонтоні бюро Ю. Кузика та Андрія Шандра. Згодом Микола Острижнюк провадив своє бюро під фірмою “Домініон Колонізейшен Компані”. Представником корабельної лінії Балтік Амеріка Лайн був д-р Теодор Дацків та Іван Ісаїв. Мали свої бюро Юрко Дробей, В. Гавриш, М. Гавреляк, Віктор Сташин. Подібно було в інших українських осередках ²⁾.

Хоч інтереси “колонізаційних бюр”, яким патронував СіПіаР, та Товариство Опіки, яке ближче стояло СіеНаР, були часами розбіжні, то все таки в діяльності цих установ та бюр була помітна часами тісна співпраця. Це бувало, зокрема, тоді, коли представники цих установ верталися з поїздок до Старого Краю й уважали за добрий звичай поділитися привезеними відомостями з усіми, що інтересувалися іміграційними справами свого народу. А в таких іміграційних справах виїздили до Львова такі діячі, як В. Балешта, І. Рудачек, І. Боберський, Ж. С. Продан, В. Біберович та інші. У свою чергу з краю приїздили, крім згадуваних уже д-ра В. Бачинського та о. Й. Жана, ще Михаїлина Говиковичева, д-р М. Константинович та інші.

²⁾ В. Гавриш: Едмонтонські іміграційні бюро, див. “Українські Вісті”, Едмонтон, 1970, ч. 52-53, стор. 7.

ТОВАРИСТВО ОПІКИ НАД УКРАЇНСЬКИМИ ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМИ ІМ. СВ. РАФАІЛА В КАНАДІ

ДОМІВКА ТОВАРИСТВА: 457 MAIN STREET
306 Confederation Life Building, Winnipeg, Manitoba, Canada

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ДРУГОЇ ІМІГРАЦІЇ

Приїзд нової імміграції до Канади у другій добі значно різнився від приїзду піонерів-іммігрантів першої доби. Перш за все відбувався він в організованій формі і мав моральну та в деякій мірі першу матеріальну допомогу. Останню діставали іммігранти від місцевих людей в околицях, де осідались, бо й поселялись нові іммігранти у близьких колоніях української піонерської імміграції. Гомогенність іммігрантів мала своє велике значення. Поселенці другої доби приїздили до Канади вже наче в гості. Крім українських урядників при Сіенар та Сіпіар було Товариство Опіки та інші установи, що давали їм пораду та моральну допомогу. В портах Квебеку, Галіфаксу та Монтреалу зустрічали іммігрантів представники парафій та організацій. Вже сама свідомість, що іммігрант знайде в країні поселення своїх земляків, які мали опінію добре в організованих земляків, давало йому почуття певної безпеки. Поселенці органи звертали увагу на те, щоб іммігранти їхали повними родинами, бо досвід виказував, що це був найкращий елемент у поселенні. Іммігрант, який залишив родину за морем, довго вагався, що йому робити і не скоро вrostав у новий ґрунт. В дисорганізованій родинній атмосфері важко йому було плянувати щось на довшу мету. Поселена родина ставала з місця тимчасово самовистарчалною соціальною та економічною одиницею. Коли взяти під увагу, що в українській родині працювали з традиції всі, тобто батько, мати і діти, то й не диво, що було загальне бажання, щоб такі родини приїздили до Канади. Безпосередньо після війни багато родин мали змогу з'єднатися, не бачившись довгі роки. З'єднування родин надзвичайно додатньо впливало на мораль поселенців та цілої спільноти.

Хоча уряд Канади ставив і далі наголос на поселення хліборобів, то не зважаючи на те в імміграції другої доби маємо вже значний відсоток інтелігенції та фацівхів, які, відбувши свою приписану повинність праці на фармі, поселяються згодом у місті, відкривають свої торговельні чи промислові підприємства і таким чином скріплюють український елемент у містах. Як уже згадувано раніше, в цій другій імміграційній фазі прибуло до Канади багато колишніх вояків українських армій, що рали участь у визвольних змаганнях свого народу. Ці принесли в серцях велику любов до батьківської землі та віддану пошану до принципів свободи. Це по-

силувало мораль нової спільноти, в респекті до свободи людини та спільноти були перші мости до державницької та культурної інтеграції в новій країні.

Світова війна та Національна Революція українського народу зроджувала нову людину, з новою достойністю та свідомістю. Новий імігрант був поступовіший, з більшим загальним знанням, теж імунний на новий світ довкола нього. Це уможливлювало йому догідніші шляхи інтеграції та опановування нового світу.

Ще одна характеристична риса нових імігрантів — їх матеріальна ситуація була значно краща від такої ж їх попередників. Приїздили поселенці краще фінансово вивіювані, бо в краю помагали їм кооперативні каси та земельні банки. Фінансова безпека давала їм кращу змогу влаштуватися, придбати кращі землі, або й створити власні варстати праці. Ясно, це не загальне явище: Були серед нових поселенців такі, які прибували тільки з пальцями рук та сталевою волею працювати, щоб добитися кращого завтрішнього дня.

Нова іміграція поселялася не тільки у степових провінціях, серед яких перше місце займали Алберта і Саскачеван і в яких відсоток українського населення між війнами майже подвоївся. Нові імігранти заселяли також Британську Колумбію та Онтарію. Українське населення останньої провінції потроїлося у 20-и роках, бо з восьми тисячі у 1921 році зросло до 24 тисячі у 1931 році. Який відсоток у цьому зрості творили нові імігранти і який переселенці зі східних провінцій, важко встановити. Беручи під увагу культурно-освітнє життя Сходу Канади другої доби, можна робити заключення, що нові імігранти могли переростати переселенців зі Заходу у відношенні 4 до 1. Вже в першому році повоєнної масової іміграції з Європи до Канади, тобто в 1926 р., прибуло коло 10,000 українців ¹⁾. В загальному розцінюють, що у 20-их роках прибуло до Канади 49,000 українців. Світова господарська криза, що її початок дала була ньюйоркська біржа, восени 1929 року, заморозила нову хвилю української іміграції до Канади. Згідно з урядовою статистикою в роках 1924-1934 прибуло до Канади 59,-895 українських імігрантів. Все таки, навіть у 30-их роках, коли порівнювати наплив української іміграції з припливом інших національних іміграцій з Європи, українці творили ще поважну цифру в іміграційному білянсі тих років.

В загальному можна твердити, що в часі другої доби, тобто між двома світовими війнами, прибуло до Канади понад 70,000 українців. Більшість з них походила з західно-українських земель, як

¹⁾ "Український Емігрант", ч. 3, 1927.

це й було в піонерській добі. Не всі з цієї цифри залишилися на постійне в Канаді. Деяка частина цих імігрантів реемігрувала, бо так звані “дирті тиртіс” у Канаді не давали великих надій на скоре господарське покращання. Виїздили з Канади передусім сезоніві робітники, які у 20-их роках звичайно ставали постійними поселенцями Канади. Інакше було з тими, що приїхали під кінець 20-их років. В 30-их роках була також примусова рееміграція. Тільки за тридцять місяців від 1930-1932 депортовано 15,368 осіб різних національностей²⁾). Понад 60 відсотків тому, що стали тягарем держави, бо не могли знайти праці. Який відсоток з того був українців, важко точно визначити. Важка господарська ситуація 30-их років гнобила не тільки новоприбулого імігранта. Вона від’ємно відбивалася й на тих, що вже роками були в Канаді.

Якщо розцінювати приплив і відплив українських імігрантів та реемігрантів до Канади і з Канади, можна з певністю прийняти, що між війнами поселилося в Канаді на постійно чергових коло 70,000 українського населення.

---

2) “Вінніпег Трібюн”, 13 грудня 1932.

Лого Тисячоліття Хрещення України (988-1988)
Millennium of Christianity in Ukraine (988-1988)

Організаційне і громадське життя

Українці Канади вступали в нову, міжвоєнну добу зі значним культурно-освітнім дорібком, низкою льокальних та провінційних організацій. Були вже й поважні спроби виходити поза провінції, напр. в домініяльному засягу було вже розбудоване церковно-організаційне життя. Дві Церкви мали своє організаційне завершення, — “Руська Греко-Католицька Церква” мала свого владику і на чолі “Української Греко-Православної Церкви” була всеканадська консисторія на чолі зі своїм адміністратором та єпископом. Протестантські Церкви співпрацювали з такими ж загально-канадськими об'єднаннями. У школах та університетах кожного року кінчили студії все більше і більше студентів. На очах виростала верства українсько-канадської інтелігенції. У містах усе більше скупчувався український елемент, часто сягаючи по торгівлю та промислові підприємства. Світова і визвольні війни принесли українцям багато політичного досвіду. В загальному, були це позитиви в українському дорібку в Канаді. Але були й негативи. Вони виростали передусім з розпалених пристрастей релігійної боротьби, що розгорнулася між двома українськими традиційними Церквами при кінці піонерської доби. Також у громадсько-організаційне життя українців Канади ввійшли з часом елементи політичної боротьби, що часто мала свої коріння в диференціації поглядів українських політичних груп на Україні та посилювалися зокрема після програних визвольних змагань. Останні поважно рефлектували на суспільне життя українців Канади в міжвоєнній добі.

Мимо повищих аномалій баянс вартостей був все таки поважно додатній і про це каже найкраще дальша розвоєва історія спільноти. В дальшому відношенні мала свій поважний вплив на хід подій нова іміграція, що ступнево вчленовувалася у громадське життя та адоптувала себе в загально-канадську спільноту.

Допомога краєві єднає українців релігійно і політично

Як уже нам відомо, при кінці Першої світової війни діяли дві установи домініяльного засягу, які несли допомогу українським визвольним змаганням в Європі. Були це — Український Канадійський Горожанський Комітет званий теж “Лігою” та Українська

Народна Рада. Комітет співпрацював близько з колами ново-основаної Православної Церкви та протестантськими віровизнаннями. Рада була під впливом греко-католиків. В праці, що змагала до тих самих цілей, багато енергії витрачалося на взаємну полеміку та критику. Часами поза полемічними статтями губилася основна ціль та остаточні завдання згаданих установ, які, не зважаючи на все, мали велику підтримку українського громадянства Канади. Такий стан тривав повних два роки.

При кінці 1920 року, в місяці листопаді, прибув до Канади проф. Іван Боберський, визначний громадський діяч на Західній Україні, відомий педагог та організатор сокільства. Приїхав від до Канади, як дипломатичний повноважник уряду Західно-Української (Галицької) Народної Республіки. Його першим завданням було не тільки добиватися перед канадським урядом легалізації політичних змагань Західно-Української Народної Республіки та суверенності українського народу на його землях, але й дістати від українців Канади матеріальну допомогу для цих змагань і зокрема для Українського Червоного Хреста. Правда, вже й до приїзду проф. І. Боберського діяв у Канаді Український Червоний Хрест, але і в ньому був своєрідний двоподіл, бо УЧХ до цього часу близько співпрацював з Українським Канадійським Горожанським Комітетом. Проф. І. Боберський, який мав добрі зв'язки з обома установами, — УКГК та УНРадою, — у скорому часі добився того, що була створена Екзекутива Червоного Хреста, яку названо Центральним Комітетом. Ця реорганізація відбулася в січні 1921 р. Екзекутива складалася з 15 членів, які були вибрані в 1920 р. на Народному З'їзді у Вінніпегу, на якому й уперше виступав проф. І. Боберський, а теж з 15 членів, делегованих Українською Народною Радою. До цієї 30-членної екзекутиви входили ще по два представники від 30-ти тогочасних українських організацій Вінніпегу. Разом це давало 120 членів Центрального Комітету. П'ятьчленна президія цього комітету у складі — А. Йонкер, Я. В. Арсенич, о. П. М. Олексів, С. Ковбель на Н. В. Бачинський, вирішували біжучі справи УЧХ. Членами екзекутиви були також громадяни інших національностей, як д-р Генрі Йонкер, д-р М. Блейк, а від українців були ще д-р Григорій Новак і М. Яцик. В контрольних органах були: Т. Ястремський, О. Бабинець, С. Фодчук, О. Боянівський, О. Богонос, П. Барицький. Створення Центрального Комітету ступнево ліквідувало існування двох згаданих репрезентацій — УКГК та УНР. Центральний Комітет працював з подвоєною енергією і до двох років приспорив для УЧХ понад 50 тисяч доларів. Вся Канада була поділена на 36 округ, кожна округа мала свій про-

Відозва Українського Червоного Хреста в Канаді у справі допомоги тисячам жертв повені в Західній Україні.

Осип Назарук

Іван Боберський

Представники Західної Української Народної Республіки в Канаді

В поменшеному виді облігації, видані владою Західної Української Народної Республіки; вгорі "Позичка Національної Оборони", внизу "Даток на здобуття і закріплення Галицької Держави"

Митрополит Андрей Шептицький в Сенді Лейку, Ман., 1921. На світлині багатомовний напис привітання: “Витаємо Князя Церкви, Вождя, Батька, Борця за Український Нарід, Его Віру і за Свободу”.

Митрополит А. Шептицький з духовними отцями на відвідинах в Сестер Службинць, Вінніпег, 1921.

Микола Заячківський, Львів,
президент Товариства Опіки над
українськими переселенцями.

З нагоди зустрічі в справах української еміграції до Канади. Зліва-доправа:
о. Й. Жан, ЧСВВ, проф. І. Боберський, д-р В. Бачинський, 1926.

**Перша управа Товариства Опіки над українськими поселенцями
ім. св. Рафаїла, Вінніпег, 1924.**

Д-р В. Бачинський на відвідинах в Товаристві Опіки. Сидять від'ва: Д. М. Ільчишин, о. М. Григорійчук, д-р В. Бачинський, С. Савула, д-р М. Мігайчук, М. Корецька; стоять: А. Загарійчук, К. С. Продан, В. Бберович, о. П. Олексів, І. Жаровський, проф. І. Боберський.

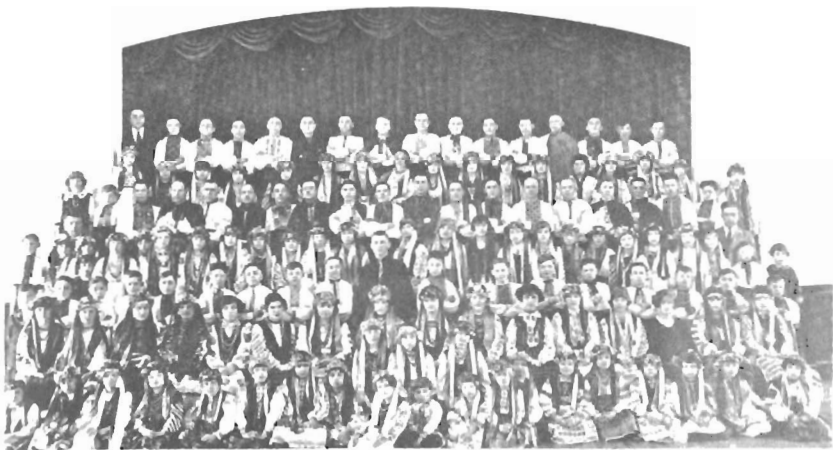
**Олександр Кошиць,
композитор і диригент, 1926.**

**Євген Турула,
композитор і диригент, 1928**

**Василь Авраменко,
балетмайстер, 1928**

Перша школа українських народних танків Василя Авраменка, Торонто, 1926.

Український Національний Хор з проф. О. Кошицем — відомий в Західній Європі як "Хорова Симфонічна Орхестра".

Хор і Симфонічна Орхестра "Україна" при Інституті "Просвіта", диригент Євген Турула, Вінніпег, 1925.

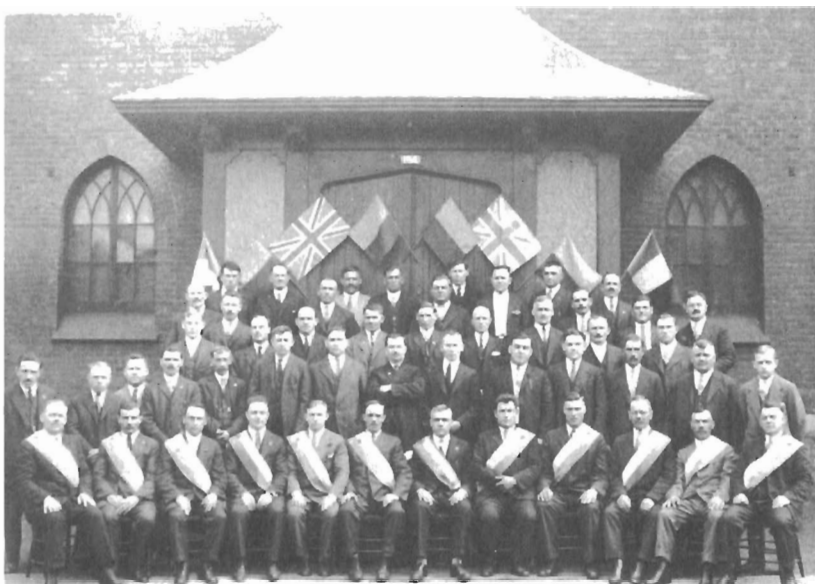
Хор Українського Народного Дому, диригент Євген Турула, Вінніпег, 1927.

**Хор "Боян" при Українському Народному Домі в Едмонтоні,
диригент Ю. Цукорник.**

Хор Товариства ім. М. Драгоманова в Монреалі, диригент І. Випрук, 1922.

Товариство "Самопоміч", Монреаль, 1927.

**Мандолинова Орхестра при Українському Робітничому Домі,
диригент П. Угринюк, Вінніпег, 1926.**

**Мандолинова Орхестра при Українському Народному Домі,
диригент В. Парасюк, 1927.**

Українське Спортове Товариство "Січ", Монреаль, 1925.

Балетна Школа Українських Народних Танків Михайла та Олександра Дарковича, Давфін, Манітоба, 1928.

"Вечір на полонині" — Танцюристи Українського Народного Дому в Торонті зі своїм інструктором І. Левком.

Українська спільнота в Ріджайні відмічує "Перший Листопад", 1929.

Товариство "Боян", Вінніпег, 1930. Посередині Г. Блок, голова хору (зліва), і М. Пасічняк, диригент хору.

Українське Студентське Товариство ім. А. Коцка, афіліоване з Інститутом ім. М. Грушевського в Едмонтоні, 1921.

Бурса ім. митрополита А. Шептицького в Сент Боніфасі. По середині в першому ряді М. Бойчук, ректор, та його дружина Марія.

Українське Студентське Товариство у Вінніпезі, 1927, організоване в 1916 р. Сидить напереді: Е. Канчір, М. Батенчук, Н. Будник. Перший ряд: М. Залозецький, Г. Гаврилюк, В. Яремій, Н. Бунка, І. Р. Ковалевич, Л. Тащок, І Овшаник.

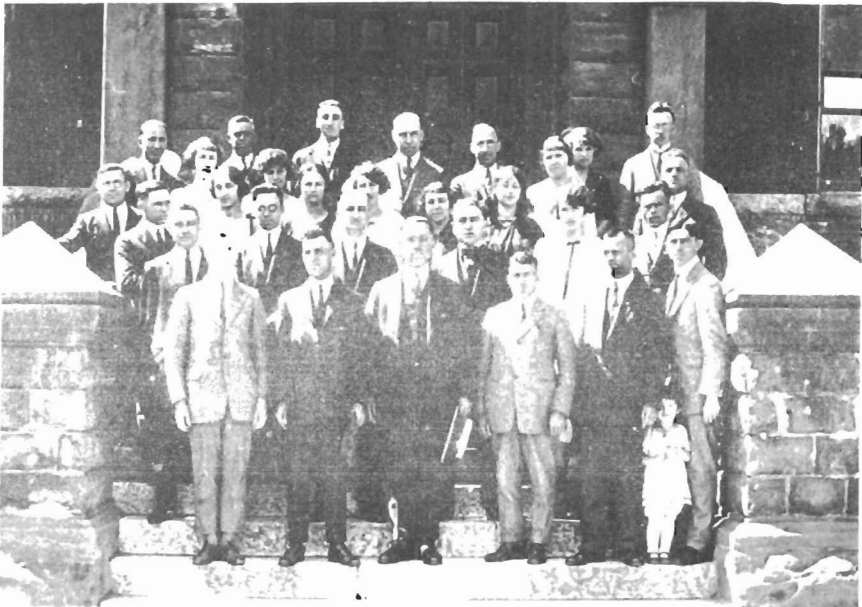

Студентське Товариство ім. М. Шашкевича в Едмонтоні, 1932.

Сенаторка Олена Кижілевська серед делегаток жіночих організацій Вінніпегу в 1929 р.

Педагогічний курс українських учителів в 1924 р., Вінніпег. В другому ряді відліва: І. Г. Сирник, П. Гуменюк, Н. Білаш, А. Микитюк, І. Боберський, М. Мігайчук.

від, відповідальний перед Центральним Комітетом. Цікаво, що кожна округа мала свою українсько-історичну назву, пр. Вінніпег — Тарас Шевченко, Едмонтон — Володимир Великий, Торонто — Олекса Довбуш, Квебек — Перемишль, Форт Віліям — Максим Залізняк, Британська Колумбія—Іван Гонта, Нью Скошія—Запороже, Принц Едвард Айленд — Хортиця і т.п.

Центральний Комітет розгорнув також протестанційну акцію за справедливість для українського народу та зокрема протестуючи проти терористичної політики польського уряду на західно-українських землях. Такі демонстрації започаткував Едмонтон у 1921 р. і завершив Вінніпег величавою українською маніфестацією 22 квітня 1922, в якій взяли участь коло 10 тисяч населення. Похід, який простягався на дві милі та участь у цій маніфестації таких чільних кандидатів, як Ч. В. Гордон, д-р Дж. А. Гантер, капітан Дж. В. Вілтон, пастир Дж. Шейвер, Р. Вуд, проф. І. Боберський, Я. В. Арсенич, звернули увагу загалу Канади на домагання українців. Була це найбільша маніфестація українців Канади, яка взагалі до цього часу відбулася у цій країні. В тому самому дні, 22 квітня, відбулися маніфестації в більших українських скупченнях Канади. Це вказувало на поважну організовану силу цієї спільноти. В менш-більш тому самому часі відвідали домініяльний уряд Канади делегати українців—з Едмонтона А. С. Шандро, перший український посол у Канаді, з Монтреалу д-р А. Т. Кібзей і М. Ситник, з Торонто д-р М. Мігайчук та інші. Прем'єр Канади Мекензі Кінг висловив свої симпатії до українських домагань.

Услішні маніфестації українців по всій Канаді та симпатії до них канадського уряду скріпили загальне бажання мати одну центральну репрезентацію українців у Канаді. Ідучи по лінії тих бажань, Центральний Комітет скликав в дні 7 травня 1922 року всенародне віче, на якому організатори маніфестації зложили справді імпульсивний звіт. Приявні, в довір'ю до праці Центрального Комітету УЧХ, перезвали його на Український Центральний Комітет, який мав бути репрезентантом усіх українців у Канаді. До Українського Центрального Комітету входили, крім виборних членів, ще члени з титулу свого становища, отже згідно з однодушною ухвалою всі овященики та всі редактори національних часописів. УЦК очолили — Т. Д. Ферлей, Я. В. Арсенич, І. Слюзар, М. Залозецький, П. Драль, М. Турчин й І. Пунак.

Одночасно при Українському Центральному Комітеті було створене Українське Пресове Бюро Канади і працював окремий комітет над статутом, який мав дати можливість одної спільної організації для всіх, яка мала стояти на сторожі та оборони тих справ,

що є “спільні і дороті для всіх українців”¹⁾). Згідно з запланованим статутом кожна місцевість у Канаді оформлювала місцевий комітет, а всі українські місцеві комітети мали працювати згідно з вказівками Українського Центрального Комітету. Кожний українець Канади мав бути членом місцевого комітету. Український Центральный Комітет мав скликати українців цілої Канади на спільні наради, так звані сойми.

Змагання до об'єднання сил

Мабуть під впливом ідеї концентрації сил, що лунала тоді від океану до океану, прийшло також у Вінніпегу до злуки драматично-співацьких товариств з Українським Народним Домом. Три організації, а саме Товариство “Боян”, Т-во ім. М. Заньковецької та Т-во ім. І. Котляревського, що мали за собою довгий дорібок сценічної праці, бо коже з них поставило у Вінніпегу та околиці по кількадесят театральних п'єс, рішили злучитися в одну театральну організацію і працювати спільно для добра української сцени. Їх театральні бібліотеки дали початок спільній та великій бібліотеці при Українському Народному Домі у Вінніпегу, що в короткому часі стала одною з найбільших бібліотек не тільки міста, але й цілої Канади. Об'єднаними силами ставлено великі театральні речі, включно з оперетками та операми. Були більші вимоги до себе та глядача. З концентрацією сил були пов'язані також деякі мінуси. Передусім припинювалася конкуренція, бо не було вже з ким змагатися. Якість не завжди заступає потрібну пересічному громадянину масовість.

По лінії об'єднування сил пішла також підготовка до “Першого Просвітно-Економічного Конгресу Українців Канади”. Ініціативу до цього Конгресу та його переведення дав Український Народний Дім у Вінніпегу. Конгрес відбувся в половині грудня 1923 року і радив повних три дні над такими справами, як майбутність молодого покоління в Канаді, завдання і цілі Рідної Школи та бурс, фахове виховання молоді, завдання Народних Домів, Читалень “Просвіти”, аматорських і товариських клубів, організація фермерів для “економічного піднесення і збільшення фахового знання в практичій принаровленню”, питання торгівлі і промислу, та участі українців у канадському житті. Була також мова про організування запомогових товариств та потребу жіночих організацій. Більшість цих питань була вже дискутована на інших конференціях чи вічах українців Канади, але більш у провінційному характері — на

¹⁾ “Український Голос”, в. 35, 30 серпня, 1922.

Першому Просвітню-Економічному Конгресі дискутовано ці проблеми вже в площині доміняльних розмірів.

У резолюціях, що були схвалені на Конгресі, був окремий розділ, який казав, що Перший Конгрес уводить у життя “репрезентативне тіло Українського народу в Канаді під назвою Український Центральний Комітет”. Комітет мав складатися з голів та секретарів українських загально-народних інституцій, просвітних, виховних, добродійних, запомогових, економічних. Чому Конгрес виніс іншу постанову про організування “Українського Центрального Комітету”, як прийняті 1922 р. рішення, важко сказати. Що більш, Конгрес дав Українському Народному Домові у Вінніпегу повноважності покликати саме цей спільний комітет. Остання постанова Конгресу була найбільш невдатною, бо перекреслювала попередні громадські ухвали і вносила дезорганізацію в саме існування Українського Центрального Комітету. Другою аномалією Конгресу була повна відсутність на ньому католицького духовенства та католицьких парафій. Все це разом вказувало, що трирічний період близької співпраці українських організацій Канади в Українському Центральному Комітеті, під омофором Українського Червоного Хреста, кінчався роз’єднанням на довші роки.

Своєрідною реакцією на “Перший Просвітню-Економічний Конгрес” були в черговому році два просвітню-фермерські з’їзди, що їх влаштували українці католики під кермою єпископа Н. Будки. Засягом своїх проблем з’їзди ці в багатьох моментах пригадували вже Просвітню-Економічний Конгрес. Недостачею цих конгресів була відсутність православного представництва.

Та, хоч між двома головними течіями, згурованими довкола обидвох домінуючих українських Церков, а саме католицької і православної, виявилися дальші розбіжності і непогодження, то всі ці ускладнення не здержали вже дальшого процесу об’єднування українців у доміняльному засягу, — на цей раз уже не по лінії виключно національного усучільнення, а по лінії національно-релігійного та національно-політичного опеділення. Іншими словами, релігійні та ідеологічно-політичні опеділення були вирішними факторами, які надавали поважний тон громадській праці другої доби. Якщо аналізувати ще далі, то виявляється, що релігійні непогодження були типові для піонерської іміграції. Ідеологічно-політичні непогодження були внесені іміграцією другої доби, як наслідок програних визвольних змагань в Європі — і по цій лінії проходила інтеграція та диференціяція українського життя в міжвоєнній добі, теж у Канаді.

КАНАДІЙСЬКА СІЧОВА ОРГАНІЗАЦІЯ

Канадійська Січова Організація заіснувала 25 травня 1924 року в Торонті. В тому дні відбувся З'їзд Українців Східної Канади і на цьому з'їзді вирішено організувати одну січову організацію, що стала б об'єднуючим центром усіх українців на Сході. Як відомо, січові організації існували в Західній Україні перед Першою світовою війною і їх ціллю було не тільки ідеологічне-політичне, але в головному й фізичне виховання.

Організатори Січової Організації, — таку назву вона носила в початках, — наголошували, що в кожній українській організації повинна бути січова клітина. Там, де не було організацій, творилися основні клітини Січової Організації. Організатором цих клітин та взагалі Січового Руху став Володимир Босий, новий імігрант, що саме прибув до Канади на постійний побут. При кінці 1924 р. Січова Організація мала вже свої відділи в Торонті, Ошаві, Гемилтоні, Віндзорі і Престоні та стала видавати свій орган "Пробій", який значно допомагав організованій силі, що з кожним днем зростала. В літі 1924 року відбувся вже й перший Січовий Здвиг. Така організованість імпонувала спільноті і споріднений рух у ЗСА запропонував канадійським Січам об'єднання. У висліді, канадійські Січі задекларували себе гетьманським рухом, який очолили, крім згадуваного вже В. Босого, ще такі діячі Сходу Канади, як о. А. Сарматюк, М. Возний, С. Ярема, о. Н. Дрогомирецький, І. Скалецький, С. Можевський та багато інших. Католицький орган "Канадійський Українець" піддержував ідейно цей рух, а В. Босий мав можливість виголосити на з'їзді греко-католиків у Вінніпегу доповідь про організування Січей в Канаді. Коли В. Босий дістав згодом учительську працю в католицькій Колегії св. Йосифа в Йорктоні, він мав нагоду організувати січовий рух на Заході Канади. При кінці 1926 р. були зорганізовані в Саскачевані вже такі січові осередки: Йорктон, Врокстон, Модельфарм, Айтун, Вішарт, Губбард, Мелвил, Красне, Саскатун, Леніган, Дайсарт, Бедфордвил, Верегін, Ріджайна, Гудів, Голар, Бюкенан, Вілловбрук, Арран, пізніше ще і в інших околицях.

У 1927 році Обозна Команда Січової Організації приміщувалася у Вінніпегу і в її склад входили відомі громадські діячі, — І. Ісаїв, А. Загарійчук, о. Н. Бартман, Н. Данильченко, В. Дикий, Д. М. Ільчишин, д-р В. Кисілевський, М. Гетьман, д-р Д. Стасюк та інші.

Католицький часопис "Канадійський Українець" був двигуном та інформатором січової праці, його редактором у тому часі був саме В. Босий. Коли прийшло до невзгод між новими видавцями "Канадійського Українця" і його редактором, Січова Організація стала видавати свій власний орган п.н. "Канадійська Січ". Рік 1928 був сильно активний у праці Січової Організації, яка в наступному році була переназвана на "Канадійську Січову Організацію", у скороченні КСО. В тому ж часі відбулися січові окружні з'їзди майже всіх провінцій, більші з них у Торонті, Йорктоні, Мондері. Цікаво, що саме тоді КСО усамостійнилася, відкликуючи акт злуки зі своїми однодумцями в ЗСА. Коли в 1930 році прийшло знову до організаційної злуки з Централєю в Чикаго, "Канадійська Січ" перестала появлятися. Внедовзі після цього провід КСО перебрав Станислав Можевський і в 1932 р. Михайло Гетьман, який виконував ці обов'язки довгі роки. Його співробітниками були — С. Можевський, В. Дужий, І. Скалецький, Д. М. Ільчишин, І. Н. Корчинський, М. Лалка, С. Бабій та інші. М. Гетьман виявився добрим організатором та громадським діячем, йому вдалося організувати дальші клітини КСО на заході та сході Канади.

Січовий рух, який в 1934 році прибрав нову назву, бо замість Канадійської Січової Організації назвав себе Союзом Гетьманців Державників, став поважною організованою силою. Він мав у Канаді понад пів сотні клітин, власні січові, чи гетьманські дома, врешті й власний тижневик "Український Робітник". До скріплення сили гетьманської ідеї в Канаді багато причинилася поїздка по Канаді Гетьманича Данила Скоропадського, який відвідав українські осередки Канади в роках 1937 і 1938. Як претендента на престіл української монархії, його вітали міністри, єпископи, генерали, професори університетів та високі старшини. Навіть українські республіканці виявили гостеві та гетьманському рухові помітний сентимент.

Якщо слідкувати за січово-гетьманським рухом другої доби, можна було б доходити до висновку, наче б цей рух стояв далеко до питань росту Канади. Та так воно не було. В політичному відношенні ця організація найближче стояла до консервативної партії, з якою була тісно зв'язана своїми монархістично-консервативними залаженнями. Організація ставила поважний наголос на виховання характерів свого членства, передусім через фізичну справність та військову дисципліну. Січовики близько співпрацювали в тому відношенні з військовими чинниками Канади. В Січах введено військовий однострій і систематичний військовий впоряд, деякі відділи організації брали навіть участь у маневрах канадських

Військових Округ, напр. 10-та Військова Канадська Округа в таборі "Гюз" ¹⁾). Мали Січі навіть свої літаки й летунські відділи. Коли чоловічі відділи Січей діставали військовий вишкіл, жіночі відділи цієї організації відбували заправу в Червоному Хресті як медсестри. Організація звернула своєю увагою на роллю жінки у спільноті дуже вчасно. В 1925 р. Жіночий Комітет Січовий видав відозву "До Українського Жіноцтва в Канаді", щоб "скрізь зав'язувати жіночі відділи одної великої Січової Організації" ²⁾).

¹⁾ "Десять літ боротьби з хаосом", історичний нарис Д. М. Льчишиного у "Провіднику", Вінніпег, 1935, стор. 38.

Володимир Босий, "40 років на фронті української справи", Торонто, 1954, стор. 22.

²⁾ "Канадійський Фармер", 30 травня 1925.

**На слідах української історії в Канаді.
Експедиція УВАН, д-р Михайло Марунчак й учитель Михайло Негрич,
в Давфінні з посадником міста У. Мобберлі та Л. Паркер (крайня зправа)
провіряють знайдені документи в Канадській Теребовлі (Веллі Ривер).**

Вінніпег Трібюн, 28 квітня 1964.

СОЮЗ УКРАЇНЦІВ САМОСТІЙНИКІВ

Другою в черзі доміняльною організацією, що оформилася в після-піонерській добі, був Союз Українців Самостійників. І як перша доміняльна організація, “Канадійська Січова Організація”, рекрутувала своє членство здебільша з другої імміграції, так Союз Українців Самостійників був еманациєю піонерської імміграції. Початки цієї організації сягають далеко глибше, як фактичне її оформлення в грудні 1927 року. Їх можна частинно добачувати вже в 1916 році, в Народному З’їзді, що відбувався в Саскатуні, та в оформленні Бурси ім. П. Могили. Значно більш подібностей знайдемо між СУС і Народними З’їздами, що відбувалися в 1918 році та опісля. Осередком уваги цих з’їздів був Інститут П. Могили, Інститут М. Грушевського та ново-створена Українська Греко-Православна Церква (УГПЦ). Не припадком сталося, що саме на таких двох з’їздах, в Едмонтоні й Саскатуні 1927 року, запало рішення створити загальне об’єднання п.н. “Союз Українців Самостійників”. Було це своєрідне завершення організаційного процесу, що мав за собою десятилітню історію. Дефініцію СУС зробив ідеолог й організатор цієї організації Мирослав Стечишин у таких словах:

“СУС — це завершення, сконцентровання усього нашого організаційного і національного життя в Канаді. Це тіло, що в’яже до купи наші Інститути, наші Народні Доми, з’єднані в Союз Українських Народних Домів, наше жіноцтво, з’єднане в Союз Українок Канади, нашу молодь, з’єднану в Союз Української Молоді Канади”¹⁾.

Іншими словами, довкола СУС були об’єднані організації та установи, які в релігійному відношенні були пов’язані з Українською Греко-Православною Церквою. Організаторами СУС були здебільша люди, які організували УГПЦ. Першим головою СУС був Василь Свистун, чільні діячі СУС це — Юліян Стечишин, о. С. В. Савчук, адв. Т. Гуменюк, В. Буряник, Ярослав Арсенич, о. Василь Кудрик та інші.

СУС пояснював свою назву тим, що повинна бути “самостійність одиниці, організації, народу, самостійність в справах політичних,

¹⁾ Мир. Стечишин: Союз Українців Самостійників в Канаді, Вінніпег, 1933, стор. 7.

економічних та релігійних, а понад усе самостійність думки і діла”.

Перша програма СУС з'ясовувала своє становище до справ політичних, економічних та церковних. Відношення до Канади з'ясувала програма СУС так:

“Уважаючи Канаду за нову прибрану вітчизну українців, СУС закликає українців, щоб як горожане цього краю брали як найбільшу участь у всіх справах сего краю, користаючи зі своїх горожанських прав і привілеїв, сповняючи свої горожанські обов'язки”²⁾.

Як у відношенні до України, так у відношенні до Канади СУС не в'язався жодними партійними симпатіями і ставив загальне державне добро вище партії. Членство СУС мало завжди вільну руку в доборі політично-партійної приналежності. Якщо ж йдеться про відношення до релігії, СУС уважав прояв релігійного індеферентизму за руйнуючий. Ударними гаслами СУС були: Самопошана, самодіяльність, самостійність.

Управа СУС складалася з виборних членів та членів делегатів, які входили як представники правних членів СУС, тобто від СУК, СУМК, ТУС та Союзу УНД-омів. Офіційним органом СУС був проголошений “Український Голос”. З оформленням СУС середовище, що гуртувалося біля “Українського Голосу” та УГПЩ, по-важно себе скріпило. Кожного року відбувалися з'їзди не тільки чоловіків, але й жіноцтва, молоді та представників Народніх Домів, — провінційні та загальні цілої домінії. Відбувалися ці з'їзди справді систематично і це вносило велику регулярність у працю згаданих організацій.

У своїй історії СУС завжди стояв на демократичних принципах, поборював тоталітаризм лівого та правого напрямків і співпрацював передусім з українськими центровими середовищами та завжди піддержував представництво Української Народньої Республіки в екзилі. Якщо ж йдеться про канадійську політику, то переважаючі симпатії СУС завжди були близькі до Ліберальної партії.

Крім праці з метою виховати своє членство, СУС вів роз'яснювальну акцію у справі українського питання в Європі та спроваджував з неї визначних українців, які об'їздили клітини СУС з научними доповідями. До таких належали — полк. В. Кедровський, колишній інспектор Армії УНР, проф. О. І. Бочковський, спеціаліст історії визвольних змагань поневолених народів, ген. В. Сікевич та інші. На окрему увагу заслуговує побут проф. Дмитра Дорошенка, визначного українського історика. Заєдяки СУС-ові поя-

---

²⁾ “Союз Українців Самостійників в Канаді”, принципи і програма, Візніпер, 1928, стор. 3.

вилася в англійській мові перша Історія України, що її написав саме цей учений.

Цікаву характеристику цього середовища дав д-р Осип Назарук у своїй довшій оглядовій студії про українську спільноту в Канаді в 1923 р. Він писав про “Український Голос”, як про орган українських націоналістів, “яких також називають православними”. “Є се орган тих людей, що приїхали сюди з Галичини в часі “весняних бур” і були захоплені ідеалістичним радикалізмом ще на галицькій землі. Тут по якимсь часі попали в завзяту боротьбу з греко-католицьким духовенством і тому зорганізували православну церков. Боротьба почалася ізза впливу на школи і шкільні інститути. . . Поява сеї організації найбільш маркантна й интересна з ріжних-ріжних причин. . . До найцікавіших появ сего руху належить те, що православні буковинці держаться не все разом з галицькими православними, а саме ті промади, між якими ще давно вкорінилися російські “батюшки”, прислані ще за часів царату. Група “націоналістів” має в своїх рядах найбільшу кількість української світської інтелігенції, майже всю, також багато молодшої, бо має в своїх руках два шкільні інститути, зорганізовані на подоби бурс. Сеніор сеї групи Т. Д. Ферлей. Маркантніші її діячі: Петро Зварич, Василь Кудрик, канадійський Толстой, три брати Стечишини, редактор, адвокат і директор інституту в Саскатуні, два брати Свистуни, адв. Я. Арсенич у Вінніпегу, дир. І. Паснак, ред. Т. Томашевський, молодий М. Лучкович в Едмонтоні, наддніпрянець Г. Сліпченко й інші. Є 8 світських священників, а їх адміністратор о. С. Савчук. Се група найрухливіша. Вона має також свою книгарню. В її руках є елеветорська спілка зсипу збіжжа. Ся спілка основана в 1916 році. . . До сеї групи належать або схиляються послі українського населення — М. В. Бачинський, Дм. Якиміщак, Микола Григорчук і близько неї стоїть навіть посол-латинник Михайло Роецький. Правда, ні один з тих послів не вийшов на плятформу сеї групи. Але тим більше характеристичні їх нахили”³⁾.

З оцінки д-ра О. Назарука так і видно, що середовище, яке опісля прибрало назву Союзу Українських Самостійників, було поважною громадською силою, яка у своїй праці виявляла велику дозу динамізму і була своєрідною віхою та магнетною силою для поважної частини українсько-канадської спільноти в міжвоєнній добі.

³⁾ “Як виглядає Канада і ми в ній”, “Український Прапор”, Відень, ч. 9, 1923.

УКРАЇНЬСЬКА СТРІЛЕЦЬКА ГРОМАДА — УКРАЇНЬСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ОБ'ЄДНАННЯ

Два місяці після оформлення Союзу Українців Самостійників зорганізувалася перша клітина Української Стрілецької Громади, — комбатантської організації, що дала початок імпульсивному росту середовища, яке остаточно оформилося в Українське Національне Об'єднання та в розвитку української спільноти в Канаді відіграло теж передову роллю.

Організаційні початки цієї установи були виключно в руках ветеранів армій Визвольних Змагань України. Була це окрема категорія людей, які після програної боротьби опинилися здебільша в таборах полонених різних країн. Коли з роками після війни табори ліквідовано, багато з цих ветеранів виявили бажання виїхати до Канади. А що в 1925 році при допомозі українських установ були відкриті поселенчі двері до Канади, то по короткому часі знайшлися тут у різних місцевостях ті, які хотіли зажити мирним життям, та не покидали думки, що й під час миру можна віддано працювати для свободи свого рідного народу. Кермуючись такими думками, в 1928 році стали творитися тут і там у Канаді перші гуртки “Української Стрілецької Громади”. За вінніпезькою групою, що її очолили Е. Василюшин, д-р І. Гуляй, Д. Герич, Й. Печенюк, Іван Чайка та інші, пішли стрілецькі гуртки в Йорктоні, Едмонтоні, Монтреалі, ще пізніше в Торонті, Саскатуні, Судбурах, Мус Джо, Віндзорі та інших місцевостях. Організація зростала з кожним роком, бо імміграція прибувала, а з нею й колишні комбатанти, найбільше з окупованих Польщею українських земель. Привозили вони зі собою вістки про репресії окупаційних урядів в Україні і ці вістки скріплювали волю колишніх вояків допомагати рідному народові.

З ініціативи Української Стрілецької Громади постає в 1928 р. “Комітет Оборони Українських Політичних В'язнів”. Була це репрезентативна установа, якої завданням було піклуватися тисячами українських політичних в'язнів у польських тюрмах. КОУПВ переводив збірки на правну і політичну оборону цих в'язнів та відсилав їх до Старого Краю, робив також меморандуми до урядів демократичних держав, добиваючись у них інтервенцій у справі гуманного трактування політичного в'язня.

В Україні була поважна кількість українських інвалідів, які не

одержували інвалідської ренти, бо окупаційні режими уважали їх за своїх колишніх ворогів. Ними опікувалася українська спільнота й вона апелювала до своїх братів за морем, щоб ці також допомагали фінансово. УСГ була перша, що зайнялася цією справою, бо й більшість інвалідів були колишні фронтові друзі її членів. Старалями УСГ побудовано у Львові репрезентативний “Дім Українських Інвалідів”.

Працю Української Стрільцької Громади поважно скріпив побут у Канаді полк. Євгена Коновальця, який у 1928 році відвідав українську організовану спільноту, в тому й УСГ. Є. Коновальця уважали тоді за своєрідний символ революційно-визвольної боротьби українського народу. Він очолював у той час підпільну Українську Військову Організацію (УВО) і згодом Організацію Українських Націоналістів (ОУН), що ставала поважним чинником в українській визвольній політиці. В 1931 р. відвідав Канаду близький співробітник полк. Євгена Коновальця Омелян Сенік-Грибівський і рік пізніше полк. Роман Сушко (М. Мельничук).

Наголошування передусім т. зв. краєвих справ викликало було поважну дискусію Української Стрільцької Громади в Союзом Українців Самостійників, який уважав, що бюджет української громади в Канаді повинен рівномірно розкладати видатки на культурні потреби місцевої української спільноти та на визвольну боротьбу українського народу в Європі. Дискусія загострилася в неперемірчиву полеміку, навіть у ворогування, але “бій” закінчився в нічию, бо одні далі піддержували УСГ й інші СУС. Проте, вся дискусія мала й ті добрі наслідки, що обидві організації могли ще раз зревідувати свої становища у відношенні до українсько-канадської спільноти і країни свого поселення, а теж у відношенні до подій, що проходили на українських землях. Важко було вимагати від тих, що мали за собою дво- чи три-річний побут у новій країні такого самого мислення, яке мали ті, які й вирощували це життя два чи три десятки років. Те саме можна сказати й у відношенні обидвох організацій до України та її потреб.

Сила нової організації зростала до того, що в 1930 р. треба було вже видавати комбатантський місячник “Стрільцькі Вісті” та загальний націоналістичний часопис “Новий Шлях”. В 1932 році “Стрільцькі Вісті” об’єдналися з “Новим Шляхом”. У тому ж році зайшли в житті організації поважні зміни, — третій з’їзд відпоручників УСГ прийняв рішення творити загальну націоналістичну організацію, до якої належали б не тільки колишні фронтові ветерани, але й ширший загаль. Варт згадати, що УСГ зробила була й спеціальні концесії для жіноцтва в 1931 р. та почала творити при

УСГромадах Відділи ім. Ольги Басараб. Такі відділи постали в Канорі, Торонті, Віндзорі, Содбурах і Саскатуні. У 1932 р. заходом членства УСГ виросла нова організація, що прийняла назву “Українське Національне Об’єднання” і перші її клітини, що організували загал спільноти, були створені в Едмонтоні та Саскатуні. За два роки організаційного життя Українського Національного Об’єднання було вже 45 філій, не вчислюючи жіночих і молодечих відділів, які зчерги оформлювалися під назвою “Молоді Українські Націоналісти” (МУН).

В 1934 році відбулася Перша Крайова Конференція Українського Національного Об’єднання, в якій брали участь всі улади цієї системи, тобто Жіночі Відділи ім. Ольги Басараб, які прийняли згодом назву Організації Українок Канади (ОУК), Молоді Українські Націоналісти, членство УНО та творці всієї системи Українська Стрілецька Громада. З’їзд відбувся в Саскатуні, куди рік раніше був перенесений з Едмонтону тижневих “Новий Шлях”, і Саскатун став головним осідком УНО на довгі роки. Сюди в тому ж році була перенесена й Головна Управа УСГ, яка шість років перебувала у Вінніпегу. Першим головою об’єднаної системи УНО став Олександр Григорович, що прибув до Канади ще перед Першою світовою війною, та своєю особою, разом з іншими, репрезентував піонерський елемент в цій організації. Ступнево УНО ставало поєднанням двох генерацій. Новий елемент мав помітний вплив на дальший розвиток цієї організації, яка стала глибше вкорінюватися у країну свого поселення. Почалася доба будови власних домівок — національних домів і вчленовування в життя місцевої спільноти, не забуваючи при тому своїх обов’язків, які були поставлені в началі творення організації. Довгі роки очолював цю організаційну систему інж. Володимир Коссар, який у своїй ідейності залишив пост університетського викладача і прийняв обов’язки громадського провідника.

Українське Національне Об’єднання втримувало тісні зв’язки з паралельними організаціями поза Канадою, — ОДВУ у ЗСА, Організація б. Українських Вояків у Брюсселі, Українське Національне Об’єднання в Парижі та інші. Понад усе був діловий та сердешний контакт з Проводом Організації Українських Націоналістів в Європі. Від цього Проводу, крім уже згаданих, приїздили до Канади на відвідини ген. В. Курманович та ген. Микола Капустянський.

Ідейну спрямованість цього середовища схарактеризував проф. І. Боберський в своїй праці п.н. “Українці в Канаді” так:

“В справах Канади прямує УНО до зрозуміння і виконування прав і обов’язків супроти Канади. В справах України прийняло як

основу перевиховання громадянства і всебічну, активну боротьбу до відбудови Соборної України власними силами українського народу. Співпрацю церкви у будові держави уважає за конечну”¹⁾.

Перед Другою світовою війною УНО мало понад 50 клітин у Канаді, УСГ — 19, ОУК—33, МУН—38 й Українська Студентська Націоналістична Організація (УСНО—5. Останні втримували зв'язок з Центральним Союзом Українського Студентства в Європі. Речником організаційної, ідеологічної та політичної праці в цьому середовищі був тижневих “Новий Шлях” під редакцією Михайла Погорецького. До чільних діячів, що довгі роки працювали в системі УНО та у свій час займали в ній найвищі пости, належать, крім уже названих, такі громадяни, як П. Штепа, В. Гультай, В. Топольницький, Д. Герич, Михайло Шарик, Е. Тарнавецький, В. Рурик, Т. К. Павличенко, Гнат Поворозник, Б. Зелений, В. Пуден-тело, П. Шульга та багато інших.

1) “Провідник — Календар Канадійських Українців”, 1936, стор. 32.

Піонерка Текля Станько, учасниця першої Служби Божої в Канадській Теревовлі (1897), місцевість звана офіційно Валлей Ривер, вказує авторові «Історії українців Канади» місце першої спільної молитви з українським священиком і де був вкопаний пам'ятний “Хрест Свободи”.

БРАТСТВО УКРАЇНЦІВ КАТОЛІКІВ

Найпізніше зорганізувалося Братство Українців Католиків, що мало найбільш доступну організаційну базу серед католицьких парафій та вірних, яких статистика в 1931 р. подавала 186,587 осіб, а Кетолік Офішел Дайректорі начислював аж 350,000. Без сумніву, що потребу світської організації заступали до якогось ступня самі парафії. Все таки відчувався брак однієї організаційної системи та твердих ідеологічних заłoженъ, що гармонізували б з цілістю католицького світогляду. Ці думки були дискутовані в колі невеликого гурта ідейників, що зібрався був на наради в липні 1932 р. в Ріджайні. Ініціатором наради був о. Степан Семчук і брали в ній участь ще три учителі та три фермери, а саме двоє учителів М. і М. Гриневичі, Федь Мамчур, Михайло Білінський, Дмитро Байда і Григорій Дубик. Це й була та щаслива сімка, яка збиралася кількакратно та остаточно підготувила загальний з'їзд, який відбувся 28 і 29 грудня 1932 р. в Саскатуні.

Мабуть і була потреба на таку організацію, коли в першому році зорганізувалося понад 20 її осередків по всій Канаді. Перед вів Саскачеван. Поруч чоловічих відділів творилися й жіночі та молодечі. Було три секції БУК-а: Саскачеван, Манітоба, Алберта. Манітоба й Алберта відбули свої з'їзди в жовтні 1933 р. Крім провінційних відбувалися також окружні з'їзди, на яких обмірковувано попри організаційні справи теж питання ідеології організації, що охоплювала три основні питання, а саме католицької релігії, української культури та канадійської державности. Чітко схопив ці проблеми ідеолог та організатор БУК-а о. С. Семчук, який писав, що "католицька релігія для членів БУК — це керма і провід життя, з якої випливають також культурні і духові цінності народу, незнищимі навіть зубом часу". До цих культурних цінностей зачисляв БУК мову, літоно, музику, малярство, різьбу, танок, архітектуру, шитво, вариво та звичаї і обичаї своїх предків. "Ми інакше зрозуміли і відчули окружаючий нас світ, писав згадуваний ідеолог, та відтворили пізнане через призму наших душ у незнищимих і незамінних цінностях та вартостях культури нашої" ¹⁾.

Надзвичайно чітко була з'ясована в ідеологічних заłoженнях Братства Українців Католиків теж проблема канадської державно-

¹⁾ о. Степан Семчук: Братство Українців Католиків, Едмонтон, 1958.

сти. “Канада — це наша держава і все її є також нашим”, казали ці заложення. “Ми тут не засланці, ані сезонні робітники, котрих доля змусила шукати зарібків, чи прожитку, але господарі і власники країни. Тому її армія є нашою, її установи є нашими, її уряд є нашим урядом. Ми хочемо брати якнайживішу участь у всіх державних справах Канади, бути чинником не лише співпрацюючим, але також співпануючим”. . . . “Наша релігія — наша культура мають жити в Канаді, куди ми прийшли на стало”. . . . “Ми також не годні позабути країни наших батьків і прадідів — України. Ми винні їй пошану і поміч. Ми винні їй любов”²⁾).

Такі і подібні заложення стали формувати український католицький актив у Канаді.

Щоб об'єднати розкинені відділи по цілій Канаді, яких членство перед Другою світовою війною ішло вже в тисячі, Братство стало видавати Бюлетень БУК-а. Спеціальну увагу звернув БУК на молодь, яка була згуртована в молодечих відділах та різними змаганнями-контестами підсилювала свою організаційну працю.

Провід БУК-а подбав також про Бурсу БУК-а, яка мала служити молоді, що бажала вчитися і не мала вистарчальних засобів для цього. Організатори хотіли дати молоді здорове оточення, в якому вони могли б знайти всі ті виховні основи, що лягли в основне “вірую” БУК-а. Бурса була створена в Саскатуні в 1935 р. Організаторами її були — о. П. Сулятицький, о. П. Криворучка та учитель Осип Прийма. З Бурси БУК-а пізніш постав Інститут ім. А. Шептицького.

Крім Бюлетеню БУК видавав популярні видання п.н. “Література БУК-а”, що заторкували основні заложення організації, а саме католицьку релігію, українську культуру та канадійську державність.

Багато допомагав у праці БУК-а католицький тижневик “Українські Вісті”, який виходив в Едмонтоні вже від 1930 р. і став офіційним органом католицького середовища тим більш, що і давніший орган “Канадійський Українець” перестав бути органом католиків в 1929 р., а виходити в 1931 році. Крім цього появлялися ще два місячники — “Голос Спасителя” в Йорктоні та згодом “Світло”, Мондер.

Понад 60 відділ БУК-а працювали вже перед Другою світовою війною, була також поважна скількість жіночих та молодечих відділів. Разом з парафіями творили вони вельми численне й активне середовище, в якому був ще й поважний гурт молоді інтелігенції, що виростала між двома світовими війнами. Значно інакше виглядало це середовище безпосередньо після Першої світової війни

---

²⁾ Там же, стор. 4.

і про нього д-р О. Наварук, у цитованій вже раніше студії, висловлювався у зв'язку з “Канадійським Українцем” та українсько-католицькими колами так:

“Се орган католиків (Епископа Будки). Тут струя католицизму в нашім народі далеко яскравіше зарисована, ніж у старім краю. Вона чисельно найсильніша. Але світської інтелігенції в ній майже нема, тільки духовна, яка складається з трьох виразних груп: а) світське духовенство (коло 20 священиків), б) ЧСВВ — всіх Василян є тепер у Канаді 7 і около 70 Сестер Служебниць. Ті сестри — роблять важну культурну працю, а признання для неї чув я навіть з уст явних ворогів католицизму. . . в) чужі священики, переважно бельгійці, які прийняли наш обряд: сеніор між ними о. Деляре. Крім них працюють ще між нашим народом “Християнські Брати” під проводом брата Ансберта, які ведуть школу в Йорктоні. Се також не є чин. Між католиками працює тепер тільки 7 світських інтелігентів. . . Праця сеї групи не дасться легко оцінити ні порівнати з іншою (цебто з православними—М.Г.М.). Се вимагало би докладної аналізи, почавши від основ. Але вона відбувається постійно. Сю працю можна оцінювати в ріжних становищ, але вона існує і ділає в масах, ділає помало, систематично, почавши від виховання 4-літніх дітей у шістьох сиротинцях”³⁾.

Прогнози цитованого автора були надзвичайно слушні, коли взяти під увагу, що при кінці другої доби працювали в БУК та споріднених організаціях сотні інтелігенції. Тільки для прикладу варт вичислити тих, які вели перед у цьому середовищі в обговорюваній добі: Адвокат Ю. Шкварок, банкір Яків Стратійчук, учителі — Орест Жеребко, Йосиф Топущак, Богдан Корчинський, Володимир Филипович і Франко Мазуркевич, архітект Степан Меуш, Іван Ісаїв та інші. В праці виростала також громадська інтелігенція. Були це робітники і фермери, які нарівні з кваліфікованою інтелігенцією виконували не менш важливі завдання. Теж тільки для прикладу: Крім згадуваних ініціаторів на перші місяці вибилися Д. Кобринський, Т. Мельничук, Я. Стратійчук, М. Білинський, М. Копяківський та інші.

Окрему категорію займає в діяльності середовища БУК жіноцтво, але про це мова в іншому розділі.

---

3) “Як виглядає Канада й ми в ній” — характеристика груп в Канаді, щіль статтей в “Українському Прапорі”, Відень, 1923.

ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧО-ФАРМЕРСЬКИЙ ДІМ (ТУРФДім)

Заіснування доміняльної організації “Товариство Український Робітничо-Фармерський Дім” пов’язане зі зорганізуванням та розбудовою “Українського Робітничого Дому” у Вінніпегу та появою і видаванням “Українських Робітничих Вістей”, ідеологічного органу цієї організації. “Український Робітничий Дім”, чи, згідно зі статутною назвою, “Стоваришення Український Робітничий Дім” було культурно-освітнім товариством, яке мало нести моральну і матеріальну допомогу українським робітникам та фермерам. З розв’язанням Української Соціал-Демократичної Партії в 1918 році “Український Робітничий Дім” не тільки перебрав усю спадщину відділів УСДП у Вінніпегу, але й став остоею нової організації, яка оформилася довкола нього під назвою “Стоваришення Український Робітничий Дім”.

Перший з’їзд Стоваришення УРДім відбувся 16-18 січня 1920 у Вінніпегу. Вже в тому році було зорганізованих кільканадцять відділів згадані організації й більші з них були у Веланді, Онтаріо, Едмонтоні та Ріджайні. Другий з’їзд, що відбувався в 1921 р., мав уже репрезентантів з відділів у Монреалі, Торонті, Садбурах, Гемилтоні, Вест Форт Вілліамі (тепер Тандер Бей), Саскатуні та у інших більших і менших місцевостях. У четвертому з’їзді організації в 1923 р. брали вже участь делегати від 54 філій, розкине: них по всій Канаді. Організація мала також 17 відділів жінокробітниць з загальною кількістю 450 членок. З цих жіночих відділів була створена на четвертому з’їзді Секція Женщин Робітниць, яка на з’їзді рік пізніше мала 27 відділів. В тому ж часі була створена при Стоваришенні УРДім ще й Спілка Української Робітничої Молоді. Тоді теж вирішено видавати для жіноцтва окремий журнал л.я. “Голос Робітниці”. За рік праці, в 1925 р., було вже зорганізованих 12 відділів молоді з 445 членами, 35 жіночих відділів в 807 членками та 68 філій ТУРДім, а всі разом вели 38 рідних шкіл, в яких вчилося 1719 дітей.

Згідно з підсумками восьмого з’їзду в 1927 р. було вже 71 загальних відділів — членів 2,223, далі 41 відділів Жіночої Секції — членок 993 та 30 відділів Секції Молоді — членів 1,142. Крім цього були ще чотири товариства, афілійовані з ТУРДім. Разом було 146 відділів і товариств зі загальним членством 4,723 осіб.

Тридцяті роки були вершком організаційної праці цього товариства, — його членство доходило в 1933 р. до більше шістьох тисяч та було об'єднане в 116 загальних (мужеських) відділах (3,563 членів), 50 жіночих відділах (1,438) та 55 молодечих відділах (1,640 членів). Культурно-освітній дорібок організації творили коло 75 мандолинових орхестр та драматично-співацьких гуртків; вартість 75 власних будинків доходила до трьох-четвертих мільйона; понад дві тисячі дітей вчилися річно в рідних школах; у 60 бібліотеках було коло 25,000 книжок, вартости 15 тисяч доларів¹⁾.

До цієї організованої сили треба додати ще пресу, створену в цій системі. Крім первісного тижневика "Українських Робітничих Вістей", який вневдовзі став виходити тричі в тиждень, появлялися ще такі її органи: "Голос Робітниці", місячний та опісля дво-тижневий журнал, який згодом перезвано на "Робітницю", тижневик "Фармерське Життя", призначений своїм змістом для фермерів, та місячний журнал "Світ Молоді".

У 1929 році ТУРФДім реалізував свою ухвалу, щоб для студіюючої молоді дати приміщення, в якому вона виховувалася б в ідеях організації. Для цього закуплено будинок в Едмонтоні і створено т. зв. Студентський Інститут ТУРФДім, який мав приміщення на пів сотні студентів.

З ініціативи ТУРДім було зорганізоване Робітниче Запомагове Товариство, — життєво-асекраційна установа, яка мала нести допомогу членам на випадок хвороби та смерти. Перший відділ був створений у Вінніпегу в 1922 р., а перша конвенція РЗТ відбулася там же в 1925 році. За два роки і чотири місяці організаційної праці РЗТ мало 20 відділів, в 1928 р. вже 101 і ще рік пізніше 111 відділів. У часі цього помітного росту РЗТ купило два великі будинки та 74 акри землі в Паркдейлі коло Вінніпегу, і зорганізувало там дім для старших людей та сиротинець. В 1933 р. РЗТ начисляло понад шість тисяч членів. РЗТ завжди тісно співпрацювало з ТУРФДомом.

Чим пояснити цей імпазантний розвій цього середовища? Що було стимулом в його організаційній роботі? Чим воно різнилося у праці і заложеннях від інших організацій, про які була вже мова в попередніх розділах?

Товариство Український Робітничо-Фармерський Дім було не тільки канадським культурно-освітнім товариством. Як згадували ми раніше, воно перебрало на себе теж традицію політичної праці, що її вела Українська Соціалістична Демократична Партія (УСДП)

¹⁾ М. Волинець: "П'ятнадцять років ТУРФДім", Вінніпег, 1918, стор. 133.

Канади. Та, коли УСДП орієнтувалась на соціалізм другого інтер-націоналу, то ТУРФДім пішов ще більш на ліво і прийняв за осно-ву марксо-ленінське вчення. Іншими словами, прихильники цього середовища стали орієнтуватися на те, що діялося в СРСР. Зокре-ма їх інтересували українізаційні процеси в Україні, що довер-шувалися під керівництвом Миколи Скрипника, наркома освіти УРСР. В існуванні УРСР вони бачили розв'язку загально-україн-ського питання, тоді як інші українські організації в Канаді не тіль-ки відкидали матеріялістичний світогляд марксо-комунізму, але і вбачали в структурі СРСР дальше поневолення України. По цій саме лінії пішов дуже суворий двоподіл з такими українськими національними організаціями доміняльного засягу, як Канадійська Січова Організація, Союз Українців Самостійників, Українська Стрілецька Громада, Українське Національне Об'єднання та Брат-ство Українців Католиків. Це тим більш, що багато активного членства тількищо згаданих організацій рекрутувалися з другої еміграції, яка віч-на-віч зустрінулася була з комунізмом у практиці і в рядах українських армій боролась проти комунізму та радянсь-кої влади. Зрозуміло, що почування цих останніх були надто свіжі, щоб змагатись з середовищем ТУРФДому виключно в ра-ціонально-політичній площині. І ці і друзі були собі ворогами, які себе взаємно поборювали. Середовище ТУРФДому було у кращій ситуації настільки, що коли організувався СУС, УНО, чи БУК, воно мало вже, як це ми й виказали раніше, сильні клітини організова-ного життя. Врешті провідники цього руху мали довір'я в масах, бо деякі з них вели колись УСДП і в якійсь мірі заступалися за інтереси робітників та фермерів. Такими були — В. Н. Колісник, І. Навізівський, Т. Кульчицький, Д. Лобай, М. Шатувський, М. Полович, Т. Кобзей та інші. До цього ж з України приїздили живі люди, які говорили про соціальний і культурний поступ, звід-ти теж напливала багата політична література, в якій доказувано вдоволення широких мас з існуючого стану в УРСР. Також висвіт-лювались фільми, продукції УРСР. Велика частина членства віри-ла своїм провідникам на слово. Їх часто не цікавила політична пра-ця, вони вдоволялися тим, що їх діти вчилися рідної мови у вечір-ніх школах, читали українську книжку і часопис, співали пісень та пізнавали історію свого народу, — зрештою виконували свої дер-жавні обов'язки супроти Канади та думали про кращу будучність своїх дітей.

До поважного скріплення організації ТУРФДім прийшло в час господарської кризи в Канаді. Багато безробітних шукали відпо-віді на соціальні питання і, бачучи недостачі приватницької систе-

ми, звертали свої очі на схід Європи, де відбувалися не тільки політичні, але й господарські експерименти. І, звичайно, такі невдоволені знаходили опікунів, які капіталізували їх настрої у свою користь.

Організатори і провідники ТУРФДім старалися надати своїй організації ореол чемпіона свободи, підкреслюючи при всіх публичних нагодах, що товариство допомагає у визволенні українського народу, — тих земель, що були під пануванням Польщі, Румунії та Чехословаччини. Звичайно, давали вони й допомогу комуністичному рухові на цих теренах, який вимагав прилучення їх до Української Радянської Соціалістичної Республіки, що була у складі СРСР. Услід за пропагандивною акцією йшла й матеріальна допомога. Тільки в 1923 р. ТУРФДім вислав 15 тисяч доларів допомоги політичним в'язням та на скріплення праці Комуністичної Партії Західної України. Зі згаданих територій приходили часто тривовжні вісті про національне, політичне і соціальне переслідування. Крім арештів були шибениці, вкінці прийшла й так звана пацифікація, — і все це використовувало середовище ТУРФДім для своїх політичних цілей. Правда, національний табір, що опісля прибрав окристалізовану форму, перший підніс протест, боровся проти цих насильств і давав допомогу визвольному рухові, але робив він це під кутом всенародного визволення. ТУРФДім нав'язував це визволення до конкретних процесів, що відбувалися на сході України (т. званої українізації) і тому в 1931 р. було створене в його рамках навіть окреме Товариство Допомоги Визвольному Рухові на Західній Україні, в скороченні "ТОДОВИРНАЗУ". В усьому цьому була і сила і слабкість цього руху. Якщо до цього додати ще моменти організаційної стрункості і динамічності, то не диво, що маси відзивалися на заклики ТУРФДім. Словом, об'єктивні причини, що заіснували в Канаді й на Україні після Першої світової війни, були у великій ймірі капіталізовані ТУРФДомом для свого росту та розвитку.

Коли ТУРФДім доходив до вершка свого росту, з України та з СРСР стали приходити все частіше алярмуючі вісті про голод, засилення на Сибір, розстрілювання української інтелігенції та селянства за ніби куркульську пропаганду та сепаратистичні дії українських мас. Спершу провід ТУРФДому не вірив у те, про що говорив національний табір (СУС, БУК, УНО, КСО та інші) у своїй пресі і публікаціях. Та склалося так, що в тому ж часі з Канади були депортовані такі партійні члени середовища ТУРФДому, як учитель Іван Сембай з Едмонтону, Д. Хоміцький з Вінніпегу та ще дехто. До речі, вже й раніше, бо 1929 р., виїхав був з Канади

в Україну Мирослав Ірчан (справжнє ім'я Андрій Бабюк), відомий письменник та активний діяч ТУРФДому. Все це були переконані комуністи. Були це трагічні хвилини для багатьох членів ТУРФДому, коли вони вневдовзі змогли довідатися, що всіх цих ідеалістів в Україні зліквідовано, або що вони в Сибірі. Про ці події один з чільних лідерів ТУРФДім оповідає у своїх документаційних матеріалах так: ²⁾

“Нас, гурток партійних членів в проводі ТУРФДім, почали сходитись ще в 1932 році і обговорювати ці події в Україні та радилися, що робити далі. Цим гуртком були: Д. Лобай, Т. Кобзей, Т. Кульчицький, О. Хоміцький, М. Смит, Н. Гандзюк, М. Кашак, потім звербовані були ще до нашого гурта: М. Змішовський, С. Хвалібога, М. Бричка, І. Гжибаковський, Т. Пилипас.

Нарешті в 1933 році наспіла вістка, що комісар освіти Микола Скрипник поповнив самогубство, як протест проти терору на Україні... Згодом після самогубства Скрипника поповнили самогубство Панас Любченко, Микола Хвильовий, знова у 1934 році арештовано М. Ірчана й І. Сембая, яких згодом розстріляли. Цього вже, як то кажуть, було досить”.

²⁾ Спомини-свідчення Томи Кобзея переходять в архіві автора, п. н. “Як і чому прийшло в 1935 році до розколу в ком-партії і ТУРФДім”.

Історична присвята 60-літтю українських піонерів
1891-1951, М. Лев.

УРФОТ — ФУРФО — СУО — УРО

Терор в Україні у 30-их роках, голод і розстріли, тюрми і заслання на Сибір навіть ідейних комуністів привели до поважної кризи ТУРФДому. Провід цієї організації поділився. Керівна сталінська фракція обстоювала і оправдувала режим, мовляв “все це для партійно-класових успіхів та в ім’я і добра комуністичної світової революції”, але опозиція, яку очолила згадана вже в попередньому розділі дванадцятка, розцінювала цей терор як ліквідацію українського активу на українських землях на те, щоб підкорити українські маси всеросійській політиці Кремля та зламати самостійницький гін українського народу. До відкритого двобою між двома фракціями прийшло щойно в 1935 році, — на партійній конференції перед з’їздом ТУРФ Дім у Вінніпегу. Данило Лобай, який очолював опозицію, засудив терор і політичне положення на Україні. За ним стояли такі члени Центрального Виконавчого Комітету ТУРФДім, як Т. Кульчицький, голова, Т. Кобзей, фінансовий секретар та С. Хвалібога і М. Змійовський, контрольори. Отже на вісім членів комітету було п’ять в опозиції. Формального засудження сталінської політики в Україні не винесено, а ті, що підтримували її, повели справи так, що до нового комітету були вибрані самі сталінці, з винятком одного — Т. Кобзея. Після цього енергійний Д. Лобай виступив до відкритого бою. Він підготував зі своїм приятелем І. Зелезом (І. Юзетей) з Нью Йорку політичну брошуру п.н. “За дійсне положення на Радянській Україні”. Крім цього опозиція видала теж одноднівку п.н. “Всім, що хочуть знати правду”. Все це разом змобілізувало опозицію до дії в масах. З рядів тих, що засуджували терор в Україні, було створене “Українське Робітниче-Фармерське Освітнє Товариство” (УРФОТ) з відділами у Вінніпегу і Трансконі, пізніше у Портедж ля Прері, Едмонтоні і Келгарах. На сході Канади в Монтреалі діяло “Українське Просвітнє Товариство”, а в Торонті “Каменярі”. Всі ці організації відбули, у днях від 30 липня до 1 серпня 1936 р., з’їзд у Торонті і створили т. зв. “Федерацію Українських Робітниче-Фармерських Організацій”, у скороченні ФУРФО.

На наступній краєвій конференції ФУРФО, що відбувалася в Торонті, у днях 27 і 28 грудня 1936 р., перезвано ФУРФО на СУО, тобто Союз Українських Організацій. Учасники конференції мали у пляні об’єднати в СУО всі проти-комуністичні українські органі-

зації. Теж схвалено на цій конференції продовжувати видавання офіційного органу, але не під дотогочасною назвою “Правда”, а як “Вперед”.

СУО ніколи не стало союзом українських організацій, бо карта новоствореного СУО була обтяжена сталінсько-політичним минулим його провідних членів і не було достаточного мандату на творення такого союзу. Треба було часу і праці, щоб це минуле виправити. Тим часом ново-створена організація прийняла нову назву “Українське Робітниче Об’єднання” (УРО), яке і стало складовою частиною українського канадійського центру, що став творитися в 1940 р. Новостворену організацію в її різних видах очолювали такі видні постаті робітничого руху, як С. Хвалібога, Т. Кульчицький, Ю. Елендюк, Д. Лобай, Т. Кобзей, Т. Пилипас, М. Кацак та інші.

З оформленням доміняльної робітничої організації у виді ФУР-ФО — СУО — УРО монопольний досі ТУРФ Дім став тратити ореол репрезентації робітництва. Деяка кількість його членства перейшла до нової організації, частина відійшла від організованих форм зовсім. Такий стан в ТУРФ Домі протривав аж до Другої світової війни, коли уряд Канади, в червні 1940 р., заборонив діяльність Комуністичної Партії Канади, Ліги Комуністичної Молоді, Канадійської Робітничої Оборонної Ліги, Російського Робітничо-Фармерського Клубу, Фінського Клубу, Федерації Канадсько-Української Молоді, а впарі з тими організаціями також ТУРФДім і його братні організації, на чолі яких стояли тоді такі діячі, як І. Навізівський, М. Шатульський, П. Лисець (первісно Лисецький), І. Бойчук, І. Стефаніцький, М. Савяк, П. Прокопчак, П. Кравчук, М. Ленартович, І. Горбатюк та інші.

Текля Станько з Теребовлі в Україні, свідок документального минулого в Канадській Теребовлі з 1896-1897 рр.

УКРАЇНСЬКЕ ТРУДОВЕ ОБ'ЄДНАННЯ

Були ще інші доміняльні організації в міжвоєнній добі, але вони не проіснували довго. До таких належало Українське Трудове Об'єднання, яке вийшло зі середовища “Українського Народного Дому” у Вінніпегу при кінці 20-их років. Його духовим батьком був д-р М. І. Мандрика, що в тому часі був головним редактором часопису “Правда і Воля”. Сам з'їзд цього об'єднання відбувся в Торонті, у днях від 29 серпня до 1 вересня 1930 р. Частинною підготовою до цього з'їзду був “Всеукраїнський Просвітно-Господарський З'їзд”, що почався був в Українському Народному Домі у Вінніпегу (1930 р.). На цьому з'їзді представники від кількадесяти різних льокальних організацій в Канаді радили над оживленням і скріпленням зв'язків УНДому з іншими організаціями в Канаді.

Варт згадати, що з ініціативи Українського Народного Дому у Вінніпегу був створений вже 28 травня 1929 р. Союз Українських Народних Домів, який поставив собі завдання об'єднати Народні Доми в Канаді в одну чартерову організацію, дати більш пляновий характер їх діяльності та піднести культурну працю цих установ на вищий рівень. Всеукраїнський Просвітно-Господарський З'їзд саме радив над такими проблемами. Праця УНДому на цьому відтинку зустрінула деякі перешкоди, бо вже до того часу існував під такою самою назвою інший Союз Українських Народних Домів, оснований середовищем СУС у 1928 р. Звідти дійшло не тільки до ворожнечі, але до відкритого легального процесу. Середовище УНДому у Вінніпегу, з яким симпатизували понад 20 клітин у терені, намагалось створити організацію, що дала б цим клітинам овоєрідний організаційний та ідеологічний омофор, але вже під іншою назвою. Таким чином постало Українське Трудове Об'єднання, яке поза культурно-освітню працю ставило собі суспільним ідеалом об'єднати “трудове суспільство, засноване на Свободі, Рівенстві і Братерстві та розумному розподілові праці таким чином, щоб природа, капітал (матеріяльні засоби) і наука служили людині для піднесення її добробуту, скорочення труду і для культурного поступу і щоб не було визиску людини людиною”¹⁾. Об'єднання будувало свою працю на основі канадійського горожанства, а також було “за найтіснішу і найпрियाзнішу співпрацю українського

---

1) “Правда і Воля”, Вінніпег, ч. 31 з 1930, стор. 2. Програма цього об'єднання була побудована на науковій праці д-ра М. Мандрики п.н. “Теорія Господарської Демократії”.

населення на розвиток добробуту і культури спільної батьківщини". Об'єднання визнавало, що "канадійське робітництво має провадити так звану загальну класову політику через загальні канадійські організації, тоді коли українські робітничі організації мають носити характер політично-ідеологічних, економічних і культурно-освітніх" ²⁾).

Ідеологічні заложення УТО вказують, що УТО було соціалістичною організацією. В багатьох моментах воно нагадувало ідейні заложення Української Соціал-Демократичної Партії піонерської доби, з тим, що вона не приймала марксистської теорії за свою основу. УТО намагалося об'єднати соціалістів у Канаді і перші клітини цієї організації поставали з колишніх соціалістичних відділів Організації Оборони України. В часі формування УТО, тобто в 1930 році, об'їздив Канаду, на запрошення згаданого вже УНДому, д-р Микита Шаповал з Праги, визначний український соціалістичний діяч та вчений, який своїми доповідями по всій Канаді багато причинився до ідеологічного оформлення УТО. З'їзд УТО декларував ділову та ідейну пов'язаність з Українською Партією Соціалістів Революціонерів у Празі та Українською Соціалістичною Радикальною Партією у Львові, а теж рішив дати допомогу Українському Робітничому Домові у Львові та Українському Робітничому Університетові у Празі.

УТО, яке працювало майже десяток років, очолювали такі громадяни, як згадуваний уже М. І. Мандрика, В. Баран, В. Брилинський, Д. М. Гунькевич, С. Котик, В. Левитський, П. Павлюкевич, О. Бассова, С. Ємчук, С. Задорожний, Н. Лібер, І. Палка та інші.

²⁾ "Правда і Воля", ч. 2, 1930.

Марія Кореська (також Корецька, 1895-1986), учениця першої української парафіяльної школи о. Миколая в Канаді та перша українська кваліфікована учителька вихована в Канаді, в своєму завіщенні розділила своє майно поміж українські організації міста Вінніпегу.

ЛІГА БРИТИЙСЬКИХ УКРАЇНЦІВ

Коли польський уряд вислав на західно-українські землі карні експедиції, щоб тероризувати українське населення та демолювати культурно-освітні інституції, і на східно-українських землях Сталін викликав масовий голод, викачуючи останнє зерно для держави, гурт українців-канадців та деякі українці у Великій Британії стали пропагувати британський протекторат для українських земель під Польщею та в ССРСР. В Канаді був створений ініціативний комітет, який зосереджувався довкола Національної Преси у Вінніпегу, а його видними діячами були — В. Біберович, Г. І. Курдидик, Т. К. Дкінсон, д-р Микола Бодруг, Григорій Кузь та інші.

Ліга Бритійських Українців була чисто політичною течією, клітини якої мали впливати на своє оточення у справі ідеї британського протекторату для України, що мала мати такі самі права, як тогочасні британські домінії. Про цей плянований протекторат статут Ліги висловлювався так:

“У відношенню до Західної України (а пізніше, коли прийде відповідна нагода, у відношенню до Великої України) звернутися з завізванням до Бритійської Корони, щоб вона взяла під свій протекторат всі українські території, що знаходяться під польською а зглядно радянською владою. Сей протекторат мавби опиратися на такий самій системі самоуправи, якою тепер користуються британські домінії, з усіма правами й державним зв'язком у рамках Бритійської Імперії”¹⁾.

Речником Ліги Бритійських Українців був “Канадійський Фармер” та “The New Canadian”, що виходив у концерні “Національної Преси”. В Манітобі та на сході Канади були створені місцеві відділи Ліги, в Манітобі їх організував учитель Григорій Кузь. Увесь цей рух і його місцеві клітини проіснували кілька років. Практично вони не проявили якоїсь більшої праці і своїм існуванням демонстрували назовні тільки волю свого членства. З переходом “Національної Преси” у приватні руки не стало й офіційного речника цього руху.

---

¹⁾ Статут Ліги Бритійських Українців, Вінніпег, 1930, стор. 7.

ЖІНОЧІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Окрему і величну сторінку суспільної праці записано на рахунок жіноцтва в Канаді. За початками жіночих організацій треба шукати передусім серед перших парафій. Є певним, що коло кожної парафії творилися т. зв. Сестрицтва. Є теж дані, що крім Сестрицтва, що мали релігійно-церковні завдання, творилися теж жіночі товариства. До найстарших із таких належало Жіноче Товариство св. Тройці та Дівоче Товариство св. Ольги, які були зорганізовані в 1901 р. при першій українській церковній громаді св. Миколая у Вінніпегу ¹⁾. Як сестрицтва, так жіночі товариства при парафіях мали переважно, або й цілком релігійний характер. Жіночі організації зі загальними цілями стрічаємо значно пізніше. До найстарших належать “Українське Жіноче Просвітне Товариство”, що постало в 1916 р. у Вінніпегу при Українському Народному Домі. Постало воно саме тоді, як у провінції Манітоби зрівняно жіноцтво в правах й обов’язках з мужчинами. Від імені Українського Жіночого Просвітного Товариства була видана “Відозва до українського жіноцтва у Вінніпегу”, в якій закликалось жінок до виборчої реєстрації та сповнення громадського обов’язку. Це, мабуть, перший писаний офіційний документ українських жінок у Канаді. Чільними діячками цього товариства, яке проіснувало повних десять років, були: М. Боянівська, М. Ліпінська, Е. Гикава, М. Жеребко, О. Арсенич, Ф. Негрич, Н. Ферлей, Ю. Угринюк, Е. Демчук та інші ²⁾.

Рік пізніше по заіснуванню цього товариства постало Жіноче Товариство “Труд” на фармах в околиці Дана, Саскачеван. В Етелберті, Манітоба, зорганізувалось Жіноче Просвітне Товариство в 1919 р., знова в 1920 р. заіснувала вже Жіноча Просвітна Організація при Товаристві Т. Шевченка в Гемилтоні.

Більшого формату організацією була “Жіноча Громада” у Вінніпегу, яка зорганізувалась в 1922 р. Основні думки, чому така організація постала, з’ясувала секретарка цієї організації Зеновія Угрин, коли писала, що “від давнього часу відчували українські жінки у Вінніпегу потребу солідарности до праці на просвітно-

¹⁾ Див. “Літопис Вінніпегу й околиці”, розділ “Студії до історії українців Канади”, УВАН, Вінніпег, 1966 - 1967, стор. 346.

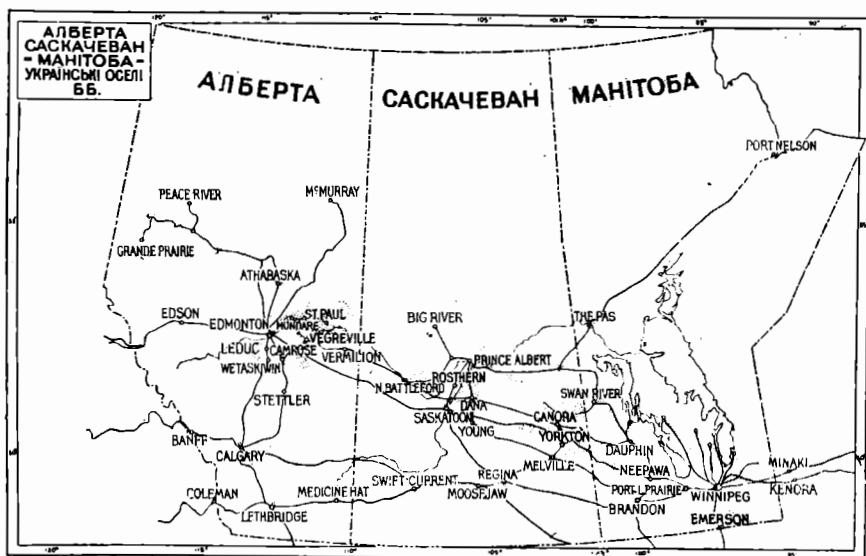
²⁾ “Пропамятна Книга Українського Народного Дому у Вінніпегу”, Вінніпег, 1949, стор. 227 і 228.

культурнім полі, і дійшли до переконання, що її можна досягнути через з'єднання в одно товариство, де би всі жінки спільно працювали в користь всего українського жіноцтва в Канаді, а рівночасно не забували про потреби нашого українського народу в старім краю" ⁸⁾.

З енуціяцій в пресі виявляється, що "Жіноча Громада" змагала вже об'єднати льокальні жіночі товариства в свою організаційну систему та намагалась закладати льокальні "Жіночі Громади" як свої філії. В цій організації працювали передові члени жіночого руху в Канаді, як Анна Йонкер, Анна Бичинська, Марія Корецька, Олена Сушко, Євгенія Угринівна, Е. Гикава, А. Стечишин, Н. Рихлівська та інші.

Видно, що тенденції до організування й об'єднування жіночих організацій були великі, коли з весною 1925 р. появилвся згадуваний вже і довший заклик від "Жіночого Січового Комітету", який підписали — Анна Арабська (Стоні Мавнтейн), Катерина Охітва (Йорктон) та О. Арабська (Бедфордвил), в якому писалось: "Пам'ятаймо, що ми жінки не тільки становимо половину нації, але в наших руках виховання всіх дітей". Був це дуже реальний підхід до проблеми жіноцтва та його значення в спільноті.

⁸⁾ "Канадійський Ранок", ч. 100, 26 вересня 1922.

Українські оселі в Канаді, студія й архів І. Боберського

СОЮЗ УКРАЇНОК КАНАДИ (СУК)

Як виявляється, за більш послідовну і систематичну працю взялося жіноцтво Саскатуну. В 1923 р. було зорганізовано тут при Народному Домі Жіноче Товариство ім. Ольги Кобилянської, яке очолювала Харитя Кононенко, а при Інституті ім. Петра Могили був гурток студенток, що носив назву "Могилянки". Деякі студентки були членами Жіночого Товариства ім. Ольги Кобилянської і всі вони спільно стали радити над оформленням льокальних організацій, а передусім над об'єднанням усіх тих організацій в одну ланцюгову систему з центральною управою на чолі. Після довгих дискусій був створений Тимчасовий Комітет Жіночої Секції, в якому працювали — Савеля Стечишин, Марія Мадюк, Тетяна Кройтер, М. Гринюк, Доця Янда та інші. Саме цей комітет розвів кореспонденцію з жіночими клітинами в Канаді і, користаючи зі з'їзду Інституту ім. П. Могили, що в 1926 р. відмічував своє десятиріччя, вони підготували Жіночий З'їзд у Саскатуні, який оформив першу українську домініяльну жіночу організацію в Канаді — Союз Українок Канади. Вже тоді приймали в нарадах участь такі жіночі організації, як згадуване вже Товариство ім. О. Кобилянської в Саскатуні, під такою самою назвою жіночі товариства в Мічам, Витков, Гудів, Доньки України, Ріджайна, Товариство ім. Лесі Українки в Салтмор, Алта і Товариство ім. Ганни Барвінок, Вонда, Саск. В другому з'їзді цієї організації були вже заступлені жіночі організації з таких місцевостей, як Саскачеван — Гудів, Мічам, Скун, Йорктон, Канора, Сторновей, Мікадо, Глеслін, Фом Лейк, Вакав, Вонда, Прудгом, Ріджайна, Борден, Ловерна, Ростерн, Витловбрук, Колонзей, Ст. Джулієн, Ньюмена, Кридор, Саскатун, Гейфорд; Манітоба — Вінніпег; Альберта — Едмонтон, Вегревил, а з Онтаріо — Форт Вільям. Видно, що перша управа Союзу Українок Канади в складі: Ольга Свистун (Вінніпег), Савеля Стечишин, Ганка Романчич, М. Мадюк, О. Савчук, Д. Янда, успішно працювала, коли зорганізувала за рік більше, як 20 жіночих відділів. В 1928 р. головна управа цієї організації приміщувалася вже в Саскатуні і її очолювала безпереривно до 1934 р. Савеля Стечишин, головний ініціатор і будівничий цієї організації від її початків. В 1934 р. головний осідок організації був перенесений до Едмонтону. Союз Українок Канади розгорнув у короткому часі різногранну працю в ділянці виховання молодого покоління, плекання культу

матері, ведення рідних шкіл, грошової піддержки народним установам, ведення окремої жіночої сторінки в "Українському Голосі", зв'язків з українськими та міжнародними жіночими організаціями, як Міжнародна Жіноча Рада, Ди Ассосіейшин Кантривімен об ди Ворлд тощо. Велику вагу звернула організація на плекання народного мистецтва та зорганізування Музею Союзу Українок Канади в Саскатуні з філіями у Вінніпегу, Едмонтоні, Ванкувері і Торонті.

Очолювали цю організацію в історії другої доби, крім уже згаданих О. Свистун і С. Стечишин, Доця Янда, Марія Ткачук, Анастазія Рурик—всі згадані очолювали до війни, а по війні—Наталка Л. Когуська, Ольга Войценко, Катерина Міськів, Софія Василюшин, Степанія Пауш, Аяна Токарик, Леся Хорош-Грегори.

Мосяжне погруддя о. Нестора Дмитрова в Канадській Тереволі, уфундоване Українським Народним Союзом, скульптура Леоніда Молодожаніна.

ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНОК КАНАДИ (ОУК)

Об'єднання Українок Канади пов'язує свою історію перших початків з Українською Стрілецькою Громадою та Українським Національним Об'єднанням, починаючи від Дівочих і Жіночих Відділів УСГ та Жіночих Товариств ім. О. Басараб. Про ці організаційні початки передається такі дані:

“В міру того, як більшало число членок-прихильниць “Української Стрілецької Громади”, як почали з них творитися Дівочі й Жіночі Відділи УСГ, а ще більше після того, коли при новоствореній організації “Українське Національне Об'єднання” стали гуртуватися Жіночі Товариства ім. Ольги Басараб, виявилась пекуча потреба створити організаційну надбудову для жіночих організаційних починів. . . В половині 1934 року настав час, коли вже не можна було довше відкладати тієї справи і під впливом зібраного на 1-й Крайовій Конференції УНО жіноцтва в Саскатуні, дня 28 липня 1934 р., схвалено низку резолюцій, що стали вихідною базою для дальшої організаційної діяльності жіноцтва”¹⁾.

Подібно, як Союз Українок Канади вийшов зі середовища Інституту ім. П. Могили, так Об'єднання Українок Канади зі середовища УСГ—УНО. Це мало свої дальші історичні пов'язання зі згаданими середовищами. Зі створенням Союзу Українців Самостійників, що теж виводив початки від Інституту П. Могили, Союз Українок Канади став в організаційній системі СУС, знова Організація Українок Канади, після свого усамостійнення, ніколи зі системи УНО не виходила. Якщо йдеться про членство обох організацій, то в СУК гуртувалося передусім покоління, яке виростало в Канаді. Знова в ОУК були передусім ті, які прибули до Канади після Першої світової війни. Так було тільки в початках. Багато програмових подібностей в обох цих організаціях. Були теж і різниці, які впливали з основних заложень обох середовищ СУС і УНО.

Створену Секцію жіночих товариств очолювали на початку мужчини і жінки: Степанія Бубнюк, Катерина Кравс, Анастасія Павличенко, Софія Романюк та І. Гуляй і М. Погорецький. Два мужчини були тимчасовими репрезентантами УНО, бо створена Секція не мала в початках статутowego оформлення, а опорою для неї була Краєва Екзекутива УНО. Першу жіночу централю ОУК очолили

¹⁾ Ірена Княш: “На службі рідного народу”, Вінніпег, 1955, стор. 44. Праця ця відмічує 25-річчя активної праці ОУК.

видатні діячки цього руху, як Анастасія Павличенко, Анастасія Українець, Степанія Бубнюк, Анна Романів, Ф. Коссар. На з'їзді покликано до життя провінційних організаторів — на Алберту — С. Романюк, Саскачеван — А. Басараба, Манітобу — Е. Ситник, Онтаріо — С. Савчук, Квебек — Р. Древняк-Ковальську, яка часто об'їздила цілу Канаду.

Перша жіноча централія ОУК змагала за скоре усамостійнення і вже осінню 1934 р. перезвала себе на Центральну Управу Організації Українок Канади ім. Ольги Басараб і розвела інтензивну працю. За п'ять років праці ОУК начислювала вже 33 відділи в шести провінціях Канади. Друга світова війна нанесла нові обов'язки для ОУК. Крім культурницької праці серед свого членства та співпраці з організаціями своєї системи, треба було глибше пізнати потреби канадської спільноти. Тягар своєї праці спрямовує ОУК на співпрацю з Канадійським Червоним Хрестим та воєнним зусиллям Канади. Також співпрацювала ОУК з Українським Золотим Хрестом у ЗСА. Якщо йдеться про співпрацю з іншими жіночими організаціями Канади, то тереном зв'язків для ОУК стала Канадійська Жіноча Рада. В повоєнних часах ОУК стала членкою Світової Федерації Українських Жіночих Організацій (СФУ-ЖО) та стала працювати над організуванням молодечих відділів, які вже були з уродженок Канади. Референткою в цих справах була довгий час Анна Вах. ОУК очолювали — до війни майже повністю А. Павличенко, в часі війни Марія Гуляй та Євгенія Ситник, в повоєнних часах Анна Тарнавецька, Ольга Стобницька, а від 1954 року Степанія Савчук. Осідком централі цієї організації були — Саскатун і Вінніпег.

Домка Бабій-Зілінська (1896-1983) з Гадинковець Гусятинського повіту, Західня Україна, меценатка української історії в Канаді.

ЛІГА УКРАЇНСЬКИХ КАТОЛИЦЬКИХ ЖІНОК (ЛУКЖ)

Об'єднуючі процеси українських католицьких жінок проходили значно повільніше. Була низка жіночих організацій при парафіях, уже в початках нашої доби, але наслідком укладу парафіяльної дисципліни, їх заінтересування були спрямовані тільки довкола своєї громади. Як тільки оформилося Братство Українців Католиків в 1932 р., організатори системи стали думати над оформленням подібної організаційної надбудови для жінок. Ініціативу в цьому напрямі виявили жінки з Вінніпегу та Йоркстону. На підставі між-провінційних конференцій у цих двох осередках у квітні 1944 р. уконституовалася перша доміняльна управа українських католицьких жінок, що опісля прийняла назву Ліги Українських Католицьких Жінок. Першу екзекутиву цієї організації, яка в скорому часі розвинула працю до великих розмірів, творили: Марія Дима, А. Семотюк, П. Кузенко, І. Назар, Д. Якиміщак, Н. Шунь, Л. Вал, М. Лазечко, М. Гаврилюк, Е. Калужняцька й О. Левицька. Екзекутива створила з місця низку референтур, яких назви говорять самі за себе, а саме — комітет воєнних зусиль, комітет горожанства й еміграції, освітньо-виховні справи, пресова інформація. Був також ширший дорадчий комітет, який очолила Марія Вавриков.

Ліга Українських Католицьких Жінок в скорому часі розвинула всесторонню діяльність серед жіноцтва українсько-католицьких парафій. В короткому часі майже в кожній більшій парафії була створена клітина ЛУКЖ. При кінці 40-их років організація начислювала коло 200 клітин в цілій Канаді. Централю цим клітинам був якийсь час Вінніпег, але з поділом Канади на єпархії, були створені ще єпархіяльні управи, яким підлягали місцеві клітини. Крім Вінніпегу були створені такі управи в Едмонтоні, Торонті та Саскатуні. Всі єпархіяльні управи ЛУКЖ творили центральну управу, яку на протязі історії очолювали: Марія Дима, Катерина Кравс, Люба Вал, Анна Прийма, д-р Стефанія Потоцька, Ірина Павлижовська. Доміняльні конгреси українського католицького жіноцтва унормували справи так, що централь ЛУКЖ переходила з єпархії до єпархії ротатійним способом що три роки. З уваги на брак стабільного осідку головної управи праця в єпархіях була повністю узалежнена від єпархіяльних управ, та зокрема від енергійности, ініціативности їх голов темпо праці. На чолі останніх були такі жіночі діячки, як Анастасія Симотюк, Анна Якиміщак, Марія Ваври-

ков, Віра Бучинська, Анна Баран, Ізабелля Судол, Анна Петрів, Катерина Гарасевич, Анастасія Козоріз, Емілія Канчір, М. Малицька, О. Ковальська та інші. До чільних діячок цього руху належали ще Марія Гаврилук, Анастасія Жук, Катерина Гнатюк, Параскевія Кузенко, Марта Гомик, Катерина Войтків і численні інші.

Ліга Українських Католицьких Жінок зорганізувала в Канаді три музеї народнього мистецтва, а саме в Едмонтоні, Саскатуні і Торонті. ЛУКЖ також опікується новоствореним єпархіяльним музеєм у Вінніпегу. Організація ця розвинула співпрацю з різними жіночими організаціями в Канаді та поза Канадою. Згадати хочби такі, як Світовий Союз Католицьких Організацій, Світова Федерація Українських Жіночих Організацій (СФУЖО) та інші. Велику увагу звертала ця організація зокрема на суспільну опіку та культурні вартості спільноти.

В своїй праці ЛУКЖ послуговувалась сторінками католицької преси, в деяких органах були навіть постійні сторінки, присвячені жіноцтву. В "Нашій Меті" провадила її Анна Петрів а в "Поступі" Н. Даревич і Віра Бучинська. Едмонтонська єпархія видала про свою діяльність окрему працю пера передової жіночої діячки Ірини Павликовської п.з. "Для Бога, Церкви і Народу".

КОМІТЕТ УКРАЇНОК КАНАДИ

Створення Ліги Українських Католицьких Жінок (ЛУКЖ) допомогло оформити в 1944 р. Комітет Українок Канади, центральне жіноче представництво українок Канади, до якого входили всі три доміняльні організації жінок, а це Союз Українок Канади, Організація Українок Канади та Ліга Українських Католицьких Жінок, як також Жіноча Секція Гетьманців Державників. Комітет очолила голова Ліги ЛУКЖ М. Дима, приймаючи при тому засаду ротаційності головства інших організацій та інших функцій Комітету Українок Канади. Таким способом був створений координаційний центр праці українських жінок Канади, які в своїх завданнях мали багато подібностей, як також багато специфічних цілей з уваги на їхні різні статутіві завдання.

До першої ексекютиви Комітету Українок Канади ще входили: Марія Гуляй, Ольга Войценко, Анна Василюшин, Марія Симчич, Марія Лазечко, Анна Якиміщак, Марія Печенюк, Ганна Мандрика, Пелагія Генік.

В першому своєму об'їзникові Комітет Українок Канади візвав все українсько-канадське жіноцтво до сконсолідування зусиль в плянуванні та праці. В початках всю енергію було звернено на военні зусилля та Червоний Хрест, але коли закінчилась війна, ці

зусилля пішли на мирну відбудову країни. Жіноцтво, об'єднане в КУК, взяло на себе велику відповідальність в організуванні суспільної допомоги українським сиротам в Європі. Завдяки йому був створений допомоговий фонд та акція висилки одягів і харчів до таборів переміщених осіб. На внутрішньо-канадському відтинку жіночий КУК включився в працю Національної Жіночої Ради, Сейв де Чілдрен Фанд, Комюніті Честс та інші харитативні установи спільноти.

Жіноцтво КУК працювало дуже завзято і тому перша голова цієї центральної організації була в праві сказати на Другому Конгресі Українців Канади, що "українське жіноцтво Канади стояло сильним муром, незломною підпорою на домашньому фронті, довкола всіх зусиль, щоб прискорити день перемоги" і що "українки Канади взяли повну участь в невсипущій праці над відбудовою країни". Нові часи приносили нові завдання цій установі.

Рік 1944 вивершив організаційну систему українського жіноцтва в Канаді та з'єднав усе жіноцтво під один диспозиційно-координаційний центр. По всіх більших осередках були створені локальні Комітети Українок Канади, до яких належали теж і жіночі організації, які не мали організаційних розгалужень.

Варто згадати, що в поодиноких більших українських осередках, заки були зорганізовані клітини домінуючих жіночих організацій, існували різні місцеві жіночі об'єднання. Одне з таких — Українська Жіноча Рада у Вінніпегу, що постала в 1936 р., об'єднувала 12 жіночих товариств. Усі подібні об'єднання заступив у 1944 р. Комітет Українок Канади.

Жіночий КУК очолювали впродовж його неповного чвертьстоліття такі жіночі діячки, як згадана вже М. Дима, кількакратно, Наталія Когуська, Євгенія Ситник, Ольга Войценко, Анна Тарнавецька, Наталія Башук, Люба Чайковська.

Ілля Шклянка, автор шкільного підручника навчання української мови для дітей.

МОЛОДІЖНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Як це згадувано фрагментарно в піонерській добі нашої історії, перші спроби організування української молоді стрічаємо вже в 1904 р. При Читальні ім. Т. Шевченка у Вінніпегу створився був гурток, що назвав себе “Кружок Русько-Української Молодіжи”, який в тому самому році поставив першу театральну штуку в Канаді п.н. “Аргонавти”¹⁾. Про цей “Кружок РУМ” маємо ще вістку в 1905 р., але в тому році Кружок став бездіяльний, “бо роз’їхався на роботи”, як писала преса. В зв’язку з цим гуртком молоді згадується такі імена, як А. Новак, А. Антонюк, Я. Колтик, І. Пугатий, Д. Кирстюк, Я. Арсенич та інші. Вони в пізніших часах зайняли видні становища в українській спільноті в Канаді. На сході Канади перший гурток молоді п.н. Товариство Української Молодіжи був зорганізований при Товаристві Опіки Переселенців у Монтреалі, десь у 1906 р. В тому часі цей гурток поставив на сцені драму “Хто з Богом, Бог з ним”²⁾.

У пізніших часах, з розвитком місцевих товариств, стали творитись молодіжні організації в містах, містечках та фармах, а часто при парафіях різних деномінацій. Але всі ці організації працювали на індивідуальній базі, а тільки час до часу знаходили спільну мову відносно якихось спільних виступів в якійсь околиці.

СОЮЗ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ КАНАДИ (СУМК)

Щойно в міжвоєнній добі організація молоді перейшла в своїй організованості вузькі границі муніципалів, а то і провінцій і на доміняльній базі стала творити свої надбудови. Одною з перших організацій, що звернула увагу на цю проблему, був Союз Українок Канади. На другому з’їзді цієї організації в 1927 р. було дві доповіді на тему молоді та потребу постійної організації для неї. Тоді то СУК виніс рішення, “щоб відділи Союзу організували товариства молоді під проводом жіночих організацій”³⁾. По цій лінії пішла праця та був опрацьований статут і програма праці мо-

¹⁾ М. Г. Марунчак: “Студії до історії українців Канади”, т. I, Вінніпег, 1964-1965, стор. 80.

²⁾ М. Г. Марунчак: “Студії до історії українців Канади”, т. II, Вінніпег 1966-1967, стор. 350.

³⁾ Н. Когуська: “Чверть століття на громадській ниві”, Вінніпег, 1952, стор. 135.

лоді. В деяких відділах СУК були виключно дівочі клітини, а в деяких мішані. Коли сітка організацій молоді стала поширюватись, у 1931 р. провід над молоддю перебрав Союз Українців Самостійників, який в тому ж році допоміг оформити Союз Української Молоді Канади (СУМК). Праця пішла, зокрема тоді вперед, коли СУМК зумів вдержати окремого організатора, яким став Гр. Тижук. Около 200 відділів молоді стало до праці в різних осередках Канади. СУМК влаштував контести, спортові дні, хорові і театральні виступи, організував танцювальні гуртки, тощо. Це була добра заправка для молоді для майбутньої громадської праці. В початках у рядах СУМК були різні деномінації, але пізніше ця організація прибрала виключно православний характер і всі інші відпали. Всетаки коло 170 відділів було в реєстрі цієї організації а в її з'їздах брали участь тисячі молоді. Тут Саскачеван вів перед. Великою інспірацією в праці молоді були "надзірні ради", які склалися із старших досвідчених у вихованні громадських людей. Добрими помічними силами в цій справі були учителі, які знали молодь зі шкільної лавки, а праця в СУМК була неначе продовженням їхнього шкільного виховання. Середовище СУС завжди старалося дати сильні індивідуальності, які мали глядіти над вихованням молоді, пр. в рр. 1937-1938 генеральним писарем СУМК був Ілля Кириак і генеральним провідником Іван Данильчук, оба відомі суспільники та педагоги. СУМК покористовувався своєю окремою сторінкою в "Українському Голосі".

МОЛОДІ УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛІСТИ (МУН)

Окрему сторінку праці відкрила Українська Студентська Націоналістична Організація (УСНО), яка стала оформлятись в 1933 р. Організація ця, яка начислювала п'ять відділів і то передусім при університетських осередках, не проіснувала довго з уваги на її обмеженість в членстві. Були це передусім студенти каледжів, які мали симпатії до програми Українського Національного Об'єднання. виявилась скоро потреба організувати нестудентську молодь, яка гравітувала до цього середовища. Тому в 1934 р. була створена загальна організація молоді "МУН", а в повній назві "Молоді Українські Націоналісти", які в своїй програмі, між іншим, сильно наголошували потребу допомоги українській визвольній справі в Європі. Крім культурницької і виховної праці МУН провадив для своїх членів радіо-телеграфічну школу в Торонті та латунську школу в Ошаві. Коли вибухла Друга світова війна, багато молоді з обох шкіл, включно з їхніми інструкторами, виключилися у військові одиниці Канади. Коло 400 відділів цієї організації

діяло вже перед Другою світовою війною. Першим організатором цієї молоді був Павло Юзик, пізніший професор університету та сенатор. У початках працювали також А. Глинка і А. Головач, оба пізніше посли до Оттави, К. Магера, адвокат. У першій Екзекутиві були ще П. Савчук, І. Кішинський, А. Мисик — Вах та інші. Як бачимо, середовище це видало низку чільних громадян Канади. В повоєнних часах МУН видавав свій окремий двомовний орган “Молодь говорить” (Youth Speaks) а до того часу ця організація мала постійну сторінку в часописі “Новий Шлях”, який оформляв ідейну настанову молоді.

УКРАЇНСЬКЕ КАТОЛИЦЬКЕ ЮНАЦТВО (УКЮ)

Третьою молодечею доміняльною організацією, яка стала діяти перед Другою світовою війною, було “Українське Католицьке Юнацтво”, що зорганізувалось в жовтні 1938 р. Відділи УКЮ існували при Братстві Українців Католиків значно вчасніше. Всі вони діяли на локальній базі, в дечому на окружній, а інколи провінційній. Все це відбувалось досить несистематично. Коли капеляном УКЮ ставув о. М. Горошко, який прибув до Канади в 1937 р., він оформив УКЮ остаточно в доміняльну організацію. Другий організаційний з'їзд УКЮ відбувався у Вінніпегу і тут приміщувалася екзекутива цієї організації. Підштовхом у праці УКЮ були кожночасно їхні капеляни, як також місцеві отці. Від їхньої активності і розуміння залежала праця відділів. УКЮ мав свою окрему організаційну англомовну сторінку в “Будучності Нації”. Якщо ідеться про культурницьку діянку праці, то вона нічим не різнилася в УКЮ від інших молодіжних організацій. Тут були концертові і театральні програми, спортові імпрези, дебати, контести, тощо. Окрему увагу зверталось тут на релігійні практики. УКЮ пробувало видавати свій журнал п.н. “Вісник Молоді”.

СТУДЕНТСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ

До повноти образу організацій молоді варто додати деякі дані про студентські організації, які існували в різних університетських осередках.

Як виявляється, досить активним був гурт студентів при Манітобському університеті. Про початки праці цього гурту говорилося при кінці піонерської доби. Гурт був настільки активний і патріотичний, що в 1921 р. переводив фінансову збірку для студентів в Європі. Заклик у справі збірки підписали: М. Савчак, Б. Дима, Н. Білаш, М. Лазечко, І. Симчич, М. Залозецький. Все це

видні громадяни в українській спільноті в пізніших часах.

Було ще одне студентське товариство в тому часі у Вінніпегу. Студенти Бурси ім. А. Шептицького в Сент Боніфас мали своє "Студентське Товариство". Вони теж видавали свій журналік п.н. "Діамант Дорогий".

Студентський Кружок при Манітобському університеті діяв довгі роки, а працювали в ньому такі передові діячі спільноти в пізніших часах, як д-р прав І. Яців, Д. Я. Якиміщак, І. Соломон, І. Гаврилюк, С. Кравчик, — послі Манітобської легіслятури, Василь Валл, сенатор, М. Іванчук, інспектор шкіл, Галя Гаврилюк, учителька, І. Роберт-Ковалевич та багато інших.

У Саскатуні працювало Українське Студентське Товариство "Каменярі". Воно продовжувало традицію перших піонерів, про яких ми згадували в піонерській добі. Була тут теж секція студенток, які носили назву "Могилянки" ¹⁾. Товариство "Каменярі" зі Саскатуну виявили живу організаційну роботу в тому, що вони зв'язались з іншими подібними студентськими організаціями в Канаді і створили "Централю Українських Студентських Кружків". Централя ця співпрацювала з Центральним Союзом Українського Студентства (ЦЕСУС) в Європі *). Всі разом видавали мімеографований студентський журнал "Каменярі".

У 1930 р. при Саскатунському університеті була зорганізована перша клітина студентської організації Альфа Омега. Тоді саме був зорганізований студентський клуб "Прометей" у Вінніпегу, який близько стояв до Філії Інституту ім. П. Могили, що проіснувала у Вінніпегу в рр. 1927-1934. Дещо згодом були зорганізовані клітини п.н. Українська Студентська Націоналістична Організація (УСНО), про які вже була мова передше.

В Едмонтоні був дуже діяльний Студентський Кружок ім. А. Коцка, який приміщувався при Інституті ім. М. Грушевського. Від 1917 до 1943 р. були членами цієї організації 741 студентів, хлопців і дівчат, майже виключно питомці Інституту ім. М. Грушевського. Виховувались вони в патріотизмі до українського народу і Канади. Коли Канада вступила у війну, то 52 із них, передусім молодші річники, вступили до R.C.A.F., 32 до R.C.A., а п'ятьох до R.C.N. Ідеї, які вони заступали, піддержали чином і життям ²⁾.

В Едмонтоні також діяло Студентське Товариство ім. Маркіяна

¹⁾ Настоятельками тут були — Петруня Бойкович, Савеля Стечишин й інші, які багато вклали праці у виховання студенток.

*) Юліян Стечишин: Український Інститут ім. П. Могили в минулому і майбутньому, Вінніпег, 1966, стор. 12.

²⁾ Двадцятьп'ять-літній Ювілей Українського Інституту ім. М. Грушевського в Едмонтоні, 1945, Едмонтон, див. розділ "Члени і питомці Інституту ім. М. Грушевського в арміях Канади 1943-го року", стор. 122.

Шашкевича, зорганізоване в 1930 р. Працював окремий гурток студентів в Бурсі БУК в Саскатуні, який навіть видав одне число свого журналіка "Дзвін". В Брендоні діяв студентський кружок "Дніпр", знова в Йорктоні є Український Студентський Кружок.

В 1940 р. в Торонті був зорганізований Український Студентський Клуб. Були також студентські організації при сильніших льокальних організаціях, як Український Народний Дім у Вінніпегу, подібно в Едмонтоні та Торонті.

Програма всіх цих студентських організацій зводилася передусім до таких завдань: Дати студентам університету форум для дискусії над проблемами української культури в Канаді, достосування українських взірців до загально-канадської мозаїки, заохочування студентів в праці над собою та в праці українсько-канадських установ тощо.

**Члени УВАН й гості відмічують 25 ліття праці УВАН в Канаді (1949-1974).
Перший ряд: (зліва) П. Воробій, О. Герус, Я. Розумний, М. Боровський, Л. Молодожанин, О. Баран, Я. Славутич, А. Качор, М. Тарнавецький, Ю. Шевельов, Л. Федорків, Б. Білаш, Н.Н., І. Любинська, М. Марунчак, М.І. Мандрика, Б. Винар, Р. Рахманний, Н.Н.**

ДОПОМОГОВІ ТОВАРИСТВА

Окрему категорію організацій творять товариства допомогового порядку, яких завданням є нести допомогу своїм членам, чи їхнім родинам, на випадок безробіття, хвороби, чи смерті. Як знаємо, найстаршою організацією, яка стала працювати на цьому полі, був Український Народний Союз у Нью Джерзі, ЗСА, якого перша клітина була зорганізована в Ферні, Бр. К., в 1904 р. Конкурентом Українського Народного Союзу (званого тоді Руським Народним Союзом) став Руський Канадійський Народний Союз та Українське Запомогове Братство св. Миколая, яке стало працювати в 1905 р.

Руський Канадійський Народний Союз не проіснував довго, а тим часом Братство св. Миколая з місцевої і провінційної організації стало доміняльною установою, в 1930 р. Між війнами начисляло воно коло 30 відділів, знова по війні пів сотні клітин, у тому понад п'ять тисяч членів. Установа виплатила понад один мільйон посмертного і похоронного та понад чверть мільйона на випадок хвороби членів. Братство підтримує своїми датками культурно-освітні цілі спільноти і досі виплатило около 40,000 дол. Майно Братства сягає коло двох мільйонів доларів. Установою понад 30 років проводив І. Жаровський, а останньо І. Новосад, а дальше І. Зборовський, С. Романів.

На сході Канади було зорганізоване в Торонті в 1910 р. Руське Народне Запомогове Товариство (The Ruthenian National Benefit Society in Toronto) яке вело допомогову працю впродовж 16-ти років.

В першій декаді нашого століття стали там теж організуватись українські католицькі допомогові братства, що пізніше створили Союз Українських Допомогових Братств, який має осідок в Торонті та об'єднує шість клітин.

У 1921 році оформилась у Вінніпегу ще одна допомогова установа п.н. Українське Запомогове Товариство Взаємної Помочі ¹⁾. Ріст цієї установи був постійний і в останніх часах Взаємна Поміч начисляє понад два мільйони майна та понад шість тисяч членів. Посмертного виплачено понад пів мільйона, а допомоги хворим членам коло 250 тисяч. Взаємна Поміч має свої окремі добродій-

¹⁾ Ініціаторами і членами першої управи були: І. Трач, С. Басистий, Г. І. Блок, В. Біленький, П. Попель.

ний і народній фонди, звідки піддержується потреби української культури в Канаді. Чільними діячами цієї установи були: М. Стечишин, Т. Д. Ферлей, І. Трач, О. Бабинець, В. Казанівський, І. Г. Сирник, А. Павлик і інші.

Молодшою асекураційною доміняльною організацією на терені Канади є Український Робітничий Союз, якого головна централія знаходиться в Скрентоні, Пенсильванія, ЗСА. УРСоюз почав свою працю на терені Канади між двома війнами, але посилену організаційну працю переведено в 1936 р., коли то опозиція ТУРФ Дому вчленувалася в УРСоюз. З початком Другої світової війни було вже 15 відділів. УРС начислює останньо в Канаді понад дві тисячі членів, 30 відділів, асекураційного майна понад мільйон. Майно знова Українського Народного Союзу коло три мільйона, а членство сягає понад вісім тисяч.

Кожна з чотирьох обговорених допомогивих організацій має свої ідеологічно-політичні афіліяції. Товариство св. Миколая пов'язане зі середовищем католиків. Взаїмна Поміч у більшості з православним, тоді як Український Народний Союз і Український Робітничий Союз не беруть до уваги деномінаційних елементів і пов'язані з національними організаціями. Український Народний Союз стоїть ближче націоналістичних організацій, тоді як Український Робітничий Союз з організаціями, які кладуть велику вагу в своїй програмовості на соціальні питання. Централі двох перших установ приміщуються у Вінніпегу, а двох останніх у Торонті.

Про працю Робітничого Запомогового Товариства, яке ідеологічно і політично було пов'язане з ТУРФ Домом, була мова на іншому місці. В новіших часах його маєтковий стан сягає чотирьох мільйонів, а членів 17,000.

Уже після Другої світової війни стала діяти на терені Канади ще українська асекураційно-допомогова установа зі ЗСА — це Українське Народна Поміч, якої осідок є в Торонті. УНП зробила в Канаді добрі перші кроки і має вигляди на дальший розвій. Праці цієї амбітньої установи патрунують в більшості організації т. зв. "Визвольного Фронту".

ЛЪОКАЛЪНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Домініяльними організаціями ми не вичерпуємо організаційного життя українців Канади між двома світовими війнами. В менших і більших центрах українського поселення була завжди низка організацій льокального значення, які не включилися в жодну доміняльну систему. Вони часто начислювали сотні членів і в організаційній структурі спільноти були передовими одиницями. Тільки для приміру можемо навести тут такі організації з Вінніпегу, як Український Народний Дім ¹⁾, Український Канадійський Інститут Просвіти, Читальня "Просвіти" ²⁾, Товариство "Рідна Школа" ³⁾, та інші. Всі вони набули простірні доми для своєї культурницької праці. Кожна із них зокрема має довгу сторінку заслуженої праці на полі українського шкільництва, театрального і хорового мистецтва, науково-популярних доповідей тощо. Те саме можна сказати про такі інституції, як Товариство Просвіти у Форт Вілліямі та Порт Артурі ⁴⁾, Український Народний Дім і Читальня "Просвіта" в Торонті, Товариство ім. Т. Шевченка ⁵⁾ і Товариство ім. М. Драгоманова в Монреалі, Український Народний Дім в Едмонтоні ⁶⁾, Товариства Просвіта в Кенорі ⁷⁾ та інших місцевостях Канади.

Згідно зі статистикою з 1936 р. таких просвітних організацій, під різними назвами, найчастіше "Просвіта", чи "Просвітне Товариство", або "Народний Дім", працювало в Канаді в числі 227. Вони розподіялись по провінціях: по одній організації в Британській Колумбії і Новій Шкотії, 5 в Квебеку, 27 в Онтаріо, 37 в Алберті, 64 в Саскачевані і 92 в Манітобі ⁸⁾.

З правила кожна організація мала бібліотеку для своїх членів,

¹⁾ Пропам'ятна Книга Українського Народного Дому у Вінніпегу, 1949, стор. 863.

²⁾ Пів століття діяльності Українського Товариства Читальні Просвіти у Вінніпегу, Вінніпег, 1952, стор. 224.

³⁾ Студії до історії українців Канади, т. I, Вінніпег, 1964-1965, стор. 255.

⁴⁾ Золоті Ворота, ювілейна книга "Просвіти" в Порт Артурі 1909-1959, Порт Артур-Вінніпег, 1960, стор. 328.

⁵⁾ Золотий Ювілей Товариства "Просвіта" ім. Тараса Шевченка в Монреалі, 1913-1963, стор. 296.

⁶⁾ Пропам'ятна Книга Українського Народного Дому, Едмонтон, 1966, стор. 542.

⁷⁾ Ювілейна Книга Т-ва Просвіта в Кенорі, п.н. "Смолоскип освіти і життя", 1915-1965, Вінніпег, стор. 296.

⁸⁾ "Провідник", Вінніпег, 1936, стор. 36.

передплачувала для них часописи, що були видавані в Канаді, як також поза Канадою. При кожній, звичайно, були аматорські гуртки, а також часто хоріві ансамблі. Велась різномодна культурницька праця з принагідними доповідями на різні теми, залежно від заінтересувань членства. Над усе старалася кожна організація про вечірні, суботні, або вакаційні школи, де діти їх навчались рідної мови. Цілісно вся праця таких організацій змагала за те, щоб серед членства піддержувати та розвивати національні і культурні вартості, серед яких рідна мова була найбільш основним елементом.

Коло 1200 парафій, культурно-освітніх організацій, молодечих об'єднань, як також у тому вісім бурс, чотири спортивні клуби ⁹⁾, 14 студентських кружків працювали між війнами серед української спільноти в Канаді. Всі вони разом були висловом життєвості української спільноти та її аспірацій, як окремої культурної одиниці в канадській мозаїці. Їм у допомогу приходили різні допомогіві організації, клітини льокального порядку, яких число переходило 2000 осередків, а які поза фінансовою допомогою членства, дбали теж про його національний і культурний ріст.

⁹⁾ Один з цих клубів п.н. Canadian Ukrainian Athletic Club (CUAC) був організований в 1925 р. і має надзвичайну історію гарних успіхів. Його кожнорічний "Year Book" — це не тільки програма праці, але історія осягтів та великої опіки старшого громадянства цим клубом. В першому 25-р'ччі очолювали цей клуб: М. Шалай, В. Г. Коман, В. Левицький, С. Ребчук, С. Микитин, І. Шалай, І. Мірус, пізніше Ф. Джеймс, І. Мусів. Довгі роки праці зв'язали з цим клубом такі любителі спорту, як І. Музичка, Ф. Коллинс, Й. Лакомий, С. Слим, П. Боровський, В. Сологуб, Ст. Шалай та багато інших.

Кураторія Інституту-Заповідника Маркіяна Шашкевича у Вінніпезі (1980)
Зліва: М. Марунчак, М. Співак, В. Столяр, В. Матвій, А. Курдидик, О.
Негрич, С. Рогатинський, Я. Розумний, Р. Коваль, А. Господин,
парк Маркіяна Шашкевича, Вінніпег.

ТРЕТІЙ СТАН

Про перших українських професіоналістів доводилося нам згадувати вже в піонерській добі, хоч насправді з'явилися вони на переломі першої і другої діб. У 1923 році 25 українців Канади мали закінчені університетські студії з дипломами. Була це перша екіпа українських висококваліфікованих професіоналістів, канадського випуску, зрештою дуже малий відсоток у пропорції до українського населення того часу. Та це були тільки початки.

У 1925 р. Український Інститут ім. Петра Могили подав до прилюдного відома, що в одній цій інституції, в роках 1916-1925, виховувались 470 студентів і студенток, з яких вийшли 117 учителів, 10 медики, 5 правники, кілька священників, інженерів, механіків, тощо ¹⁾. У звітних звітах інших інститутів, — як Бурса ім. Митрополита Шептицького у Вінніпегу та ім. Михайла Грушевського в Едмонтоні, — читаємо, що був великий вплив студентства з фарм, яке хотіло вчитися в міських школах та змагатися за вищу освіту.

Д-р Г. Г. Скегар, що перекладав статистику українських професіоналістів у Канаді і ЗСА, зареєстрував у 1931 році около півтора сотки адвокатів, лікарів та інженерів ²⁾, зрештою замічуючи у своїй статті, що подана ним листа неповна. На кожний випадок, уже й ця цифра має для професійної еманципації українців Канади свою позитивну вимову.

Деякі точніші дані про українських професіоналістів зібрав та опублікував у своїй праці, в 1935 році, Ф. Т. Гаврилук ³⁾. Згідно з його ствердженням в самій лише західній Канаді закінчили менш-більш у час публікації університетські студії 164 українці. У трьох степових провінціях було на учительських посадах 727 українців, водночас щонайменше 60 учителів були без праці. Тоді ж зареєстровано у трьох університетах степових провінцій 160 студентів на різних факультетах і 144 були в учительських семінарах. Згаданий автор начислив, у той же час, у степових провінціях коло дві і пів тисячі українців, що мали закінчену повну середню освіту. У висновках з цих цифр Ф. Т. Гаврилук зробив історичне заключення в наступних словах:

¹⁾ Лист до членства Інституту Петра Могили, датований 17. 10. 1925, — архів автора.

²⁾ "Канадський Фармер", II. 9. 1931.

³⁾ "Наш культурний розвій в Канаді", Вінніпег, 1936, стор. 8.

“Це ще зaledво один процент нашого населення, писав він, що є процентово багато нище від англійського населення, але ми зачинали майже з нічим”⁴⁾).

Ці щирі ствердження ледве чи треба доповнювати якимись коментарями, але подані цифри таки варт пояснити. Передусім автор не охопив своїми даними українського клиру, який у той час у католицькій, православній і пресвітеріянській Церквах перейшов уже цифру півтори сотки душ. Далі, він узяв під увагу лише вихованців канадських шкіл, не вчисляючи нікуди тієї інтелігенції, яка приїхала до Канади після Першої світової війни з Європи, та яка, — як це ми стверджували на вступі цієї частини, — творила вже поважний відсоток нової іміграції, дехто з неї був навіть викладачем на університеті⁵⁾. Але с'як чи так, а треба ствердити, що у другій добі українці Канади зробили милевий крок уперед у формуванні третього стану. Самозрозуміло, що первісно фермерська і робітнича українська спільнота вітала появу кожного ового нового професіоналіста із своєрідним ентузіазмом, — це видно з дуже теплих нотаток у пресі, принагідних дискусій та статистичних звітів.

Завершені підсумки другої доби подають вельми детально статистичні річники Ф. А. Мекравча, знані у свій час “Ukrainians in Canada, Business Year Book”⁶⁾. Ці підсумки роблені на основі домніяльних цензурів і тим самим дають точнішу картину професійного стану українців перед 1941 роком. Найповажнішу категорію у ньому творили учителі, бо працювало у школах аж 1,213; після цієї категорії йдуть духовники в кількості 208 і на третьому місці медсестри, що їх статистика ділила на дві категорії, — 108 реєстрованих та 126 нереєстрованих. Музики та учителі музики займали теж поважнішу позицію, — їх було 116. Було тоді ж 89 інженерів (архітекти, гірники, електрики й інші), 59 лікарів, 49 хеміків і металургів, 38 адвокатів і нотарів та 26 журналістів. В калядах працювали п'ятох професорів. Усіх разом, включаючи інші ділянки, було цих професіоналістів 2,383 особи. Цікаво, що в тому ж часі не було ще ні одного судді (чи навіть меджистрейт) українського роду, але наприклад у “публічний службі” працювали: в пожежній сторожі 9 осіб, в поліції 59, в поштових урядах 36. До останньої категорії належали передусім ті, що вели поштові уряди на фармах, а не службовики міських поштових урядів, яких

⁴⁾ Там же, стор. 8.

⁵⁾ У Саскачеванському університеті викладали Т. К. Павличенко і В. Коссар.

⁶⁾ Ф. А. Мекравч (Махрович) видав у роках 1944-1955 десять таких річників, в яких заповдано цінні статистичні дані про українців у Канаді.

статистика віднотовує окремо 32 особи. Всіх разом у публічній службі працювали тільки 202 українці.

З поданих цифр можна вносити, що українці йшли радше у вільні професії, як у публічну службу. Немає сумніву, що рішальним, крім самого бажання, був ще й інший фактор: можна було тоді легше стати українцеві дентистом (їх було 32), пошто-вим урядником, яких, як бачимо, теж було тільки 32, за те пожеж-ників тільки 9. І так, мабуть, було теж з іншими відтинками публічної служби, яку у свій час уважали за привілей т. зв. панівних національностей та які лише ступнево попадалися українцям.

На тлі статистичних даних щодо професій варт подати теж цифри з ділянки перерібки дїбр, конструкції, транспорту, тощо. Вони окремо цікаві, бо показують, як з чисто фермерської спільноти, у піонерській добі, народжувалася нова спільнота з промисловими, торговельними та професійними ділянками. Отож, в 1941 р. у перерібці дїбр працювало 13,148 осіб, в будівельній ділянці 3,303, в копальництві 8,904, у промислі 4,463 та в лісівництві 1,526. До речі, на 113,931 осіб, не включаючи сюди активної військової служби, в агрикультурній ділянці працювало тільки 54,972 особи ⁷⁾, всі інші трудилися вже поза фермерським верстатом праці. Тільки у ви-йняткових випадках маємо професії, які покривались частинно з агрикультурою, зрештою дуже незначний відсоток.

Окремою ділянкою, якою українці стали цікавитися між двома світовими війнами, була торгівля. Ми вже згадували в іншому роз-ділі про "Перший Просвітно-Економічний Конгрес" у Вінніпегу, в 1923 р., та про Просвітно-Фармерські З'їзди того ж часу. Коли згодом створилися доміняльні організації — СУС, УНО, БУК та інші, всі вони у рямцях своєї праці та статуткових можливостей присвячували економічній проблематиці відповідну увагу. Одним з більших просвітно-господарських з'їздів пізнішого часу, був та-кий з'їзд у Вінніпегу під самий кінець 1929 р. та з початком 1930 р., влаштований Союзом Українських Народних Домів у Канаді, при співпраці Українського Народного Дому у Вінніпегу. На цьо-му з'їзді були створені окремі постійні комісії для торговельних, кооперативних, робітничих та фермерських справ, які мали роз-глянути поодинокі питання з погляду їх економічного значення для загалу спільноти. Вінніпег і Манітоба передували в цих з'їз-дах, але й інші провінції не поступалися їм. У грудні 1928 року відбувся один з таких більших з'їздів в Едмонтоні, відомий в істо-рії, як "Перший Український Торговельний З'їзд Алберти" і на ньому поважна кількість бізнесменів українців обмінялися дум-

⁷⁾ Ukrainians in Canada, Business Year Book, 1949-1950, Winnipeg, p. 4.

ками і враженнями в торговельних справах. Економічні справи Саскачевану обговорювано часто на з'їздах Інституту ім. Петра Могили.

У 30-их роках українські професіоналісти Канади і ЗСА почувалися вже на силах організувати свою станову організацію, яку охрестили "Українське Професіональне Товариство". Перший з'їзд цього товариства відбувся в серпні (18 і 19-го) 1933 р. в Чикагу. З програмовими доповідями від українців-канадців виступили: І. Боберський, В. Біберович, Т. Гуменюк, Галя Гаврилюк, І. Яців та Г. Г. Скегар. Якщо останнього уважати за пів-канадійця і пів американця, то канадці мали 5 програмових доповідей, а американці тільки дві. Останні промовляли в англійській мові, знова українці канадці в українській. В цьому була відзеркалена політична символіка американського мелтінгпату та канадської многокультурности. Організацію очолив уродженець і вихованець Канади О. Е. Малицький. По першій управі ще входили: д-р Г. Г. Скегар, д-р І. Яців, проф. А. А. Грановський і адв. С. Шумейко.

Станова свідомість набирала все більшого насилення не тільки серед торговельників та професіоналістів, але й серед фермерства. Виявом цього можуть, м. ін., бути їхні з'їзди. Один з більших з них у Манітобі відбувся в Давфіні в 1928 р. В Алберті українські фермери були об'єднані в ЮФА (Юнайтед Фармерс оф Алберта).

Вийняткову ініціативу виявили зокрема українські торговельники Вінніпегу в 1934 році, коли з їх ініціативи став виходити "Торговельно-Промисловий Провідник", журнал, що став популяризувати користі з торгівлі. Після появи кількох чисел цього популярного господарського журналу була зорганізована ще й "Українська Економічна Організація Ланцюг",—своєрідне ідеологічне товариство з метою пропагувати та підтримувати торгівлю серед українців. Зорганізували це товариство українські професіоналісти та бизнесмени, з ініціативи таких індивідуальностей, як Д. Якимішак, Д. Герич, К. С. Продан, В. А. Криський та інші⁸⁾. "Ланцюг" повів живу працю за об'єднанням українських торговельників, промисловців та професіоналістів не тільки у Вінніпегу й у Манітобі, але й зумів вислати до Саскачевану своїх організаторів, які дали десятки відчитів у терені.

Наслідком такої наполегливої праці відбувся у Вінніпегу, у вересні 1935 р., економічний з'їзд, в якому взяли участь кількасот

⁸⁾ Г. Г. Скегар: "Українські професіоналісти в Америці і в Канаді", Канада, 1935, стор. 9.

⁹⁾ Цитований твір, стор. 45.

¹⁰⁾ В ініціативній групі були ще — К. Андрусичин, В. Г. Коман, Н. Галас, Н. Федик, Д. Ростецький, Т. Д. Ферлей, І. Вахняк, А. Малофій, І. Вахна, Й. Кулачковський, І. Пробіжанський, І. Долинчук, К. Підлубний, І. Гаврилюк.

підприємців та професіоналістів та який кинув клич творити нові підприємства й існуючі влучувати в організаційну систему “Ланцюг”.

Завдяки організації “Ланцюг” була згодом створена ще й окрема торговельна централь “Стандарт Голсейл”, яка помагала гуртовими цінами своїм членам не тільки в Манітобі, але і в інших провінціях. Душею організації підприємців у Вінніпегу був адв. Д. Якимішак, який довгий час очолював “Ланцюг”, спільну торгівлю та об’єднання торговців і підприємців. А що в цій організаційній системі “Ланцюг” були також професіоналісти, можна сказати, що ця установа була предтечею “Клубу Українських Бизнесменів і Професіоналістів” у Вінніпегу, який заіснував згодом, бо щойно після Другої світової війни.

Подібні початки мав “Клуб Професіоналістів і Підприємців” у Торонті. Тут в 1934 р. став працювати турт українських бизнесовців, що їх очолив був Микола Парашук. Про ці початки один із організаторів цього діла та згодом довголітній голова Клубу, І. Блашук, залишив такі дані:

“The year was 1934. Several grocery store owners met in a store one Sunday morning to discuss mutual problems... At that time, and it wasn't the most prosperous era... there was no meeting place for a young man starting a business in this country to get advice and encouragement. That Sunday we discussed all these things and came up with an interesting idea. It was a simple one... our own organization... by 1935 we had enlisted around 240 members...”¹¹⁾

Сьогодні Об’єднання Українських Бизнесменів і Професіоналістів” у Торонті є одним з найбільших та найактивніших в усій Канаді.

Останньою економічною ділянкою, в яку ввійшли українці, була більша індустрія, яка вимагала поважних капіталовкладів, але і на цьому відтинку почалася ступнева емансипація. Перед у цій ділянці повели такі підприємці, як П. Рудик, Ф. Д. Сіцінський, І. Коваль, І. Марків та інші.

---

¹¹⁾ Ukrainian Canadian Business Almanac, Toronto, 1955, p. 17.

КООПЕРАТИВНИЙ РУХ

Окрему сторінку в економічному світі займає кооперація, яка вносить у торгівлю допомогово-виховний момент і стає таким чином своєрідною та вартісною допомоговою установою для тих, які індивідуально не можуть спромогтися на власне підприємство. Спільчанство має в українському народі свою давню традицію. На селах обробляли спільно поля, переводили більші праці разом, як сапання, возовиця, молочення, тощо.

Не диво отже, що в початках поселення, як це ми замічували вже в першій ері, українці допомагали собі в працях і закладали спілкові крамниці, хоча в тому часі ще не було кооперативного закону, який нормував би ці спілки. Не виключене, що це була одна із причин, що ці крамниці не вдержувалися довго при житті.

До найстарших українських кооператив у Канаді належать такі кооперативи: Вегревил (1929), Алберта, Фішер Бренч (1929) та "Калина" (1930) у Вінніпегу, обі останні у Манітобі. Посилений кооперативний рух з твердими ідеологічними основами почався від заснування "Калини", яку зорганізували передусім члени Української Стрілецької Громади (УСГ). УСГ організувала в тому часі свої клітини у Канаді і поширювала кооперативну ідею в різних осередках.

Другим найважливішим фактором у ширенні кооперативного руху серед українців у Канаді був саме масовий кооперативний рух на західно-українських землях. З уваги на те, що там саме передувала опоживча кооперація, мабуть і тому в Канаді стали українці цікавитися найперше цим відтинком кооперативного життя.

Тридцяті і сорокові роки творять піонерську епоху українського кооперативного руху в Канаді. В самій Алберті організується десять споживчих кооператив. Крім згаданого Вегревилю постають кооперативні клітини в таких місцевостях: Смоки Лейк (1934), Вілінгдон (1938), Мирнам (1938), Дервент (1940), Черчил (1941), Мондер (1942), Торгилд (1944), Бойл (1945). Працюють над цим рухом у цих місцевостях такі піонерські діячі, як Т. Томашівський, брати Василь, Іван, Микола Романюки, М. Гавінчук та інші.

У Саскачевані працювали три енергійні кооператори, а саме М. Бабій, П. Іваницький й О. Топольницький. Вони найперше зорганізували споживчу кооперативу в Ріджайні (1932), а згодом там же кредитівку. За Ріджайною пішла Айтунна (1937), Сматс (1938), Алвена, Арран, Вішарт, усі в 1940 р.

Найбільш оживлений кооперативний рух панував у Манітобі. Крім названих уже двох кооперативів заіснували дві опалові кооперативи, а саме Кооператива Північного Вінніпегу (1931), Кооперативне Об'єднання в Сент Боніфас (1936), Споживча Народна Кооператива у Вінніпегу (1937), а далі в Сенті Лейк (1935), Брод Велей (1936), Брайтстон (1938), Давфін (1939), Сифтон (1945), Гілберт Плейнс (1947), Етелберт (1949).

Крім названих споживчих кооперативів працювали в Манітобі ще виробничі кооперативи: Вестерн Кооператива (1938) займалася виробництвом рукавиць у Вінніпегу. В тому часі була організована також у Вінніпегу "Кооператива Манітобських Продуцентів Ярини і Городовини". До великих розмірів розвинулася була ще одна кооператива, а саме "Народня Молочарська Кооператива", яка дала була працю близько сотні робітників. Молочарська кооператива була також створена у Вайті (1939) та у Вінніпегу ще "Кооперативна Пекарня" (1945).

У Манітобі трудилися такі кооперативні діячі, як Василь Топольницький, фаховий кооператор, автор численних статей на кооперативні теми, як також ідеолог кооперативного руху в Канаді. Далі Данило Будка, І. Грушовий, І. Ференц, М. Бреліс, С. Скобляк та інші.

На Сході найперше були організовані клітини в Торонті. Споживча кооператива "Будучність" (1933) мала два відділи, Торолд (1935), з двома крамницями, а далі кооператива "Будучність" в Содбурах (1941) та кооператива "Поступ" (1945).

Понад 10,000 родин були членами названих кооперативів. Кооперативний рух змагався, але не все, що розбудовувало в кооперативно-господарській ділянці в цій добі, видержало довгу пробу життя. Споживча кооперація мала найтяжчі умовини, змагаючись з еластичними та могутніми "чейн-сторс". Опалові кооперативи не встоялися перед електричними і газовими вдосконаленнями. Найкраще та переможно вийшла кредитова кооперація, яка з роками стала оперувати не тисячами, але мільйонами доларів.

Кредитова кооперація серед українців розпочала свою працю на десять років пізніше, як це започаткувала споживча кооперація. "Кооперативна Громада" в Саскатуні була першою зіркою на канадському небозводі (1939). Організував її згадуваний кооператор В. Топольницький. Рік пізніше була організована у Вінніпегу "Карпатія", а ще пізніша кредитівка в Ріджайні (1941), Арран (1942), Смас (1943), Вішарт і Редбері (1944). Всі названі в Саскачевані, знова в Алберті: Смокі Лейк і Ендрю (1943). В 1943 р. були організовані: Кредитівка Північного Вінніпегу та Українська

Національна Кредитова Спілка у Гемилтоні. Останню зорганізував М. Бабій, який в часі війни зорганізував ще Українську Кредитову Спілку в Торонті і подібну в Содбурах (1944). В тому самому часі постала також перша кредитівка в Монреалі, м. і. також Українська Національна Кредитова Спілка. Майже всі ці спілки, зокрема на Сході, були в початках організовані членами УНО і при клітинах УНО. З напливом членства з різних середовищ організаційний вплив ініціаторів значно малів, але не маліла ідея кредитової кооперації, яка стала стульнево прибирати більшого значення та поширення. В часі війни було зорганізованих 14 українських кредитівок, десять на Заході і чотири на Сході. Був це, на загал, добрий початок кредитової кооперації, яка розвинулася до імплантних розмірів у третій добі нашої історії.

АГРИКУЛЬТУРНІ ОСЯГИ

Обговорюючи поступ українців у ділянці професії, промислу, торгівлі, кооперації, треба було б для цілоти господарського життя хоч кількома реченнями згадати теж про їх агрикультурні осяги.

Ми вже згадувати, що відсоток працівників сил на фармах зменшувався не тільки у висліді нерентовних з господарського боку фарм, але й у висліді поліпшення фермерської техніки. Трактори і комбайни перебирали працю від тисячів рільних робітників. При модерній машинерії одна родина могла не тільки обробити власну фарму, але й допомогти машинами своїм сусідам. Мати більшу машинерію на одній фармі не поплачувалося і тому почалася природна тенденція набувати дальші акри землі та комасація більших фарм. Механізація й запопадливість в праці давали добрі виследи. Дослідник вкладу українців у розбудову Канади сенатор П. Юзик подає, що українські поселенці опрацювали коло 10 мільйонів акрів землі ¹⁾.

Праця українських поселенців йшла не тільки по лінії поширення господарства, але також поглиблення цих здобутків, або іншими словами, — видобути максимум зі своїх вкладів та своєї праці. Це виявилосся, зокрема, коли з ініціативи Генрі Торнтонна, президента Канадійських Національних Залізниць, в 1930 р., стали влаштовувати так звану “Компетицію (змагання—М.Г.М.) Громадського Поступу” у прерійних провінціях. Судді, які давали оцінки цьому поступові в окремих сільських муніципалах, брали до уваги три

---

¹⁾ “Ukrainian Canadians”. Their Place and Role in Canadian Life, by Senator Paul Yuzyk, Ph.D., Toronto, 1967, p. 11.

моменти: поступ у хліборобстві, у промисловій та в культурній діяльності. В 1930 році першу нагороду в Манітобі здобув муніципал у Россбурні (75% українців), четверту українці в муніципалі Етелберт. У Саскачевані українці Йоркстону здобули третю, українці Редбері четверту нагороди. Те саме було і в Алберті, де українці здобули перше місце з околиці Норма і третє з Пайн. Це повторилося, на загал, у чергових роках. Судейські похвали посипалися не тільки в зв'язку з економічними досягненнями, але теж на адресу українського культурного багатства. Голова судейської комісії д-р Джан МекКай заявив, що "the judges were deeply impressed with the wealth and variety of this inheritance that Canada so badly needs" ²).

Немає сумніву, що до цього великого поступу українських фермерів, крім їх запопадливості та великого досвіду, причинилися поважно також українські агрономи, які в західних провінціях працювали в характері фахових фермерсько-господарських дорадників з рамени доміняльного та провінційних урядів. До таких належав передусім Корнило С. Продан, перший український агроном Канади, який був інструктором міністерства сільського господарства в Манітобі повних 15 років, та коло 25 років дистриктовим репрезентантом. Тисячі фахових доповідей передав він старшому і молодшому поколінню в часі своєї довголітньої праці. Довгі роки праці в Манітобі провів Теодор Боднар з рамени доміняльного міністерства сільсько-господарських справ у ділянці скотіводства. Який час працював також Д. М. Ільчишин. В Алберті працював теж віддано Василь Підручний.

Гарні успіхи робили так звані Молоді Клуби (Junior Clubs). Серед цих клубів Алберта вела перед, здобуваючи неоднократно чільні нагороди на виставах земних плодів. Ще більшу славу здобули члени збіжєвих клубів на світовій виставці збіжжя в Чикагу. Василь Складан, з Андру з Алберти, став королем вівса в 1939 р. Павло Ф. Павловський, з Вільни, Алберта, здобув першу нагороду за овес 1940 р., знова І. Ластівка з Андру одержав першу нагороду і резервовий чемпіонат за найкращі овес та ячмінь. Тим часом Е. Ковальський, з Фирнью, Саскачеван, здобув першу світову нагороду альфальфи (люцерни). Брати Пушки з Ангусвилу, Манітоба, здобули на "Manitoba Seed Fair" в 1938 р. найбільшу кількість нагород за насіння на цілу Манітобу, а рік пізніше українці зі Стюартбирну одержали найбільше нагород за домашній дріб.

В садівництві відомі передові імена садівників з північної Алберти, як Василь Саламандик, Василь Зазуля, та Василь Федун.

²) The Colonization of Western Canada by Robert England, pp. 175-225.

Перед в пасічництві вів Микола Паньків з Дуфросту в Манітобі, а Петро Ковальський з Бон Акорду в Алберті.

Найкраще пописалися канадські першуні в 1941 р., знову таки в Чікагу, коли то згадуваний вже В. Складан виграв чемпіонат вівса, а Ф. Павловський чемпіонат ячменю. За три роки, 1938-1941, українці з Канади здобули на світовій виставці збіжжя в Чікагу 12 нагород, знова в 1941 р. в Алберті на встановлених провінцією 54 нагороди українці здобули 24 ³⁾. Тут велика заслуга згадуваного В. Підручного, який працював, як мандрівний господарський дорадник, при провінційному департаменті сільського господарства. Подібні обов'язки виконував Теодор Магера. Як державний господарський дорадник працював О. І. Чернецький. Господарським дорадником при Саскачеванському Департаменті сільського господарства працював Іван Г. Мадюк, а провінційним інспектором скоту Ст. О. Грицак. У Саскачевані працював також у спеціальності ґрунтів д-р В. Чепіль, який провадив дослідну ферму у Свіфт Киррент. На дослідній підстанції в Ріджайні працював В. М. Благий, знова завідуючим відділом дослідів ґрунтів при домініяльним департаменті рільництва в Едмонтоні був В. Одинський. Домініяльними інспекторами працювали Н. І. Стринадка в Алберті, В. Шевкеник у Саскачевані, М. Чепесюк в Онтаріо.

Працювали українські агрономи в канадських університетах. До чільних науковців у цій ділянці належав д-р Т. К. Павличенко, дослідник прикладної економії рослин у Саскачеванському університеті. Працювали там теж В. Коссар та В. Мисак. У Манітобському університеті мав успіхи в рослинній помології В. І. Черевик, який після Другої світової війни був керівником агрокультурного відділу при "Коломбо План" на Маляйських островах в Азії, а останньо керівником Домініяльних заведень дослідної патології, П. О. Кондра в птахівництві, при Мек Гільському університеті Н. Николайчук та інші.

В новіших часах в ділянці зернової культури став працювати міжнародної міри дослідник д-р Ізидор Глинка, пшеничний хемік, від 1939 р. при Департаменті Агрикультури в Оттаві, а від 1947 р. у Вінніпегу при "Борд оф Грейн Комишенерс", а який в свій час очолював також Манітобський відділ Канадського Хемічного Інституту.

Поza Канадою можна тільки прикладно назвати таких професорів агрономів, як д-р Ю. Семенюк, д-р Н. Головайчук, д-р М. Піць і інші. З вийнятком кількох імігрантів другої доби, всі вони виро-

---

³⁾ Вклад українців агрономів у рільництво Канади, "Українські Вісті", Едмонтон, 1942, ч. 12-13.

стали на канадських піонерських фармах та були синами українських піонерів. У 1941 р. статистика виказала 46 українських абсолютів агрикультурних відділів, переважно західних університетів Канади, які працювали фахівцями серед фермерів у різних ділянках сільського господарства.

Поступ у сільсько-господарській ділянці тісно пов'язується з поступом українців у торгівлі, промислі, кооперації та професійному житті і, якщо порівняти двадцять роки нашого століття з тридцятьми, експансія українців помітна на кожному відтинку життя. Чим пояснити цю тенденцію? Досліджуючи деталі кожної ділянки, знайдемо два важливі моменти. По-перше, в господарський сектор ступнево входила друга генерація українців-канадців, яка не вагалася пробувати своїх сил у кожній галузі економічного життя і, по-друге, іміграція другої доби мала настільки фахової кваліфікації, що могла ставати до конкуренції на новому терені. Ці два головні фактори дуже влучно відмітив цитований вже передше Павло Юзик у своїй праці "Да Юкренієнс ін Манітоба", в якій він пише про цю добу так:

"The second generation of Ukrainian Canadians, upon reaching adulthood, was quick to see the advantages in the economic sphere or in personal service. The year 1930 is approximately the turning-point which marks the beginning of the entry of a large number of Canadian-born into other than agricultural pursuits. The year 1930 also marks the end of the mass interwar immigration of Ukrainians, a large number of whom possessed sufficient technical education and business experience to adjust themselves to the economic life of the country. Thus, in spite of the great depression of the 1930's the Ukrainians in general surged ahead in new fields. Today there scarcely exists a branch of economic activity in which members of this ethnic group are not found" 4).

Повищі досліді, що стосуються Манітоби, повністю можна примінити до двох інших провінцій, а саме Алберти і Саскачевану. Такі самі процеси розвою проходили зі строгою закономірністю у цих трьох провінціях, які заселяли українці компактною масою. Міські українські кольонії Сходу Канади мали той сам характер, що на Заході. Відбувався процес дієвого поєднання другого покоління в Канаді з другою іміграцією до Канади. Був це позитивний і творчий процес не тільки на відтинку професійного і господарського життя. Він мав свої далекойдучі наслідки на відтинку політичної інтеграції та культурної ідентифікації, про що йде мова в наступних розділах.

4) Paul Yuzyk, *The Ukrainians in Manitoba, Winnipeg-Toronto, 1953*, p. 55.

ІНТЕГРАЦІЯ НА ПОЛІТИЧНОМУ ВІДТИНКУ

Перша світова війна завдала великого удару українцям-канадцям у політичному відношенні. Закони, які появились в тому часі, трактували їх, як ворожий елемент. Крім цього існуючий антагонізм, який був витворився вже раніше, на премісах так званої расової вищости домінуючих елементів, замість зникати, став у висліді воєнного законодавства степенуватися. Вороже відношення, з яким зустрінулися були українці в початках свого життя в Канаді, вернувся під час Першої світової війни майже на той самий рівень.

Тільки типовий стоїцизм і здатність витримувати удари долі допомогли українській спільноті видержати гідно пробу хвилини. Така постава переконала навіть найбільших скептиків про державницьку лояльність українців-канадців. Про цю поставу українців висловився д-р В. Андерсон, один з канадських державних мужів, у 1922 р. в Канадському Клубі, приблизно так: Коли з вибухом війни держава опинилася чи не перед найбільшим іспитом за все своє існування, то в цей трудний період українці масово відгукнулися, коло 20 тисяч українців вступило до канадського війська. Тих 20 тисяч добровольців не включали в собі ще 10 тисяч українських лісорубів, які добровільно зголосились рубати в Англії ліс, потрібний для окопів на західному фронті та на будування й утримування залізниць у Франції. Цей значний вклад людської сили у війну був з вдячністю прийнятий англійським народом ¹⁾.

Така постава до війни і країни основно змінила почування співжителів до українців-канадців. Все, схвалене й подиктоване війною, почало зникати в нормальних умовах після війни і виявом цього були в якійсь мірі провінційні та федеральні вибори в 1920-1921 роках. Биті долею в час війни українці вийшли з неї ще більше зцементовані. В перших повоєнних виборах 1921 року вони здобувають чотирьох послів до провінційних легіслятур, — у Манітобі Миколу Володимира Бачинського та Дмитра Якиміщака і в Алберті Василя Федуна та вже відомого Андрія Шандра, якого вибори згодом були уневажнені і на його місце був вибраний Михайло Черногуз. Українські кандидати в Саскачеванських виборах, а саме Григорій Сліпченко з округи Пеллі та Михайло Савяк з Канорської округи, не добилися такого успіху. Не мав успіху і Ва-

¹⁾ Парафразуємо за статтю "Українські піонери у вирішальних десятиліттях Канади", "Новий Шлях", ч. 26, 1967.

силь Свистун, який кандидував з Канорської округи до парламенту в Оттаві.

Манітоба

Коли в 1922 р. відбувалися поновні вибори в Манітобі, українці зуміли вибрати вже чотирьох послів, — крім тих, що були вибрані в 1921 р., ще Миколу Григорчука з Етелберту та Михайла Роєцького з Гімлі. А в час доміняльних виборів, 1926 року, Михайло Лучкович з Вегревильської округи в Алберті був першим українцем, якому припала честь заступати цю виборчу округу та в якійсь мірі репрезентувати українців в Оттаві. Цей політичний курс українців з ранніх років після Першої світової війни продовжувався і степенувався, — і варт розглянути цю розвою тенденцію з погляду партійної приналежности, професійної та релігійної визначености і теж інших соціальних аспектів.

Найбільш представників до легіслатури дала між війнами Манітоба. До 1941 року були вибрані в ній десять послів українського роду: Крім Д. Якиміщак, М. В. Бачинського, М. Роєцького та М. Григорчука ще В. Лісовського, Й. Ваврикова, В. Кардаша, С. М. Кравчика, М. Стрика та І. Соломона.

Дмитро Якиміщак (1882-1958), роджений в Західній Україні, українського католицького віроісповідання, приїхав до Канади в 1898 р.; був учителем, пізніше закінчив правничі студії; перевибраний в 1922, був послом біля семи років; кандидував, як незалежний ліберал з округи Емерсон.

Микола Володимир Бачинський (1887-1969), роджений в Західній Україні, православного віроісповідання, прибув до Канади 1906 р.; закінчив учительський семінар й учителював шість років; був перевибраний 1922, 1927, 1932, 1936, 1941, 1945, 1949, 1953. Послував 36 років, в тому був заступником спікера п'ять років і спікером від 1949 р. до кінця своєї посольської кар'єри в 1958 р.; вибраний був, як ліберал, з округи Фишер Бренч.

Михайло Роєцький ²⁾ ( ), роджений в Західній Україні, римо-католицького віровизнання; фермерував у Гімлі і з тієї округи був вибраний як ліберальний посол на одну тільки каденцію.

Микола Григорчук (1888-1979), роджений в Західній Україні, православного віровизнання, приїхав до Канади в 1897, фермерував та вів власне торговельне підприємство, був ріфом 1917-1919. Кандидував як ліберальний прогресист і перевибраний 1922, 1927, 1932, 1941, був деякий час заступником спікера.

²⁾ Прізвище Роєцький заподаємо за доцьогочасними історичними матеріалами та пресою. В "Canadian Parliamentary Guide 1923-1927" прізвище це заподане як "Rogeski", без інших дат релігійної чи національної ідентифікації.

Василь Лісовський (1892-1958), прибув з України в 1892 р., українсько-католицького обряду, з фаху вчитель; був обраний з округи Етелберт у 1936 р., як соціальний кредитовець.

Йосип Вавриков (1908-), українсько-католицького обряду, роджений у Гімлі; закінчив агрономічні студії та вчительський семінар, учителював та вів господарку; кандидував з партії СіСіеФ і був вибраний з округи Гімлі 1936 та 1941 рр.

Василь Артур Кардаш (1912-), роджений у Гефорді, Саскачеван, безвизнаневий, механік; два роки брав участь в Еспанській війні по боці комуністів; очолював провінційну управу т. зв. Поступової Партії Праці (комуністів) і був вибраний у Вінніпегу в 1941, 1945, 1949 і 1953 рр.

Степан Микола Кравчик (1903-1943), роджений у Гарланді, Манітоба, українсько-католицького обряду, з фаху вчитель; деякий час працював у шкільній раді Бруклендсу; кандидував, як незалежний, з Північного Вінніпегу і був вибраний 1941 р., але помер два роки після вибору.

Микола Стрик (1896-1950), роджений в Західній Україні, українсько-католицького обряду, прибув до Канади дволітнім хлопцем; закінчив учительський семінар і учителював в околицях Вінніпегу; кандидував від Ліберальної партії і був вибраний в 1941 і 1949 рр.

Іван Соломон (1910-1985), роджений в Галичі, Манітоба, православною віровизнання; скінчив правничі студії і вів адвокатську канцелярію в Селкірку та Вінніпегу; кандидував від Ліберальної партії з округи Емерсон, і був вибраний у 1941, 1945, 1949 і 1953 рр. У 1957 році був іменований суддею.

Як бачимо, з тієї десятки чотири послы були вже роджені в Канаді, але більшість таки в Україні. З них п'ятьох були учителі і двох адвокати, один фермер і бізнесмен, один кваліфікований робітник. Чотири послы мали університетську освіту, чотири середню, два неповну середню. П'ятьох були українці-католики, один римо-католик, трьох православні, один безконфесійний. Пересічний вік послів, коли починали своє кар'єру, був менш-більш тридцять років.

Саскачеван

Куди інакше виглядала виборча математика та її висліди в Саскачевані. Українці цієї провінції, які мали в піонерських часах далекойдучі амбіції, дали за час піонерської доби і в міжвоєнному часі тільки двох послів. Були це д-р Ю. Драган та О. Жеребко, зрештою обидва вихованки Манітоби.

Орест Жеребко (1887-1941), родився в Городенці, Західня Україна, і прибув до Канади 13-літнім хлопцем. Встановив рекорд —

був першим українцем у Канаді, що здобув тут університетську освіту. Довший час учителював та був співробітником різних часописів. Хоч піддержував монархістичну течію в українському житті, кандидував з Ліберальної партії і був вибраний в окрузі Редбері в 1938 р. Був послом до часу своєї трагічної смерті в 1941 р. в Блейн Лейку.

Юрій Ернест Драган (1898-1965), родився у Плезент Говм у Канаді, скінчив медичні студії і був першим українським послом у Саскачеванській легіслатурі, кандидуючи від Ліберальної партії в окрузі Келвінґтон. Був вибраний у 1934 році і засідав у парламенті тільки чотири роки. Обидва згадані послы починали свою посольську кар'єру коло сорокового року життя. Драган вийшов з православного і Жеребко з католицького середовищ. Обидва послували теж тільки по одній каденції.

Алберта

Виборча мозаїка Алберти мала своєрідні забарвлення і в дечому нагадує Манітобу. Алберта, що правда, дала до легіслатури тільки сімох послів, але їй припав не будьякий привілей вислати до Оттави першого українця і цим вона в деякому відношенні рівноважилась з Манітобою. З Алберти, як відомо, вийшов взагалі перший посол до легіслатури. Виборчі округи Вікторія, Витфорд та Вегревил були околицями, звідки виходили албертські українські представники, як це було і в Манітобі — з Гімлі, Етелбертом, Емерсоном, чи Фішер Бренчом.

Першим в Алберті, що прийшов після Шандра, був **Василь Федун** (1879-1949), пресвітеріянин; роджений в Західній Україні, прибув до Канади в 1897 р.; крім фермерування вів теж торгівлю; Юнія Албертських Фармерів висунула його, як свого кандидата і він був обраний в 1921 р. та послував до 1925 р.

Михайло Черногуз (1888-1964), роджений в Україні, Буковина; прибув до Канади в 1900 р.; свою кар'єру починав з рифа муніципалу в Ігл; був вибраний теж від Юнії Албертських Фармерів, але в доповнюючих виборах 1923 р.; фермерував в околиці Витфорд; як православний брав участь в церковно-релігійному житті.

Ізидор Горецький, також православного обряду та уродженець Буковини (1902); прибув до Канади в 1906 р. і, закінчивши вищі педагогічні студії, вчителював та довший час був інспектором шкіл в Алберті; кандидат Юнії Албертських Фармерів з округи Витфорд і вибраний у 1930 р., послував до 1935 р.

П. А. Миськів (1899-), уродженець Західної України, українсько-католицького обряду; мав університетську освіту і власну адвокатську канцелярію в Едмонтоні; був вибраний в 1930 р. з

округи Вікторія від Юнії Албертських Фармерів.

З партії Соціального Кредиту були вибрані три українці — всі три католики і всі роджені в Канаді: Я. Попіль, Ю. Войтків та В. Томин.

Яків М. Попіль (1909-), з фаху вчитель; вибраний з округи Редвотер у 1935 р., був перевибраний у 1940 та 1944 рр.

Юрій Войтків (1909-), урядовий службовець, став жертвою партійної політики: Обраний в 1900 р., мусів зрезигнувати, щоб забезпечити місце для свого політичного шефа Солона Лова.

Василь Томин (1905-1972), мав найбагатішу кар'єру з усіх соціал-кредитовців. З фаху вчитель, став послом у 1935 р. з Вегривільської округи; був перевибраний тут у 1940, 1944 і 1948 рр.; хоч провалився в 1952 р., мав успіхи в чергових каденціях; своєю кар'єрою дорівнює ще хіба М. В. Бачинському в Манітобі.

У підсумках, посли українського роду в Алберті засідали від Юнії Албертських Фармерів (чотирьох) і від Соціального Кредиту (трьох). Перші були роджені в Україні, з того двох православних, один католик і один пресвітеріянин. І в Алберті вели перед учителі (трьох) та фермери (двох), далі йшли адвокат і урядник. Двох мало університетську освіту, інші середню, або незакінчену середню. Віком усі вони були менш-більш коло тридцятки.

Підсумки

З підсумків усіх степових провінцій, де українці творили основну силу та національний резервуар, бачимо, що політична інтеграція української спільноти мала вже своє глибоке коріння. Українці ввійшли в політичне життя країни і були не тільки в обидвох традиційних партіях, але й у таких нових політичних творивах, як Сі-СіеФ, Соціяльний Кредит, чи Юнія Албертських Фармерів, яка в Алберті була після війни поважним політичним фактором. Іншими словами, українці-канадці відчували народні потреби країни. Там вони бачили не тільки себе, але також ціле своє оточення, цебто цілу канадську спільноту. Про це теж свідчать політичні платформи, з якими і на яких виступали кандидати.

Немає сумніву, що в виборчій кампанії рішали національні моменти кандидатів, врешті, це видно з пресових оголошень та статей про них, але в основному йшлося про політичну платформу, а не про саму особу. Тут був поважний крок вперед, якщо рівнати перші політичні спроби кандидатів і вибраних у піонерській добі. Залежало від політичної платформи, як вона розцінювала національні питання Канади та її жителів, а не від того, як ці питання розв'язував сам кандидат. Прогресивніші партії добували більш голосів та симпатію серед українців. Мабуть, законодавство кон-

серватів під час Першої світової війни, яке було в некористь українців, найбільш заважило, що симпатії українців перехилились до прогресивних лібералів та інших поступових сил, які саме тоді й оформлювалися. Треба було довгих років політичної інформації та зміни платформ, щоб ці симпатії зрівноважити.

Цікавий ще один момент в інтеграції політичного життя українців-канадців. З політичних кампаній тієї доби зникли брудна виборча пропаганда та трюки, — це відійшло до історії перших початків. У багатьох округах виступали проти себе кількох українських кандидатів і це промовисто заперечує похотні твердження деяких істориків та соціологів, мовляв, вузький націоналізм в українців ніби то йде перед політичним розумом, чи політичною платформою. Для документації можуть послужити хоч би провінційні вибори Манітоби 1927 р., коли на 153 кандидатів було аж 14 українського роду. В таких округах, як Етелберт, кандидувало двох українців проти себе; в Емерсоні трьох, в Гімлі трьох, у Фишер Бренчі двох, у Робліні, Расселі, Спрингфілді і Раквуді по одному. Цей зразок приводимо ще й тому, бо він вказує на своєрідне співвідношення українців провінції та кандидатів до виборів, яке, у порівнянні з іншими національностями провінції, має повну збалансованість. Це саме було і в Алберті, але зате куди слабше в Саскачевані. З розгляду кандидатів так і видно, що інтеграційно-політичні процеси мали в різних провінціях різну свою натуру.

З ПРОВІНЦІЙНИХ ДО ДОМІНЯЛЬНИХ ГОРИЗОНТІВ

Міжвоєнна доба помітна ще одною маркантною рисою. Політична інтеграція пішла в ній далі і з провінційних горизонтів зробила перший крок до доміняльного парламенту в Оттаві. Успішний, справді історичний вибір **Михайла Лучковича** (1893-1973), уродженця Шамокіну, ЗСА, але вихованця Канади, в 1926 році, в окрузі Вегревил, дав початок новій сторінці українців на політичному відтинку. Вправді, як відомо нам, були й перед тим спроби українців у тому напрямі, але вони були безуспішні. Вибір М. Лучковича до Оттави українці Канади прийняли з неприхованою радістю. Це був перший репрезентант українець у Британській Спільноті Народів і ставив українців нарівні з іншими, — отже політична демократія не була для них порожнім звуком. Один із сучасників тієї події лише про вибір М. Лучковича так:

"Luchkovich's election contributed significantly to the higher self-esteem of the Ukrainian community... Ukrainian Canadians

gained confidence from his example and went into politics to serve Canada in Parliament”⁸⁾).

М. Лучкович засідав у парламенті дев'ять років, а його виступ в справі горожанської рівноправності та проти дискримінування “менших”, чи “слабших”, є гідним і зразковим причинком для політичної історії Канади.

Коли діялися великі політичні зловживання над українським народом на його землях в Європі в 1930 р., М. Лучкович виступив у канадському парламенті з найбільшою рішучістю в його обороні. Його активно піддержали понад пів сотні канадських парламентаристів. Постава М. Лучковича та його парламентарних колег мала широкий відгомін поза Канадою, зокрема серед тих, які терпіли. І слушно писала тогочасна канадська преса, що виступ канадських парламентаристів був своєрідним Українським Днем у парламенті Оттави.

М. Лучкович вписав ще одну історичну дату в історію парламенту Канади та всієї Британської Спільноти. В жовтні 1931 р. йому припало почесне завдання репрезентувати Канаду на Міжнародному Конгресі Парламентарного Союзу в Бухаресті. Після лондонського парламенту були зайняті тоді важливими домашніми справами і М. Лучковичеві доручили репрезентувати в Бухаресті всіх парламентаристів Великої Британії.

У 1940 р. репрезентацію Вегревилу перебрав від М. Лучковича інший українець, якого висунула партія Соціального Кредиту. Антін Глинка (1907-1957) був другим українським парламентаристом в Оттаві. Прибув він до Канади з Західної України тритітньою дитиною і виховувався в Алберті, де став виступати публічно і захопився соціально-кредитовими теоріями. В тому дусі видавав теж кілька років журнал “Клич” та “Соціал Кредит”. А Глинка був переобраний в 1945 р., і своєю репрезентацією залишив зразок шляхотного заступництва для чергових українців, що прийшли після М. Лучковича та нього. Після війни він сильно допоміг тисячним масам українських імігрантів в Європі, з яких велика кількість рішила опісля поселитися в Канаді. Цей історичний відтинок його праці вимагає окремого наświetлення і про нього буде ще мова в іншому розділі.

М. Лучкович і А. Глинка, перші домініяльні українські парламентаристи, — мали дещо спільне. Обидва почали домініяльну політичну кар'єру у 33-ому році свого життя, обидва мали добре перо

---

⁸⁾ “A Ukrainian Canadian in Parliament”, Edited by J. Gregorovich, Toronto, 1965, Foreword by A. Gregorovich, p. XV.

і були добрі промовці. Були теж взаємними політичними конкурентами і в громадському житті провідними діячами.

У громадській діяльності визначилися, зрештою, майже всі без винятку згадувані вже провінційні легіслятори. Всі вони, репрезентуючи свої виборчі округи, були теж пів-офіційними репрезентантами змагань та почувань цілоти українсько-канадської спільноти. До їх слова ця спільнота прислуховувалася й уважала їх за своїх речників.

Двадцять-один виборний представник, — обрані не тільки українськими голосами, і в кольоніях з великою українською більшістю, — виявили своєю працею, що в політичній площині українська спільнота в Канаді вчленовувалася все більше в загально-канадське мислення, зрештою підмуроване й широкою співпрацею українців у муніципальній площині. Вона самозрозуміла і про неї тут, з браку місця, не будемо ширше говорити.

Якщо прийняти за слушне твердження прем'єра Манітоби Бреке-на, який очолив Фармерську Прогресивну Партію в перших роках після війни, що українці в самій Манітобі контролювали 17 виборчих округ, — то українська національна група, своєю інтеграцією в загально-канадську спільноту, ставала теж поважною політичною силою на заході Канади ⁴⁾.

⁴⁾ Переведене інтерв'ю з Миколою В. Бачинським, близьким співробітником Бреке-на, — архів автора.

Степан і Марія Янківські зі Стрия, Львівська область, меценати студій української історії в Канаді і в Україні.

ШКОЛИ Й УЧИТЕЛЬСТВО

Якби ставити градацію культурних вартостей, що їх українці Канади присвячували свою увагу в минулому, зокрема в добі між двома війнами, то рідне шкільництво займе одне із перших місць. Дати знання рідної мови черговому поколінню, було завжди турботою дому, релігійних громад та культурно-освітніх установ. Мабуть, немає ні одної релігійної громади та парафії, такої, чи іншої деномінації, яка у своїй історії не турбувалася б рідношкільними справами. Із справжнім подивом доводиться відмічувати деякі парафії та установи, що вели рідні школи по кількадесять і більше років. Без сумніву, це ставило великі зусилля до громад, батьків і дітей. Церковні, чи культурно-освітні установи мусіли подбати про приміщення й учителів, батьки були зобов'язані тих учителів оплатити, а учні присвячували час науки тоді, коли їхні шкільні друзі, після науки в публічній школі, проводили час на грі і забавах.

Відомо, що навчання, після скасування двомовної системи, відбувалося в рідних школах після годин науки в публічній школі, цебто після четвертої години по полудні. Дуже часто на рідні школи призначували вечірні години та суботи. Навчання відбувалося в залах читалень, народних домів, або парафій. Якщо рівнати середовище та умовини публічної школи з так званим рідношкільним, то рідношкільні класи мали здебільша багато вимог з погляду вигод та гігієни, — навчання в рідних школах відбувалося в куди примітивніших умовах, як у публічних школах. Тільки винятково були вони на рівні. Цей момент приходиться окремо наголосити, бо він доказує велику посвяту для збереження рідної мови.

Правда, не всі змагалися за навчання дітей рідної мови й різно мотивовано це незаінтересування. Звичайно ті, які не посилали дітей, покликувалися на "канадіянізацію". Ті, які були за рідними школами, осуджували таку байдужність, кваліфікуючи її, як своєрідну національну відсталість, а навіть, як зраду. Якщо оцінювати зацікавлення рідною школою по імміграціям, то потреба її найбільш виявлялася серед першого покоління в Канаді і куди слабше серед народженого вже в ній покоління. Все це було зумовлене різними зовнішніми обставинами. Все таки гін до рідномовного шкільництва був великий.

Часто було не під силу вести такі школи в осередках, де не було

достаточної кількості дітей. Кількох, чи навіть кільканадцятьох батьків не були спроможні вдержати учителя, віддалі і простори не дозволяли учителеві охоплювати більшу кількість шкіл, бракувало врешті й кваліфікованих сил. Словом, багато факторів працювало проти окремих шкіл для навчання української мови.

Двомовні учителі, які залишили світлу сторінку в піонерській добі, і далі залишалися речником народного сумління в національних справах спільноти в добі між війнами. Правда, на них не спадала відповідальність за керму справ спільноти, як це було в піонерських часах. Коло духовної і світської інтелігенції, яка несла частинну відповідальність за народні справи, було вже значно поширене. Все таки двомовні і рідношкільні учителі творили поважну категорію громадян, що з титулу свого становища мусіли стояти в центрі та при кермі народно-культурних справ. Вони були душею не тільки рідних шкіл, але часто й культурно-освітнього життя місцевости, де вчителювали, нерідко й цілої околиці. Велику культурну роботу виконували вчителі, які знали музику та вміли вести хори й аматорські гуртки. Такі учителі мали найбільший попит і за ними найбільш побивались ті громади, які хотіли мати в себе повнокровне культурно-освітнє життя. Якщо не було таких учителів, але був з такими ж кваліфікаціями священик, — він працював за двох, за себе й учителя. Такі священики й учителі вписували школи та цілість культурно-освітнього життя своїх громад у найкращі реєстри.

Якщо йдеться про історію організацій українських учителів у Канаді в другій добі, то їх слід поділити на дві категорії. Першу творитимуть учителі публічних шкіл, які володіли українською мовою, та крім щоденної своєї фахової праці в публічній школі вчили дітей української мови після обов'язкових годин, або ввечорі. Другу категорію творять ті учителі, які займалися виключно навчанням української мови і звичайно, крім навчання, вели також іншу культурницьку працю в громаді, чи парафії. Перша категорія учителів була продовженням праці двомовних учителів піонерської доби. Вони мали за собою поважну традицію громадської праці, а їх обов'язки учителів були своєрідним наверствуванням того, що робили їх попередники. Що більше, ще з початком другої доби вони уживали навіть первісної організаційної назви ще з піонерських часів. Відбувалися ще далі їх щорічні конвенції, на яких манітобські учителі вели перед. Перша така з цих щорічних конвенцій після війни відбулася 22 і 23 липня 1921 р. у Вінніпегу. Пересічно брало в них участь понад 50 учителів, — вони з'їздилися під час вакацій і радили над своїми специфічними проблемами.

Про хід таких конвенцій та теми доповідей, що давали основу для нарад, один із піонерів-учителів написав у своїх споминах таке:

“Приймаючи учителя до праці в школі, шкільні трости ставили учителям вимогу, щоб він учив дітей української граматики після обов'язкових годин. Звичайно всі українські учителі, які з'їздилися на конвенції, свідомо і радо приймали цей додатковий обов'язок у школі і гостро засуджували тих учителів, які відмовлялись від цього обов'язку (бо були й такі!). Ясно, що учителям за додаткову працю належить додаткова плата, але скільки саме? І це питання теж широко обговорювали. Яких читанок вживати, де їх можна дістати? Праця вчителя в громаді і т.п.

Кожного дня було чотири доповіді, над якими ведено дискусію, а ввечері третього дня конвенцію кінчалась спільною вечерею, на яку запрошували гостей, яких бажали... Конвенції проходили зразково. Учасники роз'їздились з новими думками і наснагою до дальшої праці”¹⁾.

З наведеної цитати бачимо, що двомовним українським учителям було над чим радити.

Конвенція українських учителів Манітоби, що відбулася 18-20 липня 1923 р., порушила дві, окремо важливі справи: Зорганізування домініяльної організації учителів та створення Комітету Рідної Школи, який мав завдання “скоординування навчання дітей рідної мови”. Відомим було і практика укладалась так, що пляни навчання дітей рідної мови дискутувались завжди у провінційному засягу. Це впливало, мабуть, з прийнятої конституційної практики публічних шкіл, що кожна провінція розв'язувала всі шкільні питання в себе. Конвенція українських учителів 1923 року пішла в цій ділянці поза межі провінцій і на ній був створений Головний Комітет Рідних Шкіл, який два місяці пізніше видав звернення до української спільноти в Канаді, подаючи при тому свої завдання, які зводилися до таких напрямних у праці:

1. Скоординувати працю в напрямі вивчення молодого покоління української мови,

2. Постаратися, щоб у кожній місцевості була заложена “Рідна Школа” в спосіб найвідповідніший до цього,

3. Вести реєстр таких шкіл,

4. Вести інформаційну роботу для таких шкіл, головню в цілі надання учителя і т.д.

5. Подбати про відповідну кількість учителів для таких шкіл при допомозі курсів українознавства, спеціальних і кореспонденційних,

---

¹⁾ М. Кумка: “Образки з мого життя і праці — У 100-річчя Канади — в 60-річчя мого проживання в Канаді”, рукопис в автора, стор. 19 і 20.

6. Вести статистику таких шкіл, учителів, дітей і т.п.

У Головному Комітеті Рідних Шкіл працювали тоді: Я. В. Арсенич, Мирослав Стечишин, І. Рудачек, О. Дик, З. Бичинський, Н. Білаш, Дм. Росточський, Марія Корещька, Петро Гуменюк, В. Свистун, д-р М. Мігайчук, д-р Г. Новак, П. Войценко, о. М. Оленьчук, О. Г. Гикавий, д-р О. Назарук, проф. І. Боберський, д-р І. Карач, Т. Д. Ферлей. Зі складу Комітету так і видно, що в ньому були поєднані громадські і педагогічні основи. Були тут кваліфіковані учителі, але й інші професіоналісти, що у свій час були теж кваліфікованими педагогами, і тепер, разом з учителями, творили дуже поважний центр громадської і педагогічної думки у справах рідної мови. З цього ж складу видно також, що в ньому були заступлені всі діючі релігійні деномінації та політичні середовища. З ухвал З'їзду 1923 року гідні уваги ще такі:

Стару назву учительської організації замінено новою і замість Організації Українського Учительства постало Товариство Українських Учителів Канади. Кленовий листок, з відповідним укладом початкових літер назви нової установи "ТУУК", прийнято за офіційну відзнаку учителів та як офіційний знак на документах.

Іншою важливою ухвалою була однодушна постанова, щоб у черговому році, тобто в 1924, відбути в часі літніх ферій учительський курс українознавства. Такий курс відбувся у Вінніпегу в старому університетському будинку при вулиці Бродвей. Відповідальним за курс був заряд ТУУК, а проф. І. Боберський не тільки керівником, але і душею цілої його програми. На курсі викладали, крім згаданого, ще такі педагоги, як В. Біберович, Е. Турула, М. Мігайчук й М. Кумка. Вони читали історію й географію України, українську мову і літературу, теорію музики і теж фізичне виховання. Такі курси та кожнорічні конвенції допомагали учителям збагачувати своє фахове знання та обговорювати проблеми, що наростали довкола навчання української мови та суспільної праці учителів у теренах їхньої діяльності.

Серед видних працівників учительських конвенцій зустрічаємо в початках постійно такі відомі громадські прізвища, як І. Боберський, д-р М. Мігайчук, Н. Білаш, І. Яців, Ю. і М. Стечишини, П. Гуменюк, А. Данилейко, А. Чорнейко, П. Никорчук.

З початком 30-их років можна віднотувати деякий занепад у праці й активності організації ТУУК, мабуть у висліді господарської кризи, що навістила тоді Канаду. Але вже з весною 1932 р. група учителів й учительок відбувають наради у Вінніпегу, щоб оживити свою установу, а в черговому році заходом учителів відбувається у Вінніпегу учительський семінар, на якому викладано україн-

ські дисципліни, як теж педагогію, музику і танки. Цікаво, що музика і танки часто повторялися поруч викладів головних предметів українознавства²⁾).

Конвенція учителів 1934 р. дістала характер, що нагадував живі повоєнні часи. Товариство очолив Михайло Іванчук, згодом інспектор шкіл у Вінніпегу, який головував у кількох каденціях. Серед передових учителів цього періоду бачимо ще Степана Кравчика, М. Ваврикова, В. Костюка, Галю Гаврилук, В. Вала, В. Сарчука, М. Г. Гикавого та інших. До часу Другої світової війни йшла поживавлена праця не тільки в Манітобі. ТУУКанади співпрацювало з тотожними учительськими організаціями в Саскачевані та Алберті, але тут праця учителів укладалася дещо інакше. В Саскачевані учителі гуртувалися спершу при Інституті ім. П. Могіли і під час кожнорічних з'їздів Інституту відбували теж свої наради. Щойно в 1929 р. був створений окремий Союз Українських Учителів Саскачевану. На основуючих зборах, крім різних постанов чисто професійного характеру, схвалено, щоб учителі та їхній союз "давали фахове звання молодшим колегам". Чільними діячами цього Союзу були І. Шклянка³⁾, І. Данильчук, С. Б. Микитюк, Аяна Чепесюк та інші.

В Алберті учителі гуртувалися довкола Інституту ім. М. Грушевського, але мали теж якийсь час свою окрему організацію, в якій вели перед М. Шевчук, М. Леміський, Надія Зварич, П. Й. Воробель та інші.

Поодинокі провінційні системи у справах виховання, мабуть, не надто сприяли централізації українського учительства на Заході і тому йому було важко здійснити пляни Головного Комітету Рідних Шкіл з 1923 року. Проте, автономні тіла учителів проіснували у провінціях Манітобі, Саскачевані і Альберті весь час другої доби і робили все можливе, щоб поза шкільними годинами дати українським дітям у якнайбільш досконалій формі знання рідної мови.

Працювала між війнати ще одна категорія учителів, що їх справді можна назвати рідно-шкільними, бо перших, про яких була мова, краще звати двомовними. Ці рідно-шкільні учителі не вчили в публічних школах. Вони вели рідні школи звичайно по містах при парафіяльних громадах, або культурно-освітних організаціях. Такі учителі вели вечірні та суботні школи і були виключно на вдержанні організацій, чи парафій, мали здебільша європейські кваліфікації і рекрутувалися передусім з другої іміграції. Двомовні вчили в більшості після четвертої години, цебто безпосередньо

²⁾ "Канадійський Фармер", 6 квітня 1932.

³⁾ І. Шклянка опрацював навіть шкільний підручник навчання української мови для дітей.

після приписаних шкільних зайнять, були на етатах публічних шкіл та в засаді були вихованками канадських інституцій. Хоча двомовні і рідношкільні учителів мали одні і ті самі завдання, бо вчили дітей української мови, все таки, з уваги на обставини, працювали у двох різних системах. Звідси виходили й різні ситуації, потреби та плянування, — і в 1932 році зорганізовано у Вінніпегу окрему організацію п.н. “Товариство Українських Учителів Рідних Шкіл у Канаді”. Ініціативу в цьому виявили учителі вінніпегських рідних шкіл при таких культурно-освітніх установах, як Український Народний Дім, Читальня “Просвіти”, Інститут “Просвіти”, Інститут ім. Т. Шевченка у Брукліндс, Товариство “Кобзар” на Форт Руж, Товариство ім. Т. Шевченка в Ст. Боніфасі, Товариство Рідна Школа ім. М. Шашкевича та інші. На своїх нарадах прийшли вони до висновку, що “Рідна Школа” в Канаді потребує одного напрямку, одноцільного пляну і розкладу годин, тих самих підручників й тієї самої методи науки”⁴⁾.

На підставі таких виводів був опрацьований статут товариства учителів, яке мало на меті: “Лучити українців в Канаді, які належать до учительського стану і працюють в українських рідних школах, в тій цілі, щоб поглибити серед учительства знання теперішності й минувшини українського народу, української мови, літератури та обдумувати методи учительської праці для успішного проведення просвітної рообти серед українського населення в Канаді”⁵⁾.

У свому статуті організатори Товариства Учителів Українських Рідних Шкіл в Канаді визначували ще й дальші цілі. Вони ставили собі завдання “познакомлювати український нарід в Канаді і в Европі з англійською літературою, штукою, економічною, соціальною і політичною організацією, і відворотно, познакомлювати англійську суспільність з українською літературою, штукою і культурою”⁶⁾.

З праці і статуту Товариства УУРШ видно, що учителі не обмежувалися виключно до свого середовища, але намічували собі шляхи співпраці з іншими національностями.

Товариство УУРШ перевело в 1933 р. статистику Рідних Шкіл, які існували при парафіях та організаціях у Манітобі та в таких місцевостях Саскачевану, як Мус Джо і Бінфейк, Альберти — Калгари та в Онтарію: Кенюра, Торолд, Вест Форт, Форт Вілліям, Форт

⁴⁾ Д-р М. І. Мандрика: “Півстоліття діяльності Українського Товариства Читальні “Просвіти” у Вінніпегу”, Вінніпег, 1958, стор. 147.

⁵⁾ Устав Товариства Учителів Українських Рідних Шкіл в Канаді, Вінніпег, 1933, стор. 7.

⁶⁾ Там же, стор. 4, арт. 2.

Францес. На терені Манітоби та в згаданих місцевостях працювало 29 учителів Рідних Шкіл, у яких було разом 1,419 учеників ⁷⁾).

В пересічному припадало на учителя 49 учнів. Товариство УУРШ проіснувало до Другої світової війни, але всупереч до найкращих інтенцій не зуміло об'єднати всіх українських рідних шкіл у Канаді. Творцями ідеї Товариства УУРШ були: А. Загарійчук, згодом довголітній шкільний радний у Вінніпегу, та такі педагоги, як Ю. Цукорник, А. Господин, М. Кумка, Євгенія Ситник, С. Шкромела, І. Савчук, М. Борисик, Т. Кузь і інші.

До святочних і великих днів у рідних школах належали шкільні концерти та вистави, зокрема тоді, коли кілька шкіл влаштовували таке свято разом. Була це водночас своєрідна маніфестація національно-культурних почувань, схоплених у слово, пісню, музику та танок. Вони наповнювали заслуженим відовіллям учителів та гордістю батьків, які мріяли про те, щоб діти продовжували їх мовну і культурну традицію.

Великою недостачею в навчанні рідної мови був брак відповідних підручників. Двомовні і рідно-шкільні учителі послуговувалися здебільша старокраєвими посібниками, які ледве чи були для молоді в Канаді легко зрозумілі. Канадський побут вимагав довідників, достосованих до нових обставин. Видання добре ілюстрованого підручника вимагало вкладу гроша, на що ніяка установа не могла одинцем спромогтися. Остаточо зроблено домову з видавництвом М. Матвійчука у Львові, якою Товариство УУРШ у Вінніпегу зобов'язувалося перевидати підручники М. Матвійчука, достосовуючи їх до канадських потреб. Війна перешкодила в реалізації цього пляну. До війни Товариство УУРШ доручувало вживати в перших чотирьох клясах читанки М. Матвійчука і від п'ятої до восьмої кляси читанки Антона Крушельницького, останнього автора теж "Буквар" та першу читанку.

З підручників, які доручувало Товариство УУРШ для вжитку в рідних школах, можна робити висновок, що йшло воно з духом поступових метод навчання та живої літературної мови. Завдяки цьому ж товариству появився й "Помічник до науки початків української мови в "Літніх Школах", авторства А. Загарійчука.

Для повної картини рідномовних справ у другій добі конечно згадати про працю інститутів, бурс та католицьких приватних шкіл, що продовжували в цій добі свою працю. Найактивнішим з них був Інститут ім. Петра Могили в Саскатуні, який зумів навіть

---

⁷⁾ Гляди розділ "Рідна Школа" пера А. Господина у праці "Півстоліття діяльності українського товариства Читальні "Просвіти" у Вінніпегу", стор. 148-149, також "Рідна Школа -- Канадських Альманах", Вінніпег, 1934, статті: "Рідна Школа" і "Звіт Рідної Школи", стор. 29-30.

відкрити свою філію у Вінніпегу, хоч вона проіснувала не довго.

В Едмонтоні продовжував свою працю Інститут ім. М. Грушевського та Бурса ім. Тараса Шевченка, — перший під проводом православних і друга під опікою католиків. Остання не вдержалася довго, бо по трьох роках самоліквідувалася, але згодом, у 1925 р., відновила свою працю під іменем Українського Католицького Інституту і той діяв до 1931 р.

Значно успішніше працювала Бурса Братства Українців Католиків у Саскатуні, якої початок сходиться з третім річним З'їздом БУК-а у 1934 р. в Саскатуні. Ентузіястами цієї установи були: о. Павло Сулятицький, Осип Прийма, Йосип Топушак. Два перші та посол О. Жеребко, В. Харко, Б. Л. Корчинський та о. О. Криворучка управляли цією установою довгі роки та дали тривкі підвалини під цей новий виховний центр. Як і у всіх згаданих бурса і інститутах, так і в цій установі студенти високих шкіл діставали тільки мешкання і харч, але вечорами мали вони ще виклади української мови, літератури, історії, співу і музики, деколи ще й релігії. В кожному інституті та бурсі працювали самодіяльні студентські гуртки, в яких молодь заправлялася до громадської праці.

Окрему групу творять українські католицькі школи, які в основному почали були свою працю ще в піонерській добі і в другій розбудовували її до поважних розмірів. Сюди належала школа Пресвятого Серця (Sacred Heart School) в Едмонтоні, школа св. Миколая (St. Nicholas School) у Вінніпегу та дві школи в Йорктоні: Академія Пресвятого Серця (Sacred Heart Academy) для дівчав і Колегія св. Йосифа (St. Joseph's College) для хлопців. Обидві школи добилися статусу повної середньої школи. Першу ведуть Сестри Служебниці, другу Християнські Брати. В цих школах відбувалося регулярне навчання публічних шкіл та надпрограмово викладано релігію й українську мову.

Усі ці школи здобули високу оцінку шкільної влади й українське громадянство радо їх матеріально піддержувало, зокрема тоді, коли ті школи не одержували від провінційних департаментів освіти ніякої фінансової допомоги⁸⁾.

Щоб дати можливість молоді продовжувати далі студії українознавства після закінчення вечірних, чи інших шкіл, Президія Українського Національного Об'єднання в Канаді вирішила влаштувати Вищі Освітні Курси, — своєрідну двомісячну вакаційну школу українознавства, яка відбула своє перше навчання в 1940 р., і які діють до сьогодні. Спеціальну увагу на літніх курсах ставили на

⁸⁾ Як відомо, приватні школи в Манітобі не мають публічної фінансової підтримки.

українську мову, граматику, літературу, народне мистецтво, ведення Рідної Школи, навчання музики і співу та диригування. На курсах молодь з різних кінців Канади пізнає себе, довідується про скарги української культури й освіти та готується до культурно-громадської праці в українських освітніх товариствах. За перше десятиліття Вищих Освітніх Курсів відвідувало їх та закінчило з додатними успіхами біля 600 курсантів. Деякі спроби ведення вищих освітніх курсів в часі ваканцій робив Інститут ім. П. Могили у Саскатуні, але не зміг розвинути їх у тривку систему.

Як бачимо, українці Канади шукали різних шляхів, якими можна було б прищепити молодому поколінню знання рідної мови та української культури. Було зроблене справді велике зусилля енергії, гроша та народної амбіції, щоб молоде покоління вдержати в культурній ідентифікації своїх батьків.

Відкриття і посвячення пам'ятника на пошану полеглих українців-канадців в збройних силах Канади (1980). Промовляє голова відділу КУК в Торонті д-р Орест Рудзік, який очолював КУК в Торонті до 1983 р.

КУЛЬТУРНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ

Культурна ідентифікація українців виявлялась не тільки у великому змаганні зберегти рідну мову в родині, в рідній школі та в церкві. До своїх національних вартостей українці зачисляли теж звичаї й обичаї, мистецтво, театр, свою пресу, літературу. В цих ділянках культурної ідентифікації віднаходили себе і це були для них рямці вияву їхнього народнього генія. Це, врешті, й давало їм силу національного самозбереження. Без цих зовнішніх форм, що є похідними явищами внутрішніх раціональних й ірраціональних стимулів, українська канадська спільнота перестала б існувати.

Один з піонерів українського культурного життя в Канаді подає досить влучну характеристику цих культурних і історичних вартостей. Він наголошує, що “коли б українці не мали тих своїх питомих цінностей та не вміли їх самі оцінити, не принесли їх з собою у чужий новий світ, не поставили собі за головну ціль розвивати і плекати їх тут в новій країні, як не лиш одинокую розраду у тяжких хвилинах боротьби за існування, але як могутню опору проти винародовлення, яка в’яже нас мов сильний ланцюг з покинутою рідною батьківщиною та не мали відваги вийти з ними перед форум чужих культур, то хто знає, чи українці в Канаді і досі були б звернули на себе увагу. . .”¹⁾

Українці в Канаді будували своє життя на свідомості своєї народної ідентичності і української культури. Вони розглядали культурні й історичні вузли, як одіичені факти, а спільноту, як живий організм, як певну цілість, яка має свою щоденну динаміку та цілеспрямованість. В обличчі таких понять повноцінною людиною була тільки така, що виростала на ґрунті і традиції своїх батьків. Це філософічно-політичне підмурування постійно зустрічаємо в усіх культурних виявах початкового будівництва, яке до повнішого себевияву прийшло зокрема в другій добі.

Про велику прив’язаність до побутового традиціоналізму можуть свідчити навіть такі сцени з піонерських часів, що жінки прозили розводом своїм чоловікам, коли вони, хоч би зовнішню, змінять свій вигляд²⁾. Якщо такі дрібні і несутєві моменти мали силу, що ж тоді говорити про питоменні народні вартості, як зви-

¹⁾ С. Ковбель: “Про пам’ятні події українського канадійського життя”, Про пам’ятна книга Українського Народного Дому у Вінніпегу, 1949, стор. 288-401.

²⁾ Нестор Дмитрів: “Канадійська Русь”, стор. 32.

чаї та обичаї, що плекалися від непам'ятних століть, а деякі з них сягають навіть часів поганства на Україні, як от пов'язані з Іваном Купалом, веснянкові та обжинкові пісні, тощо³⁾).

До найбільш святкових належать родинні і релігійні звичаї і пов'язані вони головню з урочистими святами в році, як Різдво, Новий Рік, Воскресення, Зелені Свята та інші. Різдво має свій окремий чар у Свят-Вечорі та в колядах. Свят-Вечір припадає в наведіря Різдва і з ним пов'язані такі звичаї, як обов'язковість мати 12 страв, щоб ними вшанувати 12 апостолів, Христових учнів. Всі вони мусять бути безм'ясні. При застеленому столі батько проводить голосну молитву для всіх приявних, а для тих, що відійшли з життя, обов'язково залишають настільне накриття. Ялинка, дідух, сіно, це конечні складники Свят-Вечора. До доброго звичаю належить починати вечерю зі сходом першої зірки на небі, в святкових одягах і без алькогольних напйтків. Кутя є головною стравою вечері. Молитви, побажання та колядки придають вечері окремого чару. Після вечері молодь, часом і старші йдуть колядувати. Колядки славлять народження Христа-Правди та висловлюють звичайно у віршованій формі, побажання господарам. Колядників обдаровують щедро, давніше господарськими продуктами, в новіших часах монетою. Давніше молодь уважала коляду за свою власність, в новіших часах коляда молоді і старших йде на суспільні цілі, допомогу Рідній Школі, на культурно-освітню працю, загально-політичну справу тощо. Згідно зі звичаєм, колядувати можна аж до Нового Року, що припадає в українців на день 13 січня. Новий Рік — це день засівання молоді батькам, близькій родині, сусідам. "Засівають" пшеницею, символом багатства. Що менші засівальники з побажаннями, то більше щастя для родини.

Йорданські свята та Щедрий Вечір, які припадають два тижні після Різдва, пов'язані зі свяченням води в церкві, точніше — в керницях, чи ріках, при чому обов'язково мусять бути рубані з леду хрести. На йорданські свята щедрують. Щедрівки подібні до коляд, але в колядках переважають релігійні, в щедрівках світські мотиви.

Великим святом для українців був і є Великдень, тобто Свято Воскресення. Віра у Воскресення Христа пов'язується з вірою у Воскресення України. З нагоди цих свят пересилають вірним та приятелям побажання, як і на Різдво. Ці побажання мають нотки не тільки особистого, але теж релігійно-національного значення. Один із найкращих звичаїв цього свята, це свячення пасок, писанок та інших дарів. Великдень без свяченої паски — не Велик-

³⁾ Відомо, що Українці прийняли офіційно християнство вже в 988 р.

день. Велику радість у Великодні підкреслюють теж церковні дзвони, що не вмовкають ні на мент. Молодь, а зокрема дівчата, обов'язково виводять гайки коло церкви. На Різдво і Великдень є окремі привітання, як Христос Раждається і Христос Воскрес. Стрічні відповідають на перше привітання "Славіте Його" і на друге "Воістину Воскрес".

Ще інше релігійне свято, що має теж поважні національні конотації — це Зелені Свята, які припадають на сьомий тиждень після Великодня. Традиція наказує в цей день родинам іти на могили своїх рідних, а ціла громада віддає шану поляглим борцям перед могилою Незнаного Вояка. Все це відбувається з релігійними та світськими почеснями, в яких воєнні ветерани ведуть перед.

Поруч свят має й кожна родина свої великі дні, до яких належать дати народження, хрещення, вінчання, смерті. З цими датами в'яжуться різні традиційні звичаї й обичаї, зокрема, якщо йдеться про весілля, чи похорони, теж численні весільні пісні та пісні-голошення. Звичайно, деякі з наведених звичаїв є сьогодні репертуаром сцени, пр. гайки. Деякі пішли в забуття, однак найбільш традиційні і символічні передаються з покоління в покоління.

Крім родинних подій та родинно-релігійних свят українська спільнота Канади має і свої громадсько-національні свята. До них належать: День 22 січня, що відмічує дві великі дати найновішої історії України — проголошення в 1918 р. Самостійної Української Держави та в 1919 р. злуки всіх українських земель (День Соборности); день 29 січня, в який передусім молодь вшановує 300 студентів з 1918 р., які перші станули до боротьби з большевиками в обороні проголошеної державности; березневі дати присвячені українському Бардові свободи — Тарасові Шевченкові; у травні віддають українці поклон кільком лідерам визвольних змагань — Симонів Петлюрі, Євгенові Коновальцеві, в новіших часах теж Степанові Бандері та Левові Ребетові, що всі згинули скритовбивчо із рук большевицьких агентів. Ці свята відмічується спеціальними концертами-академіями та промовами. Українці, які орієнтуються на інтернаціонал, відмічують травневий день та большевицьку жовтневу революцію 1917 року.

Цікаво, що національні святкування відмічують українці згідно з григоріянським календарем, тоді як релігійні свята проходять за так званим старим, цебто юліянським календарем. Питання календаря набрало в українців досить різкого характеру. До першої світової війни на всіх континентах українці придержувалися юліянського календаря, що різниться від прийнятого на заході григоріянського календаря на 13 днів, тобто Різдво й Новий Рік є 13

днів після офіційного числення. Інші свята, і зокрема Воскресення, припадають в різний час. Між війнами, а найбільш у час Другої світової війни, піднялися голоси, щоб прийняти в українських церквах григоріянський календар. Аргументовано це тоді вийнятковими воєнними обставинами. Церковні ієрархи давали дозволи парафіянам, які цього бажали, святкувати Різдво і Новий Рік "за новим стилем". Цю інновацію введено в Українській Католицькій Церкві. Українська Греко-Православна Церква, яка спершу продебатувала цю справу на сторінках преси, здержалася з деякими concessіями та змінами. Після війни католики пішли в цих змінах ще далі і деякі парафії дістали дозвіл на постійну зміну календаря. Цей процес продовжується до сьогодні. У практиці українці придержуються двох календарів, юліянського і григоріянського, і часами доходить у поодиноких громадах з того приводу до важких ускладнень. Щоб змінити календар у церковній громаді, мусить відбутися голосування і люди діляться на симпатиків цього, чи того. Ті, які боронять юліянський календар, твердять, що це одна з традицій української Церкви та що кожна зміна традицій тягне дальші зміни і впарі з тим затрату культурної ідентичности та де-націоналізацію.

Крім звичаїв та обичаїв мають українці Канади багатий словесний фолкльор, який можна поділити на дві основні групи. Першу творить фолкльор, привезений з України, другу, перекази, оповідання, сміховинки, приповідки та весільні, коліскові й інші пісні, що вже витворилися в Канаді. Першу групу можна назвати чисто-українським і другу українсько-канадським фолкльором. На багатій традиції українського фолкльору виросло в нових умовах нове його наслоення. Тенденції до консерватизму і традиціоналізму серед поселенчих українських мас окремо сприяли цій діяльній народній культурі.

Перша, що стала досліджувати український фолкльор у Канаді, була Тетяна Кошиць (1892-1966), але її цікавили передусім пісні. Значно глибше в цій діяльній пішли Онуфрій Івах та Ярослав Рудницький. Останній зібрав поважну скількість пісень, оповідань, сміховинок та інших жанрів і все це видала Українська Вільна Академія Наук у трьох томах ⁴⁾. Один том появився також у перекладі О. Іваха на англійську мову.

На спеціальну увагу заслуговує колекція приповідок, що їх не тільки зібрав, але теж видав своїм коштом Володимир Плавюк ⁵⁾. Це надзвичайно цінний матеріал, бо охоплює собою українську

⁴⁾ Матеріяли до українсько-канадської фолкльористики і діалектології, Т. I, 1956, Т. II, 1958, Т. III, 1960, Т. IV, 1962/63.

⁵⁾ "Приповідки або українсько-народня філософія", Едмонтон, 1947.

народну філософію. Про цю збірку В. Кіржконнелл висловився з великим признанням. Він писав:

"From the point of view of scholarship quite the most interesting book of the year is Volodymyr S. Plavyuk's monumental collection of Ukrainian proverbs, dedicated to the Ukrainian pioneers in Canada. Here are recorded some six thousand proverbs, methodically arranged according to an alphabetical list of subjects, and supplied in each case with an explanatory paraphrase... If this treasure of Ukrainian popular wisdom could be translated into a world-language such as English or French, it would arouse great enthusiasm among the folk-lorists on this continent".

Проте, — усним фолкльором українці собі спів-жителів Канади не здобули. Звичаї, обичаї, приповідки, перекази, легенди та пісні мали творчу і споюючу силу всередині спільноти. З ними важко було виходити поза межі цієї спільноти. До співгромадян треба було вийти з такими народними вартостями, які промовляли б загальною мовою краси, гармонії, естетики та почувань. І в цій ділянці мали українці Канади багатющий духовний матеріал. На чолі цієї скарбниці висунулася українська пісня, хорове мистецтво, народня і композиційна музика, українські народні танки, театральні вистави, опера і балет, та, далі, вишивка, гаптування, кераміка, різьба, тощо. Окреме місце в цій ділянці займає архітектура, зокрема ж церковна.

З нашої історії знаємо, що церкви належали до перших суспільних будинків на преріях Канади, але їхня структура й архітектура, з уваги на матеріальну нужду, були, назагал, вельми примітивні. Тільки трираменний хрест і невеличка баня вказували на національне походження такої церковці. Щойно згодом, коли матеріальні спроможності покращали, стали виростати величні церковні будівлі, які вже зовнішню красою притягають глядачів. Нутро церков звичайно є скарбницею багатства живопису, іконого мистецтва, різьби, тощо. Не тільки митрополічі та єпископські катедри й собори в таких містах, як Вінніпег, Едмонтон, Саскатун, Торонто є центральними церквами та скарбницями українсько-візантійського мистецтва, але й будівлі у провінційних центрах заслуговують на увагу мистців. Згадати, хоч би, церкви в Мавнтейн Ровді ⁶⁾, чи стелову катедру в Кукс Кріку в Манітобі та інші. Визначним будівничим - архітектором був о. Филип Ру, що збудував десятки церков у різних провінціях Канади, і далі Степан Меуш, у піонерських часах Гр. Гикавий і в найновіших Радослав Жук та Віктор Денека.

⁶⁾ Будова на 96x120 стіп, 9 вхідних дверей, 5 престолів, 135 вікон, могла вмістити 3000 людей. Згоріла 1966 р.

В церковному живописі залишили своє ім'я такі таланти, як Свято-слав Гординський, Юлій Буцманюк, Роман Коваль, Теодор Баран, Іван Бельський та Леонід Молоджанин. Останній має в своєму доріжку також вітражі і скульптуру. В різьбі залишив своє ім'я Сергій Литвиненко. Це лиш кілька чільніших імен. Українці в своїй історії завжди вкладали в церковну архітектуру свої найкращі змисли і свідком цього є такі історичні будівлі, як Софійський Собор (з 1037 р.) та Михайлівський Собор (з 1070-1088 рр.) у Києві, Успенський Собор у Каневі (1144 р.), Іллінська і П'ятницька церкви в Чернігові (з XII ст.), Успенська Церква в Галичі (з 1157 р.), Катедра св. Юра у Львові (1745) і так було до новіших часів.

Та найширшим вікном для українців у Канаді, з якого їх опівжителі могли бачити їх красу та душу, була таки українська пісня. Багатство української пісні охоплює кожну відтінку життя людини та цілого народу і загально відомо, що українці — це народ пісні. Як тільки збереться їх двоє-троє, співають на стільки саме голосів. На самоті українець співає і сам розраджує. Коли піонери опинилися у степах Канади, вони співали при праці в полі, при будові господарств. В один жанр української пісні, званий коломийкою, можна вложити універсальні почування, але надається вона найбільш для легкого гумору. Саме коломийкою оспівувано "нове життя в новій країні". Весільні пісні мають широку гаму, від сміху до сліз. Витворилися пісні відповідно до пір року та індивідуальних переживань людини, родинної та родової єдності, колиськові та інші пісні побудового порядку.

Іншою категорією є історичні пісні, окреме місце серед них займають думи, в яких, крім історичних персонажів, є теж глибока філософія життя. Думи були витвором козацької доби. В добу визвольних змагань Першої світової війни зродилася низка стрілецьких пісень. З визвольними змаганнями пов'язаний ще один рід пісень — це повстанські, в найновіших часах — улівські. Хоч ці пісні творилися в Україні, вони приходили до Канади з хвилями іміграції та ставали складовою частиною українсько-канадського репертуару. Крім цієї, так званої народної пісні, українці принесли до Канади й теж творчість таких своїх композиторів, як Борзнянський, Лисенко, Людкевич, Гайворонський, Безкоровайний, Стеценко, Барвінський та інші. Крім світської музики і пісні витворилася теж релігійна. Про щедрівки і колядки була згадка на іншому місці. Велич українських богослужень у церквах пов'язана з хоромим мистецтвом. Вже в заранні християнства в Україні участь у богослуженні брали всі своїм співом. Так звана самоїлка перейшла згодом у витончений мистецько-музичний стиль окремих хо-

рив, соль, дуєтів, терцетів і т.п. Великі релігійні свята пишались багатим церковним співом, а страсні пісні, Воскресна Утреня й молитовні хорали мають свою окрему велич.

Українці були свідомі краси своєї пісні і як тільки була нагода, виступали з цим мистецтвом перед своїми співгромадянами. Про перший такий збірний виступ є згадка вже з 1897 року, коли то у степах Саскачевану взяли вони участь на святковому "Dominion Day". Історична випадковість збіглася з державницькою символікою Канади.

Більші хорові виступи українців почалися в 1914 році, коли вся українсько-канадська спільнота вшанувала 100-річчя народження Тараса Шевченка. Йшли довші приготування до концертів та демонстраційних походів з нагоди цієї епохальної події. Правда, вже до того часу, в 1906 р. і пізніших роках, виступали на сценах Вінніпегу студенти учительської семінарії, але виступи ці були локального значення. Рік 1914 дав розмах до великих починів. Праця на мистецько-музичному полі оживає негайно після війни. З більших міст в Едмонтоні існувало Співацьке Товаришення "Боян", ще в 1914 р., під проводом Теодора Панчишина. В Саскатуні працював хор під управою Я. Бубнюка. В Торонті члени Читальні "Просвіти", потім Нар. Дім, zorganizували хор, яким від 1924 р. диригував Юрій Гассан, член Республіканської Капелі під батутю О. Кошиця; після нього вів хор Д. Буртник, П. Юндак, Г. Голинська. В Монреалі був відомий хор Т-ва ім. М. Драгоманова, під проводом І. Випрука, та хор Братства св. Михайла, під проводом Ю. Пелюха, згодом Драматично-Співацький Клубок зі Зеноном Телішевським на чолі, та хор "Просвіти", що його вів Й. Марцинюк і згодом Михайло Петрашик.

Ще більш розвинулось хорове мистецтво у Вінніпегу. Першим постійним хором, що став тут працювати, був церковний хор греко-католицької парафії св. о. Николая, під проводом Ю. Магальяса (1910). Теж Товариства ім. І. Котляревського, ім. М. Заньковецької та передусім "Боян", крім театрального репертуару, присвячували увагу пісні. Музично-драматичне життя Вінніпегу зокрема піднеслося, коли згадані всі три товариства об'єдналися в 1922 р. і під кермою Василя Казанівського та Семена Ковбеля вивели на сцену вже аматорський театр та високоякісний хор. Напівпрофесійним був театральний і музичний ансамбль "Русалка". Хор Українського Народного Дому, під проводом М. Пасічняка, був одним з кращих хорів на переломі першої і другої діб нашої історії та окремо скріпився в другій добі, коли його повели такі диригенти, як проф. Євген Турула, П. Юндак, О. Цукорник, д-р Павло Маценко.

Окрему сторінку в хорове мистецтво Канади вписав хор “Канада”, що його організував проф. Євген Турула при Інституті “Просвіти” в 1924 р. До цього часу тут існувало співацьке Товариство “Бандурист”, яке приміщувалося на початку при церкві св. Володимира й Ольги й опісля при Інституті “Просвіти”. Варт згадати, що хор цей влаштував перший великий концерт в Авдиторії Борд оф Трейд в 1924 р. На ювілейному святі Вінніпегу цей хор виграв найвищу нагороду за свої мистецькі виступи та за свій зіз, що його тему “Українська Музика” запроєктував і оформив був Е. Турула. Коли нестало хору “Канада”, Е. Турула створив хор при Українському Народному Домі. Були у Вінніпегу й менші хори, от як хор Читальні “Просвіти” під проводом К. Андрусичина, Т. Губицького, хор Читальні при греко-католицькій церкві в Елмвуді, хор Т-ва “Рідна Школа” ім. М. Шашкевича, чоловічий квартет під управою Я. Самотілки, що постійно співав у радіо, і квінтет Мірона Масняка.

Великими подіями для українських хорів у Вінніпегу були їх виступи з нагоди побуту в цім місті прем'єра Британії Лойд Джорджа в 1923 р. Українці мали спеціальний сентимент до цього державного мужа, який мав відвагу ставати в обороні української справи в Європі. Виступали теж ці хори на Діамантовому Ювілеї Конференції Канадійських Провінцій. Коли в 1929 р. відбувалася у Вінніпегу конвенція лікарів усієї Великої Британії, хор Українського Народного Дому був запрошений до виступу враз з військовою оркестрою. В конкурсі хороших ансамблів у 1930 р. українці здобули повну перемогу. Українські хори брали участь в святкуваннях з нагоди коронації короля Юрія VI. та в ювілейному святі Ла-Верандре, а в Музичному Фестивалі провінції Манітоби в 1939 р. хор Українського Народного Дому виграв трофей Дж. Дж. Мек-Лейна.

Вельми жваво діяв теж хор Українського Народного Дому в Торонті. Він виступав на щорічній Краєвій Виставі в Торонті перед многотисячною публікою, крім того був гостем англійсько-канадських установ, клубів, льож, церков, у яких бували гостями значні державні мужі. За чверть століття праці репертуар цього хору складався з 290 пісень 36 композиторів. Членами хору були 402 особи і крім концертів хор ставив також опери (“Запорожець за Дунаєм”, “Катерина”, “Чорноморці”, “Сорочинський Ярмарок”, “Запорожський Клад”), та оперети (“Барон Циганський”, “Шаріка”⁷⁾).

⁷⁾ Дм. А. Николак: “Короткий Історичний Нарис Українського Народного Дому в Торонті”, 1953, стор. 16.

Окрему сторінку в хоровому мистецтві відкрив хор МУН у Вінніпегу, який створився в 1941 р. Музичні основи цьому хорові дав світової слави диригент Ол. Кошиць, який від 1940 р. до 1944 р. викладав на Літніх Курсах УНО в цьому місті; саме здебільша зі слухачів курсу і створився хор, яким Ол. Кошиць в початку і сам диригував. До визначних диригентів цього хору в пізніших часах належить д-р П. Маценко і В. Климків. За диригування д-ра М. Маценка цей хор здобув відзначення на народніх манітобських фестивалях пісні й музики.

Мужеський хор Володимира Богоноса почав працю в Другій світовій війні і кілька років пізніше здобув був найвищі відзначення на Манітобському Музичному Фестивалі. Хоч випустив теж низку власних пластинок. Видавали пластинки й інші ансамблі. Понад пів тисячі пластинок різних українських пісень наспівано в Канаді. Індивідуально багато до цього причинилися такі любителі пісні, як І. Жуковський, брати І. й М. Гуменюки та В. Грегоращ. Близько з хоровим мистецтвом стоять музичні ансамблі та театральні гуртки. Піонером-музикою у Вінніпегу був Петро Угринюк, вихованок учительського семінара на Мінто (1907). Головною ділянкою його праці була мандолінова оркестра, яку вчив спершу вдома, але згодом, після Першої світової війни, переніс її вишкіл до Українського Робітничого Дому. В цьому домі став працювати ще один музика-диригент, М. Гуцуляк. В 1926 р. ця оркестра об'їхала з обома згаданими диригентами всю Канаду і своїми виступами захоплювала слухачів. Кажуть, що саме ця оркестра причинилася до загальних симпатій для середовища ТУРФ Дім. Мандолінова оркестра П. Угринюка і М. Гуцуляка дала основи під дальший розвій цього оркестрального мистецтва, — згодом майже у кожному ТУРФ Домі були зорганізовані такі ансамблі. Організував мандолінові оркестри й М. Борисик з Вінніпегу. Понад 80 мандолінових оркестр працювали в Канаді між війнами.

“Січі”, які існували між двома світовими війнами, організували свої духові оркестри, яких в усій Канаді було кільканадцять. Одною із кращих була оркестра “Січ” у Монреалі. На заході в ділянці інструментальної музики працював Осип Прийма, що вів якийсь час навчання в Саскагуні й опісля в Едмонтоні. Був він також режисером і в 1929 р. поставив в Едмонтоні оперу “Запорожець за Дунаєм”. П. Остапчук зорганізував театральньо-вокальні ансамблі “Синя Краватка” у Вінніпегу та Едмонтоні, де теж режисерував п'єси і писав для ам. театрів. Е. Турула вів також музичну школу та при ній смичкову оркестру у Вінніпегу. Робітничо-Запомогове Товариство давало піддержку оркестрі “Північна

Звізда". Гр. Сторожук зорганізував хор Т-ва "Просвіта" в Порт Артурі, в Кенорі о. Ю. Цукорник "Просвітянський Хор". Позначилися хори в Монреалі при УНО та церкві св. Софії.

Доказом, як тісно пов'язували себе українці в Канаді з хором, оркестральним та зокрема театральним мистецтвом, може послужити факт, що кожна народна заля мала сцену, декорації та дуже часто багату театральну гардеробу, якої вартість переходила нерідко тисячі доларів. У свята та неділі з цих сцен не сходили комедії, драми, навіть легші оперети. Дуже часті були й вечорі різноманітності, в яких перепліталися поетичне слово, дотеп, пісня та театральні сценки. В таких вечорах брала участь також молодь, звичайно з піснею, деклямацією та татиками. В такій творчій атмосфері, в пієтизмі до рідного слова та рідного мистецтва виховалося покоління першої і другої доби.

На тему цієї творчої й формуючої атмосфери один з українських науковців писав про організацію, в якій він працював і з якої вийшов, таке:

"Цілий мій дитячий і молодечий вік був щільно зв'язаний з культурно-освітньою працею... Кожна молода людина, що брала участь в діяльності цієї організації, винесла з неї, в меншій, чи більшій мірі, певну духову користь, прив'язання до свого рідного, любов до українського мистецтва, драми і пісні. Вплив Читальні на частину того покоління, що тепер дійшло до середнього віку, був небуденний і залишив незатерті сліди серед тих, що черпали з її культурної скарбниці" ⁸⁾).

Крім згаданих були мистецькі ансамблі теж в інших місцевостях і не згадуємо їх тільки за браком місця, або короткої їх діяльності. Варт згадати, що майже при кожній більшій парафіяльній громаді був церковний хор, що його вели досвідчені дяки, або й самі священики. Репертуар таких хорів був здебільша церковний.

Майже правилом було, що при кожному Народному Домі, чи Читальні "Просвіти", був театральний гурток, який своїми виставами поширював рідне слово та мистецтво.

Вінніпег був багатий також на індивідуальні таланти. Згадати б тут тільки такі імена, як піяніст Іван Мельник, скрипалі Іван Кучмій, Корнелія Гайовська, чепісти Люба і Надя Новак та інші. До виняткових талантів належала Донна Гресько, про яку судді в Контесті висловилися, як про "child prodigy". Донна Гресько концертувала, між іншим, в Нью Йорку в Тавн Голл і Карнегі Голл. Високу музичну оцінку здобули теж брати Губіцькі, Тарас та Богдан.

⁸⁾ Проф. К. Андрусин: "Культурно-освітня праця в товаристві Читальні "Просвіти", гляди "Вистоліття діяльності українського товариства Читальні "Просвіти" у Вінніпегу.

Останній був учеником свого старшого брата Тараса і здобував щороку медалі, грошові нагороди та стипендії. В часі Першої світової війни студював він у королівській консерваторії в Лондоні і там згинув у часі бомбового налету.

В Едмонтоні вибилася на чільне місце скрипачка Сося Лазарович. Все це були таланти, які родилися та виховувались в Канаді. Їхню працю скріпив приїзд до Канади таких непересічних мистців, як згадуваний вже диригент і композитор Євген Турула, також згадуваний диригент і музиколог Павло Маценко, диригент і скрипаль Богдан Ковальський, диригент і челіст Яків Козарук, п'яністка Любка Колесса, оперний співак Михайло Голинський та деякі послідовники праці Кошиця, передусім його дружина Тетяна, яка займалася диригентурою, згадуваний Юрій Гасан, Лев Сорочинський та інші.

Усі ці індивідуальні таланти, хорові та музичні ансамблі, були передусім виконавцями української пісні і не диво, що вона здобула для українців Канади велике та загальне призначення всіх співгромадян ⁹⁾.

Вершинок цього процесу були постановки більших українських опер, як "Тарас Бульба", "Запорожець за Дунаєм", "Чорноморці" й "Катерина" у таких містах, як Вінніпег, Торонто, Едмонтон. Оперета "Наталка Полтавка" і опера "Запорожець за Дунаєм" були навіть сфільмовані, а головний їх режисер В. Авраменко планував продукцію на більшу скалю. Однак у цій діяльній мистецтва важко було конкурувати з мільйоновими фільмами Голівуду. Ще вчасніше, перед спробами В. Авраменка, була сфільмована "Вефлемська Зоря" в обрібці Е. Турули, в 1934 р. у Вінніпегу.

Народні танки були також скарбницею краси, що безпосередньо ділала на глядача. Українці кохаються в народних танках, як зрештою і в народній пісні. Народні танки мають у собі глибокий зміст, нерідко й історичні риси. Танок "Чумак" пригадує чумацьку важку (каравану), що тягнеться степами України. Візник — самотник поганяє воли та переживає різні хвилини подорожі, яка кінчається щасливим поворотом домів. Запорожський герць — це тапець-поєдинок з козацькими шаблями, гуцульський Аркан має свій чар в елегантності кроків та пошані до батька, Метелиця зображує зимову заметіль, виконавці "Женців" втішаються дарами природи, "Залицяння" передає любов молодій парі. Поруч низки інших танків, як от Катерина, Голак, чи Подільський козачок, найбільш популярним народним танком є Коломийка, яка має десятки різних варіацій. Народні танки є часто складовою частиною

9) "Музика і спів між українцями в Канаді", Календар "Канадійського Фармера", 1929, стор. 119-124.

святкових програм, зокрема, якщо йдеться про масові виступи молоді. Справжнє і небуденне зацікавлення для народних танків вніс Василь Авраменко, віртуоз цього мистецтва, який появився на американському континенті, як політичний емігрант після Першої світової війни. Був він автором низки популярних підручників про народні танки, які однаково поширені на континентах Європи та Америки ¹⁰).

До тріумфальних його виступів належав 1926 р., коли 200 його учнів повні два тижні виступали на Канадійській Краєвій Виставці та в 1933 р., коли на Світовій Виставці в Чикагу був зі своїми учнями справжньою сенсацією. Виявив він теж здібності у фільмовій продукції.

Тут треба і замітити, що "Український Павільйон" на виставці в Чикагу 1933, який був поставлений спільними зусиллями українців ЗСА та Канади, зібрав був чи не вперше на американському континенті добіру колекцію українського мистецтва та був атракцією для світової публіки.

Українці принесли зі собою до Канади ще такі ділянки народно-го мистецтва, як вишивка, різьба, писанка, кераміка.

Вишивка має велике застосування не тільки в одязі, але теж у декорації дому. Вишивкове мистецтво в Україні найбільш популярне і має свої стилі, різні в різних околицях, чи провінціях. Вишивку виконують хрестиками і низом, а вся краса вишивки в доборі її кольорів та симетрії взору. Є вишивані сорочки, подушки, хустки-перемітки, окатерті, столове білля, рушники, шалики, сукні. Вишивкою прикрашають ікони вдома і в церкві. Є теж вишивані фелони, хоругви, вівтарне білля. Вишивка надзвичайно прецизна праця і вимагає часу, але постійна її краса нагороджує виконавців відовіллям. З вишивкою пов'язане гафтування, але воно має рідше застосування.

Різьба та інкрустування має свою питому красу. Найбільш популярна так звана гуцульська різьба, получена з вибиванням кораликами. Різьблять столики, рами до образів, хрести, тарілки, коробики, топірці, навіть малі прикраси.

Ще більш скомпліковане мистецтво — писання писанок, які є невід'ємною частиною овячення паски на Великдень. Фахівці оцінюють, що мистецька писанка вимагає 5 - 8 годин праці. Проте, це не перешкаджає цвісти цьому мистецтву серед українських жінок, навіть у Канаді.

Декоративне пончарство, що в початках було ремісничою вмілістю багатьох людей, перейшло в новіших часах у рідкісну та ви-

¹⁰) В. Авраменко: "Українські національні танки — музика і стрій". Вінніпер, 1936.

шукаву кераміку, якій присвячують увагу мистецькі робітні.

Килимарство, яке високо стоїть в Україні, в Канаді не розвинулося. Його заступив фабричний продукт. Подібно сталося і з іншими тканинами, які були частиною українського домашнього промислу та мистецького виробництва.

Українське народне мистецтво своєю красою і тонкістю завоювало навіть найбільш вишукані смаки. Своєрідним деб'ютом у виставках народнього мистецтва Канади були українські експонати на Канадській Краєвій Виставці в Торонті в році 1921. З того часу ці експонати стали побажаними на кожній виставці льокального, чи загально-краєвого значення. Жіночі українські організації повсякчасно піклуються цим питанням. У Вінніпегу було навіть зорганізоване в 1932 р. Товариство Українського Народного Мистецтва, яке поставило було собі завдання колектувати вишивки, учити вишивати, дбати про відповідну літературу на тему українського мистецтва, ознайомлювати оточення з українським мистецтвом та культурою. Товариство стало філією загально-канадської організації "Canadian Handicraft Guild". Історія цього товариства віднотовувала часто жіночі організації інших національностей, які запрошували його членок з доповідями, або практичними лекціями про українське народне мистецтво.

У глибокому пов'язанні народної душі з культурою свого роду знаходимо відповідь на питання, чому українська канадська спільнота дорожить своїми культурними скарбами і від початку побуту в новій країні веде безприкладне змагання, щоб ці скарби народних вартостей зберегти та передати прийдешнім поколінням і в загально-канадський культурний вклад.

Можна було б говорити також про народну ідентифікацію в площині матеріальної культури. Сюди увійшли б усі ці рослини, які були привезені піонерами до Канади. Один з учених агрономів начислює їх у Канаді біля п'ятдесяти ¹¹⁾. Сюди належать передусім квіти, зілля і кущі, які ростуть масово і які плекають біля кожної хати, як мальви, любисток, маруна, рум'янок, васильок, блаватки-волошки, караптські дзвіночки "грицики", м'ята та інші, знова в городі обов'язково соняшник, часник. На полях Канади пишеться пшениця так звана "Red Fife", що привезена з піль України на 50 років скорше, як прибули до Канади В. Єлиняк та І. Пиліпівський. В матеріальній площині можна було б ще згадати про "грудку землі", яку майже кожна родина, яка переїжджала до Канади, брала зі собою з України. Та в цій грудці землі спліталася вже вся культурна і національна символіка. Ікона та грудка землі,

¹¹⁾ М. Л. Боровський: "Рослини переселені в України до Канади", Вінніпег, 1967.

“Кобзар” Т. Г. Шевченка — це були найбільші символи та святощі в піонерській родині.

Яке це мало значення для психологічного стану імігрантів-піонерів, каже найкраще “Калина”, вірш, що його написав перший український канадський поет Сава Чернецький. У вірші він переводить паралелю між чужиною і калиною, яка для нього тоді була єдиною рослиною, що її він бачив такою самою в Канаді, як в Україні. Тільки вона несла йому тепло та розраду душі. Так теж і принесена піонерами матеріальна культура мала рішуче свій дуже додатний вплив на психологічний стан поселенця. А в матеріальній площині все було в стилі залишеного в Україні. Будували будинки, що мали стріхи та двокімнатні світлиці і прикрашували їх городцями, виробляли самі кухонний посуд і господарське знаряддя, ручно ткали тканини, готовили старо-українські страви¹²⁾, тощо. Так було в початках. Ця самовистарчальність в господарському відношенні рятувала поселенців у первісних диких степах Канади від загибелі і була помостом до поступу в новій країні. Про це доведлося нам обширніше говорити в першій добі нашої історії.

Нові матеріальні обставини створювали новий, відповідний до обставин, продукт. Треба було поселенцям у матеріальній площині ступнево достосовуватись до нового побуту і ця адаптація тривала довші роки. Багато дечого зі згаданих виробів мусіло відійти до минулого і сьогодні є тільки музейною вартістю. Це саме з будинками. Зрештою, подібний процес і в інших народів, — французів, англосаксонців, німців. На достосування натискали не тільки матеріальні обставини, але теж технічний прогрес, — все, що мало виключно матеріально-ужиткову вартість, уступило кращим методам та технічним удосконаленням. Інтеграція в економічному секторі пішла широким шляхом і скорим темпом. Значно інакше склалися умовини у сфері духової культури. В основі українська культура вдержалася в Канаді не тільки завдяки своїм питомим високим вартостям, але теж завдяки компактним поселенням, довголітній традиції цієї культури та бажанню поселенців плекати та розвивати цю культуру на новому місці побуту. Відтінок духової культури також виставлений на впливи інших культур. Ясно, що процеси взаємодії відбуваються і на цьому відтинку, але це процеси довгих років, а то і століть. Більше про них доведеться сказати у третій добі та в підсумках розвоєвих тенденцій української спільноти в Канаді.

---

¹²⁾ Про українську кухню появилася англomовна праця п.н. “Traditional Ukrainian Cookery” by Savella Stechishin, Winnipeg, Trident Press, 1989.

РЕЛІГІЙНІ СПРАВИ

У градації культурної ідентифікації традиційні Церкви та релігійні практики стоять дуже високо. В багатьох випадках вони не до певного ступня утотожнюванням з національною традицією народу. Тим самим займають вони важливу позицію в площині культури та національної психології.

Кінець піонерської доби витичив шлях розвою церковного життя серед українців у Канаді. Цей шлях пішов чотирьома рівнобіжними напрямками: Українська Католицька Церква (в тому часі з назвою Руська Греко-Католицька Церква), очолювана єпископом Никитою Будкою, підлягала Римській Столиці; новостворена Українська Греко-Православна Церква була підпорядкована Сирійському Митрополитові Германосові; Пресвітеріянська Церква (колишня Грецька Незалежна Церква) була під виключним проводом Англійської Пресвітеріянської, чи пак Об'єднаної Церкви, — й окрему незначну групу творили баптисти, які підлягали Російсько-Українській Конференції, окремо на сході й окремо на заході Канади. В усіх цих релігійних об'єднаннях відбувалися своєрідні розвоєві процеси, що мали немалий вплив на цілість українського життя в Канаді. Найбільшими залишилися таки українські традиційні Церкви, до яких в історії народу належали — Православна і Католицька. Ці дві Церкви охоплювали в другій добі нашої історії около 90% всього українського населення, решта припадала на протестантів різних відтінків.

Зі створенням Української Греко-Православної Церкви релігійні взаємини серед українців значно скомплікувалися. В новоствореній Церкві опинилася група колишніх греко-католиків, які стали вести акцію серед свого оточення за новими прихильниками. Зрозуміло, що такі й подібні акції викликували ворожнечу серед церковних громад на місцях. Політичні події в Україні, які саме в тому часі дійшли були до свого найбільшого напруження (роки 1918-1920), злагіднювали в якійсь мірі ворожі настрої між визнавцями обох Церков, акція допомоги українській визвольній справі спрямовувала національну енергію в усе-народній струм, під впливом якого вщухала ворожість до себе. Коли ж події на рідних землях ступнево стабілізувалися, хоч і в некористь народу, то і в Канаді сповільнилася акція у справі допомоги, Центральний Комітет перестав бути центральним і на проводи Церков стала більш і

більш лягати відповідальність за цілість народніх справ. З черги кожна Церква намагалася вирішувати справи по своєму, а брак центральних контактів та спільної громадської відповідальности загострили без цього напружене співвідношення між Церквами. Звідси й прийшли надзвичайно важкі часи в релігійному житті українців Канади, які тривали коло 15 років. У багатьох громадах прийшло до правних процесів за власність церков та перетягування церков з місця на місце, бо ця, чи інша група хотіла закріпити за собою посідання церкви та ґрунту. Були й трагічні випадки палення церков, як от напр. у Толстой, і т.п. В цій ворожості почали назрівати й своєрідні обрядові та календарні зміни, які у свою чергу ще більш віддалювали обидві Церкви того ж самого обряду. Щойно гроза Другої світової війни та й сама війна внесла деяке відпруження в ці проблеми, але про це згодом.

Українська Католицька Церква (Руська Греко-Католицька Церква)

Українська Католицька Церква проходила в обличчі нових соціально-побутових та політичних змін поважні потрясення. Нам доводилось говорити вже про це в першій добі, коли йшов завзятий змаг з протестантською течією; у другій добі повторилося те саме з православною. Обі течії піддержувала українсько-канадська інтелігенція, яка домагалася від владики теж свого впливу на кермування церковних справ. Це не відповідало духові Католицької Церкви і єпископ Никита Будка, який у приватному житті був лібералом, навіть своєрідним хлопоманом, у церковних справах був неуступчивий. В такій поставі піддержувало його духовенство та обидва чини, тобто Отці Василіяни та Отці Редемптористи. Були успіхи, але були і невдачі. Найбільшим ударом для владики Будки була втрата власного часопису “Канадійський Українець”, який опинився в 1927 р. в руках “Національної Преси”. Відчувався теж великий брак світської організації, яка стояла б у запислі Церкви. Політичний альянс владики з однією політичною групою обмежував коло політичних симпатиків Церкви. Все це разом мусіло довести до ряду змін, але їх став переводити в життя вже наступник єпископа Н. Будки — єпископ В. Ладика.

У 1927 році єпископ Будка виїхав до Риму на звітування й опісля до Львова, та з того часу вже до Канади не вернувся. В його неприявності дієцезією кермував генеральний вікарій о. П. Олексів, а в 1929 році Римська Столиця заіменувала нового єпископа о. Василія Ладика, ЧСВВ, який прибув до Канади ще в 1909 р. і кінчив студії в монтреальському семінарі. Його висвячено на єпископа

14 липня 1929 року і з того часу перебрав він керму цілої УКЦеркви. Новий владика мав велику допомогу в чині Отців Василян, з якого він сам вийшов. З допомогою цього чину та деяких світських інтелігентів владика придбав видавництво і при кінці 1929 р. став власником часопису "Українські Вісті". Звернув він теж пильну увагу на доріст священників, а покищо діставав допомогу з рідних земель від Отців Василян та Редемптористів. З нагоди 25-річчя дієцезії єп. Ладика спровадив до Канади шістьох нових священників, а вже раніше прибули до Канади такі видні душпастирі, як о. С. Семчук та о. В. Кушнір, які введовзі стали правою рукою єпископа в суспільному секторі Церкви. Останній став генеральним вікарієм і вміло створював у своєму середовищі настрої для злагіднення загострень та кооперації з іншими церковними і світськими течіями. Новий владика був у постійних відвідинах своїх парафій від моря до моря. Нові виховні інститути та бурси дали йому поважне підкріплення у праці. Сильно зміцнила працю Церкви й ново-основана організація типу католицької акції — Братство Українців Католиків. Державний перепис подавав уже українців католиків у 1931 р. на 186,587 осіб. Було це також і жнивю першого єпископа. У тому часі в дієцезії було 100 священників, з того 58 світських. Василій Ладика дуже глибоко і широко виробив поле, яке вперше розорав Никита Будка.

В 1936 р. УКЦерква начислювала 350 ¹⁾ громад, з того Бритійська Колумбія 3, Алберта 102, Саскачеван 108, Манітоба 110, Онтерію 21, Квебек 5, Нова Скошія 1. У ній працювали три чернечі чини: Отці Василяни, Отці Редемптористи та Сестри Служебниці. Був також завдаток на ще один чин, а саме Отців Облятів.

Чин Отців Василян

Як ми згадували вже раніше, Василянський Чин видатно заслужився для розбудови Української Католицької Церкви в Канаді. У другій добі чин звернув увагу на виховання молоді взагалі та монаше виховання зокрема. Цьому служив передусім Мондер, де в 1922 році відкрито новіціят для молодих студентів, які хотіли посвятитися монашій праці. Тодішній голова Василянської Місії, о. Навкратій Крижановський, дістав допомогу з краю і до Канади прибули, як педагоги, чергові священники-Василяни, — П. Боднар, Е. Теодорович, Ю. Жидан, С. Дякович та інші. Це мало дальші наслідки: Завершенням студій у Мондері були дволітній філософічний курс та остаточні богословські студії, після яких приходило

¹⁾ Проф. Іван Боберський: "Українці в Канаді" (стор. 27-37), "Провідник", Календар Канадійських Українців, 1936.

рукоположення на священників. Іншими словами, з піонерської гуцці в Канаді виростала вже нова верства священників. У початках 30-их років на допомогу в теологічних студіях та місійній праці прибули нові священники, які залишили на релігійному полі в Канаді, також і в громадській праці, свій слід: П. Олінський і Н. Горечко (1930), К. Войтович, Н. Саварин, пізніший єпископ Едмонтону (1932), А. Трух, талановий проповідник, М. Романович, В. Бараник (1933). Вершком розвитку монашого чину Василіян було створення в 1932 році Американсько-Канадської Провінції, тобто повне унезалежнення його від краєвих чинників та безпосереднє підпорядкування Василіянській Курії в Римі. У другій добі Василіяни поширили свої станиці і крім Вінніпегу, Мондери та Едмонтону були організовані Василіянські доми у Монреалі (1932), Ройкрофті (1937) і Редвею (1939). Замітним здобутком чину було врухомлення власної друкарні в Мондері та видавання двотижневого часопису "Світло". При кінці нашої доби Отці Василіяни мали 32 священників, 47 студентів та 29 братчиків. Мондер у цій добі уважали за своєрідний українсько-канадський Рим.

Сестри Службниць

У близькій співпраці з Василіянським чином були Сестри Службниць. Праця обох цих чинів мала однаковий початок і датувалася від спільного приїзду до Канади в 1902 р. Мондер, Едмонтон і Вінніпег були першими станицями цього чину. В усіх трьох місцевостях введовзі стали працювати двомовні школи, вечірні курси мови, співу, ручних робіт тощо. Початковим центром Сестер Службниць був також Мондер, в якому відкрито новіціят та регулярне навчання. Коли в 1926 році Сестри Службниць побудували в Мондері модерні приміщення, відкрили в них, крім школи і новіціяту, ще й Сиротинець. Ще два роки пізніше відкрили Сестри Службниць в Мондері лічницю на 30 ліжок і в 1935 році другу таку ж лічницю у Велингдоні. Другим більшим осередком Сестер Службниць в Алберті, крім Мондери, був Едмонтон, де був Манастир св. Йосафата та цілоденна школа.

У провінції Саскачевану розгорнули Сестри Службниць працю при допомозі Отців Редемптористів і зокрема о. А. Деляре. Першим їхнім осідком у цій провінції був Йорктон і тут збудовано школу, яка у скорому часі мала повну середньо-шкільну програму. Крім Йорктону, що став своєрідним католицьким центром на Саскачеван, були Доми Сестер Службниць ще в таких місцевостях, як Айтуна, де організовано сиротинець, далі в Саскатуні, де відкрито

малу бурсу для студенток, врешті Дім ім. Пресвятої Родини в Ріджайні зі школою, що її вели самі Сестри.

Манітоба, зокрема Вінніпег, належала до давніших теренів праці цього працюючого чину. Праця у Вінніпегу почалася, як знаємо, ще в 1905 р. при помочі Отців Василіян. Другим осередком став Сифтон, до якого Сестри прибули вдруге в 1935 р., та де, крім школи, вони вели аптеку й давали першу лікарську поміч у наглих випадках. У Давфінні праця Сестер датується від 1928 р. В дооколичних українських колоніях вони вели школи та вакаційні курси української мови й катехизму. В Комарні відкрили Сестри дім для старших у 1937 р. і того ж самого року ще й чергову своєю станицю, — Дім ім. св. Антонія у Портеджі Ля Прері.

На Сході Канади Сестри Службениці почали свої перші кроки в Монреалі (1925), де попри навчання у школах мали теж приміщення для студенток та бездомних дівчат. Дім ім. св. Ріти в Торонті відкрито 1937 р. І там вели Сестри Рідні Школи та помагали в науці катехизму. Таку ж працю вели вони у Виндзорі, де відкрили свій Дім у 1939 р.

Як і Отці Василіяни, Сестри Службениці творили з Канади та ЗСА одну провінцію і щойно після Другої світової війни, в 1949 році, створено дві окремі. Під кінець нашої доби працювало в обидвох державах 150 сестер, 19 новичок і 10 кандидаток, Канада мала 14 домів і ЗСА 15. В початках працювала тільки невелика екіпа "перших" Сестер, під проводом сестри-матері А. Ленкевич; згодом провід над більшою кількістю сестер та доросту перебрала Атаназія Мельник (1926-1934) та Єлисавета Кассіян (1934-1949). Увесь час основною ціллю Сестер Службениць була допомога ближньому: Крім шкіл, — щоденних, вечірніх, суботніх та вакаційних, в яких вони вчили дітей рідної мови та катехизму, — Сестри доглядали сиріт, відвідували і опікувалися хворими, дбали про приміщення для старших людей, давали першу лікарську поміч, організували й вели лічниці. В релігійному відношенні були правою рукою священика: Дбали про прикрасу церков та церковний спів і цим підтримували традиції Церкви й нарсду.

Отці Редемптористи (Чин Найсвятішого Ізбавителя — ЧНІ.)

Початок цьому чинові, чи радше українській вітці цього чину в Канаді, дав флямандський священик о. Ахіль Деляре, який, як нам уже відомо, відіграв визначну ролю насвітленням справжньої потреби шкіл, семінарії та власної ієрархії для українських поселенців у Канаді. Його інформації допомогли Римській Столиці розуміти напрямні та вимоги піонерів-імігрантів. У 1906 році цей ви-

значний місіонер прийняв східний обряд і став викликати собі на поміч місіонерів з Бельгії. Щоб обслуговувати українських піонерів, охочі приймали східний обряд, але найбільшою перешкодою в їх праці була мова. Треба було великої відданості місійній ідеї, щоб поборювати всі труднощі.

Чим для Отців Василіян був Мондер, тим для Отців Редемптористів — Йорктон. Цю місцевість вибрав о. А. Деляре на центр свого чину і звідти обслуговував великі простори Саскачевану. На порозі нашої доби Отці Редемптористи розбудували ще один місійний осередок, але на цей раз у Манітобі, в Комарні, звідки обслуговували коло 40 колоній. Працювали тут і в Йорктоні такі місіонери-Редемптористи, як Людвиг і Франц Боский, Ришард Костенобль, Йосиф Гекіре, А. Й. Ван Бізен, Н. Н. Де-Камп, А. Дельфорж. Останній, у своїй ревності, наложив життям за місійну працю в Саскачевані. Третім великим осередком цього чину стала Айтуна, звідки якийсь час обслуговувано 14 станиць у провінції Саскачеван. Після Першої світової війни піонерам Отців Редемптористів бельгійського роду станули в допомогу українці редемптористи — оо. І. Бала, С. Бахталовський, Г. Шишкович, Н. Коп'яківський, Д. Гаврилук, Р. Хом'як, В. і Й. Корби, В. Краєвський, С. Г. і С.С. Шавелі. Це був не тільки приплив нової крові, але і нового духа. Вони надали чинowi повний український характер, бо хоч місіонери-бельгійці щиро жертвували собою, чин уважали в масах за чужий. Релігійному патосowi треба було додати національно-культурну зафарску, — і її принесли місіонери з України. Тим часом на канадському терені стали наростати молоді священники-монахи з піонерської гушці. В 1920 році став працювати в Йорктоні Ювенат ЧНІ і в 1941 р. великий семінар, тобто теологія. Водночас роблено великі пляни та заходи, щоб перенести ці виховні інституції до Робліну в Манітобі, де були нові й модерніші приміщення. При кінці нашої доби чин мав уже 16 священників, 8 богословів, 5 братів, 4 новиків. Це вже був поважний дорібок о. А. Деляре, першого основника української вітки Отців Редемптористів у Канаді й Україні. З його смертю, в 1939 р., начислювали і трудилися тут і там уже півтори сотні священників і братів.

Чин Отців Редемптористів визначився численними популярними публікаціями, в тому й своїм офіційним органом “Голос Спасителя”, а з його друкарні користали й різні видання української католицької акції, як от “Бюлетень БУК-а”, “Будучність Нації” та інші. І часопис і друкарня працюють у Йорктоні до сьогодні.

Чин Отців Облятів

Першим священником-облятом в українському обряді в Канаді був о. Филип Ру, який прибув сюди в 1913 р. В цьому чині працювали якийсь час ще два священники, а саме Й. Лопушанський та Й. Слуга, але чин не мав допливу крові і не розгорнувся. Сам о. Ф. Ру записався в історії українців Канади, як будівничий кільканадцятьох, здебільша дерев'яних, величавих українських церков у Канаді, та як творець відпустового місця в Куке Кріку, Манітоба, де й знаходиться, збудована о. Ру, велика "Степова Катедра".

Українська Греко-Православна Церква (УГПЦ)

Українська Греко-Православна Церква — наймолодша українська Церква в Канаді й коли інші, зокрема Українська Католицька Церква, нав'язували до довгих років праці на цьому терені, УГПЦ покликувалися на історичну традицію цієї Церкви в Україні та зокрема на такі її авторитети, як Митрополит Іларіон XI-го століття, Митрополит Клим Смолитяч і Митрополит Петро Могила, чи українські братства XVI-XVIII сторіч, що відіграли важливу роль у житті Церкви.

УГПЦ апелювала також до народніх почувань та національних амбіцій, зокрема вона була рішуче проти чужинецького керівництва в Церкві. Але і тут початки були парадоксальні і, як уже ми згадували раніше, організатори цієї Церкви були змушені з konieczности підчинитися сирійському Митрополитові Германосові. Ректор Саскатунського Духовного Семінара УГПЦ та голова її Консисторії о. д-р Лазар Герман теж не був українець. Правда, провід УГПЦ Церкви намагався знайти контакти з Українською Автокефальною Церквою в Україні і о. С. В. Савчук, адміністратор Церкви, виїздив навіть до Європи у справі єпископа, але всі ці заходи, з огляду на політичну ситуацію в Україні, були безуспішні.

Такий стан тривав аж до Четвертого Собору УГПЦ, який відбувся 16-17 липня 1924 року в Йорктоні¹⁾. На цей Собор прибув зі ЗСА Архієпископ Іван Теодорович, один з єпископів Української Автокефальної Церкви в Україні, який з початком 1924 р. приїхав до ЗСА і очолив Українську Православну Церкву в тій державі. Він однодушно був вибраний єпископом-керманичем УГПЦ в

¹⁾ Перший Собор відбувся 28 грудня 1918 р. В ньому взяли участь тільки чотири священники з Російської Православної Церкви. Запрошений єпископ Александер не прибув. Другий Собор відбувався у Вінніпегу 1919 р. В ньому взяв участь грецький Митрополит Германос. Третій Собор відбувся у Вінніпегу в 1920 р. Обидва останні собори продовжували свої наради в Саскатуні та Едмонтоні.

Канаді, — і таким чином була розв'язана в ній початкова "національна" криза. Організатори наполегливо працювали, щоб богослуження УГПЦеркви українізувати, тобто переводити всі богослуження на українську мову, замість дотогочасної церковно-слов'янської. Перше богослуження українською мовою в Канаді відбув о. С. В. Савчук у Саскатуні вже 18 червня 1920 року, після українізування Церкви послідовно здійснювано.

З приходом Архиепископа І. Теодоровича організація церковних громад пішла гладше. Хоч осідок його був у ЗСА, організаційні справи мала таки в руках Консисторія УГПЦ, на чолі з о. С. В. Савчуком. Гурт священиків у 1925 році дійшов уже до 14 осіб. До них належали перші святителі-піонери, про яких ми вже згадували. Та, далі, ще такі отці, як П. Білон, С. Гребенюк, М. Кучер, В. Слюзар, В. Новосад, П. Мельник, Д. Кирстюк, Д. Сенета, І. Кусий і К. Кирстюк. Це була поширена піонерська група священиків цієї Церкви і до неї згодом доходили нові сили, що виховувалися на окремих курсах в Духовному Семинарі у Вінніпегу.

Пізніші Собори УГПЦеркви не відбувалися вже так часто, як у початках. П'ятий Собор відбувся щойно в 1927 р. в Саскатуні, шостий три роки пізніш у Йорктоні, сьомий п'ять років після шостого (1935) і восьмий в 1940 р. (знову в Саскатуні). На дев'ятому Соборі в 1946 р. Архиепископ І. Теодорович зрештучував, але урядовав до часу, поки не прийшов новий єпископ Мстислав Скрипник (1947). Був це перший єпископ, який мав свою резиденцію в Канаді і з його вибором завершився організаційний і почався новий, стабільний період Української Греко-Православної Церкви. В додатку від 1946 р. вона стала вести Колегію св. Андрея з теологічним відділом, в якому постійно підховуються нові священничі кадри. До того часу існував у Вінніпегу тільки духовний семінар, що почав свою систематичну працю в 1932 р.

У праці УГПЦ багато помагав часопис "Український Голос", а теж "Канадійський Фармер", якого редактор О. Г. Гикавий був в організаційній групі УГПЦ. Від квітня 1924 року всі адміністративні справи УГПЦ перейшли на сторінки офіційного органу УГПЦеркви "Православний Вісник", що виходив кожного місяця, і потім, з початком 1928 р., змінив назву на "Вісник" та перейшов на двотижневик.

Російська Православна Церква поставилася до УГПЦ спершу здержливо й опісля вороже. Ця ворожість стала згодом степенуватися, бо деякі громади Російської Православної Церкви стали підчинюватись УГПЦ, багато людей переходили індивідуально, — й у висліді цього Російська Православна Церква стала помітно ма-

літи. Статистика в 1935 р. вказувала, що до Російської Православної Церкви належали тільки 68 церков²⁾, хоч у час розквіту мала вона понад сотню громад. Процес відходу відбувався далі, коли в статистиках новіших часів ця Церква начислювала в західних провінціях уже тільки 39 громад³⁾, до того ж деякі з них з кількома чи кільканадцятьма родинами. Зате організаційна сила Української Греко-Православної Церкви кріпшала і громади зростадали. В 1935 р. УГПЦ мала вже 180 церковних громад, з того одну у Квебеку, сім в Онтаріо, 43 в Манітобі, 53 в Алберті та 76 в Саскачевані.

Цифри росту УГПЦ вказують, що засів упав на пригожий ґрунт. І хоч почався він на периферіях греко-католицьких парафій та доводив інколи до поважних комплікацій внутрі українсько-канадської спільноти, — час і ситуація найкраще вказували, де саме була найбільш урожайна почва. До речі, попри релігійну працю УГПЦ проробила теж національно-освідомну, бо перехід з російської Церкви до української був виявом національного освідомлення, а не переоцінки релігійних канонів і догм, які, зрештою, були ті самі в обидвох Церквах. В основному ішлося виключно про національну підметність Церкви, — і в тому відношенні УГПЦ зробила багато та тим самим внесла в розбудову і зміцнення української спільноти Канади свій цінний вклад.

Працю УГПЦ підтримували два виховні інститути, — Інститут Петро Могили в Саскатуні й Інститут ім. М. Грушевського в Едмонтоні. Коли в 1927 році був створений Союз Українців Самостійників і його система організацій чоловіків, жіноцтва та молоді, які у своїх статутах заповнювали моральну і матеріальну підтримку українській православної Церкві, УГПЦ дістала в цій системі сильні підвалини та численних носіїв і визнавців своєї ідеї.

УГПЦ не була єдиною українською православною Церквою в Канаді у другій добі. В 1932 році була створена окрема “Українська Православна Церков”. Її організував о. д-р Йосиф Жук з ЗСА, м. і. роблючи згодом необґрунтовані завваження, що УГПЦ має протестантський характер, бо наче б то не має апостольського наслідства. При кінці нашої доби ця Церква нараховувала 31 церковну громаду та 6 священиків, а провід Церкви підлягав грецькій ієрархії в ЗСА. Теж і в цій структурі опинилися деякі громади Російської Православної Церкви. Органом Церкви був “Український Вістник”, який видавали в Картері, Нью Джерзі, ЗСА. Зі

²⁾ Проф. І. Боберський “Українці в Канаді”, Провідник, Вінніпег, 1936, стор. 36.

³⁾ М. Г. Марунчак, Студії до історії українців Канади, Т. II., Вінніпег, стор. 480.

смертю організатора Церкви о. д-р Й. Жука, в 1934 р., початковий організаційний її запал почав притихати, але організаційна структура вдержалася й у пізніших часах, хоч і з неї були переходи до УГПЦ. Довгий час управляє цією Церквою єпископ Богдан Шпилька, якого осідок був також у ЗСА.

Протестантські Церкви

Цей розділ призначений розглядові таких Церков, як Пресвітеріянська, Методистська, Баптистська, що ще найбільш відомі й діяльні з протестантських Церков були серед українців Канади. Коли Пресвітеріянська й Методистська Церкви об'єдналися в одну, так звану "Юнайтед Чирч", праця обидвох деномінацій проходила вже при цій Церкві. Для українців тієї Церкви, як вже відомо, видавано у Вінніпегу двотижневий часопис "Канадійський Ранок", який був насправді спадкоємцем "Канадійця" з Едмонтону та "Ранку" з Вінніпегу. Існували теж українські церковні громади всередині Юнайтед Чирч, але вони мали назовні свої проводи та своїх духовників. До чільних діячів цієї Церкви належали з українців — П. Крат, О. Максимчук, М. П. Березинський, М. Глова, І. Роберт Ковалевич та ряд інших. Видним її лідером був також д-р Дж. Гантер, який вів бурсу для хлопців і дівчат у Тюлоні. Деякий час була також бурса в Сифтоні, а в Тюлоні, Сифтоні й Етелберті були ще й лічніці цієї Церкви. Коло 30 проповідників Юнайтед Чирч з українців вишколювались у Блюмфільдї та в каледжах Вінніпегу й Саскатуну, але українські церковні громади були влучені під загальну назву "Юнайтед Чирч" і від того деномінація стала втрачати значення української Церкви, з поважними наслідками і для її розвою і для її громад.

Щоб зберегти сповідність українськості Реформованої Церкви, протестантські діячі Канади і ЗСА відбули в 1922 році в місті Рочестері, ЗСА, Український Євангельський Собор, в якому взяли участь проповідники та представники майже всіх протестантських громад. Зі всіх справ, що були дискутовані на цьому соборі, — пише учасник проп. І. Роберт Ковалевич, — вирішено, що до дальшої акції треба мати свою організацію. І так рішенням собору було створено "Українське Євангельське Об'єднання" (УЄО). Головна ціль УЄО була і далі об'єднувати всіх українців євангельсько-реформованого віровизнання¹⁾.

УЄО відбувало свої собори майже кожного року в Канаді, або ЗСА. В 1925 році собор УЄО прийняв ухвалу вислати на Західну

¹⁾ І. Роберт Ковалевич: "Українське Євангельське Об'єднання", історичний нарис, стор. 2, архів автора.

Україну, тоді під Польщею, трьох проповідників, що мали очолити протестантські громади, які там донеде існували. В цій місії виїхали найперше Павло Крат, пізніше Левко Бучак та Василь Кузів. Останній був там висвячений на єпископа й очолив цей релігійний рух, який фінансувала частинно Юнайтед Чирч. Старанням УЄО появилвся переклад Біблії, який зладив проф. І. Огієнок, пізніший православний Митрополит Іларіон. До УЄО належали не тільки пресвітеріяни, що входили до Юнайтед Чирч, але також пресвітеріяни, які працювали самостійно, як от проп. М. Фесенко, редактор і видавець “Євангельської Правди”, та інші. УЄО очолював довший час пастор В. Кузів, на чолі УЄО були також — М. Фесенко, Л. Стандрет, І. Р. Ковалевич, І. Яцентій та інші.

Українські Баптисти мали за собою в Канаді довшу історію, бо й діяли тут окремо З'єднання Західньої Канади і таке ж З'єднання Східньої Канади. В обох з'єднаннях були помітні мовні і традиційні російські впливи. З приходом до праці проп. Петра Кіндрата (1921) почалася в Західньому З'єднанні українізація богослужень. Ця праця поглибилася ще більше, коли на терен Канади прибув д-р Іван Кмета, не тільки добрий проповідник, але й поет-письменник.

Кандидати на проповідників вишколювалися в Біблійній Колегії в Саскатуні, в якій, після Другої світової війни (1946), відкрито Український Відділ та згодом ще й окремий дім для українських студентів. Баптисти видавали теж свою пресу, про що згадуємо в окремому розділі.

Згідно з урядовою статистикою 1935 року було 28 українських пресвітеріянських та баптистських громад. Найсильніші були ці Церкви в Саскачевані і Манітобі, де вони мали по 11 громад; в Алберті було 3 громади, в Онтарію 2 і в Квебеку 1. Деномінаційно українські протестанти того часу визначували себе так: Юнайтед Чирч 3,667, пресвітеріяни 1,823, баптисти 1,262, лютерани 1,180, Дослідники Біблії 1,003, адвентисти 769, англікани 755, меноніти 385. “протестанти” 369, євангельська організація 344, п'ятидесятники 105, Армія Спасіння 44, Ученики Христової Церкви 24, мормони 20, “Християни” 23, “Християнське Знання” 6, Брати Злучених Братів 2, конфуціяни 1; в категорії різних було 350. Цікаво, що за безвірних подали себе 1,215 українців, а 56 не подали свого віросповідання взагалі.

Преса

ВІННІПЕГ

У міжвоєнній добі, — як це й було в піонерських часах, — Вінніпег і далі залишився важливим українським видавничим центром. Тут продовжувалося видавати такі піонерські часописи, як “Канадійський Фармер”, “Ранок”, що прибрав був нову назву “Канадійський Ранок”, “Український Голос”, “Канадійський Русин”, з модерною назвою “Канадійський Українець”. Уже сама поява цих п'ятьох органів надавала Вінніпегу чільне місце в історії української преси в Канаді. Однак видавнича діяльність Вінніпегу не обмежувалась тільки до цих чотирьох тижневиків, до яких у 1919 році долучився сильний політичний суперник, що появлявся п.н. “Українські Робітничі Вісті”.

Після Першої світової війни виходила у Вінніпегу низка різних менших і більших видань, що додають специфічної риси життю та розвиткові українців другої доби, — доби розбудови, закріплення та посиленої інтеграції. Та, не зважаючи на всі ці нові часописні й журнальні появи, незаперечне керівне місце було закріплене за згаданими тижневиками, які не тільки були інформатором суспільно-культурного і політичного життя українців тієї доби в цілій Канаді, але теж важливими стимулами того життя, а їх редактори густо-часто були в гурті тих, що за це життя несли своєрідну моральну і політичну відповідальність.

“Український Голос” і “Канадійський Українець”

Згодом роля теж і цих органів стала змінятися і на передове місце стали висуватися “Український Голос” і “Канадійський Українець”, — два часописи, що постійно конкурували з собою вже хоч би тому, що були виразниками двох різних релігійних і політичних світів.

Як ми вже згадували, у першій добі “Український Голос” одредив себе передусім релігійно. Він стояв на позиціях Української Греко-Православної Церкви, тоді як “Канадійський Українець” і далі віддано підтримував Українську Католицьку Церкву. В політичних симпатіях ці два часописи йшли по лінії традиційних канадських партій, — “Канадійський Українець” симпатизував з консерватами й “Український Голос” з лібералами. По такій же лінії

укладались і їх симпатії до українських державницько-політичних справ. “Український Голос” нав’язував контакти зі середовищем республіканців, зокрема з представниками Української Народної Республіки, а “Канадійський Українець” тісно співпрацював зі середовищем гетьманців-державників, що почали свою працю в Канаді в системі канадійських “Січей”. Що більше, члени гетьманського середовища в різний час були навіть відповідальними редакторами “Канадійського Українця”, напр. Володимир Босий, Андрій Загарійчук та інші. Владика Н. Будка виявляв свої незаперечні симпатії до монархістичного руху. Це в дечому навіть ускладнювало справи, бо не всі українці католики були монархістично-консервативних переконань.

З наведених релігійних та політичних різниць між обидвома пресовими органами приходило часто до затяжних полемік, навіть до ворожнечі. Коли в 1920-1923 рр. існував Український Центральний Комітет, ці середовища доволі льояльно співпрацювали в ньому. Співпраця ця зірвалася, коли на Першому Просвітно-Економічному Конгресі Українців Канади, без участі офіційного католицького середовища, вирішено прийняти іншу методи діяльності й завідування Українського Центрального Комітету, що й з цієї ухвалою перестав бути центральним, а в житті обидвох середовищ почалися довгі роки взаємного промовчування, негачії, а то й відкритої ворожнечі. Щойно політична ситуація, що витворилася в Україні, під Польщею та в ССР, наблизилася в 30-их роках цей і той табори до тіснішої співпраці.

Доля “Канадійського Українця” в цій добі була теж повна всяких ускладнень, що нагадували подібні історії з доби піонерства. Вже тільки те, що часопис мав за кільканадцять років аж дев’ятох почальних редакторів, показує, як важко було йому знайти потрібну стабільність. Тільки й виключно авторитет владики Н. Будки, який в один час майже сам редагував часопис, надавав “Канадійському Українцеві” деяку однолінійність та релігійно-політичну спрямованість, з якою дотримувала кроку понад двісті-тисячна маса українців католиків. У допомогу “Канадійському Українцеві” йшли інші католицькі видання, про які буде мова далі.

“Канадійський Українець” редагували в цій добі — згадуваний уже Роман Кремар, Іван Рудачек, д-р Олександр Сушко (вдруге в 1923 р.), Володислав Біберович, Андрій Загарійчук, о. Петро Олексів, Володимир Босий, Василь Дикий та Данило Будка. За редагування В. Босого дійшло до судового процесу за т. зв. “лайбел”. Суд присудив видавництву платити поважне відшкодування, яке й основно захитало його фінансовими справами. Часопис втратив

свої біюра і перенісся до свого колишнього приміщення на Мек-Дермот, тобто до Західної Видавничої Спілки (West Canada Publishing Co.), звідти до українського видавничого концерну Національної Преси і в 1931 р. на XXI-ому році появи взагалі перестав виходити. Підірваний процесами фінансовий стан добила економічна криза.

Якщо згадувати напрямність часопису, то в куди кращій ситуації був “Український Голос”, що його редагував від 1921 р. до кінця 1946 р. Мирослав Стечишин, — не тільки редактор, але й ідеолог цього органу та й усього середовища, яке оформилося коло часопису. Саме за почином М. Стечишина, як про це вже була мова, був зорганізований Союз Українців Самостійників з молодечим (СУМК) та жіночим (СУК) відділами, які й підтримували активно часопис. Редакційна стабільність та організаційна оформленість корисно впливали на розвій та ріст “Українського Голосу”. Середовище, про яке мова, скріпила ще більше поява другого органу, що ним став релігійний двотижневик “Православний Вісник”, а пізніше “Вісник” (Herald), від 1924 р., тобто від своєї появи, офіційний орган Української Греко-Православної Церкви в Канаді. Формально видавала “Вісник” Українська Видавнича Спілка і мав він спершу вісім сторінок малого формату. Редактором були священики С. В. Савчук (1924-1941) та В. Кудрик. “Український Голос” та “Вісник” виходили точно й правильно, завжди однакові своїми розмірами. “Вісник” є багатим джерелом для студій історії УГПЦ, а літературна частина “Українського Голосу” була догідною трибуною для молодих талантів і творців пера. В доповненні варт згадати, що в роках 1926-1927 о. С. В. Савчук видавав ще “Недільну Школу”, листок для українських православних дітей.

“Канадійський Фармер”

У 20-их роках видавав тижневик “Канадійський Фармер” і на далі Френк Доячек, редагував його Онуфрій Гикавий. Хоч часопис уважав себе за політично і релігійно незалежний, все таки симпатії його редактора схилилися до політики лібералів, як це, до речі, вже й було традицією часопису. В релігійній площині “Канадійський Фармер” підтримував УГПЦ, — О. Г. Гикавий був в ініціятивному гурті творців тієї Церкви і, зрозуміло, піддержував її ріст. З другого боку “Канадійський Фармер” у той же час не боронив іншим віроісповідним групам висловлювати погляди на такі чи інші справи на своїх сторінках. Часопис підтримував національні змагання українців у Канаді та в Україні і досить гостро поборював інтернаціональні течії.

При кінці 1927 року видавництво “Канадійського Фармера” перекупила була новостворена видавнича фірма “Національна Преса” (National Press), на чолі з Г. І. Курдидиком, але після несповна чотирьох років видавництво знову відкупив Ф. Доячек та продовжував видавати “Канадійський Фармер” під фірмою “National Publishers”. В 1932 році відійшов від праці в тижневику О. Г. Гикавий, який редагував його повних 19 років. Як досвідчений редактор, він дав часописові поважну стабільність (1913-1932) і притягнув до співпраці визначних публіцистів з Європи — д-р К. Трильовського, д-ра Е. Левицького, д-ра О. Назарука, І. Кедрина-Рудницького та інших. По відході О. Г. Гикавого редагував часопис В. Біберович, д-р Т. Дацків і д-р К. Андрусишин, але закінчив міжвоєнну добу існування “Канадійського Фармера” таки Онуфрій Гикавий, який в грудні 1944 р. вернувся знову на редакторське крісло, та й не редагував уже довго часопис, бо помер у травні 1945 р.

“Канадійський Фармер”, який користувався маркою першого українського часопису, був найкраще фінансово ситуованим видавництвом. Засоби черпав він з великої книжкової видавничої діяльності та з так званого незалежництва, хоч насправді був приватним підприємством від 1912 року. З уваги на відкриті для всіх сторінки часопис користувався великими симпатіями читацької публіки.

“Канадійський Ранок”

Коли в 1920 р. часопис “Ранок” з Вінніпегу та “Канадієць” з Едмонтону злучилися в одне видавництво при 146 Логан у Вінніпегу став виходити новий періодик п.н. “Канадійський Ранок”, (Canadian Morning), у піднаголодку “часопис для української родини”. Злука обидвох видавництв була вислідом релігійних процесів у Пресвітеріянській та Методистській Церквах — на зразок об’єднаної “United Church” постав об’єднаний “Ранок”. Проте, від видавничого об’єднання “Канадійський Ранок” не надто скріпився, бо методистський “Канадієць” був у повному занепаді і новий часопис виходив далі майже виключно власними силами, — правильно кожного тижня у вівторок, об’ємом восьми сторінок часописного формату. Його вів після війни Денис Пирч, який покинув учительське звання і перейшов теологічний курс у Саскачевані, щоб стати не тільки проповідником, але й деякий час редактором. Раніше редагував часопис З. Бичинський. Довше працював над видаванням часопису новоприбулий з Європи Микола Карабут, який був правою рукою д-ра Дж. Гантера, що відповідав повністю

за газету. Близько десять років оформляв його М. П. Березинський. В міжвоєнній době часопис уже не мав такої популярности, як за піонерських часів. Ліквідація Незалежної Грецької Церкви, точніше перехід її на чистий пресвітеріанізм, від'ємно відбилася на визнавцях і прихильниках цієї Церкви, — деяка частина їх завершила від пресвітеріанізму і влучилася у традиційні українські Церкви. Впарі з цим часопис став тратити читачів і його авторитет маліти. Та, не дивлячись на все, “Канадійський Ранок” таки був ще поважним репрезентантом української протестантської течії і давав на своїх сторінках однаково місце українцям пресвітеріанам, методистам та баптистам.

“Канадійський Ранок” завжди був у громадському житті ближчий до “Українського Голосу”, як до “Канадійського Українця” та підтримував середовища “Українського Голосу”, хоч і часто з ним полемізував, зрештою часопис завжди стояв на національно-культурних позиціях українських поселенців у Канаді.

“Національна Преса”

У липні 1927 року оформилася була у Вінніпегу нова видавничо-друкарська спілка, яка прибрала назву “Національна Преса” (National Press). Видавці цієї спілки не бралися за видавання якогось нового часописного органу, — всни просто перекупили весь видавничий концерн, що його власником був Ф. Доячек. Таким чином у руках молодой спілки олинився не тільки тижневик “Канадійський Фармер”, але й ще три часописи: в польській мові “Czas”, в німецькій “Nordwesten” і в хорватській “Сanadsky Hlas”. До цих чотирьох часописів прийшов ще з кінцем 1927 р. “Канадійський Українець”, а в 1929 р. англомовний місячник “The New Canadian”.

“Національна Преса” стала вневдовзі найбільш поважним видавництвом так званої третьої сили в Канаді, в усій дотеперішній її історії. Понад 30 осіб редакційного, адміністраційного й технічного апарату працювали в цій установі. Начальним директором видавництва став Григорій (Іванів) Курдик і начальним редактором видань Володислав Біберович. В управі видавництва були ще д-р Данило Ляльків зі Саскатуну, Андрій Гавриляк з Едмонтону, Тома К. Дижинсон, видавець “Journal of Commerce” в Монреалі та Іван Беда з ДіПа; секретарем спілки був Юрій Гайд. Загально вважали, що “Національна Преса” дістала була фінансову підтримку від консервативной партії, але Спілка швидко заперечила такі поголоски, пишучи в “Канадійськiм Фармері”:

“Різні безіменні та підпольні політикери пускають між людей

вісті, наче би “Національна Преса” мала щось спільного з прерізними так званими політичними клубами консервативної, ліберальної чи там якої другої політичної партії. Ввиду цього заявляємо на цім місці, що наша преса є в цілості незалежна від політичних партій. Українська (цебто Національна — М.Г.М.) преса працює і буде працювати виключно для добра української іміграції”¹⁾.

І видавництво за час свого існування намагалося притримуватися цієї лінії. Це, мабуть, було й основною причиною розбіжностей, що назріли між редактором польського часопису “Czas” та управою видавництва. Сюди однак ввійшли ще і національні елементи. Ці ускладнення V. Turek так навітлює у своїй праці:

“In 1927 the control of the company (National Press Company) passed into the hands of a Ukrainian group. Since that time the relations between the publishers and the editors of “Czas” deteriorated. The editors lost their former freedom in commenting on Polish-Ukrainian relations, while other periodicals published by the same firm started attacking the Polish Government’s “Ukrainian policy”²⁾.

У висліді цих та інших розбіжностей “Національна Преса” відпродала часопис “Czas” місцевим польським організаціям у Вінніпегу. Для історії варто згадати, що першим редактором часопису був українець Паснич, який був працівником у видавництві Ф. Доячека³⁾.

“Національна Преса”, лід проводом Гр. І. Курдидика, почала свою працю саме тоді, коли на світовому горизонті затівалося на поважну господарську кризу. Крах світової біржі при кінці 1929 року поважно вдарив видавництво. Треба було змагатися в найтрудніших часах, бо в перших роках так званих “дирті тиртіс”. Моргеджеві платності змусили Спілку відпродати цілий концерн у 1932 р. колишньому власникові Ф. Доячєкові з великою втратою.

З замітніших подій цього концерну варт згадати, що “Канадійський Фармер” мав у тому часі гумористично-сатиричні додатки та що з цього пресового концерну вийшла ідея “Ліги Бритийських Українців”. З уваги на те, що Спілка видавала часопис “Канадійський Українець”, “Національна Преса” була повні чотири роки важливим чинником громадської думки українців у Канаді.

“Канадійська Січ”

Коли Володимир Босий розійшовся з “Канадійським Українцем”,

1) “Канадійський Фармер” ч. 17 з 1929.

2) “The Polish Language Press in Canada”, Its history and bibliographical list, Toronto, 1962, p. 108.

3) “Gazeta Katolicka”, Aug. 18, 1915.

бо останній все більш хотів унезалежити себе від різних політичних течій, він став видавати двотижневик “Канадійська Січ” (Canadian Sitch), якого перше число вийшло 15 квітня 1928 р. Був це офіційний орган гетьманського руху в Канаді, що в міжвоєнній добі став сильно вкорінюватися серед українських поселенців. Найбільш податний ґрунт знаходив він серед другої іміграції, хоч і дехто з першої іміграції не був глухий на кличі “Канадійської Січі”, яка проклямувала в українській мові клич: “Один шлях, один гетьман, один стяг, праця та лад”. В англійській мові цей клич звучав дещо інакше, бо “One God, one King, one Flag, one Empire”.

Видавала цей 8-сторінковий тижневик “Обозна Команда Січей Канади” і редагувала його “Секція преси і пропаганди”, яку очолював Д. М. Ільчишин. Обозним руху та водночас головним редактором “Канадійської Січі” був Володимир Босий. В Обозній Команді та часописі співпрацювали ще В. Дужий, А. Загарійчук, В. Кисілевський, І. Ісаїв, М. Гетьман, д-р В. Стасюк, Н. Яцик та М. Лапка. Часопис появлявся до 1930 р. В останніх числах цього ідеологічно-політичного органу була замітка, що за видання несла відвічальність “Січова Організація Українців Области Канади з’єднана з Головною Радою Організації Пластунів Канади”. В 1929 р. гетьманці стали ще видавати цикльостилом Бюлетень Гетьманської Управи. Був він призначений для організованих рядів і появлявся нерегулярно і не в однаковій величині. Пройснував він понад л’ять років.

“Правда і Воля”

Майже водночас, бо всього вісім місяців пізніше після появи консервативного часопису “Канадійська Січ”, став виходити тижневик народньо-соціалістичного напрямку п.н. “Правда і Воля” (Truth and Liberty). Називав він себе “незалежним органом українських робітників, фермерів та трудової інтелігенції в новім краю”. Першим його завданням було “піднесення культури, скріплення єдності і матеріяльного добробуту українського населення в Канаді та Америці, а дальше змагання за визволення українського народу”. Часопис стояв поза релігійними суперечками та проповідував “пошану до чужої чесної думки”⁴). “Правду і Волю” видавала кооперативна спілка, в заряді якої були: Д. М. Гунькевич, Н. Баран, С. Ковбель, М. Онофреїв, П. Павлюкевич і М. Мандрика. Останній був редактором цього часопису, який появлявся об’ємом у вісім сторінок.

“Правда і Воля” уважала себе органом “Українського Народно-

⁴) Цитати зі вступної статті, “Правда і Воля”, січень 1929.

го Дому у Вінніпегу та союзних з ним народних організацій в Канаді”, а теж офіціозом “Українського Трудового Об’єднання”, що саме в тому часі повністю оформилося на з’їзді в Торонті 30 серпня 1930 р. Часопис виходив повних два роки і в ідеологічній площині заступав думки українських соціалістів-революціонерів, які вели постійну війну з марксистськими соціалістами-демократами, та яких в Європі очолював Микита Шаповал, що й на запрошення часопису об’їздив у 1930 р. Канаду з політичними доповідями. З часописом співпрацювали визначні наукові сили з Європи, в ньому містилися статті такі учені та публіцисти, як С. Бородаєвський, С. Жук, С. Шелухин, Н. Григорійв, М. Довгаль та інші. Крім високо-вартісних статей згаданих авторів був у “Правді і Волі” ще цикл статей про робітничий рух у Канаді, а теж друкувався довший цінний нарис С. Ковбля “Українці в Канаді, їх розвій і кроки вперед і взад”.

І “Правда і Воля” і обговорювана вже раніше “Канадійська Січ” впали жертвою господарської кризи.

“Стрілецькі Вісті”

Цей орган відзеркалював ще інший напрямок української політичної орієнтації, як два його попередники, — “Канадійська Січ” та “Правда і Воля”, а був творивом повоєнної іміграції. Став він органом “Української Стрілецької Громади” (The Ukrainian Veterans Association in Canada), яка орієнтувалася на націоналістичний рух в Європі, зокрема Організацію Українських Націоналістів під проводом полк. Євгена Коновальця, що проповідувала ідею створення незалежної української держави революційним шляхом. Ветерани “Української Стрілецької Громади” почувалися частиною цього руху.

Перше число “Стрілецьких Вістей” (Veterans News) вийшло в жовтні 1930 р., об’ємом у 16 сторінок таблоїду (7½x10) і в такому оформленні цей місячник появлявся два роки, поки не перейшов на сторінки братнього часопису, що в тому часі став теж виходити в Едмонтоні п.н. “Новий Шлях”. “Стрілецькі Вісті” редагувала колегія на чолі з Павлом Шульгою. Початок до їх видавання дала “Українська Стрілецька Громада” у м. Вінніпегу, оформлена в січні 1928 р. Такі ж відділи УСГромади були в 1930 р. в Торонті, Едмонтоні, Монтреалі, Саскатуні, Ріджайні, Седбурах, Віндзорі, Келгари та інших місцевостях, і це вони були базою регулярної появи свого органу.

“Правда”

Ще іншим часописом, що вніс в українську спільноту в Канаді своєрідний новий складовий момент, була “Правда” (The Truth),

— газета, як стояло в її піднаголовку, “для українських робітників і фермерів у Канаді і Сполучених Державах”. Часопис відзеркалював думку тих робітників і фермерів з ТУРФДому, що розчарувалися політикою згаданої організації та зокрема її вірно-підданчою лінією у відношенні до сталінської терористичної та екстермінаційної політики в Україні, він теж на своїх сторінках офіційно засудив цей терор ⁵⁾. Перше число “Правди” вийшло 15 лютого 1936 р.; з третім числом часопис став півмісячником в об’ємі чотирьох сторінок, формату 17½x22½. Започаткували його робітники Вінніпегу і Транскони, з підтримкою інших робітничих осередків Канади, як от Торонто, Монтреал, Віндзор та інші. Редактором часопису був Данило Лобай, довголітній редактор “Українських Робітничих Вістей”. Появу часопису підготувала його брошура п. н. “Національне питання і велико-державний російський шовінізм”. З уваги на керівну колись ідеологічну і політичну роль Д. Лобая в лівому робітничому русі, часопис стали звати “Лобаївським” і рух “Лобаївцями”. “Правду” видавала асоціація “Ukrainian Workers’ & Farmers Educational Association”, за якою стояли, крім згаданого Д. Лобая, ще Т. Кобзей, Н. Гандзюк, С. Хвалібога, М. Смит, І. Слободян та В. Кульчицька. “Правда” виходила два роки. Ті, що зірвали з орієнтацією на більшовизм, не були вдєволені з назви часопису “Правда”, яка своєю назвою нагадувала їм московський комуністичний офіціоз і на з’їзді в Торонті вони змінили назву “Правда” на “Вперед”, який друкувався вже не у Вінніпегу, але в Торонті, де був великий робітничий резервуар.

СПЕЦИФІЧНІ ВИДАННЯ

У Вінніпегу виходила в міжвоєнній добі ціла низка специфічних видань, що служили окремим завданням. Серед них були здебільша місячники та неперіодичні видання, або такі, що появлялись тільки з нагоди більших подій, чи історичних дат. Для проглядности пресового відтинка категоризуємо їх на такі підрозділи: політичні й літературні, господарські видання, дитячі, гумористичні, англомовні та інші.

Політичні та літературні видання

Сюди належать передусім чотири видання, що тісно пов’язані з працею Читальні “Просвіти” у Вінніпегу при Мекензі і Флора.

⁵⁾ Пізніша історія вказала, що цей українсько-канадський орган був першим серед комуністів, які в рішучий спосіб нап’ятнували терор диктатора Сталіна і що їхній засуд був слушний. Те саме зробила Комуністична Партія на своєму 20-му з’їзді в Москві.

В домі і з ініціативи цієї установи створилася була в 1933 році Українська Національна Рада, яка намагалася об'єднати українські організації не тільки Вінніпегу, але й усієї Канади, щоб добитися політичних цілей української спільноти в цій країні та Європі. Щоб про свою працю дати знати широкому загалові, нова установа стала видавати в 1933 р. неперіодичне видання п.н. **“Вістник Української Національної Ради”**.

Був це 24-сторінковий таблоїд, друкований двомовно. Перше число вийшло в серпні 1933 р. і з третім числом **“Вістник УНРади”** змінив свій формат на книжковий великої вісімки і перезвав себе на **“Український Вістник”**, з підзаголовком **“Орган Української Національної Ради в Канаді”**. Так виходив цей періодик мімюграфом у роках 1934 і 1935 під адресою Читальні **“Просвіти”** при 667 Флора і редагувала його колегія у складі: М. І. Мандрика, К. Андрусишин, В. Біберович, А. Господин і Д. Будка. Вийшло всього десять чисел.

У домі Читальні **“Просвіти”** у Вінніпегу був редагований ще комбатантський журнал **“Боротьба за волю”**, який видавало Товариство Січових Стрільців ім. Д. Вітовського. За видавництво відповідав голова товариства, у той час С. Сивак, а редагував журнал А. Господин. Вийшло його 10 чисел книжкового формату, 48 до 60 сторін друку, перше число — у січні 1940 р. Після року існування місячника прийшла у ньому зміна, — в січні 1941 р. вийшов замість **“Боротьби за волю”** **“Відгомін”**. Зміну мотивувало видавництво **“технічними, бизнесовими причинами”**, **“воєнною заверухою”**. **“Відгомін”** був уже популярним, літературно-розваговим журналом, в якому було все, зокрема ж вірші, оповідання та літературні нотки, але вийшли тільки три числа **“Відгону”**, по 32 сторінки друку.

Коли став появлятися **“Відгомін”**, побачило світ у тому ж самому часі й **“Наше Життя”**, — місячник культури і громадського життя, зрештою змістовно не багато кращий, як **“Відгомін”**. Тут містилися свої твори такі літератори, як С. Ковбель, С. М. Дорошук, Мирося Лазечко, о. С. Семчук, А. Господин, К. Новосад, Тетяна Кроїтер та інші. Місячник появлявся у книжковому форматі, 64 сторінки друку. Редагувала його колегія на чолі з М. І. Мандрикою. **“Наше Життя”** видавало **“Товариство Української Культури”** ⁷⁾, що мало свій осідок у Читальні **“Просвіти”** та яке ставило собі завдання видати **“Антологію українського письменства в Канаді”**, українсько-англійські підручники до навчання мови тощо. Воєнний час утруднював культурну працю й ініціатори зреалізу-

⁷⁾ До президії входили ще: Я. Господин, М. Іванишин, С. Скобляк.

вали тільки видання антології ⁶⁾ в українській мові та видали працю “Ukrainian Question”, обидві авторства М. І. Мандрики.

Господарські видання

У лютому 1924 р. вийшло перше число ілюстрованого пасічного журналу “Пасіка” (Ariary). Його оформили М. Паньків та Д. М. Ільчишин. Журнал був призначений для пасічників у Канаді і ЗСА, як це й подавали в піднаголовку редактори. Але, мабуть, замало було пасічників, щоб удержати цей специфічний господарський журнал і його появилось всього два числа по 48 сторінок книжкової вісімки. Третє число журналу мало вже назву “Господар” (Agriculturist). Тематика журналу була вже змінена чи радше доповнена, у вступній статті редактори і видавці підкресливали, що “фарма, город, сад і пасіка” є підвалинами господарства і саме цим чотирьом ділянкам господарства мав періодик служити. Хоч “Господар” був фахово редагований, бо крім згаданих редакторів-агрономів співпрацював у ньому ще й К. С. Продаң, піонер-агроном та визначний фахівець, появилось його тільки чотири числа. “Господар”, крім фахових статей, закликав фермерів творити фермерські станові організації.

Появлявся теж “Торговельно-Промисловий Провідник” (Trade and Commercial Guide).

Перше число цього журналу появилось в листопаді 1934 р. у Вінніпегу. “Бажаємо, писали видавці, щоб дати почин до серйозної праці над двигненням і розвитком знищеної у нас і зовсім занедбаної кляси свідомих та матеріально независимих торговців, промисловців та професіоналістів”, — і виконувати це завдання піднявся названий журнал. Його редагував В. А. Криский. В першому році появилось шість чисел; у наступному “збірні числа” від 7 до 12 побачили світ спільним збірником, у грудні 1935 р., п.н. “Адресар Народнього Господарства” (National Economy), що і є найкращою статистикою українських підприємств у Канаді між двома світовими війнами. В 1936 р. журнал “Народне Господарство” виходив далі таблоїдом, у половині року змінив свою форму на книжкову і з кінцем 1936 р. перестав виходити. “Народне Господарство” голосило клич “свій до свого” та своїми статтями причинилося до помітного зацікавлення торговельним життям українців не тільки у Вінніпегу, але й у Канаді. “Торговельно-Промисловий Провідник” та “Народне Господарство” фінансувала економічна організація “Ланцюг”, — пізніше, коли в 1936 р. була створена центральна українських купців у Вінніпегу та “Спільна Гуртівня”, фонди на нього йшли з цих устанств.

⁶⁾ “Антологія українського письменства в Канаді”.

Заходом В. А. Криського побачило світ ще видання п. н. "Підсумки нашої праці". Це статистично-історичні нариси культурно-освітніх організацій міста Вінніпегу. У видавничому комітеті були ще — Гр. Мудрий, Д. Якимішак, І. Мороз та Й. Щербаневич.

Вінніпег мав ще політичний, економічний і кооперативний часопис п. н. **"Кооперативне Суспільство"**. Перше число його вийшло в червні 1935 р. В передовиці видавці писали, що канадським "ідеалом повинна бути не якась там одноформність, а радше цілість, змістом якої різnorodність". Часопис, 8-сторінковий таблоїд, який закінчив своє існування в тому самому році, піддержувала група з "Co-operative Commonwealth" на чолі з Дж. С. Вудсвордом.

Видання для молоді

Найслабше були заступлені серед різних українських видань періодики для молоді, але і під цим оглядом Вінніпег вів перед.

Першим дитячим місячником, після Першої світової війни, був **"Діточий світ"** ("Children's World"). Виходив він об'ємом у 32 сторінки книжкового формату (6x9) і був він добре редагований та ілюстрований. Душею видання був його редактор Степан М. Дорошук, по званні учитель, вихований уже в Канаді. Був це одинокий ілюстрований журнал для української молоді в Канаді і Злучених Державах, і побачив він світ у травні 1924 року. С. М. Дорошук не вдоволявся журналіком виключно для дітей, йому хотілося дати щось молоді, і в січні 1925 р. вийшов ілюстрований місячний журнал для дітей і молоді п. н. **"Промінь"** (Sunbeam), теж в об'ємі 32 сторінок книжкового формату, що й виходив три і пів року. Над його оформленням спочатку працювали С. М. Дорошук й О. Т. Даркович, пізніше ще й Д. Гунькевич та І. Г. Сирник. Ілюстрували це видання Анна Мороз та Анна Пунак, але найчастіше О. Т. Даркович, дописували до журналіка М. Петрівський, О. Івах та І. Данильчук. При журналі видавано дрібну дитячу бібліотеку, яка дійшла до коло 200 назв, отож журнал виконував велику виховну працю. Моттом цього журналу був вірш С. М. Дорошука: "Хто ж у свої вірить сили, той здобуде много, много".

Коли не стало "Проміня" С. М. Дорошука, два роки пізніше учителі М. І. Борисик та І. Білецький стали видавати місячний журнал для молоді **"Ягідка"** (Jahidka), який ілюстрував О. Т. Даркович. У 1931 році вийшло кілька чисел цього місячника, об'ємом у 16 сторінок книжкового формату, і передплату за нього рахували тільки 50 цт. на рік, хоч на "Промінь" була півтори долляра. Але й ця обнижена ціна не врятувала існування журналіка.

Старанням католицької молоді появлявся у Вінніпегу ще 8-сторінковий **“Вісник Молоді”** в англійській мові, якого вийшло в 1940 р. тільки три числа, величини 12 на 9 ⁸).

Гумор і сатира

У 1922 році ожив знову **“Вуйко”** (в англійській мові **“Uncle”** — *The Canadian Ukrainian humoristical monthly paper in Canada and United States*), “гумористичний журнал для старих і молодих”, що вперше побачив був світ у 1918 р., а відновив його знову колишній творець **“Вуйка”** Яків Майданик, учитель, гуморист і карикатурист в одній особі. Перше число **“Вуйка”** після війни вийшло тільки об’ємом у чотири сторінки формату скромного таблоїду, з двома шпальтами друку, згодом побачило світ ще кілька чисел. Регулярніше став виходити **“Вуйко”** щойно в 1925 та 1926 рр. Редактором цього періодика був увесь час Я. Майданик і друковано його у видавництві **“Канадійського Українця”**. Кличем **“Вуйка”** було — **“Сміхом поправити обичаї”**, а завданням — **“бути розрадою і потіхою цілого українського народу в Канаді, без різниці поглядів, культурного руху, переконань і т.п.”**.

У серпні 1927 р. **“Вуйко”** став виходити, як вісім-сторінковий додаток до **“Канадійського Українця”** та **“Канадійського Фермера”**, точніше чотирьома сторінками часописного формату. Оба додатки були тотожні змістом, єдина зміна була в назві додатку. Я. Майданик, що часто підписувався **“Вуйко Штіф”**, редагував і цей додаток і в такій формі **“Вуйко”** виходив ще три роки.

Були також календарі **“Вуйка”**. В 1925 р. появилвся такий календар під редакцією Я. Майданика, рік раніше був перевиданий **“Календар Штіфа Табачнюка”** з 1918 р., який вийшов був в оформленні Я. Майданика та С. Фодчука. Обидва автори підписувалися гумористичним псевдом **“Штіф Табачнюк”**. Постать Штіфа Табачнюка створив у карикатурі Я. Майданик, що й ілюстрував обидва календарі.

Рік 1930 приніс журнал гумору і сатири **“Точило”** (**“Grindstone”**, *Ukrainian illustrated monthly, journal of Humor and Satire*), видавцем і редактором якого був С. М. Дорошук. Не видержавши фінансово з журналом для молоді **“Промінь”**, він став редагувати таблоїдний місячник **“Точило”**, що виходив в об’ємі 12, 14 і більше сторінок повних 13 років, був багато ілюстрований та дещо антиклерикальний. Час до часу появлялися в ньому англомовні сторінки. В **“Точилі”** співпрацювали М. Засквітний з Мус Джа, Е.

⁸) о. Н. Саварид, **“Українська католицька преса в Канаді”**, див. Книга поселення Українського Народу в Канаді, Йорктон, 1941.

Березинський і М. Горішний з Нью Йорку та інші. Видавництво, що в початках було повною власністю С. М. Дорощука, видавало також календарі "Точило". Пізніше співвласником видавництва став ще Іван Андрусак. У часі Другої світової війни він перебрав повністю видавництво і продовжував видавати "Точило" власними силами, — видав разом 60 чисел і в 1947 р. припинив цей місячник. Отже разом проіснувало "Точило" 18 років.

Англомовна преса

Вінніпег був першим українським осередком у Канаді, що видав уперше український англомовний журнал. У вересні 1929 р. вийшло перше число "**The New Canadian**" ("Новий Канадієць"), яке видала, як ми вже згадували раніше, "Національна Преса". Потреба інформації в англійській мові про життя, змагання та осяги тих національних спільнот, які мали вже пресу у своїй мові, відчувалася вже постійно і "Національна Преса", яка публікувала чотири різномовні органи, почувалася до обов'язку заговорити від імени цих спільнот загальною в Канаді мовою. Тому то слушно президент цієї видавничої спілки писав у вступному повідомленні:

"We trust that "The New Canadian" will be the medium towards a better understanding of the ambitions of the near-million citizens ...".

"The New Canadian" мав ще піднаголовок "A reflection of the great Foreign-Language News Papers published in Canada" та намагався відзеркалювати життя канадської спільноти, зокрема таких національних груп, як німці, мадяри, словаки, поляки і найбільш українці. Низка статей була з історії українців в Європі та Канаді. Цікаво, що це видання лясувало ідею т. зв. "Ліги Бритійських Українців", про що вже була мова в окремому розділі. Головним речником журналу "The New Canadian" був Т. К. Дикенсон (T. Kelly Dickenson), а сам місячник виходив в об'ємі 12 і 24 сторінок часописного формату (11x16½). В другій половині 1931 р. журнал, затримуючи свою назву, перейшов на таблоїд та 32 сторінки друку. Його редактором був В. Біберович, видатними співробітниками А. Загарійчук, який писав огляди української історії, Т. Келлі Дикинсон — на економічні теми та Г. І. Курдидик — на політичні теми. Немає сумніву, що кількадесять чисел цього солідного місячника внесли багато світла в проблеми т. зв. третього елемента в Канаді, зокрема в питання українсько-канадської спільноти. Тогочасна господарська криза в Канаді поважно заважила на дальшій появі часопису.

Довший час в англійській мові не було ніякого періодика і

щойно в 1936 році став виходити новий місячник п.н. **“Юкрениєн Ревю”** (A Periodical devoted to Ukrainian Interests). З піднаголовку видно, що журнал був обмежений виключно до української спільноти в Канаді і видавав його Василь Шкраба, громадський діяч, який пройшов свою кар’єру від шкільного та міського радного і врешті увійшов як посол до Легіслатури Манітоби. **“Юкрениєн Ревю”** згуртував видних громадян і виходив повних шість років, як великого формату таблоїд (10½ на 14) з різномірною кількістю сторінок (від 8 до 32), всебічний тематикою і спеціально уважливий до справ українсько-канадської спільноти. В журналі співпрацювали В. Біберович, М. І. Мандрика, Галя Гаврилук, В. Павлюк, А. Загарійчук, Т. Губіцький, Марія Дима, С. Держко, Ольга Лівак, І. Слим, С. Ребчук, В. Буряник, Міра Лазечко та інші. На загал, **“Юкрениєн Ревю”** був добрим і об’єктивним інформатором канадської спільноти про українські осяги в новій країні.

У 1942 р. **“Юкрениєн Ревю”** перезвав себе на **“Кенедієн Юкрениєн Ревю”** (Canadian Ukrainian Review) і прибрав вигляд репрезентативного культурно-мистецького журналу. Видавцем його і далі був Василь Шкраба, але за редакцію відповідав Іван Данильчук, який для цього й приїхав зі Сакачевану до Вінніпегу. І. Данильчук мав уже літературне ім’я і це допомогло йому притягти до співпраці в журналі таких творців пера, як Савеля Стечишин, Онуфрій Івах, С. Н. Кравчик, Карль Кечин, М. Зубрицький та інших. Комплект КЮРевю має десять чисел цього люксового видання, завжди того самого формату, але оє’ємом аж до 64 сторінок (деякі числа). Передплата була дуже низька, бо всього один долар на рік. Нагла смерть головного редактора перекреслила великі надії цієї справді оригінальної, вартісної та репрезентативної публікації.

Після смерті І. Данильчука його співробітники оформили видавничу спілку під назвою **“Ди Кенедієн Юкрениєн Ревю Компані”**, яка і далі видавала журнал, але вже скромніший виглядом, — це був таблоїд з трьома шпальтами і пересічно 22-сторінкового об’єму і хоч новий журнал, якого начальним редактором став Володимир Левицький, мав значно менші претенсії, як його попередник, він таки виправдував свою появу, м.і. одною з кращих сторінок цього журналу була **“Авр Тічерс Пейдж”**, яку постійно вела Галя Гаврилук. Серед співробітників цього журналу бачимо такі ще відомі імена, як Василь Валл, пізніший сенатор в Оттаві, д-р І. Яців та інші. На жаль, журнал продержався всього кілька років і перестав виходити ізза фінансових труднощів.

Заки І. Данильчук почав з В. Шкрабою видавати **“Кенедієн Юк-**

ренієн Ревю”, він випустив в Едмонтоні, в 1939 р., два числа **“Ukrainian Tribune and Review”** одне число за квітень-травень і друге за червень згаданого року.

Інші видання

Вінніпег був плідотворним видавничим осередком та мав чимало й таких видань, які просто важко підтягнути під будьяку категорію. Деяким з них важко теж встановити метрику, а частину з них доводиться віднотувувати виключно на основі доривочних вісток з преси, чи з принагідних реєстрів. До категорії таких специфічних видань належить передусім “часопись просвіта, економічна, релігійна і політична **“Буковина”**, що її видавав о.П.Божик. Перше число її побачило світ 15 серпня 1920 р., чергові виходили кожного 1-го і 15-го в місяці в 1920 і 1921 роках. Був це офіційний орган “Організації Українських Буковинців в Канаді і Злучених Державах”. Як підкреслювано в цьому органі, “Буковина” мала нести національно-політичне освідомлення своїм землякам на північно-американському континенті і матеріяльну допомогу “братам на Буковині”. Хоч часопис був редагований у православному дусі, “Російська Православна Місія” його не підпомагала, — це був наскрізь український періодик та піддержував акцію представників ЗОУНР в Канаді у справі визволення Галичини й Північної Буковини. Видавництво і часопис “Буковина”, які приміщувалися в підвалі української православної церкви св. Михаїла на Дізраелі, очолювали, крім згаданого вже о. П. Божика, ще Т. Собаль, І. Білецький, І. Петрашук та І. Гнатиш.

На Пойнт Даглес у Вінніпегу виходив ще й інший орган, що його видавав о. П. Божик. Було це **“Церковне Життя”**, офіціоз Української Католицької Парафії св. Андрея. “Церковне Життя” мало дуже скромні початки. Його редактор о. П. Божик хотів мати орган парафії, яку став організувати, але задумане в основному, як кварталник, “Церковне Життя” зацікавило інші католицькі парафії міста Вінніпегу і кварталник довелося перевести на місячник. Так виходив цей 8-сторінковий таблоїд від серпня 1938 р. аж до кінця 1940 р., багатий не тільки духовно-релігійним матеріалом, але й численними потатками про культурно-освітнє життя Вінніпегу у згаданих роках. о. П. Божик не тільки редагував, але й адміністрував місячник, який приміщувався в його резиденції при 73 Дізраелі.

У Вінніпегу виходив ще й релігійний часопис **“Неділя”** (Sunday), що його видавало “Русько-Православне Братство св. Іова Почаєвського” (The Russo-Greek Orthodox Brotherhood) який звав себе “церковно-народним часописом для русинів в Канаді”.

Перше число цього 16-сторінкового таблоїду вийшло було в березні 1932 р. І підназва і видавець “Неділі” вказують, що це був сильно консервативний та в національно-політичній площині нез’ясований періодик, що виходив, зрештою, цілий рік. Після короткої перерви замість “Неділі” став виходити місячний таблоїд “Віра” (The Faith), але і той не проіснував довго. Оба журналиди редагував о. С. Д. Вербовий.

Виходив ще один “братський орган”, але вже не релігійного, а асекураційного значення. Був це “Братський Вістник”, що виходив в 1927 р. кількасторінковим таблоїдом, коштом “Українського Католицького Братства св. Івана Милостивого”.

До групи релігійних часописів належний і “Голос правди”, протестантський орган, що вийшов в 1924 р. кількома числами чотири-сторінкового таблоїду. У році 1929 Союз Українських і Російських Баптистів Західної Канади видавав вісім-сторінковий таблоїд п.н. “Євангельський Вістник”, який редагував проп. Іван Кмета-Ічнянський. Вийшли тільки чотири числа. І нарешті в 1931 р. виходило “Слово правди”, та в 1939 р. “Світло і слово правди” (The Light and the Voice of Truth), — різні величиною таблоїди. Дослідники Біблії — Зоріння І.С.У.Б. (Dawn Bible Student Association) часопис висилали даром усім, хто тільки прислав двоцентову марку на пересилку.

З весною 1932 р. став виходити чотири-сторінковий таблоїд п.н. “Монітор” — (The Monitor), що приносив вісті про працю українських товариств міста Вінніпег та який редагували А. Загарійчук і Д. М. Ільчишин. Вийшли всього шість чисел.

Коли “Монітор” перестав виходити, в такій самій, як він, шаті вийшли восени 1932 р. “Винніпегські Вісти” (Winnipeg News), добрий інформатор про діяльність українських товариств не тільки Вінніпегу, але й околиці. В англійській мові так і було написано: “Review of the activities of Ukrainian Organizations in Greater Winnipeg — Comment on Local Happenings and Public Affairs”. Перше число цього неперіодичного видання вийшло в жовтні 1932 р. і з осінню-зимового сезону, що прийшов опісля, маємо ще кільканадцять його чисел. Видавці були, мабуть, ті самі, що й “Монітор”.

“Канадійські Вісті” (The Canadian News) з 1930 р. були насправді передвиборчим бюлетенем. Цей двомовний, 4-сторінковий таблоїд видавала “The Assiniboia Publishing Company Ltd.”. Перша та друга сторінки були друковані в українській і третя та четверта в англійській мові. Вийшло не більше, як кілька чисел, хоча видавці пропонували річну передплату в висоті одного доляра.

У тридцятих роках виходив у Вінніпегу ще **“Голос Правди”** (The Voice of Truth) — місячний, “науково-просвітний журнал”, що приміщувався при **“Nokomis Building”** та не подавав ні видавців, ні редакторів. Виийшло кілька восьми-сторінкових чисел цього збільшеного таблоїду.

У 1932-1933 рр. виходив теж неперіодичний чотири-сторінковий таблоїд п.н. **“Вістник здоров'я”** (The Herald of Health), що його випускав у світ д-р І. П. Овсяник (Dr. I. P. Oshanek).

Було два, чи три випуски **“Запорожця за Дунаєм”**, у 1938 р., як вістник української фільмової студії Василя Авраменка, по-англійськи **“Herald of the V. Avramenko — Ukrainian Film Studio”**. Цей таблоїд був гарно ілюстрований.

На підставі преси та календарних реєстрів можна віднотувати у Вінніпегу в міжвоєнній добі такі ще ефемеридні публікації, як **“Просвіта”** (1929), **“Фармерські Вісті”** (1932), **“Думка”** (1932), **“Українська Газета”** (1933), **“Сурма”** (1934), **“Рідна Церква”** (1936), **“Реформа”** (1937), **“Канадійський Епархіяльний Вісник”** (1940), який появлявся постійно, але нерегулярно, та **“Наше Життя”** (1941). На окрему увагу заслуговує організаційний бюлетень Катедри св. Володимира й Ольги **“Церква в народі”**, що виходить постійно кожної неділі до нашого часу.

НА ЗАХОДІ КАНАДИ

Розвиток української преси на заході Канади в другій добі в багатьох випадках пов'язаний з постаттю Томи Томашевського, відомого нам уже з піонерської доби, коли він якийсь час видавав **“Нову Громаду”** в Едмонтоні й пізніше тижневик **“Поступ”** у Мондері та у своїй життєвій кар'єрі часто був друкарем, редактором і видавцем. Після ліквідації **“Постулу”** і дворічного побуту у Вінніпегу, Т. Томашевський небаром з'явився у Ванкувері і тут задумав видавати партійний, робітничий часопис.

“Правда і Воля”

Першим українським тижневиком у Ванкувері був часопис **“Правда і Воля”** (The Truth and Freedom), який почав виходити 22 квітня 1920 р. Вправді видання фірмувала офіційно видавнича спілка з 10-доляровими уділами, але насправді ініціатором та редактором часопису був саме Тома Томашевський, що вже мав досвід видавця з Мондеру та Едмонтону. Черенки спровадили зі Сіятел, ЗСА, і часопис друкували у **“Бродвей Принтерс”**, де Т. Томашевський працював, як лінотипний складач. Новий періодик мав соціалістичну політично-партійну плятформу, але був ворогом

комунізму. “Українські Робітничі Вісті”, що претендували на монополію оборони робітника, поборювали різними шляхами “Правду і Волю”, що мала завжди 8 сторінок газетного формату і вийшла всього вісімнадцять числами накладом по 500 примірників. Ванкувер не був місцем для видавання тижневика. Т. Томашевський збагнув це скоро і при кінці 1920 р. він виїхав до Едмонтону в Алберті, з яким його в’язали давні видавничі спомини.

“Фармерське Слово” і “Наш Поступ”

В Едмонтоні Т. Томашевський почав організувати видавання нового тижневика і в 1921 р., завдяки йому, вийшло кілька чисел “Фармерського Слова” (Farmer’s Voice). Був це спішний, радше аматорський виступ згаданого видавця і редактора, бо після довшої підготовки став виходити в листопаді 1922 р. 8-сторінковий двотижневик “Наш Поступ” (Our Progress), заповідаючи, що в черговому році виходитиме кожного тижня. Т. Томашевський дотримав слова і “Наш Поступ” появився згодом об’ємом у чотири сторінки по шість шпальт кожна. Часопис був присвячений “просвітним, культурним і економічним справам українського народу в Алберті”, фірмувала його “Канадійсько-Українська Друкарська Спілка” і передплата його коштувала два долари на рік, одне число три центи. “Наш Поступ” (56x36) друковано в друкарні “Канадійця”, яку Т. Томашевський і Д. Солянич придбали на власність. Щоб забезпечити собі конкретну підтримку, “Наш Поступ” став організувати українських фермерів Алберти. Деякий час працював у “Нашому Поступі”, як редактор, Т. Дацків, але вже в 1924 р. перебрав редакцію Я. Н. Крет, який вів часопис кілька років і вдержався з перебоями до 1929 р., коли закрито часопис. Появилось всіх чисел “Нашого Поступу” коло дві сотні. Відіграв цей часопис значну роль в житті фермерів, бо допоміг зорганізувати в червні 1923 р. український фермерський з’їзд в Едмонтоні, який і створив окрему українську секцію в Ю.Ф.А. (United Farmers of Alberta — Злучені Фермери Алберти). Загально вважають, що “Наш Поступ”, як єдиний на той час тижневик в Алберті, значно допоміг у виборі М. Лучковича, першого українського парламентариста Оттави. Його різдвяне число у двох кольорах, з 29 грудня 1926 р., ввійшло в історію преси, як перше таке число українських часописів у Канаді взагалі.

“Гаралник”, “Фармерський Голос”

У 1921 і 1922 рр. Т. Томашевський видав ще й кілька чисел гумористичного місячника, форми 8-сторінкового таблоїду, але коли цей видавець і редактор в одній особі заангажувався в “Нашім

Поступі”, його “Гарапник” (“Whip”) замовк. І знову: що тільки не стало “Нашого Поступу”, Т. Томашевський став видавати “Гарапника”. Але на цей раз об’ємом у 16 сторінок. У журналі співпрацювали ще О. Григорович, який не тільки дописував, але й рисував карикатури, знаний уже Я. Майданик, далі Л. Снайчук, Ю. Сиротюк, Г. Шевчишин, А. І. Павчук, І. Летавський та інші. Друковано “Гарапник” тисячним накладом у друкарні І. Соляничка та “Західних Вістей” і вийшло його всього 18 чисел.

У 1932 і 1933 рр. Т. Томашевський та І. Солянич спробували видавати “Фармерський Голос” (“Farmer’s Voice”), півмісячник, присвячений фармерським та робітничим справам. Т. Томашевський був редактором, І. Солянич, власник Alberta Printing, набирав і друкував цей 4-, часом 8-сторінковий періодик часописного формату. Після кількадесят чисел і цей двотижневик упокоївся, а його редактор, купивши в міжчасі друкарню в Ендрю, став видавати в 1936 році англomовний часопис “Andrew News та “District Press”, які проіснували близько 10 років. Був це незалежний льокальний тижневик середнього газетного формату, передплата якого кошувала \$1.50 на рік.

“Західні Вісті” — “Українські Вісті”

Ім’я невтомного Томи Томашевського зв’язане ще з одним виданням міжвоєнної доби, а саме “Західними Вістями” (Western News). Цей місячник почав був видавати С. Фодчук, у січні 1928 р., в дні оголошення свого ріел-естейт бізнесу і редагував його Я. Н. Крет. Часопис був присвячений культурним і економічним справам Канади і виходив не дуже регулярно. С. Фодчук не вдержався довго в бізнесі і коли покинув при кінці 1928 р. Едмонтон, Т. Томашевський перебрав видання на себе. Часопис став тижневиком великого формату об’ємом у 8 сторінок, а фірмував його “Алберта Гералд”, з яким Т. Томашевський договорився про співвласництво. Часопис редагував спершу Михайло Погорецький, М. Козяк, І. Ісаїв та В. Ю. Кисілевський, пізніше знову М. Погорецький та М. Стус, а від жовтня 1930 р. Василь Дикий. В 1929 р. українці католики викупили це видавництво від Т. Томашевського і 13 грудня 1929 р. вийшло перше число нового органу католицької Єпархії, який у 1931 р. перезвано на “Українські Вісті”. В піднаголовку стояло, що це “одинокий український католицький тижневик в Канаді”. Виходив він регулярно кожної середи, об’ємом у 8 сторінок великого формату, річна передплата коштувала два долари. Як видавці, фігурували “Ukrainian News Publishers”.

Після переходу “Канадійського Українця” до концерну “Національної Преси”, “Західні Вісті” і пізніше “Українські Вісті” стали

насправді єдиним українським католицьким тижневим органом у Канаді. Такий стан тривав до 1948 р. Поява єдиного католицького тижневика в Едмонтоні надавала цьому містові своєрідного престижу і то тим більш, що в часописі співпрацювали кращі сили католицького світу. Викуп і вдержання цього видавництва впродовж довгих років були ділом нового Єпископа Василя Ладики ⁹⁾.

“Новий Шлях”

Едмонтон дав метрику ще одному українському тижневикові, що відіграв важливу роль у формуванні української спільноти в Канаді. Ним був “Новий Шлях” (New Pathway), який розбудували головно і передусім чільні діячі другої іміграції. Перше число цього нового періодика вийшло в жовтні 1930 р.

“Новий Шлях” появився у тому ж самому часі, як його ідеологічний однодумець “Стрілецькі Вісті”, — обидва часописи голосили теж ті самі ідеї і ту саму політику, якщо йшлося про українські справи в Європі. У внутрішній канадській політиці обидва часописи орієнтувалися на традиційні канадські партії. “Новий Шлях” мав однак ту перевагу над “Стрілецькими Вістями”, що був загальним націоналістичним часописом, тоді як “Стрілецькі Вісті” були становим і тим самим коло їх читачів було значно обмежене. Це й було причиною, що “Новий Шлях” став постійно розвиватися та вкінці став теж трибуною вояцтва. Першими піонерами “Нового Шляху” були М. Погорецький, що був одночасно редактором, І. Солянич, власник “Алберта Прінтінг”, П. Кузик і В. Гривнак. На початку “Новий Шлях” появлявся в об’ємі чотирьох сторінок газетного формату (15 на 22) і коштував у річній передплаті 2 долари. В 1931 р. первісна спілка переформувалася у “Видавничу Спілку Нового Шляху” і вневдовзі після цього став “Новий Шлях” “організаційним органом Українського Національного Об’єднання в Канаді”. Увесь час душею “Нового Шляху” був М. Погорецький, який теж став мотором нової дирекції та цілого пресового руху в цьому середовищі. До дирекції входили ще: А. Г. Глинка, В. Гавриш і С. Васкан, в редакції працювали якийсь час Роман Кремар, редактор з піонерської доби, А. Глинка та О. Григорович, який був водночас управителем видавництва. Пізніше цю функцію перебрав В. Рурик. Видавництво змагалось з величезними фінансовими труднощами, бо в Канаді панувала в той час господарська криза. В 1933 р. видавництво перенеслося до Саскатуну, де придбало власний будинок та все друкарське устаткування. Часопис став швидко речником не тільки УНО і Стрі-

⁹⁾ Пропам’ятника Книга УНДому в Едмонтоні, 1906-1965, стор. 98.

лецької Громади, але й Організації Українок Канади ім. Ольги Басараб та Організації Українських Молодих Націоналістів, — і ці чотири організації дали всебічну підтримку цьому тижневикові і він став органом українського політичного напрямку в Канаді, якого гаслом було: “Наша сила в нас самих”. І часопис і згадані організації були співзвучними з ідеями, що їх голосив український революційний націоналізм в Європі, а той стояв під духовною кермою Організації Українських Націоналістів (ОУН) на чолі з полк. Євгеном Коновальцем. В Саскатуні підтримали “Новий Шлях” нові люди, як проф. Т. К. Павличенко і інж. В. Коссар, раніше В. Гультай та інші. За деякий час часопис збільшив свій формат та кількість сторінок, організації, що піддержували цей орган, дістали свої окремі відділи. Часопис увів, як новість, ілюстровану сторінку і зокрема оживили його кореспонденції з різних країв та континентів, здобуваючи собі таким чином велику популярність. А що центр українського життя був таки у Вінніпегу, дирекція вирішила в 1941 р. перенести туди видавництво і з 91 числом у листопаді 1941 р. “Новий Шлях” вийшов уже в українській столиці Канади.

Інші видання Алберти

Мав і Едмонтон свої спорадичні видання, що не мали більшого значення для спільноти, але все таки сяк чи так відзеркалювали її настрої і зацікавлення. У лютому 1930 р. появився в Едмонтоні вперше вісім-сторінковий таблоїд “Відродження” (Renaissance), офіційний орган Українського Товариства Тверезости “Відродження” (The Ukrainian Temperance Society ‘Vidrojenia’). Редагував часопис В. Гривнак і вийшло його кільканадцять чисел.

У роках 1935-1937 Антін Глинка видавав в Едмонтоні політично-економічний місячник “Клич” (1935-1936), а в 1937 р. (січень) неперіодичний часопис Суспільного Кредиту в Канаді п.н. “Суспільний Кредит”. Оба органи були партійно-політичні і допомагали вербувати симпатиків для Партії Суспільного Кредиту, але встановити точну дату їх появи, наклад, тощо — важко.

Секта Адвентистів видавала в 1930 р. в Каледж Гайт, Алта. “Сторожа Правди” і “Зорю Правди”, 20-сторінковий півмісячник, що, зрештою, не проіснував довго. Видавала його “The Western Canadian Union Conference”. Редагували М. Г. Филбрик і Раскіер.

Мондер, недалекий сусід Едмонтону, мав у міжвоєнній добі свій періодик “Світло” (The Light), який видавали Отці Василіяни. Перше число цього двотижневика вийшло в червні 1937 р. і мало чотири сторінки таблоїду. Згодом часопис збільшив кількість сторінок до восьми і в такій формі виходив уже довгі роки. Пер-

шим редактором “Світла” був о. М. Романович, пізніше о. А. Трух, а ще пізніше о. І. Назарко. Коли “Світло” перенесено до Торонта в 1949 р., часопис перейшов на місячник і збільшив свій об’єм до 32 сторінок. Часопис працював над кристалізацією поглядів, боронив і поширював католицький світогляд і підкреслював потребу католицьких організацій.

Виходив в Едмонтоні перед Другою світовою війною ще й невеличкий, бо 22-сторінковий журналик книжкового формату “Голос Правди”. Друкував його на міміографі М. Н. Цепенда. Перше його число знаємо з 1937 року. Мало своє видання і Смокі Лейк в Алберті. В 1936 появлявся тут кількасторінковий православний “Інформатор”.

САСКАЧЕВАН — САСКАТУН, ЙОРКТОН, КАНОРА

Найстаршим виданням Саскатуну, з яким ми вже познайомилися були в піонерській добі, був журнал “Каменярі”.

Другим пресовим органом, що мав уже за собою історію і читачькі лави, та який осів на вісім років у Саскатуні, був “Новий Шлях”, що про нього була мова на іншому місці.

У Саскатуні редаговано теж якийсь час “Християнський Вістник”, орган “руско-українських євангельських баптистів Західної Канади”, що його редактором був Іван Шакоцько та адміністратором П. Кундий з Вінніпегу. Перше число цього часопису вийшло в березні 1923 р., але він не продержався довго. Його відновив у Вінніпегу, в 1929 р., п. н. “Євангельський Вістник” І. Кмета-Ічнянський.

Роман Кремар пробував видавати в Саскатуні тижневик “Канадійські Новини”, яких перше число вийшло 14 жовтня 1932 р. Коли до Саскатуну перенісся “Новий Шлях”, не стало місця на два тижневики і “Канадійські Новини” після кількох чисел перестали виходити.

З ходом часу українським видавничим осередком у Саскачевані став Йорктон, де Отці Редемптористи влаштували друкарню і стали видавати свою періодичну пресу. В 1923 р. вийшов тут у квітні перший періодик цього чину п. н. “Голос Ізбавителя”, місячник малого формату, що мав спершу 16, пізніше 24 і 32 сторінки. Так проіснував цей журнал до березня 1928 р., потім п’ять років була перерва і щойно в листопаді 1933 р. вийшов “Голос Спасителя”, — місячник, що існує до сьогодні. “Голос Ізбавителя” редагували брати-ченці Бали — Йосип 1923-1926, Іван 1926-1928, — останній і відновив це видання в 1933 р. під новою назвою. Опісля

редагували місячник отці Микола Копяківський, Степан Бахталовський і знову Іван Бала.

У друкарні Отців Редемптористів у Йорктоні виходив якийсь час теж **“Єпархіяльний Вістник”** цілої дієцезії, якого перші числа побачили світ в 1924 році, з цим містом зв'язаний теж **“Бюлетень БУК-а”** та двотижневик **“Будучність Нації”**.

“Бюлетень БУК” став виходити негайно після того, як зорганізувалося Братство Українців Католиків Канади і перше його число має дату січня 1933 р. Спершу 24-сторінковий щомісячник, битий на міміографі в Алвені, “Бюлетень БУК”-у у вересні того ж року вийшов уже в друкарні Отців Редемптористів в Йорктоні. Головним редактором був о. Іван Бала і співредактором о. С. Семчук, який в короткому часі перебрав повністю редакторство та був душею цього видання до 1943 р. Таблоїдного формату часопис мав мистецьку обкладинку і цілісно був присвячений організаційним справам БУК-а та його складовим організаціям, а саме Українському Католицькому Юнацтву (УКЮ) та Українському Католицькому Жіноцтву, яке пізніш прийняло популярну назву — Ліга Українських Католицьких Жінок (ЛУКЖ). Бюлетень мав окремі організаційну, ідеологічну, історичну та літературну сторінки і вів широку кореспонденцію з клітинами БУК. З розбудовою останніх рямці Бюлетеня ставали за вузькі і в 1937 році замість нього став виходити двотижневик **“Будучність Нації”**, — 8-сторінковий часопис малого формату, який редагувала колегія, але найбільш матеріалу появлялося з-під пера о. В. Кушніра та редактора о. С. Семчука. Діточу сторінку провадив І. Новосад. З переїздом зі Саскачевану до Вінніпегу о. С. Семчук переніс теж редакцію “Будучности Нації” до нового місця свого побуту. Проте, адміністрував видання і далі Дмитро Кобринський зі Смасу у Саскачевані. Щойно в 1943 році, з перенесенням адміністрації до Вінніпегу, ціле видавництво зосередилося в одному місці, хоч часопис друковано таки до кінця в Йорктоні. Останнє число цього часопису появилася в грудні 1950 р. на 18-му році своєї появи, віднотовуючи на своєму конті 312 випусків.

Мала свої видання і Канора. Тут у жовтні 1931 р. став виходити 8-сторінковий “ілюстрований, само-освітний і науковий місячний журнал **“Нова Ера”** (The New Era Magazine), що мав книжковий формат, подавав соціальну хроніку й оголошення різних підприємців та майже нічого з науки, чи самоосвітного виховання. Виходив від 1931 р. до 1936 р., видавав і редагував П. Левчук.

У 1937 році в червні І. Д. Стратійчук став видавати в Канорі економічно-кооперативний часопис п.н. **“Український Кооператор”**,

що виходив раз у місяць. Фінансував його Саскачеванський Пше-ничний Пул, але скільки вийшло всіх чисел, устійнити так і годі.

СХІД КАНАДИ — ТОРОНТО

Під кінець піонерської доби й наче на світання повоєнних часів у Канаді став виходити в Торонті двотижневий журнал п.н. **“Заморський Вісник”** (The Trans-Oceanic Herald), якого перше число має дату січня 1920 р. Був це 32-сторінковий таблоїд, присвячений різним ділянкам науки—астрономії, геології, географії, гігієни і історії суспільних проблем, навіть таким сухим наукам, як арифметика, алгебра, геометрія, чи механіка. Іншими словами, **“Заморський Вісник”** мав у пляні передавати в доступній формі знання різних наук “для тих, що, не мавши нагоди осягнути шкільної науки, тепер працюють над самоосвідомленням”.

Ініціатором публікації був Павло Крат, а власником видавництва М. Єремійчук. В редакції працювали І. Стефаніцький, Н. Колісник, В. Пиндіковський. В першому році вийшло 17 чисел журналу, разом 368 сторінок. Крім наукових лекцій було в ньому й дещо з красного письменства, але здебільша статті чи передруки статей та оглядів д-ра З. Кузеля, д-ра І. Раковського, д-ра І. Курівця, Дж. Н. Лаврента, Ф. Ціндлера та інших. **“Заморський Вісник”** проіснував неповних два роки.

П. Крат дав початок ще одному виданню на Сході Канади: В червні 1923 р. випустив він у світ у Торонті “часопис євангельського християнства” п.н. **“Віра та знання”** (Faith and Knowledge). Був це місячний журнал книжкового формату, об’ємом у 18 сторінок, який фінансувала Канадійська Жіноча Протестантська Федерація. Журнал виходив п’ять років, але важко сказати щось цікаве про нього. Був він наскрізь релігійно-протестантський.

Рік 1924 (червень) приніс Торонтові тижневик п.н. **“Пробій”** (Probee), якого вийшло вісім чисел. Був це орган **“Об’єднання українців Східної Канади”**, що його монтували о. А. Сарматюк да зокрема В. Босий, саме тоді прибувши з Європи, — теж перший гетьманський часопис у Канаді та перший тижневик на Сході Канади після війни. Редакція **“Пробою”** була при 135½ Квін Стр., де й діяли ще — Центральний Комітет Об’єднання Українців Східної Канади, головню старшина Січової Стрільцької Організації та “канцелярія представника Українського Тайного Університету у Львові”. Національний відтинок українського життя на Сході Канади не був ще настільки сильний, щоб здержати тижневик, — і часопис перестав появлятися.

Щоб мати хоч невеличкий інформатор про працю українських

організацій, о. А. Сарматюк став у Торонті друкувати **“Вісті зі Сходу”** (The Eastern News). Був це двотижневий таблоїд об’єму чотирьох сторінок, якого перше число побачило світ у квітні 1927 р., зрештою своєрідна хроніка громадського життя Сходу Канади, яку редаговано в Парафії св. Йосафата при 143 Франклін. Вийшло всього дев’ять чисел.

Не вдержалася довго й **“Нова Часопись”**, “независима просвітна газета в Канаді”, якої кілька чисел вийшло в Торонті в 1934 р.

Значно довше змагався за існування **“Український Базар”** (Ukrainian Bazaar), “літературний журнал Заморської України”, в українській та англійській мовах. Українську частину оформлював Михайло Петрівський, який був одночасно головним редактором та видавцем журналу, англійську частину — Джан Рей Паріго. Вийшло всього шість чисел, три перші двомовні і три останні виключно в українській мові. Друкований на міміографі, з винятком першого числа, та різний об’ємом, журнал містив оповідання, новелі, нариси і т.п. Його назва казала навіть, що це “журнал українських оповідань”. “Український Базар” видавав “Український Видавничий Дім”, з адресою 331 Бей, Торонто.

Одинокий український національний тижневик на Сході Канади, що вдержався довгі роки і теж після Другої світової війни, був **“Український Робітник”** (Ukrainian Toiler), що продовжував працю тижневика **“Звено”**, який видавав у 1934 році І. Н. Корчинський. За почином згаданого та М. Гетьмана, О. Лугового й інших оформилася теж “Українська Видавнича Спілка” і ця поставила собі завдання видавати політичний орган, якого гаслами стали **“Бог і Вітчизна”** та **“Праця і Лад”**. “Український Робітник” став органом гетьманської організації, що між війнами проявляла в Канаді велику активність. До пожвавлення її праці причинилися чимало й відвідини гетьманича Данила Скоропадського в 1937 році. Українці Канади вітали його, як символ української державности в Європі та носія гетьманської ідеї і навіть республіканці, які в принципі поборювали традиційне гетьманство, симпатично поставилися до цих відвідин.

Довгі роки редагував “Українського Робітника” Михайло Гетьман, чільний діяч гетьманського руху. Часопис виходив систематично в об’ємі восьми сторінок (15x22) аж до 1953 р.

Тижневик **“Вперед”** (Forward) у вересні 1938 р. добився сотого числа, але упокоївся в 1939 р. Видавало його Видавниче Товариство “Вперед”, що продовжувало політичну й ідеологічну працю вінніпезької “Правди”. Часопис відзеркалював погляди тих українців, які покинули ТУРФДім, мав такий сам формат, як “Прав-

да” і редагували його Данило Лоббай та Іван Ліліцак. Політично цей періодик був не тільки антисталінський, але й антирадянський та проповідував соціалізм не-марксівського типу.

Такі самі ідеї продовжував тижневик **“Дзвін”** (The Bell), 4-сторінковий таблоїд, який став виходити в листопаді 1941 р. під редакцією Івана Ліліцака. Тижневик не вдержався навіть року. Хоч було це все приватне підприємство, **“Дзвін”** ідейно був тісно пов’язаний з **“Впередом”** та **“Правдою”**. Разом творять вони своєрідну безперервну цілість, яка визначувала межу між групою, що оформилася остаточно в Українську Робітничу Організацію (УРО) та стала співтворцем організованої української робітничої національної сили в Канаді, а ТУРФДомом, який орієнтувався на Радянський Союз.

До пресових органів другої доби треба зачислити ще **“Євангельську Правду”** (Evangelical Truth), сучасний релігійний журнал книжкового формату, спочатку 4- і згодом 8-сторінковий таблоїд, що його став видавати М. Фесенко в 1940 р.

Мало Торонто також англomовний часопис, що його започаткував в 1937 р. Іван Корчинський п.н. **“The New Canadians”**. Редактором цього часопису став М.Петрівський, а враз з ним співпрацювали, крім ініціатора часопису, ще Дж. Грудеф, македонського походження, пізніший суддя **“Фемілі Корт”** в Торонті. Часопис появлявся тижневиком на чотирьох сторінках великого часописного формату, але в такій появі не вдержався довго і тому перейшов на місячник п.з. **“The New Canadian”**. Зі зовнішніми змінами наступили також персональні. Керму видавництва перебрав згадуваний Дж. Грудеф, а редакторство переняв сам І. Корчинський. Фінансову допомогу дали адвокат Г. Дж. Вилсон та В. Е. Бурда, який став головним управителем. Видавництво видержало чотири роки, а з уваги на те, що в ньому були репрезентовані різні національності, стало й посередником та інформатором про так званих **“нових канадців”** не тільки Торонта, але теж цілої Канади. Серед промоторів цього видавництва стрічаємо такі імення, як проф. В. Кірконнелл, адвокат І. Яців, Флоренс Рендел, Роберт Томпсон, Міра Лазечко, Онуфрій Івах та інші.

Оттава, Монреал та Ошава

Мали свої періодичні видання на Сході Канади теж Оттава, Монреал та Ошава. В Оттаві виходив у 1922 році **“Приятель України”** (The Friend of Ukraine), двомовний **“політично-економічний та імміграційний тижневик”** з накладом 15,000 примірників. Мав він вісім сторінок часописного формату (12x18), сторін-

ки 2, 3, 6 і 7 були в англійській мові, 1, 4, 5 і 8 в українській. Тижневик, якого вийшло дев'ять, чи десять чисел, редагував Іван Бодруг.

В одному зі своїх звернень "Приятель України" писав про себе так: Часопис має нагоду зробити кольосальні прислуги українській справі не тільки друкованим англійським словом, але що іще і члени його видавництва мають знамениту нагоду допомогти Україні живим словом у політичних клубках, на бенкетах та всіляких публичних зборах в Оттаві і по інших містах Східної Канади. З цитати видно, що "Приятель України" мав специфічне завдання у відношенні до української справи в Європі, про що свідчать теж вимовно статті та оповідки, між іншим, звідомлення про розписання позички ЗОУНР та дії представників цієї республіки. Тижневик фінансувала видавнича спілка "Приятель України", редакція і адміністрація приміщувалася в The National Bank Building. Тижневик, м. і., тісно співпрацював з Центральним Комітетом Українців Східної Канади, до якого входили — М. Ружицький, М. Юречків, Т. Гуменюк, П. Крат й А. Сарматюк.

Гурт ентузіастів фізичного виховання в Монреалі пробував видавати в 1939 р. двотижневий "орган фізичного вишколу і січового пристосіблення серед українців в Канаді і Сполучених Державах" під назвою "Січ" (Siege, а також писано Sitch). "Січ" побачила денне світло 15 березня і в газетній формі, але пізніше стала 8 сторінковим таблоїдом і замість появлятися кожного 1 і 15, як це було заповіджено в першому числі, стала появлятися неперіодично. Редакцію "Січі" очолював В. Босий в Монреалі, а друкувалась вона в Торонті. Видавці "Січі" нав'язували "Канадійську Січ" до історичних "Січей" в Україні, а саме запорожської, радикальної (Січі д-ра К. Трильовського), стрілецької (1914) та гетьманської (в Канаді та ЗДА після 1-ої Світової війни). З вибухом II-ої Світової війни "Січ" перестала появлятися.

Значно скоріше, бо в 1933 році, в Ошаві став виходити освітній місячник "Слово" (Our Word), 18-сторінковий таблоїд, який видавало "Просвітне Товариство ім. Тараса Шевченка" при Українській Пресвітерській Церкві в Ошаві. Редагував його проп. Лука Стандрет. Орган служив не тільки культурно-освітнім, але й церковним справам, зокрема Пресвітеріянській Церкві. Виходив дуже регулярно в 1934 р., але в половині 1935 р. перестав існувати. Місячник цікавий, бо в ньому вельми точна та багата хроніка громадського життя Ошави з часу журналу.

Москвофільська преса

У добі між двома світовими війнами виходило й кілька ефеме-

ридних видань москвофільської, чи русофільської преси. До таких належала **“Воля Народу”** (1921), про яку була вже згадка в першій піонерській добі. Упокоївся цей часопис, що звав себе **“органом Союзу освободження Прикарпатської Руси в Канаді”**, таки того ж року, коли вродився.

Значно довше прожила **“Канадійская Жизнь”** (Canadian Life), двотижневик, що стояв близько Російської Православної Церкви й у свій час був навіть її органом. Можна б про нього навіть не згадувати, як би він не був редагований теж в українській мові та видаваний матеріальними засобами частини українських поселенців. Діло зачав у грудні 1921 р. архимандрит Вен'ямин Басалита і фірмувало часопис **“Русское Православное Общество “Просвіщеніє”**. За цією видавничою вивіскою стояли такі українські імена, як М. Мандзюк, Гр. Дутчак, М. Карпенко, І. Білецький (пізніший редактор цього дво-тижневика) та діякон В. Качуровський. Видатними співробітниками двотижневика були П. Божик (в українській мові) та С. Д. Вербовий (в російській мові). Часопис друкувався в друкарні **“Канадійського Українця”** і мав формат збільшеного таблоїду, об'ємом у чотири сторінки. Під кінець 20-их років цей двотижневик перестав виходити.

Едмонтон мав русофільського **“Друга Народу”** (Peoples' Friend). Двомовний, тобто в українській та російській мовах, це був місячник великого газетного формату, і видавав та редагував його відомий нам з інших русофільських видань Р. Н. Саміло, від 1926 р. майже повні чотири роки. **“Друг Народу”** був, зрештою, фракційним часописом і поборював Ігумена Арсенія та Єпископа Платона, яким закидав українофільство.

У Ріджайні виходив гумористичний журналик **“Кропило”** (Sprinkle), перше число якого побачило світ у травні 1934 р. **“Кропило”** називало себе **“руським місячником гумору і сатири”**, в англійській мові **“Russian Illustrated Monthly Journal of Humor and Satire”**.

Рік пізніше там же вийшов **“руський просвітно-політичний журнал “Русь”**, який називав себе в англійській мові **“The only Russian instructive Political Journal published monthly by the “Russia” Publishing Co.”**. Обидва мімюграфовані таблоїди були редаговані українською мовою, але в основі проти-українські і проповідували русофільство. Та, мабуть, редактори їх не вірили в те, що голосили, бо не підписували ні себе, ні видавців.

Якщо порівнювати русофільську пресу цієї доби з такою ж пресою піонерських часів, то репрезентувала вона дрібну частину передвоєнної сили цього руху в Канаді. На спад настроїв склали-

ся дві основні причини: Велика національна свідомість народної маси, яка вже вмiла розрізнити власні інтереси від чужих, і, з другого боку, брак матеріальних засобів для носіїв русофільства. З цих причин русофільські ідеологи ніколи не спромоглися хоч би й на тижневик, а двотижневик **“Канадiйская Нива”**, що виходив найдовше, поволі став вицофуватися з політичного русофільства, присвячуючи свої сторінки все більше питанням Російської Православної Церкви в Канаді, до якої належала ще перед Другою світовою війною велика кількість українських вірних.

Комуністична преса

Насправді, преси з такою назвою не було, але її кваліфікуємо не по формі, а по змісту. Найчастіше ця преса звала себе “робітничою”, теж “фармерською”, від 1935 р. найчастіше “народною”.

Початок дали цій пресі **“Українські Робітничі Вісті”**, що стали виходити на переломі першої і другої доби (1919 р.). Організаторами їх видавництва були — Данило Лобай, Іван Навізівський, Іван Зелез та інші. У цьому році часопис виходив, як тижневик, а опісля, тобто в 1920 р., перейшов на два рази в тиждні. У тому ж часі співробітником часопису став Матвій Шатувський (М. Волинець) і ще пізніше Матвій Попович. У п'ятиріччя часопису видавці рішили видавати його тричі в тиждень. Крім канадських і світових покій часопис містив багато матеріалу з Радянської України. Були серед них літературні праці таких письменників, як В. Сосюри, В. Блакитного (Валеріяна Пронози), О. Вишні, В. Чумака, Івана Кулика. Останній, перебуваючи на пості радянського уповноваженого в Канаді, тісно співпрацював з УРВ. Часто містили УРВісті твори Мирослава Ірчана, який прибув до Канади з Чехословаччини. Часопис розбудовувався з року на рік, а в 1924 р. була створена спілка п.н. Робітничо-Фармерське Видавниче Товариство, яке не тільки перебрало на себе видавання УРВістей, але стало публікувати ще й двотижневий журнал **“Робітницю”**, а пізніше тижневик **“Фармерське Життя”** та **“Світ Молоді”**. В 1929 р. наклад **“Українських Робітничих Вістей”** мав доходити до 10,000 примірників, **“Фармерського Життя”** до 6,000, **“Робітниці”** до 6,800 і **“Світу Молоді”** до 3,700¹⁰⁾. З нагоди 15-річчя існування **“Українських Робітничих Вістей”** видавці повели широку кампанію за матеріальною їм піддержкою й у висліді її часопис з 1 січня 1935 став щоденником. Коли розкол у ТУРФДомі стався, шіснадцятий з'їзд цієї організації в 1937 р. вирішив змінити назву часопису. Багатомовна в цій справі постанова з'їзду каже:

“Щоб успішніше популяризувати та умасовлювати щоденну

¹⁰⁾ М. Волинець, “П'ятнацять років ТУРФ Дім”, Вінніпег, 1933.

газету (допорується — М.Г.М.) змінити назву “Українські Робітничі Вісті” на таку, щоб не була сектанською, але апелювала б до загалу українського народу в Канаді. Порадним назвати її “Народна Газета”¹¹⁾. З першим вересня 1937 р. вийшло справді перше число періодика з такою назвою і “Народна Газета” виходила правильно до липня 1940 року, коли її закрили з доручення уряду — з початком Другої світової війни, коли СРСР тісніше став співпрацювати з Гітлерівською Німеччиною.

“Українські Робітничі Вісті” й опісля “Народна Газета” (Peoples' Gazette) виходили, як щоденник, п'ять і пів року. Був це перший і єдиний щоденник в українській мові в Канаді. Видавати такий пресовий орган було вельми важко, але саме тоді організаційні форми ТУРФДім стали поважно надщерблюватися і керівники цього середовища робили все можливе, щоб часопис втримати. Видавництво, м. і., просперувало й так, що при допомозі ТУРФДім творено на місцях пресові комітети, які старалися своєчасно стягати передплати та щороку повести кампанію за пресовим фондом. Ці комітети організували для УРВістей кожного року тисячі доларів.

Управителем видавництва був І. Навізівський, у той час головний партійний шеф не тільки видавництва, але й ТУРФДім та всієї системи. В редакції, крім згаданих уже, працювали ще — І. Стефаніцький, М. Михайлюк, П. Кравчук, М. Гринчишин, М. Юкас, Марія Костанюк, С. Зенюк.

Коли уряд, у літі 1940 р., закрав “Народну Газету”, на її місце прийшов тижневик з такою самсю назвою, але не з тим самим змістом. Цей тижневик видавали — І. Мандрика, А. Загарійчук, О. Гикавий та тодішній редактор “Канадійського Фармера” Т. Дацків, усі з Вінніпегу, а В. Босий з Монтреалу став головним редактором. Часопис був антикомуністичний і його розсилали на адреси передплатників колишнього щоденника. Часопис виходив майже цілий рік.

Три роки після появи “Українських Робітничих Вістей” став виходити місячний журнал “Голос праці” (The Voice of Labour), призначений “для працюючого народу”. Побачив він світ у квітні 1922 р. у Вінніпегу, у видавництві “Пролеткультура” (Proletcult Publishing Association). Був це 32-сторінковий таблоїд, що мав статті про робітничий рух, популярні огляди з різних ділянок науки, оповідання з робітничого життя, вірші та реєстр важніших світових подій, і редактором його був Матвій Попович. У двох річниках цього журналу (останнє число вийшло за лютий 1924 р.)

¹¹⁾ П. Кравчук: “П'ятдесят років служіння народу”, Торонто, 1957, стор. 127.

Архиепископ Василь В. Ладика

**Соборчик отців Української Католицької Церкви у Вінніпезі, 1923.
У фронтівому ряді о. П. Олексів, адміністратор УКЦ.**

Митрополит УГПЦ Іван Теодорович

Отці УГПЦ wraz з митрополитом І. Теодоровичем, Вінніпег, 1925. Перший ряд, відліва: П. Білон, С. В. Савчук, митр. І. Теодорович, В. Кудрик, С. Гребенюк; другий ряд: М. Кучер, В. Слюзар, В. Новосад, Д. Ф. Стратійчук, П. Самець, П. Мельничук, Д. Кирстюк, Д. Сенета, І. Куссий.

Головна управа СУС в 1936-1942 рр. По середині П. І. Лазарович, голова, а довкола нього відліва: Д. Янда, д-р І. Верхомин, о. Е. Грицина, О. Лукіяничук, І. Кириак, П. Василюшин, Д. Данильчук; 1937.

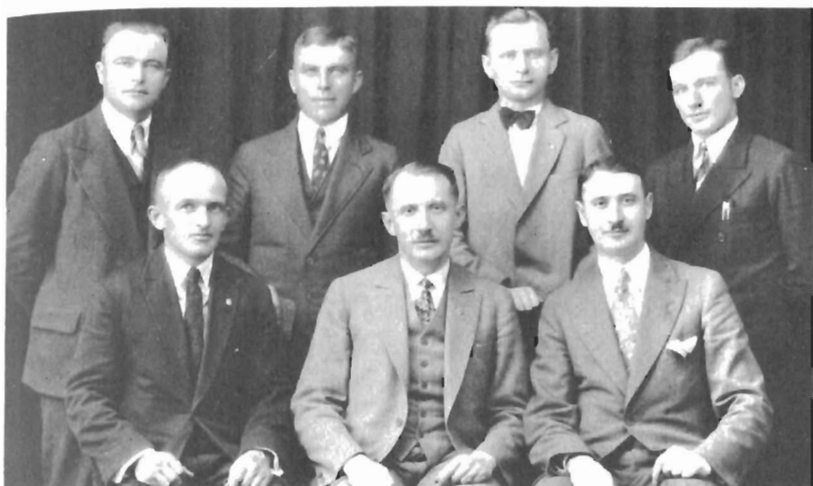
Комітет допомоги політичним в'язням в Рідному Краю, 1928-1940. Сидять відліва: А. Господин, І. Байдак, П. Матвійчина; стоять: С. Макітра, М. Коваль, С. Білинський, М. Мелешук, А. Гиндра; Вінніпег, 1935.

Доміняльна управа Канадійської Січової Організації, відліва: І. Ісаїв, о. М. Бартман, М. Гетьман, Н. Данильченко, В. Дикий, В. Боссий, Д. М. Ільчишин.

Члени КСО на вправах. В чолі рядів: І. Ісаїв (перший ряд), Д. М. Ільчишин (другий ряд).

Полковник **Є. Коновалець** у Вінніпезі 1929 р. Сидять (відліва): **П. Штепа**, полк. **Є. Коновалець**, **Є. Васишин**; другий ряд: **Д. Герич**, **В. Топольницький**, **В. Дем'ячук**, **В. Семеш**.

Члени УСГ з гостем з Європи **О. Сенюком-Грибівським**. В другому ряді з фронту: **Д. Герич**, **І. Дуткевич**, **Б. Зелений**, **В. Коссар**, **О. С. Грибівський**, **І. Гуляй**, **П. Шульга**, **М. Сенюк**, **С. Цибульський**; Вінніпег, 1931.

**Гетьманич
Д. Скоропадський**

Лорд Твідсмюр

Д. Дорошенко

Джордж Симпсон

**Сенаторка
Олена Кисілевська**

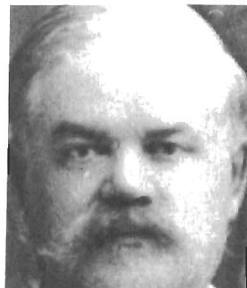
Вотсон Кіркконел

О. Д. Бочковський

Євген Ковоналець

Микита Шаповал

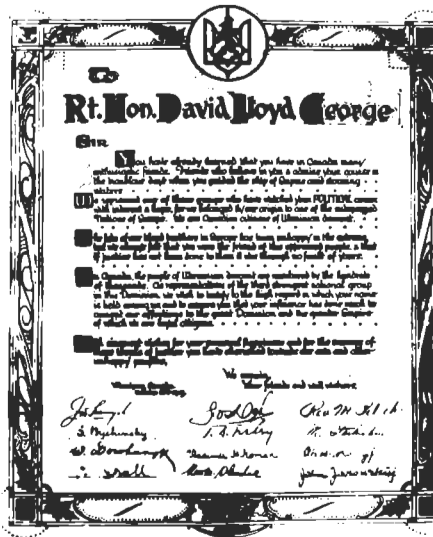

Генерал В. Сікевич з представниками торонтонської спільноти. Сидять: В. Я. Яремій, ген. В. Сікевич, Т. Гуменюк. Стоять за ними відліва: Василь Гультай, Я. Корчинський проп. І. Р. Ковалевич.

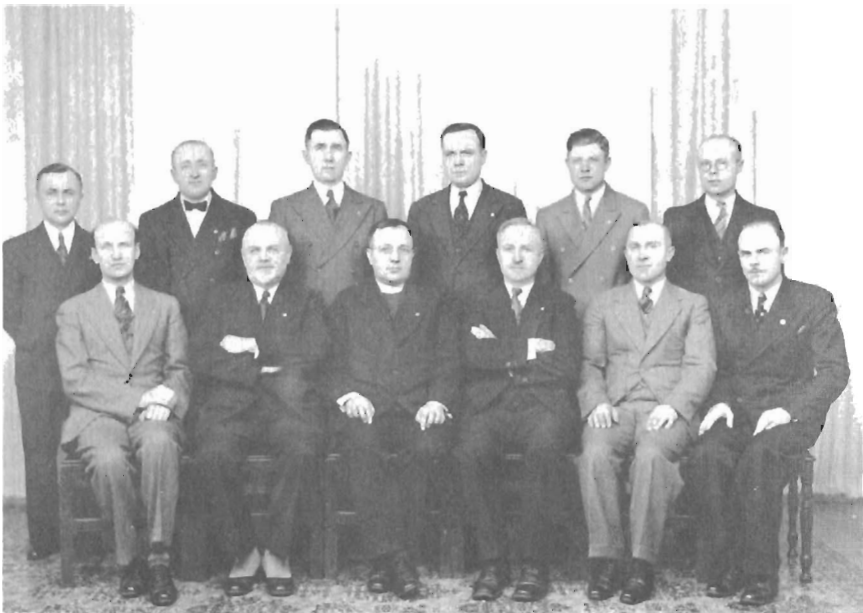

Члени УСГ з генералом Миколою Капустянським, Вінніпег, 1935.

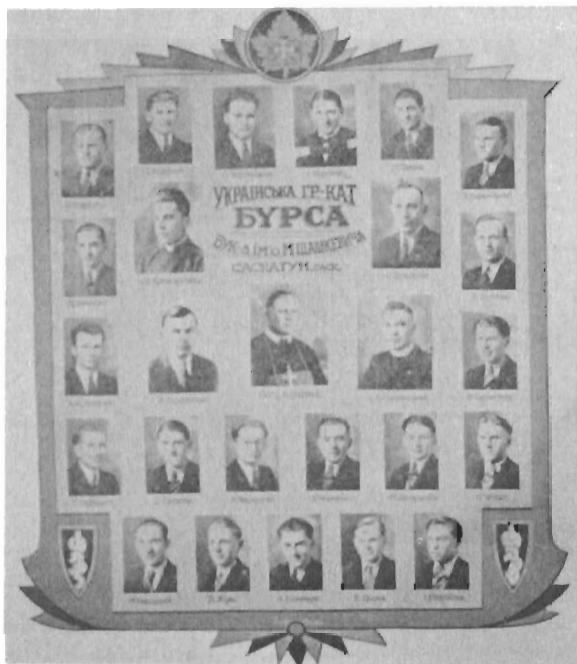
Звернення представників українських церков та народних організацій до Лойд Джорджа, прем'єра Великої Британії в справі нерозв'язаного українського питання в Європі.

Міжорганізаційний комітет у Вінніпезі для відмічення 70-річчя від дати оснування Матірнього Товариства "Просвіта" у Львові (1868-1938). Сидять (від-ліва): Д-р П. Мащенко, Т. Д. Ферлей, о. д-р В. Кушнір, Г. Мудрий, І. Байдак, А. Господин; в другому ряді: К. Грицишин, С. Мотало, П. Калинюк, Т. Мельничук, П. Сірий, А. Загарійчук; 1938.

“Могілянки” — Інститут Петра Могіли, Саскатун, 1928-29. В першому ряді по середині Савеля Стечишин, виховниця.

Бурса Маріяна Шашкевича Братства Українців Католиків, Саскатун, 1936.

**Студенти Високошкільних Курсів з інструктором народних танків
Петром Гладуном, Вінніпег, 1942.**

Українська Стрілецька Громада ч. 3, Монреаль.

Український Інститут ім. М. Грушевського, Едмонтон, 1928-29. По середині П. І. Лазарович, ректор.

Другий курс диригентів при УКО, 1941. По середині в першому ряді викладачі: Тетяна Кошиць, д-р П. Маценко, проф. О. Кошиць, д-р І. Козарук.

ТИЖНЕВИКИ МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ:

УКРАЇНСЬКІ ВІСТІ
 Єдиний український тижневий орган Канади в Канаді
 Виходить у середу в Едмонтоні
 № 1108-1109-1110-1111
 Річний передплата \$2.00
 Телефон: 33708

УКРАЇНСЬКІ ВІСТІ

UKRAINIAN NEWS

UKRAINIAN NEWS
 Published Every Wednesday
 in the
UKRAINIAN NEWS PUBLISHERS
 1015-110 Street, Edmonton, Alta.
 Phone: 33708

Vol VIII, No. 17, Edmonton, Alberta, Wednesday, April 24, 1935

Edmonton, Alberta, mercredi, 24 avril 1935 "The Star" Vol VIII

Українські Вісті

НАШІ ГОЛОВНІ ЦІЛІ:

НАШІ ЦІЛІ:

1. Українська національна самостійність.
 2. Українська національна територія.
 3. Українська національна економіка.
 4. Українська національна культура.

НОВИЙ ШЛЯХ

УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛІТИЧНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

NEW PATHWAY
 ORGAN UKRAINIAN NATIONAL FEDERATION

КОРТЕЖ — ДОБОРТЕ!

НАША СПАДЩИНА НАС СЛІДИТЬ

NEW PATHWAY
 Published Every Tuesday
 1111 Transcona Street, 1111
 Saskatoon, Saskatchewan, S. 40
 Telephone 7711

НОВИЙ ШЛЯХ

THE NEW PATHWAY

НАШІ ГОЛОВНІ ЦІЛІ:

НАША СПАДЩИНА НАС СЛІДИТЬ

NEW PATHWAY
 Published Every Tuesday
 1111 Transcona Street, 1111
 Saskatoon, Saskatchewan, S. 40
 Telephone 7711

THE NEW PATHWAY
 Published Every Tuesday
 1111 Transcona Street, 1111
 Saskatoon, Saskatchewan, S. 40
 Telephone 7711
 The Official Organ of The Ukrainian National Federation of Canada
КОРТЕЖ — ДОБОРТЕ!

№ 12, № 17, 1935

САБАТОРНІ САБАТЕДАН ВІДПРАВА 4:00 П.М. 1935

САБАТОРНІ САБАТЕДАН ВІДПРАВА 4:00 П.М. 1935

№ 12, № 17, 1935

Новий Шлях

КАНАДЦЬКА СІЧ
 ПРАЦЯ ТА ЛАД
THE CANADIAN SITCH
 OFFICIAL ORGAN OF THE UKRAINIAN MONARCHISTS IN CANADA
 ОРГАН УКРАЇНСЬКИХ ГЕТЬМАНЦЬ-МОНАРХІСТІВ В КАНАДІ

№ 1 — ЧИТ. 30

ВІННІПЕГ, МАН. 15, КВІТНЯ, 1935.

ВІННІПЕГ, МАН. АПРІЛ 15, 1935.

№ 1 — № 1

Канадійська Січ

CANADIAN MONARCHISTS, LIKE ALL GOOD CANADIANS, ARE WITH BRITAIN IN THIS WAR BECAUSE THEY HATE SLAVERY AND LOVE LIBERTY AND DEMOCRACY.

ОПИСАНО В КНИЖКІ:
 Ukrainian Publishing Co.
 212 King Street West
 Toronto, Ontario
 Telephone: WA. 4111

УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИК

ОПИСАНО В КНИЖКІ:
 On the Foundation of Christianity
 The Christian Future
 and the
 A Progressive Platform

5¢ — ЗА КОПІЮ — 5¢

5¢ — PER COPY — 5¢

UKRAINIAN TOILER

ЄДИНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖНЕВИК У Східній Канаді THE ONLY UKRAINIAN NEWSPAPER IN EASTERN CANADA

№ 1, № 17, 1935

ВІННІПЕГ, МАН. 15, КВІТНЯ, 1935

TORONTO, ONT.

ВІННІПЕГ, МАН. 15, КВІТНЯ, 1935

№ 1, № 17, 1935

Український Робітник

СТАРАННЯ В ПРІ:
 1. Українська національна самостійність.
 2. Українська національна територія.
 3. Українська національна економіка.
 4. Українська національна культура.

ON GUARD!
 Bi-Monthly Publication
 For the Promotion of
PHYSICAL TRAINING
 and Fitness
 AMONG UKRAINIANS
 in
 Canada and U.S.A.

№ 1, № 17, 1935

ВІННІПЕГ, МАН. 15, КВІТНЯ, 1935

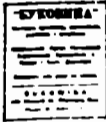
MONTREAL

ВІННІПЕГ, МАН. 15, КВІТНЯ, 1935

№ 1, № 17, 1935

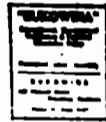
Січ

ЧАСОПИСИ ТА ЖУРНАЛИ МІЖ СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ:

БУКОВИНА

BUKOWINA

Буковина

РОБІТНИЦІ

Labor News

Робітничі Вісти

КАНАДІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ГОРОЖАНИН

CANADIAN-UKRAINIAN CITIZEN

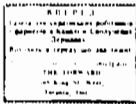
Thémis Bldg. — 10 St. James Str. West, Montreal.

Рік 1. Число 3.

МОНТРЕАЛ — ЛІПЕНЬ 1941

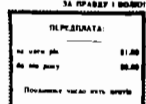
ПОДИНОКЕ ЧИСЛО 24.

Канадійсько-Український Горожанин

ВПЕРЕД

THE FORWARD

Рік 1. Число 3.

МОНТРЕАЛ

ПОДИНОКЕ ЧИСЛО 24.

Вперед

The BELL ДЗВІН

УКРАЇНСЬКИЙ
ТИЖНЕВИК

UKRAINIAN
WEEKLY

ТОРОНТО — ONTARIO — CANADA

ПОДИНОКЕ ЧИСЛО 3 Ц.

3 CENTS PER COPY.

№ 2. РІК 1

СУБОТА, 22-га Листопада, 1941

SATURDAY, NOV. 22nd 1941

No 2. VOL. 1.

Дзвін

League of British Ukrainians Inaugurated—Page 12

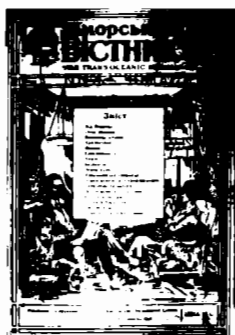
THE NEW CANADIAN

AN INDEPENDENT NATIONAL REVIEW

Published By The NATIONAL PRESS LIMITED

Новий Канадієць

РІЗНА ПРЕСА ТА ЖУРНАЛИ МІЖ ДВОМА ВІЙНАМИ:

Заморський Вістник

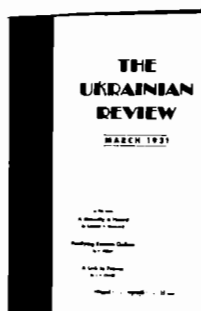
Західні Вісти

Діточий Світ

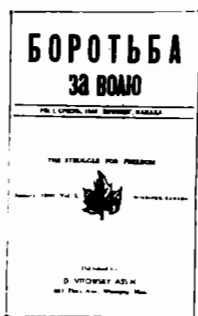
Провідник Народного Господарства

Українське Ревю

Клич

Боротьба за волю

Будучність Нації

Вістник

РЕДАКТОРИ ДРУГОЇ ДОБИ

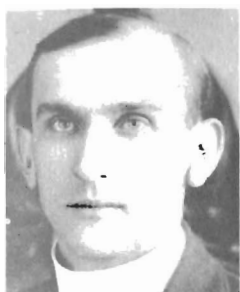
В. Босній (зліва) і В. Дикий

І. Данильчук

С. Дорошук

о. П. Олексів

В. Біберович

о. П. Божик

Т. Дацьків

Г. І. Курдюк

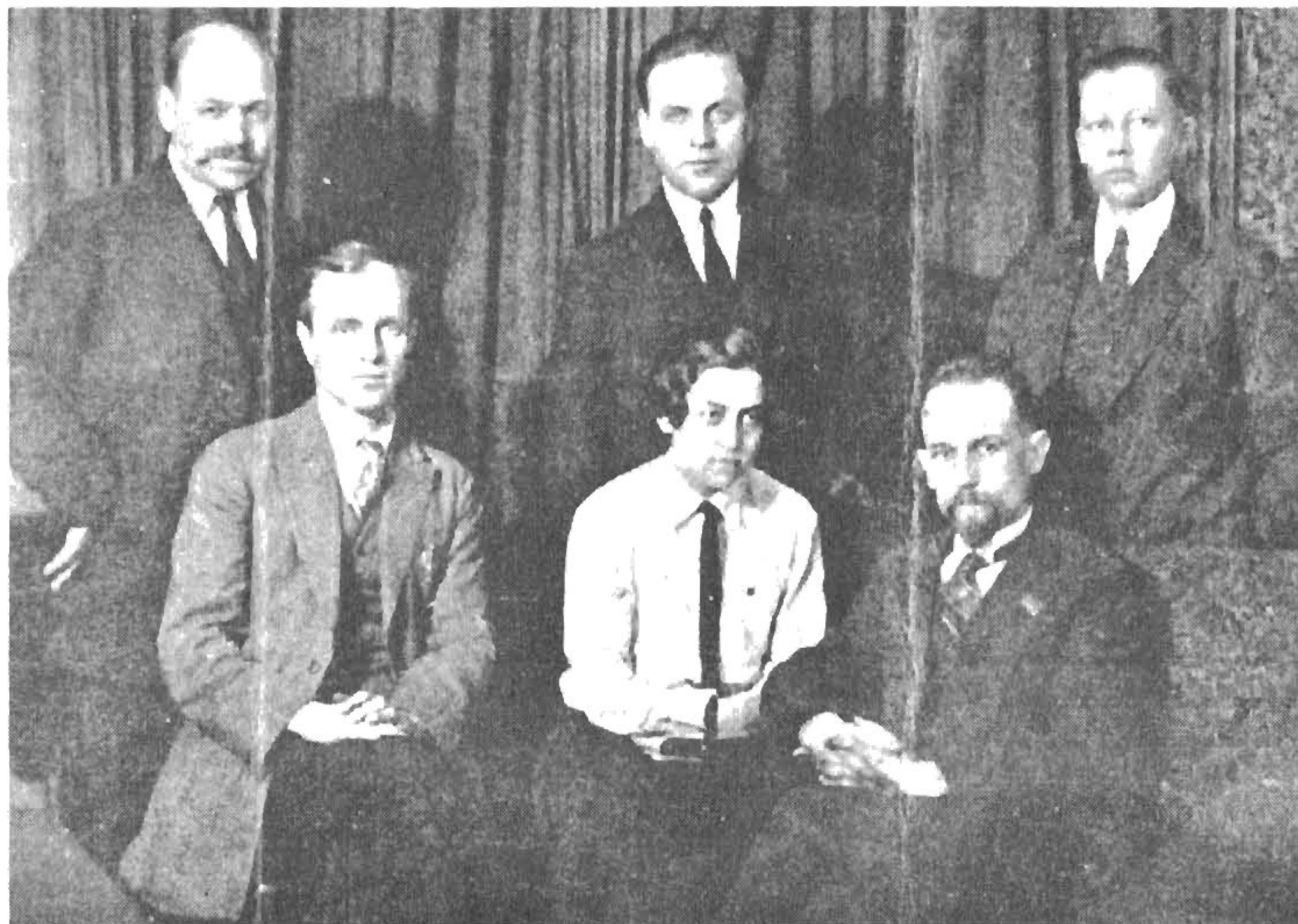

М. Гетьман

ПРОКОМУНІСТИЧНА ПРЕСА МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ

Літературне об'єднання "Заокеанський Гарт", сидять: М. Ірчан, Люкреція Пйонтек, Н.Н.; стоять: М. Шатувльський, М. Сміт, М. Попович.

ЧЛЕНИ ЛЕГСЛЯТУР ТА ДОМІНЯЛЬНОГО ПАРЛЯМЕНТУ

Н. Григорчук

Н. В. Бачинський

Ю. Е. Драган

І. Горецький

Михайло Лучкович
перший посол
українського роду
в Оттаві (1926-1935)

В. Томия

І. Вавриков

Антін Глинка
другий посол,
вибраний до Оттави
в 1940,
перевибраний 1945.

В. Федун

ПРОВІДНИКИ ЦЕРКОВНОГО І ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ

Іван Г. Сирник

о. Стефан Семчук

Петро Т. Смильський

**Степан Дзюба,
посадник Вінніпегу**

**Богдан Панчук,
ветеранський діяч**

**Василь Гавреляк,
посадник Едмонтону**

ДІЯЧІ КРАЙОВИХ РОЗМІРІВ

Мелетій Снігурович

Микола Плавюк

Петро Саварин

Роман Малащук

ПРОФЕСІОНАЛІСТИ ТА СУСПІЛЬНІ ДІЯЧІ

д-р Ізидор Глінка

Федір Заплітний,
третій посол до Оттави
вибраний 1945,
перевибраний 1953

д-р Т. К. Павличечко

Василь Вал (Волохатюк),
перша сенаторська
номінація (1955)

д-р Йосиф Слоган,
посол Спрінгфілду
вибраний 1958, 1962 і 1963

Михайло Стар
(Старчевський),
перший федеральний
міністер (1959)

ПЕРШІ НОМІНАЦІЇ МІНІСТРІВ ДО ПРОВІНЦІЙНИХ УРЯДІВ

Олекса Кузяк,
Саскачеван (1952)

Амброзій Головач,
Алберта (1962)

Михайло Григорчук,
Манітоба (1955)

Іван Яремко,
Онтаріо (1961)

ПРОВІДНИЦІ В ЖІНОЧОМУ СВІТІ

Марія Дима

Савеля Стечишин

Евгенія Ситник

Марія Гаврилюк

Тетяна Шкреметка

Анна Прийма

З ПИСЬМЕННИЦЬКИМ І ПУБЛІЦИСТИЧНИМ ПЕРОМ

Ірена Книш

Стефанія Бубнюк

Наталія Когуська

Анна Вах

ТАЛАНТИ ПЕРА

Михайло Петрівський

Ілля Киріяк

Онурій Івах

Володимир Левицький

Микита І. Мандрика

Кость У. Андрусишин

о. Семен Іжик

Степан Волинець

**Володимир
Мартинець**

Анатоль Курдик

ДЯЧІ СПІЛЬНОТИ ТА ПРОВІДНИКИ

Юрій Шимко

Теодор Гуменюк

Осип Прийма

Тома Кобзей

Василь Гультай

Андрій Загарійчук

Василь Солонинка

Іван Гаврилук

Василь Сарчук

Святослав В. Фроляк

ДІЯЧІ СПІЛЬНОТИ ТА ПРОВІДНИКИ

Петро Волиняк

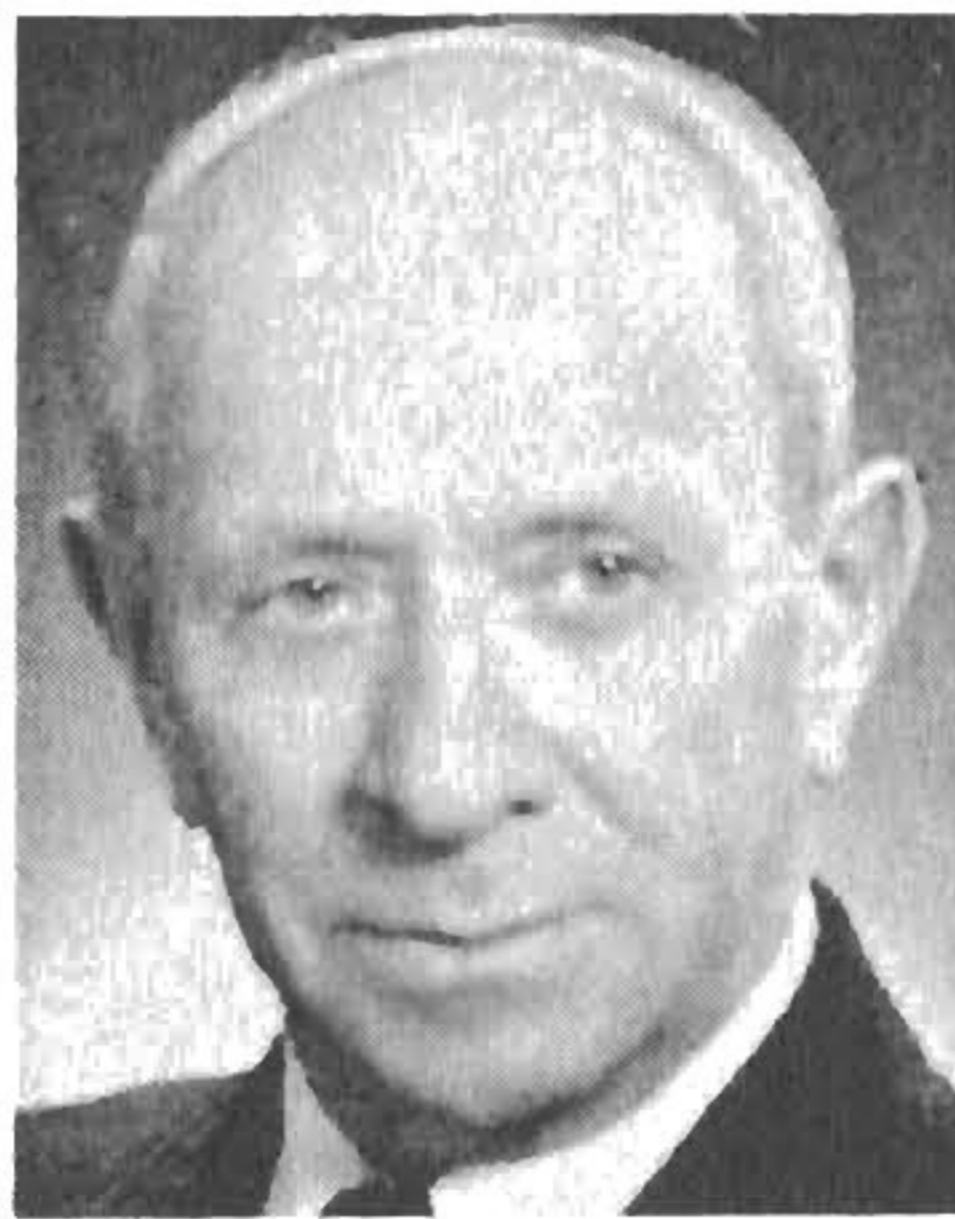
Михайло Погорецький

Михайло Шарик

Володимир Кисілевський

Володимир Коссар

Євген Василюшин

о. Петро Хомин

проп. Іван Р. Ковалевич

Данило Лобай

Євген Штендера

Перша Екзекутива КУК, сидять (зліва): С. Хвалібога, Я. В. Арсенич, о. С. В. Савчук, о. В. Кушнір, В. Коссар, А. Малюф'їй, А. Яремович; стоять: М. Погорецький, М. Стечашин, С. Скобляк, о. С. Семчук, Т. Д. Ферлей, П. Барильский, А. Загарійчук; третій ряд: І. Гулій, В. Сарчук, д-р Б. Дима, Є. Василюшин, д-р К. Андрусюшин, Тома Мельничук.

збереглися твори деяких українських письменників, що пізніше були на індексі в СРСР, як от Івана Кулика, Григорія Еліка, Василя Блакитного, Остапа Вишні та інших, теж новелі Мирослава Ірчана, якого в тридцятих роках в СРСР розстріляли.

Коли в 1921 р. стали творитись жіночі відділи Товаришення "Український Робітничий Дім", наросла й потреба видавати жіночий журнал і він появився в січні 1923 р. п. н. "**Голос Робітниці**", 24-сторінковий таблоїд. Крім статей на загальні жіночі теми, журнал писав про організаційні справи жінок з ТУРФДому та інформував про життя і працю жіноцтва в УРСР, а теж містив твори українських клясиків. На сторінках журналу зустрічаємо імена чільних жінок "робітничо-фермерського" руху, як от Олена Скегар, Анна Бабій, Марія Кучерян, Марія Виноградова, Марія Навізівська, Олена Шмонь, Катерина Амбросяк, Анна Мойсюк.

Замість "Голосу Праці" і "Голосу Робітниці" почав виходити в 1924 р., двотижневий журнал "**Робітниця**" (Working Woman) і першим редактором його став Мирослав Ірчан (Андрій Бабюк), що й вів журнал до свого виїзду в Україну в 1929 р. Опісля редакторство перебирали чергою — Михайло Ленартович (1929-1933), Петро Прокопчак (1933-1936), Петро Чайківський та Петро Лисець. В 1937 р. журнал перестав виходити, а для жіноцтва була в щоденнику "Народна Газета" відведена окрема сторінка. Цікаво, що за 15 років появи жіночого органу не була його редактором жінка. Поява "Робітниці" замітна ще й тим, що був це перший жіночий журнал в українській мові в Канаді.

Коли в 1924 р. при ТУРФДім створено "Спілку Української Робітничої Молоді" (СУРМ), організатори цієї молоді стали видавати, в березні 1927 р., місячник (24 сторінки, таблоїд) "**Світ Молоді**". Перші два роки редагував його М. Ірчан і згодом, після виїзду Ірчана, М. Ленартович. При журналі виховалася низка діячів цього середовища, м. і. М. Гринчишин, М. Кардаш, А. Ларчук, А. Білецький, М. Король, І. Бойд, М. Мокрій, А. Меленко, М. Сейчук та інші.

У 1930 р. "Світ Молоді" замінено журналом "**Бойова Молодь**", яку редагував М. Ленартович та, опісля, Іван Бойчук (Джан Бойд). "Бойова Молодь" змагалася тільки два роки. Її ліквідували, щоб забезпечити існування іншим органам середовища. Уся ідеологічна і політична праця ТУРФДому і його спів-організацій була побудована на вченні клясової боротьби.

Коли отже були "робітничі вісті", треба було подбати і про "фермерські вісті". Тим-то середовище, про яке мова, з 1 квітня 1925 р. стало видавати тижневик п.н. "**Фармерське Життя**" (The

Farmer's Life), об'ємом у чотири, пізніше шість і вісім сторінок великого формату. Часопис спочатку не пропагував політичної лінії свого середовища і писав у вступній статті, що його завданням є “ширити серед українських фермерів освіту і культуру та допомагати організуванню фермерських корисних товариств та гуртків”¹²). Коли часопис поширився, вся його інформація пішла під кутом партійних напрямних та класових загострювань, теж у постійних боях з українськими часописами національного напрямку (“Канадійський Українець”, “Український Голос” та інші), які займали політично протилежні позиції. “Фармерське Життя” вдержалося повних 15 років, поки влада, у вересні 1940 р., не закрила його разом зі щоденником “Народна Газета”. Часопис редагували — спершу Дмитро Присташ і від 1929 р. до 1940 р. Михайло Сав'як та Степан Пура.

Коли не стало “Фармерського Життя” та “Народної Газети”, середовище ТУРФДому зуміло, в Смокі Лейк, Алта., оживити невидний місцевий часопис “Голос Правди”, який досі виходив нерегулярно. Редактором цього ж став М. Гринчишин і зумів збільшити наклад та запевнити кожного тижня появу газети. “Голос Правди” проіснував до серпня 1941 року, коли в Торонті став виходити новий тижневик середовища п.н. “Українське Життя”. Цей часопис і описля подібне до нього “Українське Слово” у Вінніпегу входять уже у третю добу нашої праці і про них мова буде вже на іншому місці.

У листопаді 1933 року стали виходити в Торонті, 8-сторінковим таблоїдом, “Робітничі Вісті”, (Labour News), комуністичний, дво-тижневий часопис, але антисталінський, що піддержував т. зв. троцьківську комуністичну групу. Сам Л. Троцький надіслав був привітання до того часопису, який друкував теж дещо з його промов, зокрема ті місця, що заторкали Україну та українське питання в ССРСР. Не відомо, хто був головним редактором часопису, але найчастіше появлялися в ньому статті з підписом Г. Гуров і В. Босович, — останній та М. Оленюк були видавцями. На четвертому році існування часопис самоліквідувався.

У Монреалі вийшло було м. і. ще й кілька чисел “Бюлетину” Товариства Допомоги Визвольному Рухові (очевидно комуністичному) на Західній Україні, в скороченні ТОДОВИРНАЗУ. Цей 8-сторінковий таблоїд на цикльостилі вперше побачив світ у січні 1933 р. і вів гостру боротьбу з національними організаціями, що збирали фонди для визвольної боротьби, як Комітет Політичних В'язнів, Українська Стрілецька Громада та інші.

---

¹²) “Фармерське Життя”, 1 квітня 1925.

У Торонті виходив у 1932 р. “Голос Карпат” (The Voice of the Carpathians), “місячна газета, присвячена інтересам трудящих виходців з Лемківщини, Бойківщини та Гуцульщини”. Одночасно був це орган “Робітничого Освітнього Карпатського Товариства” і звідси теж пішла його назва. Видавав часопис редакційний комітет з тих, які з різних причин відійшли від Товариства Український Робітничий Фармерський Дім (ТУРФДім) у Торонті. Наголовними кличами періодика були: “Робітники всіх країн єдналися” та “Кляса понад націю”.

До періодичних видань з інтернаціональним мисленням належав також “Новий Світ” (New World), культурно-освітній ілюстрований місячник у Монреалі, що його видавав Іван Гнида. Журналік появлявся в роках 1928-1930 у формі маленьких книжечок (шіснадцятка), згодом вельми неперіодично. Офіційно видавала його “The New World Library and Printing Co.”.

Крім цих видань, до яких мав доступ широкий загал, виходив у середовищі комуністів ще й чисто партійний орган п. н. “За більшовизацію”, — політично-економічний та культурно-пропагандивний місячник Центрального Виконавчого Комітету Комуністичної Партії Канади. За редакцію та видавництво відповідали — М. Полович, Л. Моріс, С. Кар (Шмуль Коган ¹³), М. Ленартович та І. Бойчук. Пізніше до цієї п'ятки долучився ще І. Вивюрський. Цікаво, що в складі цього видавничого активу були не тільки українці, але й Л. Моріс (англієць) та С. Кар (жид). Перше число “За більшовизацію” появилося в травні 1931 р. і мало 64 сторінки малого формату. В такому ж виді вийшли і чергових його п'ять чисел.

* * * *

Для повного образу мозаїки української преси треба було б згадати деякі видання, які після кількох чисел перестали існувати, як “Правда Народу” (1929), “Найширша дорога до комплетного життя” (1934), “Поступ” (1936), “Наш вік” (1936), видаваний бібліяниками в Торонті, який неперіодично виходив найдовше, “Нове Життя” (1940), “Канадійській Православний Місіонар” (1929), “Зоріння Нової Доби” (1936), “Дзвін” (1940).

До комплекту цієї групи можна б було згадати теж видання, які появлялись з нагоди виборів, як “Український Робітник” у Вінніпегу (1930) чи видавані двомовно “Канадійські Новини” (1930). Були й інші, які вже належать радше до летючкового чим до пресового сектора. За нашими підсумками появлялося між війнами

---

¹³ С. Кар був замшаний у шпигунство в користь СССР в 1949 р., арештований і засуджений канадійським судом на 5 років ув'язнення.

понад 110 різних назв часописів та журналів. Всі вони свідчать про велику життєвість української спільноти, яка шукала різних шляхів, щоб виявити свої суспільні зацікавлення. Вахляр цієї преси дуже різноманітний, але її хребтом була завжди загальнонаціональна преса, в тому і разом релігійна, яка в основі будувала на традиціях української культури. Вся вона працювала над збереженням української культури в Канаді. У певному відношенні служила цьому теж українська англомова преса, яка була інтерпретатором цієї культури перед співгромадянами Канади. Запам'ятовується, що другим важливим завданням української преси Канади — це інтерпретація й інтеграція громадського і політичного та господарського життя Канади. Ці дві напрямні найбільш маркантно відмічувалися на сторінках цієї багатогранної пресової мозаїки. Іншими словами, продовжували вони традицію своїх попередників з піонерської доби. Якщо йдеться про матеріальну сторінку пресових органів, то вдержувалися вони передусім коштом передплат та коштом посади своїх редакторів. Праця редактора в українсько-канадському часописі уважалася завжди своєрідним почесним та патріотичним завданням. Цей ореол одержали редактори мабуть тому, що стояли вони на важливих стійках своєї спільноти. Примірно вдержали на цій стійці такі працівники пера в нашій добі, як О. Г. Гикавий, М. Стечишин, оба передові ветерани на цьому полі, з молодших Д. Лобзій, М. Погорецький, Т. Дацків, М. Гетьман, І. Дикий, о. С. Семчук та інші.

Прикраса українських хат в Канаді.

Література

Між двома війнами появилася на літературному горизонті низка талантів, які, йдучи слідами своїх піонерів, стали ще глибше вросати в український ґрунт. Коли в першій добі переважали в літературній творчості співці дня, що їм часом далеко було до порогів музи, то друга доба зродила вже таланти, які зуміли піднятися на певні височини поезії і прози та бути духовими творцями не тільки громадської лірики, але глибинних почувань поселенця, який ступнево акліматизувався в нове середовище та в нову країну. Співці дня ступнево відходили на другий плян зацікавлення. Доба піонерства минала, а якщо їй прибували нові поселенці, то в українсько-канадській атмосфері вони почували себе вже не “в чужині”, а серед “своєї” спільноти. Так створювалася нова спільнота, передусім з матеріяльними атрибутами нової землі та новими духовими рисами культури своїх батьків і дідів. Та були це тільки вихідні й головні шляхи впливів на поселенців та їх потомство. Зрозуміло, що до цих двох головних факторів включалися дальші похідні та додаткові моменти. Культура інших національностей, зокрема англосаксонська та французька, не могли не мати впливу на дальші розвоєві процеси українських поселенців та всієї їх спільноти. Школа, освіта і виховання відігравали теж важливу роль і з часом ставали третьою основою, яка в багатьох випадках вирішувала і вирішує формування дальших розвоєвих тенденцій загально-канадської інтеграції. Ці три фактори залишили теж свій вплив на нові літературні сили, яких дала українсько-канадська спільнота в міжвоєнній добі.

По лінії цих факторів можна було б поділити і ті індивідуальності, які у великій мірі формували українця-канадця. В першій групі стояли б передусім ті, що, приїхавши в молодому, чи дитячому віці, виростили під домінуючим впливом культури батьків та зовнішнього оточення; у другій — передусім категорія тих, що в своє широке оточення пішли шляхом шкільного, чи самоосвітнього виховання, і в третій опинилися б ті таланти, що прибули до Канади між двома війнами з оформленим світосприйманням, були самозрозуміло під виключним впливом культури свого народу й оточення мало найменше можливостей впливати на них. По такій лінії культурних та побутових впливів хочемо розглянути галерею літературних індивідуальностей, що залишили свій духо-

вий слід на українсько-канадській спільноті та дали поважний вклад творчого слова, зі специфічними зовнішніми рисами, в духову скарбницю всієї канадської спільноти. Цю культурну цеголку в канадській будівлі не можна назвати ні чисто українською, ні — хоч як хтось хотів би — чисто канадською. Обі назви були би неповні. Найпевнішим окресленням був би ще прикметниковий придаток українсько-канадський, бо він найточніше відзеркалює складові елементи цього культурного процесу та вкладу.

До першої групи українських літераторів у Канаді в другій добі, що виростили в культурі свого народу та безпосереднього довкілля, належать такі індивідуальності, як І. Павчук, І. Новосад, Катерина Новосад, Анна Пруська, Анна Адамовська, Д. Гунькевич, М. Кумка, Д. Солянич, Петро Чайковський, П. Божик та І. Киріяк. В деякому відношенні вони були продовжувачами співців та талантів піонерської доби типу Сави Чернецького, Аполінарія Новака, Василя Кудрика та їм подібних. Майже всі вони пустили були свої поетичні парості в першій добі, але їхні таланти визріли в добі інтеграції. В їхній творчості помітний майже клясично ріст спільноти; вони виростили з ростом спільноти і їх політичні вияви дозрівали впарі з тим, як ця спільнота формувалась, потужніла та набирала зрілої мужности.

Один з найстарших з цієї групи є **Іван Павчук** (1884-1966). Родився у Вільхівчику в Західній Україні в Галичині. Прибув до Канади 16-літнім юнаком з батьками, в 1900 р. Працював на фермі та підприємствах, пробував теж щастя в торгівлі. Писав вірші та оповідання, часто забарвлені здоровим гумором. Містив їх у часописі "Народна Воля" у Скрентоні (1908 р.), а пізніше в канадійських часописах, передусім в "Українському Голосі". В книжковій формі не видав нічого. Популярніші з його сатир: "Булька в мила", "Викрутасом" та інші.

Сусідом І. Павчука з краю був **Іван Новосад** (1886-1956), який народився в селі Ілавчу, Тербовельського повіту. Поселився він, як і згаданий його сусід, в Овкбурні і звідти дописував до різних часописів, передусім до гумористичного "Вуйка" та "Оси" і близько співпрацював з тижневиками "Канадійський Українець", "Український Голос" та "Ранок". Хоч був вельми плодовитий, нічого не вийшло окремими виданнями. Знав він життя поселенця-фермера, як теж поселенця-робітника, бо і сам працював на різних працях у Британській Колумбії, Алберті та Саскачевані, і, мабуть, теж тому тематика його чотирорядкових поезій дуже багата. Упокоївся в Голмфілді, Манітоба. З його спадщини залишилося багато дечого недрукованого.

Окрему сторінку в інтимній ліриці займають три жінки з помітними талантами, — Марія Адамовська, Анна Пруська та Катря Новосад.

Марія Адамовська (1890-1968) прийшла на світ у селі Михалкові, повіт Борщів, Західня Україна. Коли їй було дев'ять років, приїхала до Канади з батьками, які поселилися в Саскачевані. Якийсь час жила в Канорі, пізніше у Мелвіні. В її віршах, помітних глибиною почувань, повно туги за хвилинами дитинства. Друкувалася найчастіше в "Українському Голосі".

Анна Пруська (1895-1947), роджена також у селі Михалкові на Поділлі і звідси її псевдо Подолянка. Приїхала до Канади сімлітньою дівчинкою, а що на фармах, де проживали батьки, не було школи, навчилася читати й писати від батька. Любила книжку, яка допомагала їй переносити важкі сімейні невдачі. Після важкої грудної недуги пірнула у громадське життя, — була непересічною акторкою, бесідницею та писала вірні, які містила в "Канадійському Фармері", "Українському Голосі" та "Правді і Волі", до якої мала окремі політичні симпатії. Її вірші легкі, глибокі сентиментом та забарвлені говором околиць, з яких походили її батьки.

Наймолодша з цієї жіночої трійки — це **Катерина**, замужна за Іваном **Новосадом** (1900-), яка приїхала до Канади зі села Давидківці, Чортківського повіту, Західня Україна. Вона теж важко хворіла на грудну недугу. Туга за рідними сторонами та довголітня недуга залишили помітний вплив на її поезію. Писала добірні вірші, кращі з яких "До весни", "Широкий лан", "З туги". На жаль, нічого не вийшло окремою збіркою.

Багате Поділля, яке видало трьох українсько-канадських жінок-співців, видало також талановитого співця піонерської долі **Михайла Кумку** (1893-1967), який побачив світ у Говилові Великому, Гусятинського повіту. Прибув до Канади 16-літнім юнаком і довгий час працював робітником, але при тому не забував, що при допомозі науки може "підтягнутися", як це він пише в своїх споминах ¹⁾. Користав з вечірних та учительських курсів й добув таке знання, що став вчити української мови дітей при українських інституціях у Вінніпегу, згодом і в Торонті. Любив дітей і мав природний підхід до молодих душ. Писав для них вірші й оповідання, які містив у часописах Канади, але й у "Світі Дитини" у Львові. Довший час був співробітником тижневика "Український Голос" і в тому часі зредагував такі видання, як "Шкільний співак під нотами, з додатком руханкових вправ" (1926), "Найкращі

¹⁾ "Образки з мого життя і праці", архів автора.

загадки і забави для старих і малих” (1931), “Українські школи в Канаді” (1931), “Монольоги і діяльоги для дітей і молоді” (1934), чотири книжечки декляматора “Сніп” (1939). Редагував теж цікаві календарі “Українського Голосу”, в яких помістив багато цінного матеріалу з культурно-громадської праці українців у Канаді. В часі Другої світової війни М. Кумка покинув Вінніпег, осів у Торонті і з того часу замовк.

Дмитро Гунькевич (1893-1958), ровесник М. Кумки, також позначився великою громадською працею на терені Вінніпегу. Приїхав до Канади зі села Лисовичі, Долинського повіту, але по дорозі задержався в ЗСА на три роки. Свій непересічний талант виявив у драматичних творах та писаннях для дітей. Одну з перших драм видав 1921 року п. н. “В галицькій неволі”. В 1924 р. появились його драми — “Жертви темноти” у Львові й у Вінніпегу “Рождественська ніч”. У Львові видав згодом п’єси “Клюб суфражисток”, “Кроваві перли”, трагікомедію “Манівцями” та інші, в Канаді “На хвилях любови”, “Ліга Націй” та з дитячих сцен “Потомки героїв”, водевіль “Славко в таралатах” і віршовану картину “Витай, весно”. Опублікував загалом понад 20 драм та дитячих сцен. Писав теж літературні статті, які появлялися під його псевдами “Дмитревич” та “Гурцак”. Хоч працював довгий час важко у відливальні заліза у Вінніпегу (до 1934 р.) вся його письменницька творчість та громадська активність пов’язана саме з добою побуту у цьому місті. Замовк, переїхавши до Торонта, де й передчасно помер.

З Покуття до Канади прибув ще один організаторський та літературний талант, — **Дмитро Солянич** (1876-1941), вродженець села Устя над Прутом, Снятинського повіту. Був близьким співробітником Кирила Трильовського та Івана Сандуляка, з якими організував руханкові товариства “Січ”. До Канади прибув у 1903 р. і вже в тому ж році пробував організувати “Народний Дім” у Вінніпегу. Опинившись вневдовзі на Заході, у Британській Колумбії й Алберті, зв’язав усе своє життя з останньою провінцією, зокрема з Едмонтоном. Був добрий організатор та досвід зі Старого Краю вносив у колонії канадських імігрантів. При тому писав статті та оповідання, які стояли під помітним впливом неперевершеного українського новеліста Василя Стефаника, зрештою, свого близького сусіда і земляка. Найбільш маркантна риса творів Д. Солянича, це покутський говір, яким легко послуговувався.

Пантелеймон Божик (1870-1944) належить до покоління, що переживало важкі роки піонерства. Прибув до Канади з Онута на Буковині в 1900 р. Спершу містив свої літературні спроби в

часописі “Ранок”, де й починав з оповідань та публіцистики. Вже в 1909 р. вийшла його популярна брошура “Оборони віри” з уділової друкарні “Союз” у Нью Йорку. Згодом містив свої оповідання та вірші в різних часописах. Виявив свій письменницький та публіцистичний талант у міжвоєнній добі і тому вважаємо його репрезентантом цієї епохи. Приїхав до Канади з оформленим світоглядом, але постійно шукав творчих шляхів, зокрема в релігійному аспекті. Окрему збірку ліричних поезій видав у 1935 році п.з. “Канадійська муза”. Його перу завдячуємо теж об’ємисту книжку “Церков українців в Канаді” (1927) та збірку прози п.н. “Канадійські оповідання” (1933). Водночас писав пропагандивні памфлети, проповідуючи консервативні ідеї. В іншому місці була вже мова про його працю у видавничій та журналістичній діяльності. Творчість П. Божика позначена великою пристрасністю, — любив, або ненавидів.

До піонерської екіпи належить також **Петро Чайківський** (1888-1938), що приїхав до Канади з Грицівки в 1897 році, здобув учительську освіту в українсько-англійському семінарі і довгий час учительював у двомовних школах. Культурно належав до піонерської доби і писав виключно українською мовою. Вірші П. Чайковського розсіпані по різних тогочасних часописах, друком видав театральну одноактівку п.з. “Горнятко жави” (1932).

Василь Чумер (1882-1963) з Дрогоєвич Перемишльського повіту, прибув до Канади в 1904 р., один з перших піонерів-учителів, написав “Спомини” (1942) та свідчення живих свідків про змагання українських поселенців задержати рідну мову в тодішніх школах. Дав він також історичний начерк культурного будівництва українських піонерів на заході Канади.

Найвище з українсько-канадських літераторів знявся **Ілля Киріак** (1888-1955), теж син Покуття зі села Княже, що прибув до Канади в 1906 р. В родинному селі скінчив тільки початкову народню школу й решту своєї освіти здобув самотужки на роботах у лісах, трачках, копальнях та учительському семінарі. В своєму обширному життєписі, який назвав “сповіддю” ²⁾ перед своїми друзями, згадує він про працю серед робітників у Госмері, що дали йому ідеологічне оформлення на все життя. Правда, у 24 році життя вступив І. Киріак на шкільну науку до Форінорки у Вегревилі, але — як сам пише, “переживши усі ті тарапати в краю, а потім тут, у новому світі, моя голова була повна пережитків, які безнастанно проявлялися мені в пам’яті”. Під впливом цих “пере-

²⁾ Ця “сповідь” написана у формі листа до Івана і Настуні Руриків, найближчих приятелів письменника, як теж поширена форма цієї “сповіді” — цебто обширна автобіографія, передана пізніше також адв. П. Лазаровичеві.

житків” та в зударі їх з новим світом витончена поетична уява Киріяка переродилася і він став писати вірші та оповідання. Багато не друкував, бо ставив суворі вимоги до себе, але велика збірка цієї початкової творчості кваліфікує його вповні на піонерського співця та поета. Та І. Киріяк дав більш, як інші: Між двома війнами, знаючи наскрізь життя українських поселенців, бо збагнув його згодом теж, як працівник преси, учитель та народний організатор ³⁾, він написав тритомову повість “Сини землі”. Це велике мистецьке полотно, на якому І. Киріяк зобразив три українські покоління в Канаді, їх вростання в канадський ґрунт зі своїми радощами і болями дня. Ця повість була не тільки вивершенням письменницької творчості Іллі Киріяка, але й дала своєрідну “корону” численним піонерським співцям першої і другої доби та поетичній творчості їх послідовників, — у своїй творчій інвенції І. Киріяк підійшов до твердого канадського ґрунту так, як ніхто перед ним і по нім.

У поетичній творчості Киріяк пов’язав епохи “піонерства та розбудови” та дав їм перспективу майбутнього поступу, — варт тільки назвати такі його поезії, як “Наша нива”, “Сон”, “В тихій літній ночі”, “Життя, життя”, чи “Лиш один цвіт”, та з прози “Освідчини” (психологічний нарис), “Друзі” і “Співомовки”. Його багата спадщина очікує свого дослідника та впорядника. М. Лучкович переклав монументальний твір І. Киріяка “Сини землі” і вони вийшли в 1959 р. друком в Ryerson Press.

Перекладною творчістю І. Киріяка можемо перейти до іншого гурту письменницьких талантів, що були виховані вже в Канаді, скінчили тут середні, часто й вищі школи, свобідно послуговувались обидвома мовами, тобто рідною материнською та державною, отже й писали двомовно, хоч у більшості з них таки домінує мова батьків. Є серед них і такі, що пишуть виключно загальною мовою країни. До цього письменницького покоління, що виростало з дитинства в Канаді, належить передусім згадувана вже чвірка з Саскатунського журналу “Каменярі” — О. Івах, С. В. Савчук, С. М. Дорошук та І. Данильчук. До цієї категорії зачислимо теж Михайла Крип’якевича, Григорія Скегара, Тетяну Кройтер, Михайла Петрівського, Василя Палюка, Міру Лазечко-Гас, Віру Лесик-Лисенко, та ще декого. Більшість з них стояла під ідейним і культурним впливом Інституту Петра Могили в Саскатуні.

Онуфрій Івах (1900-1964) родився в селі Пилипці Борщівсь-

---

³⁾ Був він якийсь час організатором і секретарем СУС і працівником Інституту П. Могили.

кого повіту. Вчився на фармах у Гарленді, Манітоба, опісля в Саскатунському університеті. Знання української літератури за-своїв собі вдома та в Інституті П. Могили, де згодом став лекто-ром української історії та літератури. Якийсь час учителював теж у різних українських колоніях. Дім і середовище натхнули його писати вірші та оповідання, які містив в “Українському Голосі”, “Канадійському Фармері” та “Новому Шляху”. Писав також де-що англійською мовою і містив ці спроби в американському часо-писі “Свобода”. Перша його збірка появилася в 1931 р. п. з. “Бо-йова сурма України”, два роки пізніше побачила світ поема “Той, кого світ ловив та не спіймав” (1933) та майже водночас збірка “Українська пісня і лірика”, в перекладі на англійську мову п.з. “Songs and Lyrics”. Пробиував сил і в драмах — “Відлет журавля” (1923) і “Голгофта України” (1924), та в повісті, — “Голос землі”. Написав декілька наукових праць, як “Коротка історія Канади”, “Нарис історії Великої Британії” (1939-1940) і в англійській мові “Ukraine’s Call to America”. Був працьовитим, плідним робітни-ком пера та одною з кращих поетичних індивідуальностей другої доби. Багато часу забирала йому праця за редакторським сто-ликом, — працював у “Новому Шляху” і найдовше в “Українсь-кому Голосі”.

Надзвичайно працьовитий був **Степан М. Дорошук** (1894-1955), що приїхав до Канади зі села Боришківці в 1897 р., з батьками, які поселилися в околиці Фишинг Ривер. По званні учитель, піз-нав у співпраці зі шкільною діворою психологію молодой душі й у дванадцятому році вчителювання zorganizувач у Вінніпегу ви-давництво та журнал для молоді “Промінь”. В тому ж часі став видавати маленькі популярні книжечки для молоді та старших, — і за кільканадцять років видав їх коло 200, з цього й деяку кіль-кість в англійській мові. Любив гумор і, як ми згадували в ін-шому розділі, видавав також гумористичний журнал “Точило”. Видавнича діяльність забирала його енергію і це від’ємно впли-нуло на його літературний талант. Безпосередньо після Другої світової війни виїхав до ЗСА й далі трудився у видавничій діяль-ності.

Семен В. Савчук (1898-1983), який виявив початковий талант у поезії і сатири, не розвивав цих жанрів у пізніших роках і тільки в ряди годи містив дещо в часописах. Церковно-громадська пра-ця полонила його повністю. Писав під псевдами Семен Кремень, Семен Матеїв, Тадій Єстик.

Іван Данильчук (1900-1942), наймолодший зі Саскатунської чірки, видав у 1929 році маленьку збілочку своїх віршів “Світає день”, більшість з яких були друковані в “Українському Голосі”,

“Канадійському Фармері” та інших часописах. Хоч роджений в Канаді, надавав надзвичайні нотки вірності країні своїх батьків і, напр., писав:

“Пам’ятай! —
Твій брат в неволі гине
І ти не будеш йому брат,
Як на поталу кинеш!”

Писав І. Данильчук теж англійською мовою і видав навіть в цій мові два журнали, присвячені українській культурі в Канаді. Докладніше про це була мова в розділі “Преса”. Передчасна смерть забрала справді плодотворну і талановиту силу.

Михайло Крип'якевич (1897-1969), вихованець Гемтону і Саска-туну, в якому скінчив учительський семінар та студював фармацевтику, писав спершу гумористичні діалоги та монологи, мав справжній змісл для драми та комедії і з-під його пера вийшли такі сценки, як “На вакаціях”, “Чародійна сопілка”, “Трое заручин”, “Герой в мішку” та інші. Більшість його творчости в українській мові.

Григорій Скегар (1891-1957) приїхав до Канади юнаком зі Зеленої Буковини в 1908 р. Серед важкої праці робітника вирішив вчитися, згодом учителював у літі на фармах і в зимі сідав за книжку. Так закінчив середню школу, вписався на університет у Чікаго і там закінчив дентистичні студії. Писав прозою, найцікавіші та найцінніші його піонерські нариси та критичні есеї громадського життя, розкинені по пресі і його книжка “По Америці” (1940). Дописував теж до часописів у Львові і Чернівцях. В англійській мові співпрацював з науковими журналами, передусім з “Books Aboard”. Виявився теж добрим, конструктивним критиком і написав низку рецензій на видання української та інших літератур.

Михайло Петрівський (1897-1982) має багато подібностей зі життєвим шляхом Г. Скегара. Прибув до Канади юнаком у 1912 р., з твердим завзяттям, що йому найперше треба вчитися. Початки науки одержав у своєму селі Рожубовичі. Дальшу освіту в Канаді нелегко було в тому часі реалізувати. Щойно в 1921 р. зміг почати постійні студії в Блумбідді в ЗСА, які пізніше продовжував в Айова та Оттавському університеті. Тим часом пробував своїх сил у поезії і прозі, якій українсько-канадська преса давала місце та прихильну оцінку. Писав оповідання для дітей та короткі нариси, дещо й перекладав. Початки своєї літературної творчости пов’язав з часописами — “Український Голос”, “Свобода”, “Заморський Вісник”, “Промінь” та “Український Робітник”. В ос-

танньому друкувалася його повість “Тайна срібного острова”. Окремими виданнями маємо його “Магічне місто” (повість, 1928 р.), комедію “Канадійський жених” (1921) і драму “Кати білого орла” (1922); в рукописах є п’єси — “Мільйон”, “Вічні студенти” та інші. Його короткі оповідання та літературні статті англійською мовою знаходяться в “Canadian Forum”, “Svoboda” (U.S.A.), та “Oshawa Daily Times” надрукував його новелю “The Flames of Hate”. Власними силами видавав журнал-місячник “Український Базар” та був якийсь час редактором “The New Canadian”.

Тетяна Шевчук-Кройтер-Бішоп (1904-), родом з с. Сушно, Радеківського повіту, Західня Україна, належить до вихованців Саскатунського Інституту ім. П. Могили. З фаху учителька і в час учителювання закінчила кореспонденційним шляхом студії в Квінс Університеті. Початкові вірші містила в українських часописах Канади вже в 1922 р., друкувала також дещо в “Літературно-Науковому Вістнику” у Львові та “Жіночій Долі” в Коломиї. В англійській мові дебютувала вона у “Winnipeg Free Press Farmer” у Вінніпегу та писала в таких органах, як “Youth of Today”, “The McFayden Publications”, “American Foreigner”. В новіших часах видала двомовну збірку поезій т.н. “На престіл майбутніх днів” (An Overture to Future Days). Остання збірка Тетяни Шевчук основно різниться від її початкових поезій з сентиментом до країни своїх батьків та почуваннями до нової землі. З віршів у ній пробиває теософічний світогляд. Останнім часом опублікувала свої повні вражень і рефлексій репортажі п. н. “На прощу до Києва”. Хоч Т. Шевчук від якогось часу мешкає в ЗСА, проте часто повертає у своїй творчості до країни своєї молодости — Канади. Творчість Т. Шевчук це перехід від піонерських пісень до модерної поезії.

Мирослава Лазечко-Гаас (1920-), уродженка Вінніпегу, де й скінчила середню школу. Журналістику студіювала в Каліфорнійському університеті, але поетична муза взяла верх над журналістичним зацікавленням. Стала писати і містити вірші англійською мовою вже в 1934 р., багато з них друкувала “Вінніпег Фрі Прес”. Деякі її поезії були поміщені в антологіях “Піббар Антолоджі”, “Імпортент америкен поетс” та в Лондонській “Спринг Антолоджі”. Поезії “Vision”, “Loss” та “Spirit of Love” були поміщені в “Антології українського письменства в Канаді”. Переспівала англійською мовою ряд творів Т. Шевченка, які очікують свого видавця, вміє писати вишукано, глибоко, з модерною манерою.

Віра Лисенко (Лесик), теж уродженка і вихованка Вінніпегу, писала нариси й оповідання англійською мовою. Її перу належать

два більші романи "Men in Sheepskin Coats" (1947) і "The Yellow Boots" (1954), обидва побудовані на історичних założеннях українського піонерства в Канаді, з легко політичним лівим забарвленням. Обидва теж здобули прихильну оцінку в літературних критиків.

Василь Палюк (1914-) родився і виховувався також у Вінніпегу, батьки його прибули до Канади з села Братковець, Стрийського повіту, в 1907 р. Вже на шкільній лавці пробував свого поетичного пера. В 1943 р. видав збіркою короткі оповідання та есеї п. н. "The Canadian Cossacks". Ще до цього часу переклав з української на англійську мову "A Short History of Ukrainian Music", що її написав О. Кошиць. В. Палюк любить теж драму, а його "The Kidnapping at Scratching River" ішла в телевізії, кілька інших драматичних сцен передавало навіть СіБіСі.

До вихованців Канади належить теж **Константин Г. Андрусишин** (1907-1983), уродженець Вінніпегу, студював у Манітобському, Паризькому і Гарвардському університетах і хоча його цікавила наука, зокрема ж слов'янська філософія, то крім наукових та літературних статей знаходив час на переклади української поезії. Враз з проф. Ватсоном Кірконелом зредагував антологію української поезії "The Ukrainian Poets", в якій переложено кількадесятя українських поетів, серед тих теж українців-канадців. Андрусишин і Кірконел переклали теж "Кобзаря" Т. Шевченка ⁴⁾. Сьогодні проф. д-р К. Андрусишин є головою департаменту слов'янських студій Саскачеванського університету. Його статті в англійській мові міщені в "Ukrainian Quarterly" (New York), "The Slavonic Review" та інших англословних журналах. Враз з Я. Н. Кретом зредагував він теж великий українсько-англійський словник "A Complete Ukrainian-English Dictionary".

Окрему групу в нашому огляді творять письменницькі таланти, що прибули до Канади в міжвоєнній добі. Сюди належать — А. Господин, Т. Волохатюк, В. Тулевітрів, М. Кмета-Ічнянський, О. Луговий, о. С. Семчук, Н. Когуська, Гр. Мазурик, д-р М. Мандрика та інші. Всі вони прибули безпосередно з України, або з української еміграції, що була розкинена по різних європейських країнах. Більшість з них — це політичні емігранти, часто учасники визвольних українських змагань. Патріотично-політичний момент рішав про їх емігрування і він не міг не залишити сліду на їх літературній творчості. В поезії та прозі вони часто вертаються до краси і величі минулого, згадують трагічні дні і в терпіннях народу вбачають силу майбутнього України, часто протиставляю-

⁴⁾ Обі ці фундаментальні книги видав Комітет Українців Канади.

чи мотиви канадської свободи поневоленню на рідних землях. Звідси й тісна пов'язаність їхньої творчості з Канадою.

Андрій Господин (1900-), колишній вояк Української Галицької Армії, з фаху учитель, прибув до Канади в 1923 р. просто з еміграційних таборів у Чехословаччині. Поселився у Вінніпегу і тут вів "Рідні Школи" та громадську працю. Писав вірші та оповідання й містив їх у тогочасних часописах. Вірші "Збудилось сонце", "Українським піонерам", "На Дністровій кручі" та інші були поміщені в "Антології українського письменства в Канаді". Редагував теж журнали і писав на літературні теми, три його одноактівки вийшли друком.

Тарас Д. Волохатюк (1898-), також учасник українських визвольних змагань. Після приїзду до Канади в 1923 р. скінчив теологічні студії й після висвячення працює в Українській Православній Церкві. Пише вірші й мотиви до них бере часто з біблійних подій. Переклав гимн "О, Канадо" і випустив у світ збірку оповідань. Пробував теж писати комедії-одноактівки.

Василь Тулевітрів (1886-) перейшов у ранзі капітана фронти Першої світової війни й опинився в ЗСА, а введовзі після того в Канаді. Довший час працював, як робітник і розрадою його була поезія та фейлетони, які містив в різних часописах і журналах. В 1939 р. вийшла друком його перша збірка поезій п. н. "Думи і пісні". В 1940 р. видав власним накладом драму "Така її доля". Вже в Європі друкував свої твори в таких часописах України, як "Одеські новості" та "Одеський листок".

До більших літературних форматів належав **І. А. Кмета** (1901-..) з Ічні на Харківщині і звідси псевдо **Мирослав Ічнянський**. Приїхав до Канади в 1929 р. вже з деяким літературним дорітком — в Європі вийшли були друком такі його збірки, як "Арфа" (Київ, 1924), "Народні Мелодії" (Харків, 1927), з повістей побачили світ у Польщі "Ніч" "Тураган". У Канаді видав І. Кмета збірку поезій "Фрагменти" (Вінніпег, 1929), "Ліра емігранта" (1936), багато його віршів розкинутих по євангельській пресі в Канаді і ЗСА. До 1945 р. працював у Канаді баптистським проповідником і зустрічі з народом давали йому натхнення до творчості, в якій часто вертався до рідних піль та міст. В Україні дружив з В. Сосяурою, який мав поважний вплив на його ранню творчість. Належить І. Кмета до поетичної групи імпресіоністів і його поезії перекладено на англійську, російську і латишську мови. Має теж переклади-переспіви з таких поетів, як Р. Кіплінг, Чарлс Робертсон, Генрі Лонгфело, Ватсон Киркконнел, Ізабеля Кравфорд та інші. Його остання збірка "Крила над морем" (1970), видана у Філадельфії, здобула велику прихильність серед читачів.

Володимир Купченко (1897-1966) прибув до Канади з Буковини в 1921 р., пройшовши перед тим шлях вояка Української Галицької Армії. В Канаді закінчив педагогічні студії й учителював повні 44 років. Свої перші спроби з поезії і прози містив у літературно-науковому місячнику “Промінь” в Чернівцях (1920-1923). В Канаді його вірші та етюди друкували — “Український Голос”, “Новий Шлях” та інші часописи. Спершу тематика його творчости була “старокраєва”, але впарі з востанням у канадійський ґрунт присвячував її теж новому сточенню і пробував навіть писати поезії анґлійською мовою, які друкувались в часописах Едмонтону.

Олександр Луговий, справжнє прізвище Олександр В. Овруцький-Швабе (1904-1962), син східної України, виявив свій літературний талант у повісті, хоч починав з драми. В 1936 р. він видав свою першу драму в Канаді, п. н. “Віра Бабенко” і в 1938 р. “Листопадову Ніч” та “В днях слави”, драму з часів революції й війни у Східній Україні, у 5-ох відслонах. Одна з перших його більших повістей, чи “Чорні хмари з-за Прип’яті”, в якій змальовані козацькі часи після смерти Б. Хмельницького. Підготовляв трилогію з часів Першої світової війни п. н. “Огнем і кровю”. Працював теж над канадською тематикою. В 1946 р. вийшла друком його повість із життя українців у Канаді п. н. “Безхатний”. Розробив теж широче полотно нової повісти з канадійського життя “У світі за долею”. Цікавився наукою та журналістикою. В 1942 р. видав історичні нариси п. н. “Визначне жіноцтво України”, а в 1947-1949 рр. “Українську Родину” (популярний журнал літератури та історії), в якому містив “Літопис історичних подій по державах” і в ньому віддав багато місця Канаді та українському в ній життю.

Григорій Мазурик (1898-1963), теж вояк Української Галицької Армії, прибув до Канади в 1926 р. Як учитель, вів “Рідну Школу” та працював, як кореспондент кількох часописів. Писав вірші й оповідання, які здебільша були друковані в “Канадійському Фармері”, що його торонтонським кореспондентом працював повних 30 років. Окремо появилася його розвідка “100-ліття Заповіту Шевченка” (1944). Під псевдом Гриць Отрута містив теж у різних часописах і календарях українців Канади бистрі своєю обсервацією та беззакидні з літературного боку сатири, а деякий час видавав і редагував часопис — місячник “Вісті Українського Робітничого Союзу”, якого був представником на Сх. Канаду. Був він співосновником і секретарем Спілки Українських Журналістів у Торонті.

Стефан Семчук (1899-1984) приїхав до Канади в 1928 р., після тео-

логічних студій у Львові і Перемишлі та п'ятьрічної священничої праці в Західній Україні. Вельми активний церковний діяч у Канаді та ревний душпастир, був творцем і організатором Братства Українців Католиків Канади та редактором численних видань цієї організації. Довгий час працював у Саскачевані і згодом у Вінніпегу. До Канади прибув уже з літературним стажем. В 1924 р. у Львові видав збірку поезій "Метеори", в 1927 р., в Жовкві пісні зриву п. н. "Воскресення", які в більшості були сконфісковані польською владою; у тому ж році вийшла друком ще одна його збірка, але вже оповідань п. н. "Пророки". На американській землі видав "Фанфари" (Чикаго, 1931) та після довгої мовчанки збірку поезії і прози "Канадійська рапсодія". якої тематика тісно пов'язана з канадійським оточенням. У 1965 р. побачили світ його "Рефлексії", в 1966 "Жерела" і в 1967 "Поєми". В останній збірці більш, як третину всієї публікації займає "Пісня Канади", що оспівує не тільки канадійську весну, Схід Канади, Саскачеван та Червону Ріку, але теж канадських "хліборобів", "Озеро Ірі", "Озеро Васкесію" та славетну "Ніягару". Це дань сторіччю Канади. С. Семчук,—один з найбільш талановитих українських поетів Канади, що глибоко вжився в канадійський ґрунт. Від 1971 р. появились такі його поетичні збірки: "Сотворення", "Поєзія і проза", "Світлість думки", і "Навколо світа".

З наукових праць друкувалися його "Начерк українського письменства" (1948), монографія "Митрополит Рутський" (1967) та ще дещо, редагував місячник "Бюлетень БУК" і довгі роки двотижневик "Будучність Нації".

Наталка Когуська (1905-) прибула до Канади в 1928 р. з Вишнівця, Крем'янецького повіту. Своє літературне перо виявила у прозі. Оpubлікувала новелю "Мати", історичну повість з визвольних змагань 1918 року п. н. "В полеті до волі" та з наукових праць "Релігійні мотиви в творчості Лесі Українки". Опрацювала також історію Союзу Українок Канади, що появилася з нагоди 25-ліття цієї організації, п. н. "Чверть століття на громадській ниві", історію організації СУМК, зрештою працює як гол. редактор жін. місячника "Промінь", що є органом СУК.

Побіч названих талантів, своєрідних індивідуальностей в українсько-канадській літературі, можна б віднотувати ще низку більших і менших літераторів, які, працюючи в обговорюваній добі, внесли меншу, чи більшу цеголку в канадсько-українську мистецьку мозаїку. З них варт згадати хоч би такі імена, як Доця Янда, вихованок Інституту П. Могили, яка пише в двох мовах, а за деякі твори в англійській мові дістала навіть нагороди, Андрій Трух, Йосиф Саїк, Іван Яців, О. Максимчук, Віктор Купченко, Іван

Корчинський, Василь Казанівський, О. Даркович, П. Остапчук ⁵⁾, П. Гнатів, М. Даркович, Йосип Візнюк, М. Романова, Т. К. Павличенко, який видав окрему збірку поезій п. н. “Дух нації”, В. С. Склепович, В. Бабієнко, С. Курилів ^{**)}, Михайло Стечишин ^{***)}, Дмитро Захарчук, П. Ківшенко (його твір “Безбатченко”, 1927) та інші.

Серед менших і більших постатей українсько-канадської літератури висувається на чолу **Микита Мандрика** (1886-1979), небуденна індивідуальність в українсько-канадській літературі. Прибув до Канади в 1928 р. з Праги, де викладав на Українському Соціологічному Інституті право і політичні науки. Був там теж ангажований у політичну діяльність, як колишній член Української Центральної Ради. Політична і наукова праця полонила його у Вінніпегу до решти. Видавав тут часопис та працював над такими суто науковими працями, як “Теорія господарської демократії”, “Історія української кооперації”, вже раніше видавши “Історію конзульських інституцій” та інші. Поруч цієї суспільно-наукової праці працював над поезіями, з якими ніколи не розставався й мав теж у цій ділянці поважний дорібок. Хоч письменницьку працю почав у 1901 р., перша книга його віршів п. н. “Радомисль” появилася в 1916 р. Після цієї збірки прийшли чергові, як “Книга гніву” (1917) і “Пісні про анемону” (1917). Найбільше віршів помістив у різних часописах в Україні (“Рада”, “Рідний Край”, “Українська Хата”, “Кубанська Зоря”, “Нова Україна”), і в ряді повоєнних періодиків в Європі та Канаді. З численних перекладів М. Мандрики знаний переклад поеми Лонгфелова “Гайавата”. Коли в 1940 р. зорганізував у Вінніпегу Товариство Української Культури, видав першу “Антологію Українського Письменства в Канаді”. За громадською працею і в турботах дня поетичний талант поступався реальним вимогам, але коли М. Мандрика пішов у затишшя життя, вернувся знову до своєї музи і в 1958 р. появилася його збірка “Золота осінь”, в 1959 р. “Радість”, в 1961 р. “Симфонія віків” та в 1965 р. “Сонцезвіт”. Окремими виданнями появилися п’ять поем: “Мазепа” (1960), “Канада” (1961), “Україна” (1963), “Мандрівник” (1965) та “Вік Петлюри” (1967). Всі збірки та поеми стрінули дуже теплої критику. На 80-му році свого багатого і творчого життя д-р М. І. Мандрика опрацював в англійській мові “Історію української літератури в Канаді”. В цій же мові на-

⁵⁾ Невтомний організатор театральних ансамблів, режисер і добрий актор, написав і видав більш десятка власних п’єс та комедій, що були часті на сценах українських організацій, м. і. “В пазурах Чека”, “Слово як горобець” і т.д.

^{**)} Написав повість “Проклія матері” (1936).

^{***)} М. і. видав “Байки”, деякі із яких можна рівняти з мелодійністю співомовок С. Руданського.

писав уже раніше кілька брошур, як от “The Ukrainian Question” and “The Ukrainian Refugees”. Врешті своє 85-річчя відмітив Мандрика окремою збіркою “Вино життя”.

Марксистська група

У 20-их роках діяла в Канаді група літераторів, про яку ми згадували тільки загально в першому розділі, та яка оформила себе в так званий “Заокеанський Гарт”. Групу цю організував **Мирослав Ірчан** (1896-1934), талановитий письменник, що прибув у 1923 р. до Канади з еміграції в Чехословаччині. Своїми політичними переконаннями він основно різнився від інших політичних емігрантів-літераторів, про яких мова була в попередньому розділі. Сам він учасник українських визвольних змагань, але на еміграції переорієнтувався на марксистські позиції. В Канаді став, як ми вже згадували при пресі, редактором двотижневого журналу “Робітниця” і з нього в літературній та політичній площині впливав на довкілля. Варт згадати, ще уже до цього часу співпрацював близько в літературній площині з марксистською пресою, а коли прибув до Канади, став, завдяки своєму талантові, духовим лідером групи літераторів тих самих поглядів.

Другим видним лідером цієї групи був **Іван Кулик**, що перебував в Оттаві на пості радянського консуля. В Україні належав до літературної групи Харкова п. н. “Гарт”. Ідеологічні заложення цієї групи з’ясував теж і на сторінках “Українських Робітничих Вістей”. Писав також під псевдом Василь Роленко. Е. Ірчан і І. Кулик у половині 1924 р. оформили “Заокеанський Філіял Гарту”. Група не була чисельна, але вельми рухлива та продуктивна. В провіді цієї групи, крім названих, були ще — Люціяна Піонтек, дружина І. Кулика, Матвій Полович, Матвій Шатульський, який писав під псевдом М. Волинець, та М. Семанців (М. Синьоверголець). Всі вони рішили прийняти “без будьяких застережень ідеологічну платформу і статут Спілки революційних пролетарських письменників “Гарт” на Радянській Україні” ⁶⁾. Як відомо, харківський “Гарт” був під впливом Миколи Хвильового, що в 1925 р. створив “Вапліте” (Вільну Академію Пролетарської Літератури). Як тільки харківський “Гарт” перестав існувати, канадська група назвала себе “Заокеанським Гартом” і діяла аж до часу, коли І. Кулик залишив дипломатичний пост, а М. Ірчан виїхав у 1929 р. на Україну. Обидва вони в 30-их роках були суджені за буржуазний націоналізм і фізично зліквідовані.

⁶⁾ Одна з восьми постанов конституючих зборів, що відбулися у Вінніпегу, в дні 24 серпня 1924.

Перебуваючи в Канаді, М. Ірчан опублікував оповідання “Карпатська ніч” (1924) і новелі “Проти смерти” (1927), в яких є канадські сюжети, зокрема в циклі оповідань “Поміж людьми”, але найбільш відомі були його драми, ставлені на сценах ТУРФДомів, — “Безробітний”, “Бунтар”, “Нежаданий гість”, “Дванадцять”, “Родина щіткарів”, “Підземна Галичина” і “В бурянах”. Писав теж політичні статті, спрямовані проти українських поселенців національної орієнтації і підписував їх псевдами Іван Сивульський, Гр. Лелик, Юрко Ропша, Івась Незаможний та інші. З метою поборювання національної групи написав теж комедію “Товариство Пшик”.

Іван Кулик знав життя імігрантів у ЗДА і Канаді, бо й сам був імігрантом до ЗСА в 1914-1917 рр. В часі війни виїхав до Європи і тут, в Україні, включився в комуністичний рух, що й дало йому змогу після війни приїхати до Канади на становище консула ССРСР. Звідти і його пізніший твір “Записки консула” (Радянський письменник, Київ, 1958) — оповідання і нариси, в яких багацько канадської тематики. Долю імігранта описав у “Пригодах Василя Роленка”; створив теж цикл віршів “Канада”, а в збірці п. н. “В оточенні” є, м. і., поеми “Ніягара” та “Прерії”. В останній поемі оспівав очайдушну боротьбу індіян та метисів під проводом Луї Ріела. Під час свого побуту в Канаді зробив низку перекладів, які опісля появилися в Україні окремою “Антологією американської поезії”.

У середовищі марксистської групи працювали ще такі більш і менш талановиті автори, як Андрій Понур, Михайло Гарасимчук, Іван Микитин, Василь Босович, Семко Подільський, О. Звонець, Яків Манчурак та інші. Виступали вони з віршами, рисами, оповіданнями, новелями, але більшість їх творчости позначена спеціальними мотивами, політичними тенденціями, або простою марксистською пропагандою. Є теж кращі спроби, які мають тривкішу вартість. Всі вони співпрацювали в марксистських періодиках у Канаді, про які мова була на іншому місці.

Англо-саксонська група

В історії українсько-канадської літератури другої доби є кілька видних англосаксонських індивідуальностей, що своєю працею багато причинилися до кращого розуміння цієї літератури серед канадського загалу. Сюди належать, поруч менш відомих інших, перш за все д-р А. Й. Гантер, Персивал Кунді, д-р Ватсон Кіркконнел. Ця трійка, як і Е. В. Томпсон і Флоренс Рендел Лайвсей у піонерській добі і пізніше, дала своїми перекладами українських

творів поважний вклад у загально-канадську літературу і познайомила багатьох зі скарбами українського слова і літератури.

Д-р А. Й. Гантер (1868-1940) належить до тих піонерів не-українців, що з українськими піонерами провів багато років свого життя. Побачивши позитиви своїх співжителів, став їх шанувати та своїм словом намагався причинитися до того, щоб англomовний світ побачив українську спільноту у правдивому світлі. Його праця *"A Friendly Adventure"* обговорює різні аспекти українського життя, в ній багато симпатії для духа і праці українського піонера в Канаді. Разом зі Зигмонтом Бичинським переклав теж деякі твори Шевченка і видав їх своїм коштом п. з. *"The Kobzar of Ukraine"* (1922). Згодом видав в українській мові ще наукову розвідку *"Студія філософії"*, *"Життєві засади євангеліків"* (1926) та *"Історію Пророків"* (1927). Працював довгий час, як співробітник релігійного часопису *"Канадійський Ранок"*. Виголосив теж сотні доповідей перед англomовною публікою про українців, їх історію та літературу, що їх знав дуже добре. В Тулоні, Манітоба, вів лічницю та дві бурси для української молоді, там теж помер і його іменем названо лічницю в цім містечку.

Коли А. Й. Гантер захопився був Т. Шевченком, інший пресвітеріанський місіонер, **Персівал Кунді** (†1949), що був довший час керівником місії серед ново-канадійців на заході Канади, захопився Іваном Франком. У 1932 р., він опублікував уже збірку перекладів творів І. Франка п.н. *"A Voice from Ukraina"*, попередивши її вступом про життя, працю та значення Івана Франка серед українського народу. В пізніших часах перекладав також твори Лесі Українки, іншого велета української літератури. Крім цього писав літературно-наукові нариси, які містив в *"Ukrainian Quarterly"* в Нью Йорку, ЗСА. У ЗСА прожив і решту свого життя, а вже після смерті були видані його твори *"Ivan Franko, the Poet of Western Ukraine"* (1949) and *"Spirit of Flame"* (1950).

Українською літературою цікавилися ще такі пресвітеріанські діячі, як **Дж. А. Кармайкл**, **проф. Дж. Грайс**, **д-р С. В. Гордон** (Ралф Коннор) та інші. Р. Коннор написав ще в 1910 р. довший нарис *"Форінер"*, в якому відвів багато місця українським імігрантам. Свої помилки в цьому нарисі намагався виправити згодом у дальшій праці серед української спільноти в Канаді ⁷⁾.

Найбільшим авторитетом української літературної ділянки для англо-саксонських канадців є д-р **Ватсон Кірконнел** (1895-), колишній професор Манітоба Каледж у Вінніпегу та президент

---

⁷⁾ Рецензія В. і М. (В. І. Мігайчук — М.Г.М.), Манітоба Фрі Пресс, 25 січня 1910.

Акадійського університету у Волфсвилі, Нова Скошія. З-під його пера вийшла низка літературних статей, нарисів та критичних оцінок на теми літератур східно-європейських народів у Канаді і серед них віддає він українській та українсько-канадській літературі чільне місце. Д-р В. Кірконнел перший у Канаді дав високу оцінку піонерської літератури (*Canadian Overtones*, 1935).

Елементом “третього складника” Канади він посвячує свої думки у праці “*Twilight of Liberty*”. Про літературу слов’янських народів він дописує до “*Slavonic Review*” в Лондоні, до “*University of Toronto Quarterly*” та до інших. Крім літературних статей та більших праць д-р Кірконнел написав також ряд публіцистичних і наукових розвідок про різні аспекти українського життя в Канаді. Сюди належать: “*Canada, Europe and Hitler*” (1939), “*The Ukrainian Canadians and the War*” (1940), “*Our Ukrainian Loyalists*” (1943), “*The Ukrainian Agony*” (1946), “*Seven Pillars of Freedom*” (1949) та інші.

До найбільших літературних праць д-ра Кірконнела з ділянки української літератури належать його переклади Шенченкового “Кобзаря” та “Антологія українських поетів”, що їх він довершив у співпраці із згадуваним уже д-ром К. Андрусичином у 1963 р. Немає сумніву, що В. Кірконнел своїми численними та переконливими творами багато спричинився до того, що канадська спільнота пізнала краще історію, літературу та громадське життя своїх співжителів українців. І з цього погляду д-р Ватсон Кірконнел є безперечно одним з найкращих зразків канадської ідентичности.

* * *

Закінчуючи другий етап літературного розвитку українців Канади, мусимо з притиском наголосити, що це багатий етап. Розвоєва тенденція — зображувати почування своєї спільноти в материнській та державній мовах, — позначена в цій добі, вказує на поважний інтеграційний процес, як з боку українців, так і з боку англосаксонської спільноти. Зміст перших і форма другої поєднуються в поетичному вияві. Сильну перевагу в цій добі має і далі творчість в українській мові, — не тільки піонерські співці, але й творці, що виростили і виховувались в Канаді, дають у цій мові вияв своїм глибинним почуванням. Перед у цій групі веде все ще середовище Інституту Петра Могили в Саскатуні, з якого вийшли, як ми згадували раніше, справжні таланти, що мали не малий вплив на загальне українсько-канадське оточення. Якщо йдеться про англосаксонську групу та її відношення до української літератури і громадського життя, то найглибше та найширше цікавилася цим відтинком група діячів, що стояла на чолі Пресвітеріянської, пізніше Об’єднаної Церкви. Ці діячі вмiли схоплюва-

ти розвоєві духові процеси українців-канадців, передавати їх у загальну канадську площину та виносити теж важливу науку зі своїх зацікавлень та дослідів. Вони з об'єктивного зацікавлення ступнево перейшли в підметну співпрацю, добуваючи для канадської спільноти вартості т. зв. третього елементу, які досі були заховані від очей пересічного громадянина. Молоде українське покоління, що виростало й виховувалось у цій країні, йшло в авангарді цього нового етапу історії, та нових інтеграційних процесів, — у великій мірі вони підсилювали гони самобутнього українсько-канадського росту.

Якщо йдеться про якість поетичної творчості, помітні в ній у другій добі милеві кроки вперед. На місце піонерських віршів, що були часто чистим фолкльором, або сурогатом поетичної творчості, приходять у ній глибинні почування з національними, державними та загально-людськими мотивами, помітна теж різnorodність зацікавлень, літературні школи та течії. Реалістична школа домінує в прозі, а знова патріотична лірика в поезії. І ще одне цікаве явище в творчості цієї доби: Повна самобутність, без будьяких спрямувань у політичній, чи матеріальній площині, зокрема в національній течії. Вона зударялася часто з новим струмом, що його ми назвали марксистським і який стояв під сильним політичним впливом інтернаціоналізму.

Історична Секція УВАН (1974).

**Зліва: інж. Андрій Качор, д-р М.Г. Марунчак, сенатор Павло Юзнк,
о. д-р О. Баран, д-р О. Герус**

Живі зв'язки з землею батьків

Культурна ідентифікація українців проходила також по лінії живих зв'язків. Українці Канади вдержували близькі зв'язки з землею своїх батьків не тільки при помочі листування зі своїми рідними. Багато українських часописів приходило до Канади з-під різних займанщин. Найбільше зі Львова: Товариство “Прогресива”, Видавництво “Червона Калина”, видання Івана Тиктора та “Батьківщини” заповняли бібліотеки українців-канадців. Значно менше друкованого слова приходило з Буковини й Карпатської України. Члени й прихильники Українського Національного Об'єднання поширювали видання ОУН, як “Сурма”, “Розбудова Нації”, “Гуцульський Курінь” та інші, які були на індексі в Західній Україні та які видавано на еміграції в Європі. ТУРФДім поширював видання зі східних областей. Преса і книжки з рідних земель приносили вісті про життя-буття українського народу. Проте, вся ця преса з Польщі та з УРСР приходила цензурована і не про все можна було з неї довідатися, зокрема, якщо йшлося про політичні події. Найкращі були такі живі зв'язки, живі люди.

Уже на заранні міжвоєнної доби, як нам відомо, прибув до Канади **Іван Боберський**, один із чільних педагогів та суспільних діячів Західньої України. Прибув він до Канади, як відпоручник українського організованого життя у Львові, з апелем допомогти визвольним змаганням та тисячам політичним емігрантів, розкинутих у різних країнах Європи. Тісно співпрацював він з Урядом ЗОУНР і коли в 1922 р. було створено представництво ЗОУНР в Канаді, на чолі з д-ром Осипом Назаруком, І. Боберський став секретарем цього представництва. Своім авторитетом впливав дуже позитивно на екстремні течії та зумів об'єднати увесь національний загаль докола акції Українського Червоного Хреста та Центрального Комітету. Після ліквідації представництва І. Боберський став на працю в Кунард Лайн і багато енергії віддав Товариству Опіки над українськими поселенцями ім. св. Рафаїла. Він перший з українців у Канаді взявся солідно за опрацювання української статистики в цій країні та підготову матеріалів до історії українців Канади. Їздив по Канаді з доповідями, збирав усякі пам'ятки та перекладав інтерв'ю. Перший підготував “Літопис Канадійських Українців”, статистику українських церков, народних домів і читалень, мав велику колекцію рідкісних піонерських

світлин. Зготував також мапу Канади з поселеннями українців першої і другої доби. Багато з його матеріалів друкують в різних альманахах-календарях, деякі залишилися в його архіві, який зберігався в "Бібліотеці Канадіяни", названої його іменем. В 1931 р. виїхав до Європи і звідти надсилав дальші матеріали про українців Канади. Відвідував Канаду в 1932 і 1937 рр. Помер у Югославії. Можна сміло сказати, що проф. І. Боберський був першим відданим дослідником українського минулого в Канаді.

Митрополит **Андрей Шептицький** відвідав українців удруге в 1921 році. Він близько цікавився і знав докладно історію своїх земляків у цій країні, зокрема їх релігійні ускладнення. Крім перегляду дієцезії відвідав церковних ієрархів та державних мужів Канади. Хотів також зорганізувати поміч українським воєнним сиротам у Галичині. Деякі місцевості, м. і. Едмонтон, дали дозвіл на публічні збірки для тієї цілі. У своїх проповідях та виступах на бенкетах у його честь інформував цей ієрарх канадців про ситуацію в Україні.

У 1922 р. завітав до Канади д-р **Осип Назарук**, міністер закордонних справ ЗОУНР. Він об'їхав усю Канаду та освідомляв своїх земляків про потреби ЗОУНР та уряду Євгена Петрушевича на еміграції і при цьому перевів Позичку Національної Оборони. Збирав теж матеріали до історії українців Канади та написав окрему студію про їх життя, про що вже згадувано в іншому місці. Як відомо, брав він також участь в оформленні Товариства Українських Письменників і Журналістів.

Перші повоєнні роки були не тільки багаті у відвідини чільних українських церковних і політичних достойників. В грудні 1923 р. завітав до Вінніпегу **Український Національний Хор з Європи**, під батугою проф. Олександра Кошиця, що продовжував працю славетної Республіканської Капелі, у свій час мистецького амбасадора Української Народної Республіки на європейському та американському континенті. Хоч очарував пісню своїх земляків та зацікавив українською музикою та пісню їх співгорожан. Хор дав у двох днях три концерти, з того один для шкільної молоді. Рецензії на виступи були повні суперлятивів, а українці Вінніпегу гостили хор на трьох окремих бенкетах. Такі самі успіхи були в інших місцевостях Канади. О. Кошиць відвідав Канаду вдруге в 1926 році і викликав знову справжнє зацікавлення українським вокальним мистецтвом у музичних колах Канади.

Про відвідини д-ра **В. Бачинського**, **о. Й. Жана** та д-ра **В. Константиновича** була мова у вступному розділі цієї доби, у зв'язку з проблемами т. зв. другої іміграції до Канади ¹⁾.

1) Див. окремий розділ "Іміграція та імміграція між двома світовими війнами".

Два роки після перших відвідин Українського Національного Хору у Вінніпегу приїхав до Канади на відвідини мистець українських народніх танків **Василь Авраменко**. Свої виступи, доповіді і навчання почав зі Сходу, організуючи в кожній українській колонії школи танків. Виступи В. Авраменка і його шкіл були масові та блискучі, похвальні рецензії засохували його до дальшої праці. Повних три роки перевів він з молоддю на систематичних вишкільних курсах. За якийсь час вишколив кращих учнів на фахових інструкторів, які продовжували навчання в місцевих танкових школах, звичайно організованих при Читальнях, Народних Домах, чи парафіях. У 1928 р. В. Авраменко виїхав на працю до ЗСА, залишаючи на місці в Канаді відданих жреців танкового мистецтва. В ряди годи приїздив на відвідини своїх учнів. Врешті на кілька років до Другої світової війни став організувати продукцію українських фільмів “Наталка Полтавка” та “Запорожець за Дунаєм”.

До популяризації української пісні причинилися також виступи **Сальомеї Крушельницької**, визначної української оперної співачки, що її українці Канади запросили до Канади, користаючи з її побуту в ЗСА. Виступила вона тільки з двома концертами в 1928 р., у Вінніпегу і Торонті. Вся канадська преса в суперлятиввах писала про ці її виступи та про українську пісню.

Другою жінкою, що завітала з України до Канади після Першої світової війни, була сенаторка **Олена Кисілевська**, передова діячка жіночого руху й редакторка часопису “Жіноча Доля” в Західній Україні. Відвідувала вона передусім жіночі організації і в Канаді провела літо 1929 р. У своїх доповідях інформувала вона про жіночий рух в Європі та затіснявала зв'язки між канадським і європейським жіноцтвом. Про свої враження з Канади написала вона цінні репортажі в “Жіночій Долі” та календарях цього часопису.

Про працю “Рідної Школи” в Західній Україні доповідав **Лев Ясінчук**, який подорожував по Канаді і ЗСА в роках 1928 і 1929 та переводив фінансову допомогу на розбудову рідного шкільництва. Про цю свою подорож та працю українців за морем написав Л. Ясінчук обширну книжку “За океаном”, в якій багато цінного матеріалу до історії українців Канади.

Окрему категорію відвідувачів творили політичні діячі, які вели політичну та дипломатичну акцію в Європі та на американському континенті за визволення України, зокрема активну діяльність виявили колишні військовики, які станули на чолі Організації Українських Націоналістів. Від імені цієї організації, як знаємо, приїхав був у 1929 р. до Канади найперше голова проводу ОУН полк. Євген Коновалець. Він не влаштовував публічних виступів, але

відбув низку переговорів з провідними членами Української Стрілецької Громади та Союзу Українців Самостійників.

Акцію в цілі співпраці УСГ та СУС, що її залочатував Є. Коновалець, продовжував **Омелян Сеник-Грибівський**, теж видний член Проводу Українських Націоналістів в Європі ²⁾). Прибув він при кінці 1931 р., мав публічні виступи в системі Української Стрілецької Громади та ряд основних розмов з проводом Союзу Українців Самостійників. Співпрацю зі СУС-ом пробував налагодити ще інший член ПУН полк. Р. Сушко (М. Мельничук), який перебував у Канаді 1932 р. За його активною підтримкою, як це було вже відомо, було зорганізоване у Канаді Українське Національне Об'єднання (УНО) ³⁾). Всі ці діячі інформували докладно земляків у Канаді про підпільну організацію ОУН, яка розгорнула була активну політичну роботу на західно-українських землях у 30-их роках, потребувала фінансових засобів і українці-канадці щедро відгукувалися на їх заклики.

Зв'язки ОУН з українцями Канади, що їх започаткував був полк. Є. Коновалець, продовжувалися всю міжвоєнну добу. В 1935 р. прибув до Канади **ген. Микола Капустянський**. Він повних десять місяців відвідував більші українські колонії та нав'язав ближчі контакти з канадськими військовими діячами. Англomовна і франкомовна преса обширно писала про "першого українського генерала" в Канаді, який інформував усіх про визвольні змагання українського народу. Господарем його поїздок була УСГ та УНО. Два роки пізніше, бо в 1937 р., прибув до Канади на Ювілейний З'їзд УСГ в Саскатуні ще інший український військовик, **ген. В. Курманович**, кол. міністер війни ЗОУНР. Були й інші. Всі вони вносили своїми інформаціями та акціями важливий психологічний момент культурного і політичного зв'язку українських поселенців Канади в допомогу рідному материкові.

Коли згадані досі вдержували зв'язок передусім з Українською Стрілецькою Громадою (УСГ) та опісля з Українським Національним Об'єднанням (УНО), відвідини **Гетьманича Данила**, сина гетьмана Павла Скоропадського, голови гетьманського руху на еміграції та гетьманського престолонаслідника в Україні, посилили активність Союзу Гетьманців Державників у Канаді, що й спонзорював поїздку Данила Скоропадського при кінці 1937 р. і з початком 1938 р. Поїздка була одним великим успіхом та зацікавила навіть канадські консервативні кола визвольними справами України. Про побут цього представника монархістичного руху в

²⁾ Мих. Стечишин: Союз Українців Самостійників і об'єднання українського народу, Вінніпег, 1933, стор. 22 та наступні.

³⁾ Альманах УСГ, 1928-1938, Саскатун, 1938, стор. 31.

Канаді появилася згодом окрема книга “За Україну”, яка є цінним причинком до історії українського організованого життя в Канаді.

Приїздили до Канади й репрезентанти українського соціалістичного руху. Найчільнішими з них були — **Никифор Григорій** та **Микита Шаповал**, визнавці народного й антимарксистського соціалізму та члени Української Соціалістичної Революційної Партії, в центром у Празі, Чехословаччина. Обидва згадані політики були й видатними науковцями та зуміли легко добитися контактів з науковими колами Канади. Н. Григорій (писав під псевдом Гр. Наш) мав низку викладів на політичні і соціологічні теми. Вперше відвідав він Канаду в 1927 р. і вдруге в 1939 р., коли був на поїздки по ЗСА. Про поїздку Микити Шаповала, творця Українського Соціологічного Інституту у Празі, згадували ми вже у зв’язку з оформленням Українського Трудового Об’єднання. Соціалістичний, антимарксистський рух звали тоді теж “шаповалівським” від імені цього визначного діяча.

Окрему категорію відвідувачів українців у Канаді, у 30-их роках, творили діячі науки та мистецтва.

В іншому розділі відночували ми вже ім’я знаного соціолога та націолога **О. І. Бочковського**, який прибув до Канади в 1936 р., як делегат Товариства Прихильників Української Господарської Академії у Подєбрадах, Чехословаччина. Він ознайомлював українців Канади з працею цієї науково-виховної установи та водночас сам студював соціальну проблематику українських поселенців, відвідавши понад сотню місцевостей і виголосивши стільки ж доповідей. Його цінні оглядеві статті про українців у Канаді розкинені по всій українській пресі. Згодом О. І. Бочковський видав працю п. н. “Соборними силами — за українську політехніку”, в якій схопив вклад українців Канади в розбудову цієї установи.

Гостили українці Канади теж видатного українського історика **Дмитра Дорошенка**, який був під час Першої світової війни міністром закордонних справ Української Держави та був професором університетів у Празі та Варшаві. Інститут ім. Петра Могили в Саскатуні запросив його з доповідями в 1937 р. У тому ж році він дав п’ять-тижневий курс української історії для української молоді в Едмонтоні, який зорганізував Інститут ім. Михайла Грушевського. Крім цього виступав з доповідями в Ріджайні, Саскатуні, Вінніпегу, Торонті й Монтреалі. В 1938 р. Д. Дорошенко прибув до Канади на поновне запрошення і на цей раз викладав в Едмонтоні історію української літератури.

В останніх кількох роках перед самою Другою світовою війною відвідали Канаду такі видні українські мистці з Європи, як Василь

Ємець, Михайло Голинський, Антін Рудницький, Марія Сокіл, Ольга Лепкова ⁴⁾).

Кобзар-бандурист **В. Ємець** відбув своє перше турне по Канаді в 1936 р. і повторив його в 1939 р., відкриваючи перед земляками та їх спів-громадянами красу старовинного інструменту кобзи-бандури.

Михайло Голинський, оперний співак — тенор європейських сцен, полонив у Канаді українською піснею тисячі слухачів. Прибув він до Вінніпегу у 1938 р. безпосередньо з Галичини, опісля виїхав до ЗСА, але вернувся до Канади в 1940 р. Якийсь час знову концертував у ЗСА, щоб пізніше поселитися вже на постійне серед своїх земляків у Канаді. Тут відбув він низку успішних індивідуальних концертів.

Марія Сокіл і **Антін Рудницький** гостювали в Канаді в 1938 р. і задержалися тут аж до весни 1939 р. Оперне сопрано М. Сокіл виступала зі своїми сольовими концертами, при акомпаніюванні свого чоловіка Антона Рудницького. Обоє мистці працювали раніше в Харківській державній опері, де композитор А. Рудницький був якийсь час диригентом. Під час своєї подорожі переводили обоє збірки на Українську Народну Лічницю у Львові.

Приїздили на відвідини до Канади й деякі представники панівного режиму в УСРСР, які відвідували виключно систему ТУРФДім.

У наших підсумках про живі зв'язки зі Старим Краєм ми згадали чільніших відвідувачів з України, чи діаспори, що приїздили, як представники політичного, мистецького, чи наукового життя. Одні закликали до політичної, чи фінансової допомоги, інші інформували про українське життя в Європі і хотіли самі поінформуватися про Канаду та її умовини, зокрема ж про життя своїх земляків, ще інші прибували з рідною піснею, танком та музикою. В зустрічах з усіма ними витворювався психологічний контакт між українцями-канадцами і батьківщиною їхньої культури. Велику працю пророблювали зокрема ті мистці, які, крім згаданого психологічного моменту, презентували Канаді скарби української культури. Про цей вклад один з українських часописів у Канаді писав:

“На щастя, склалось так, що в останніх десятиліттях ми гостили в себе найкращих наших диригентів-композиторів, піяністів і танцюристів. І коли сьогодні наш нарід у Канаді відомий перед іншими народами в першій мірі за наш спів, музику і танець, то безперечно, що велика заслуга в тому тих мистців-артистів, які

⁴⁾ “Хто з українців в Європі відвідував Канаду”, “Українські Вісті”, Едмонтон, ч. 14, 1941.

зуміли представити перед чужинцями красу нашого мистецтва в найкращім його виконанні”⁵⁾.

Немає сумніву, що мистецькі виступи гостей мали теж додатний вплив на піднесення рівеня українського мистецтва в Канаді, яке жило тут у численних аматорських співацьких та театральних гуртках.

Своєрідною рівновагою на відвідини визначних індивідуальностей з України та Європи були відвідини визначних діячів українців-канадців в Європі. А виїздили туди духовники та громадські діячі, численні були теж відвідини рідних. Всі вони посилювали психологічні, культурні і політичні вузли в національній спільноті та тримали постійно свіжою культурну ідентифікацію українців-канадців з землею, звідки вони, чи їхні батьки прибули.

⁵⁾ “Українські Вісті” з 8 квітня 1941, ч. 14, стор. 5.

Посадник міста Торонта А. Егельтон підписує проклямацію
22 січня 1918 року (1985).

Зліва: ред. Василь Дідюк, Марія Калимін, д-р Павло Кіт, сп. Ізидор Борецький,
адв. М. Фіголь, посол Ю. Шимко, інж. Мирон Барабаш, Оксана Соколик,
о. П. Бублик, інж. Я. Соколик (голова відділу КУК в Торонті з 1984 р. —).

РОЗВОЄВІ ПРОЦЕСИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИВЕРШЕННЯ

Коли Український Центральний Комітет, при кінці 1923 року, перестав діяти й Українському Народному Домові у Вінніпегу не вдалося виконати доручення Українського Просвітно-Економічного Конгресу з 1923 р., — сформувати подібний, не було довший час між українськими церквами та організаціями Канади ближчого стику. Проте, життя йшло своїм порядком і на поодиноких відтинках локальні організації співпрацювали з собою. Вичувався тільки брак платформи ширших розмірів, всі були зайняті “своїми справами”. Саме в тому часі починають кільчитись думки про оформлення доміняльних організацій на базі релігійній, ідеологічній та політичній. Ступнево наростає тверде переконання про потребу таких організацій, а за ним і конкретне діло.

У попередніх розділах цієї історії ми обговорювали ці процеси в зв'язку з постановам перших таких організацій, як Українська Січова Організація, Союз Українців Самостійників та ще до того часу об'єднання комуністично-лівих елементів ТУРФДім. Крім названих організацій були ще й українські Церкви, — католицька, православна та євангельська, які мали свої доміняльні пов'язання. І тільки Український Червоний Хрест, який залишив таку блискучу сторінку праці в 1919-1923 рр., перестав діяти, бо і не було вже об'єктивних умов для його активності.

Та прийшов 1927 рік і літом цього року ненадійна повінь на Західних Землях України, зокрема в Галичині і Буковині, заляла водою цілі полоси землі, плоди землі та довголітні дорібки людей пропали. Українці зі Львова й Чернівців відієвалися до своїх земляків у Канаді і ЗДА про допомогу. В Канаді були негайно створені два комітети. Один з них, під назвою “Поміч Краєві” зорганізувала Централь Гетьманських Січей, яка у співпраці з ієрархом Української Католицької Церкви переводила збірки головно серед українців католиків, та послуговувалася при тому органом “Канадійський Українець”; другий, п. н. “Комітет Допомоги Українським Жертвам Повені в Галичині і Буковині”, діяв серед Української Греко-Православної Церкви і публічним речником його були “Український Голос” та “Православний Вісник”. Коли виявилось, що вислід був би куди ефективніший, як би обидва комітети співпрацювали з собою, створено Головний Комітет Товариства Українського Червоного Хреста і до екзакутиви його ввійшли

представники обох згаданих комітетів. Отже, створилася знову платформа, на якій роз'єднані організації і Церкви могли спільно співдіяти. Цей спільний комітет очолили такі піонерські діячі, як О. Дик, Я. В. Арсенич, І. Піддубний, О. Г. Гикавий, В. Балешта, А. Йонкер, С. Ковбель, В. Босий, З. Бичинський і М. Стечишин. І справді праця пішла вперед, Головний Комітет Товариства Червоного Хреста зібрав понад 50 тисяч доларів на допомогу потерпілим від повені. Співпраця тривала близько рік. По провінціях працювали провінційні комітети, які підлягали централі у Вінніпегу. Ця допомога — одна з блискучих сторінок української історії в Канаді.

Як тільки припинилася допоміжна праця УЧХ, українці канадці знову втратили можливість тіснішої співпраці. До якогось ступня актуалізувався значно пізніше Комітет допомоги українським політичним в'язням, який почав був свою працю в 1930 році ¹⁾, але наслідком розбіжностей між поодинокими організаціями вся його акція опинилася здебільша в руках нової іміграції, зосередженої біля Української Стрілецької Громади. Зрештою, довша дискусія про те, які обов'язки має українська спільнота супроти нової батьківщини та батьківщини батьків, відбувалася між “Українським Голосом” (середовище СУС) та “Новим Шляхом” (середовище УНО). Між “Православним Вісником” та “Канадійським Українцем” йшла завзята дискусія про церковні справи. “Український Робітник”, орган монархістичної орієнтації, дискутував з “Новим Шляхом” та “Українським Голосом”, які заступали республіканські ідеї. Але всі ці часописи вели спільну гостру кампанію проти комуністичної преси (“Українські Робітничі Вісті”, “Фармерське Життя” та інші), — в цьому відношенні національна преса та національні організації знаходили спільну мову і гостро виступали проти ТУРФДому та споріднених з ним організацій. До речі, в 30-их роках ця дискусія загострювалася остаточно і в часі публічних віч приходило навіть до взаїмних фізичних атак. Ненависть між національним та комуністичним таборами зростає ще більше, коли з під-большевицької дійсності в Україні стали приходити вісті про штучно викликаний голод, розстрілювання та виселювання на Сибір української інтелігенції, ліквідацію автономних прав України тощо. Вісті з України були настільки тривожні, що заставили національний табор черговий раз шукати спільних шляхів для дії. В різних більших осередках велися розмови про спільну національну акцію. До таких починів належала теж Українська Національна Рада у Вінніпегу, яка створилася з

---

¹⁾ Першим головою був адв. Дмитро Якиміщак.

Народний з'їзд в Саскатуні в 1918 році,
який вирішив майбутнє Української Греко-Православної Церкви (УГПЦ).

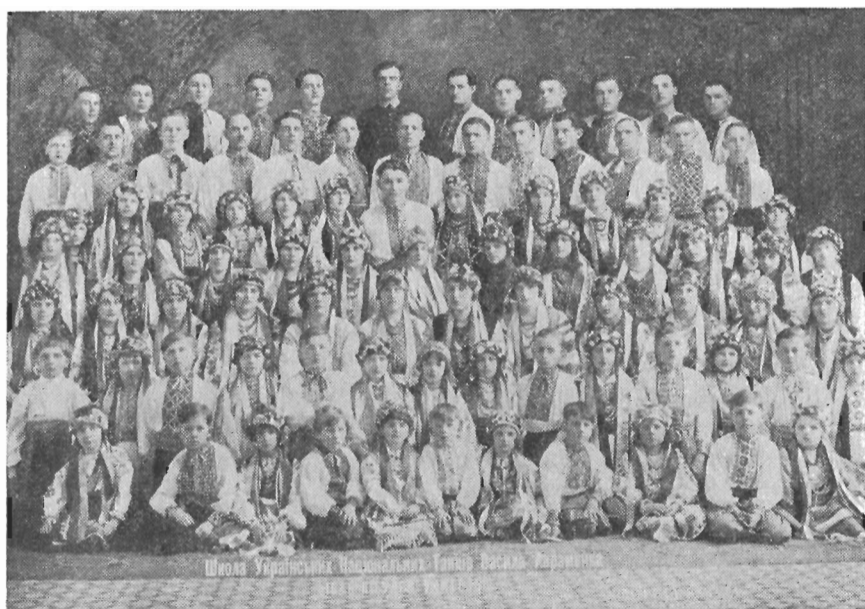
В першому ряді зліва: Василь Свистун, проповідник Зигмонт Бичинський й його дружина, Канора, Саск., д-р Володимир Сіменович, Чікаго, Осип Мегас, Саскатун, Григорій Сліпченко, Саскатун, Тарас Д. Ферлей, Вінніпег, Новосад-Паліш, Міччем, Саск. Посередині в третьому ряді Михайло Лучкович. (Світлина з архіву піонера Степана І. Порайка, Едмонтон).

Січова Школа в Йорктоні 1925-1926

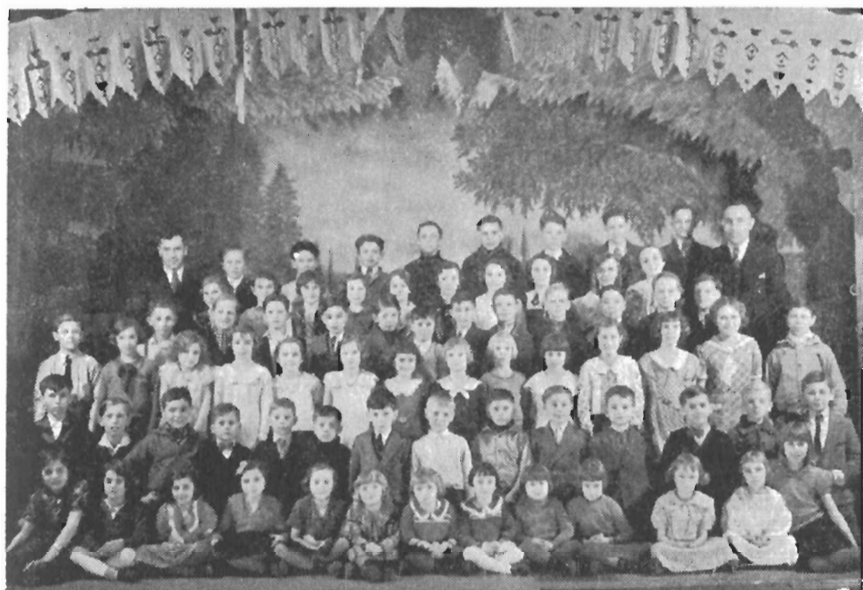
Українське Жіноче Товариство "Зоря" при Українському Народному Домі і Парафії св. Йосафата в Едмонтоні в 1941 р., (основане 1913 р.), голова Анна Прийма.

Школа Народних Танків Васця Авраменка в Монреалі, 1929, під кермою Івана Пігуляка

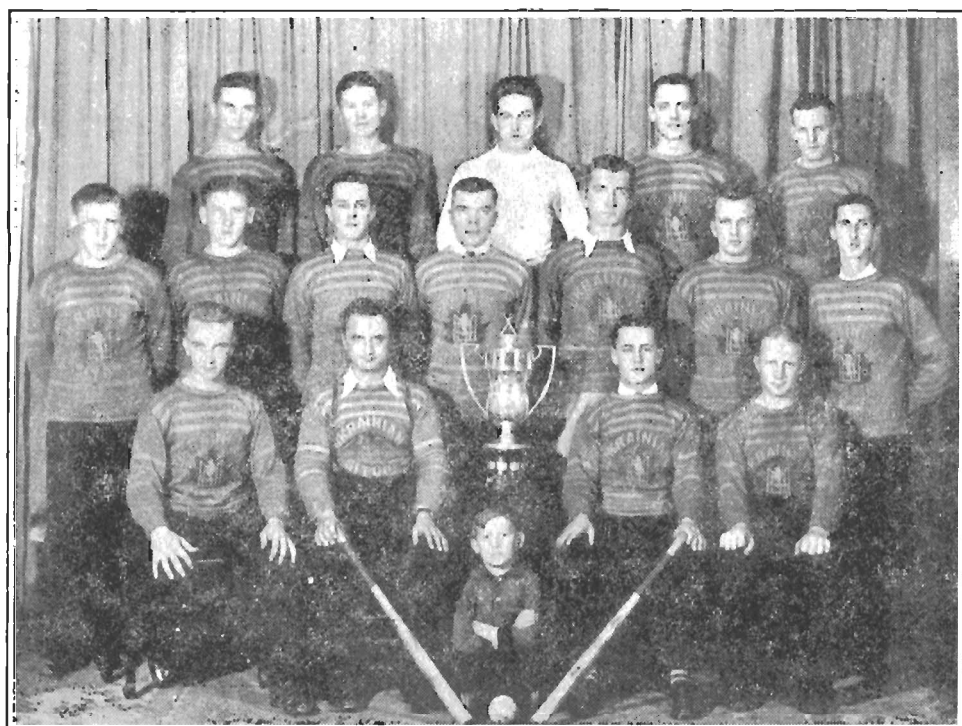
**Хор Українського Народного Дому в Едмонтоні під диригентурою
Осипа Прийма, 1940**

Рідна Школа при Читальні Просвіти в Саскатуні 1932, учитель Осип Прийма

Членство Українського Народного Дому в Торонті, 1929

Спортова дружина III Коша С.Г.Д. в Ошаві. В останньому ряді, четвертий зліва, Михайло Старчевський

ініціативи видних діячів. Їх заходом відбулися теж на весну 1933 р. довірочні наради і ці довели до згаданого центрального об'єднання.

Українська Національна Рада Канади

Українська Національна Рада видала заклик “До організованого українського громадянства в Канаді”, в якому заговорила про потребу українського центрального представника в цій країні. На вступі цього звернення УНРади читаємо: “Від часу, коли перестав існувати Народний Комітет (Український Канадійський Громадянський Комітет та опісля Український Центральний Комітет, —М.Г.М.), себто через останніх десять літ, давався серед свідомого українського громадянства відчувати брак національного представництва верховного осередка, що надавав би напрям на різних ділянках нашого життя, а в рішучих хвилях міг заговорити іменем цілого нашого свідомого загалу в Канаді, або бодай поважної його частини”.

Крім загального звернення, УНРада видала була ще дві декларації, а саме “Деклярація Української Національної Ради про оборону українських західних земель, неправно захоплених Польщею, Румунією та Чехословаччиною” та “Деклярація УНРади про комуністичну пропаганду серед канадійських українців”. Обі декларації були парекселанс політичними актами в допомогу визвольним процесам українського народу в Європі та перед Канадою. УНРада видавала свої матеріяли двомовно, друкуючи їх у власному “Віснику Української Національної Ради”.

В оформленні цієї установи взяли участь чільні організації міста, як Читальня “Просвіти”, Український Канадійський Інститут “Просвіти”, Т-во “Кобзар”, Товариство ім. Т. Шевченка в Сент Боніфас, Товариство ім. Т. Шевченка на Елмвуд, Запomoгове Братство св. Миколая, Рідна Школа ім. М. Шашкевича, Інститут ім. Т. Шевченка на Бруклендс, Товариство “Взаїмна Поміч”, Товариство Українських Січових Стрільців, Українсько-Канадійське Жіноцтво, Українське Трудове Об'єднання та інші. Кожна організація мала в УНРаді п'ять представників, але разом один голос.

Українську Національну Раду уважали за репрезентацію українського населення в Канаді, а в її склад могли входити тільки організації, які стояли на принципах незалежності українських земель, обстоювали ідею Української Соборної Держави та хотіли нести їй матеріяльну і політичну допомогу. Таке формулювання мети товариства виразно спрямовувало працю УНРади проти

комуністичного середовища, яке орієнтувалося на УРСР. Це сталося скоро відчутно і на політичному вічу УНРади у Вінніпегу, 16 липня 1933 р., між обома середовищами прийшло до відкритого зудару та справжнього й тяжкого рукопашного бою. Вважають, що перемога національного табору в цьому бої була зворотною фазою в агресивній дії прихильників інтернаціоналу, які з того часу йшли у відступ.

Українська Національна Рада намагалася поширити свої впливи на інші міста Канади, але, не зважаючи на наполегливі заходи, не вдалося їй цього добитися, бо існували вже тоді домінуючі засягу організації — СУС, УНО, БУК та СГД, що не хотіли визнати цього тіла за загально-політичний авторитет. Все ж Українська Національна Рада своєю працею підсилила в льокальних культурно-освітніх організаціях бажання мати загально-українське об'єднання в Канаді.

Очолював УНРаду довший час С. Скобляк; колегію її референтів творили — В. Біберович, К. Андрусин, Н. Козьмук, Г. Кузь, А. Йонкер, А. Пруська, Е. Ситник, А. Господин, М. Мандрика, Д. Будка, К. Грицишин, Т. Губицький, Г. Мудрий, Д. Равлик, В. Лах; у президії були — І. Байдак, П. Матвійчина, І. Цимбалістий, В. Когут, І. Коваль, В. Кошовський, Ю. Лигач, Д. Пташник, Г. Климків, Д. Микитюк, Н. Баран. У такому менш-більш складі УНРада працювала кілька років і керівну ролю в її структурі відіграв В. Біберович, головний інспіратор цього політичного об'єднання.

З кожним роком відмічувала преса переконання поодиноких громадян, а то й середовищ, що українці Канади повинні мати один координуючий чинник, який був би в загальних справах своєрідним диспозиційним центром спільноти. Проте, розбіжності між поодинокими домінуючими організаціями в різних справах ще були такі великі й довкола них йшла така завзята дискусія, що за цією атмосферою менших справ важко було й бачити основні й далекосяжні питання. Ці тимчасові й часто дрібні справи були в більшості рефлексією загально-української політики і їх слід уважати радше за кон'юнктурні явища. На специфічність завдань українців у Канаді звернув окрему увагу й визначний український соціолог проф. О. І. Бочковський з Праги, який при кінці своєї поїздки по Канаді заявив таке: "Українці повинні зійтися при круглому столі. В Канаді вони мають специфічне призначення. Вони повинні єднатися там, де ходить про загально-українські справи. Перед співгромадянами вони повинні виступати як українці, а не як члени поодиноких угруповань. Во-

ни повинні особливу увагу звертати на пропагування української справи між канадійцями”¹⁾).

Думки О. І. Бочковського були виявом історичного минулого українців у Канаді, де їх зовнішні виступи в піонерській і міжвоєнній добі були точними актами та зразками того, про що говорив гість з Європи. З перспективи часу можна сказати, що О. І. Бочковський тільки пригадував своїм землякам у Канаді цю довголітню їх філософію.

Події в Європі наказом до спільної дії

Коли українці Канади дізналися з весною 1938 р. про посилений наступ тодішнього польського уряду на Холмщину, руйнування її українських православних церков, ліквідацію Читалень “Просвіти” та інших культурних організацій, по більших українських колоніях у Канаді відбулися протестаційні віча, що й вислали письма й телеграми до домініяльного уряду в Оттаві, з проханням про інтервенцію.

Найбільш рішуче запротестував Вінніпег. Заходом усіх організацій та парафій, з підкресленням участі всіх деномінацій, відбулися наради у справі масової демонстрації. На нарадах обговорювано також проблему Конгресу Канадійських Українців, — питання, яке з уваги на скомпліковану організаційну ситуацію та потребу хвилини, покищо було відложено. Прилюдна демонстрація відбулася 18 червня 1938 р. Понад три тисячі українців, зі своїми ветеранами на чолі, взяли участь у цій маніфестації. Можна було б і не згадувати про цю подію, бо таких демонстрацій в різних місцях та різних часах було багато. Вінніпегська подія заслуговує на увагу тим, що дала початок рокам спільних розмов, за якими прийшло об'єднання всіх національно думаючих українців у Канаді. У справі українських православних церков промовляли в Міській Авдиторії, між іншим, протестантський священник Мек Лейн та український католицький священник о. Василь Кушнір. В добу великих релігійних ворожнеч це був відважний крок до зближення у площині релігії. Після цього вневдовзі прийшли нові хвилюючі події.

Коли в 1938 р. назріли в Європі справи Карпатської України, яка між війнами була складовою частиною Чехословаччини та в тому ж році в перебудові ЧСР дістала статус автономної країни в складі згаданої республіки, наросла нова пекуча потреба дати моральну й матеріальну поміч своїм землякам. Над ледве оформленою автономією нависли були хмари інвазії з полудня, тобто Мадяр-

¹⁾ “Канадійський Фармер” з 4 жовтня 1936 і 2 червня 1937.

щини, яку підсилувала з півночі Польща. В такій ситуації українці з Закарпаття заапетювали до земляків на різних континентах. Відгук прийшов. У Канаді ред. О. Г. Гикавий візвав українців відбути окремий Конгрес ²⁾ у цій справі, але події наглили і не було часу на підготовку такого з'їзду. В жовтні 1938 р. відбулися у Вінніпегу наради проведів українських доміняльних організацій і керму в цих справах перебрав Союз Українців Самостійників ві Союзом Гетьманців Державників. Тим часом провід Українського Національного Об'єднання вже діяв і творив у терені комітети, які займалися збірками гроша, одягу та лікарства для Карпатської України. До УНО долучилося в цій справі частинно теж Братство Українців Католиків (БУК) і політично витворилися два блоки, — з одного боку УНО і БУК та з другого СУС і СГД. Цікаво, що в другому блоку дійшло до тіснішої співпраці між республіканцями й монархістами, а перший блок уважали за більш елітарний твір, в якому грали керівну ролю колишні військовики. Та хоч восени 1938 р. не дійшло до спільної акції в допомогу Карпатській Україні, розмови у справі повного об'єднання українців Канади не припинювалися і два роки пізніше дійшло таки до повного національного зсуцільнення та організаційного вивершення.

Розмови у справі координації велися здебільша у Вінніпегу, але й у Саскатуні, бо там була централя Українського Національного Об'єднання та ряд керівних членів Союзу Українців Самостійників. СУС, СГД і БУК творили своєрідний ініціативний гурт, у якому керівні ролі мали — о. д-р Василь Кушнір (БУК), Мирослав Стечишин (СУС) та д-р Теодор Дацків (СГД). Всі вони писали багато в пресі про потребу концентрації сил та про її практичні наслідки, два перші навіть зредагували окремо статуту цього об'єднання, яке стало сурогатом у формуванні остаточної координації згодом.

Коли з весною 1939 р. переговсри між поодинокими доміняльними організаціями застрягли на мертвій точці, а ситуація в Європі вимагала, щоб її докладно з'ясувати в Оттаві, схвалено в дальших розмовах, що меморандум до федерального уряду піде від Консистерій обох найбільших Українських Церков у Канаді, — від Української Католицької та Української Греко-Православної. Меморандум підписали за Консистерії оба канцлери — о. д-р В. Кушнір та о. С. В. Савчук.

Останні розмови в цій справі відбулися в червні, а в дні 5 липня голова делегації В. Буряник був уже у прем'єра Мекензі Кінга. Чергового дня делегація у складі — о. Василь Гігейчук з Монтре-

²⁾ "Канадійський Фармер" з 7 вересня 1938.

алу, адв. Теодор Гуменюк з Торонто та Василь Буряник зі Саскатуну ³⁾, мали нараду з міністром закордонних справ Канади О. Д. Скелтоном та пізнішим амбасадором до Вашингтону Норманом Робертсоном, інформуючи їх про події в Європі та Україні, зокрема ж у Карпатській. Делегація висловила олінію, що демократичний світ zagrożений і що українці в основному солідаризуються з демократіями заходу. Учасники розмов відчували, що надходив час і потреба тіснішої співпраці уряду з громадянством та представниками поодиноких спільнот ⁴⁾. Відвідини української делегації в Оттаві були вислідом довгих розмов між поодинокими доміняльними організаціями, та вивершили певну фазу довгих дискусій.

Восени 1939 Українське Національне Об'єднання заявилося за тіснішу співпрацю з ін. доміняльними організаціями і зокрема з Братством Українців Католиків. СУС і СГД поставили у відношенні до УНО свої політичні вимоги, але їх становище затіснило ще більш зв'язки УНО і БУК й у висліді цього появилася з датою 3 лютого 1940 р. спільна заява згаданих організацій, що з тим днем створено Репрезентаційний Комітет Українців Канади, на чолі з о. д-ром В. Кушнірем. До Президії цього Комітету ввійшли ще — від БУК О. Жеребка та Т. Мельничук і від УНО інж. В. Коссар, проф. Т. К. Павличенко й адв. В. Свистун. У президії були зарезервовані місця для СУС та СГД.

Покликаний до життя Репрезентаційний Комітет поставив в трудну ситуацію СУС і СГД, які уявляли собі дещо інакше репрезентацію українства в Канаді, та не бажали, щоб справи були вирішувані без повної їх згоди. Була ще й інша доміняльна організація, якій з титулу її організаційної і національної позиції належалося місце в репрезентаційному тілі, а саме Союз Українських Організацій (СУО), що створився з опозиції ТУРФДому і стояв на національній плятформі. І СУС та СГД бажали, щоб і ця організація була у спільному вроводі. Репрезентаційний Комітет мав за собою позитив, що став діяти і рушив справу з мертвої точки дискусійних розмов, але його дія зрушила з місця три згадані вже організації, які зб'юкувалися та зареагували спільним публічним зверненням з 7 лютого 1940 р. та підписами: за СУС — М. Стечишин, за СГД — Т. Дацків і за СУО М. Кацак. Позитив цього звернення був у тому, що ситуація була остаточно виклярована. Всі три організації заявили за тим, щоб у Канаді був створений український репрезентаційний центр на паритетних

³⁾ Четвертий делегат о. Михайло Оленьчук з Гемилтону був перешкоджений і не прибув на конференцію.

⁴⁾ Інтерв'ю з В. Буряником, головою делегації, — архів автора.

основах для координування співпраці українських організацій у Канаді на базі повної лояльності всіх зареєстрованих організацій.

Після датованої публічної заяви був теж створений зі згаданих організацій Український Центральний Комітет, до якого входили СУС, СГД і СУО.

Комітет Українців Канади — Конгрес Українців Канади

Таким чином заіснували два окремі репрезентаційні комітети: Репрезентаційний Комітет Українців Канади і Центральний Комітет Українців Канади. Стан невирішености тривав пів року, бо хоч обидва комітети звали себе центральними і репрезентаційними, насправді такими не були, дарма що й проробили в довгих дискусіях і в оформленій платформі основні принципи зговорення. Бракувало остаточного кроку до завершення, яке прийшло щойно в дні 7 листопада 1940. До цього остаточного кроку та вивершення розмов допомогли — проф. Джордж Сімпсон та Трейсі Филипс, що саме тоді роз'їжджав по Канаді з доповідями від імені федерального департаменту в справах воєнних зусиль. За їхньою попукою поновлено розмови, які відбулися в Саскатуні та Вінніпегу й у висліді їх прийшло до створення Комітету Українців Канади. Дискутовані думки і проблеми стали, після довшої перерви, власністю всіх, — вони неначе вляжались після довгих дебат на сторінках преси та в закритих засіданнях. І ці і ті часто покликувались на минуле та постійні спроби вивершення громадського життя в піонерській добі, наголошували соціологічні закономірності спільноти та практичні вимоги хвилини й обов'язку самозбереження. Наслідком цього процес глибокої дисінтеграції у другій добі на тлі релігійних та політично-ідеологічних розбіжностей замкнувся врешті великим колесом остаточного зінтегрування і на бічних фронтах та на периферіях поодиноких доміняльних організацій був проголошений мир. Усі зусилля були спрямовані у двох напрямках:

“1) Для консолідації української опінії і для координації праці українців Канади для помочи урядам Канади і Великої Британії успішно закінчити війну;

2) Для представлення сконсолідованої опінії та для ведення скоординованої праці взагалі. . .”⁵⁾

Українці Канади з тугою очікували остаточної централізації своїх сил та зусиль і тому теж прийняли факт створення Комітету

---

5) о. д-р В. Кушнір: “Комітет Українців Канади як виразник української національно-політичної свідомости народу”, “Українські Вісті”, ч. 14, 1941.

Українців Канади з великим ентузіазмом. Впарі з цим виявом почувань прийшов і вияв посиленої праці, про яку один з лідерів цього діла писав:

“Що через заіснування Комітету наша видатність у допоміжній військовій зусиллях Канади побільшилася, про це нема що говорити. Ця видатність слідна на кожному кроці: вона слідна у збільшенню жертв на Червоний Хрест, на амбулянси, в закупленні щадничих військових сертифікатів, в участі українських юнаків в канадійській армії та загалом у всіх починах різних місцевих військових комітетів”⁶⁾.

Зусилля на військовому відтинку та вияв здорового патріотизму української спільноти супроти своєї держави Канади, був тільки однією сторінкою праці Комітету Українців Канади. Про другу цитований вище автор писав: “Завданням КУК є сьогодні стягнути всі розпорочені сили української суспільності в Канаді та витворити з них суспільність гідну, органічно суцільну, на сильних моральних основах поступовання і ділання, суспільність, яка мала би силу не тільки розв’язувати свої труднощі в середині, але яка рівнож була би здібною здійснювати своє право до життя”⁷⁾.

Висловлені думки були вже власністю п’яти доміняльних організацій, що створили керівний орган — Комітет Українців Канади, у склад президії якого входили: президент — о. д-р В. Кушнір (БУК), I-ий заступник президента — о. д-р С. В. Савчук, тоді капелян армії (СУС), II-ий заступник — інж. В. Коссар (УНО), генеральний секретар — Я. В. Арсеніч (СУС), скарбник — А. Малофій (СГД), фінансовий писар — С. Хвалібога (СУО).

Як бачимо, Президія КУК складалася з делегатів п’яти організацій, що входили сюди на паритетних основах. КУК обхоплював тільки національні організації, залишаючи поза організаційними рямцями ТУРФДім та інші організації, що визнавали принципи марксистського комунізму.

Для історії варт відмітити теж імена тих, що засідали у передпарламенті КУК та дебатували над його оформленням. Сюди належали згадані вже кількакратно — о. д-р В. Кушнір, Мирослав Стечишин, д-р Т. Дацків, інж. В. Коссар і д-р Т. К. Павличенко, а далі — о. С. Семчук, Т. Мельничук, В. Свистун, о. д-р С. В. Савчук, Ю. Стечишин, посол В. Н. Бачинський, С. Хвалібога, Т. Кобзей, П. Барицький, д-р М. Мандрика і Т. Д. Ферлей.

Повний зміст декларацій КУК виявився щойно на I-ому Конгресі Українців Канади, який відбувся у днях 22-24 червня 1943 р. У Конгресі взяли участь понад 600 делегатів з усієї Канади і велика

⁶⁾ Там же.

⁷⁾ Там же.

кількість гостей, — він переріс сподівання організаторів і відбувся в атмосфері небувалого ентузіазму. Тут саме виявилось, яка була велика туга за єдністю ⁸⁾). Президент КУК о. д-р В. Кушнір, у вступному слові сказав, що ця “подія цілком певно заважить на майбутньому канадійської нації, в її питомих соціяльних, політичних та культурних тенденціях. . . Ми нині скерували наш наряд у Канаді, — говорив цей авторитет, — в напрямі соціяльних зусиль цілої Канади і її громадян, а не в напрямі наших племінних інтересів. Ми напружували наш народ у Канаді до висоти активного та відповідального канадійського громадянства, тому маємо повне право, щоби наш вклад духової культури, фізичної праці, жертви майна і крові найшов відповідну стрічу і признання у відповідальних чинників. . . Ми простягаємо руку до наших співгромадян до взаємної праці і участі в діях канадійської землі і канадійської нації”.

Політичні міркування президента КУК були підмуровані доповідями цілого ряду співтворців Комітету Українців Канади, — Я. В. Арсенича, д-р Т. К. Павличенка, інж. В. Коссара, д-ра Т. Дацкова, М. Стечишина та інших. Посол А. Г. Глинка в доповіді “Деякі проблеми канадійської національності” сказав: “Наші різнонародні культури можуть впливати з різних річок, тож вони мусять бути спрямовані в такий спосіб, щоб вкінці знайшли свій вияв в мозаїці спільної канадійської культури” ⁹⁾).

Дуже сильно поставлено теж на Конгресі вимогу введення української мови до середніх шкіл та університетів. Речником цієї проблеми був В. І. Сарчук, представник молодшої генерації.

Була це вже спільна мова п'яти складових організацій, які репрезентували тоді 1249 товариств, розміщених у сьоми провінціях, і 405 громадських домів-просвіт та 705 парафій чи місійних станиць, а які вели 13 виховних інституцій, шкіл, колегій та видавали 12 часописів та місячників ¹⁰⁾). Це була за поважна організована сила, щоб до її мови можна було не прислухуватись.

Ідеї і проблеми, що знаходили своє оформлення з постановням Комітету Українців Канади та відбуттям I-го Конгресу Українців Канади, вивершували не тільки другу добу українців Канади. Вони давали омофор 50-річному груповому поселенню українців і їхнім розвоєвим процесам та намічували історію цих процесів на нові десятки років. Закономірність цих процесів починалася вже

---

⁸⁾ М. Марунчак: “Двадцять років праці Комітету Українців Канади”, “Український Самостійник”, ч. 49, 1961.

⁹⁾ Перший Все-канадійський Конгрес Українців Канади, Вінніпег 1943, стор. 9.

¹⁰⁾ В. Коссар: “Шістьдесят років в Канаді”, Диви “Календар Альманах Нового Шляху”, 1951 .

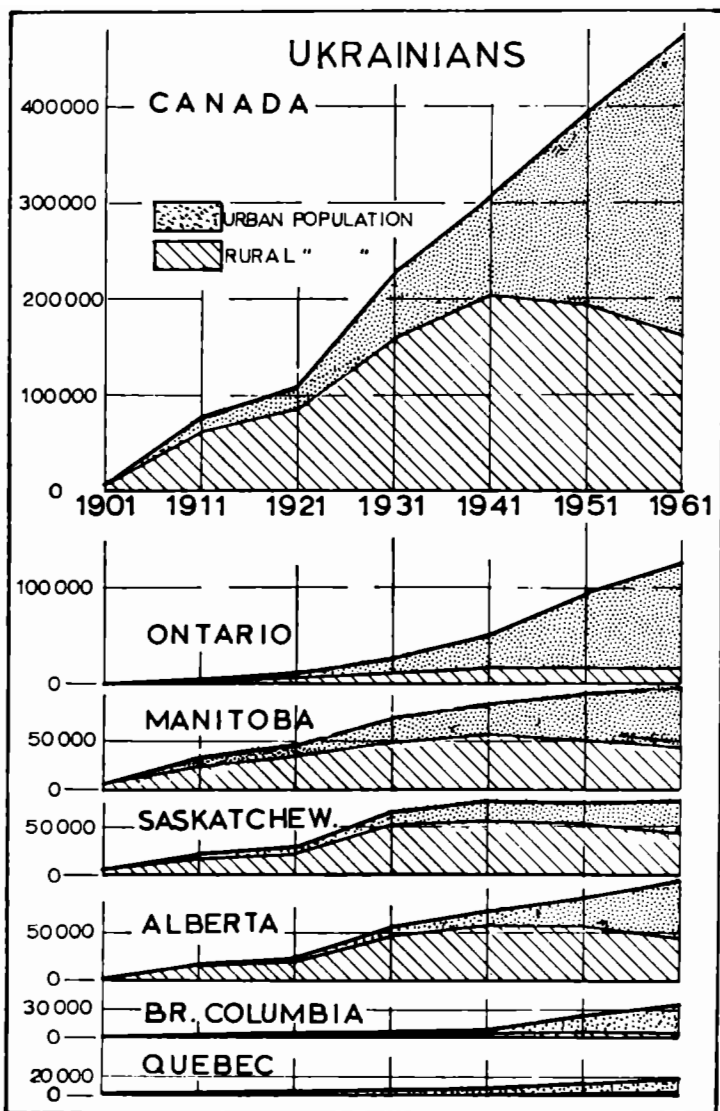
від перших Хрестів Свободи, що їх піонери вкопували в степах Канади, а які символізували волю і бажання самобутного розвою народу в демократичній та народоправній державі. Правда, були побоювання, що українська спільнота, стративши право навчання української мови у степових провінціях у часі Першої світової війни, скорше, чи пізніше розплинеться в неформлену з культурного погляду масу, але завдяки домові, церкві, приватному шкільництву, а теж бурсам та інститутам, старше покоління передало мову молодшому. В цій мові збереглися культурні надбання покоління, що виховувалося в Канаді, та яке, хоч затратило мову в багатьох випадках, почувалося членом своєї організованої спільноти. У щоденній боротьбі за екзистенцію і за культурні та ідейні вартості, ця спільнота не послабла, хоч мала свої релігійні та ідеологічні ускладнення.

Великим стимулом у праці були близькі зв'язки зі своїм культурним материком. Більші зриви, чи репресії земляків в Україні розбурювали уми і серця загалу української спільноти в Канаді. Це теж заставляло загал призадумуватися над своєю долею та своїм майбутнім. Та серед більших і менших зусиль національної єдності найбільшу жертву дали українці-канадці, як цілість, таки своїй державі, тобто Канаді. Це був не тільки святковий жест та вияв почувань. З цим була пов'язана дія політичної доцільности та здорового політичного розуму, за яким приходив справжній канадський патріотизм. І якщо у вогні випробовують метали, а пробою патріотичних почувань громадян країни є війна з ворогом, чи ворогами, — українці-канадці дали в цій пробі світлий зразок державницького патріотизму. Цей патріотизм визначив нові дальші шляхи розвою, що помітно позначилися в третій добі нашої історії. Тим самим вони займатимуть нашу увагу в наступних сторінках нашої праці.

З гарту подій українці Канади вийшли об'єднані та з незаперечною волею жити життям своєї культурної спільноти в канадській державній мозаїці.

П'ятдесятирічні процеси росту і розвою українців Канади знаходили свій ясний вияв та своє національне вивершення.

По лінії таких розвоєвих тенденцій формувалася також і структура КУК, яка з кожним відбутим з'їздом вимагала більш поширеної форми праці. Тому в 70-их роках стали формуватися крім локальних відділів ще й провінційні. Тут перед вело Торонто. За ним пішла Алберта й Саскачеван. Голови відділів КУК у Вінніпезі, Ванкувері й Монтреалі були наділені повновластями діяти в їхніх провінціях як голови стосовних округ. З цими організаційними змінами наступила теж зміна назви КУК, Комітет Українців Канади переназвав себе на Конгрес Українців Канади (постанова 16 конгресу, 7-10 жовтня 1989).

Розвоєві тенденції сільських та міських поселень українців
в роках 1901-1961.

Зладив проф. І. Тесля.

ТРЕТЯ ДОБА

ДОБА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ВИВЕРШЕННЯ

**Пам'ятник Лесі Українці в Торонті,
скульптура Михайла Черешньовського,
відкритий 19 жовтня 1975 у Гай Парку.**

Друга світова війна створила досить помітну межу між другою і третьою добою історії українців Канади. Ця межа зокрема помітна в організаційній структурі українців, у психологічній настанові та в дальших наслідках цієї війни, а саме в новій іміграції та дальшій і глибшій розбудові культурного життя української спільноти в Канаді.

Про вивершення організаційного життя українців та створення української репрезентації в Канаді нам уже доводилось говорити. Вона відімкнула 50-річну сторінку туги і змагань за скристалізування української спільноти в Канаді з одним проводом на чолі. Вже створення цієї репрезентації відкриває саме собою окрему добу в цій спільноті. Але вслід за зовнішніми формами нового твору творилася теж нова психологія українців Канади, оновлений патріотизм, що виявився, як у відношенню до Канади та її повоєнних змагань, так і до країни свого походження — України.

Воєнні зусилля кожного народу зглиблюють його почування, посилюють його ідентифікацію, усувають другорядні питання в забуття і на чолу висувують найвищу ціль спільноти — самозбереження. Не інакше було воно і з канадською спільнотою.

Коли канадський парламент, у дні 9 вересня 1939 р., рішив вповісти війну нацистській Німеччині, щоб спинити дальшу агресію останньої і тим самим забезпечити мир у світі, канадці в подавляючій більшості схвалили цей крок. Позитивно поставились до цієї історичної децизії канадійського парламенту й українці. Цей позитивізм випливав з двох заложень, — патріотичних супроти Канади та політичних супроти стану в Європі. Не було таємницею, що українці не були вдоволені з вислідів Першої світової війни, в якій не вдалося здобути незалежну і суверенну державу українського народу. В загальному українці належали до ревізіоністичного табору в Європі й у воєнних калькуляціях вбачали можливості змінити свою долю. З другого боку вони були свідомі, що силою, яка змагала до змін версальських трактатів, була гітлерівська Німеччина, а ця у “Майн Кампф-і” свого фюрера називала слов’ян, в тому й українців, нижчою расою, яка мала стати погноєм для так званої нової Європи лід проводом А. Гітлера. Отже патріотичні і політичні заложення заставляли українців Канади повністю станути у воєнних змаганнях на позиціях демократичного західного світу. Розуміння цієї проблеми оформилося ще ясніше, коли створився Комітет Українців Канади.

УКРАЇНСЬКІ ЗУСИЛЛЯ В ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

Комітет Українців Канади начеркнув ясну лінію позиції українства в Канаді супроти воєнних зусиль своєї країни і своїм авторитетом докладав всіх сил, щоб декларація всесторонньої піддержки для канадського уряду в цих змаганнях не була пустою фразою. Зовнішньою документацією цієї патріотичної дії був передусім український доброволець в канадській армії. Найскромніша цифра, яку подають дослідники участі українців у канадській армії, переходить 35 тисяч. Є й такі, що підносять цю цифру до 50-ти а то й більше. Якщо прийняти навіть найменшу цифру, то 11.4% українського населення було в канадській уніформі. Ця цифра охоплює вояків і страшин, які рекрутувалися з різних слоїв українсько-канадської спільноти. Були вони в Канаді, і за морем, — у Гонг-Конгу ¹⁾, Діепі та в інших воєнних операціях. Скрізь був маніфестований живий канадський патріотизм, за який вояки українці платили кров'ю і життям. Цікаво, що деякі провінції дали більш вояків українського роду, як інші національності, — і це з'ясував W. Wright недвозначно в "Geographical Journal", написавши, що "more Ukrainians from Saskatchewan in proportion to population have joined up than any other nationality ²⁾".

Впарі з цими найвищими жертвами йшли матеріальні зусилля. В чотирьох проголошених позичках побіди (Victory Loans) та в закупі воєнно-ощадних зобов'язуваннях (War Savings Certificates) українці-канадці брали більш, як активну участь. В 15-ти дистриктах Алберти українці перейшли в позичках квоту 20.9%. В цих же дистриктах четверта позичка доходила до мільйона доларів, один з дистриктів досягнув 198.6% своєї квоти. В Манітобі в подібних дистриктах українці дійшли 112% квоти і такі були теж висліди в Саскачевані та в східних провінціях. У самому Вінніпегу, українці зв'язані з організаційною мережею КУК, зложили за 30 місяців пів мільйона доларів у бондах і близько другого пів мільйона у воєнно-ощадних зобов'язаннях.

Таких зразків можна наводити без кінця і якщо мати на увазі пересічні та менш як пересічні зарібки цього відтинка спільноти,

---

¹⁾ Відомо, що втрати вояків-українців у Гонг Конгу дійшли до 34% загальної їх кількості.

²⁾ Цитуємо з "Proceedings of the Standing Committee on Immigration and Labour", The Senate of Canada, May 29th, 1946, p. 76.

то жертва його гроша була напевно і завжди куди більша, як пересічна.

До величній сторінки канадських зусиль у Другій світовій війні належать теж зусилля української жінки в Червоному Хресті та воєнних клубах услуги (War Service Clubs). Шиття, плетення, направа білля, збирання одержі, пакування і висилка за море — це майже щоденна її робота впродовж довгих місяців війни. Ці жінки влаштовували теж публічні збірки і чайки на “Червоний Хрест”, продавали “War Savings Stamps and Certificates”, влаштовували для вояків гостини і святочні вечері, організували збірки ужиткового одягу, Salvage Collection, допомагали в розподілі раціоналізованих приділів і т. п. Була це справжня посвята у відношенні до воєнних змагань Канади. Про цю відданість великій справі на адресу українок Канади впали з уст екекутиви Канадійського Червоного Хреста такі слова признання:

“Proportionately the Ukrainians are contributing to Canada’s War effort as well as people of British origin and decidedly more than any of the non-British groups”³⁾.

Праця, гріш і рекрут були виявом посиленого патріотизму українців-канадців, маніфестованого на кожному відтинку воєнних зусиль. Впливало це з чистих почувань до країни, яка стала незаперечною адоптованою батьківщиною. В молодому поколінні другої і третьої генерації ці почування йшли ще глибше, бо Канада була повністю їхня.

Ситуація української спільноти в Канаді у Другій світовій війні йшла рівнобіжно з турботами та зусиллями всієї країни. Вона значно різнилася від положення українців у Першій світовій війні, коли марево австріяцтва, сконструоване москвофільською пропагандою, грасувало Канадою і завдавало багацько терпіння невинним людям.

Правда, були в часі Другої світової війни спроби підважити довір’я до українського загалу в Канаді. Тон цій справі надав щоденник “Правда” з Кремля якраз тоді, коли стала оформлятися репрезентація українців Канади — Комітет Українців Канади. Але українська спільнота в Канаді мала вже в той час поважний гурт приятелів з різних національностей, а серед керівних чинників Канади були знавці політичних справ Канади й Європи, які з місця опрокинули клевети кремлівської “Правди”. Крім статей в англомовній пресі появилася навіть окрема брошура пера Ватсона

³⁾ First Ukrainian Canadian Congress, Winnipeg, 1943, p. 47. В перекладі цитати звучать: “Пропорційно українці участвують в змаганнях Канади так, як населення британського походження й рішучо більше як інші етнічні групи”.

Кирконнелла ⁴⁾), в якій він річево підійшов до українського ревізійонізму в Європі та українських аспірацій до незалежної і соборної України. У висліді цього проти-українська кампанія притихла на деякий час, щоб у 1943 р. знову підняти голову. В цьому часі появились дві брошури, одна в українській мові: “Канада й Україна мають спільного ворога” ⁵⁾ та в англійській мові: “This is our Land” ⁶⁾). Пізніше були ще інші памфлети, інспіровані москвофільською пропагандою, але вони не знаходили пригожого ґрунту і створювана штучна димова заслона скорше розвіювалася, як її створювано. Прищепити українцям нове політичне клеймо, на цей раз германофільство, не вдалося. Проти цієї пропаганди працювали самі події на Україні. Про ці події треба сказати дещо більше, щоб краще розуміти політичні змагання українців у Канаді та мати кращу оцінку третьої іміграції українців до Канади, що почалася після закінчення Другої світової війни.

Німецький підбій на Україні позначився ненотованим терором. Зараз таки після перемаршу фронту на схід, українські терени вкрилися сіткою потворного СД (Sicherheit Dienst) та його концтаборів. Перші масові арешти почалися вже у вересні 1941 р. Уже до того часу були ув’язнені члени Крайового правління у Львові, а його уповноважені у Кракові й Берліні були інтерновані. Виарештовано передусім запідозрених у приналежності до Організації Українських Націоналістів-Революціонерів, званих тоді популярно бандерівцями, на чолі яких стояв Микола Лебедь, властивий керівник, бо Степан Бандера був інтернований вже німцями раніше. Подібна доля стрінула і друге крило Організації Українських Націоналістів під проводом полк. А. Мельника, шість місяців пізніше, коли в Києві, в лютому 1942 р., розстрілювано без суду редакторів, журналістів, письменників і поетів. Удар по більш уміркованому крилі українських націоналістів переконав найбільш “обережних”, що німці взяли нечуваний в історії курс колоніального гнету й ліквідації всього того, що мало національний хребет. Ця нацистська політика екстермінації українського активу заскочила багатьох оптимістів, бо на зміну сталінського прийшло гітлерівське холодне винищування всіх тих, що стояли на дорозі німецькому імперіялістичному походу на схід. Нацистське варварство заставило українців організувати оборонні відділи. Керівну роль відіграла тут Організація Українських Націоналістів

---

⁴⁾ “The Ukrainian Canadians and the War”, by Watson Kirkconnell, Toronto Oxford University Press, 1940, в англійській і українській мові.

⁵⁾ Написав Реймонд Артур Девіс.

⁶⁾ Накладом Крайового Виконавчого Комітету Товариства Канадських Українців, Торонто, 1943, стор. 158.

під проводом М. Лебеда, що постійно вела акцію власної організованої сили. Перейшла тоді в підпілля Поліська Січ під проводом Т. Бульби-Боровця, також Організація Українських Націоналістів (ОУН) А. Мельника переключилася на підпольну дію. Це в сумі створило Українську Повстанчу Армію (УПА), що враз з ОУН боронили населення перед німецькими грабунками, вивозами, розстрілами та вела визвольну політику серед українських народних мас. Як завершення цієї визвольної політики створено в 1944 р. з повною піддержкою УПА й ОУН керівний визвольний центр — Українську Головну Визвольну Раду (УГВР). З обороною населення ступенується і безоглядний терор німців та масова фізична ліквідація мирного населення. Варварські злочини досягають вершка в 1943 р. й у такій натузі тривали аж до кінця війни.

Якщо до цього короткого начерку подій на Україні додати ще поставу Уряду Української Народної Республіки на еміграції, який в рр. 1939-1940 офіційно задекларував свою повну солідарність зі західними демократіями в їх боротьбі проти агресії Німеччини, що в той час заключила була договір приязни зі Світським Союзом, маємо приблизну картину початкових симпатій і антипатій політичних акцій та змагань українських політичних кол у Канаді й Європі під час Другої світової війни.

Для повноти цих подій конче треба згадати ще про пізніші події та мільйони українських вояків, які служили в Червоній Армії та кільканадцят тисяч українських вояків у польській армії Андерса. Обі ці армії пішли в боротьбу з нацистською Німеччиною саме тоді, коли прийшло до конфлікту між Світським Союзом та Німеччиною. В сумі був це велетенський вклад української людини у воєнні зусилля Другої світової війни, який безсумнівно позитивно вплинув на патріотичні почування українців у Канаді.

**ПРЕДСТАВНИЦТВО ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ (ГАЛИЦЬКОЇ)
НАРОДНОЇ РЕПУБЛІКИ В КАНАДІ.**

REPRESENTATIVE OF WESTERN UKRAINE (GALICIA) IN CANADA,
247 MANITOBA AVE. WINNIPEG, MAN.

**Офіційна назва й адреса
Представництва ЗУНР в Канаді (1922)**

АКЦІЯ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ В СПРАВІ ІМІГРАЦІЇ ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО КАНАДИ

Далеко до закінчення війни західні держави, зокрема Канада і ЗСА, турбувалися вже новою проблемою, що була похідною світової війни в Європі. Жодна інша війна до цього часу не внесла такого зрушення населення та не створила стільки воєнних утікачів, як саме Друга світова війна. Обчислюють, що з закінченням війни коло 40 мільйонів людей були вирвані зі своїх домів. Велика частина з них була силою перекинена воюючими сторонами в інші терени, другі тікали перед тоталітарними режимами такої чи іншої країни у страху перед політичними репресіями. В німецькому полоні та на працях у Німеччині були теж тисячі тисяч чоловіків і жінок. У нацистських концтаборах були додаткові мільйони. Всі вони були розсіяні передусім по європейському континенті, найбільш на етнографічних німецьких територіях. Було це чергове потворне жниво імперіяльних амбіцій нацистської Німеччини та її союзників.

Серед численних мільйонів бездомних осіб у Німеччині й Австрії було до п'яти мільйонів українців, у тому велика кількість молодих хлопців і дівчат, які німецька адміністрація перекинула на примусову працю в сільському господарстві та передусім у воєнній індустрії. Були вони значковані написом "Ost", що мало визначувати також найнижчу категорію цих людей у суспільній градації.

Великий відсоток серед тих переміщених людей творили колишні в'язні нацистських концтаборів. Згідно зі статистикою, в таких смертних таборах, як Ашшвіц, Мавтгаузен, Фльоссенбург, Грос-Розен-Дора, Майданек, українці творили від 10 до 28% у загальному відношенні ¹⁾. Серед них були політичні в'язні, схоплені повстанці, ті, які саботували працю та інші. В таборах-сталагтах були тисячі воєнно-полонених, а тисячі родин намагалися дістатися до таборів переміщених осіб, якими опікувалася УНРРА, створена західними державами з метою дати тимчасову матеріальну поміч тим переміщеним особам, що не мали засобів до життя. Швидко виявилось, що коло 800,000 з названих категорій переміщених осіб не бажали вертатися до своїх давніх осель чи країн, і

¹⁾ М. Г. Марунчак: "Система німецьких концтаборів і політика винищування в Україні". Вінніпег, 1963, стор. 84.

майже половина з того були українці. Федеральний посол Канади Антін Глинка, який офіційно відвідав у 1945 р. численні табори переміщених осіб, зробив підсумки причин, чому саме ця категорія людей не хотіла вертатись додів. Він начислював п'ять таких причин і подавав їх в такій черзі:

“Перше тому, що вони є демократично успосібленими в західньому розумінні слова, бо вони бажають жити життям вільної людини. Вони ненавидять диктатуру у всіх формах”.

“Друге тому, що вони є глибоко релігійними людьми, а на комуністами контрольованій території нема жодної свободи віри...”.

“Третє тому, що під комуністичною диктатурою особиста і національна свобода є неможливі ні в господарстві, ні в політичнім змислі”.

“Четверте тому, що існувала стала небезпека зі сторони НКВД (тайної поліції)”.

“П'яте тому, що тих, яких насильно вислано назад, не повернено до їхніх попередніх домів, але вислано на схід, так далеко, як Сибір” ²⁾.

Коли при силуваному репатріюванню дійшло до того, що в багатьох випадках переміщені особи йшли на самогубство зі страху перед маревом нових переслідувань та тортукр, опінія Заходу стала поважно рахуватися з міркуваннями, що їх ми навели за послом А. Глинкою. В засаді здержано примусову репатріяцію, а переміщеним особам дано право вибору свого майбутнього поселення. Багато з них звернули свої очі на Канаду, де були їхні свояки, приятелі, а для деяких тільки земляки. Серед українців в Європі Канада була символом свобод та достатків. Тому багато переміщених осіб бажали сюди дістатися. Між українською спільнотою в Канаді та їхніми земляками в Європі швидко встановився психологічний і живий контакт.

Українці Канади виявили в напрямі допомоги землякам велику активність. Щоб ця допомога переміщеним особам українського роду, які в дійсності були передусім політичними емігрантами, була найбільш ефективна, Комітет Українців Канади покликав до життя Фонд Допомоги Українців Канади, який став працювати виключно на харитативній базі. В 1946 р. Комітет Українців Канади (КУК) підготував довше меморандум до Сенатської комісії в Оттаві у справі іміграції ³⁾. У висліді меморандуму представники КУК у складі о. д-р В. Кушнір, о. С. В. Савчук, посол манітобської

²⁾ Другий Всеканадійський Конгрес Українців Канади, Торонто, 1946, стор. 122-123.

³⁾ “A Brief on Immigration submitted to Senate Committee on Labour and Immigration by Ukrainian Canadian Committee, May, 1946.

легіслятури І. Р. Соломон, сотник Б. Панчук та посол федерального парламенту Антін Глинка склали перед комісією зізнання в справі переміщених осіб на допущення їх на постійний побут до Канади ⁴⁾. Трьох членів цієї репрезентації, а саме посол А. Глинка, сотник Б. Панчук та о. д-р В. Кушнір віч на віч зустрічалися з проблемою переміщених осіб в Європі, о. д-р В. Кушнір, як офіційний представник українців Канади, відвідав з весною 1946 р. табори українських скитальців у Німеччині, Австрії та Італії. Після чотиромісячного побуту він міг дати повну картину матеріального, морального і політичного стану цих тисячів людей, які прагнули виїхати в демократичні країни за море, зокрема до Канади і ЗСА.

Саме, коли 29 травня 1946 р. відбувалося переслухання української делегації в сенатській комісії під проводом сенатора Джеймса Мардока, міністер копалень і ресурсів Дж. А. Глен, який одночасно мав опіку над іміграцією, зробив урядову заяву в парламенті, що до Канади будуть допущені на імігрування: "Батько або мати, нежонатий син або дочка у віці 18 років або вище, нежонатий брат або сестра, сирота кузин, або кузинка до 16 року життя будь-якої особи, яка легально була допущена до Канади та замешкала в Канаді, яка є в спроможності прийняти і заопікуватися таким своєю" ⁵⁾.

Ця ухвала була першою щільною для нової іміграції після Другої світової війни. Репрезентація українців Канади робила дальші старання перед урядом Канади, щоб цю іміграційну хвіртку поширити. Тимто у вересні 1946 року відійшло ще одне меморандум до канадського уряду п.н. "Resettlement of Displaced Persons", в якому підкреслювано konieczність допомогти в переселенні 800,000 переміщених осіб з таборів УНРРА в Європі. В тому зверненні читаємо, між іншим, таке:

"Якщо йдеться про Канаду, то 300,000 переміщених осіб української національності можна легко включити в канадську економіку. Ми свято переконані, що великою частиною з них після їхнього приїзду до Канади заопікуються канадці українського роду не тільки з причини фамілійних пов'язань, але теж наслідком національного споріднення" ⁶⁾.

⁴⁾ Для історії треба відмітити, що прокомуністичне "Товариство Українських Канадців" вислало свою делегацію, яка заступала погляд Світового Союзу, що переїзд переміщених осіб повинен бути акцептований державою, з якої вони вийшли. В складі цієї делегації були: Ст. Мацієвич, І. Бойчук, П. Прокопчук, Ю. Кренц, І. Навізівський. Див. "The Senate of Canada, 1946, Proceedings of the Standing Committee on Immigration and Labour on the operation and administration of the Immigration Act, etc. Nr. 2, Wednesday, 29th May, 1946, Ottawa.

⁵⁾ Ухвала Міністерської Ради Канади, ч. 2071 з дня 28 травня 1946.

⁶⁾ "Memorandum by Ukrainian Canadian Committee representing Canadian Citizens of Ukrainian Origin to The Right Honourable W. L. Mackenzie King,

Деякі складові організації КУК робили також заходи по лінії своїх організацій, щоб допомогти безпомічним людям в Європі. Між іншим, Українська Католицька Централь Канади внесла окреме меморандум до Міністерства копалинь та природних ресурсів Канади, в якому теж писалося:

“Ми не можемо дозволити, щоб сотні тисяч утікачів в Європі, які знайшлися на життєвих перехрестях, без жодної допомоги, були позбавлені есенційних середників життя. Цим людям, які були змушені опустити рідні села і міста, а тепер знайшлися в нужді, мусить бути дана допомога в ім'я християнського милосердя та ради самої гуманності”⁷⁾.

Коли Комітет Українців Канади працював по лінії презентації проблеми переселення нової іміграції, створений Фонд Допомоги Українців Канади безпосередньо та ефективно допомагав у цій справі на місцях, де жили переміщені особи.

ФОНД ДОПОМОГИ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ

Осіною 1944 створився Фонд Допомоги Українців Канади (ФДУК), а був він зачартерований 12 січня 1945 р. Тоді ще обширніших інформацій про становище воєнної еміграції не було. Загально відомо лиш було те, що тисячі тисяч земляків знаходилися на пів-невільних працях, що поруч них коротали в концтаборах безліч політв'язнів та полонених, що зі сходу йшли на захід валки переселених родин та політичних утікачів.

Головна увага фонду була скерована покищо на те, щоб зацікавити і зрушити українське суспільство Канади до грошевих жертв на допомогу своїм землякам, як тільки скінчиться війна.

В історичному прорізі працю Фонду можна поділити на два періоди: роки 1945-1951 та роки 1951-1962.

Перший апель від ФДУК до української спільноти пішов у лютому 1945 р. Згідно з побажанням уряду в Оттаві преси для цієї акції не використовувано, щоб не дратувати східнього союзника, цебто ССРСР. Праця пішла виключно кореспонденційною дорогою і для цієї акції Комітет Українок Канади дав своїх членок. Праця справді кипіла і 18 жовтня 1945 р. збірка вже мала 45,447.62

Prime Minister, and to the Government of Canada, September, 1946. Те саме меморандум було вислано до: “The Economic and Social Council and General Assembly of United Nations also to those who by the Grace of God or by the will of the people have the destiny of mankind in their hands”. September, 1946.

⁷⁾ “Memorandum by the Ukrainian Catholic Council of Canada to Honourable J. L. Glen, Minister of Mines and Natural Resources in the Canadian Government”, October, 1946.

дол., а на 31 січня 1946 р. загальна сума надходжень досягла 65,- 210.71 дол. Пресі довелося мовчати недовго. Коли з Європи почали надходити розпачливі голоси про всякі зловживання, безправства і злочини східного альянта, українська канадійська преса кинула гасло “Колядуймо для України на скитальщині” і з того часу в ній почали частіше появлятися інформації та статті про життя й потреби української еміграції в Європі.

Уже в червні 1945 р. перед Фондом виникло питання про перетворення лондонської домівки українських вояків на центр допомоги українським політичним емігрантам в Європі. Цю домівку уфундував був Комітет Українців Канади для українських канадських вояків у часі Другої світової війни. В серпні - жовтні того ж року створено там же постійну репрезентацію у формі Центрального Українського Допомогового Бюра в Лондоні, в організації якого на місці сильно допомогли українські вояки Канадської Армії. ФДУК став тісно співпрацювати з Американсько-Українським Допомоговим Комітетом, що погодився частинно покривати кошти удержання згаданого бюро, яке було загальним репрезентантом усіх українців Америки на континенті Великої Британії та її окупаційних зон. Крім українських установ, ФДУК співпрацював передусім з Канадським Червоним Хрестом та організацією “Кер” (Care). Фонд став давати переміщеним особам практичну допомогу у формі харчів, розшуків родин, інтервенцій, засоблювання їх часописами і книжкою, ініціюванням переселення і найважливіше — вишукуванням афідавітів, при помочі яких переміщені особи переїздили до Канади.

Велику працю в допомозі потребуючим проробив згадуваний уже посол А. Глинка, який не тільки відбув студійну поїздку в цій справі і з’ясував потреби втікачів перед урядовими чинниками ¹⁾ та українською громадою в Канаді, але й заініціював переселенчий фонд, що мав завдання допомогти в переселенню тим, які сяк чи так могли опинитися поза допомогою міжнародних організацій, як УНРРА й опісля ІРО (International Refugees Organization). Своєю невсипущою працею в поїздках, збірках та різних інтервенціях цей посол здобув собі заслужене імення “опікуна третьої української іміграції до Канади”.

¹⁾ У роках 1946 і 1947 він виголосив у парламенті сім промов в обороні переміщених земляків в Європі та допущення їх до Канади. Див. про це “Speeches of Mr. Anthony Hlynka, member for Vegreville, on Immigration, House of Commons Debates”, Official Report, delivered in the House of Common on Friday, July 11, 1947.

МІСІЯ ФДУК — У БРИТАНСЬКІЙ ЗОНІ НІМЕЧЧИНИ

Центральне Бюро в Лондоні, що вельми інтенсивно працювало в допомозі землякам, у 1947 р. переносить в основному свою працю до Британської Зони Німеччини і в Ленго, опісля в Білефельді, створює Допомогову Місію Фонду. Ця місія проіснувала до кінця 1951 р., точніше — до ліквідації ІРО. Від 1947 р. в Лондоні існував тільки секретаріат для підтримування контактів з офіційними канадськими та англійськими чинниками.

Фонд зумів добре поставити питання допомоги українським скитальцям. До 1948 р. збірки дали понад 200 тисяч доларів, враховуючи сюди й понад 30 тисяч переселеного фонду посла А. Глинки. Впарі з матеріальною допомогою харчами й одягом, рідше грошми, ішла допомога правна і передусім моральна. Український емігрант, викинений з рідних земель, без правової допомоги почувався безпомічним. Тому поява в Європі репрезентантів канадських українців викликала вдоволення і почування безпеки, піднесла людей на душі й допомогла їм перетривати таборові злидні, унівські зловживання, большевицькі насильства і злочини.

Місія ФДУК в Британській Зоні Німеччини розвинула всебічну допомогову діяльність, користаючи з фондів ІРО та можливостей німецької економіки. Харчів, одягу та ліків видано в тому часі на 145 тисяч доларів, готівкою понад 13 тисяч, книжок і часописів на 6 тисяч, — разом на 165,198.01 дол.

Вся допомогова акція ФДУК, на основі даних, до кінця 1951 року виказала суму 386,116.27 дол. Якщо зважити, що окремі відділи Фонду і КУК часто робили пересилки в Європу самостійно, то загальні фонди допомоги того часу доходили разом до пів мільйона доларів.

На початку 1950-их років українська еміграція Другої світової війни була в 90% переселена при допомозі ІРО та подібних міжнародних і національних організацій на інші континенти, в тому теж до Канади. Після цього опіка над залишенцями в Німеччині перейшла в руки німецької адміністрації. Залишенці втратили не тільки правну, але й матеріальну опіку, не тільки з боку ІРО, але й інших заокеанських харитативних організацій. Впарі з тим ФДУК був змушений змінити методи своєї праці. Зліквідувавши місію в Європі, він перейшов на так звані патронатські акції. Фонд підшукував у Канаді організації та родини, які перебирали на

себе обов'язок безпосередньо опікуватися хворими в лікарнях, дитячими садками, школами та й поодинокими потребуючими помочі родинами. Патронатська акція була з морального і матеріального погляду повним успіхом. З одного боку затіснювався вузол постійної опіки та безпеки, з другого підносилося моральне спільноти. Для приміру варт згадати, що в 1954 на 1955 р. Фонд мав під патронатською опікою 30 шкіл і дитячих садків у Британській Зоні Німеччини.

Керівництво опіки над українською еміграцією в Німеччині і права приїзду її до Канади була в руках Президії Комітету Українців Канади, що теж очолювала Фонд Допомоги Українців Канади. Таким чином була створена персональна унія обох установ, на чолі яких довший час були — о. д-р В. Кушнір, інж. В. Коссар, суддя Я. В. Арсенич, А. Малофій, С. Хвалібога, М. Дима, О. Войценко, д-р І. Гуляй, о. С. В. Савчук, о. І. Шпитковський, А. Загарійчук, Е. Тарнавецький, М. Лазечко. Незмінним секретарем фонду була довший час Ганна Мандрика, водночас авторка обширних звітів з праці Фонду. З Бюром у Лондоні були зв'язані такі особи, як Б. Панчук, А. Яремович, Св. Фроляк, Д. Скоропадський, С. Коростовець та інші визначні громадяни. В допомоговій місії в англійській зоні працювали — Е. Василишин, А. Яремович і передусім Анна Храплива, що й пробула на своїй стійці у військовому мундурі від початку до кінця праці.

Якщо порівнювати велике з меншим, то працю ФДУК після Другої світової війни можна порівняти з працею Товариства Опіки над українськими переселенцями ім. св. Рафаїла та іншими допомоговими організаціями, які допомагали в поселенню другої української іміграції в Канаді. Обидві установи в остаточній меті змагали до того, щоб допомогти своїм землякам у переїзді до Канади та в їх поселенні в цій країні. Проте, є поважні різниці у структурі цих організацій, в ініціативі та засягу їх діяння. Фонд ДУК став на базі Комітету Українців Канади загальною допомоговою установою українців Канади, яка знайшла піддержку всіх церковних і світських організацій канадського континенту, з винятком комуністичних елементів. Фонд став теж виключним твором українців Канади без допомоги провідних українських діячів з Європи, як це й було після Першої світової війни. Останній момент зв'язує теж більшу силу українців Канади, які говорили вже з твердих позицій канадського громадянства. І, нарешті, ініціати́ва українців Канади не обмежувалася до "льокальної" виключно праці, — вона переноситься вже на європейський континент, де авторитет земляків з Канади ініціює та інспірує такі дії, які в

давнішій добі належали до прерогатив провідних мужів “старого краю”. Правда, цю змінну роль можна пояснити винятковою політичною ситуацією на українських землях. Але так, чи сяк маємо парадокс історії, коли емігранти стають хвилевими речниками інтересів цілоти свого народу.

Довший спеціальний процес пройшов від перших безпомічних та невідомих імігрантів, яким бракувало мови для порозуміння з сусідом та урядовими чинниками і яким судилося бути на найнижчому щаблі соціальної і політичної драбини. 50-річчя свободи і правління демократії українські поселенці Канади використали до максимум можливостей. Виступаючи в обороні своїх земляків в Європі, говорили вони якраз в імені цієї свободи та демократії, а їх виступи вписувала історія не тільки на conto земляцтва однієї з національних груп Канади, але й на conto ідентичности цілої Канади.

СУСПІЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНЦІВ КАНАДИ

Була ще і друга ділянка праці Фонду. Він підняв справу допомоги не тільки українським залишенцям в Європі, але згідно зі статутом, став організувати, вести й координувати українську суспільну службу в Канаді. В більших українських осередках — Форт Вільям, Монреал, Едмонтон, Торонто — працювали Філії Фонду. Коло 20 тисяч родин злучив ФДУК при допомозі своїх розшуків. Співпрацював Фонд теж з церковними та суспільно-догомоговими організаціями Канади, приймаючи, з початком 60-их років, модерні методи праці американсько-канадського терену, базовані на “сошелворк” та “групворк”. З того часу існує Суспільна Служба Українців Канади. Шостий Конгрес Українців Канади в 1962 р. potwierдив ці зміни. Цей рік можна уважати граничним стовпом в існуванні та остаточній ліквідації первісного ФДУК. Оформився новий твір у новій структурі, як теж з новими завданнями. Вони в певному відношенні вужчі, як були в праці Фонду, а з другої є теж ширшими. Праця ССУК сконцентрувалася передусім на українську спільноту Канади, її родини та потребуєчі допомогі в індивідуальних випадках, одиниці. Вона охоплювала всі важливіші ділянки людського життя і необхідність існування ССУК зростала разом з ростом труднощів зумовлених новою цивілізацією і постійними змінами в способі життя сучасної людини. Висока індустріялізація, автоматизація, технологічні досягнення створювали нові проблеми. Спільноті приходилося стосовно до того міня-

ти спосіб мислення, шукати нових вихідних та задовільних розв'язок. Саме цим питанням стала служити ССУК, яка крім матеріальної допомоги несла поміч моральну та суспільно-виховну.

У чолі організаційної структури ССУК стала Централя, яка розміщувалася до 1971 р. у Вінніпезі. На Десятому Конгресі КУК вирішено перенести Централю ССУК до Торонта. Перенесення це було зумовлене широко-розвиненою працею Відділу ССУК в Торонті, а далі теж престижевими мотивами. Це заповідає в майбутньому ротацію місця осідку ССУК Вінніпег-Торонто і навпаки. Централю творять головна рада, головна дирекція та контрольна комісія.

Виявляється з десятирічного існування ССУК, що найкраще працювали її відділи у Торонті і Вінніпезі. Відділ ССУК в Торонті розбудував Маркіян Охримович та низка одиниць, які гуртувалися довкола цього суспільного ідеаліста. В довголітній праці були тут В. Ухач, Я. Чумак, Б. Головатий, С. Зазуляк, В. Верига, І. Смольська, Ю. М. Терлецький, К. Микитчук, Е. Янківська, Н. Закидальська, О. Ковальська та інші, а передусім Ольга Даниляк, яка у свій час очолювала з рамени канадської ССУК теж Українську Світову Централю Суспільної Служби. Великим здобутком ССУК Торонта було зорганізування Пансіону ім. Івана Франка для старших громадян в Торонті, в якому знайшли притулок на старості літ сотні одиниць. Торонто́нський осередок ССУК видавав свій організаційний **"Бюлетень"** та створив "Фонд ім. Маркіяна Охримовича", якого завданням давати стипендії для студентів українців, які підуть на студії суспільної служби (School of Social Work).

Бюро ССУК у Вінніпегу від довших років провадив Петро Салига, який теж був довголітнім головою Філії на Манітобу. В цій порадні працювали доривочно теж інші суспільні працівники. Винятковими зусиллями всіх відділів ССУК являються так звані Тер-Дей, одно-денні збірки пожертв від прохожих на вулицях, до яких завжди мобілізується широкий актив суспільно-думаючого жіноцтва, молоді й чоловіків. Часто ці "Тер Дей" дають основні фонди на цілорічну працю ССУК, яка в принципі є добровільною без винагороди працею для всіх. До мобілізуючих акцій ССУК треба зачислити організовану допомогу потерпілим від землетрусу українцям в Югославії в Баня Луці та околиці, в якій участвували широкі кола українського громадянства в Канаді.

Видатнішу працю в ССУК вложили серед вінніпегського середовища такі суспільні діячі, як Роман Сенчук, Евстахій Журавський, оба згадані очолювали Централю ССУК впродовж десяти років, а далі Г. Мухин, О. Сливинський, В. Ільницький, О. Гудзяк, А.

Курдидиж, Я. Коворіз, Н. Марунчак та інші. Пова Вінніпегом і Торонто ССУК покищо не змогла розбудувати більше активні осередки в Канаді і це є її поважним недомаганням.

СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА ТРЕТЬОЇ ІМІГРАЦІЇ

Третя українська імміграція до Канади, яка почалася кілька років після закінчення Другої світової війни, рекрутувалася передусім з переміщених осіб, що й поголовно уважали себе за політичних емігрантів. Не було і не маємо точних підсумків щодо соціального складу тієї імміграції, але за даними тих, які цю проблему студіювали, відсотковий стан її був приблизно такий:

Коло 50%, у деяких випадках і більш, подавали себе за хліборобів (насправді ця цифра була значно менша,—багато емігрантів подавали себе за хліборобів тільки тому, що така категорія іммігрантів було найбільш побажана на американському континенті!) приблизно 25% були ремісники, 6% інженери, механіки, техніки, 6% учителі, 2% мистці, музики, співаки, коло 300 лікарів і дентистів, коло 300 професорів університетів, понад 600 духовного стану в тому й кільканадцять єпископів¹).

Як вже знаємо, вони у принципі відмовили вертатися на терени, зайняті совітською армією, з уваги на політичну ситуацію. Крім переміщених осіб, тобто політичних в'язнів, полонених і примусових робітників, були також численні втікачі з окупованих совітською владою теренів. Такий склад третьої імміграції основно різнився від імміграцій у першій і другій добі нашої історії. Третя імміграція різнилася від двох перших ще й тим, що коли в першій імміграції переважали українці з західних земель, головню з Галичини та Буковини, а в другій майже виключно з цих земель, то в третій імміграції маємо поселенців з різних земель України, — східних, центральних і західних. Звідси й називає дехто третю імміграцію соборною імміграцією. Що більш, у цій імміграції знайшла-ся також поважна кількість тих, які покинули були рідні землі вже під час, або після Першої світової війни і перебували між обидвома війнами на еміграції в центральній Європі, — і тим ще більш скріпили політичність третьої імміграції. Основа тієї політичності в тому, що загал третьої еміграції, в тому й чимало учасників другої еміграції, не визнавав політичного режиму в Україні, вважаючи його за окупацію, з якою український народ боровся і бореться, як, зрештою, і з нацистсько-німецькою окупацією. До речі,

¹) "Ukrainian Refugees", by M. I. Mandryka, Winnipeg, 1946.

відділи згадуваного вже УПА, після відходу німецьких військ з України, повели свою боротьбу проти нової, на цей раз большевицької влади, а на еміграцію вислали своїх представників, щоб для цієї боротьби здобувати популярність та піддержку західних держав. Словом, третя еміграція почувала себе наче політичною армією повстанських та визвольницьких процесів в Україні. В початках дехто з цієї еміграції вважав навіть за політичну недоречність виїздити з Європи на американський континент, сподіваючись, що політичний конфлікт Заходу зі Сходом неминучий. Ступнево стабілізація політичних взаємин в Європі переконувала найбільш завзятих ревізіоністів у потребі переселення та внормування особистого та родинного життя. Коли ІРО почало переселювання в 1947 році, тисячна течія нових імігрантів до Канади переплила в тому та в наступних роках океан.

Згідно з річними звідомленнями Департаменту Громадянства й Іміграції прибули до Канади в 1940 на 1946 р. тільки 315 українців, тоді коли опісля віднотовано такі цифри: ²⁾

1947	.....	2,081	1957	.....	530
1948	.....	10,041	1958	.....	405
1949	.....	6,602	1959	.....	346
1950	.....	3,815	1960	.....	349
1951	.....	6,949	1961	.....	165
1952	.....	2,859	1962	.....	170
1953	.....	987	1963	.....	215
1954	.....	724	1964	.....	202
1955	.....	560	1965	.....,	283
1956	.....	578			

З поданої таблиці так і видно, що роки 1948 і 1949 були найбільш активні в українській іміграції до Канади. При ліквідації ІРО в 1951-1952 рр. ця іміграція посилилася, але опісля стала рапідно падати, виказуючи кожного року меші контингенти. Це пояснюється й тим, що резервуар переміщених осіб вичерпався, бо велика кількість переїхала також до ЗСА та інших країн, а границі українських земель були герметично замкнені для емігрування звідтам. Щойно в 60-их роках, наслідком незначного полегшення еміграційних законів ССРСР, стали прибувати до Канади де-не-де старші матері до своїх дітей та малолітні до своїх батьків. Це, однак, рідкісні випадки. Значно легші еміграційні умовини з Польщі, в якій, після Другої світової війни, задержалися ще яких

²⁾ Западаємо згідно з "Annual Reports", Department of Citizenship and Immigration", Ottawa.

300 тисяч українців, та звідки час до часу прибувають на поселення до Канади цілі родини. Переселювались також деякі родини з Англії, Бразилії, Венецуелі і навіть з Австралії.

Хоч офіційні чинники Канади обчислюють українську іміграцію до Канади в повоєнних роках 1946-1961 на 37,132 особи, то чисельний стан цієї іміграції значно вищий. Справа в тому, що ІРО та іміграційні чинники сегрегували переміщених осіб згідно з їх державною приналежністю і, напр., ті українці, які були громадянами Польщі до 1939 р., були нерідко вписувані, як поляки. Те саме було з українцями з Карпатської України, яких записувано, як чехів (з уваги на приналежність Карпатської України до Чехословаччини перед 1939 р.), та українцями з Буковини, що їх віднотовувано, як румунів (Буковина була в тому часі під румунським правлінням). Як українців вписувано передусім тих, що подавали себе за бездержавних. Врешті, практики були різні і, наприклад, більш поступові урядники ІРО записували, як українців, тих, які рішуче настоювали, щоб їх національність була ясно відмічена в їх документах. Коротко, з українцями третьої іміграції знову повторилася та сама історія, з якою ми вже познайомились при першій та другій, — в'їзд українців до Канади відбувався під різними національно-державними приналежностями. Звідсіля, беручи до уваги статистичні цифри та й згадані моменти, українську іміграцію до Канади, після Другої світової війни, можна оцінювати далеко на понад 40,000.

Поважна кількість цих тисяч поселилася передусім у містах, а частина на фармах. Багато з її учасників, відбувши приписаний речинець на контрактних роботах (фармах, буряках, лісорубі, тощо), переїздили до міст. Більшість з них були, як ми вже згадували, або кваліфіковані робітники ще з дому, багато теж перекваліфіковано в таборах в Європі. Серед нових імігрантів був поважний відсоток інтелігенції з середньою та високою освітою. Були серед них також високо кваліфіковані професіоналісти, — педагоги, лікарі, економісти, інженери, адвокати, викладачі університетів тощо. Деякі із них з місця входили у професійне життя, деякі професії потребували законної нострифікації на канадському терені, але всі вони старалися ввійти у прийнятну ними професійну течію життя. Серед них була теж справжня культурна еліта, — поети, письменники, малярі, журналісти. Якщо прийняти, що були також кваліфіковані робітники і фермери, то професійний вахляр третьої іміграції був вельми широкий. Зі знанням свого фаху третя іміграція внесла зі собою ще й знання мови країни, до якої вона переселиювалася, — нову вартість, яка допомага-

ла їй у скорішій господарській інтеграції, — і в цьому теж поважна різниця між третьою та першою і навіть другою імміграціями. Впарі з фаховістю третя імміграція принесла зі собою до Канади своє глибоке та палке почування до України, часто гартоване в особистій та безпосередній боротьбі з цим, чи іншим окупантом.

Під кутом політичних настроїв українських трьох імміграцій можемо сказати, що провід першої імміграції був під впливом соціалістичних ідей, але загальна маса була радше індеферентна, в другій імміграції переважали настрої націоналістично-ревізійні, і вже соціалістичні були в ній у меншості. Третя імміграція виявилась наскрізь антибольшевицькою.

Якщо рівнати третю імміграцію з двома першими під оглядом господарським, то перша була чисто фармерська, друга була більш зрізничкована, однак переважало фармерство над міським елементом, знова третя була в більшості міською імміграцією.

Зрозуміло, що всі ці риси нової імміграції мусли мати свій дальший вплив на релігійне, культурне, економічно-професійне і політичне життя українців Канади. З цими впливами та компонентами нам доведеться зустрічатись в наступних розділах нашої праці.

РОЗМІЩЕННЯ УКРАЇНЦІВ У ТРЕТІЙ ДОБІ

При опрацюванні демографічних аспектів українців Канади в третій добі користуємось в основі переписами населення з років 1941, 1951 і 1961.

Цифру перепису населення з 1961 р., що визначає українців у Канаді на 473,337 осіб, приймаємо, як остаточну. Правда, ця цифра теж не зовсім точна, бо численні, старші віком українці, опинилися серед росіян, австрійців та інших, які заподали українську мову, як рідну і таких виказує статистика аж 13 тисяч. Можна догадуватися, що вони подали колишню державну приналежність замість національної. Є й інші причини вважати, що цифра українців у Канаді є вища і, мабуть, без перебільшення доходила в тому часі до понад пів мільйона, та, щоб мати тверді дані, приймаємо підсумки переписів за остаточні.

У другій добі нашої історії нам довелося основніше обговорити тенденції українського населення Канади, яке з кожним роком все більш і більш пересувалось з фарм до міста. Ця тяга, навітлена у другій добі, продовжується і в новіших часах і це ще більш помітне у третій імміграції, як у другій. У зв'язку з цими розвоєвими процесами українське населення степових провінцій ступне-

во стало маліти. Найбільш помітний спад населення в Саскачевані, бо з 79.8 тисяч у 1941 р. на 78.9 в 1961 р. Менш помітний цей спад українського населення в Манітобі і хоч її населення навіть зросло з 89.8 в 1941 р. до 105.4 в 1961 р., то в пропорції до цілості українського населення в Канаді цей зріст уявляє собою мінусову позицію, — в 1941 р. цей відсоток був 29.4 і в 1961 р. 22.3. Навіть Алберта, яка виявляє серед степових провінцій найбільш поважний зріст українського населення, є мінусовою позицією, якщо йдеться про її відношення до цілості українців Канади. Не зважаючи на відплив населення зі степових провінцій в інші, все таки понад 60 відсотків українського населення Канади замешкує ще степові провінції, бо на 473.3 тисячі українців у 1961 р. замешкувало ці провінції 290.2 тисяч. Коли в цих аграрних провінціях відмічуємо ступневий відплив українського населення, то водночас доводиться реєструвати поважний зріст українців-канадців у таких промислових провінціях, як Онтаріо, Британська Колумбія і навіть Квебек. Найбільший відсоток зросту виявляє Онтарійська провінція, бо з 17.7% в 1941 р. піднявся цей відсоток до 27% всього українського населення Канади. Цей зріст українського населення в Онтаріо помітний, зрештою, за всі останні сорок років і коли порівняти зріст населення Онтаріо з цілістю населення Канади, то цей зріст піднявся тільки на один відсоток, бо з 33% перейшов на 34%, тоді коли українці Онтарія у відношенні до загальної кількості українців-канадців дійшли за 40 років з 7.8 до 27.2, іншими словами малоццо не 20 процент усіх.

Правда, в загально-канадській демографії помітна постійна тенденція пересування населення з фарм до міста, але якщо порівнювати переселювання українців з фарм до міста, цей відсоток куди більший, як загально-канадський. Це стверджує В. Е. Кальбах у своїй дослідній праці, коли пише таке:

“Порівнюючи зміни в розміщенні українців, на яких мали вплив стосовні фактори, зі змінами цілості населення, то зауважимо, що українці були під більшим впливом цих змін, чим загальне населення”¹⁾.

Найкраще про ці демографічні зміни говорить подана внизу таблиця, яку компонуємо на підставі урядової статистики Домініального Бюра. Беремо дані з років 1941, 1951, 1961.

---

¹⁾ “Some Demographic Aspects of Ukrainian Population in Canada” by Warren E. Kalbach, “Slavs in Canada”, volume 1, Edmonton, 1966.

	1941	%	1951	%	1961	%
	у відношенні до		цілоти укр.		населення в Канаді	
	1000	1000	1000	1000	1000	1000
Захід:						
Манітоба	89.8	29.4	98.7	25.0	105.4	22.3
Алберта	71.8	23.5	87.0	22.1	105.9	22.4
Саскачеван	79.8	26.1	78.4	19.6	78.9	16.6
Схід:						
Онтаріо	48.2	17.7	93.6	23.6	127.9	27.2
Бр. Кол.	7.6	2.5	22.6	5.7	35.6	7.5
Квебек	8.0	2.6	12.9	3.3	16.6	3.4
Інші	0.7	0.2	1.5	0.5	3.0	0.6
	305.9	100.0	395.1	100.0	473.3	100.0

Цікава теж статистика українського населення Канади, якщо розглядати спів-відношення мужчин і жінок. Від зарання історії Канада відома зі значно вищої кількості мужчин, як жінок. Це пояснюють тим, що мужчини, як агресивний елемент завжди йшли перші на колонізаційні терени а жінки приходили за ними услід щойно згодом. У 1961 р. на 1000 українок припадало 1087 мужчин (загально-канадське співвідношення 1000: 1022), тоді коли в 1911 р. це співвідношення було 1000 до 1349 (загально-канадське— 1000 — 1129). Як бачимо, в цьому відношенні виказували українці поважну диспропорцію. Відомо, що деяким родинам і досі не вдалося получить, головню у висліді специфічних законів, що нормують еміграцію в Україні. Можна віднотувати зворушливі сцени сполуки родин після 20 і навіть більше років розлуки. Поважну позицію займають у цьому співвідношенні жінок і мужчин колишні вояки, які прибули до Канади одинцем.

Якщо йдеться про працівний вік населення, то українці віком від 25 до 44 років переважали загально-канадське населення у пропорції 29.9 до 26.7 і віком від 45 до 64 років у пропорції 18.9 до 17.4. В користь українців промовляє також коефіцієнт працівности у відношенні до цілоти канадського населення. Це теж стверджує у своїх даних цитований уже Кальбах, який на основі цифр робить таке заключення:

“Порівнюючи українців з цілістю канадського населення, то виявляється, що українці понад 15 років життя, будьто мужчини чи жінки, переважають в zatrudненні загал канадців, і то як мужчин так жінок (згідно з цензусом 1961 — М.Г.М.)”²⁾

²⁾ Там же.

З погляду zatrudнення українці заповнюють у третій добі уже кожну працівну ділянку канадської економіки. У співвідношенні до Канади вони ведуть перед у фермерстві та ремеслі.

Залишається сказати ще дещо про розміщення українців по містах та про те, в якому відношенні стоять вони до всього населення. Щоб мати кращий погляд на цю справу, подаємо внизу більші скупчення в 1951 (деякі) і 1961 р. Рік 1961 розглядаємо також у відношенні до цілоти населення даної місцевості.

Західні провінції

Назва місцевості	1951	1961	Відсоток населення	Цілість населення
Манітоба				
Вінніпег		36,000	13.6	
Метрополітальний Вінніпег	41,437	53,918	11.3	475,989
Брендон	1,573	2,119	7.5	28,166
Давфин		2,232	30.3	7,374
Портедж Ля Прері		1,238	10.0	12,388
Селкірк		1,227	14.3	8,576
Флін Флон		1,104	9.9	11,104
Саскачеван				
Саскатун	4,116	9,072	9.5	95,526
Ріджайна	2,702	5,741	5.1	112,141
Йорктон		2,820	28.2	9,995
Принц Алберт		2,260	9.4	24,168
Мус Джов		1,797	5.4	33,206
Канора		1,236	58.4	2,117
Алберта				
Едмонтон		32,500	7.5	
Метрополітальний Едмонтон		38,164	11.5	337,568
Калгарі	3,302	8,033	2.9	279,062
Джаоппер	726	2,437		
Вегривил		1,518	52.2	2,908
Летбридж		1,358	3.8	35,454
Ред Дір		634	3.2	19,612
Британська Колумбія				
Ванкувер		9,400	2.4	
Метрополітальний Ванкувер		18,712	2.3	790,165
Вернон		835	8.1	10,250

Назва місцевости	1951	1961	Відсоток населення	Цілість населення
Східні провінції				
Онтаріо				
Торонто		26,100	3.9	
Метрополітальне Торонто		46,650	2.6	1,824,481
Гамільтон		8,600	3.1	
Метрополітальний Гамільтон	7,088	10,931	2.8	395,184
Віндзор		3,400	3.0	
Метрополітальний Віндзор	5,019	5,508	2.8	193,365
Сент Кетеринс	1,599	4,742	5.0	95,577
Судбури		4,942	4.5	110,694
Киченер				
Вотерлу	1,616	2,163	1.4	154,864
Ошава		3,982	4.9	80,918
Оттава	1,722	2,985	0.7	429,750
Порт Артур				
Форт Віліям	7,760	9,609	10.3	93,251
Лондон		1,834	1.1	181,283
Велланд		1,693	4.7	36,079
Су Сен Марі		1,661	2.8	58,460
Брентфорд		1,295	2.3	56,741
Кенора		1,198	11.0	10,904
Форт Францес		1,171	12.4	9,481
Ніягара Фолс		1,079	2.0	54,649
Тиммінс		911	2.3	40,121
Сарнія		782	1.3	61,293
Квебек				
Монреаль		9,200	0.8	
Метрополітальний Монреаль	11,154	14,519	0.7	2,109,509
Нова Скошія				
Сидні — Глейс Бей		847	0.8	106,114

З цього реєстру виходить ясно, що Вінніпег і метрополітальний Вінніпег далі залишається найчисленнішим українським осередком. Поважним конкурентом Вінніпегові на заході Канади стає Едмонтон і на сході Торонто, але це далекі віддалю конкуренти. Наймолодшим з того погляду є Торонто, яке ввійшло в історію

українства в Канаді щойно у другій добі, але виказує такий швидкий ріст, що в організаційно-культурному відношенні починає поважно конкурувати зі столицею українців Вінніпегом. На динамічність Торонта вплинули два важливі фактори. Перш за все коло 80 відсотків третьої іміграції поселились у Торонті та довколичних містах. Прийшла не тільки свіжа кров, але й своєрідний стимул до праці, який посилюють теж молоді довколичні осередки — Гамільтон, Ошава, Сент Кетеринс, теж не надто віддалений Монреал. Слабкість Вінніпегу в тому, що він є насправді великим українським островом без менших чи більших конкурентів довкола себе. Тільки два міста в Манітобі, Брендон і Давфин, мають понад 2,000 українського населення. Але сила Вінніпегу не тільки в чисельності, але й у стабільності фермерського запілля, центральному положенні та історичному значенні для українців Канади.

Ріст Едмонтону також помітний, але він у своїх культурних амбіціях завжди поміркований, — нема в ньому ні великих підйомів, ні спадів. Значно інакше укладалася історія Саскатуну, який у другій добі історії відіграв мало що не керівну ролю в ініціативі та культурно-освітній активності українців Канади, але після Другої світової війни виказує помітний спад у всьому. Немає сумніву, що постійний вплив населення з Саскачевану на схід і захід поважно вплинув на зменшення його динамічності. Свій культурницький статус задержали Форт Віліям і Порт Артур, які є своєрідними лучниками українського заходу і сходу Канади. На сході змагаються ще за свій статус Судбури та Віндзор, на далекому заході Ванкувер зі своєю метрополією, яка начислює вже коло 20 тисяч українців. Окрему ролю в цьому відношенні має амбітний Монреал, як єдиний більший український осередок у французькому оточенні. Найслабша його сторінка — це його пропорція до загалу населення, бо тільки 0,8, в метрополітальному відношенні навіть 0,7. Подібна ситуація українців і в Оттаві, де вони творять 0,9 у відношенні до загалу населення. Значно кращі позиції мають Калгари та Ріджайна, які позитивно змагаються зі своїми українськими метрополіями, — Калгари з Едмонтоном і Ріджайна зі Саскатуном.

Брендон у Манітобі має вже свою історію, Киченер в Онтаріо змагається за свої перші позиції. Ще молодшим є Джаспер Плейс.

У загальному, 18 згаданих осередків найчільніші міські українські колонії, які своєю чисельністю, — найменше 2,110 душ, — дають запоруку свого дальшого культурного українського розвитку. Серед них в чільному місці стоять Вінніпег, Торонто, Ед-

монтон, Ванкувер, Монреал. Серед десятитисячників провадить перед Гамільтон, а за ним Тандер Бей (колишні Форт Віліям і Порт Артур), Саскатун, Калгари. До них підтягаються Ріджайна, Віндзор, Содбури, Сент Кетеринс. Між двотисячниками стоїть на першому місці Ошава, а за нею Оттава, а далі Йорктон, Принц Алберт, Фавфін, Киченер, Вотерлу, Брендон. За ними слідує такі тисячники, як Лондон, Мус Джов, Су Сен Марі, Велланд, Летбридж, Brentford, Давфін, Портедж ля Прері, Кенора, Флін Флон, Ніагара Фолс, а серед них Канора, яка налічує 58% українського населення.

Більш, як половина всіх цих міських осередків — на сході Канади, але всі вони, на сході і заході, є активними українськими культурними середовищами, з церковними та світськими організаціями, що в якійсь мірі впливають теж на своє оточення.

У громадській площині вони дають себе знати канадській громаді тим, що серед посадників, алдерменів та шкільних радних цих міст чи не рідко зустрічаємо українців. Впливають вони також на вибір представників до легіслатур, законодавчої палати в Оттаві, але про це в окремому розділі згодом.

На підставі статистики знаємо, що з 290 тисячів українців у степових провінціях жило в містах 52%, тобто 151 тисяч, і на фермах 139 тисяч, або 48%. Українське населення Онтарія, Нової Шкотії, навіть Британської Колумбії майже у 80 відсотках замешкує міста. Найвища пропорція українців у Манітобі, бо 11.4%; друге місце має Саскачеван — 8.5%; Алберта є на третьому місці з 7.9%. У відношенні до загалу населення Канади українці творять 2.6%. Коефіцієнт цей, порівняльно з попереднім цenzусом, спав на 2/10%. Це слід пояснити малим припливом українського населення з інших країв, — ріст українців у Канаді тепер залежний виключно від їх природньої популяції. Це видно із таких даних: Коли в 1951 р. налічували в Канаді роджених українців 69.5%, то в 1961 р. вже 76.7% і в 1967 р. коло 80%. Якщо мова про позицію у відношенні до інших національностей, то українці займають після французів (налічували 98% уроджених у Канаді) та англосаксонців (з 86%) третє місце. Що ж до кількості українці займали четверте місце, після англосаксонців, французів і німців, і цю величину вдержували вони кілька десятків років. Але наслідком браку припливу свіжої іміграції цenzус в 1971 р. незаперечно вказує вже, що італійці пересунули українців на л'яте місце.

ГОСПОДАРСЬКІ ОСЯГИ ТА ГОСПОДАРСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ

У другій добі ми спробували наголосити поважні успіхи українців у сільсько-господарській діяльності та змагання українських агрономів на провінційному та доміняльному відтинках посилювати ці успіхи. Ця розвоєва тенденція залишилася за українськими фермерами й у третій добі нашої історії, — коли знову, як і в другій, завойовували чемпіонати з різних ділянок хліборобства, наприклад Іван Палідвор з Гейзелридж у 1949 р. й Василь Десятник зі Сенді Лейку в 1951 р. мали канадський чемпіонат ячменю, — і таке інше.

Цікаво також, що в менш урожайних теренах українці переходять на мішані господарства та випас худоби і хов молодняку, при чому поширюється, зокрема у провінції Манітоби, ще й молочна господарка. Такий стан господарювання дає кращі доходи і можливість вдержуватися на не надто прибуткових ґрунтах. Помітне в тому часі також скупчування фарм, з чого й постають своєрідні фермерські лятифундії.

І ще одне варт уваги явище: Механізація господарки дозволяє власникам жити в поблизьких міських осередках і виїздити на фарму тоді, коли цього потрібно.

З уваги на тенденцію комасації ґрунтів кількість українських фарм змаліла. В 1951 р. начислювали їх ще 34 тисячі, але в 1961 р. вже лиш 25 тисяч. Зате, пересічна величина фарм дійшла тепер до понад 300 акрів. Часто попадаються теж 500-600 акрові, а то й значно більші.

Зауважується також зріст зацікавлення садівництвом. До садівників-дослідників треба зачислити в Манітобі агрономів — Михайла Боровського, Вінніпег, і Миколу Панькова, Дурфрост.

Деякі з них ведуть також вразкові пасіки. Пасіка М. Панькова могла служити тут приміром. Ця розвоєва тенденція помітна в усій сільсько-господарській економіці Канади і український стиль фермерування вповні зінтегрований з загально-канадським та навпаки. Саме ця інтеграція не дозволяє на якусь спеціальну студію, що стосувалася б виключно українців Канади.

Подібний до хліборобського є й торговельний відтинок українців, який вельми детально охоплюють згадувані вже статистичні річники А. Мекравча, які появлялися в першому десятилітті після

Другої світової війни. Як видно з цих, солідно опрацьовуваних довідників, українці Вінніпегу вели перед на цьому полі, — у 1948 р. працювали тут такі ділянки торгівлі та індустрії:

125 споживчих крамниць, 102 шевські майстерні, 40 голярень, 33 ресторанів, 23 жіночих сальонів, 22 кравецькі робітні, 13 аптек, 11 крамниць залізних виробів, 10 готелів, 10 бензинових стацій, 10 перевізних компаній, 10 годинників, 9 фотостудій, 8 жіночих кравецьких робітень, 8 варстатів для направи радія, 80 опалових підприємств, 6 друкарень, 6 крамниць готової одежі, 6 електричних контракторів, 6 білярдових парлорів, 5 м'ясних крамниць, 5 хемічних пралень, 5 крамниць з ласощами, 5 крамниць автових частин, 5 книгарень, 4 склади дерева, 3 крамниці хатньої обстанови, гуртова продаж валіз, одна гуртова продаж мішаних товарів, одна гуртова продаж ласощів і т.д. Індустрія вписувала також поважні позиції. Були чинні такі підприємства, як будівельні контрактори (13), виробництва меблів (9), пекарні (6), виріб содових вод (5), виріб ліків (4), робітні дверей і вікон (3), виробництва автобусів і вантажних авт (2), виробництво човнів (1), молочарня (1), поповнення опон та інші (1). Разом понад пів тисячі різних підприємств давали працю тисячам робітників та фахівців. Без сумніву, це дальший похід українців у розбудові міських варстатів праці. Такі ж статистичні дані з Торонта виказують, що там у 1966 р. працювали: 31 контрактових підприємств з мільйоновими оборотами, 49 ресторанів, 18 готелів, 15 мотелів, 98 крамниць всячини, 20 кравецьких робітень, 25 жіночих сальонів, 80 стрижіїв, 15 спеціальних подаркових крамниць, 12 білярдових сальонів, 10 фотостудій, 10 меблевих крамниць, 10 хемічних пралень, 10 гаражів, 9 м'ясних крамниць та м'ясоперерібних верстатів, 7 друкарень, 7 фірм для доставки опалової оливи, 7 шевських робітень, 6 асекураційних агенцій, 6 крамниць залізних виробів, 9 годинників та ювелірів, 6 книгарень, 6 крамниць з обувюю, 5 крамниць з одягом, 5 квітярень, 6 експортових крамниць, 5 крамниць з фарбою, 4 пекарні, 3 молочарні, 3 похоронні заведення, 2 транспортів підприємства, 2 крамниці з мистецькими виробами, 2 робітні алюмініювих вікон, подорожне бюро, крамниця з опонами, крамниця з керамікою, робітня дверей і вікон, вирібня обуви і вирібня содової води. Окрему позицію займають у Торонті 416 крамниць, з яких 248 мали річний оборот від 25 до 50 тисяч, 96 до 50 тисяч, 47 понад 150 і 25 понад 250 тисяч доларів. В свою чергу гуртівня "УВА" (ЮБіЕй), мала п'ять-мільйонові обороти ¹⁾. Українці Торонта відомі також з бюр продажі реальнос-

¹⁾ "Ukrainian Canadians", by Paul Yuzyk, Toronto, 1967.

тей. Такі фірми, як Р. Чолкан, Й. Й. Елліс, О. Бойко виказують мільйонові обороти щороку, деякі з них мають по кількадесять продавців-слівробітників.

Варт згадати, що більшість українських підприємств Торонта створилася вже у третій добі нашої історії і серед власників цих підприємств знаходимо більше, як 50% з третьої імміграції. Так теж є воно і в інших міських осередках сходу Канади, про які ми згадували вже в іншому розділі.

Але українці відносять свої осяги не тільки в торгівлі та малій і середній індустрії. Вони добиваються вже й мільйонових підприємств. На Сході Канади працювала відома м'ясоперерібна фірма "Essex Packers" з осідком у Гамілтоні під керівництвом Гната Поворовника. Там же відомі й контрактори-мільйонери як Григорій Вінтон (Торонто) і В. Тирон Констракшен (його окрема дільниця Каната в Оттаві). До великих підприємств у Торонто належать і такі, як "Dampsters Bread", "Future Bakery", "Polyethylene Co.", "Safeway Construction Co.", "Horizon Wood Mfg.", "Rogers Dairy Ltd." і ряд інших.

У Вінніпегу відомі брати Смеречанські, — Марко Г. Смеречанський розбудував копальню урану та золота на півночі Манітоби, а теж фабрику хемікалій в Монктон. Мільйонові обороти має у Вінніпегу "Central Products and Foods", яку очолює С. Янківський. До таких фірм належить теж "Foodland Wholesale" І. Новосада та ще кілька. Для розбудови підприємств створена у Вінніпегу також мільйонна "Settlers Savings and Mortgage Corporation". Є створені українцями великі фірми в Саскатуні, Монтреалі й Едмонтоні, як "Heritage Savings & Trust" та інші.

Серед ініціаторів і власників усіх цих підприємств бачимо уродженців Канади та нових іммігрантів. А ріст їх зумовлений кількома факторами: В загальному, кращі господарські умовини, далі більший досвід, добутий звичайно в менших підприємствах, врешті, природне бажання змагатися за краще завтра своє та своєї спільноти.

Якщо розглядати цілість Канади, то згідно з Домініяльним Бюром Статистики з 1961 р., українці-канадці працювали в таких галузях канадської економіки:

Затруднення	Українці	Канада
Керівники підприємств	5.8	8.3
Професії	6.5	9.7
Канцелярійні сили	11.1	12.9
Торгівля	4.6	6.4
Ремесло	12.6	12.3
Транспорт	5.0	6.1
Фармерство	13.3	6.1
Фармерські робітники	7.8	3.9
Лісоруби	0.4	1.2
Риболовство	0.1	0.6
Копальні робітники	1.3	1.0
Фізичні робітники	5.3	4.9
Без звання	2.1	2.5
	—	—
	100.0	100.0

З таблиці так і видно, що українці передують у фармерстві. В торгівлі й ремісництві їх відношення рівне з загально-канадським (24.0 до 24.1), але якщо справа з професіями та вищому керівництві економіки, — українці залишаються, назагал, дещо позаду. Все ж, беручи під увагу, що й у згаданих тількищо ділянках були вони 50 років тому повною невідомою, — цифри, що їх подає статистика з 1961 р., є велетенським кроком вперед.

Як ілюстрацію до цього росту та розгортання сил можна б навести й дещо зі статистики українських професіоналістів Вінніпегу і Торонто:

У Вінніпегу було в 1949 р. тільки 11 лікарів-українців, але в 1956 р. вже 17 і в 1966 р. 40. В тому ж часі в Торонті ця професія зростала з 0 до 25 і в 1966 р. до 70. Так теж є воно з адвокатами. У 1949 р. у Вінніпегу було їх 11, але в 1956 р. вже 22 і в 1966 р. 45. Торонто мало в 1949 р. стільки ж адвокатів, що й Вінніпег, але в 1966 р. було їх тут уже 50. Ще більш помітний ріст дентистів; з 4 у 1949 р. Вінніпег віднотував в останньому часі 26 і Торонто 45. Постійний ріст побачили б ми напевно і в інших професіях.

Порівняльно з 1951 р. кількість т. зв. "підвищених професій" серед українців значно перейшла загальний коефіцієнт Канади: Коли коефіцієнт професіоналістів Канади є 66%, то серед українців він 126%; серед бюрових працівників цей коефіцієнт є 47 до 89 у користь українців і те саме є з власниками і директорами підприємств (32 до 53).

Згідно з переписом населення у 1961 році в Канаді працювали такі професіоналісти-українці: Учителі — 4,025; інженери — 870;

священики — 430; лікарі — 349; фармацевти — 252; адвокати — 196; редактори і журналісти — 165; дентисти — 147; професори високих шкіл — 82; агрономи — 59; архітекти — 52; судді — 12.

Доцінюючи посилену агресивність й амбітність української національної групи, можна сподіватися, що в тому відношенні будуть дальші зміни на покращання. Згідно з найновішими даними студіювало на Манітобському університеті в 1966/67 около 900 студентів українців, майже по стільки ж було на інших університетах степових провінцій і ще більш було їх в університеті в Торонті. Якщо порівняти найновіші цифри українського студентства з такими ж з 1949 р., можна сміло твердити, що їх кількість більш як подвоїлася. І все ж у тій ділянці український коефіцієнт у порпції до населення ще неповні вирівняний з загально-канадським.

До популяризації ідеї професійної праці та торгівлі серед українців причинуються в якійсь мірі Клуби Українських Професіоналістів і Підприємців, які теж є твором нашої доби. Ідея цих клубів не тільки розривково-соціального порядку; вони намагаються стимулювати розвій підприємств і професій при помочі пресових статей, публічних доповідей та окремих публікацій. Об'єднання Українських Професіоналістів і Підприємців у Торонті видає постійно "Адресар українських підприємців і професіоналістів у Торонті" (Раніше "Альманах українських купців і професіоналістів"), Клуб у Вінніпегу став видавати в 1966 р. двомовний журнал "Ukrainian Canadian Review", який подекуди є й органом Федерації Клубів Українських Професіоналістів і Підприємців у Канаді, відбуваються з'їзди таких клубів, чи об'єднань, з різних міст, врешті й загально-канадські наради, зустрічі та конференції їх членів (здерільша з нагоди Конгресів Українців Канади).

У 1965 р. всі Об'єднання і Клуби Українських Професіоналістів і Підприємців об'єдналися у Федерацію Клубів Українських Професіоналістів і Підприємців Канади, "Federation of the Ukrainian Professional and Busimen's Clubs of Canada", якої осідком є Вінніпег. Велику працю в цьому напрямі проробили такі видатні діячі цієї ділянки, як І. В. Свистун, С. Радчук, Д. Чарний, М. Смеречанський, О. Бойко, сенатор П. Юзик, Г. Ратуський, П. Саварин, І. Гаврилюк, І. Шанський, І. Ю. Карасевич (старший і молодший), Й. Слоган, Ю. Берко, І. Є. Майба, Л. Мелоський та численні інші. Ця федерація Клубів УТПП начислювала в 1972 р. 12 відділів у таких місцевостях: Торонто, Вінніпег, Гамільтон, Монтреал, Оттава, Ошава, Тандер Бей, Ванкувер, Едмонтон, Калгари, Давфин, Ріджайна. Федерація УТПП вступила в члени КУК та має своїх пред-

ставників в Екзекутиві. Деякі з цих клубів видали свої пропам'ятні книги.

Існують також професійні об'єднання по лінії релігійної приналежності, як Клуб Українських Професіоналістів і Підприємців Католиків у Саскатуні, Секція Професіоналісток Ліги Українських Католицьких Жінок у Вінніпегу та інші.

Професійні Клуби стали відігравати поважну роль в культурній і харитативній діяльності українського життя. До зразкових досягнень цих клубів можна зачислити уфундування Вінніпегським Клубом бібліотеки для студій української мови на Манітобському університеті і його опіку над Домом св. Родина для старших віком у Вінніпегу. Саскатунський Клуб допомагав розбудовувати єпархіяльне життя, Йорктонське Об'єднання допомогло у фундуванні катедри українознавства для університету в Оттаві, торонтонське у створенні української бібліотеки в університеті Оттави, видання різних книжок і т.д.

Зі сказаного видно, що українці у третій добі надають велику увагу ростові своїх професій і підприємств та що професіоналісти і підприємці ступнево здобувають собі своєю культурною і харитативною працею належний престиж.

КРЕДИТОВА КООПЕРАЦІЯ

Великий поступ у третій добі зробили українці-канадці на відтинку кредитової кооперації. Це видно хоч би і з того, що при кінці Другої світової війни працювало тільки 14 таких кооперативів, але в 1967 р. було їх уже коло 70. Початки були дуже скромні і тільки де-не-де були кредитівки-тисячники. За двадцять років праці кільканадцять українських кредитівок оперують уже мільйонами доларів. Окремі успіхи має кредитова кооперація по містах, з одного боку завдяки постійному зростові зрозуміння кредитової кооперації серед загалу населення, але з другого боку теж завдяки досвідченим кооператорам, які прибули з третьою імміграцією. Вони зуміли прищепити тут добрі та випробовані методи кооперативної праці з рідних земель. На терені Канади найшлися такі кооператори, як А. Палій, В. Кохан, А. Мудрик, А. Качор, М. Михайлюк, І. Темник, І. Шкварчук, В. Яшан, М. Андрухів, О. К. Винницький, С. Романів, Т. Мельничук, К. Мигаль, С. Хархаліс, І. Татомир та інші, але крім фахових кооператорів прибули також громадські люди, які з кооперацією близько співпрацювали. Немає сумніву, що й постійний ріст канадської економіки

поважно впливає на розвій цієї кооперативної ділянки. Про rapidність росту кредитових кооператив могли б послужити, м. і, цифри з 16 кредитових кооператив Манітоби з 1959 і 1965 рр.: Коли їх білянсова сума доходила в 1959 р. до понад трьох мільйонів доларів, то шість років пізніше ця позиція зросла на чергових п'ять мільйонів. У членстві в тому часі був приріст приблизно на три тисячі. Згідно зі статистикою з грудня 1969 р., майно кредитівок сягало дев'яťох мільйонів, а членство 6,845 *).

Ще більші осяги відмічують українські кредитові кооперативи Онтарія, зокрема Торонта: Українська Кредитова Спілка перейшла в 1971 р. десять мільйонів, майже стільки ж зробила за 15 років праці і Кредитова Кооператива "Будучність". Добре просперують теж кредитові спілки при торонтонських парафіях, напр. при Церкві св. о. Миколая, при Церкві Матери Божої Неустаючої Помочі, при Катедрі св. Йосафата та інших. У Монреалі веде перед "кредитівка-піонер" на сході — "Українська Національна Кредитова Спілка", яка має ще дві свої окремі філії при більших організаціях, працюють також успішно в цім місті — Українська Кооператива Ощадности і Кредиту, зорганізована 1952 р., Кредитова Спілка ім. Гетьмана І. Мазепи (відновлена 1955 р.) та Кредитова Спілка "Київ" (1963 р.).

Повільний ріст виказує кредитова кооперація Саскачевану й Алберти, яка начислює вже понад 20 клітин. Передує тут перша українська кредитова спілка на терені Канади — "Нова Громада" в Саскатуні, яка також закваліфікувала себе вже до мільйонерів, а найближчим її конкурентом є Українські Кредитові Спілки в Калгарах та Едмонтоні.

Щодо кількості кредитових спілок Манітоба й Онтаріо змагаються за першість. У 1961 р. Онтаріо начислювало 22 клітини і Манітоба 26 ¹⁾). В останньому часі Онтаріо веде перед, бо начислює вже понад 30 кредитівок. З погляду капіталовкладів Торонто стоїть на першому місці. Правда, не всі кредитівки є вже вповні оперативними господарськими одиницями. Деякі з них занепали, інжі ж постали щойно в кількох останніх роках, а зробивши добрий початок, щойно згодом зведуться на свої власні сили, бо, як бачимо, кредитово-кооперативний рух має дальшу тенденцію рости. Згідно з найновішими підсумками українська кредитова кооперація має вже понад 35 тисяч членів і понад 60 мільйонів

*) Див.: Андрій Качор: "20-річчя Кооперативної Громади у Вінніпегу", Вінніпег, 1971, стор. 106.

¹⁾ Статистичні дані до цього розділу та наступних черпаємо також з "Літопису українського життя в Канаді нової доби", що його обширно опрацював ред. Анатоль Курдидик.

майна. Перед у ній веде знову Торонто з десятком своїх кооператив та понад 35 мільйонами капіталовкладів, опісля йде Вінніпег з 9-ти кредитівками та 19 мільйонами майна, третє місце в цьому рості займає Монреал. Ці три осередки перевищують всі інші українські кооперативи в Канаді не тільки своїми капіталовкладами, але теж членством, яке перейшло вже 25 тисяч.

Кредитова кооперація притягає увагу спільноти ще й тим, що більшість кредитівок дає зі своїх річних зисків поважні датки на культурні цілі спільноти. Як поважно респектовані ці справи в деяких кредитівках, може зразком цього бути Українська Народня Каса в Монреалі, яка виплатила досі 22,683 дол. (від 1958 до 1970), чи Українська Кредитова Спілка Монреалу, яка від 1944 р. до 1965 р. пожертвувала на громадські цілі 21,700 дол. Поважні позиції в цьому відношенні виказують такі кредитівки, як Кредитова Кооперативна Північного Вінніпегу, Карпатія, Дніпро і Віра з Вінніпегу, Українська Кредитова Спілка в Торонті (по 1970 р. жертвувала 105,539 дол.), і Кредитова Спілка св. о. Миколая там же, Українська Кооперативна Ощадности і Кредиту "Нова Громада" в Саскатуні, Українська Кредитова Спілка в Седбурах, в Калгарах, Ст. Кетеринс, та інші. В загальному українська кооперація пожертвувала понад чверть мільйона долярів на культурні й видавничі цілі, садки, рідні школи, університети, Фундацію Т. Шевченка тощо.

Чільніші кооперативи видають також місячні бюлетені для своїх членів і при їх помочі пропагують ідею кооперації. Крім цього існують також кооперативні ідеологічні об'єднання, — на Заході Кооперативна Громада у Вінніпегу, яка в 1971 р. відмічувала своє 20-річчя існування і на сході Координаційний Комітет Кредитових Кооператив у Торонті. Керівні кооперативні кола відчувають уже поважну потребу надбудови цих українських господарсько-фінансових клітин, розкинутих по всій Канаді. Цю ідею піднято в 1959 р. в Торонті, коли там відбувався з'їзд української кредитової кооперації, в якому брали участь згадані вже — Координаційний Комітет Кредитових Кооператив з Торонта, Кооперативна Громада з Вінніпегу та Товариство Українських Кооператив з Нью Йорку. При кінці 60-их років створився на форумі СКВУ постійний контакт кредитівок Канади і ЗСА у формі Кооперативної Комісії СКВУ, яку очолювали в початках інж. А. Качор з Канади, а в 1970 і наступних роках інж. Р. Плешкевич зі ЗСА.

Коли говоримо про українську кредитову кооперацію в Канаді, це ніяк не означає, що її установи є геттами, чи ексклюзивними господарськими одиницями, призначеними виключно для україн-

ців. Усі українські кооперативні клітини є членами кооперативних централей в Канаді та ЗСА, а в своїх рядах мають вони також людей різних національностей, бо, зрештою, і багато українців належать до інших кредитівок, які є під управою та зорганізовані з ініціативи інших національних груп.

Якщо українська кредитова кооперація йде милевими кроками вперед, то її посестри, — споживча і виробнича кооперації не видержали в Канаді проби життя. Ряд кооператив цієї категорії, що в 30-их роках виказували помітний ріст, не розвинулися уже після війни, деякі самоликвідувались. Господарська еластичність приватників бере верх над кооперативними методами. Все ж таки около 20 кооператив працює і в цій ділянці та змагається за своє місце в господарському світі. І це тільки ще раз доказує, що кооперативна ідея серед українців завжди жива та свіжа.

До найстарших споживчих кооператив на сході Канади належить Содбурська Українська Кооператива, яка була зорганізована у важких 30-их роках (точніше в 1936 р.) робітництвом Содбур. Вона проіснувала з успіхом до наших часів. При ній, а радше завдяки членству Содбурської Української Кооперативи, постала в 40-их роках Українська Кредитова Кооператива, яка теж вже має за собою корисну історію праці в допомозі своему членству та в піддержці української культури в цій країні.

До наймолодших кооператив на сході Канади належить Кооператива "Плай" в Торонті, зорганізована передусім пластовими сеньйорами. Це вже твір третьої імміграції. Кооператива ця провадить на більшу скалю українську книгарню, як також веде продаж українських вишивок, різьби, мистецьких образів тощо.

ЦЕРКОВНЕ ЖИТТЯ

Постійний ріст церковного життя, який ми відмічували у другій добі, продовжувався й у третій добі нашої історії. Зокрема помітний цей процес розбудови у двох традиційних українських Церквах, тобто у православній та католицькій. Є теж поступи у протестантських чи євангельських деномінаціях. До цієї розбудови багато причинилася нова організаційна схема Церков, яку введено після Другої світової війни, як також приїзд до Канади великого числа духовників після неї. Саме завдяки цим двом чинникам праця пішла вширш і вглиб.

УКРАЇНЬКА КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА

У 1947 р. провів своєрідну візитацію Української Католицької Церкви кардинал Євген Тіссеран, голова Східної Конгрегації Римської Столиці, стверджуючи поважні досяги цієї Церкви в організаційній діяльності. Наслідком цих відвідин Римська Столиця в 1948 р. поробила деякі зміни в організаційній структурі УКЦ, — поділивши всю українську дієцезію Канади на три екзархати з осідками — Вінніпег, Едмонтон і Торонто. Середній (Вінніпегський) очолював далі єпископ Василій Ладика, західний (Едмонтонський) Екзархат УКЦ перебрав єпископ Ніль Саварин, який від 1943 р. був уже єпископом-помічником єдиного тоді ієрарха в Канаді В. Ладика. Східний (Торонтонський) Екзархат дістав нововисвяченого єпископа Ісидора Борецького. Три роки пізніше середній Екзархат поділено на ще два, — Вінніпегський і Саскачеванський. Останній очолив єпископ Андрей Робоцький, який саме був для цього й висвячений. Отак УКЦ дістала чотирьох владик, на чолі яких станув Вінніпегський Василій Ладика, піднесений в тому часі до чину архієпископа.

Найбільші простором були східний і західний екзархати. Останній охоплював провінції Алберту, Британську Колумбію, територію Юкону та західню частину Північно-Західних Територій. Цей великий простір обслуговувало 66 священників, у тому 25 ченців Василіянського чину, які мали на цій території чотири власні монастирі, один новіціят та два інститути для університетської молоді. Як відомо, діяли тут теж Сестри Служебниці зі своїми інсти-

туціями та Сестри Місіонерки, що вели Інститут св. Йосафата в Едмонтоні. Парафій, місій і місійних станиць було разом 149 і в них зорганізованих коло 40,000 вірних.

У Східній Ексархат входили провінції Онтаріо, Квебек, Нью Бронсвик, Нова Скошія, Нова Фундлярдія та Принс Едвард Айленд. На просторі їх працювало 50 священників і 22 ченців, серед яких були Василіяни з трьома монастирями (Торонто, Монтреал і Гримсбі), Редемптористи з двома (Торонто і Ватервилл) і Студити, — новий чин, зорганізований після Другої світової війни (1951) у Вудстоку, Онтаріо, що звав себе переємником колишнього чину з такою самою назвою в Україні. Крім чоловічих чинів працювали жіночі, — відомі Сестри Служебниці, які мали шість монастирів да один новіціят, і Сестри Місіонерки з монастирем у Гримсбі. Разом у Східньому Ексархаті працювали 71 парафій, місій і станиць, об'єднуючи коло 50 тисяч мирян.

Найменшими територіяльно були Манітобський та Саскатунський Ексархати, — їх території покривалися з територіями провінцій Манітоби і Саскачевану. Проте, щодо кількості вірних — Манітобський Ексархат, з маленькими поширеннями на північні території, переходив усі інші й об'єднував у собі коло 58 тисяч вірних, серед яких працювали 60 священників у 59 парафіях, місіях і місійних станицях. З чинів працювали тут Василіяни (один дім) і Редемптористи (два доми) з новіціятом в Робліні, та Сестри Служебниці (чотири доми), які вели дві цілоденні школи і три доми для старших віком (Давфин, Сифтон і Комарно).

Кількістю священників був найменший Саскачеванський Ексархат, в якому постійно працювали тільки 31 священник серед 35 тисяч вірних, об'єднаних у 157 парафіях, місіях та місійних станицях. Цей Ексархат мав цю перевагу над іншими, що тут було кілька католицьких шкіл: Сестри Служебниці вели Академію в Йорктоні та інститути для дівчат у Саскатуні і Ріджайні, Брати Християнських Шкіл Колегію св. Йосифа в Йорктоні. Крім цього діяв ще Інститут ім. М. Шашкевича в Саскатуні, знаний раніше, як Бурса БУК, в розбудові якої виняткові услуги вложив Осип Прийма.

За загальними підсумками Українська Католицька Церква в Канаді мала в 1951 р. 229 священників, у тому 63 ченців, і на своїй території 14 монастирів чоловічих та 23 жіночих чинів, у яких працювали понад 200 сестер і новичок ¹⁾. Всі вони вели дві повні середні школи (Колегію й Академію), три новіціяти, 13 цілоденних шкіл, 2 лікарні, 3 доми для старших та 3 сиротинці. Всім цим

¹⁾ "У 60-річчя поселення українського народу в Канаді", "Українські Вісті", ч. 40, 1951.

кермували вже п'ять ієрархів, бо Вінніпегський Ексархат дістав 1951 р. єпископа-помічника, відомо науковця та богослова, о. Максима Германюка з чину Редемптористів.

Такий зріст Української Католицької Церкви вимагав належного завершення і воно прийшло в 1956 році, бо негайно після смерти Архиепископа В. Ладики, — Папа Пій XII окремою буллою установив в тому ж році Митрополію Української Католицької Церкви з чотирьома єпархіями. На осідок Митрополії визначено Вінніпег і туди небаром перенеслися протоігуменати Василян та Редемптористів. Таким чином Вінніпег став не тільки осідком Митрополії, але й двох чинів, Василян і Редемптористів, важливих у житті УКЦ в Канаді.

Як нам уже відомо, отці Василяни ввійшли вже давніше в історію українців Канади. Від 1948 р. творять вони окрему провінцію, яку очолювали такі постаті цього чину та наслідники отців Платоніда Філяса чи Навкратія Крижановського, як Вен'ямин Бараник, Теодосій Добко, Володимир Шевчук, Боніфатій Слобода та Мирон Дацюк, а останньо о. Віталій Підскальний. Крім першого — все це уродженці Канади. Чин має тепер дев'ять монастирів і чернечих домів, згідно з найновішими даними 109 ченців, у тому понад 50 ієромонахів. Осідком цього чину від початків уважався Мондер, з уваги на новіціят та архів й велику бібліотеку в ньому. На сході Василяни мають Колегію св. Василя в Торонті, монастирі в Оттаві, Монреалі та Гримсбі, на заході ще в Едмонтоні та Ванкувері.

Після війни почалося усамостійнення вітки українських Редемптористів, — у 1945 р. вперше був заіменованій віцепровінціал цього чину в Канаді о. І. Бала, але він підлягав у своїй праці чиннові Редемптористів у Брюсселі. Чергові провінціали — о. М. Германюк, пізніший митрополит, та о. В. Маланчук, пізніший єпископ у Франції, підлягали ще чиннові у Бельгії, але від 1961 р. стали підлягати безпосередньо Римові. Йорктонська провінція (територіяльна назва чину) має тепер вісім домів у Канаді — один у Медовейл, два в Торонті, два в Манітобі, три в Саскачевані (Саскатун, Айтуна та Йорктон) й один у Ньюарку (ЗСА). В згаданій провінції цього чину працює 65 ченців. У новіших часах очолювали цей чин отці: В. Краєвський, П. Малюга й д-р М. Гринчишин. Головною базою чину є Йорктон у Саскачевані, якого поважним суперником є Роблін у Манітобі з Колегією св. Володимира.

Брати Студитського Уставу, з осідком у Вудстоку, виказують також помітний ріст, тепер у них 14 ченців. Брати Християнських Шкіл не вийшли поза Академію св. Йосифа в Йорктоні.

Серед жіночих чинів перше місце займають Сестри Служебни-

ці, які мають 22 чернечі дома і понад 250 членів. Ведуть вони дві Академії, одну в Йорктоні і другу в Анкестері, куди перенесено також новіціят з Мондеру. У свій час була теж академія у Вінніпезі. Провінційна управа приміщується в Торонті і на чолі її стояли такі видатні черниці цього чину, як Бернадета Ваврик (1949-1959), Боніфатія Слобода (1959-1965), Францішка Библів (1965-). До менших чинів належать Сестри св. Йосифа (звані Йосифітки), які працюють у Саскачевані і мають один дім з п'яти сестрами, Місіонерки Християнської Любови — два дома і 13 сестер, та Місіонерки Облятки—один дім і три членки (зорганізовані 1962 р.). Разом, у 1967 р., діяли 26 домів жіночих чернечих чинів і в них було коло 300 сестер та новичок, тоді, як у 17-ти чоловічих монастирях було около двісті ченців і серед них яка сотня ієромонахів. Якщо згадати, що Українська Католицька Церква видає ще свою пресу (три тижневики, 6 місячників, 1 кварталник, 7 видавництв та 5 друкарень) та має своє окреме рам'я у світських організаціях типу Католицької Акції, про що мова на іншому місці, — вона диспонує великою організаційною машиною, на чолі якої стоять — Митрополит, три ієрархи, 268 священників для 609 парафій та місій.

Доцільним також замітити, що в колах Української Католицької Церкви в Канаді є постійне змагання до об'єднання всіх українських католицьких церков, званих також руськими, греко-католицькими або церквами візантійського обряду, які мають своїх ієрархів в ЗСА, Аргентині, Бразилії, Франції, Англії, Югославії та Австралії, щоб їх всіх підчинити під Український Католицький Патріархат. Інституція патріархату є традиційно-історичним вивершенням кожної східної Церкви. За змаганнями стоїть дуже логічна аргументація єдності церковних практик — обряду, традиції та історичної цілості.

Українці-католики на всіх континентах включно з підпільною Католицькою Церквою в Україні вважають таким некоронованим патріархом первоієрарха Української Католицької Церкви в Римі кардинала Йосифа Сліпого, який після 18-літнього ув'язнення в ССРСР наслідком дипломатичних інтервенцій Риму був звільнений зі совітського сибірського концтабору та прибув до Риму в 1963 році і звідси як первоієрарх цієї Церкви робить старання, щоб в Україні була привернена свобода розвитку Українській Католицькій Церкві. Побіч митрополита й ієрархів в Канаді первоієрарх Йосиф Сліпий є найвищим моральним авторитетом українців Канади. Його споминається у всіх богослуженнях. Цю структуру формально схвалили Четвертий та П'ятий Синоди Української Ка-

²⁾ Богдан Казимира: "Релігійно-громадське життя в Українській Католицькій Митрополії в Канаді" та "Eastern Catholic Life", April 23, 1963.

толицької Церкви, які відбулися в Римі в роках 1969-1971. На останньому Синоді вибрано Постійний Синод УКЦ, який очолив Блаженніший Йосиф Сліпий. Українців Католиків Канади в цьому постійному Синоді репрезентує Митрополит Максим.

Хоча Українська Католицька Церква в Канаді виявила в своїй організаційній праці великий розвиток (збільшилися чини, розбудовано чернечі доми, зорганізовано нові парафії), то її ієрархія змагається з двома поважними проблемами. Найважливіша з них — це проблема т. зв. покликань, або допливу молодого покоління до священничого стану. З 268 священників УКЦ тільки третина роджена в Канаді, дві третини прибули після, або перед війною до Канади, 80% усіх священників мають сороковий, або й вищий рік життя.

Друге, не менш важливе, питання — це статистичні підсумки загального перепису населення, які виказують, що українці католики втрачають своїх вірних, найбільш на рахунок римо-католиків. Коли в 1951 р. цenzус начислював 165 тисяч католиків українців, тобто 42% усіх українців, то в 1961 р. їх було коло 158 тисяч, отже ледве понад 33%. В тому ж часі кількість українців римо-католиків з околo 57 тисяч (14.3%) дійшла до коло 80 тисяч (16.8%). Ці цифрові дані затривожили заінтересованих і досліди виявили, що ці наглядні різниці мають своє коріння не тільки у переходах, але є теж вислідок незнання тих, які переписували населення і не зуміли відрізнити “українців католиків” від “римо-католиків”. Переходи пояснюють наслідками переселення з прерійних провінцій у різні робітничі осередки сходу, де немає ще українських католицьких парафій та де населення з конечности належить до римо-католицьких. Переходи є теж вислідом мішаних подруж, полегшення психологічних меж переходу під впливом екуменізму та деяких тенденцій затирання різниці між українським та латинським обрядами. Всім тим течіям ієрархія УКЦ враз з духовенством протиставиться, і згадані проблеми — часті теми духовних конференцій-соборчиків, їх теж дебатовано на Першому Провінційному Синоді Української Митрополії Канади, який відбувся у Вінніперу 1962 р.

В цілі збереження церковної традиційности УКЦ потворилися в Канаді в 60-их роках Комітети оборони обряду, традицій і мови Української Католицької Церкви. Такі комітети існували не тільки в Канаді, але теж і в ЗСА, де латинізаційний тиск був значно більший, як у Канаді. Осідок централі цих комітетів створився в Торонті, який від 1965 р. став систематично видавати свій офіційний бюлетень “За Рідну Церкву”. Великий вклад у цей рух

зробив Петро Біланюк, теолог та професор Колегії св. Михаїла в Торонті.

Для скріплення та спопуляризування ідеї помісности УКЦеркви, як теж завершення її патріярхатом, в Канаді та інших країнах українського поселення в другій половині 60-их років спонтанно творились об'єднання в справі реалізації українського патріярхату УКЦ. Рух цей був зумовлений теж декретами Ватиканського Собору про Східні Церкви та намаганнями режиму в Україні безоглядно ліквідувати так зване уніятство, а з другої сторони, було це маніфестуюче бажання розвивати цю церкву в поселеннях. Консеквентно, в Канаді були створені Ради українських організацій за патріярхат Української Католицької Церкви, які в 1969 р. створили Крайову Раду українських організацій за патріярхат УКЦеркви. На з'їзді цієї ради в 1971 р. звітано, що Крайова Рада через епархіяльні та льокальні ради об'єднувала понад 200 льокальних церковних, культурних та освітніх організацій ³⁾ в цілій Канаді. На терені Канади і ЗСА працював теж Координаційний Комітет, як теж було створене Світове Товариство за патріярхат УКЦеркви з осідком у Філядельфії. З обома цими формаціями був постійний зв'язок канадських українців.

УКРАЇНЬКА ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА (УГПЦ)

УГПЦ виявила після Другої Світової війни також поважний розвій, який датується зокрема від надзвичайного Собору УГПЦ у вересні 1951 р. На дев'ятому Соборі цієї Церкви в Саскатуні, в 1953 р., архієпископ Мстислав, який очолював УГПЦ від 1947 р., склав свою резигнацію. Вона була прийнята Собором і водночас відкрилося питання дальшого ієрархічного наслідства. У Вінніпегу перебував у той час колишній архієпископ Холмський і Підляський, митрополит Ларіон, світське ім'я Іван Огієнко, доктор філологічних і богословських наук, незаперечний науковий авторитет, що в часі будівництва Української Народної Республіки був міністром освіти, автор багатьох книг і видань. Не підлягаючи УГПЦ, він очолював Український Православний Собор у Вінніпегу, Надзвичайний Собор УГПЦ у Саскатуні і покликав його одноголосно очолити цілу Церкву. На цьому Соборі прийнято теж важливі рішення про організаційну систему: УГПЦ проголошено Митрополією, яку поділено на три епархії, — Східню з осідком у Торонті, яку перейняв архієпископ Михаїл Хороший, Захід-

³⁾ Програма і матеріали до Першого крайового з'їзду Рад українських організацій за Патріярхат Української Католицької Церкви, Вінніпег, жовтень, 1971.

ню з осідком в Едмонтоні, яку щойно від 1959 р. очолює архієпископ Андрій Метюк та Центральну Манітобську Єпархію враз зі Саскачеваном, якою управляє сам Митрополит Іларіон. В 1963 р. створено ще одну єпархію, яка покривається з границями провінції Саскачевану і якою кермує єпископ Борис Яковкевич. Як бачимо, територіальний поділ УГПЦ був тотожний з Українською Католицькою Церквою. У висліді постали чотири єпархії з трьома єпископами та Митрополитом Іларіоном на чолі. Останній прийняв титул “Блаженнішого” (від 1963 р.), тобто незалежного ієрарха. Зі смертю Митрополита Іларіона в 1972 р., тимчасову керму УГПЦ перебрав архієпископ Михаїл Хороший.

На надзвичайному Соборі УГПЦ у Вінніпегу ще раз проголошено, що УГПЦ є Соборноправною Церквою. Ієрархія, духовенство та делегати парафій відбувають Собори, які вирішують важливі справи Церкви, зокрема вибирають, або потверджують правлячих єпископів та керівництво Церкви — Консисторію, що складається з єпископів, дев'ятох духовників та дев'ятох мир'ян, яких вибирає Собор на шістьрічну каденцію. Консисторія, точніше Президія Консисторії, кермує адміністраційними справами УГПЦ. Голова Консисторії був завжди чільною персональністю і цю позицію в УГПЦ довгий час мав о. д-р Семен В. Савчук, а коли останній перебрав обов'язки принципала Колегії св. Андрея, Консисторію очолював довгий час о. Т. Ковалишин, останнім часом о. Ф. Керніцький, а згодом о. Д. Лучак.

Поділ на єпархії причинився до поважного росту УГПЦ, на чому поважно заважила мало що не двадцятирічна стабільність Церкви під кермою Митрополита Іларіона. Коли в 1951 р. УГПЦ мала понад 200 парафій, місій та місійних станиць, то в 1967 р. ця кількість заокруглилася до 300. Також збільшилися ряди її священників, — зі 70 в 1951 р. до коло 100 в останньому часі.

Великим здобутком УГПЦ Церкви була розбудова Колегії св. Андрея, яка в 1965 р. перейшла до нової і великої власної будівлі на кампусі Манітобського університету. Колегія веде два відділи, філософічний і теологічний, та підготовляє кандидатів до духовного стану. Це єдина українська православна теологічна школа на північно-американському континенті та дозволяє на студії кандидатів на священників не тільки для УГПЦ в Канаді, але теж УПЦ в ЗСА, — обидві Церкви є в молитовному з'єднанні. При Колегії працює Наукове Богословське Товариство, що видає журнал “Віра і Культура”, якого постійним редактором був довгий час Митрополит Іларіон, та велика бібліотека. В мурах Колегії є теж Студентський Дім для 100 студентів.

Українська Православна Церква, що її зорганізував був о. д-р

Й. Жук та яку очолював довший час єпископ Богдан Шпилька, не виявила в Канаді більшого розвитку, навпаки — деякі її парафії перейшли до УГПЦ. Зі смертю єпископа Б. Шпильки грецька ієрархія в ЗСА назначила єпископом тієї Церкви о. Андрія Кушачка, який прийняв єпископський сан 1967 р. і він очолив її парафії не тільки в ЗСА, але й у Канаді. Катедрою цієї Церкви в Канаді є Собор св. Івана Сучавського у Вінніпегу. Є теж кілька православних парафій, що підлягають Російській Православній Церкві, але цей рід “православних” переводиться і з кожним роком меншає.

Цензус з 1951 р. виказав 111,000 православних та в 1961 р. понад 119,000, що у процентовому відношенні до українського населення давало коло 28% в 1951 р. та коло 24% у 1961 р., отже й православні віднотовують зменшення відсотка.

Статистика євангельських, чи т. зв. протестантських Церков виказує у третій добі в циферному відношенні поважний зріст в українцях. В 1951 р. євангельські Церкви мали разом понад 50 тисяч мирян, а вже в 1961 р. понад 100 тисяч. Найбільший відсоток зросту виявила Злучена Церква Канади — з 28 тисяч на 59 тисяч, та Англійська Церква — з 10 на 19 тисяч. Подвоїлися теж лютерани (з 3.4. на 6.6.) і баптисти (з 3.1. на 6.1.); значно менші успіхи мали пресвітеріяни, бо з 4½ тисячі на 5 тисяч. Нову позицію зайняли п'ятидесятники, яких начислює останній перепис більше, як три тисячі, хоч у 1951 р. статистика не виявляла їх зовсім. У загальному видно помітний зріст протестантських Церков коштом обидвох традиційних українських, головно у висліді великого мігрування українців до міст, містечок та промислових центрів, де вони включаються в церковне життя тих деномінацій, які існують на місцях.

Міграція та мішані подружжя ввели також деякі національності в Українську Католицьку Церкву, яка виказувала в 1961 р. 10,681 поляків, 3,549 британців, 1,615 французів, 1,361 мадярів, 1,193 німців та інших, що разом творило коло 17% усіх українців католиків. Таке саме діється і зі складом Української Греко-Православної Церкви.

УКРАЇНСЬКЕ ЄВАНГЕЛЬСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ

Як нам відомо з другої доби, УЄО мало бути зовнішнім виявом зорганізованої сили пресвітеріян, які опинилися в організаційній схемі Пресвітеріянської Церкви, що пізніше злилася з Методистами в одну Злучену Церкву Канади (“United Church of Canada”).

УЄО було створене для місійної та громадської праці, але воно ніколи не здобуло впливу на кермування справами Реформованої Церкви, чи хоч би тільки українців у її системі. До речі, з ходом часу українські громади, які були організовані в піонерській, чи на початку другої доби, стали ступнево затрачувати свій національний характер. Провід Злученої Церкви Канади постійно змагав до того, щоб у ній не було національної категоризації і з того погляду сьогодні немає взагалі ніякої статистики тих конгрегацій, у яких українці чисельно переважають. Немає також точних даних, скільки українських пасторів є в цій Церкві, хоч відомо, що між війнами ця Церква мала понад 20 кваліфікованих проповідників-українців. Не всі пресвітеріяни годилися з цим станом: Створилася була навіть окрема група, яка видавала місячник “Слово” та проповідувала в ньому потребу зорганізувати “Самостійну Українську Євангельську Церкву”. Ця група, в якій працювали колись такі пастори, як І. Бодруг, П. Крат, Л. Стандрет та В. Боровський, змагалася за незалежні позиції з-перед 1913 р. і хоч “Слово” не зуміло зорганізувати більшої кількості незалежних громад, ідея його не пішла на марне. Коли Злучена Церква Канади відмовила “Канадійському Ранкові” фінансових субсидій, послідовники ідеї “Слова” перебрали видавництво і стали видавати своїми незалежними фондами місячник п. н. “Євангельський Ранок”, а редактор цього часопису В. Боровський очолює і досі незалежну громаду в Торонті. Передовим діячем цієї громади та меценатом “Євангельського Ранку” являється Михайло Козак, близький співробітник Павла Крата.

Є також вітка пресвітеріян, які не вчленувалися у Злучену Церкву Канади, її очолює проповідник Михайло Фесенко і її органом є місячник “Євангельська Правда”.

УКРАЇНСЬКЕ ЄВАНГЕЛЬСЬКЕ БАПТИСТСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ

Українські баптисти в Канаді пройшли довгий шлях еволюції. В початках мали вони спільну організацію з росіянами, але, — як це ми і з'ясовували у другій добі, — ступнево почалася повна українізація тієї Церкви та пішло змагання об'єднати Західню і Східню Конференції в одну Церкву. Це сталося щойно в 1959 р., з інкорпорацією в 1961 р.

Українське Євангельське Баптистське Об'єднання (Ukrainian Evangelical Baptist Convention of Canada) має тепер понад 7 тисяч вірних та більш 20 церковних громад і низку місійних станцій.

Органом Об'єднання є "Християнський Вісник". Цілістю справ кермує Рада й Екзекутива, що їх вибирають на краєвих конвенціях цієї Церкви кожних п'ять років. До передових діячів цієї Церкви належать такі пастори й діакони, як П. Кіндрат, Л. Тарасюк, С. Сковородько, З. Речун-Панько, М. Подворняк, О. Ткаченко, І. Ткачук, П. Іванків та інші. Українське Євангельське Баптистське Об'єднання в Канаді є членом "Всеукраїнського Євангельського Баптистського Об'єднання Світу", що його очолює від довших часів Жабко-Потапович.

Українське Євангельське Баптистське Об'єднання (УЄБО) відбуло в 1972 р. свою чергову конвенцію (конвенції відбуваються що п'ять років) та вибрало Крайовий Комітет на чолі з Олександром Ткаченком. Західня і Східня Конвенції залишилися діяти й надалі, кожна з власними автономними правами. Східню Конвенцію очолив Йосафат Іваськів, Західню знова Степан Сковородько. УЄБО розпоряджає власною друкарнею у Вінніпегу (Попюлер Принтерс) та веде книжкове видавництво "Дорога Правди". УЄБО теж близько співпрацює з Українським Біблійним Інститутом в Аргентині (Обера, Міссіонес), який виховує проповідників для цієї Церкви. УЄБО веде враз з Американським Євангельським Об'єднанням радіопереселання в Україну, які вже мають довголітню історію.

П'ятидесятники - українці відготовують теж свої успіхи. Вони мають кілька громад, з яких дві найчисленніші у Торонті. Там теж видають вони свій орган п.н. "Євангелист" та розбудували передусім радіомовні висилання. Є вони складовою частиною Канадських П'ятидесятників і творять Східній Слов'янський Відділ. Звідси також черпають фонди на релігійну місію. До видніших місіонерів цієї Церкви належать пастори — Г. Б. Деркач, В. М. Кузів, В. Мельничук, П. Горбань, П. Шелестовський, П. Керичук.

Українські Суботники мають також кілька громад — у Вінніпегу, Торонті та інших місцевостях, і є складовою частиною Церкви (Seventh Day of Adventists).

Українські Лютерани, яких має бути біля 7 тисяч, розпорошені по різних національних лютеранських церквах.

РАМІФІКАЦІЯ ТА КООРДИНАЦІЯ ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ

Як ми обширно з'ясовували та з притиском наголошували при кінці другої доби, створення Комітету Українців Канади, як найвищого координаційного центру української спільноти в Канаді, було закономірним процесом та органічним вивершенням цієї спільноти. Завершенням цього процесу та наглядною реєстрацією зв'язаних з ним настроїв був Перший Конгрес Українців Канади в 1943 р., який при всій своїй діловості мав познаки могутньої демонстрації національно-думаючого українства Канади.

Правда, можна було розцінювати цей зовнішній вияв, як вислів реакції спільноти на воєнні події, що розігравались тоді у світі, а поставу українства в Канаді як доказ канадського патріотизму, який, коли минеться національна небезпека, — як звичайно, знайде своє розрідження та послаблення. Навіть деякі близькі архітекти цього діла мали такий погляд на цю справу. Тим часом, згідно з постановами Першого Конгресу, підготовлювався Другий Конгрес Українців Канади, який остаточно відбувся в місті Торонті у днях 4, 5 і 6 червня 1946 р. Президія Комітету Українців Канади, влаштуовуючи Другий Конгрес Українців Канади в Торонті, хотіла наче відмітити ті поважні соціальні процеси, що відбулися за кілька десятків років в українській спільноті і виказати назовні, що українці є не тільки жителями заходу Канади, але й мають уже свій вклад у розбудову сходу цієї країни. Велика зала "Месі Гол" у Торонті була свідком триденних нарад, одноголосних ухвал та рішучих постанов, які доказували, що Комітет Українців Канади це не тільки відповідь та маніфест на воєнні часи, але також керівний і творчий ум на дальші роки будівництва та росту української спільноти. Це відчуття і розуміння скріпила постава українських канадських ветеранів, які тількищо були вернулися з-за моря і як нова оформлена та складова частина Комітету Українців Канади подала свою дружню руку допомоги в суспільне будівництво.

ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКИХ КАНАДСЬКИХ ВОЯКІВ І СОЮЗ УКРАЇНСЬКИХ КАНАДСЬКИХ ВЕТЕРАНІВ

Товариство Українських Канадських Вояків постало за морем, в Англії, в часі Другої світової війни. Почалося воно з культурних

і релігійно-традиційних зустрічей українських вояків Канади. Мемуарист тих часів писав про ці початки дуже сердешно:

“Здається якби це було щойно учора, коли то малий гурток українських канадських вояків був у гостях на традиційній різдвяній вечері, уладженій українськими мешканцями Менчестеру в Англії під час війни в 1942 р. З цього гуртка вояків, з Б. Панчуком на чолі, постало “Товариство Українських Канадських Вояків”¹⁾).

Товариство розвивалося дуже скорим темпом, коли в Англії, в Лондоні, при 218 Суссекс, був зорганізований Клуб Українських Канадських Вояків. До двох років членство Клубу дійшло до понад п'ять тисяч вояцтва (чоловіків і жінок),— до Клубу налєжали не тільки вояки-українці Канади, але й українські вояки ЗСА, Англії та інших альянтів. Так званий Різдвяний З'їзд Союзу Українських Вояків у днях 6, 7, 8 і 9 січня 1944 р. надав організації правильний ріст.

Клуб Вояків піддержували морально і матеріально українці Канади і ЗСА, зокрема ж Комітет Українців Канади. Вояки знаходили у Клубі наче рідний дім. У ньому мали вони свої товариські сходини, втримували високу вояцьку мораль та зустрічалися зі своїми духовниками, військовими капелянами. Товариство видавало свій вояцький бюлетень, засоблюючи ним своїх друзів не тільки в запіллі, але й на фронті. Атмосфера Клубу була здорова і творча. Коли зближався кінець війни, вояцтво і команда Клубу та Товариство висловлювали постійно побажання, щоб після повороту домів оснувати українсько-канадську ветеранську організацію. Так і талося: Щотільки частину вояків здемобілізовано і вона знову знайшлася на теренах Канади, вінніпегський гурт дав ініціативу і 14 червня 1945 р. постав Союз Українських Канадських Ветеранів. Після цього події пішли своєю чергою. В терені став працювати організатор ветеранів І. С. Юзик і в дуже короткому часі оформлено на сході та на заході 26 відділів і комітетів колишніх вояків. Організацію очолив сот. І. Ю. Карасевич, який і зазначив на Другому Конгресі Українців Канади, що членами організації “мають право бути всі українські канадські ветерани без різниці їх канадських політичних, чи релігійних приналежностей так задовго, як вони в єдності будуть стояти в обороні Канади та... будуть готові піднести свій голос за волю і права всіх поневолених народів світу”²⁾).

Добро Канади і свобода та допомога поневоленим народам, зо-

¹⁾ Іван Юзик: “Розвій Товариства Українських Канадських Ветеранів”, листопад 11, 1950. Архів КУК.

²⁾ Другий Всеканадський Конгрес Українців Канади, Торонто 1946, стор. 44.

крема українцям в Європі, стали й ідейними напрямними цієї другої великої конституанти українців Канади. Під тим кутом промовляли на згаданому Конгресі й українські приятелі — проф. Дж. В. Симпсон, С. Г. Й. Снайдер та проф. Ватсон Кіркконнел, від урядових чинників державній секретар П. Мартін, голова онтарійського уряду полк. Дж. Дрю та інші. В тому аспекті були передискутовані й можливості праці Фонду Допомоги Українців Канади для переміщених осіб в Європі, званих тоді популярно скитальцями, а про це вже була мова в іншому розділі. Побіч цих основних питань були кинені теж перспективи на майбутнє української спільноти в Канаді. Сила Другого Конгресу була не тільки в його чисельності, але передусім в об'єднанні нових творчих сил, однодушних ухвалах та довір'ю до проводу.

Союз Українських Канадських Ветеранів, якого відділи ставали членами Канадського Легіону, дав повну моральну і матеріальну піддержку центральній організованій силі українців Канади — КУК, і був зачислений в члени-основники КУК. СУКВ публікував свій бюлетень та опісля журнал "Опініон". Центральня його приміщувалася до 1950 р. у Вінніпегу і згодом була перенесена на схід, де очолювали її такі старшини, як Б. Панчук, І. Ю. Карасевич, д-р П. Т. Смильський, С. Павлюк, Т. Гевус, д-р С. П. Климашко, д-р Ф. Мартинюк, адв. С. Фроляк, Я. Погорецький та інші. Праця СУКВ йшла в різних напрямках, наприклад Український Відділ Канадського Легіону ч. 141. у Вінніпегу опікувався Ескадроном Кадетів-Летунів ч. 573 (Air Cadet-Squadron) вже від довших років, Торонтонський мав під своєю опікою інший такий відділ і зокрема спонзував взаємні відвідини кадетів, зорганізував видавничу фундацію для публікування матеріалів про українське поселення в Канаді, влаштував музичний фестиваль і т.п. В останніх часах існували дві екзекутиви СУКВ, Схід і Захід, улаштовуючи спільні з'їзди кожних три роки. На Заході працювали ще такі чільні ветерани, як д-р В. Греньків, І. Юзик, Р. Брик, А. Й. Яремівич, П. Вах, П. Окраїнець, Н. Маланчук, М. Кеpron. Ціла організація підготує матеріали про участь українців Канади у двох світових війнах, історію двох едмонтонських батальйонів, що мали 68 та 73 відсотки українців, та інші. На цьому відтинку працює В. Кисілевський, як уповноважений СУКВ.

В СПІЛЬНОТУ ВКЛЮЧАЄТЬСЯ НОВА ІМІГРАЦІЯ

Як ще ми відмічували, при кінці 40-их та з початком 50-их років до Канади прибула, завдяки Комітетові Українців Канади, поважна кількість нових емігрантів, так званих ДП (переміщених

осіб). У Третньому Всеканадійському Конгресі Українців Канади, що відбувався у днях 7-9 лютого 1950 р., були вже деякі провідні одиниці нової іміграції і брали участь у його трьохденних нарадах. Дискусії над деякими проблемами політики були поділом думок, з яких найменш пристосованські були нової іміграції. Це мало своє оправдання в різних побутах людей і їх соціальних та політичних поглядах, а теж неповна ознайомленість з місцевим українським життям і проблемами, що мало вже свою закономірність, витворену понад 50-літнім побутом української людини в Канаді. Все ж, не зважаючи на дисонанси, Конгрес, у якому були заступлені шість доміняльних організацій, а саме — БУК, СУС, УНО, СУКВ, СГД і УРО та низка льокальних, пройшов у неменш творчій атмосфері, як проходили два раніші Конгреси. З перших організаційних початків нової іміграції, теж з виступів лідерів цієї іміграції, так і видно було, що організований сектор українського життя в Канаді буде поширений в різних ділянках, — науки, мистецтва, професійного життя, всі познаки промовляли за те, що будуть створені нові організації молоді і жіноцтва та що, зокрема, здиференціюється громадсько-політичний сектор життя.

НАУКОВИЙ СЕКТОР

Четвертий Конгрес Українців Канади, що відбувався в днях 8-10 липня 1953 р., відреєстрував цілий ряд нових організацій, створених уже новою іміграцією. З них треба насамперед назвати наукові інституції — УВАН і НТШ і далі комбатантські та громадські організації. В такій саме черговості хочемо, хоч у найкоротших обрисах, і накреслити їх. Деякі з них були зорганізовані вже після Четвертого Конгресу, але всі вони, скоріше чи пізніше, включилися в координуючу систему КУК і тим самим зуніфікували ще більше усе життя української спільноти в організаційній системі та принципах.

Українська Вільна Академія Наук (УВАН), була зорганізована в Канаді в 1949 р. і була вона своєрідним продовженням Української Академії Наук, зорганізованої в Україні в 1918 р., яка у висліді політичних подій не змогла стати форумом вільної науки, бо всі проблеми під комуністичним режимом треба було розглядати зі становища марксо-ленінської призми, зокрема, якщо йдеться про гуманістичні науки. Ця УВАН почала діяти найперше в Західній Німеччині (зорганізована в Авгсбурзі в 1945 р.). Саме ділянці гуманістики УВАН присвячувала свою найбільшу увагу. В зорганізуванні УВАН взяла участь учені з третьої іміграції та ті, що вже жили в Канаді довгі роки, чи для яких Канада була батьківщиною

з уродження. До визначних творців та діячів УВАН у Канаді належали — історик Дмитро Дорошенко, літературознавець Леонід Білецький, ономаст Я. Рудницький, природник М. Боровський, та вже відомі нам — д-р Т. К. Павличенко, д-р П. Юзик, д-р І. Глинка, д-р М. І. Мандрика, і, далі, Катерина Антонович та інж. А. Качор. УВАН видає свої наукові серії, як “Славістика”, “Ономастика”, “Ukrainica Canadiana”, “Українські Вчені”, “Література”, “Літопис УВАН”, тощо, і має свій осідок у Вінніпегу.

Інша наукова установа, подібна до УВАН, а саме **Наукове Товариство Т. Шевченка (НТШ)**, що, нав'язуючи до традицій НТШ в Україні, заіснувало в Канаді при кінці сорокових років, має свій осідок у Торонті. Установа ця має за собою наукову працю в Західній Україні, де була зорганізована ще в 1873 р., згодом у Східній. Очолювали НТШ такі світочі української науки, як історик Михайло Грушевський, поет і учений Іван Франко, проф. О. Огоновський, проф. д-р І. Раковський, на еміграції проф. В. Кубійович, географ, та численні інші. В Канаді очолив НТШ проф. Євген Вертипорох, який розбудував його віддіми в Едмонтоні, Оттаві, Монреалі та Ванкувері. Чільними діячами НТШ на терені Канади були Іван Велигорський (1889-1955), мовознавець і педагог, Степан Килимник (1890-1966), автор розвідок на історичі, етнографічні і краєвознавчі теми, Ярослав Пастернак, відомий археолог та інші. НТШ видало низку наукових праць та кожного року влаштовує наукові конференції, з яких публікує теж річніки і звіти. Обі наукові установи включилися в систему КУК.

Якщо мова про наукове життя, треба було б згадати ще й про таку установу, як **Осередок Української Культури й Освіти** у Вінніпегу, зорганізовану ще перед заіснуванням УВАН та НТШ, в 1944 р., яка присвячує свою увагу збереженню й поширенню української культури та виховання. Цей Осередок розбудував найбільші досі в Канаді українські — бібліотеку, архів і музей, видавав деякі публікації і в ділянці виховання створив систему Вищих Курсів Українознавства. З працею Осередку зв'язані відомі імена — Ол. і Т. Кошиців, В. Коссара, д-ра П. Маценка, д-ра Т. К. Павличенка, д-ра І. Глинка, д-ра М. І. Мандрика, А. Качора, В. Климова та інших. Від довшого часу очолював Осередок сенатор П. Юзик, згодом М. І. Мандрика а останньо д-р Я. Розумний.

Нова іміграція помітно посилила дослідно-наукове життя та здиференціювала його різні ділянки. Так постав у 1951 р. **Інститут Дослідів Волині** (“Research Institute of Wolyn”), який досліджує суспільне життя Волинської території України, і видавав поруч книжок ще й двічі в році свої збірники п.н. “Літопис Волині” під

редакцією Михайла Боровського. По 1971 р. вийшло 9 збірників.

“Український Воєнно-Історичний Інститут” продовжував свою видавничу й музейно-архівну працю, яку започаткував був ще на еміграції у Варшаві. Зі смертю ген. М. Садовського згаданий інститут заперестав свою працю.

Оформилося **“Об’єднання Українських Педагогів”**, якого першим завданням завжди було опрацювання рідно-шкільних програм та методики навчання.

“Об’єднання Працівників Дитячої Літератури” намагалося дбати про добірну лектуру для молоді. Б. Гошовський опрацював дитячу енциклопедію в українській мові та низку інших видань.

“Академічний Сеньйорат СУСК” вдержував зв’язок зі студіюючою молоддю.

Дослідний Інститут **“Студіум” ЛВУ** оформлював англomовні видання про українську справу в Європі.

“Товариство Прихильників УВАН” дбало про матеріальну поміч своїй установі.

Подібну працю провадили прихильники Українського Вільного Університету в **“Товаристві Прихильників УВУ”**.

У новіших часах був створений **“Інститут-Заповідник Маркіяна Шашкевича”** у Вінніпегу, який поставив собі за мету культ цього великого пробудника українського народу. Інститут цей зорганізував цінну бібліотеку та архів шашкевичіян.

Для дискутування спільних наукових проблем та репрезентації української науки була створена **“Українська Наукова Рада”**, в якій передові місця зайняли УВАН та НТШ. Вона проіснувала до 1972 р., але відновила свою працю в рік пізніше.

У неформальному пов’язанні зі світом науки були професійні товариства, як **“Українське Лікарське Товариство”** Північної Америки, з відділами в Канаді, далі **“Товариство Інженерів і Техніків у Канаді”**, **“Товариство Українських Суспільних Працівників”**, **“Об’єднання Українських Правників”**, **“Спілка Українських Журналістів Канади”**. Дуже діяльним професійним товариством являється **“Об’єднання Американсько-Українських Ветеринарних Лікарів”**, Відділ Канада. На чолі його стояли також такі діячі, які позначились на культурно-національному відтинку, як д-р Мирослав Небелюк, автор декількох наукових розвідок та зокрема праці про українську спільноту у Франції й її участь у воєнній світовій хуртовині (**“Під чужими прапорами”**), д-р С. Держко, д-р Р. Романович, д-р Богдан Балько, який теж очолював загальну канадську асоціацію ветеринарних лікарів та інші.

Товариство Українських Бібліотекарів Канади має свої окремі

заслуги в тому, що багато з членства цього товариства працює в науковій та дослідній ділянці. Одним із перших на цьому відтинку являється д-р Юрій Герич, професор Оттавської Бібліотечної Школи та автор низки праць з ділянки української релігійної історії. Деякі працюють викладачами в університетах чи каледжах: д-р Богдан Казимира, д-р Микола СухOVERський, Андрій Григорович, автор декількох бібліографічних цінних праць з ділянки канадіяни та загальної україніки. Деякі з них займають чільні пости в бібліотечній праці, як Сергій Мухин, рідкісна колекція друків Манітобського Університету, Оленка Негрич, медична бібліотека Манітобського Університету, Михайло Сулима в Канадській Дослідчій Раді, також автор праці “Канада — мозаїка культур”⁴), Дмитро Яремчук, М. Чикало, Т. Криницька, д-р М. Боровик та інші.

Ця різновидність організацій говорить тільки про вітальність спільноти, яка знаходила розгорнення в різних напрямках науки та професії. Всі вони піддержували працю Комітету Українців Канади.

КОМБАТАНТСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ

У третій добі оформилися й кілька комбатантських організацій, які включились у працю КУК. Нам уже відомо про працю Української Стрілецької Громади (УСГ). Черговою організацією комбатантів, що оформилася при кінці другої доби (1937), але посилила працю в новішій, був “Союз б. Українських Вояків” в Канаді. Вінніпегський його Відділ очолювали — І. Байдак, М. Микитюк, С. Білінський, Д. Будка. Централя Союзу, який об’єднував передусім колишніх вояків УНР, була в Монреалі й очолював її полк. С. Вальдштайн. З приїздом нової іміграції осідок був перенесений до Торонта (1952) і тут очолювали Союз — ген. М. Садовський та пізніш сот. І. Янішевський і майор І. Липовецький. В Союзі було 10 відділів і в розпорядимости його голови ген. М. Садовського був “Історичний Музей Визвольної Боротьби”, що творив частину згаданого вже “Українського Воєнно-Історичного Інституту”. В останніх часах Музей цей був переданий в опіку УВАН. Одною з головних цілей Союзу було “ширення українських національних і військових чеснот”³), цьому й служили його публікації та журнали.

Січові Стрільці були об’єднані в Коші “Українських Січових

⁴) Ця піонерська праця друкувалася підвалами в часописі “Наша Мета”, Торонто, річники з 1971 і 1972 рр.

³) Статут СБВВ, ст. 4.

Стрільців”, які мали чотири станиці в Канаді. У проводі Коша були — д-р Я. Солтикевич, д-р А. Моспанюк, О. Навроцький, І. Тиктор, С. Волинець, Ю. Буцманюк, о. М. Марків, д-р І. Федів.

“Братство Карпатських Січовиків” об’єднувало кол. вояків Карпатської Січі, військової формації 1939 р. Їх очолював д-р С. Росоха, Ю. Гноздучич, І. Шимко, М. Шіпош, Т. Сидор.

Вояки Української Повстанчої Армії Другої світової війни були об’єднані в **“Товаристві бувших Вояків УПА”** та в **“Об’єднанні Станиць Вояків УПА”**, вояки Української Дивізії в **“Братстві кол. Вояків І. Української Дивізії УНА”**. Остання організація була значно сильніша, як дві уже згадані, та мала кілька сильних відділів. Очолював її — М. Малецький, В. Гузар, О. Загорода, Р. Турко, Я. Цвіклевич, М. Бігус, В. Верига, Б. Підгайний, В. Яворський, С. Гуляк та інші. Організації вояків УПА змагали до об’єднання, бо ділили їх тільки хвилеві політичні симпатії, а не минуле. Переводими в цій формації були — Євген Штендера, Микола Кошик, Богдан Чубенко, І. Еліяшевський, М. Федак, М. Кулик, Є. Шахай, С. Пасічник.

До перших обов’язків усіх названих організацій належала кожнорічна збірка в місяці листопаді, що проходила під кличем **“Дар Українським Інвалідам”** і мала на меті допомогу тим друзям — воєнним інвалідам в Європі, які ізза стану здоров’я не могли виїхати в заморські країни. Ці збірки, враз з названими вже організаціями, переводив Фонд Допомоги Українців Канади і сума їх перейшла вже давно сто тисяч доларів.

МОЛОДЕЧИЙ СЕКТОР

РАДА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ КАНАДИ (РУМК)

Як уже ми бачили, комбатантські організації творилися по лінії свого вояцького минулого та навіть окремих військових формацій. Таким же, чи подібним шляхом, по лінії церковної приналежності та ідеологічно-політичних симпатій творилися молодечі організації. Ми вже відмічували в міжвоєнній добі такі молодечі організації, як Спілка Української Молоді Канади (СУМК), що була близька до УГПЦ, Українське Католицьке Юнацтво (УКЮ) афілійоване з УКЦ, та Молоді Українські Націоналісти (МУН) з молоді клітин УНО, що в повоєнній добі прийняла назву МУНО (Молодь Українського Національного Об’єднання). Третя імміграція створила ще три вельми діяльні молодечі організації: Організацію Української Молоді “Пласт”, Спілку Української Молоді

(СУМ) та Організацію Демократичної Української Молоді (ОД-УМ). Всі вони мають свої чартеровані статuti, однострої, прапори й відзнаки.

“Пласт” нав’язував свою працю і традицію до своєї рідної скавтової організації, що існувала на західно-українських землях і тепер на терені Канади стала організувати дальші лави цієї організації. До помочі **“Пластові”** зорганізовано так звані **“Пласт-Прияти”**, тобто організації батьків, які опікувалися матеріальною ділянкою праці молоді. **“Пласт”** збудував ряд домів та випустив низку публікацій, призначених для молодечого виховання, організував таборування, з’їзди, тощо, брав організовано участь у святах своєї громади. Правда, вже до зорганізування **“Пласту”** (1948 р.) були в Канаді денед скавтові клітини, але вони не творили організованої цілості. **“Пласт”** оформився в домінуючу організації і включився в систему КУК та розвинувся в динамічну систему. В 1967 р. начислював він около півтора тисячі членів у 10 станицях.

Багато дечого спільного з працею **“Пласту”** має **“Спілка Української Молоді” (СУМ)**, яка організувалася в тому самому часі і з тієї самої іміграції, що й **“Пласт”**. Має **“СУМ”** також подібні методи праці. **“СУМ”** пов’язував себе ідейно зі Спілкою Української Молоді, яка діяла в під-большевицькій ситуації, як молодеча підпольна організації на східно-українських землях, після Першої світової війни. Звідси й дістала **“СУМ”** яркіше політично-патріотичне забарвлення, як інші молодечі організації. **“СУМ”** близько співпрацює з **“Лігою Визволення України”** і обхопила поважну кількість української молоді в Канаді. В 1963 р. діяло 25 осередків СУМ-у, або відділів Юного СУМ-у, в 1967 р. було їх уже коло 40, об’єднуючи коло 3,000 молоді та понад 200 виховників. Має СУМ теж ряд своїх будинків і літніх осель та свою пресу, веде й ряд рідних шкіл.

“Організація Демократичної Української Молоді” оформилася передусім з іміграції зі східно-українських земель. Ця організації не веде юних відділів, але ставить вагу свого виховання на політичне оформлення доростаючої молоді. Політично стоїть ця організації близько СУЖЕРО, її органом у Канаді є місячник **“Молода Україна”**.

Усі три згадані організації оформляли свої виховні ідеали на ідеалістичному світосприйманні й демократичних засадах правління та поборювали політичний матеріалізм-марксизм і політичну систему в Україні. В цьому відношенні стояли вони близько до трьох інших, організаційно старших, молодечих посестр, тобто СУМК, МУН та УКЮ. Саме ці спільні заложення звели всі організації до спільної праці та оформлення **Ради Української Молоді**

Канади (РУМК) в 1953 р. Перед всією молоддю стояло теж спільне майбутнє в Канаді і звідси спільні завдання і цілі, оформлені в конституції-правильнику Ради — “сприяти найповнішому включенню української молоді Канади у загально-канадійське суспільне, наукове, економічне й культурно-мистецьке життя” ⁵⁾. Одночасно з тим РУМК мав “формувати і плекати серед української молоді Канади здорову громадську думку та підготовляти її до відповідальності за цілість українського громадського життя в цій країні” ⁶⁾. В загальному був це органічний ріст молоді, який виявляв себе в координації ділянок національного виховання, культури, освіти, таборування і спорту. РУМК став складовою частиною КУК, бо покривав у своїй праці багато елементів, для яких ця українська центральна була створена.

Близько з сектором РУМК працює “Союз Українського Студентства Канади” (Ukrainian University Students Union), який оформився в 1953 р. з таких організацій, як Альфа-Омега (1930), Гамма-Рокаппа (Gamma Rho Карра), Канадійська Федерація Товариств Українських Студентів Католиків “Обнова” (Canadian of Ukrainian Catholic Student Organizations “Obnova”), Іларіон (студенти—православні), ТУСМ — Товариство Української Студіюючої Молоді ім. Міхновського та Українське Академічне Товариство “Зарево”. Існувала також низка незалежних студентських клубів при таких університетах, як Мек Гіл, Мек Мастер, Монреальський Університет, Сер Джордж Віліямс Каледж та інших високошкольніх осередках. І РУМК і СУСК мали своїх представників у Ширшій Раді та Президії КУК.

Навіть, якщо вузли РУМК були іноді послаблені, згадані молодечі організації завжди виступали об'єднано, а зрілим свідомством спільної дії залишилася пропам'ятна таблиця в Національній Бібліотеці в Оттаві з нагоди 100-ліття Канади.

СУСК співпрацював з іншими українськими студентськими організаціями, які існували поза Канадою, як СУСТА в ЗСА та центральним студентським об'єднанням у вільному світі “ЦЕСУС”.

ЖІНОЧИЙ СЕКТОР — КОМІТЕТ УКРАЇНОК КАНАДИ

Нам відомо вже, що від 1944 р. існував Комітет Українок Канади, який об'єднував Союз Українок Канади (СУК), Організацію Українок (ОУК) та Лігу Українських Католицьких Жінок (ЛУКЖ). Жіноцтво об'єднаним фронтом брало участь у Другому Конгресі

⁵⁾ Правильник Ради Української Молоді Канади, параграф III, точка (Д).

⁶⁾ Правильник Ради Української Молоді Канади, точка (Б).

Українців Канади і його представниці (М.Дима, Н. Когуська, Є. Ситник) декларували Президії Комітету Українців Канади повну підтримку у праці. Ця поміч виявилася, передусім, у Червоному Хресті та масовій допомозі переміщеним особам в Європі, якими опікувався Фонд Допомоги Українців Канади.

До цієї великої трійки жіночих організацій, які об'єднували по кількадесять клітин у різних провінціях Канади, долучилося **Об'єднання Жінок Ліги Визволення України (ОЖЛВУ)**. Перші відділи цієї організації постали в 1951 р. і були вони жіночими клітинами організації ЛВУ, яка оформилася з нової імміграції. До перших відділів Об'єднання Жінок ЛВУ належали — Вінніпег, Ошава, Торонто. Коли ОЖ відмічувало своє десятиліття в 1961 р., воно мало 22 відділи, але вже в 1967 р. зросло до 44-ох. Організація вела різногранну працю й уважала себе допоміжним фронтом на жіночому відтинку діяльності ЛВУ ⁷⁾. Найбільше праці посвячувала ця організація вихованню молоді в Юному СУМ-і, харитативно-допомоговим акціям, при цьому допомагала в різних політичних та культурних імпрезах своєї матірньої організації ЛВУ. Хоч згадана тількищо чвірка була головним мотором організованого українського жіноцтва, вона все таки не об'єднувала всіх жінок у своїх лавах. Поза її рамцями діяла низка льокальних організацій, які включалися в льокальні Комітети Українок Канади. Таким чином вони посередньо впливали на хід його громадських справ. Головування й організаційна функційність у великій чвірці жіночих організацій відбувались на базі ротаційности. Стиль їх праці мав багато подібностей і кожна з них була допоміжною ланкою в діяльності споріднених чоловічих організацій, — СУС (-СУК), БМК (-ЛУКЖ), УНО (-ОУК) та ЛВУ (-ОЖ ЛВУ). Всі разом, з нагоди 50-річчя смерті великої української поетеси Лесі України підготували збірник її творів в англійській мові. Також у загальній презентації української культури в Канаді організоване жіноцтво виступає звичайно разом. До таких виступів належав Український День на Екопо 1967 в Монтреалі та подібні дні місцевого, чи провінційного засягу.

На зовнішньому відтинку кожна організація співпрацює зі загально-канадськими та міжнародними жіночими організаціями, кожна з них є теж членом Світової Федерації Українського Жіночого Об'єднання (СФУЖО), яка заіснувала в 1948 р. на з'їзді у Філадельфії та є центральним об'єднанням усіх жінок українок поза рідними землями.

⁷⁾ Марія Солонинка: "Мета й завдання ОЖ ЛВУ". Альманах "Гомону України" на рік 1962, стор. 177.

СЕКТОР ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

У третій добі створився також досить широкий вахляр громадських організацій, які у своїх заложеннях, крім ідеологічного кредо, мали теж громадські та політичні настанови. Ми вже познайомились з такими організаціями, як СУС, УНО, БУК, СГД, УРО. Була це категорія громадських організацій — основників КУК. Одні з них мали помітнішу політичну закрутку, інші релігійну. Такого типу організації стали теж оформлюватись після Другої світової війни. Українське Євангельське Об'єднання (УЕО), яке відоме нам уже з Другої доби, включилося в систему КУК після війни і була це в ньому єдина організація, створена до війни з українців першої та другої імміграції. Всі інші були витвором третьої імміграції. Сюди належали — СУНД-УНДС, СУЖЕРО, УКТ та ЛВУ.

Союз Українських Національних Демократів ставив собі за ціль об'єднати демократично-думаючих і суспільно діючих людей та працювати спільно над політичним світоглядом українця-канадца, підтримувати національні організації, які змагають за відбудову української держави, та поборювати скрайні течії, ліві і праві. СУНД зорганізувався в 1950 р. і пізніше презвався на Український Національно-Демократичний Союз. До творців УНДС в Канаді належали: В. Кохан, С. Волинець, С. Радчук, М. Боровський.

Ідеологія Українського Національно-Демократичного Союзу близько стояла до ідеології **Союзу Українців — Жертв Російсько-Комуністичного Терору** ("Ukrainian Association of Victims of Russian Communist Terror"), у скороченні СУЖЕРО. В цій організації гуртувались передусім переслідувані комуністичним режимом та родини тих, які потерпіли від комуністичного терору в Україні. Вже сама описова назва цієї організації відзначувала її політичний характер. СУЖЕРО стояло на засадах християнства і демократії, спрямовувало свою діяльність на зміцнення засад конституції та громадського миру серед українців Канади і, зокрема, часто п'ятнувала на кожному кроці окупаційні злочини сталінської диктатури на українському народі. Заходами цієї організації появились в англійській мові монументальні "Біла Книга про чорні діла Кремля", "Острови смерті" та ряд дрібніших публікацій. Статут СУЖЕРО пояснює, що її "протикомуністична боротьба є тим самим прислужна новій Батьківщині (цебто Канаді — М.Г.М.),

щоб і вона не стала жертвою комуністичного досвіду". Основи цієї організації дали — С. Підгайний, П. Волиняк, М. Приходько, В. Шелест, М. Шкляр та інші. УНДС і СУЖЕРО підтримували екзильний уряд Української Народної Республіки та Українську Національну Раду, яка утворилася на еміграції в допомогу цьому урядові та боротьбі за ідеали Української Народної Республіки.

Українське Канадійське Товариство Прихильників Визвольної Боротьби України (УКТ) почало свою працю при кінці 1951 р., а його основники постановляли "в межах канадійської конституанти нести моральну та матеріальну допомогу визвольним політично-збройним формаціям в Україні", — Організації Українських Націоналістів (ОУН), Українській Повстанчій Армії (УПА) та Українській Головній Визвольній Раді (УГВР). У відношенню до Канади УКТ доручували "працювати для піднесення моралі та етики в громадському та політичному житті українців Канади, плекати почуття дружби, толеранції та взаємоповаги і поборювати партійний фанатизм та нетолерантність". Творцями основ УКТ були — Р. Рахманний, А. Івахнюк, І. Еліяшевський, О. Жигар, І. Міщина та інші.

Останньою громадською організацією, що включилася в систему КУК, була **Ліга Визволення України (1956)**. Як і попередні організації, Ліга Визволення України, організована в 1949 р., ставила собі два головні принципи праці: а) "Об'єднати українців, мешканців Канади, а також канадійців іншого походження, до-вкруги боротьби за визволення України з російсько-комуністичного поневолення" та "піддержувати духа лояльності до Канади, боронити її незалежність та демократичний устрій перед безпосереднім і посереднім наступом російського імперіалізму і комуністичного тоталітаризму" ⁸⁾.

Ліга Визволення України розвинула значно енергічнішу працю, як три згадані досі організації, і за короткий час зорганізувала визку клітин, допоміжних жіночих об'єднань, заініціювавши теж працю молодечої організації СУМ, якій присвячувала завжди багато уваги. Жертвенність членства дозволила вдержувати організаторів, будувати дома, творити спеціальні фонди тощо. Великою допомогою в організаційній праці ЛВУ став тижневик "Гомін України" та радіопересилання різних відділів. Основниками організації були — Р. Малащук, М. Кравців, В. Безхлібник, М. Сосновський, В. Кліш, В. Бородач, Я. Спольський, І. Бойко, П. Башук та інші, в жіночому секторі — М. Солонинка, Л. Вертипорох, Я. Іванчук, Н. Вараниця, С. Сагаш, М. Малащук, Н. Башук. Останнім

⁸⁾ Статут Ліги Визволення України, Торонто, 1951, стор. 4.

часом ЛВУ мала 55 льокальних клітин та три тисячі членів.

Ліга деклярувала свою підтримку ОУН, УПА та УГВР, але згодом, коли прийшло до ускладнень у Закордонному Представництві УГВР, це середовище стало підтримувати тільки Антибольшевицький Блок Народів та формації, що піддержували акцію цього центру. В дусі антибольшевицького фронту оформилася в новіших часах **“Спілка Визволення України”** (СВУ), кілька відділів якої співпрацювали з місцевими відділами КУК.

Згадуємо про ці політичні настанови, бо мали вони великий вплив на формування української спільноти в Канаді і, часом, як надто свіжі, вносили ускладнення в інші, навіть вітальні проблеми, українсько-канадської спільноти. Роки довголітньої співпраці на базі КУК значно вигладили деякі розбіжності, з політичних пристрастей люди переходили на політичний розум.

Уже з одних назв обговорюваних організацій та з їх завдань видно, що їхні цілі були політичні, спрямовані на поборювання комуністичної теорії та політики і віднову державности українського народу на його рідній землі. Така настанова мала теж вплив на цілість праці української централі в Канаді, яка вже і до часу вчленування згаданих організацій у неї вела національну політику, розкриваючи політичні ходи большевицької політичної доктрини та практику Кремля. Таким чином Комітет Українців Канади став координатором праці не тільки на фронті культури, але й політичним інформатором загально-канадської спільноти про Схід Європи, — і про це можуть свідчити численні меморандуми цієї централі до канадійського уряду, Об'єднаних Націй та урядів інших країн. Така праця КУК збігалася з акцією українських екзильних центрів і ці дві дії різних репрезентацій взаємно себе доповняли. При цьому Комітет Українців Канади ніколи не виходив поза свої компетенції, компетенції українсько-канадської інституції, базованої на канадському громадянстві. Мимо того, що проблеми Сходу Європи завжди цікавили цю централю, вона за своє перше завдання уважала добро української спільноти в Канаді, її культурні аспекти та передусім майбутнє цієї спільноти, отже добробут і майбутнє цілої Канади. Збалажсування цих проблем завжди допомагало ростові Комітету Українців Канади, який здобув піддержку всіх, — роджених у Канаді і нових імігрантів, піонерської верстви та тих, що прийшли по ній. Це давало поважну силу цьому координаційному центрові українців Канади, який став своєрідним офіційним речником волі і бажань цілої українсько-канадської спільноти, а теж центровою силою, в якій вирівнюються релігійні, політичні та станові розбіжності. Мало

це водночас свої психологічні наслідки на цілість спільноти, про які один із довголітніх керівників цієї установи так висловився на Оттавській Конференції Слов'ян:

“Це дало канадійським горожанам українського походження почування більшої безпеки і гідності і парадоксально воно буде звучати, коли скажемо, що це вплинуло також на більшу пов'язаність української спільноти з іншими співгромадянами”⁹).

У 1971 р. Комітет Українців Канади мав 32 складові організації. Вони такі: Братство Українців Католиків Канади (БУК), Союз Українців Самостійників (СУС), Українське Національне Об'єднання (УНО), Ліга Визволення України (ЛВУ), Союз Гетьманців Державників (СГД), Українська Робітнича Організація (УРО), Союз Українських Канадійських Ветеранів (СУКВ), Українська Молодеча Організація “Пласт”, Наукове Товариство Шевченка, Українська Вільна Академія Наук (УВААН), Братство Карпатських Січовиків, Союз Українських Бувших Вояків, Союз Українських Національних Демократів (СУНД), Українське Технічне Товариство (УТТ), Український Народний Союз (УНС), Організація Демократичної Української Молоді (ОДУМ), Інститут Дослідів Волині, Українське Канадійське Товариство (УКТ), Український Робітничий Союз (УРС), Українське Євангельське Об'єднання (УЄО), Союз Українських Студентів Канади (СУСК), Союз Українців-Жертв Російсько-Комуністичного Терору (СУЖЕРО), Рада Української Молоді (РУМК), Комітет Українок Канади, Осередок Української Культури й Освіти (ОУКО), Братство Вояків Першої Дивізії УНА, Спілка Української Молоді (СУМ), Об'єднання Українських Педагогів, Спілка Українських Журналістів (СУЖ), Українська Наукова Рада (УНР), Об'єднання Українських Ветеринарних Лікарів, Федерація Українських Професіоналістів та Підприємців, Українська Суспільна Служба Канади (УССК).

У 1967 р. Комітет Українців Канади мав 32 складові організації, та крім цього 30 відділів в Алберті, 22 відділи в Онтаріо, 21 в Манітобі, 36 в Саскачевані, один у Квебеку, один у Британській Колумбії, отже разом 111 відділів та 28 представництв у різних місцевостях Канади.

Головна квартира КУК була завжди у Вінніпегу, який уважали й уважають історичною столицею українців Канади, тим більше, що тут мають осідок голови двох найбільших українських Церков, УКЦ та УГПЦ, та протоігуменати двох великих чернечих чинів, ЧСВВ та ЧНІ. Якийсь час мали тут свої головні осідки СУС, БУК,

---

⁹ З промови І. Сирника на Конференції Слов'ян в Оттаві, 1967, “The Ukrainian Canadian Committee, its significance in the Canadian Society”.

УНО, та жіночі організації, БУК, ОУК, СУК. Однак, упарі в по-важним пересуненням населення на схід, з новою іміграцією та з релігійним поділом Канади на єпархії, такі доміняльні організації, як БУК та СУС, вирішили ротувати свої осідки в такі місцевості, як Вінніпег, Торонто, Саскатун та Едмонтон; УНО й ЛВУ мали свої постійні осідки в Торонті. На схід перейшли головні квартири ветеранських, молодечих та майже всіх тих організацій, що постали по Другій світовій війні, — УНДС, СУЖЕРО, УКТ. У висліді цього Торонто стало наче другою столицею поруч Вінніпегу.

Навищою інстанцією КУК були Конгреси Українців Канади, які відбувалися кожних три роки (1943, 1946, 1950, 1953, 1956, 1959, 1962, 1965, 1968, 1971). Між Конгресами діяла Ширша Рада КУК, звана Президіяльною Радою, яка збиралася у вийнятково важливих випадках, — насправді ж справами дня кермувала Президія Комітету Українців Канади, яку оформлюють складові громадські організації КУК через своїх представників. В Президії КУК, яку також звали в початках ексекутивною, засідали такі представники організацій, як проф. К. Андрусишин, П. Барицький, П. і Н. Башук, М. Боровський, Л. Білецький, Р. Брик, Е. Василюшин, О. Войценко, М. Гнатів, М. Гикавий, І. Гуляй, Б. і М. Дима, о. М. Дирда, А. Загарійчук, о. С. Іжик, сенатор П. Юзик, В. Климак, проп. І. Р. Ковалевич, І. Козоріз, Г. Кукса, Н. Когуська, М. Мандрика, М. Марунчак, Т. Мельничук, Т. Михайлівський, С. Мухин, О. Олійницький, С. Радчук, С. Романів, І. Рудачек, о. С. Семчук, М. Селешко, С. Скобляк, Е. Ситник, проп. Л. Стандрет, О. Тарнавецька, о. І. Шпитковський, А. Фігус, Т. Цірка, І. Юзик, проп. І. Яцентій, суддя Б. Л. Корчинський. Входили сюди також діячі піонерської доби, як Т. Д. Ферлей, М. Стечишин, С. Продан, Я. В. Арсенич, з молодшої генерації цієї категорії ще Д. Лобай, Ю. Елендюк, С. Хвалібога, Т. Кобзей, В. Свистун, І. Рудачек. З передових діячів другої доби учасували такі ще, як В. Коссар, І. Сирник, довголітний генеральний секретар та перший заступник президента, В. І. Сарчук, М. Мандзюк, А. Павлик, Т. Дацьків, І. Р. Солонмон, М. Погорецький, А. Малофій, а з новітньої: В. Мартинець, Ю. Гвоздулич, П. Вах, І. Іванчук, І. Ю. Карасевич, М. Плавюк, М. Сосновський, В. Сагаш, М. Воробець, І. Павлюк, В. Коритовський. Принципом стало, що кожна складова організація має бути репрезентована в Ширшій Раді КУК. Деякі з вище названих засідали також в Ширшій Раді КУК, яку пізніше переназвано на Президіяльну Раду; членами ПР були ще: О. Гудзьяк, А. Качор, П. А. Кондра, П. Крипякевич, М. Марко, Б. Мартинович, С. Мокрій, І. Онуфрійчук, Р. Романович, М. Боянівська, Я. Рудницький, Р. Сенчук, М.

Вавриков, М. Барилюк, М. Співак, М. Новицький та інші. З наведеної низки імен так і бачимо, що Президія та Президіяльна Рада КУК а останньо Екзекутива і Президія КУК мали визначних представників організаційного життя. Правою рукою Президії і Президіяльної Ради є екзекутивний директор КУК. Цю функцію виконували — І. Рурик, і повних 8 років Володимир Кохан (1898-1966), відомий, як архітект великих проєктів українців Канади. В 1970 р. цей відповідальний пост перебрав д-р С. Я. Кальба.

За 30 років праці КУК став динамічною установою всього українства в Канаді. Про цю динамічність говорять цифри складових організацій КУК, з яких подаємо для повнішої картини організованої сили українців-канадців тільки деякі. Відготовуємо, зокрема, дані так званої великої чвірки КУК:

Система БУК та Централі українців католиків: 56 відділів БУК, 172 відділи ЛУКЖ, 71 відділів УКЮ, ТУСК "Обнова" 5, Лицарі Колумба 5 ¹⁰).

Система СУС: СУК 150 відділів, СУС-ТУС около 50 і стільки ж саме СУМК ¹¹).

Система УНО: 34 філії, 12 відділів УСГ та 18 гуртків, або зв'язкових пунктів цієї ж організації, 22 Відділи ОУК, 15 відділів МУНО ¹²).

Система ЛВУ: Відділів 52, діючих 47, відділів ОЖ ЛВУ 22, членство — чоловіків 1,842, жінок 607, разом 2,449 ¹³).

Сила КУК не тільки в його доміняльних організаціях, але теж і його відділах на місцях. Кожна місцева організація уважає своїм національним обов'язком бути членом місцевого відділу КУК. Є відділи КУК, яких членство доходить до 50-ти а то й більше місцевих організацій.

Відділи КУК стали творитись, як тільки створилась Централя КУК. Найперше вони зорганізувались на заході Канади, як Саскатун, Ріджайна, Вегревил (1940) і Калгарі, Едмонтон, Ванкувер (1941). На сході найскорше відізався Монреаль (1940), а за ним Торонто, Виндзор, Сент Кетеринс, Гемилтон (1941). Найпізніше потворились відділи в Лондоні (1953) та Оттаві (1960). Основоположниками чи ініціаторами були місцеві організації основоположних організацій КУК, як СУС, БУК, УНО, СГД, УРО, а в

¹⁰) Релігійно-Громадське Життя в Українській Католицькій Митрополії в Канаді.

¹¹) "Дорогами Сорочіччя", опрацювала Наталя Левенець-Когуська, Гемилтон, Торонто, Вінніпег, 1967.

¹²) "Успіхи й перспективи мережі УНО", "Новий Шлях", ч. 45, 1966.

¹³) Матеріяли Десятої Крайової Конференції ЛВУ, Торонто, 10 і 11 квітня 1965.

дальшому ветерани. Часто представники цих організацій стояли на чолі відділів.

До доброї традиції відділів КУК належить спільне відмічування національних свят, як річниця українського поселення в Канаді, історичні дати 22 січня, Шевченківські роковини, ювілейні дати з життя народу, фірмування мистецьким та загально-культурним виступам тощо.

До найбільш активних відділів КУК на заході в початках належав Саскатун, але останньо його динамізм поступився Едмонтоні та Ванкуверові. В Едмонтоні працювали головами КУК такі діячі, як П. І. Лазарович, д-р Лев Фарина, Д. Янда, І. Ісаїв, І. Верхомир, Осип Прийма, М. Суховерський, д-р М. Снігурович, Петро Саварин, Р. Л. Дзеник, Р. Осташевський, В. Гирак. У Ванкувері позначилися на пості голов відділу такі, як о. Д. Кирстюк, о. Т. Добко, Й. Ясенчук, М. Гомола, Т. Кузик, М. Пукіш, а в останніх роках Оксана Крипс, Емілія Остапчук, А. Данилів, О. Гайдимовська. На окреме відмічення заслуговує відділ в Калгарах з його двома довголітніми головами, а саме Павлом Байраком та Іваном П. Світиком. До чільних лідерів належали ще В. Назаревич, В. Різник, М. Масюк, М. Гладішевський, Б. Зип.

До найбільш динамічних відділів КУК на сході Канади належать Торонто і Монреаль. Оба осередки поважно скріпилися повоєнною іміграцією. В початках очолювали Торонтонський відділ такі відомі піонери, як о. П. Каменецький, Т. Гуменюк, а в пізніших часах Д. Штокало, М. Романюк, М. Мицик, М. Кушпета і найдовше Осип Бойко. Правою рукою названих у праці були довголітні секретари цього відділу Гр. Мазурик і згодом В. Муж.

Монреальський відділ КУК теж мав щастя мати в чолі визначних громадських діячів, як А. Гупало, М. Граб, а в новіших часах Лука Томашук, О. Кушнір, Теодор Цехмістро. До активних відділів сходу належить ще Гемилтон з такими діячами, як П. Т. Смильський, П. Божок, С. Климашко, І. Бойко, Ф. Мартинюк та інші. Мають своє ім'я в праці відділи в Сент Кетеринс, Виндзорі та Лондоні. В громадських і наукових колах працює тут довгі роки Євген Рослицький.

На заході до активних клітин КУК належать ще Принц Алберт, Ріджайна, Вегревил. На окреме місце заслуговує праця відділу у Вінніпегу, яка часто проводиться в тіні великої політики Президії, зглядно Екзекутиви КУК. На цьому терені вели перед у відділі такі його голови, як судді І. Р. Соломон і М. Барилюк, д-р В. Ф. Бачинський, д-р І. Глинка, І. Кирилюк, І. Янківський, М. Новицький М. Співак, А. Яремович, С. Радчук, І. Геврик, Я. Семчишин, П. Крип'якевич, Е. Гайворон та інші.

Десятий конгрес українців Канади, який відбувся в 1971 р. і в якому учувало понад 600 делегатів та гостей із 32 складових організацій КУК, вніс деякі зміни в конституцію та структуру цієї загальної українсько-канадської репрезентації. Створено Екзекутиву та Президію КУК, з тим що Екзекутива перебрала в більшості агенди колишньої Президії, а нова Президія КУК стала своєрідною Ширшою Радою КУК. Основні зміни наступили однак в прийнятій постанові ротування репрезентації КУК на чільних постах. Це обмежено до п'ятох найбільших організацій, як БУК, СУС, УНО, ЛВУ. Ротування почалося 3 вересня 1972 р., коли то пост президента КУК з організації БУК перейшов на представника СУС, при чому цю відповідальну позицію обняв проф. Петро А. Кондра. Саме тоді закінчилася каденція о. д-ра В. Кушніра, довголітнього президента КУК, що очолював цю установу з малою перервою тридцять років. Тільки в одній каденції репрезентували цю установу А. Яремович та о. д-р С. Савчук.

Немає сумніву, що непересічна громадська і церковна індивідуальність о. Василя Кушніра мала свій позитивний відбиток на довгих роках праці КУК. За його головування та ініціативою постала Панамериканська Українська Конференція (в скороченні ПАУК), цебто об'єднання українців Північної і Полудневої Америки, як теж Світовий Конгрес Вільних Українців (СКВУ). Обі повищі установи в початках їхньої праці очолював цей муж і політик, який своєю поставою надав українській спільноті ясне ідеологічне та політично-громадське обличчя. Одне є незаперечне: Це він допоміг сцементувати національні елементи українців Канади в один моноліт. Довгі роки праці на цьому полі о. В. Кушніра та його співробітників дали сильне підґрунтя до дальшого росту цієї установи.

Великим позитивом Десятого конгресу українців Канади, було теж те, що в його працях взяла численну участь студентська молодь і це зокрема дає запоруку дальшого росту КУК.

ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗА СИСТЕМОЮ КУК

Цілий один рік прокомуністичні елементи не мали зовнішніх форм вияву. ТУРФДім був закритий і його майно передане здебільша в руки українських національних організацій. Але до року ситуація змінилася в користь згаданого середовища. Як тільки прийшло до війни Німеччини з ССР, заборона була знята. Вже 26 липня 1941 р. було створене в Торонті Українське Товариство Допомоги Батьківщині, на чолі зі згаданими вже в цій книзі — С.

Мацієвичем, М. Гринчишином та іншими. До року був скликаний Перший Всеукраїнський З'їзд Українського Товариства Допомоги Батьківщині і на цьому з'їзді вирішено змінити назву організації на Товариство Канадських Українців. Спершу вся його праця йшла в напрямі повернення й втраченого майна ТУРФДому, що остаточно й сталося розпорядженням уряду з 15 жовтня 1943 р. Внедовзі опісля створено Товариство Об'єднаних Українських Канадців (в скороченні ТОУК), яке в 1948 р. відбувало вже свій третій черговий з'їзд. На четвертому з'їзді цієї організації в Торонто, в 1950 р., винесено постанову про відзначення 60-річчя життя і творчої праці українців у Канаді і спорудження на канадській землі пам'ятника Тарасові Шевченкові в 1951 р. Пам'ятник надіслано з Києва і його відслонено в Палермо коло Торонта. Був це другий український пам'ятник у Канаді. Перший, Маркіяна Шашкевича, був здвигнений фондами українського громадянства у Вінніпегу в 1943-4 році, з нагоди 100-річчя "Русалки Дністрової", яка дала початок відродженню українського народу на західно-українських землях. ТОУК вшанувало також сторіччя народження Івана Франка і в 1956 р. у Вінніпегу був збудований і відкритий з цієї нагоди меморіальний Музей та Бібліотека Івана Франка, де досі зібрано поважну колекцію радянських книжок і журналів.

Важко сказати про чисельність цієї організації в новіших часах, бо таких даних провід ТОУК не публікував. Є одне певне, що середовище втратило популярність серед мас, а з тим змаліла активність та масовість виступів. Немає воно теж досту-молодняку, який поповнював би відхід старшого членства.

Середовище це гостило в себе відвідувачів з Радянської України, науковців: П. Погребняка і В. Бондарчука, М. Петровського, академіка О. Палладіна, з режимних кол Д. Мануїльського, Луку Паламарчука і Семена Стефаника та поетів і митців — Андрія Малишка, Зою Гайдай, Івана Паторжинського, Леоніда Новиченка й інших.

Більшість з цих бувала на так званих фестивалях пісні, музики і танцю, які влаштовувано в таких українських місцевостях Канади, як Торонто, Едмонтон і Вінніпег. Фанатизм та темп праці цього середовища значно змалів у порівнянні з 30-ими роками перед Другою світовою війною. На це зложилися психологічні та політичні фактори. Старший вік членства з одної сторони, з другої сподівані ілюзії в реалізації суверенності УРСР не справдилися. Більш патріотичний елемент сильно розчарувався в цьому й усунувся в тінь. Не останньою причиною цього була й третя, гостро антикомуністична, еміграція і її активність у Канаді.

В історичному минулому ТОУК нав'язує свою працю до праці

Українського Робітничого Дому у Вінніпегу, згідно до Товариства Український Робітничий Фармерський Дім (ТУРФДім), іншими словами його літочислення починається з 1918 р. Згідно з постановою про літочислення з'їздів в цьому середовищі, яка запала на 14-му Крайовому з'їзді ТОУК (5-8 березня 1970) в Торонті, організація ця відбула разом 31 крайових з'їздів, в тому ТУРФДім 17, а ТОУК 14. На чолі цього прокомуністичного руху стоїть Крайовий Виконавчий Комітет Товариства Об'єднаних Українських Канадців, обирається кожнораз на крайових з'їздах. В середовищі впливів цієї організації діють торговельно-книжкові осередки "Українська Книга" та літунські агенції Глоб-Тур.

Середовище це має до своєї диспозиції єдиний тижневик "Життя і Слово" в українській мові та в англійській мові двотижневик "Українець Канадієць" (Ukrainian Canadian). Наклад обох органів не високий. Організоване життя цього руху, як також його пресові органи вдержує своєю високою жертвенністю не великий, але фанатично-ідейний гурт прихильників цього руху.

**Зі сесії УВАН у Вінніпезі в присвяті Тисячоліттю Хрещення України (988-1988).
Почесні члени УВАН: митрополит Кир Максим (зліва) і
митрополит Кир Василь (зправа) з президентом УВАН
д-р М. Марунчаком посередині.**

УКРАЇНСЬКА МОВА В ПУБЛІЧНИХ ШКОЛАХ ТА УНІВЕРСИТЕТАХ

Від часу ліквідації навчання української мови в публічних школах Манітоби, яку так драстично провів у життя прем'єр Манітоби Норіс у 1916 р., враз з падінням українських шкільних підручників на площі парламенту, української мови вчили тільки в домах та приватних школах. Така ж ситуація була й у двох інших провінціях, — Саскачевані та Алберті. Але українці Канади вважали такий хід справ за грубу несправедливість для себе, як платників податку, та громадян вільної Канади. Вийшовши з таких залогень, вони постійно домагалися від провінційних урядів, щоб їм привернено право навчання рідної мови не тільки в публічних школах, але й щоб при університетах були створені катедри української мови. Крім формально-правних аргументів вони часто підкреслювали культурні вартості тієї мови не тільки для самих українців, але теж для добра своїх співгромадян.

Та найбільш промовистим аргументом, щоб учити української мови у школах, були такі потреби самої української спільноти, яка з посвятою та завзяттям змагала до того, щоб цей мовний ключ до своїх народних культурних скарбів не втратити. В цьому напрямі йшли довгі роки заходів в усіх трьох степових провінціях. Багато причин склалося на те, що ці старання були безуспішні. Час проходив, але він теж приносив зі собою великі зміни в ментальності канадської спільноти. Так звана "культурна монолітність" уступала двокультурності і згодом многокультурності. Канада крок за кроком визбувалася переконання, що можуть бути дві категорії громадян, — більш важливих і менш важливих, ліпших і гірших. І саме завдяки цьому процесові, поступовим одиницям та змагові українців українська мова була репатріована в публічні школи і введена в університети. Почалося це щойно в 1944 році.

Саскачеван

Манітоба, яка була першою в навчанню української мови в піонерській добі, змагалася за свій раніший статус. Вона й не привернула його в новішій добі, бо Саскачеван здистансував її.

У часі Другої світової війни на Саскачеванському університеті працював проф. Дж. Симпсон, людина широких горизонтів та

один з кращих знавців сходу Європи. Саме завдяки йому та заходами таких українців Саскачевану, як д-р Тома Павличенко, який також був професором згаданого університету, вдалося відкрити при цьому університеті катедру української мови. Професором-основоположником цієї катедри був вихованець Вінніпегу д-р К. Г. Андрусишин, хоч першим інструктором мови в першому році був таки д-р Т. Павличенко. Д-р К. Г. Андрусишин, крім українознавства, розбудував теж на Саскачеванському університеті загально-слов'янську філологію, польські і російські студії та згідно в найновішими підсумками советологію. Через славістичний відділ Саскачеванського університету перейшло 4,000 студентів ¹⁾).

Та, щоб мати постійний доплив студентів на славістичний відділ, треба було ввести українську мову в публічні школи. Це зробило міністерство освіти Саскачевану щойно 4 вересня 1952 р., визнаючи українську мову, як надобов'язковий, але кредитовий предмет. Спершу цей експеримент практиковано тільки у двох українських католицьких школах, — Академії Пресвятого Серця і Колегії св. Йосифа, обидві в Йорктоні. Коли виявилось, що 116 учнів згаданих шкіл успішно закінчили курс української мови, міністерство освіти в 1954 р. поширило своє рішення на всі вищі школи Саскачевану. В першому році брало в Саскачевані українську мову 1,074 учнів і 10 років пізніше 1,171; в Саскачеванському університеті, в академічному році 1966-67 на відділі славістики було 325 студентів і з того студіювали українознавство 180,— отже маємо великий успіх у розбудові канадської науки. В 1967 працювало на славістичному відділі Саскачеванського університету чотирьох професорів (д-р К. Г. Андрусишин, В. О. Буйняк, Ю. Фотій та П. Роїк) і трьох помічників.

Навчання української мови в Алберті пішло подібними шляхами. В 1957 р. Борд оф Гавернорс Албертійського університету, враз з президентом університету д-ром А. Стюартом, дали згоду на введення у програму університету викладів української мови. Сталося це після довгих заходів громадян та послів провінції, — В. Томина, А. Головача й інших. Місцевий Відділ КУК, враз з президентом Краєвої Екзекутиви КУК о. д-ром В. Кушніром, перевели інтерв'ю з компетентними чинниками, які оцінили позитивно потребу української мови на університеті. Вже до того часу, бо в 1950-51 р., були на університеті вечірні, некредитові курси української мови, які п'ять років пізніше мали коло 130 студентів. Мову викладали — О. Старчук, який завів ці виклади, дальше П.

¹⁾ Славістика в університеті Саскачевану, "Вільне Слово", чч. 30-31, 1967.

²⁾ "Ukrainian Canadian Review", Вівнітер, 1967, ч. 1.

Лазарович й Ю. Стефанік. Ситуація змінилася ще на краще, коли українська мова стала кредитованим предметом.

Коли в Алберті почала у вересні 1958 р. працю королівська комісія для справ шкільництва, під головуванням сенатора Д. Кемерона, посипались до неї від українських організацій прохання та документовані пропозиції, щоб у публічних школах Алберти ввести навчання української мови. Албертійський університет склав також бріф, доказуючи потребу ввести цю мову в публічне шкільництво. Внедовзі опісля, бо 13 вересня 1958 р., міністер освіти Алберти А. Алберг проголосив позитивне урядове рішення в цій справі. В 1964-65 р. 20 середніх шкіл Алберти мали виклади української мови і її вивчали 554 учнів, тоді коли в 1970 р. вписалося на навчання української мови в публічних школах в Алберті 2,200 учнів, а в 1971 р. 2949 ³⁾).

У тому ж часі на відділі слов'янських мов і літератур, що мав дев'ять викладачів, закінчило один курс української мови 76 студентів. Це був черговий здобуток канадської науки. Катедрою української мови цього університету завідував від 1960 р. Яр Славутич.

Манітоба

Часто буває так, що перші стають останніми, — і так було з Манітобою. Хоч у липні 1949 р. був тут заснований Департамент Славістики, який очолив д-р Яр. Рудницький, то українську мову в публічні школи введено аж 12 років пізніше. Щойно на Шевченківських святкуваннях у 1961 р. прем'єр Манітоби Даф Роблін проголосив, що в черговому році буде введена українська мова, як елективний предмет у публічні школи, починаючи від 9 класи. В тому році коло 300 учнів училося того предмету і в 1964-65 р. було вже 402 учнів, у 22-ох школах. В 1967 р. українська мова дістала повні кредитовні права в університеті та публічних школах, нарівні з мовами французькою, латинською та німецькою. В Манітобському університеті в 1964-65 р., користало з української мови 56 студентів і разом у всіх трьох університетах 340. У той час, у середніх школах усіх трьох провінцій вчилася української мови 2,127 учнів ⁴⁾). Розбудувався також Славістичний Відділ Манітобського університету, в якому на початку 70-ти років були в професорському складі: Я. Рудницький, Я. Розумний, Г. Вібе, Т. Тарнавецька, Й. Петах, С. Погорілий. У цьому ж департаменті працював довгий

³⁾ "Українська мова в державних школах Алберти", "Українські Вісті", 16 вересня 1971.

⁴⁾ Б. Казимира "Навчання української мови в степових провінціях". "Світло", 1966, ч. 16.

час проф. П. Юзик, пізніший сенатор, та, як почесний викладач, Митрополит Іларіон, світової слави лінгвіст. Щирим протектором цього відділу був президент Манітобського університету д-р А. Г. С. Джілсон, а наполегливі заходи у справі заснування Славістичного Відділу та введення мови в публічні школи постійно робив Комітет Українців Канади та його складові організації. Українські Церкви усильно піддержували ці заходи своїм авторитетом. Понад 40 років йшло вперте змагання українців-канадців, щоб їх мова стала предметом навчання в публічних школах і врешті, після довгих трудів, це змагання закінчилося успішно. Що більше, крім згаданих університетів на заході, введено також у 50-их роках українську мову у програму славістичних студій Монреальського (в Українським Відділі Слов'янського Центру Монреальського університету, в 1962 р., працювало п'ять професорів: М. Залеський, Ю. Левицький, В. Бринявський, І. Федорів, Р. Олійник), Торонтоного та Оттавського. На останньому д-р Кость Біда розбудував ці студії також у по-градуаційному рівені. Крім цього українську мову викладано кілька років на Лаврентійському університеті (Я. Розумний). В останніх часах разом шість університетів мали її у своїх викладах, а останньо проголошено введення української мови до Лойоля Університету в Монреалі та університетів у Ванкувері та Ріджайні. Один з цих університетів мав виміну студентів з Києвом. Рівень мови та викладів поставлені на височині.

Введення мови у школу — це тільки початок труднощів. З уваги на селективність предмету у школах важко комплетувати класи там, де немає достаточної кількості учнів. Віддаль у великих містах ускладнює збірку учнів на спільну лекцію з різних шкіл. Учні потребують заохоти вчитися української мови не тільки від батьків, але й від учителів та управителів шкіл. Прийшла й проблема відповідних підручників та вчителів, бо останніх не було ні достатньої кількості, ні з відповідними кваліфікаціями. Це постійні проблеми, з якими зустрічалися міністерства освіти всіх трьох провінцій. Серед турбот бували й відрадні явища, бо мови вчилися не тільки діти українських батьків. Були теж випадки, що наука української мови ставала загальною потребою. Якщо зважити, що навчання української мови в публічних школах сильно скріпило студії славістики та Сходу Європи на канадських університетах, то можна припускати, що саме університети з такими студіями можуть стати одними з найкращих у цій ділянці і то не тільки на американському континенті. На кожний випадок існують всі об'єктивні дані для цього.

Приватне шкільництво

Уже самі міркування з попереднього розділу доказують, що введення української мови у публічні школи розв'язало тільки частинно проблему. У всіх трьох провінціях заходу учні починають вчитися цієї мови, з малими винятками, щойно в сьомій та наступних класах. В початках практикувано це з 9-ої а то й вищих клас. Це велика недостача. Значно кращі є висліди навчання, якщо мову бере студент від найнижчих елементарних клас. Це питання розв'язувала українська спільнота тими самими методами, які практикувано у другій добі, про що й була ширша мова в окремому розділі. Щоб не повторятись, постараємось дати тільки загальний нарис цієї проблеми і тепер, як пряме продовження попереднього в цьому відношенні.

“Рідні Школи”, “Українські Школи”, як також “Парафіяльні Школи” існували у третій добі далі при світських організаціях та парафіях, але помітна в цій добі тенденція сегрегувати всі школи на так звані елементарні та курси українознавства. Елементарні охоплюють учнів до 14-го року життя і курси українознавства — вищі роки. Найкраще вивіновані ці школи по містах, пр. Свято-Миколаївська Рідна Школа в Торонті мала свій власний будинок, в якому пересічно приміщувалося коло пів тисячі студентів з кільканадцяти учителями; Рідна Школа СУМ, у тому ж самому місті, мала понад триста учнів; Свято-Юріївська Школа в Едмонтоні — мала понад двісті учнів, Рідна Школа УНО у Вінніпегу — коло 200 учнів. Всі ці школи мали власні простірни домівки.

Елементарні школи існували в більших і менших українських осередках, Курси Українознавства введено тільки у великих міських осередках. Згідно з найновішою статистикою таких курсів у 1966 р. було 22; Спілка Української Молоді вела 13; Українське Національне Об'єднання 6 курсів; два курси були під опікою Української Католицької Церкви (Інститут ім. Митрополита Шептицького в Саскатуні та Академія Пресвятого Серця в Йорктоні) та Курси Українознавства ім. Г. Сковороди в Торонті, під опікою О. Копач, як приватна школа при Школі св. Николая. Осередок Української Культури й Освіти відновив у новіших часах свої Вищі Освітні Курси під час вакацій, які звичайно відбувалися у Вінніпегу, або в Торонті, такі ж курси в 1965 р. почала та провадить їх у час вакацій Колегія св. Андрея у Вінніпегу. Згідно з загальними підсумками коло 1000 студентів відвідує курси українознавства щороку. Парафії та організації пробують також влаштовувати школи при вакаційних оселях, але вони дають найменше знання.

Деякі установи ведуть також садочки. Хочемо хоч частинно на-світлити цю проблему цифрами:

Українська Католицька Церква мала найбільше рідних шкіл: Вінніпегська Єпархія 45, Саскатунська 88, Едмонтонська 92 і Торонто-нська 104, разом 329 шкіл, крім цього 13 садочків та відпочинкових осель з вакаційними курсами. Відвідували ці школи постійно коло п'ять тисяч учнів, вакаційні понад сім тисяч, садочки коло 500 ⁵⁾).

Українська Греко-Православна Церква в тому ж часі вела рідні школи в 283 церковних громадах і в них училося більше, як три тисячі учнів, з чого понад тисяча в таких осередках, як Монреал, Торонто, Вінніпег і Едмонтон. Крім рідних шкіл були ведені в парафіях УГПЦ ще недільні школи з коло 5000 учнями ⁶⁾).

Українське Національне Об'єднання вело 10 шкіл (коло 800 учнів) та чотири дитячі садочки, Спілка Української Молоді дев'ять шкіл (коло тисячі учнів) і також кілька садочків ⁷⁾). Якщо додати, що Товариство Об'єднаних Українських Канадців вело теж більше, як 20 шкіл і в них було понад 2000 учнів, то в рідних школах училося в останніх роках коло 25,000 учнів. У цій цифрі охоплені також рідні школи місцевих організацій не-домініяльного засягу, як Читальні "Просвіти", Народні Доми та інші.

Звичайно, рівень науки в цих школах був різний, залежно від часу, системи та учителів, також родинної підготовки, — тобто, з яким знанням ученик приходив з дому. До речі, різний рівень родинної підготовки найбільш заважав у правильному та систематичному навчанню в цих школах.

Крім "Рідних Шкіл" масового порядку при організаціях та парафіях існували також приватні елементарні і середні школи з повною програмою публічних шкіл, в яких була й наука української мови (їх часто звуть сепаратними). З деякими з цих шкіл ми познайомилися в попередніх добах. Щоб дати повніший образ, згадаємо, що найстарша — Школа св. Миколая у Вінніпегу — вела навчання ще з 1905 р. і була переназвана в новіших часах на Школу Непорочного Серця Марії. Відома також школа в Йорктоні під керівництвом Сестер Служебниць. В 1963 р. основано в Торонті при Катедрі св. Йосафата елементарну цілоденну школу. В цих трьох школах училося коло 700 учнів. Працювали також середні школи з назвою колегії та академії. Найстарші з них —

⁵⁾ Б. Казимира, "Релігійно-громадське життя в Українській Католицькій Митрополії в Канаді", Торонто, 1965, таблиця ч. 4 і 5.

⁶⁾ Юліян Стечишин, "Наші досягнення в Канаді й наше майбутнє", Торонто, 1967, ст. 17.

⁷⁾ "Стан рідного шкільництва в Канаді", "Новий Шлях", ч. 23, 1967.

Академія Пресв. Серця в Йорктоні та Академія Непорочного Серця Марії у Вінніпегу, яка продовжувала традиції Школи св. Миколая. Третя, Академія Пресвятої Діви Марії, була організована в Анкастері, Онтаріо 1953 р. Всі три вели Сестри Служебниці. В 1962 р. була основана Колегія св. Василя Великого у Вестоні коло Торонта, а ще раніше отці Редемптористи організували Колегію св. Володимира в Робліні, звану Малою Семінарією. Брати Християнських Шкіл продовжали навчання в Колегії св. Йосифа в Йорктоні. Разом під авторитетом Української Католицької Церкви працювало шість цілоденних середніх шкіл, в яких училося кругло 1,200 учнів.

На окрему увагу заслуговує Колегія св. Андрея, що почала працювати ще в 1946 р. від 11 і 12 класів та богословських студій. За 20 років праці вона розбудувала два факультети — філософський та богословський, на яких викладано українською мовою. Творцем цього діла був довголітній принципал Колегії о. д-р С. В. Савчук.

Для цілоти картини навчання української мови треба згадати ще й про виховні інститути та гуртожитки, — інституції, що мають свою традицію з раніших часів. Найстарші з них Інститут ім. П. Могили в Саскатуні та Інститут Св. Івана в Едмонтоні, званий колись Інститутом ім. М. Грушевського. До цих двох інститутів, що є в системі СУС, долучився в третій добі Інститут Св. Володимира в Торонті. З католицьких виховних інститутів на чолі висунувся Інститут ім. Митр. А. Шептицького в Саскатуні, що взяв свої початки з Бурси БУК. Продовжали свою працю й інтернати під опікою Сестер Служебниць, — Пресв. Діви в Саскатуні (1928), Інтернат для дівчат в Йорктоні та Інститут св. Йосафата для дівчат в Едмонтоні, під управою Сестер Місіонарок Християнської Любови. В 1945-1946 р. започаткував також свою працю ще Інститут св. Василя Великого для хлопців в Едмонтоні, а недовго існували — Дівочий Інститут у Вінніпегу та Інститут ім. Митр. А. Шептицького в Торонті, що їх започаткувало було Братство Українців Католиків після Другої світової війни ⁸⁾.

Статистика виказує, що українці Канади охоплюють систематичним шкільним навчанням української мови не більше, як 30% своєї молоді, решта молоді здана тільки на вивчення її в рідинах, де воно звичайно не виходить поза елементарну конwersацію. Найдошкульніше відчувається брак можливостей організованого навчання української мови на фармах. Утруднюють там цю справу і далекі простори і так звані "Consolidated Schools", що заби-

⁸⁾ о. Н. Кушнірик, Від моря до моря, Інститут Митрополита Андрея Шептицького, Торонто.

рають учнів з-під опіки малих локальних шкіл і не дають, або дають дуже мало можливостей вчитися рідної мови. Ця проблема шукає ще своєї влучної розв'язки. Великою аномалією є також брак узгоднених програм та підручників у цілій системі навчання. До речі, над цими програмами працюють кваліфіковані фахівці зі Шкільної Ради КУК та Об'єднання Українських Педагогів Канади і з доручення Українських Католицьких Церков Архиепархіяльна Шкільна Кураторія у Вінніпегу та Головна Рада "Української Школи" при УГПЦ. ⁹⁾

З відбуттям IX Конгресу Українців Канади всі згадані шкільні формації оформили Крайовий Центр Українських Шкільних Рад (в скороченні КЦУШР), якого завданням було дбати про уніфікацію шкільних програм в навчанні української мови. В програмово-ідеологічній площині КЦУШР співпрацював зі Світовою Координаційною Виховно-Освітньою Радою (СКВОР), якої виховним ідеалом став "українець у діаспорі", як "повноцінний громадянин своєї країни, пов'язаний з українським народом вузлами української мови і культури, особовість якого позначається християнсько-етичними вартостями і творчою дією для України". КЦУШР очолювала в початках Наталя Когуська, згодом Омелян Каліцінський та о. Т. Мітенко, знова в СКВОРаді працювали Борислав Білаш, Zenon Зелений, Іван Боднарчук (організатор та інспіратор українського шкільництва Канади), Василь Волицький, Богдан Стебельський, Тоня Горохович, Олександра Копач та інші. Зокрема, в українську виховну систему багато праці вложила Кекелія Паліїв.

Щоб заохотити студентів у вивчанні української мови різні українські організації та приватні люди жертвували щорічні стипендії при університетах, каледжах та середніх школах.

Ще серйозніше поставила цю справу Головна Рада "Української Школи" при УГПЦ. Щоб забезпечити постійним фондом шкільну сітку своєї системи вона зорганізувала Рідношкільну Фундацію ім. Василя Сарчука, яка вже від кількох років веде успішну акцію збірки фондів. Акцію цю та фундацію очолює Наталя Когуська.

---

⁹⁾ Раду "Української Школи" зорганізував був Союз Українців Самостійників і її провадив довгий час.

ПРЕСА

Третя доба нашої історії була також багата в різні видання не тільки з погляду скількості, але і якості. Поруч пресових піонерських органів ще з першої і другої доби теж і в ній стали виходити тижневики, місячники та інші видання, які видержали десятку і більше років безперерійної появи. І хоч деякі з цих пресових органів відмерли, як це й було у двох попередніх добах, то якщо порівняти найновішу добу з двома ранішніми, чисельністю і якістю, теж і різноманітністю, вона веде перед. Цілість цієї преси в цій добі хочемо розглянути під такими категоріями: I) Загально-національну пресу, II) релігійну. Останню ділимо на католицьку, православну та протестантську. Окрему групу становлять прокомуністичні видання. В кожній категорії розглядаємо дотогочасну пресу й опісля ті видання, які появлялися в добі, але й припинювали свою появу. З уваги на свіжість доби, вважаємо за доцільне радше рееструвати цю пресу, як коментувати її. Простірність матерії зобов'язує нас також заподавати тільки найбільш суттєві елементи з неї.

Загально-національна преса

Чотири загально-національні тижневики та два релігійні органи в'яжуть своєю появою другу і третю добу разом. До цієї шістки належать — “Новий Шлях”, “Український Робітник”, “Українські Вісті”, “Канадійський Фармер”, “Канадійський Ранок” і “Український Голос”. Три останні тижневики своїм корінням сягають у піонерську добу і звідси їм теж припала найбільша почесть. З винятком “Канадійського Ранку”, “Український Голос” і “Канадійський Фармер” це часописи загально-громадського порядку, з тією різницею, що **“Український Голос”** був увесь час речником середовища “Союзу Українських Самостійників”, а **“Канадійський Фармер”** приватним підприємством, що його успішно вів Ф. Доячек та опісля його син Чарлі. Політика цього часопису відзеркалювала погляди кожночасного редактора, який мав вільну руку в навітлюванні проблем дня і вони держались звичайно центральної лінії українського громадського життя в Канаді, в останній добі з орієнтацією на Комітет Українців Канади. Цю центрову лінію льовально проводив 16 років Михайло Гикавий, який перебрав ре-

дакторство “Канадійського Фармера” після смерти свого брата Онуфрія Гикавого. Дещо інакше склалося, коли керму тижневика перебрав після М. Гикавого П. Пігічин та М. Шкавритко. “Канадійський Фармер” постійно мав 12 сторінок, з яких чотири завжди були присвячені літературі, мистецтву та науці, звичайно давав можливість вияву думки різним політичним середовищам та завжди був протикомуністичний. В такій настанові стало появлятися в лютому 1966 р. окреме видання “Канадійського Фармера” п.н. **“Вільний Світ”**, призначене для ЗСА. Зміст і формат обох часописів тотожний, з винятком наголовків та зміни 2-3 сторінок. Від 1967 р. начальним редактором обох часописів став М. Шкавритко і співредактором І. Овечко.

“Український Голос” проповідував продовж своєї дії українське самостійництво в Канаді, себто канадійську незалежність середовища від інших та сторонніх чинників, від початку розробляючи ідеологію українства в Канаді, базовану на принципі канадського горожанства. Збереження української культури в Канаді було завжди найбільшою турботою часопису та його середовища. Ці принципи, як відомо, основно розробив довголітній редактор Мирослав Стечишин, а коли його не стало, ті самі ідеї поглиблював та поширював останні двадцять років його наслідник Іван Сирник. Хоч часопис близько співпрацює з УГПЦ, проте вдалося йому заховати, зокрема в останніх часах, т. зв. політичну “світскість”. “Український Голос” мав теж солідних співредакторів, м. і. таких ветеранів пера, як Данило Лобай та Степан Волинець. З давніших співробітників варт згадати Леоніда Білецького, відомого літературознавця та літератора Онуфрія Іваха. З кінцем 1971 р. пост начального редактора перебрав Михайло Гикавий, згодом д-р Юрій Мулик-Луцик та Микола Гнатів.

Про протестантський **“Канадійський Ранок”**, як релігійний часопис, є мова на іншому місці. Згадаємо тільки, що він виходив у різній шаті та під кількома назвами, однак зв’язував собою усі три доби українського будівництва в Канаді.

До релігійних часописів належать також “Українські Вісті”, керований католицький тижневик у ті часи, про який мова в іншому розділі.

“Новий Шлях” закінчив своє 40-річчя в 1971 році на позиціях українського націоналізму та канадійського горожанства. В повоєнних часах він появлявся двічі, навіть тричі в тиждень, але після ряду експериментів вернувся таки до форми тижневика. Найдовше редагував його (1930-1964) перший редактор Михайло Погорецький, який у найважчих роках зберіг часописові життя та

дав тверді основи росту. Часопис завжди виявляв тенденцію централізувати проблеми, уникаючи далеких крайностей. Від років часопис виходив 12-сторінковим, з того чотири присвячені літературі і мистецтву. Видними редакторами і співредакторами були — Володимир Мартинець, Михайло Селешко, Зиновій Книш, Дмитро Андрієвський, Анатоль Курдидик. В новіших часах довголітніми його редакторами стали Василь Софронів Левицький, який провадив літературну частину та Антін Добрянський політичну, останній резидував у Вінніпегу, де приміщувалася головна квартира “Нового Шляху”, а В. С. Левицький провадив торонтонську редакцію. Останньо за часопис повністю відповідає А. Добрянський.

“Новий Шлях” завжди був трибуною УНО та його братніх організацій, хоч фірмувала його окрема видавнича спілка, пов’язана персонально з провідом УНО. Часопис виявляв помітну толеранцію до інших середовищ, а що його основною ідеєю була ідея українського солідаризму, близько співпрацював із совзвучними часописами в Америці та Європі.

“Український Робітник” служив віддано гетьманській ідеї до 1953 р., а його довголітний редактор Михайло Гетьман належав до чільних постатей українського представництва в Канаді.

В політичних симпатіях до канадських партій ця преса різнилася й ніколи не була виразно окреслена, але все таки “Український Робітник” та “Новий Шлях” стояли близько до консерватів, а “Український Голос” до лібералів.

Торонто — Схід

У 1952 р. прийшло до організаційного розламу у гетьманському русі в Канаді й у висліді його постали два органи: В. Босий, І. Корчинський та Ю. Тарнович продовжували видавати “Українського Робітника”, а опозиція з ред. М. Гетьманом організувала у противагу йому дво-тижневик “Наша Держава” (Our Country), що примістився при 140 Бетирст. Таким чином два пресові органи стали претендувати до репрезентації Українського Гетьманського Руху, що й без нього не витримував конкуренції інших середовищ. Звідси й обидва органи ледве зводили кінці: “Український Робітник” під редакцію В. Босого кілька разів зміняв заголовки (“Український Католицький Робітник”, “Канадійський Горожанин”, вересень 1954 р., і ще щось), але не втримався й остаточно І. Корчинський восени 1954 р. зробив з нього безпартійний та чисто-інформаційний тижневик під старою назвою та протримав його (з А. Курдидиком, що прийшов до часопису) до літа 1956 р., коли

“Український Робітник”, а пізніше **“Батьківщина”** перекупило видавництво “Вільне Слово” і стало видавати під тією ж назвою свій тижневик, зазначаючи в підзаголовку, що продовжує “Українського Робітника”.

“Наша Держава” проіснувала до 1956 р., а коли “Український Робітник” зник з обличчя, гетьманці зорганізували новий тижневик “Батьківщина”, який редагував М. Королишин (сам був лінотипістом і складав його), втримав його і з 1967 р. передав його редакцію М. Поронюкові. Часопис і далі носить гасло Гетьманського руху “Бог, Гетьман, Україна” і під редакцією М. Поронюка став гострим та безоглядним у тоні.

“Вільне Слово” видавала видавнича Спілка “Вільна Преса” в Торонті, на чолі з д-ром Осипом Бойком. Завдяки фаховому редагуванню часопис скоро здобув собі марку одного з кращих незалежних тижневиків у Канаді. В редакції працювали — Анатоль Курдидик (головний редактор), Василь Софронів-Левицький, після них В. Біберович, д-р Степан Росоха, який був начальним редактором впродовж останніх 10-ти років, та ще Іван Еліяшевський. Часопис намагався бути безпартійним і в українському житті стояв на центрових позиціях. В останньому часі мав часопис 8, іноді більше сторінок та вів окрему сторінку для ветеранів п.н. “Вояцька Думка”, що була органом Союзу Українських Канадійських Ветеранів і її редагували Богдан Панчук та Лев Кардинал, а теж сторінку “Детройтські Вісті”, яка призначена передусім для ЗСА; редактором цієї сторінки — д-р Олександр Марітчак.

“Вільне Слово” і “Батьківщина”, як теж інші видання, що нав’язували своє існування до єдиного тижневика на сході Канади в другій добі нашої історії, створили, до речі, новий торонтонський пресовий період, який позначився буйним розцвітом зараз таки після Другої світової війни.

З найпопулярніших часописів цієї доби є суспільно-політичний тижневик **“Гомін України”** (Ukrainian Echo). Перше число цього часопису появилася з датою 15 грудня 1948 р. Був це один з перших часописів, що його організувала третя імміграція. Звідси мав він свої питомості: Творили його люди без матеріяльних засобів, які тількищо розкрили свої еміграційні валізи і багато з них були ще думкою у старому краю. Ідейно “Гомін України” пов’язував себе з ОУН, УПА та УГВР, які на той час діяли в підпіллі на Україні. Це була велика мобілізуюча сила і зі зрозумілих причин тижневик дістав підтримку від широких мас нової імміграції та ступнево розбудовувався, будучи водночас інтерпретатором потреб і побажань своїх читачів у новій країні, як виявилось, ви-

разником поважної кількості цієї іміграції. Основниками часопису були: Св. Фроляк, А. Івахнюк, І. Еліяшевський та інші. В 1949 р. оформилася окрема Видавнича Спілка “Гомону України”, яка стала управляти часописом. Редакційну колегію очолював спершу Михайло Сосновський і згодом Роман Рахманний, опіля знову М. Сосновський. Обидва редактори надали часописові кольориту і зацікавлення. З 1954 р. редакційна колегія оформилася під проводом В. Солонинки. Постійними співробітниками стали — О. Матла, І. Вараниця, Р. Малащук та Б. Стебельський, який від початку редагує додаток “Література і Мистецтво”. Крім цієї є ще в газеті “Жіноча Сторінка”, “Л.В.У.”, “Сумівська Сторінка”, “Юнацький Світ”, “Студентська Думка”, сторінка головної управи ТУСМ ім. М. Міхновського.

Крім тижневика “Наша Мета”, про який мова в католицькій пресі, появлявся в Торонті ще незалежний тижневик політики, культури, економіки та громадського життя “Наш Вік” (Our Age), який видавала спілка “Народне Видавництво”. “Новий Вік” почав видавати Іван Гладун в 1949 р., як тільки зірвав з рухом т. зв. прогресистів-прокомуністів і згодом перепродав видавництво згаданій спілці. Редагували тижневик — Дмитро Кислиця, Улас Самчук та В. Іванис. Видання було призначене передусім для нової іміграції і видержало три роки.

Значно успішнішим виявився 8-сторінковий двотижневик “Лемківщина-Закерзоння” (Lemko Country), який побачив світ 15 вересня 1949 р. та з переборами видержав до найновіших часів, завдяки свому невтомному редакторові Юліянові Тарновичеві, а теж Організації Оборони Лемківщини, що використовує кожна нагоду наголосити перед світом про Лемківщину та Закерзоння, як частину українських етнографічних земель. В Торонті появлялись теж “Лемківські Вісті” (Lemko News), “часопис присвячений справам лемків у краю, за океаном і цілому світі”. Видавала його головна управа Організації Оборони Лемківщини в Пасейку, Нью Джерзі, ЗСА. Редагував цей часопис І. Еліяшевський.

Двотижневиком була задумана “Розбудова”, орган Об’єднання українських професіоналістів і підприємців у Торонті, якої появилося кільканадцять чисел. З нагоди ювілейних святкувань Авраменка появилося було теж кілька чисел “Українського Танцюриста”.

Багате було Торонто в місячники. Перед веде серед них “Ми і світ” (We and the World), “український магазин”, який нагадує подібні американські, кишенивого формату (64 і 96 сторінок), якого видавцем і редактором був Микола Колянківський.

Популярним, ілюстрованим місячником був також журнал **“Нові Дні”** (Nowi Dni), які редагував Петро Волиняк. Перше число журналу вийшло в лютому 1950 р. і мало 32 сторінки журнального формату та мистецьку обгортку. В такій шаті журнал виходив до новітніх днів. В 1956 р. П. Волиняк почав видавати ще й ілюстрований місячник для дітей **“Соняшник”**, який протримався кілька років. Зі смертю П. Волиняка редакцію журналу **“Нові Дні”** перебрав Д. Кисилиця.

“Молода Україна” (Moloda Ukraina), місячний часопис Української Демократичної Молоді (ОДУМ), побачив світ у листопаді 1951 р. і мав спершу 8 сторінок журнального формату, але в черговому році перейшов на книжкове видання, яке мало обслуговувати не тільки Канаду, але і ЗСА. Редагував цей місячник Б. Олександрів у співпраці з М. Дальним та І. Дубилком.

Постали в Торонті та працювали такий, чи інший час у третій добі теж спеціальні журнали, що концентрувались на одній ділянці. До них слід зачислити в першу чергу двотижневик **“Спортові Вісті”**, що його став видавати в 1954 р. Карло Мулькевич та який мав фінансову підтримку Спортивного Т-ва **“Україна”**, протримавшись добрі два роки. Мало Торонто з нагоди **“Зустрічі Мистців”** два числа **“Назустріч”**, відомі теж кілька друкованих Бюлетенів Союзу Купців і Ремісників.

Мало Торонто кілька виховник журналів, яких чергу почало **“Учительське Слово”**, що згодом виходило, як орган Об'єднання Українських Педагогів **“Рідна Школа”** і врешті, як **“Життя і Школа”** (Zhyttia i Shkola), вже як **“незалежний орган українського вчителства та батьків у вільному світі”**. Частину цього книжкового журналу становлять і далі методичні матеріали під окремою назвою **“Учительське Слово”**. Всі згадані журнали редагував д-р Василь Луців, тепер у Стемфорді, ЗСА, але черга цих видань почалася і мала свою фінансову базу таки в Торонті, в Канаді.

З молодечих журналів, видаваних у Торонті, заслуговує на увагу тримісячник **“Пластовий Шлях”** (Plastovy Shliakh), орган пластової думки. Появився в 1966 р. під редакцією Ю. Пясецького, що, крім теоретично-виховних статей, містив обильні матеріали до історії Українського Пласту в Канаді. Продовжував він традицію **“Пластового Шляху”** ще зо Львова (1930). Це видання насправді завершувало ряд раніших пластових часописних спроб у Канаді, здебільша цикльостилем, що врешті в 1963 р. зосередились в репрезентативній ілюстрацією та змістом місячник **“Юнак”**, якого є вже кілька річників. М. і. теж Краєва Пластова Старшина у Канаді видавала неперіодично від 1949 р. офіційний бюлетень п.н.

“Пластовий Вісник”, який був призначений виключно для виховних кадрів.

Спілка Української Молоді (СУМ) дотримувала пластовій організації кроку і в Торонті став виходити вже в 1949 р. її книжково-го формату місячник **“На варті”**, який кілька років пізніш злучено з подібним виданням СУМ Америки і врешті перетворено в ідеологічний кварталник **“На варті”** для СУМ у всьому світі, що виходить у Лондоні, Британія.

Кількома випусками вийшов у Торонті теж двомісячник для молодого юнацтва **“Євшан-Зілля”**, який видавав П. Гошовський у співпраці з Об'єднанням Працівників Дитячої Літератури.

З громадсько-політичних журналів виходив у Торонті квартално в 1952 р. **“Кубанський Край” (Kuban Cossack Bulletin)**, культурно-освітний часопис, що мав спершу 8 сторінок, але згодом 24 сторінки малого книжкового формату під редакцією М. Фесенка. Поруч нього Спілка Визволення України (СВУ) видавала свій двомісячник **“Місія України”** і хоч редакція його працювала в ЗСА, періодик виходив від початку (1951 р.) у Канаді та звідси обслуговував обі країни.

У 1961 р. Семен Підгайний зорганізував англомовний кварталний журнал **“The New Review”**, що його видавало СУЖЕРО **“The World Federation of Ukrainian Former Political Prisoners and Victims of the Soviet Regime”**, в якому співпрацювали — С. Підгайний, С. Федорівський, А. Гудовський, І. Мурга, П. Павлович, П. Трепет, і який редагували — Олег Підгайний, М. Младенович, Микола Липовецький та Марта Скорупська. Після смерті організатора видавництва продовжувала видання його дружина Олександра.

Виходила тут теж **“Розбудова Держави”**, двомісячник державницької думки, який перейшов був до Канади із ЗСА.

У минулому мало Торонто популярний літературно-історичний журнал **“Українська Родина” (The Ukrainian Family)** і редактором та видавцем цього, книжкового формату, місячника (32 сторінки) від 1947 до 1948 р. був Олександр Луговий, автор кілька історичних повістей. Містив він у цьому журналі багато історичного матеріялу під такими заголовками, як **“Історія Української Православної Церкви”**, **“Літопис історичних подій по державах — Канада”**, **“Літопис подій з української історії”** і т.п.

Подібний до **“Української Родини”** змістом міг бути місячник **“Світ і Життя”**, (The World and Life), який видавало В-во **“Арістос”** і редагували Б. Ромен-Домазар та Ю. Бескид, але його вийшло в 1953 р. всього три числа. Журнал був багато ілюстрований.

Колишні вояки українських армій видавали журнал “Дорого-вказ”, “орган вояцької думки і чину”. Фірмувала його головно управа Союзу б. Українських Вояків в Торонті, під редакцією І. Липовецького. В останніх часах там теж редагувались “Вісті Комбатанта”, військовий журнал, що появлявся в Нью Йорку. В головній колегії були І. Кедрин-Рудницький, В. Верига, А. Валійський, В. Гузар, Ю. Лопатинський, Р. Купчинський, І. Носик. Був це найбільш репрезентативний військовий журнал, за яким стояли майже всі комбатантські об’єднання в Канаді та ЗСА.

Були в Торонті англomовні журнали, як “News Letter”, офіційний орган Союзу Українських Канадійських Ветеранів, який став виходити в 1953 р., очолений такими ветеранами, як Б. Панчук і д-р П. Смильський, у співпраці з д-ром Володимиром Жисілевським. “News Letter” не продержався довго, бо вже в 1955 р. став виходити інший ветеранський журнал “Opinion” (Думка), який нав’язував свою історію до такої ж назви ветеранського журналу повоєнних років з Вінніпегу, та на місце якого прийшов був “ЮКВА Нюз Леттер”. Але й “Opinion” у Торонті не втримався довго і після деякої перерви появився в 1964 р. “New Opinion” (Нова Думка), двомовний тримісячник, який редагував Б. Панчук. Найточніше появлялася згадувана вже двомовна “Вояцька Думка” на сторінках “Вільного Слова”, перше число якої має дату 28 січня 1964 р.

Мало Торонто ще один двомовний журнал, 16-сторінковий **МУН-Beams**, що його стала видавати Домініяльна Екзекутива МУН в 1954 р., у Вінніпегу, й опісля в Торонті. Журналик був цікаво редактований та ілюстрований, але вдержався з трудом кілька років.

У 1954 р. була спроба видавати англomовний, 32-сторінковий, місячник “Pace”. Видавничу спілку “Pace Publishers” очолював В. Гультай, видання редагував Н. Ріпецький, і шкода, що цей культурно видаваний журнал після десятка чисел припинив свою появу. Зате, до останнього часу виходив, як бюлетень Дослідного Інституту “Студіум”, англomовний бюлетень ЛВУ “Our Viewpoint” (Наш погляд), перенесений згодом до Оттави. Від січня 1967 р. появлявся англomовний місячник Чина Василян “The Life Beacon”, редакційно, адміністративно та форматом пов’язаний з релігійним місячником “Світло”.

Неперіодично появляється в Торонті “Наша Трибуна” (Our Tribune), 8-сторінковий бюлетень-таблоїд, орган Українсько-Канадійського Товариства Прихильників Визвольної Боротьби України (УКТ), що його редагував в 1953-1954 рр. Роман Рахманний.

Двомісячник “Наш Контакт” з Віндзору був подуманий, як господарсько-кооперативний форум, але не продержався, як зрештою

і “Проблеми” (Problems), що їх задумав видавати Василь Дідюк та Видавництво “Горизонт” у 1965 р.

До короткотривалих появ Торонта належали ще такі місячники, як “Сонечко”, “Український Ілюстратор”, “Вісті Українського Робітничого Союзу”, “Арка”, “Карпатська Січ” (від 1950 р.), “Вісник”, орган Українських Революційних Демократів, “Наша Громада”, Бюлетень СУС, Бюлетень Союзу Українських Канадійських Ветеранів, Бюлетень Союзу Бувших Українських Вояків в Канаді, Відділ Торонто, Український Відділ Канадійського Легіону ч. 360, Інформатор Української Стрільцької Громади, Бюлетень УНО, Краєвої Екзекутиви в Торонті, “Бюлетень Ліги Визволення України”, Бюлетень Української Суспільної Опіки в Торонті, Бюлетень СВУ, Товариства Українських Інженерів. Канадійських Відділ НТШ видавав у Торонті від 1950 р. “Бюлетень НТШ”, тут ще видавались Бюлетень Союзу Українського Студентства Канади (СУСК), започаткований в 1961 р. та подібна Інформаційна Служба СУСК, Інформаційний листок осередку праці Уладу Старших Пластунів, Листи до братів фаміліянтів, Ми й Наші Діти (1960 р.), Бюлетень Об’єднання працівників дитячої літератури, На Зустріч, Бюлетень Комітету Мистців (1954), Бюлетень Об’єднання Українських Педагогів Канади (1963 р.), Інформативний листок Об’єднання Українських Ветеринарних Лікарів. Союз Українських Підприємців і Ремісників Метрополітального Торонто почав видавати в 1966 р. “Вісті” в стилі бюлетеня. Був також “Ukrainian Professional Business Men’s Club” (1961). Таких бюлетенів було значно більше і мали вони своє організаційно-інформативне значення, залежно від величини установ, для яких вони були призначені. Найбільш цих організаційно-професійних видань виходило у 50-их роках, коли нова іміграція виявила велику організаційну натугу, творилися нові організації, об’єднувалися професії і поставали організаційні надбудови. Торонто ставало центром життя нової іміграції. Правда, не все продержувалося з того, що приносила хвиля дня, чи тимчасова ситуація. Життя укладалось на тверді фундаменти, плянування з днів та місяців на роки і декади, з емігрантів ставали імігранти і постійні поселенці. Впарі з тим на місце дрібних справ вчорашнього та групового значення приходили основні й довготривалі справи цілої спільноти, — груповість відмирала і спільнотність забулювалася. Прийшов і здоровий ферментаційний процес, без якого важко уявити собі гармонійно-уложену спільноту і показником цих процесів була саме преса в різних її виявах. Розгалужування і поширювання суспільного життя потребувало творчого форуму і життя було настільки

сильне, що це форум творило. Торонто було у фокусі цих процесів та тереном, де розігравалися менші і більші пересправи за ріст, впливи та престиж. Воно значно домінувало над іншими українськими осередками сходу.

Проте, у видавничій ділянці третьої доби дали про себе знати на сході ще Монреал, Гамільтон, Садбури та інші українські громади. Одним з найраніших видань Монреалу після війни було **“Зарево”**, бюлетень Об'єднання Українських Студентських Товариств Національного Солідаризму **“Зарево”**, який вийшов циклоstileвим виданням у 1949 р. і редагувала його колегія з д-ром М. Антоновичем на чолі. Менш-більш у тому ж часі появлявся теж **“Листок Дружби”** (1950 р.), який був речником згаданого студентського середовища в Канаді, ЗСА та Європі. В 1950 р. Монреал видав **“Око світу”**, ілюстрований двотижневий журнал, який опрацювали Ростислав Шульгин, І. Вахнянин та Роман Іщук. Значно систематичніше появлявся **“Монтреальський Інформатор”** (Montreal Informer, L'Informateur Montrealais), господарсько-інформаційний бюлетень з 1958 р., який редагував та видавав Павло Сомчинський.

Продовжуючи праці бюлетеня **“Зарева”** став **“Смолоскіп”** (Smoloskyp), який прибрав мистецьку шату та вигляд. Цей дво-місячник, що мав 20 сторінок, видавала Видавнича Комісія **“Зарево”** при допомозі Комісії Молоді ІСНУ. Редколегію, в якій працювали — Б. Гасюк, М. Царинник, П. Багрій і О. Шевченко, очолював довший час Осип Зінкевич. Цікаво, що журнал редаговано в ЗСА, друковано у Вінніпегу й адміністрація його була в Монреалі, останнім часом у Торонті.

Досить періодично виходив у Монреалі **“Місячний Бюлетень”** Української Національної Кредитової Спільки та **“Бюлетень Української Кооперативи Ощадности і Кредиту”** (1962 р.). І, з черги, монтреальський МУН видавав на циклоstileті Montreal Protocol в 1955 р. та пізніше.

В Оттаві якийсь час (1953) виходив двотижневик **“Федераліст — Демократ”**, який фірмувала **“Українська Громада”**. Його редактор, Федір Богатирчук, проповідував щось наче федералізм на сході Європи, але насправді його видання було експозитурою політики російських білопвардійських емігрантів.

Садбурська Філія УНО видавала для свого членства **“Вісті”** та **“Bulletin”**, видавала свої **“Вісті”** теж філія УНО в Гемілтоні, — всі три видання на циклоstileті. Навіть Українська Кредитова Спілька у Форт Віліям мала свій циклоstileльний **“Бюлетень”**.

Серед низки пресових органів в Торонті відзначалась **“Канадійська Сцена”** тим, що вона була циклоstileльним періодиком, при-

значеним обслуговувати вістями та статейними матеріалами українську та іншу етнічну пресу в Канаді.

Вінніпег — Захід

Хоч Торонто зробило в третій добі милевий крок на видавничому полі, то все таки пальму першости задержав Вінніпег з уваги на піонерскість та стабільність таких відомих органів, як “Український Голос”, “Новий Шлях” та ще вчасніший “Канадійський Фармер”. До цієї вінніпегської трійки долучився в останній добі ще один тижневик — релігійний двомовний “Поступ” і в останньому році двотижневик “Український Світ”. Безперобійно появляється “Евангельський Ранок” та ще інша релігійна преса, яку обговорюємо в черговому розділі. Своє місце здобули два цінні місячники “Жіночий Світ” та “Промінь”. Є й інші видання, що, в своїй сумі, творять переважаючий білянс над своїми суперниками на сході.

Централа Комітету Українців Канади від січня 1953 р. видавала овій “Бюлетень” (The Bulletin), який виходив у книжковому оформленні до останніх часів раз місячником, то знову двомісячником та мав від 8-32 сторінки друку. Це важливий організаційний інформатор КУК про його працю. Його редакторами були ексекутивні директори КУК, — довголітній Володимир Кохан і від 1967 р. Семен Ярослав Кальба. Ще вчасніше, бо в березні 1952 р., вийшов англomовний місячний бюлетень п.н. “Ukrainian Commentary”, який своєю появу виправдовував таким ствердженням у вступній статті:

“Canadians of Ukrainian ethnic origin, as a matter of course, associate themselves fully with the policy of their country — Canada. But because of their dual background they have a special and we believe an important contribution to make”.

Цей цитат можна застосувати до кожного видання, які виходили до того і після того часу. “Ukrainian Commentary” виконував своє завдання шість років, а його редакторами були — В. Кохан, А. Загарійчук та І. Глинка. Мав Комітет Українців Канади ще й “Пресові Вісті”, які були призначені для інформації часописів і вони виходили неперіодично на цикльостилі, тоді як згадані “Бюлетень” та “Ukrainian Commentary” друком.

До найстарших вінніпегських видань після війни, що виходили правильно до найновіших часів, належав “Мій приятель” (від 1949 р.), діточий журнал, що його редагував о. Семен Їжик. “Мій приятель” був задуманий, як “одинокий журнал для всіх українських дітей у Канаді й Америці”, але вже в наступному році видання

його стала фірмувати “Централя Українців Католиків”. Співпрацювали в цьому 32-сторінковому місячнику такі педагоги, як І. Новосад, Р. Завадович, Іванка Савицька, М. Міхневич та інші, ілюстрував журнал довший час Мирон Левицький.

У 1950 р. став виходити для молоді 16-сторінковий двомовний місячник журнального формату “Голос Молоді”—“Youth Speaks”. Видавало його Українське Національне Видавництво на чолі з Тарасом Ціркою, редагували Богдан Боцюрків та Левко Коссар. З переходом до Торонта журнал незабаром перестав виходити.

До ранніх повоєнних пресових появ (січень, 1950) належить місячник “Жіночий Світ” — “Woman’s World”, що його безперерійно видавала Організація Українок Канади ім. Ольги Басараб до останнього часу. Початок цьому ділу дала редакційна колегія у складі А. Вах, М. Магера, Н. Синявська і К. Лазор. Дві останні були й першими начальними редакторами цього першого жіночого журналу в цій добі. Довголітньою редакторкою його була Стефанія Бубнюк. Журнал має різні відділи, з яких найцікавіший для історії — хроніка громадського життя, далі йдуть відділи — для матерей і “Дитячий Світ” та сторінка для англомовного читача, що її вела Галя Гаврилюк-Чарний.

Десять років пізніше, бо в січні 1960 р., став виходити другий жіночий місячник, 32-сторінковий таблоїд, “Промінь”—“Promin”, що його почав видавати “Союз Українок Канади”. Редактором цього журналу від початку була Н. Когуська і співпрацювали в ньому видні діячки жіночого руху в Канаді, — К. Антонович, О. Войценко, С. Стечишин, Т. Горохович, К. Міський, Г. Янішевська, О. Негрич. В журналі є відділ для дітей, окрема англомовна секція та інші.

Якщо ми вже при журналах, згадаймо ще, що від 1953 р. виходив раз на рік “Літопис Волині”, під редакцією М. Боровського, який фірмували та фінансували Інститут Дослідів Волині і Товариство “Волинь”. В 1970 р. редакцію цього літопису перебрав М. Подворняк.

Також від 1953 р. кожнорічно виходила згадувана вже “Ucrainica Canadiana”, яку опрацьовувала Бібліографічна Секція УВАН і фінансував Комітет Українців Канади.

До короткотривалих видань належав після війни “Комар” (1949-1951), двотижневик, журнал гумору і сатири, одинокий в тому часі на американському континенті. Видавцем був відомий Іван Тиктор, редактором Мирон Левицький.

У 1949-50 рр. вийшло кілька чисел неперіодичного видання “Культура й Освіта”, що їх видав “Осередок Української Культури

й Освіти”.

У 1956 р. вийшло теж кілька чисел “для науки і розваги” журналу **“Поступ”**, міміографом і друком, редактором їх та видавцем був Петро Пігічин. Останній став видавати в 1967 р. незалежний двотижневик **“Український Світ”**, друкований офсетом (формат 12x16), якого прапорними гаслами стали **“Правда проти сили”** і **“Боєм проти зла”**.

До новіших видань належить піврічник **“Шашкевичіана”** (Shashkevychiana), який став виходити в листопаді 1963 р. і був збірником, присвяченим життю, творчості та культові Маркіяна Шашкевича. Видавав його Заповідник Маркіяна Шашкевича у Вінніпегу, під редакцією М. Г. Марунчака.

У 1965 р. стало виходити неперіодично **“Слово на сторожі”** “World on Guard”, яке редагував Я. Рудницький і видавало **“Товариство Плекання Рідної Мови”**.

Довгу історію має **“Науково-популярний місячник”** — **“Наша Культура”**, що його видавав дуже періодично від 1951 р. Митрополит Іларіон. Цей, 32-сторінковий місячник нав’язував до тотожного видання, яке виходило у Варшаві (1937-1939) під редакцією проф. Івана Огієнка.

Неперіодично виходив від 1956 р. економічно-кооперативний кварталник **“Самодопомога”**—“Self Help”, який видавала Кредитова Спілка **“Карпатія”**.

До новіших видань належав двомовний кварталник журнального формату **“Ukrainian Canadian Review”** (**“Український Канадійський Перегляд”**), якого перше число вийшло в зимі 1966-67, заходом Федерації Клубів Українських Професіоналістів і Підприємців Канади і в редакції його працювали — сенатор П. Юзик, С. Радчук, Г. Лагода, І. Глинка та Р. Лаба. Соціяльний характер журналу значно різнився від подібних давніших видань, які наголошували радше господарську і професійну ділянку.

Довший час, завдяки фінансам Клубу Українських Професіоналістів і Підприємців, виходив неперіодично організаційний **“Bulletin”**.

Українська Вільна Академія Наук видавала **“Бюлетень УВАН”** від 1952 р. й Історична Секція УВАН — **“Історія наших днів”** від 1966 р.

Кредитова Кооператива Північного Вінніпегу видавала друком, від 1959 р., **“Інформативний Листок”**.

Вінніпег віднотував також ряд усяких бюлетенів та неперіодичних видань, як — цикльостильний **“Батьківський Інформатор Пластової Станиці і Пластприятю у Вінніпегу”**, **“Бюлетень Ініція-**

тивного Гуртка Оздоровлення УНО Канади” (друком), “Вісті УКТ”, які видавало “Українсько-Канадійське Товариство Прихильників Визвольної Боротьби України, Громада Вінніпег”, неперіодичний студентський журнал “Alpha Omega Recorder” та “Юнацький Світ” Юнацтва СУМ-у (усе циклостилем) та ще деякі менше помітні, чи вужчого засягу.

До наймолодших бюлетенів Вінніпегу належав “Інформаційний Бюлетень” Крайової Ради Українських Організацій за Патріярхат УКЦеркви”, який став появлятися в 1970 р.

Поza Вінніпегом на заході виходило нового не багато. Найдалше висунений на захід Ванкувер пробував у 1949-1950 рр. видавати місячник “Поступ”, якого кілька 16-сторінкових чисел вийшли офсетом, а в 1960 р. вийшло в тому місті теж кілька чисел ілюстрованого місячника “Зоря”, що віднотував чимало вісток з місцевого українського життя. Журнал виходив технікою офсету і редагував його І. Корчинський.

Ще до появи “Поступу” СУМК у Ванкувері робив спробу видавати організаційний місячний бюлетень “Голос Молоді”, який виходив у 1946-47 рр. на циклостилї і мав чотири сторінки.

У 1957-1958 рр. і пізніше студенти Українського Інституту ім. П. Могили в Саскатуні видавали річники книжкового формату “Каменярі”.

В Калгарах Володимир Барабаш редагував в рр. 1943-1947 циклостилевий журналік в англійській мові “U.C.Y. Lore”, що його фірмувало калгарське УКЮ.

В Едмонтоні в 1955-1956 рр. появилoся кілька чисел “Українського Піонера”, що його видавав і редагував Тома Томашевський. Знова Спілка Української Молоді видавала кварталник “Сумківське Життя”.

Це все, що появилoся в ділянці громадської преси. Зате, значно багатіша була там релігійна преса і про це в черговім розділі.

У загальному, мусимо ствердити, що громадська преса сконцентрувалася в основному у двох осередках українського життя, — Вінніпегу і Торонті. Вінніпег обслуговував передусім захід, Торонто стало домінувати на сході. Вінніпег був символом історичного наверствування та традиційного будівництва. Торонто несло нові течії, які не завжди знаходили співгармонію з Вінніпегом. Але життя вирівнувало ці різниці в користь цілоти, — нові думки й нові люди скріплювали нервну систему суспільного організму і заставляли шукати належних розв'язок. Це в основі й творило те, що в соціологічному думанні називаємо поступом.

РЕЛІГІЙНА ПРЕСА

Як друга доба нашої історії була багато в загально-громадську пресу, так третя доба позначилася помітним ростом релігійної преси. Цей ріст відновуємо у всіх трьох відтинках тієї преси, яку ділимо на а) католицьку, б) православну та в) протестантську, що її тепер залюбки називають євангелицькою. В такій черзі хочемо її й розглянути.

Католицька преса

Був час, що єдиним репрезентантом українсько-католицької думки були тільки “Українські Вісті” з Едмонтону. Пізніше едмонтонськем “Вістям” прийшла на поміч “Будучність Нації” з Вінніпегу, — з нею познайомилися ми вже в другій добі, і протривала вона, як двотижневик, 12 років, під редакцією о. І. Шпитковського та І. Новосада, який оформлював дитячу сторінку. Заки “Будучність Нації” видала останнє число, вийшов у Торонті, з датою 8 жовтня 1949 р., новий католицький тижневик “Наша Мета” (Our Aim), який оформила видавнича спілка з такою самою назвою. Хоча видавці писали про “Нашу Мету” в піднаголовку, як “український національний часопис”, то насправді був це національно-релігійний, 8-сторінковий тижневик, що з того часу безперебійно виходив до найновіших часів. Редактором був спершу Володислав Біберович і опісля о. Петро Хомин. Співробітниками “Нашої Мети” були — Яр. Чума, Іванна Петрів і ін. “Наша Мета” стала в скорому часі офіційним органом Східного Екзархату і згодом Східної Епархії та речником організацій типу Католицької Акції, як БУК, ЛУКЖ, УКЮ і ці організації мали в газеті свої особні сторінки. Поява “Нашої Мети” сильно скріпила фронт української преси в Торонті.

Десять років після появи “Нашої Мети” оформилася у Вінніпегу видавнича спілка “Поступ” і стала видавати 12-сторінковий тижневий часопис “Поступ”, який від 1963 р. відвів чотири сторінки під англійську мову. “Поступ” виповнив важливу прогалину, Митрополита Архиепархія дістала свій орган, в якому попри редакторів часто висловлював свої думки Митрополит Германюк. Начальним редактором цього тижневика був спершу, досить коротко, Роман Данилевич, а після нього редагування перебрав о. Семен Іжик; співредакторами були — Анатоль Курдидик та о. Ярослав Рудачек (англійська частина) та згодом П. Башук. Часопис “Поступ” міг заспокоїти широкі кола своїх читачів і став авторитетним та офіційним органом Української Католицької Церкви в Канаді.

Таким чином, при кінці 50-их років у Канаді були три католиць-

кі тижневики: "Поступ", "Наша Мета" й найстарший "Українські Вісті". В останніх працювали такі досвідчені редактори, як І. Дикий, І. Німчук, М. Росляк, о. М. Сопуляк, о. П. Качур, довголітній редактор цього тижневика. "Українські Вісті" спробували, з січнем 1960 року, видавати ще й англomовний місячний часопис (вісімсторінковий таблоїд) "The Ukrainian Recorder", який редагував Рональд Запісоцький і пізніше о. А. Павлюк, але часопис не втримався, виходив неправильно і врешті в 1964 р. перестав виходити.

Також в Едмонтоні появлявся неперіодичний місячний орган Централі Українців Католиків Едмонтонської Єпархії п.н. "**Католицька Акція**" (Catholic Action). Цей таблоїд почав був видавати в 1950 р. Б. Казимира і в новіших часах продовжував о. Я. Федунік. Гаслами "Католицької Акції" були — "За соціальну справедливість" та "Все обновити в Христі". Від 1950 р. виходив якийсь час в Едмонтоні двотижневиком "Бюлетень Українського Бюра в Канаді".

Видавали українці-католики ще два місячники, які продовжували виходити ще з другої доби. Одним з них був "Голос Спасителя", що його видавали ценці Редемптористи в Йорктоні, тепер уже кишенькового формату місячник, що мав 64 сторінок. Збагатилася теж його тематика і крім матеріалів в українській мові, частина матеріалу друкується в англійській мові. Довголітніми редакторами цього журналу були — о. Йосип Корба та о. Михайло Шудло (1948-1972). Співпрацювали постійно в ньому ценці — В. Маланчук, І. Бала, М. Коп'яківський, Б. Курилас, С. Бахталовський, Р. Хом'як та інші. З "Голосом Спасителя" появляється кожний раз ще чотири-сторінковий "**Додаток**" (Supplement), в якому подавано різні події з життя читачів журналу.

Отці Василіяни продовжували видавати місячник (32-40-сторінковий таблоїд) "**Світло**" (The Light) у Торонті. Тематика "Світла" була дуже різномодна й цікава. Журнал редагували отці: Б. Дрібненький та О. Купранець і співробітниками були — І. Назарко, В. Ваврик, Е. Білик, В. Ковалик, Н. Кушнірик, С. Шевчук та інші, зі світських О. Мох і Б. Казимира.

В Анкастер видавали Сестри-Служебниці журнал для внутрішнього вжитку п.н. "Зоря Марії".

Отці Редемптористи видавали ще богословський кварталник "**Логос**" (1950 р.) в Йорктоні кілька-аркушевими випусками книжкового формату. Початок дала йому колегія професорів Духовної Семінарії оо. Редемптористів у Медовейл, на чолі з о. д-ром Максимом Германюком. Згодом редакцію перебрав о. д-р В. Маланчук і після нього о. д-р М. Гринчишин. Квартальник мав, крім

богословської тематики, багато матеріалу з історії Церкви та окремий "Гомілетичний додаток". Був це один з найповажніших українських наукових журналів на континенті.

Від 1944 р. виходив в Едмонтоні двомовний місячник **"Юнацтво"** (Youth), малого книжкового формату. Опікувалась ним молодь, зорганізована в "Українському Католицькому Юнацтві" (УКЮ). В 1946 р. УКЮ видавало якийсь час журнал **"Наша Будучність"** (Our Future), в 1958 був ще й циклоstileвий журнал **"Вісті"** (News) в Саскатуні. Крім цих молодіжних видань загального характеру виходили теж специфічні, як **"Обнов'янин"**, "The Obnovan" (1955 р.), неперіодичний студентський журнал у Вінніпегу, **"Мета"** (Objective), студентський журнал в Робліні, "The Congreginian", студентське видання Дівочої Академії у Вінніпегу, "Acron". Студентське Товариство "Гамма Ро Каппа" = "Обнова" видавало свій неперіодичний бюлетень, Академічне Товариство "Обнова" (Obnova Alumni Society) свій **"Інформативний Бюлетень"** (Information Bulletin). Від 1965 р. став систематично появлятися в Торонті журнал **"За Рідну Церкву"**, офіціоз Централі комітетів оборони обряду, традицій і мови Української Церкви у ЗСА і Канаді, під редакцією д-ра П. Біланюка. В 1970 р. побачив світло журнал **"Наша Дорога"**, кварталник ЛУКЖ, який започаткувала Анна Баран зі Саскатуни.

Лицарі Колумба св. Йосафата у Вінніпегу видавали журнал **"Score"**. у свій час появлявся, також дуже коротко, додаток до "Українського Робітника" в Торонті п.н. **"Католицький Фронт"** "Ukrainian Catholic Front", а схолястики в Мондері видавали свій **"Проблеск"** (Aurora). Студенти католики Албертійського університету мали своє місячне **"Мето"**, знова Клюб ім. Митр. А. Шептицького — "Студентські Вісті".

Зі зіставлення так і видно, що кожний вік дітей і молоді мав відповідне видання. До цього поважного реєстру католицьких видань можна б додати ще низку парафіяльних бюлетенів, частина яких виходила довгі роки і з уваги на великість парафій ставали своєрідними тижневиками своєї громади. Сюди належить передусім згадуваний вже в першій добі бюлетень Катебри св. Володимира і Ольги **"Церква в Народі"**, **"Катедральні Вісті"** Катебри св. Йосафата в Торонті, такі самі **"Катедральні Вісті"** в Едмонтоні, а далі **"Катедральні Вісті"** Катебри св. Юрія в Саскатуні, **"Парохіяльні Вісті"** Церкви св. Покрови та такі ж Церкви св. Духа у Вінніпегу, **"Тижневик"** Церкви св. Марії в Тандер Бей, **"Парохіяльний Вісник"** Церкви св. Миколая в Торонті, циклоstileвий місячник **"Еклезія"** монреальського деканату та багато інших.

Як бачимо, католицька преса була не тільки чисельна, але й різномодна, та покривала, з одного боку, дрібні, інформативні, ми сказали б “бюлетеневі” проблеми, і з другого доходила до дітвори, молоді, студентів, академіків та ширшого загалу, намагаючись обслужити і тих, що знали тільки англійську мову. Тон тієї преси в третій добі значно різнився від тону в першій і другій, зрівноваженість вказувала на стабілізацію українських релігійних взаємовідносин у Канаді.

Православна преса

На чолі української православної преси завжди стояв **“Вісник”** (Herald), який виходив систематично двічі в місяць. Найбільше праці для розбудови цього двотижневика віддали о. С. В. Савчук та о. В. Кудрик. **“Вісник”** завжди виявляв свою абсолютність у поглядах і не шукав компромісів з іншими деномінаціями, звідси теж його повна здержливість до всякого екуменічного руху. **“Вісник”** був офіційним органом Української Греко-Православної Церкви, видавала його Видавнича Спілка Еклезія, від 1954 р. редагувала редакційна колегія. В 1971 р. **“Вісник”** став появлятися двомовно, по українськи і по англійськи.

З листопадом 1947 р. став виходити (при Українському Митрополітому Соборі у Вінніпегу) 16-сторінковий православний місячник **“Слово Істини”**, що його редагував Митрополит Іларіон. Перебравши керму всієї Української Греко-Православної Церкви, той же ієрарх став видавати, з 1953 р., місячник української богословської думки й культури **“Віра й Культура”** (Faith and Culture), останньо як орган Українського Наукового Богословського Товариства. В часі, коли УГПЦ в Канаді була під керівництвом єпископа Мстислава Скрипника, виходив під його редакцією у Вінніпегу книжкового формату місячник **“Церква і нарід”**, багатий в популярно релігійну тематику та вістки з життя УГПЦ.

Окрему сторінку творить **“Новий Літопис”** (The New Chronicle) - кварталник суспільного життя, науки і мистецтва, що став появлятися у Вінніпегу з 1961 р. Видавало його видавниче товариство **“Новий Літопис”**, а співпрацювали в ньому видні постаті православного середовища. Начальним редактором був д-р Ю. Мулик-Луцик.

Гемилтон видавав від 1957 р. місячник релігійного, культурного і громадського життя п.н. **“Наша Громада”**. Фірмувало його Видавниче Братство **“Віра”** при Українській Православній Громаді св. Володимира в Гемилтоні, завідував видавництвом М. Павлишин. У Беверлі, Алберта, якийсь час появлявся **“Голос Правди”**. Студенти при Інституті св. Івана в Едмонтоні видавали **“Студентський**

Вісник”, при Інституті ім. П. Могили “Каменярі”, а при Колегії св. Андрея “Промінь”.

Церковні громади УПЦ теж видавали кожного тижня свої льокальні бюлетені, як от Катедра Пресвятої Тройці у Вінніпегу (Церковний Бюлетень), Катедральний Собор св. Володимира в Торонті, Інформації Української Православної Громади Покрови Пресв. Богородиці в Монреалі, Український Православний Собор св. Покрови у Вінніпегу та інші.

Якщо мати на увазі, що тижневик “Український Голос” завжди підтримував Українську Православну Церкву, — українці православно віровизнання мали завжди широку можливість вислову.

Протестантська або Євангельська преса

Найстаршим органом у цій пресовій групі є “Євангельський Ранок” (Evangelical Morning), що продовжує традицію “Канадійського Ранку”, раніше “Ранку” та “Канадійця”. “Канадійський Ранок” виходив після Другої світової війни у Вінніпегу, як двотижневик, з 8-ми чотири-шпальтовими сторінками, доволі правильно і редагували його видні діячі протестантської Церкви — Д. Пирч, М. Коробут, З. Бичинський, М. П. Березинський, Іван Роберт-Ковалевич та Лука Стандрет. В 1961 р. Злучена Церква Канади відмовила “Канадійському Ранкові” фінансової допомоги, мотивуючись, що загал вірних цієї конгрегації церкви послуговується свobodно однією з державних мов і видання в інших мовах їй непотрібні. Українці, діячі цієї Церкви, рішили продовжувати це видання власними коштами та з передплат, і щоб зробити видання не виключно канадійським, а загальним, змінити його назву на “Євангельський Ранок”, який видає і фірмує “Українське Євангельське Об’єднання в Північній Америці”. Орган виходить, як місячник і має 16 сторінок таблоїдного формату, редагують його — В. Боровський, І. Роберт-Ковалевич, В. Кучер, В. Кустодович, М. Козак і В. Багрій. Хоч редакція приміщується в Дітройті, друк і експедиція місячника відбувається у Вінніпегу.

“Слово” (The Word) було органом Самостійної Української Євангельської Церкви. Виходило воно спершу, як двомісячник і пізніше, як кварталник, повних п’ять років, — перше число в січні 1950 р. Теж його появу, як і “Євангельського Ранку”, зорганізувала згадана вже в іншому розділі група українських протестантів, що намагалися зорганізувати Самостійну Українську Євангельську Церкву, точніше — самостійна церковна громада в Горлицях у Саскачевані, на чолі з проповідником П. Корсаковим. Часопис друковано в Торонті і від 1951 р. в Саскатуні, а його моральними

авторитетами були піонери українського протестантизму в Канаді Іван Бодруг та Павло Крат. Прапорними гаслами цього двомісячника були: “Ширіть гадку церковної самостійности в нашім народі” та “Ставайте членами Самостійної Української Євангельської Церкви”. Ідею “Слова” підняв майже 10 років пізніше “Євангельський Ранок”, хоч останній не проповідує її в такій абсолютній формі, як це робив його попередник.

Місячник **“Євангельська Правда”** (Evangelical Truth), про який була вже мова у другій добі, фірмувала “Українська Пресвітерська Церква” в Торонті і редагував його від початку (1940) М. Фесенко. Спершу виходила вона, як таблоїд у 8 сторінок місячно, але в 60-их роках прийняла книжковий формат (24 сторінок). Крім статей в українській мові є в ній теж релігійні науки в англійській. “Євангельська Правда” піддержує Українське Євангельське Об’єднання, як надбудову протестантських євангельських Церков у Канаді і ЗСА, та Пресвітеріянську Церкву в Канаді, яка не включилася у “Злучену Церкву”, що їй дає фінансову допомогу. Співробітником журналу був пастор В. Кучер. Українська Євангельська Церква в Гемілтоні видавала якийсь час свій бюлетень “Церковні відомості”.

“Християнський Вісник” (The Christian Herald). Перше число цього місячника вийшло в жовтні 1942 р. у Вінніпегу, за редакцією П. Кіндрата. Чергові числа були більші і мали по 20-24 сторінок. Видавали його українські баптисти Канади, які остаточно прийняли назву “Українське Євангельське Баптистське Об’єднання Канади”. В 1950 р. редакцію таблоїду, який в тому часі перейшов на двомісячник, перебрав Михайло Подворняк і видавав його до найновіших часів. В редакції працювали ще — П. Кіндрат, Л. Тарасюк та Й. Іваськів. При Українському Євангельському Баптистському Об’єднанню існувало теж Видавництво “Дорога Правди”, під кермою згаданого вже М. Подворняка.

Баптисти видавали також **“Українську Ниву”** (Ukrainian Gospel Field), кварталник Українського Місійного і Біблійного Товариства в Канаді (Ukrainian Missionary and Bible Society), який появлявся впродовж двадцяти останніх років у Саскатуні. Від початку редагував його Яків Гоменюк. У початках “Українська Нива” появлялася як місячник, пізніше двомісячником, а вкінці як кварталник.

Якийсь час видавало Українське Місійне і Біблійне Товариство в Саскатуні “незалежний місячник, призначений для поглиблення чистого духовного життя”, п.н. **“Вісник Господнього Приходу”** (Herald of the Lord's Coming).

Коротко появлявся “Християнський Стяг” (Christian Banner), науково-теологічний орган Бapтистської Церкви. В 1955-1956 pp. вийшло всього п'ять чисел. Видавав проповідник К. Костів.

Мали також бapтисти деякі видання в двох мовах, в українській та російській. До таких належали — “Євангельська Віра” (The Faith of the Gospel), яку видавав “Всеканадський Союз Євангельських Християн” у Торонті та “Жизнь Вери”, орган Союзу Славянских Церквей Євангельських Християн и Бapтистов в Канаде. Перший місячник, після появи двох років, перестав виходити. Зате останній має вже за собою 20-літню історію. Оба місячники фінансували російські бapтисти з деякими малоросами, які організувались під різними назвами, щоб у той спосіб притягнути до своєї Церкви деяких українських бapтистів, що в загальному належали до своєї національно-релігійної організації—Українського Євангельського Бapтистського Об'єднання.

“Євангелист” (Evangelist), орган Християнського Місійного Видавництва, є двомісячником, книжкової форми (24 сторінки), який виходить безперервно від 1957 р. в Торонті і проповідує ідеї українських п'ятидесятників у Канаді. У редакції співпрацювали — М. В. Деркач, В. Кузів, П. Шелестовський, Г. Б. Деркач, д-р К. Костів та інші. І коли обговорювані щойно євангельські журнали заторкують також громадські справи, “Євангелист” відданий тільки своїй духовній науці.

До більшої повности релігійних видань доцільно ще згадати “Зоріння Нової Доби”, міміографований “Вісник присутности Христа”, який видавав “Заряд Стоваришення Учеників Біблії” у Вінніпегу.

Головний Стіл Об'єднання Синів України у Вінніпегу видавав “Світоглядіві Вісті” — “Рідна Віра”, яка в поширенні означала “Рідну Українську Національну Віру (РУНВ). Приклонники цієї течії, звані рунвістами, видавали ще “Самобутню Україну”, місячний інформаційний листок, який був редагований в Канаді, але появлявся в ЗСА. Ця течія була запереченням науки Євангелії і поверталась до культу Дажбога. Учителем цієї течії став Лев Силенко, який також ідеологічно оформляв згадані два органи.

Прокомуністична преса

Як ми вже згадували, “Голос Правди” зі Смокі Лейк в Алберті заступав своєю появою якийсь час та до якогось ступня прокомуністичну пресу, яка була закрита в 1940 р. враз з Товариством Український Робітничо-Фармерський Дім. Це був великий удар для цього середовища, але стан цей не потривав довго. Як тільки

прийшло до зудару гітлерівської Німеччини з ССРСР, в червні 1941 року, ситуація змінилася і згадане середовище дістало знову широку можливість політичної праці.

У дні 7 серпня 1941 р. вийшло перше число прокомуністичного **“Українського Життя”** (Ukrainian Life) в Торонті й ініціаторами його були — Степан Мацієвич, М. Гринчишин, Б. Гарматюк, А. Головчак, С. Зенюк та інші. Перший з цієї групи став начальним редактором і видавав цей орган аж до його закриття в 1965. **“Українське Життя”** було офіційним органом **“Українського Товариства Допомоги Батьківщині”**, що зорганізувалося в Торонті два тижні раніше, як появился його орган. З першого числа редакція згаданого тижневика стояла беззастережно по боці ССРСР, його суспільного ладу ¹⁾ та національної політики у відношенні до українського народу. Це й було причиною, що українська національна преса Канади, про яку була мова досі, ніколи не могла знайти спільної мови з цим органом і навпаки. Часопис мав 8 і 12 сторінок, а в 1956 р. перейшов на дворазову появу в тижні. В різних часах працювали в тому тижневику ще І. Стефаніцький, П. Лисець, М. Кумка, П. Прокопчак, І. Вір, М. Гринчишин, Е. Михайлюк та П. Кравчук, який довгі роки надавав політичний тон цьому органу.

“Українському Життю” незручно було обслуговувати далекий захід, бо часопис приходив з запізненням та перестарілими новинами. Невдоволені таким станом **“прогресисти”** заходу рішили видавати для себе окремий орган і 20 січня 1943 р. вийшло у Вінніпегу перше число другого прокомуністичного тижневика **“Українське Слово”** (Ukrainian Word), який редагував Микола Гринчишин та в редакційному штабі якого працювали в різних часах — М. Шатульський, Е. Михайлюк, І. Стефаніцький, М. Чатковський, Марія Кардаш, яка вела **“жіночу сторінку”**, та ще дехто. Газета була цікаво редагована, але змістом нічим не різнилася від свого торонтонського побратима **“Українського Життя”**. Обидва часописи містили багато репортажів з України та творів українських підсоветських поетів і письменників. Від 1950 р. часто в цих двох тижневиках були друквані спомини українських піонерів Канади та історичні нариси, які розцінювали соціальні процеси в ній з погляду класової боротьби. І тут саме вони втрачали свою об'єктивно-національну вартість. Найчастіше і найцікавіше опрацьовував ці піонерські матеріали П. Кравчук.

Для англomовного читача прокомуністичне середовище видавало двотижневик **“The Ukrainian Canadian”**, якого перше число

1) **“Українське Життя”**, з дня 8 серпня 1946.

вийшло у вересні 1947 р. Редагував часопис Іван Вір з допомогою Марії Скрипник. Цей часопис, хоч і мав просоветські симпатії, яскраво їх не проповідував, наголошуючи зате українську проблематику в Канаді і з'ясував її основно в першому числі, коли писав:

“Ми не зайди, яких якась невідома рука поклала в глуху ніч на порозі Канади. Ми не аноніми. Ми українці, народ з історією, традиціями, культурою. . . Наше зацікавлення історією, традиціями і культурою українського народу не є щось “чуже”, яке ми хочемо “перешварцувати” в Канаду. Це особлива спадщина нашої секції канадського народу, яку ми гордо вносимо у скарбницю канадської культури. Це наш унікальний вклад і це є добрий канадіанізм. Наші інституції в Канаді, застосування української культури до канадських умов і розвиток цієї культури на канадському ґрунті (ми повинні дивитись в напрямок народження особливої, канадсько-української літератури, історії, музики) є складовою частиною розвитку канадського життя і вони корисні для Канади”²⁾.

Ми зумисно зацитували цей пасус із вступної статті, щоб задокументувати, що навіть середовище “Українського Життя” та “Українського Слова” знаходило ту саму розв'язку проблем української культури в Канаді, що її від начала проповідував та визнавав національний табір. І тільки в цьому єдиному і самотньому відношенні між цими двома полюсами можна натякати на спільну мову, бо якщо йшлося про проблеми політичної ситуації на Україні, то, як ми це вже раніше згадували, була між прокомуністичним і національним таборами постійна прірва, ворожнеча та негачія.

Йдучи за своїми основними принципами, “The Ukrainian Canadian” багато писав про працю українських мистецьких театральних груп, хорових ансамблів, тощо. Видання було призначене для українського молодого покоління тих батьків, які брали участь в організації праці ТУРФДім та опісля ТОУК. Ця молодь часто не акцептувала політичних поглядів своїх батьків і з тих то причин “The Ukrainian Canadian” був обережно редагований. Коли І. Вір відійшов з редакції часопису, його редагували М. Скрипник, пізніше Мич Сейго. Співробітниками були — Роза Михайлюк, Ольга Дзятко та Володимир Черниш.

“Українське Життя” та “Українське Слово” завжди писали про свою великість, могутність та непомильність в ідеологічних та політичних заложеннях. Тим то й була справжня несподіванка для

---

²⁾ “The Ukrainian Canadian”, ч. 1, 1947.

української спільноти в Канаді, коли фінансова ситуація примусила ці два органи злитися в жовтні 1965 р. в одне видавництво і замість двох часописів видатати в Торонті один п.н. "Життя і Слово". Це був поважний показник, що читацькі лави цього середовища з кожним роком маліли. Був це відворотно-пропорційний процес до того, який нам доводилося відмічувати при рості ТУРФ-Дім у міжвоєнній добі. Середовище платило, мабуть, ціну за русифікаційну політику комуністичної партії в Україні, були тут і наслідки впливів нової іміграції.

Часопис "Життя і Слово" редагували ті самі редактори, що й "Українське Життя" та "Українське Слово", проповідуючи совето-фільську ідеологію та практикуючи ту саму політику.

До характеристики преси

По пресовому барометрі можна оцінювати життєвість спільноти. Низький він, — і життя мертвіє, йде він угору — і спільнота виявляє зацікавлення собою та довкіллям.

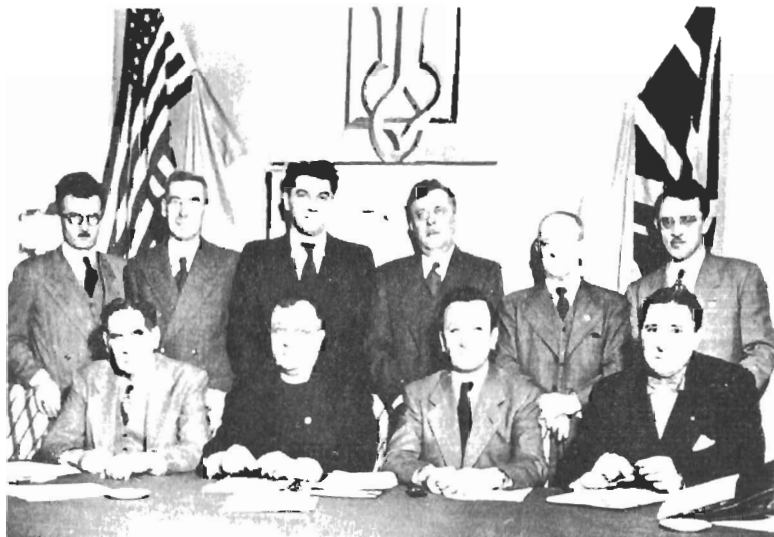
З такого погляду слід ствердити, що пресовий барометр українців-канадців у третій добі доходив до найвищих вершків. Чисельність цієї преси виказує найрізномордніші заінтересування її читачів від релігії, політики і науки аж до дрібних буднів локального, чи соціального життя. Раміфікація українського громадсько-суспільного життя створила нові пресові органи, професійні бюлетені тощо. В найновіших часах українську спільноту в Канаді обслуговувало 8 тижневиків, 9 двотижневиків, 11 місячників, 2 двомісячники, 5 кварталників, 2 шестимісячники та низка неперіодичних і бюлетеневих по'яв, не враховуючи сюди одинокого прокомуністичного тижневика та тієї самої масти двотижневика в англійській мові. Якщо порівнювати цей стан зі станом перед Другою світовою війною, відготовуємо великий поступ, — тоді було тільки шість тижневиків і з того один прокомуністичний. Правда, був тоді ще один щоденник, але ця втрата йде на рахунок прокомуністичного середовища, яке не змогло вдержати навіть двох тижневиків. Вершком зросту національної преси були 50-ті роки і з того часу рівень її вдержується на одному поземі та, як виказує ринок, ледве чи можна було б доповнити його ще одним тижневиком, чи двотижневиком.

Серед нових пресових органів третьої доби поважну позицію займають релігійні часописи. Наклади всіх періодиків вагаються від двох до десяти тисяч, бюлетенів від 500 до 1000, і порівняльно вони більші, як у початках, чи у другій добі. Третя доба замітна і тим, що в ній появлялося більше двомовних та англомовних ви-

ІЛЮСТРАЦІ ДО ТРЕТЬОЇ ДОБИ

о. д-р Василь Кушнір, основоположник та довголітній президент КУК, Пан-Американської Конференції і Світового Конгресу Вільних Українців.

Президи Пан-Американської Конференції — Четверта Сесія, 1961 р.
у Вінніпезі (д.д.д.*)

* "д.д.д." читати — Див. "Довідковий додаток".

Ієрархія УКЦеркви

**Митрополит Максим Германов,
Вінніпег**

**Єпископ Ніл Саварин ЧСВВ.,
Едмонтон**

**Єпископ Ізидор Борещький,
Торонто**

**Єпископ Андрій Роборещький,
Саскатун**

Ієрархія УГПЦеркви

**Митрополит Іларіон Огієнко,
Вінніпег**

Архієпископ Михаїл, Торонто

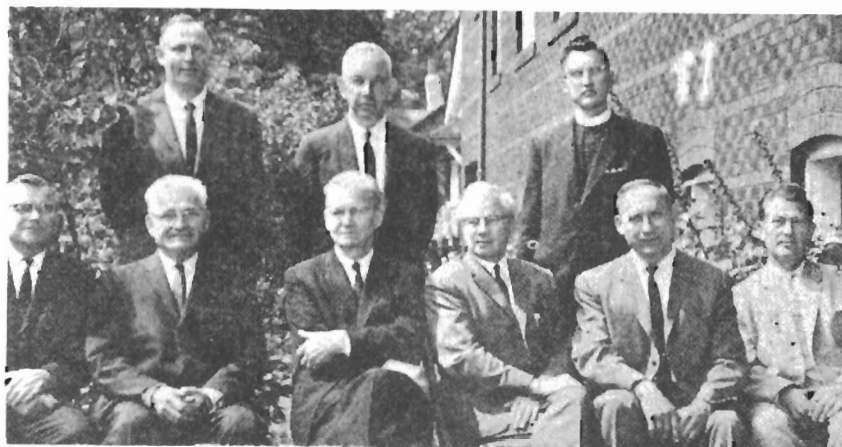
Архієпископ Андрій, Едмонтон

Єпископ Борис, Саскатун

Друга конвенція Всеукраїнського Євангельського Баптистського Об'єднання Північної Америки, Торонто, 1959, (д.д.д.)

Екзекутива Українського Євангельського Об'єднання Північної Америки, 1965 (д.д.д.)

ПРЕЗИДЕНТИ КОМІТЕТУ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ

**Антін Яремович,
організатор I і II
конгресів КУК,
президент 1953-54**

**о. Семен В. Савчук,
заступник президента
1940-1956,
діючий президент
1954-1955**

**д-р Петро Кондра,
перший президент з
введенням ротації,
делегований від СУС
(1971-1974)**

**д-р Сергій Радчук,
перший президент
вибраний конгресом КУК
(1974-1980)**

ПРЕЗИДЕНТИ З ВИБОРУ

**Іван Новосад
(1980-1986)**

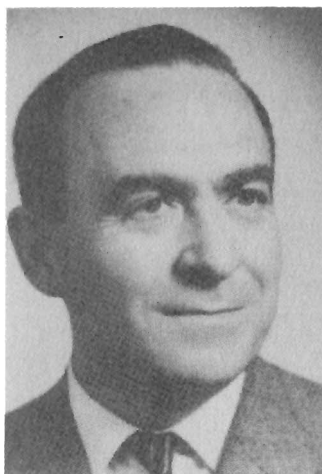

**д-р Дмитро Ціпівник
(1986-1992)**

ВИЗНАЧНІ ЕКЗЕКУТИВНІ ДИРЕКТОРИ КУК ОРГАНІЗАТОРИ І БУДІВНИЧІ

**Володимир Кохан
(1948-1966)**

**Семен Ярослав Кальба
(1966-1980)**

**Генеральний губернатор Канади
Рамон (Рей) Гнатшшин, іменованій в 1990 р.
З 1974 року посол до Оттавського парламенту,
в 1984 р. Гавслідер, а згодом голова Пріві Кавнсил.**

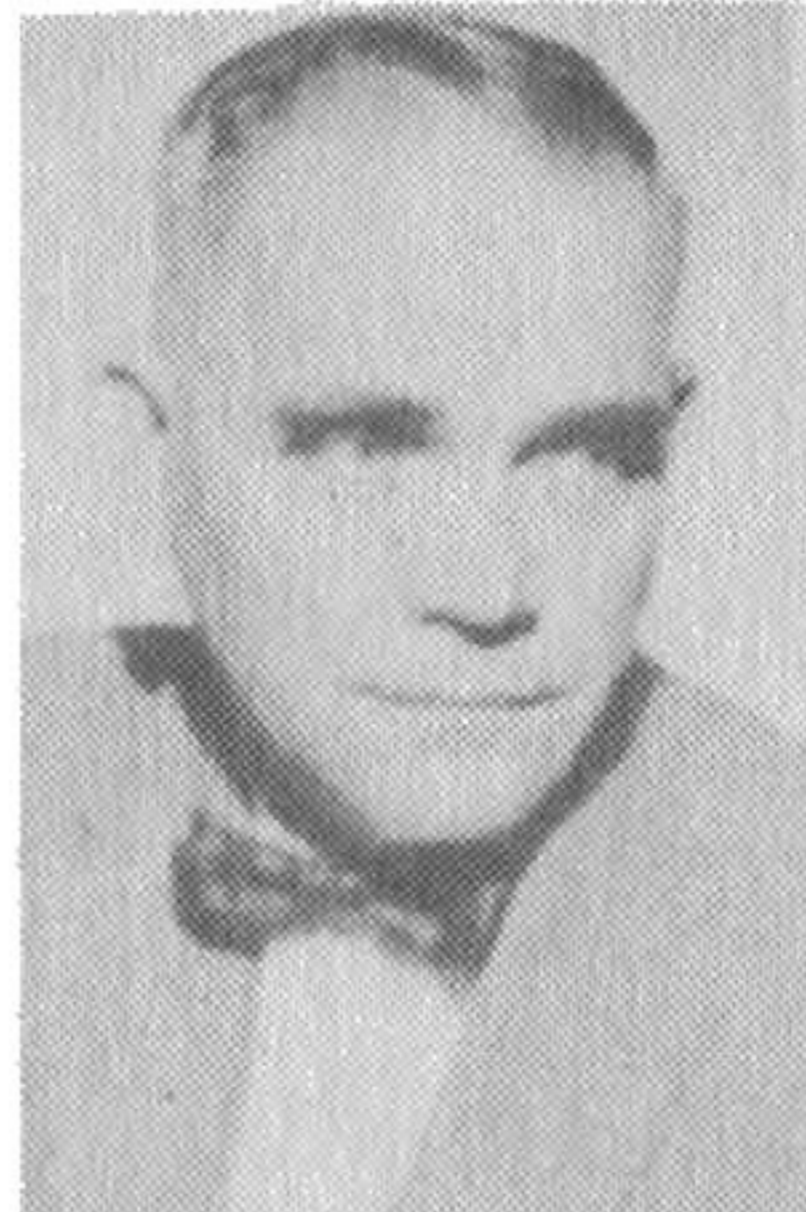
**ПЕРЕДОВІ ДІЯЧІ В ДІЛЯНЦІ МИСТЕЦТВА, НАУКИ,
ПОЛІТИКИ, ЕКОНОМІЇ**

В. Курилик

У. Самчук

Л. Молодожанин

Р. Коваль

Р. Жук

Р. Рахманний

Я.Б. Рудницький

Петро Марунчак

Андрій Качор

Є. Вертипорох

Сенатор П. Юзик

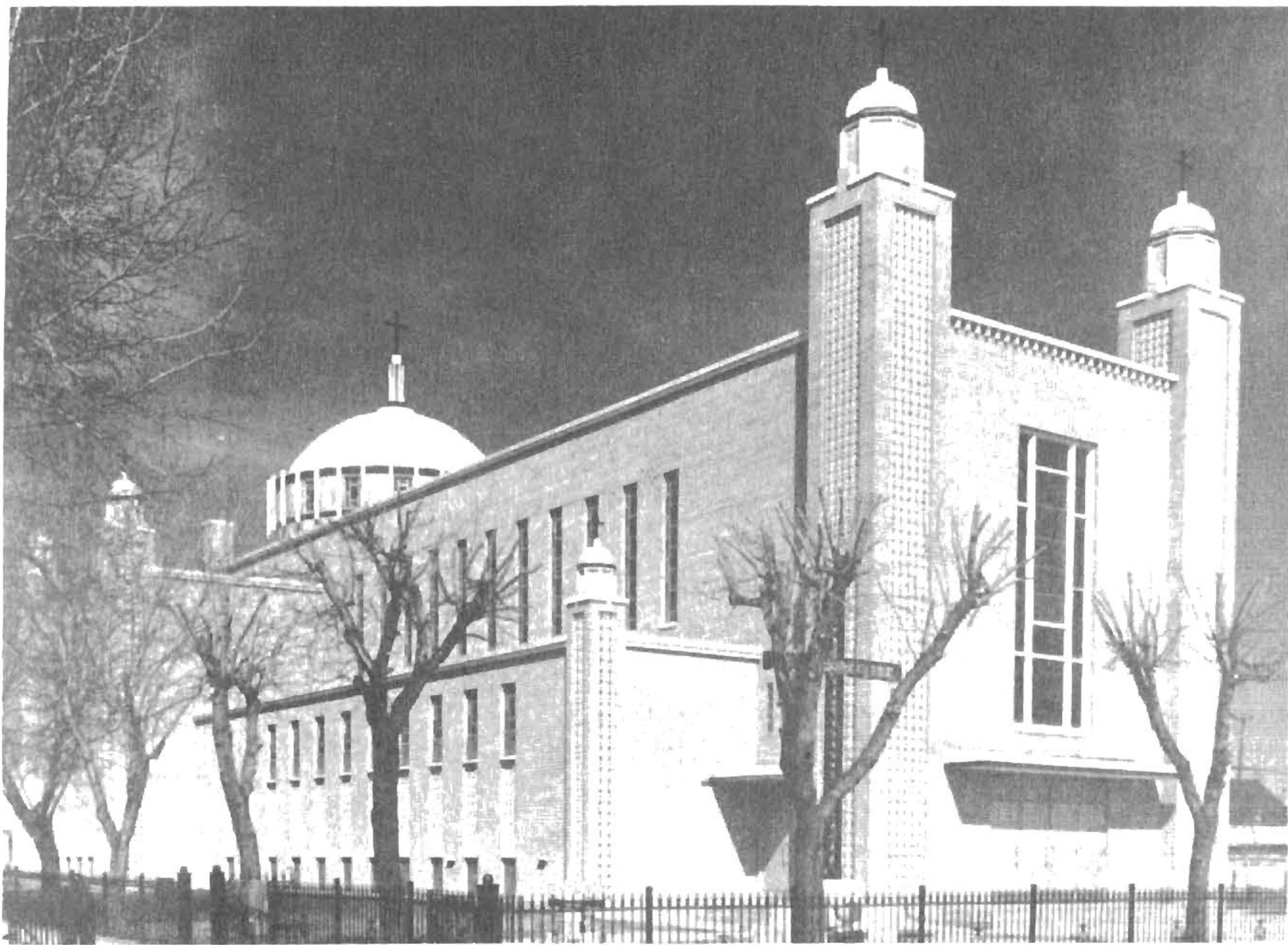

Б. Стебельський

ЗРАЗКИ УКРАЇНСЬКОГО ЦЕРКОВНОГО БУДІВНИЦТВА В КАНАДІ

Українська Католицька Катедрa свв. Володимира й Ольги, Вінніпег.

Церква св. Покрови, Вінніпег, В. Денека, архітект.

Українська Греко-Православна Катедрa Пресв. Тройці у Вінніпезі.

Православний Собор Св. Покрови у Вінніпезі.

Катедральный храм св. Исаафа в Эдмонтоні.

Церква св. Покрови в Торонті.

Церква св. Володимира в Гемилтоні, Онтаріо.

Церква св. Дмитрія в Лонг Бренчі, Онтаріо.

Іконостас і нутро Катедральної Церкви св. Йосафата в Торонті.

Свячення пасок. Церква свв. Кирила і Методія в Сент Кетеринс, Онтаріо.

Церква св. Миколая та обитель Протоігуменату Отців Василян, Вінніпег.

Церква св. Дмитрія в Торонті

Катедральна церква св. Юра в Саскатуні

Церква св. Йосифа Отців Редемптористів у Вінніпезі. Архітект Р. Жук

Верховний Ієрарх УКЦеркви Блаженніший Йосиф в зустрічі з духовенством Манітобської Архиепархії, 1973. Побіч Митр. Максим Германюк та о. митрат В. Кушнір

Професори, викладачі й абсолювенти Богословського Факультету Колегії св. Андрея, травень, 1970 (д.д.)

дань, але й цікаве та гідне уваги явище, що ані один з цих органів не розбудувався до відповідної величини, всі мали не надто довгу появу і завмирили. Можна сміло твердити, що більш, як 80% усіх видань та публіцистичних спроб були друковані в українській мові.

Підвищилася також пресова етика, зі сторінок преси зникли очорнювання та лайки. Зокрема, помітне це в національній пресі і в цьому відношенні великий вплив мав Комітет Українців Канади, який усунув багато політичних та релігійних утлів, а ступнева інтеграція нової іміграції в життя українсько-канадської спільноти виказала і з цього погляду свої впливи. Без сумніву, що зрілий вік тих редакторів, що вели політику, мав також свої наслідки. Цим питанням заторкуємо ще одну проблему — доплив нових сил. Третя іміграція дала велике посилення цій професії, зате помітно мало нарибку, родженого і вихованого в Канаді. Причина, мабуть, у тому, що молодь, хоч і говорить по українськи, думає все таки мовою, яку завчила в школі, а цього замало для редакторської кваліфікації. Цим можна пояснити ще один характеристичний момент, що всі середньошкільні та університетські молоді видання появлялись переважно в англійській мові.

В цій добі престиж редакторів порівняльно з минулими епохами змалів. На тільки тому, що їх платня ніколи не була висока, але теж і передусім тому, що редактор перестає поволі бути лідером життя спільноти і є тільки його коментатором. Поширене коло інтелігенції і громадських людей звільнили його від цих обов'язків. Все таки, з уваги на те, що українська канадська преса майже цілісно (і релігійна) репрезентує погляди організацій та складових клітин спільноти, тим самим редактори мають широкі можливості впливати на хід громадських подій. Майже без вийнятку, являються вони живими носіями українства.

Немає сумніву, що етнічна преса, в тому й українська, завжди були, важливим нервом своєї спільноти, зокрема тоді, коли все більше наголошують багато-культурність модерної канадської збірноти. Часто тижневики, які звичайно задавали тон церковно-релігійному та громадському життю, це своєрідні магазини, в яких кожний читач може знайти щось для своєї освіти та індивідуального зацікавлення. Звідси й випливає питання виховності преси та відповідь, чи етнічна преса виконує належно свої завдання.

Щоб відповісти на це питання, в 1953 році редактори українських часописів Канади відбували у Вінніпегу спільну конференцію, яку заініціював Комітет Українців Канади. Цікаво, що кілька резолюцій цієї конференції апелювали до більшої участі українців

у політичному житті, включно з соціальними клубами, тощо. Нарада підкреслила потребу особистих зв'язків редакторів, різних напрямків, бо вони могли “дати змогу відповідно формувати українську прилюдну opinie в Канаді по різних питаннях”³⁾.

Нарада винесла теж пропозицію зорганізувати журналістичне товариство, яке мало б видавати англomовне видання для тих, які української мови не розуміють. Такі ухвали додатково стверджують, що українські редактори доволі правильно оцінювали ситуацію пресової інформації і не були задивлені у вузьку груповість.

Не скоро був створений Союз Українських Журналістів Канади, але близькі зв'язки між редакторами мали добрий вплив на дальші події в цьому напрямі. В 1965 р. українські журналісти Канади брали вже участь у спільній журналістичній конференції зі своїми колегами із ЗСА на Союзівці коло Нью Йорку. Рік пізніше відбулася подібна нарада в Торонті і Союз Українських Журналістів Канади (в скороченні СУЖ) став реальним фактом, поставивши собі за одне з основних завдань служити українській спільноті в Канаді та її культурним змаганням, залишаючись складовою і корисною частиною канадської спільноти. З інтенцією ухвал так і видно, що українська преса, її редактори і співробітники будуть і далі працювати в Канаді по цій напрямній свого фахового об'єднання.

Українські журналісти Канади не замикалися тільки у своєму культурному гетті. Коли у воєнних і післявоєнних часах стали творитися пресові етнічні клуби в Канаді, вони були одні з перших, які допомагали їх оформляти. Таким чином постав “Канадський Етнічний Пресовий Клуб” у Вінніпегу (1942), Канадська Етнічна Пресоова Асоціація Онтарія (1945), а пізніше були створені подібні клуби в Монреалі та Ванкувері. Надбудовою цих клубів стала Канадська Етнічна Пресова Федерація (1958), яка в останніх роках охоплювала понад 80 періодиків етнічної преси в Канаді. У всіх цих формаціях провідними діячами були також українські журналісти, як М. Погорецький, о. С. Савчук, о. П. Хомин, І. Сирник, М. Гикавий, о. С. Їжик, А. Курдидик, о. М. Сопуляк, М. Сосновський, д-р С. Росоха та інші.

СУЖ очолювали В. Софронів-Левицький, Василь Солонинка та Нестор Ріпецький.

---

³⁾ Четвертий Конгрес Українців Канади, Вінніпег, 1953, стор. 119.

РАДІО, ТЕЛЕВІЗІЯ ТА ФІЛЬМ

Змагалися українці також за те, щоб радіо, телевізія та фільм були на послугах їхньої культури.

Радіо, телевізія і фільм — це сьогодні модерні засоби масової комунікації. Радіо й телевізія перші сьогодні в наших світлицях і щойно після них приходить преса, яка поглиблює та поширює вістки, принесені в радіо, чи телевізії. Живі картини на телевізії сьогодні інтересніші, як аранжовані сцени. Віддалені тисячами миль глядачі та виконавці стають собі близькі та зрозумілі. Радіо, телевізія та фільм грають важливу роль в інтеграції народу, народів та континентів. Мають вони велике значення і для такої країни, як Канада, яку замешкують різні національності з різним культурним, політичним та історичним минулим. Засоби масової комунікації мусять стояти на висоті, щоб з їх допомогою можна було інтегрувати спільноту та знаходити спільний для всіх знаменник. Це питання, зокрема, стає більш актуальним у новішій добі канадської історії, коли, — згідно з найновішими підчисленнями канадських соціологів та істориків, — виявляється, що Канада 1967 року є куди інша, як була в 1867 р. З країни двох культур стала вона країною багатьох культур. Крім англо-саксонського і французького елементу є ще третій складовий чинник, про який часто говорять, як про “етнічні групи” Канади, та яких статистика з 1961 р. начислює 26% всієї людности, попри 30% французів, 44% британців (англійців, шотландців, ірландців і валійців).

Саме з такого розуміння Канади представництва різних національностей, — голяндців, німців, поляків, фіндляндців, італійців, румунів, мадярів та інших, у тому й українців, — підготували в 1962 р. меморандум до уряду у справі радія, телевізії та фільму, стверджуючи в ньому, що “в інтересі Канади, як також в інтересі її етнічних груп, було б побажаним створити таку систему в Канаді, в якій етнічні групи партиципували би в програмах державного радія, телевізії і фільму”²⁾.

У бріфі стояло ще, що “ці канадці не прийшли до Канади з порожніми руками і тим самим в них є оправдане бажання, щоб внес-

1) *Ukrainian Canadians*, by Senator Paul Yuzyk, “Three Elements of the Canadian Population”, pp. 4-6.

2) “Brief on Radio, Television and Films in Canada”, presented by the official representatives of the ethnic groups in Canada, Ottawa, 1962..

ти свій вклад до спільної скарбниці враз з іншими канадцями. Передусім, вони бажають збагатити канадське життя своїми духовними цінностями, своїми цінними національними традиціями, культурою та досвідом, цінностями, якими вони наділяли Європу вже в минулому”³⁾.

Це не був перший виступ українців та інших етнічних груп у змаганні поставити масові засоби комунікації теж до диспозиції всіх культур країни.

Коли такі і подібні спроби заводили і, — як стверджує цитований бріф,— СіБі-Сі ігнорує культурні проблеми більше як чотирьох мільйонів громадян⁴⁾, українцям залишилася одинока можливість організувати короткі радіопередачі з різних приватних радіостанцій. Деякі з цих радіопередач видержали десятку і більше років. До таких належить “Голос Рідного Краю” у Вінніпегу, під управою о. С. Іжика, довший час, теж у Вінніпегу, працювала торговельна програма фірми “Universal Radio”, три роки діяла щоденно українська програма “Пісні України” П. Наумчука в Торонті, щоденна українська радіо-програма Василя Шарвана в Наєгара Фалс, щоденна радіопередача торонтонської Колегії св. Василя Великого в Торонті, торонтонська радіо-програма “Прометей”, під проводом Я. Вілька, радіо-програма “Сурма”, “Трембіта”, Б. Солука та інші. В Едмонтоні діяли католицькі релігійні радіопередачі, у Порт Артурі-Форт Віліямі Відділ ЛВУ мав кілька років свою щотижневу передачу і т.д.

Баптисти і п’ятидесятники розвинули сітку радіо-передач у Саскатуні (Година Божого Слова), Принс Алберті і Кемровз (Голос Життя) та Ванкувері (Голос Євангелії). Було чимало й інших радіо-програм, що тривали коротко.

Перші радіо-мовлення почалися у Торонті-Гамилтоні (В. Галан) та у Вінніпегу ще перед Другою світовою війною. Після війни працювали з Вінніпегу кілька літ “Подорож по Україні” (Н. Ріпелський) та “Голос Українського Повстанця” (Б. Чубенко), якою опікувалася Станиця Вояків УПА. Вінніпег робив теж заходи, щоб дістати радіо-станцію для пересилань передач етнічних груп, але комітет, в якому були С. Дзюба, М. Смеречанський та інші, не добився ліценції.

Усі ці передачі мали за завдання передавати своїм слухачам слово, музику і пісню зі скарбниці культурних надбань українців Канади. Деякі з цих пересилань велись також у державних мовах, щоб таким чином знайомити слухачів і не-українців з українськи-

---

³⁾ Там же, стор. 3.

⁴⁾ Там же, стор. 10.

ми проблемами в Канаді та поза нею (напр. передача “Пісні України” Я. Щура у Вінніпегу 1966-67 рр. і т.д.).

СіБіСі не вела систематичних пересилань для етнічних груп у Канаді, зате мала пересилання українською мовою закордон. Це коротко-хвильні пересилання для українських слухачів у різних країнах, і зокрема у Україні, і вони мали велику популярність за кордоном, з'ясовуючи життя, побут та державний устрій Канади, а в тому теж культурні і політичні дії українців-канадців. Радіомовлення ці почалися після Другої світової війни, під керівництвом Б. Панчука, в новіших часах І. Весоловського. Вони багато спричинюються на сході Європи до розуміння Канади в політичній площині, як країни свободи та демократії.

Телевізія і фільм матеріально і технічно більш скомпліковані, як радіопересилання, але і тут були поважні спроби пробиватися вперед. Ми згадували вже у другій добі про такі фільми, як “Запорожець за Дунаєм”, “Наталка Полтавка”, “Вифлеємська Ніч”. У повоєнних часах третьої доби в Торонті накрутив д-р Ілля Вахна своїм коштом кольоровий фільм “Скарби України” (Treasures of Ukraine) і подібна до цього фільму є низка документарних фільмів з різних культурних подій українського життя, — з “Шістдесятіріччя українського поселення”, відкриття пам'ятника Т. Шевченка, 50-річчя Української Католицької Церкви, з масових з'їздів українців Канади і ЗДА та інші.

Були й спроби, — слідом за починами В. Авраменка у другій добі, — створити і в третій організовані форми для продукції українських фільмів: У Бімсвіл, Онтаріо, “Трайдент Студіос Лтд.” І. Томича зв'язував своєю студією та підготовкою фільму з життя українських піонерів Канади другу добу з третьою, за ним пішла найраніша у третій добі спілка “Солук-Продакшенс” (Soluk Productions) з Торонта, що створила кілька чорнобілих фільмів (“Українські ДП в Німеччині”, “Українці Східної Канади”, “Калеля Бандуристів ім. Т. Шевченка”, “Чорноморці”, “Львівські катакомби”) і нарешті широко заплянована Фільмова Корпорація “Орбіт” з Торонта (през. В. Гультай), яка зібрала фільмові матеріали до життя українців у вільному світі та окремо випродукувала кол. фільми “Гуцулка Ксеня” і “Рожева Каруселя”. На жаль, і “Солук Продакшенс” і “Орбіт” припинили згодом свою працю. Останньою такою більшою спробою був Український Фільмовий Клуб в Ошаві, Онт., що застартував добрим кольоровим фільмом з дій УПА “Жорстокі Світанки”, на основі повісті С. Любомирського з тією ж назвою; фільм режисерував молодий українець Канади Вол. Васік, що покінчив відповідні студії у Голівуді. Ще

краще вдався йому та УФК фільм “Ніколи не забуду” з частинно канадською тематикою і боями УПА.

Хоча деякі проби української фільмової індустрії були на поважній висоті, вони не розвинулися в масовість. Зате, канадський “Нешенал Фільм Борд” пробував зробити декілька короткометражних фільмів з українською тематикою. Останній з цих фільмів, п.н. “Курилик” (Kurelek), переповідає переживання українських поселенців на фармах і збудований на основі картин і рисунків його сина, українського канадського маляра Василя Курилика ¹⁾. Фільм був висвітлюваний на міжнародному фільмовому фестивалі в місті Корк в Ірландії.

НАУКА, ЛІТЕРАТУРА, МИСТЕЦТВО

З хвилиною третьої іміграції прийшов до Канади на постійне по-важний гурт діячів української науки з Європи, сильно скріпивши перші ряди учених з-перед Другої світової війни та тих, які закінчували студії на канадських, чи американських університетах. Деякі з них зайняли катедри на університетах, інші продовжували наукову працю побіч своїх щоденних зайнять. Але всі разом скріпили передусім сектор гуманістичних та філософічних наук Канади, бо, як виявилось згодом, саме таких прибуло сюди найбільше. До передових діячів у цій ділянці належали — д-р Іван Огієнко, пізніше Митрополит УГПЦ Канади, Дмитро Дорошенко, Леонід Білецький, Ярослав Пастернак, Дмитро Донцов, Юрій Русов, Марія Пастернак, Наталія Геркен-Русова та інші.

Д-р Іван Огієнко — Митрополит Іларіон (1882-1972) довгі роки викладав слов'янську філологію у Варшавському університеті та видав низку наукових праць з ділянки української мови і культури. Був він редактором періодиків “Рідна Мова” та “Наша Культура” і з-під його пера появилась низка книг науково-історичного та філософічного змісту. Виявив теж талант у поезії, в якій улюбленою його формою були поеми, — “На Голготі”, в якій змалював боротьбу українського народу, “Недоспівана пісня”, з темою боротьби Богдана Хмельницького, “Народження людини” з філософічними міркуваннями про людство. В Канаді, крім журналістичної діяльності, працював науково та писав есеї й поезії, в яких переважала релігійна тематика, але добро народу і людства завжди було його турботою. Керівним моттом для його творів було: Служити народові — служити Богові. Переклав теж Святе Письмо та видав такі чільніші праці, як “Передання Церкви Українсь-

¹⁾ Фільма ця — це автобіографія батька самого маляра.

кої до Церкви Московської”, “Слово про Ігорів похід”, “Історія української літературної мови”, “Трираменні хрести”, історично-догматична монографія “Іконоборство”, “Поділ Єдиної Христової Церкви та перші спроби поєднання її”, історично-канонічна студія. З Канадою пов’язав себе Митрополит Ларіон ідеологічно-історичними нарисами п.н. “Книга нашого буття”, під кличем “Бережіть все своє рідне”.

Однолітком Митрополита Ларіона був його близький приятель д-р **Леонід Білецький** (1882-1955), довгий час професор літератури в Українському Вільному Університеті у Празі. За ним були вже такі праці, як “Історія української літератури”, “Основи літературно-наукової критики” та “Перспективи науково-літературної критики”. В Канаді працював в Осередку Української Культури й Освіти та Українській Вільній Академії Наук, — в останній якийсь час мав становище її президента. Очолював Шевченківські студії при цій Академії та опрацював чотири-томовий “Кобзар”. Підготував теж монографії про таких вчених, як Омелян Огоновський і Дмитро Дорошенко, а з нагоди 60-річчя українського поселення в Канаді опрацював коротку історію українського культурного життя в Канаді п.н. “Українські піонери в Канаді (1891-1951)”.

Рівний віком з двома першими був **Дмитро Дорошенко** (1882-1951), послідовник великого історика М. Грушевського, з яким ми познайомилися вже в другій добі нашої історії. Після свого приїзду до Канади в 1947 р. разом з іншими відновив працю УВАН та був її першим президентом. За час свого нового трирічного побуту в Канаді написав “Спомини про недавнє минуле”, “Нарис історії Християнської Церкви” та вложив багато праці в підготову історичних матеріалів Канади, що їх видано п.н. “Пропам’ятна Книга Українського Народного Дому” у Вінніпегу.

Усі три учені вибрали на свій осідок Вінніпег, — перший з них помітно вплинув на історію УГПЦ, як її Митрополит та довголітній керівник, два інші залишили своє знам’я на українській вільній науці, оформлюючи “Українську Вільну Академію Наук”.

Інша група українських учених опинилася в Торонті та Монтреалі на сході Канади та організувала Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, при чому керівну роль відіграв д-р **Євген Вертипорох** (1898-1973), хемік, професор високих шкіл у Львові та Мюнхені, що написав у Канаді низку популярно-наукових статей та викладав у Раерсон Інституті в Торонті.

Довголітнім членом ІТШ у Львові та Канаді був визначний археолог **Ярослав Пастернак** (1892-1969), професор археології Дер-

жавного Університету та Богословської Академії у Львові й опісля Українського Вільного Університету в Мюнхені, дослідник праісторичних та княжих часів українських земель. Відомі його праці “Карпатська Україна в неоліті (1925), “Карпати в археології” (1928) та монографія “Старий Галич” (1944), у Канаді опрацював монументальну працю “Археологія України”, яка й вийшла друком у Торонті (1967) і має більш 1,000 сторінок.

У Торонті проживала і Марія Пастернак, (1897-1983), знавець і критик народного і мистецького танку, в Монтреалі Наталія Геркен Русова (1902-1989), автор низки праць з театрального мистецтва, які появились в англійській та французькій мовах, в українській мові “Героїчний театр”. В цій же ділянці працював ще інший театролог — Валеріян Ревуцький (1911 —) у Ванкувері, викладач історії українського театрального мистецтва в Києві.

У Монреальському університеті викладав Юрій Русов (1895-1961), літературознавець і філософ, автор книг — “Душа народу і дух нації”, “Містицизм у Шевченка” та інші.

Окреме місце серед науковців займав Дм. Донцов (1883-1973), публіцист та літературний критик, що й був ідеологом українського націоналізму на західно-українських землях, на якому виховалося ціле покоління між двома світовими війнами. До Канади прибув у 1947 р. і в 1948-1953 рр. викладав у Монреальському університеті літературу. В Канаді видав книги — “Дух нашої давнини” (1944), “Поетка вогняних меж” (про Лесю Українку), “Росія чи Європа” (1955), в якій доказував духову приналежність України до заходу, “Від містики до політики”, в якій черговий раз наголосив ідеалістичний волюнтаризм та історичний ідеалізм, як важливі фактори історії, а теж філософічно-політичний твір “Хрестом і мечем”.

До молодшої генерації науковців третьої імміграції, які зайняли чільні позиції в науковому житті Канади, належали — д-р Я. Б. Рудницький, д-р К. Біда, д-р Ю. Луцький, д-р Яр. Славутич, д-р Ю. О. Мулик-Луцик, д-р Б. Боцюрків та інші.

Ярослав Б. Рудницький (1910 —), професор слов'янської філології в Празі та Мюнхені, очолив у Канаді слов'янські студії при Манітобському університеті та Українську Вільну Академію Наук по смерті Л. Білецького. Він — автор публікацій з мовознавства і зокрема з ономастики та славістики. З більших його праць відомі — “Український правопис”, “Український Етимологічний Словник”, “Канадйські місцеві назви українського походження”, “Manitoba Mosaic of Place Names (1970), та ряд інших. Репрезентував він українську науку на різних міжнародніх з'їздах та був творцем і членом деяких міжнародніх наукових установ. У

р. 1963 був покликаний прем'єром Канади на члена Королівської Комісії в справах двомовності і двокультурності.

Константин Біда (1916-1979), доктор слов'янської філології у Відні та Бонні, розгорнув працю Славістичного Департаменту при Оттавському університеті, спеціаліст у слов'янській філології, порівняльному літературознавстві та українській літературі. Репрезентував Канаду та українську науку на міжнародних наукових з'їздах.

Юрій Луцький (1919 --), літературознавець, у свій час голова департаменту слов'янознавства університету в Торонті та автор низки праць в англійській мові "Literary Politics in the Soviet Ukraine", 1917-34, "The Battle for Literature in the Soviet Ukraine" та інші. Редактор річників "Canadian Slavonic Papers".

Яр Славутич (1918 —) працював в Албертійському університеті та визначився, як лінгвіст і знавець слов'янських мов. Його окрема позиція ще в тому, що був автором кількох збірок поезій та видавцем "Північного сьйва", — літературних альманахів, присвячених передусім творчій праці українців заходу Канади.

Володимир Т. Жила (1919 —), славіст, лінгвіст та літературний критик, студіював в Європі та Канаді. Хоча згодом переїхав з Канади до ЗСА на Тексаський Каледж, то ввесь час був у посійних працівних зв'язках з українськими вченими цієї країни.

Як бачимо, славісти та лінгвісти третьої імміграції зайняли поважні позиції в канадських університетах. Якщо додамо ще таких науковців, як д-р К. Андрусишин, про якого вже була мова, д-р О. Старчук (1915-1971), професор альбертійського університету і спеціаліста слов'янської літератури, д-ра Ореста Буйняка, професора Саскачеванського університету, д-ра Ярослава Розумного та низку відомих імен в цій ділянці, як д-р І. Тарнавецька (палеографія), брат Методій Кузяк, д-р Борислав Білаш, В. Верига, С. Погорілий, як також поважний реєстр молодих професорів-асистентів славістичних відділів канадських університетів, то цей описок не тільки поважний, але й багатий у високо кваліфіковані таланти, які ведуть перед в ділянці слов'янознавства в Канаді.

Спорідненою наукою зі славістикою є советознавство, в якому одним з передових науковців є д-р Богдан Боцюрків (1925 —), професор Албертійського, а згодом Оттавського університетів, автор декількох цінних праць про релігійні питання в ССР. В цій ділянці вибиваються також професори В. Потічний, О. Підгайний й інші.

Як журналіст, публіцист та есеїст висунувся в чоло на цьому полі д-р Роман Олійник, який відомий з працівного псевда Роман

Рахманний. Своїм пером завоював він не тільки українські сторінки преси, але теж англійської та французької. Деякі, три-чотири статті та есеї появилися збірками, як “Кров та залізо”, “На п'ядесятій паралелі”, а останньо “Червоний сміх над Києвом” (1971). Його основний керівний мотив в численних працях — це гідність людини та народу.

В ділянці теорії кооперації та політичної економії зайняв чільне місце Андрій Качор (1908 —). Серед його численних дослідницьких статей та есеїв найбільш основна праця про “Українську економію в системі СРСР”. Очолював він Кооперативну Комісію при СКВУ та брав живу участь в практичній кооперативній роботі, а зокрема в “Кооперативній Громаді” Вінніпегу.

Теж в інших ділянках науки мали українці визначних і творчих людей. В архітектурі вибився насамперед Радослав Жук (1931 —), професор Манітобського і Монреальського університетів, який зумів поєднати візантійський та український церковний стиль з модерними течіями будівництва. Він виготовував та реалізував десятки модерних українських церков. Є він членом Королівської Палати Канадських Архітектів та Архітектурного Товариства Англії. Працював над будинком ратуші в Оттаві, над пляном нового міста Порт Картіє в Квебеку, над будинком амбасад ЗСА в Лондоні та численних і замітних інших.

В ділянці архітектури здобув теж золоті медалі уродженець Вінніпегу Петро Довбуш і з черги в будові українських церков виявив себе Микола Фляк (1899-1973), який живе в Едмонтоні і за його проектами побудовано кілька церков в Алберті, як теж світських будівель. Він теж написав декілька праць з історії української архітектури. Талановитий архітектор Юрій Кодак створив ряд проектів українських церков і свій стиль основує на традиціях козацького барокко (пр. церква св. Димитрія у Лонг Бренч—Торонто і св. Володимира в Гемілтоні).

Виявляються в побудовах українських церков в Канаді Віктор Денека в Вінніпегу (його проекти — Церква св. Покрови, центр молоді парафії св. Андрея), Євген Грень, що теж за його проектами побудовано кілька церков на основі старої української архітектури, В. Рурик, Ю. Черненко, Л. Пенцак та інші. Згадати б також предчасний відхід одного з перших висококваліфікованих українських архітектів на терені Канади С. Меуша.

У метаталургійній хемії добилися великих досягів — Володимир Мацьків, Василь Кунда, Олександр Масляник, у петрохемії Степан Ільницький, у мікробіології Романа Гавірко і Євген Рослицький, обоє з Вінніпегу, в генетиці І. Куспіра, в біохемії Нестор Богонос з Вінніпегу, в електроніці Моррел П. Бачинський, в електрич-

ній енергетиці проф. Михайло Тарнавецький (його ж плян ріки Нелсон в Манітобі для ужитку силової енергії). За видатні заслуги в науці був вибраний президентом УВАН в 1973 р.

Щоб хоч у загальному нарисі схопити участь українців у різних ділянках науки, треба згадати ще д-ра І. Рупташа, декана інженерного відділу Торонтонського університету, д-ра Петра Смильського, декана денгистики Торонтонського університету, д-р В. С. Гарнопольського, декана правничого відділу Саскачеванського і Віндзорського університетів, д-ра Григорія Мессела, нуклеарного фізика, зараз в Сідней, Австралії, д-ра Йосифа В. Харики, також нуклеарного фізика, який зайняв в ЗСА пост заступника секретара летунських сил, славних Гонсетів з Алберти, батька Романа та сина Фавста, які вже в ЗСА дали низку винаходів з ділянки фотографії, телефону та радія. У фармацевтичній хемії здобув ім'я своїми працями д-р М. Пернаровський, професор університету в Британській Колумбії.

В ділянці природознавства та досліду й експериментації висунувся Михайло Боровський (1891-1989), який опублікував з цього поля около сотні статей та стільки ж більших праць. Здобув він теж низку нагород зі своїх городничо-садівничих дослідів.

В ділянці археології, серед молодших сил позначився Володимир М. Гладій. Він автор декілька праць з цієї ділянки, а його остання (Тен Тавзенд Ірс: Археолоджі ін Манітоба) була спонсорована Археологічним Товариством Манітоби. Годиться також замітити, що є він одним з кращих знавців питання індіан в Канаді. Його праця з цієї ділянки здобула йому широкий розголос. У фольклорі здобуває собі місце Р. Б. Климаш.

Георгій і Ірина Любинські, професори Манітобського Університету виїнятковно позначилися своїми дослідями в ділянці зоології. В медицині забезпечив собі місце д-р Антін Вахна. Зокрема, зробив він певний вклад в організацію цієї професії на міжнародному полі.

В міжнародних зв'язках науки здобув поважну і чільну позицію своїми дослідями та частими виїздами закордон Ізидор Глинка (1909-1983), якого Американська Асоціація Пшеничних Хеміків відзначила нагородою Брабендера за його виїняткові здобутки в ділянці тістових культур. Від 1947 р. працював він в Дослідних Лябораторіях зерна для Борд оф Грейн Комішенерс у Вінніпезі. Деякі його праці переложені з англійського на інші світові мови. В українському громадському житті Канади уважають його за одного з ідеологів українства Канади. На цю тему він написав низку статей та есеїв. Іеологію канадцизму проповідував в своїх памфлетах Петро Пресунька, редактор численних памфлетів

“My Canada”.

Поважно скріпилася в повоєнних часах і наука богословії. До Канади прибули такі відомі богослови, як згадуваний вже д-р І. Огієнко, проф. Іван Власовський, спеціаліст по історії, далі колишні професори Богословської Академії у Львові о. д-р В. Лаба, о. д-р Б. Липський, о. д-р М. Сопуляк, і д-р Б. Казимира, та зі західних богословських університетів о. д-р М. Германюк, о. д-р В. Маланчук, о. д-р П. Качур, о. д-р М. Комар, о. д-р Мелетій Соловій, о. д-р М. Залеський, о. д-р О. Баран, спеціаліст історії Церкви та доби козацтва й інші.

Поглибилися також історіографія українців Канади, початки якій, як про це вже була мова на іншому місці, дав проф. Іван Боберський (1873-1947); д-р Володимир Кисілевський (1896-1976), помітно зглибив цю науку і, маючи доступ до державних архівів, поставив її на твердші основи. Працюючи в міністерстві громадянства і пізніше, як професор Оттавського університету, дав він декілька основних праць не тільки про українську іміграцію до Канади, але і про інші етнічні групи, — словаків, білорусів, поляків. До більших його творів належала вже кілька разів цитована в нашій історії книга “Early Ukrainian Settlements in Canada, 1895-1900” та пізніший “Dictionary of Ukrainian Canadian Biography”, обидві видані заходом “Українсько-Канадської Фундації” в Торонті, що її спонзорували українські відділи Королівського Канадійського Легіону під проводом Степана Павлюка. Згадана Фундація видала ще монографію про першого українського посла в Оттаві п.н. “A Ukrainian Canadian in Parliament”: “Memoirs of Michael Luchkowich, за редакцією І. Григоровича, а всі три книги вийшли, як “Canadian Centennial Series”.

Декілька більших і цінних монографічних праць з історіографії українців Канади підготував проф. Павло Юзик. З них слід згадати насамперед його дві університетські градаційні тези про обидві українські традиційні Церкви. В 1953 р. появилася його “The Ukrainians in Manitoba”, про яку можемо сказати, що була це перша більша аналітична праця про українців в Канаді взагалі. В 1967 р. він видав з нагоди сторіччя Канади малу історію українців Канади “Ukrainian Canadians” в мові англійській та окремо в мові французькій. До речі, це перше більше видання, яке появилася французькою мовою про українців Канади.

Як професор історії при Манітобському та Оттавському університетах, П. Юзик додав багато цікавих сторінок в історію українців Канади, він теж один з перших наголосив три складові елементи канадської спільноти і побіч англосаксонців та французів поставив, як третій елемент, етнічні групи. Йому теж завдячува-

ти, що він зумів створити при Оттавському університеті Дослідний статистичний центр української історії в Канаді під кермою Власа Дарковича та відомого географа й етнографа Івана Теслі.

З нагоди 75-річчя українського поселення в Канаді та 100-річчя Канади Українська Вільна Академія Наук підготувала досі п'ять томів "Студій до історії українців Канади", що їх опрацював М. Г. Марунчак, автор низки інших дослідних публікацій про українські поселення в Канаді. Зпід його пера появилася велика англійська праця п.н. "The Ukrainian Canadians: A History", якою відмічено вклад українців в Сторіччя Канади. Союз Українців Самостійників, з нагоди цих же великих дат українського поселення та Канади, перевів збірку на видання історії українців Канади з відміченням ролі СУС в українському національному житті, яку підготовляв Юліян Стечишин, автор ряду більших і менших праць з ділянки української історіографії, більша з них "Ювілейна Книга 25-ліття Інституту Петра Могили в Саскатуні". На жаль, ненадійна смерть автора забрала можливість зреалізувати цей оригінальний плян. Багато вложив у розбудову історії українців Канади, зокрема в ділянці церковної історії та соціальної статистики, др. Богдан Казимира; окремо посвятився Олександр Роїк дослідю прибуття українців до Канади перед 1891 роком, а проф. Михайло Гуцуляк підготував монографію про українців у Британській Колумбії та видав в 1967 р. свій цінний дослідний твір п.з. "Українець співтворець жордонів Канади й Аляски".

Окреме місце займає в історіографії українців Канади так званий "Літопис", початків якого треба шукати в перших українських календарях, що й відмічували кожного року важливіші події українського суспільного життя. В рр. 1948-1953 Михайло Гикавий, тодішній редактор "Канадійського Фармера", обробив велику ефективну хронологію подій свого часопису, — від початків його існування (1903) аж до новіших часів (1945), яку друкував кожного року в календарях "Канадійського Фармера". Дещо далі пішла Ольга Войценко, яка на основі часопису "Український Голос" стала видавати подібну хронологію окремими книжками п.н. "Літопис українського життя в Канаді". Хоч такі хронології не вносять нічого нового в історію, вони все таки відсвіжують минуле та є цінним інформатором про великі і дрібні події, якими жила спільнота в минулому. О. Войценко підготувала також коротку історію українських здобутків у Канаді п.н. "Ukrainians in Canada" (1967), яка стала складовою частиною "Canada Ethnica". Обширнішу працю про шкільництво написав о. Й. Шкварок п.н. "The Ukrainian Settlers in Canada and Their Schools". В цій ділянці працював також Борислав Білаш.

Першу спробу підсумків участі українських вояків в II-й світовій війні зробив о. Ігор Шпитковський в об'ємистій праці "Альманах канадійських українських вояків, 1939-1945".

Ірина Книш (1906 —) присвятила свої досліді українському жіночому рухові не тільки в Україні, але й у країні свого поселення. Її праці "Патріотизм Анни Йонкер", "Жива душа народу", "Смолоскип в темряві" та інші є частиною історії української людини в Канаді. Написала вона теж низку часописних статей на жіночі теми. В цій матерії працювала також Стефанія Бубнюк, яка містила свої досліді в журналі "Жіночий Світ".

Про українські звичаї написав М. Килимник (1890-1965) п'яти-томовий дослідний твір л.н. "Український рік у народних звичаях". о. І. Івашко опрацював "Шематизм Саскатунської Української Католицької Епархії, 1965", що є одночасно історією українців Саскачевану. Сюди теж треба зачислити М. Гладішевського взірцево-опрацьовану "Історію Української Католицької Парафії в Калгарах" та піонера Й. Когута з його працею "Нарис історії української церкви св. Тройці у Стюартбурн", Манітоба. Відомий природник Ф. Т. Онуфрійчук, автор кільканадцяти праць з цієї ділянки написав теж корисну монографію "Історія муніципалу Слайдінг Гилс". Надзвичайно цінний вклад до української історіографії вніс Михайло Шарик своїми двома працями "З віддалі 50 літ" та "Важкими шляхами Канади" (1971). Це світила до доби між двома світовими війнами. Він теж автор тритомника "Діти війни". Подібний вклад вніс ванкуверець Фортин Богдан, автор декількох дослідних праць про українців в Британській Колумбії та оригінальної праці з назвознавства — "Українські прізвища в Канаді" (в рукописі). Широко теж відомий своїми дослідями Михайло Іванчук, інспектор шкіл в Манітобі, автор "До історії українських поселенців в околиці Гімлі".

Іван Тесля, спеціаліст в демографії, обдарив канадську спільноту новими дослідями та публікаціями ("Українці в Канаді, їх розвиток і досягнення"), як теж новими обрітками в гасловій енциклопедії українознавства. П. І. Лазарович, крім більшої праці л.н. "Український Інститут ім. М. Грушевського" також містив поодинокі нариси українсько-канадської історії. Ще інший адвокат, Іван Панчук зі ЗСА, уродженець першої української колонії в Манітобі дав цінну монографію про свій родинний Стюартбурн-Гардентон.

Численні українські піонери написали свої мемуари, а визначніші з них — це проп. П. Кіндрат, П. Зварич, К. С. Продан, С. В. Пєрнарівський, Т. Боднар, Василь Мігайчук, у свій час редактор Гелок Нюс, Тома Томашівський, М. Г. Бойкович, А. Бунька, Ва-

силь Перепелюк, Микола Бойчук, Петро Гуменюк, Никола Хабаль, Дмитро Прокоп, співредактор "Юкренієнс Пайонірс ін Алберта", Михайло Чипчар, Михайло Петрівський, Степан Гевак, о. Михайло Оленьчук, Олекса Косіковський, Йосип Лазаренко, Василь Косташ, Ізидор Горецький, Теодор Гуменюк, Осип Прийма, Іван В. Іванчук, уродженець Манітоби, але від 1928 р. в УНС в ЗСА, та численні інші.

Є також окремі праці про юнійний рух, що їх опрацював Тома Кобзей, як "Робітничий рух і його проблеми" (1960), "Коротка історія трейдунійного руху в Канаді" (1956) та інші. В цій ділянці працювали ще такі видні діячі робітничого руху, як Данило Лобай, Юрій Елендюк та інші.

До найновіших видань з ділянки українсько-канадської історіографії належить англomовна праця д-ра Власа Дарковича п.н. "Ukrainians in Canada: The Struggle to Retain Their Identity" (1967). Історіографії українців Канади присвячує свої досліді Манолій Лупул, професор історії Албертійського університету.

Усі ці видання і досліді доказують, що серед українців пробувалося справжнє зацікавлення своїм минулим у Канаді. Що більше, цією етнічною спільнотою зацікавилися також соціологи та історики інших національностей. Це також доказує, що українці Канади мають вже свою багату історію в цій країні, а їх соціологічні проблеми притягають увагу учених різних заінтересовань. Історія цієї спільноти кольориста, повна підйомів та соціальних струсів, — це змагання жити та бути собою.

ПОЕТИ — ПИСЬМЕННИКИ

Не тільки в науці, але також і в красному письменстві позначився великий вплив нових імігрантів. До Канади прибула поважна кількість поетів і письменників, що залишили за собою в старому краї, або на еміграції, великий дорібок поетичного слова. Прибували вони з різних земель України та з-під різних займанщин і тому слово їх ставало більш соборно-національним, хоч мало в собі різні поетичні і письменницькі відтіні. Майже всі вони, без більших винятків, зуміли знайти патос нової країни та достроїти його до патосу своєї до того часу батьківщини. Враз з талантами, що працювали тут між двома війнами, та молодими силами, які народжувалися в новій країні, вони творили духову силу, яка стала поважно відділювати на своє оточення.

Плідним поетом виявився Володимир Скорупський (1912-1985), житель Едмонтону і Торонта, у яких видав свої п'ять збірок поезій: "Моя оселя" (1954), "В дорозі" (1957), "Без рідного поро-

га” (1958), “Із джерела” (1961) і “Над могилою” (1963). В збірках, зокрема в останній, багато філософічних міркувань на життя та оточення.

До більших величин належить також Яр Славутич (1918 —), поет патріотичного героїзму, який вже відомий нам, як науковець, але за час свого сьомірічного побуту в Канаді випустив у світ три збірки добірної поезії: “Оаза” (1960), “Маєстат” (1962) та “Трофеї” (1963), та останню “Завойовники прерій”, яка тематикою повністю присвячена українським піонерам Канади. Його вірші повні свіжості, бадьорості та мужності. Видаванням альманахів “Північного Сяйва” в Едмонтоні він вможливив різним письменницьким талантам містити у них свої твори. В п'ятьох річниках “Північного Сяйва” зустрічаємо такі нові поетичні імена в Канаді, як Богдан Мазепа (1928 —), який в 1956 р. видав збірку “Зоряна даль”, з окремим циклом віршів “Алберта” з її романтичний Бенфом, далі Дан Мур, Лариса Мурович, Зенон Гарасимович, Андрій Легіт, Теодор Матвієчко (1924, збірка “Сонети” в 1961 р.).

В Едмонтоні видав свої збірки “Люблю” (1956) та “Герої нашого часу” (1959) Лев Т. Орлигора, більш відомий, як публіцист та видавець періодика “Рідна віра”. Там теж працює добрий літературний критик Ю. Клиновий.

Звернув на себе увагу своїми віршами та афоризмами ще інший “західняк” Володимир Барабаш (1900 —), що виявив свій талант у повоєнній добі, хоч друкував свої спроби між війнами в “Calgary Herald” ще з 1937 р. Творчість його розкинена в різних часописах, як “Calgary Albertan”, “The Western Farm Leader”, “Українські Вісті”, “Поступ”. Мотиви його поезії в більшості релігійно-філософічні і часто переходять в метафізику.

Данило Струк (1940 —) належить вже до молодого покоління, що також виховалося в Канаді, помітний модерністичними віршами у збірці “Гамма сігма” (Вінніпег, 1963). В 60-их роках відізначалася едмонтонська Дарія Могилянська своїми збірками “Думки летять на Україну” (1962) і “Пісні мого серця” (1964). Зі заходом Канади пов'язав свою поетичну творчість близький сусід Манітоби Олександр Неприцький-Грановський з Міннеаполісу, який присвятив низку віршів канадським піонерам, а між ними “Хрест Свободи”, яким увіковічнив перший український хрест в Канаді в місцевості Теревовля, що був поставлений в пошану першої української Служби Божої та свободи, яку стрінули українські поселенці на цій землі.

На сході Канади виступив Левко Ромен (1891-1981), цікавий не тільки в поезії, але також у прозі та драматичних творах (найно-

віший твір у цьому жанрі “Жовтосил”). Його збірка “Поєми” побачила світ у Торонті 1966 р., але видрукував іншу поза Канадою (про “Передпілля”, Філадельфія, 1953), м. і., автор оглядів з мовознавства та літератури.

Окрему групу творять такі літератори, як Борис Олександрів (1921-1979), в якого поетична проза та журналістика взяла верх над поезією, зрештою й добрий гуморист (псевдо Свирид Ломачка, збірки фейлетонів “Свирид Ломачка в Канаді” та “Любов до ближнього”, Торонто, 1961). В політичній сатири позначився Серафим Архангел (псевдо Маріяна Дзюоби).

Журналістичне перо полонило ще одного поета та письменника — Анатолія Курдидика, зрештою постійно активного в літературно-мистецькому житті українців Канади. В Торонті очолив він Літературно-Мистецький Клуб та ініціював Першу Зустріч Українських Мистців Канади й Америки з українським громадянством Торонта. Раніше писав вірші, новелі й оповідання, схоплені в кількох збірках, і був теж автором кількох сценічних творів. Уся його творчість нав'яна любов'ю до батьківської землі і народу. На новій землі писав сатиру, редагував альманахи і календарі та пристрасні статті, в яких проповідував глибоку народню мораль. Публіцистика перемогла теж Павла Степа (1893-1965), поета та письменника, що якийсь час видавав “Молоду Україну” в Торонті та “Око світу” в Монреалі. Наймолодшим з новоприбулих поетів є Ігор Шанковський (тепер знову в ЗСА), займався перекладами японської поезії і крім оригінальної патріотичної лірики дав низку перекладів, як також Стефа Дейчаківська-Гурко, яка містила свою лірику в різних часописах.

Українсько-канадська проза мала також свої замітніші постаті, письменник-піонер Дмитро Колісник (1883-1958) у роках 1950 і 1952 видав першу і другу частину повісти “Мое село” (Саскатун), залишив також багацько оповідань та нарисів. Осип Кремар опублікував у 1947 р. свій твір “Я вернувся”. Продовжували свою працю після війни й таланти, з якими ми познайомилися вже в другій добі, — М. Петрівський, Олександр Луговий (О. Овруцький-Швабе), Ілля Кириак та інші. До них долучилися такі індивідуальності, як Улас Самчук, Василь Софронів-Левицький, Федір Одрач, О. Гай-Головка, Микола Приходько, Юліян Бескид-Тарнович, Петро Волиняк, Іван Боднарчук, Михайло Подворняк, Богдан Федчук, Богдан Гошовський, Володимир Кримський, Нестор Ріпецький та ряд інших.

Улас Самчук (1905-1987), один із передових письменників Західної України, прибув до Канади в 1948 р. В його літературному доріжку були вже такі твори, як повість “Марія”, відомий роман

—хроніка “Волинь”, повість “Юність Василя Шеремети”, романи — “Гори говорять”, “Кулак” та інші. Мав теж низку новель і оповідань, серед них збірку революційних оповідань “Месники”, і належав до тих літераторів, що писали про “велику літературу” та “Європу” (окремий роман “Відкриваємо Європу”). В Канаді Улас Самчук перевидав “Волинь”, додав до неї два томи і, врешті, працюючи в затишку, в 1967 р. надрукував нову повість п. н. “На твердій землі”, *) — щирі дань новій країні, в якій він та його земляки знайшли свободу думки та людську гідність для себе і своїх дітей.

Василь Софронів-Левицький (1899-1975), автор нарисів, репортажів, оповідань та новель, друкувався в журналах “Митуса”, “Навустріч” та “Літературно-Науковому Віснику”, теж перекладав західних творців. Має дві оригінальні збірки оповідань — “Гришник” та “Липнева отрута”. Теж кілька більших часописних та літературних оглядів. В краю редагував “Господарсько-Кооперативний Часопис” та “Літопис Червоної Калини”. В Канаді довгі роки оформлював літературні сторінки “Вільного Слова” та “Нового Шляху”. В останньому часі видав цікаві репортажні нариси п. н. “Жанялися вам три України” (1970) та збірку оповідань і нарисів “Липнева отрута” (1972).

Федір Одрач (1912-1964) погас молодим та відійшов у розцвіті літературних сил. Родом з Полісся, брав участь в Українській Повстанчій Армії. З цієї боротьби написав ряд репортажів, оповідань та нарисів. Більші твори-повісті — “Півстанок за селом” (1959), “Покинута оселя” (1960), “Щебетун” (1957), “В дорозі” (1955), всі видані в Канаді. Остання має в собі багатий автобіографічний матеріал з життя українського підпілля. В публіцистично-історичному жанрі опрацював кілька десятків нарисів, споминів, аналіз відомий публіцист Зиновій Книш (як його “Сьогодні і завтра”, “Дух, що тіло рве до бою”), який часто уживав псевдо Б. Михайлюк. З матерії, що стосується сучасної дійсності в Україні, варто згадати праці Івана В. Коляски: “Освіта в Радянській Україні”, яку спонзорував СКВОР та англомовна “Two Years in Soviet Ukraine”. Він один з кращих знавців радянської дійсності.

О. Гай-Головко (О. Головко, ур. 1914 —), письменник, чітко схоплює долю свого народу під диктатурою комуністичної партії, зокрема в двотомовій повісті “Поединок з дияволом” (1950); у збірці оповідань “Одчайдушні” (1951) змальовує боротьбу українського народу з русифікацією, яку насаджувала московська комуністична партія в Україні. В обох творах є два світи: правди і насилля, волі і поневолення.

*) Появилася у Видавництві “Новий Шлях”, 1967.

Микола Приходько, письменник і публіцист, також пережив сталінсько-комуністичний терор і коли опинився на заході та опісля в Канаді, опублікував такі праці, як “Похід Москви за гегемонію в світі”, “Україна та Росія”, “Комунізм у дійсності”. Ці публіцистичні праці є своєрідним тлом для його літературних творів, як “На роздоріжжях смерті” і “Один з 15 мільйонів”, — останній вийшов перекладами в англійській, арабській, еспанській та інших мовах. Твори Миколи Приходька — це літературні обвинувачення Кремля за знищення свободи людської думки та потоптання гідності людини, що, зокрема, помітне у його творі “Далекими дорогами” (2 томи).

Петро Волиняк (1907-1969) теж пережив сталінсько-комуністичний режим в Україні і коли вийшов з Біломорсько-Балтійського концтабору НКВД, став продовжати свою літературну працю, яку почав ще у 1932 р. В Німеччині на еміграції видавав тижневик “Нові Дні”, які пізніше продовжав літературним місячником з тією ж назвою в Канаді. З цим виданням ми познайомились в розділі “Преса”. “Нові Дні” стали в Канаді літературною трибуною для багатьох поетів та письменників, також літературним інтерпретатором канадійських буднів, але П. Волиняк — передусім майстер оповідань і репортажів (збірки — “Земля кличе” і “Під Кизгуртом”, та репортаж “Кубань — земля українська, козача”). “Нові Дні” продовжує видавати редакційна колегія, яку очолює Д. Кислиця.

Іван Іриней Боднарчук (також Чабанрук, 1914-1990), — це тонкий знавець людської душі, а передусім душі молоді, автор дитячих оповідань. Свій дебют починав у львівських “Каменярках” і, запізнавшись у них з молоддю, ніколи вже від неї не відчужився. Збірка “Розгублені квіти” була нагороджена на літературному конкурсі, інші збірки — “На перехресних шляхах”, “Кладка”, “Знайомі обличчя”, “Друзі моїх днів”. Останньо він працює над повістю.

Світом молоді цікавляться такі працівники дитячої літератури, як Богдан Федчук та Богдан Гошовський. Б. Федчук, в професії педагог, помітний у своїх віршових творах не тільки літературним підходом, але й педагогічним розумінням. Видав у Канаді 13 випусків віршованих загадок, одна із збірок, з 1967 р., присвячена сторіччю Канади і її тематика чисто історична.

Богдан Гошовський (1907-1986), псевдо Дідусь і Б. Данилович, — автор збірки дитячих оповідань “Китиця квіток”. Редагував дитячі журнали та видання, як “Малі друзі”, “Юні Друзі”, “Дорога”, “Нашим дітям” (1945), “Євган зілля” (1950). Підготував історію та хрестоматію дитячої літератури.

Володимир Кримський (1919 —), майстер оповідань і новель, пробував пера у драмі й один з його творів був навіть відзначений в літературному конкурсі в 1943 р. Видавав на еміграції в Австрії літературний місячник “Звено”. За ним збірка новель “Етап” (1953), підготував до друку декілька повістей.

Нестор Ріпецький (1919-1974), автор віршів і оповідань, перейшов у Канаді виключно на прозу: Видав оповідання “Галя” (1946), повість “Хвилині шукають берегів” (1954) і “Сонце сходить зі заходу” (1954), сатири “Наші зараницею” (1955). З поезій заслуговує на увагу збірка перекладів з японської поезії п.н. “Пісня далеких берегів” (1940), та останньо “Р 33”. Творчість Н. Ріпецького повна революційних картин.

Творчість Михайла Подворняка (1911 —) є протиставленням до вичислених творців пера: В оповіданнях та картинах виявляє надзвичайний спокій, терпіння в них є на те, щоб ушляхотити людину. Християнською філософією та евангелізмом надихані його збірки оповідань, як “На шляху життя”, “Зелений гай” (1963), “Божий спокій” (1964), “Запашність поля” (1971) та інші. “Недоспівана пісня” (1967) — це перша більша повість цього автора.

На окрему увагу заслуговує Микола Колянківський (1912-1985), автор оповідань і фейлетонів (збірка “Бомби на весело” під псевдом М. Точило). Його журнал-магазин “Ми і світ” *) є полем вияву літературних талантів.

Має своє місце в літературі Юліян Бескид-Тарнович, автор низки белетристичних, публіцистичних і наукових творів, присвячених Лемківщині, — “Ілюстрована історія Лемківщини” (1938), “Свята, рідна земля” (1966) та інші. Написав коло 900 оповідань та новель, серед них багато пов’язаних тематикою з Канадою. Для історії українців Канади має вартість його Альманах Торонтонської Єпархії під наг. “У Христовім Винограднику” (1964), в якому зібраний об’ємистий матеріал про церковно-релігійне та культурно-освітнє життя українців сходу Канади. Зредагував він чотири Лемківські календарі, в яких теж є багато матеріалу про поселення лемків у Канаді та ЗСА.

У Канаді знайшла затишшя на старості літ письменниця і видатна діячка жіночого руху в Україні Олена Кисілевська (1869-1956), що й тут писала спомини та репортажі зі своїх поїздок.

Перебувала у Канаді короткий час відома українська письменниця Докія Гуменна (1904 —), яка зі свого побуту тут написала літературний твір “Вічні вогні Алберти”. З Албертою пов’язані оповідання і нариси з піонерського життя Стефанії Пауш, що

---

*) Більше про цей журнал у розділі “Преса”.

вийшли збіркою п.н. "Научка" (1967) та І. Романюка в англійській мові "Taking Root in Canada" (1954). Працював у Канаді на душпастирській праці письменник о. Андрій Трух (1894-1959), що крім релігійних статей та есеїв писав репортажі і нариси, пов'язані зі своєю діяльністю та побутом. Архієпископ Михаїл Хороший видав віршовану трилогію "Світова епопея". П. Ковшун (Микола Самовидець, 1901 —) з Гамилтону написав кілька п'єс та комедію-сатиру, що її ставив Український Народний Театр в Канаді.

Вписалися до ділянки українсько-канадської літератури ще такі індивідуальності, як літературний критик Олександр Мох, який в роках 1969-1971 видав шість томів журналу "Правда", своєрідний український "Рідерс Дайджест". В 1970 р. цей активний видавець та діяч української культури відмічував 50-річчя свого видавництва "Добра Книжка", в часі якого видав 193 книжки, з того поважну частину в Канаді. Годиться відмітити ще такі особистості, як Ганна Мандрика (збірка есеїв "Вибране"), Ніна Мудрик-Мриц (її збірки поезій "Світанки і сумерки", 1958, "Намістечко"), Петро Пігічин (ліричні і гумористичні вірші), Іван Лобода ("Вони прийшли знову"), Віктор і Володимир Кугченки, Василь Казанівський (Пімста за кривду), Яків Бубнюк (ліричні вірші) та багато інших. В 70-их роках прибула до Канади з Бразилії відома письменниця Ольга Мак.

Досить багата в третій добі ділянка спогадів з дороги. Одне з передових місце займає в ній Я. Рудницький, автор кількох томів своїх подорожей по Канаді, по Європі, останнім часом, довкола світу. О. Войценко написала збірку подорожних есеїв "Інший світ і інші дні", о. С. Іжик "У стіп Ісповідника", о. П. Хомин "У вічному місті", Т. Мацьків "З-над Дністра на канадійські прерії", Юрій Мозіль "Записки політв'язня". Талановито написані спомини В. Чопика, друковані серією в "Поступі" (1967), в яких зображено українську піонерську добу та переведено паралелю з українським сучасним в Канаді.

Катерина Антонович написала цикл споминів в "Жіночому Світі" (1966-1972), Михайло Лучкович в едмонтонських "Українських Вістях" (1963-1964), Іван Гуменюк опублікував "Мої спомини" (1959), знова Галина Кубанська "Тернистими шляхами", П. В. Кухта писав "Нариси з дороги". Спомини писали ще Богдан Зелений і Михайло Грушка. Останній підготував об'ємисту книгу споминів з піонерських часів п.н. "Memorable Episodes in My Life". о. Петро Білон видав в роках 1952 і 1956 два томи "Спогадів", Олександр Брик в 1956 р. "Мої життєві студії", о. С. Хабурський (1898-1972) містив свої репортажі в "Нашій Меті". Він теж автор

великої науково-геологічної праці “Епіклеза”. Останньо О. Кошіковський опублікував “Село Маркіяна — мої Нестаничі”. Вкінці варт згадати також родинну загу п.н. “The Wachna Story — A Light In A Canadian Village”, що зображує відому піонерську родину Вахнів (Теодозія й Анну та їх дванадцятьоро дітей) з Стюартбурну-Гардентон в Манітобі.

Навіть цей обширний реєстр не вичерпує того всего, що появилoся в мемуаристиці про Канаду та українців Канади. Всі наведені спомини є багатющим матеріалом до студій про українців в Канаді та поза нею.

Своєрідну окрему групу становлять поети й письменники, які творять в англійській мові. Це вже в більшості третє покоління, яке виросло й виховалось в Канаді. На преріях Канади виріс Олег Купченко (1932 —), автор десятка драм, з яких дещо було переложено на українську мову. Вони друкувались на сторінках преси, як теж окремими виданнями.

Уродженець Вегревилу Павло Е. Напора (1939 —), видав декілька збірок поезії, “Вірші та емоції” (1961), “Гірошіма” (1955), “Авшвіц” (1967). Соціяльні нерівності та пошана людини — це мотиви, що правлять цією поезією. Подібна тематика в новеліста Юрія Риги (1932-1987).

Окреме місце в цій групі займає Христина Е. Петрівська, відома п'яністка, але й у поезії далеко пішла поза початки. Вона друкувалася в кварталнику “Кенедіян Поетрі”, який видає Канадійська Асоціяція Авторів. В 1971 р. вона видала в Нью Йорку першу свою збірку модерної поезії п.н. “Гов Евей Сизифус”. Мистецьке оформлення збірці дав мистець Роман Мараз, один із українських канадських талантів, який переселився до ЗСА.

Крім цілої низки видніших авторів та їх індивідуальних збірок, про які ми оце згадували, появлялися в третій добі збірні видання-альманахи і календарі, які мали свою традицію ще з піонерської доби. Врешті оформилися літературні журнали, про які теж була згадка (як “Нові Дні”, та “Ми і Світ”). Близько до цих альманахів і журналів стояли жіночі місячники — “Жіночий Світ” та “Промінь”, що також кожного місяця віддавали свої сторінки під літературну творчість. В 1970 р. до цього реєстру вписався жіночий кварталних “Наша Дорога”, публікація Ліги Українських Католицьких Жінок під редакцією Анни Баран.

Відмічення належить також літературним додаткам та їх доволітнім редакторам у таких часописах, як “Український Голос” — Степан Волинець і тепер Іван Боднарчук, “Новий Шлях” — В. Софронів Левицький, “Гомін України” — Б. Стебельський та “Канадійський Фармер”, якого літературний додаток вели кілька ре-

дакторів і в новіших часах М. Шкавриткко. “Українські Вісті” в Едмонтоні від довшого часу мали не точну визначену сторінку з літературними коментарями о. П. Качура.

У доповненні до цілоти треба згадати відомі вже нам переклади, як “The Ukrainian Poets” та “Poetical Works of T. Shevchenko”, оба видання “University of Toronto Press” спонворовані Комітетом Українців Канади, а теж “Ukraine: A Concise Encyclopaedia”, в двох томах в опрацьованні учених НТШ під редакцією висококваліфікованого фахівця д-ра Володимира Кубійовича. Видання фінансував Український Народний Союз ЗСА і Канади.

Якщо мова про монументальні видання, варт згадати теж про великий вклад Івана Тиктора, який перевидав “Велику історію України”, “Історію українського війська” та в двох томах “Історію української культури”. Однак, цими виданнями вже ми зазублюємось з ділянкою науки і тим самим відходимо від тематики нашого розділу. З видавництва І. Тиктора вийшло в світ кілька десятків видань красного письменства.

Можна було би наводити ще інші літературні появи та письменницькі ймення, але й те, що ми вже навели, дає достаточний огляд багатства тих поетичних картин, літературних форм і полонен, які внесли українці у скарбницю канадського письменства. Третя доба в українсько-канадській літературі стоїть під переможним впливом нової іміграції. Коло пів сотні поетів і письменників цієї іміграції посилили своїх колег у Канаді і своїми творами значно збагатили літературні форми та зацікавлення. Якщо у другій добі переважала в цій ділянці реалістична школа, то третя доба внесла в неї нові течії, включно з модерністичними смаками, домінатними на заході в новітній добі. І все ж — не зважаючи на різні стилеві відтіні, переважав у поезії та прозі творців третьої доби природний патріотичний патос з закликами до свободи людини, народу та людства. Коли західня література, в погоні за формою, затрачує у вишуканому стилі зміст та ідею твору, — що й проявляється найбільш маркантно в модерністичній поезії, — українські поети і письменники Канади завжди мали промовисті ідеї, які випливали з глибоких відчуттів до свого народу та всього людства, що змагаються за свою свободу та достоїнність. Ці відчуття переносилися на новий побут і звідси впливала теж практична дія для свого оточення, — творчість українських літераторів поглиблювала здорові і творчі гони співдії інших культур Канади та спільно надавала Канаді новий і модерний ідентифікаційний зміст. Цей багатющий матеріал заохочував до написання “Історії української літератури в Канаді”, чого діпняв Микита Мандрика в 1968 р.

ОБРАЗОТВОРЧІ МИСТЦІ

Дуже імпресивний реєстр складається, коли розглядати українських образотворчих мистців у Канаді, — малярів, графіків і скульпторів. Коло тридцять їх визначніших працювало в тій ділянці мистецтва в новітній добі і здебільша були це творці, що прибули з третьою імміграцією, (хоч дала декого й друга доба нашої історії, як М. Нагірна, А. Мороз-Пунак, І. Росолович, Марія Гетьман, О. Т. Дорошук, З. Погорецький та згаданий вже Степан Меуш).

До старшої екіпи українських мистців, що прибули до Канади після війни, належать такі сеньйори, як Катерина Антонович (1887-1975), яка кільканадцять років вела школу малювання і рисування у Вінніпегу, та Юліян Буцманюк (1885-1968), що вів подібну школу в Едмонтоні, теж автор численних статей про мистецтво. Крім мистецьких картин виконав декілька величних розмалювань церков, м. і. Катедрі св. Йосафата в Едмонтоні. В Торонті вів окрему школу для молоді представник молодшої генерації мистців Петро Сидоренко, який з нагоди сторіччя Канади підготував цілу галерію піонерських портретів та композицій.

Степан Стеців (1905-1964), студент Академії Бояль де Бо-Артс у Лієжі, вів мистецькі студії в Європі та Ванкувері, Люба Генуш у Монреалі.

До старшої генерації мистців належали ще — Надія Білецька (1888-1963), яка виставляла свої твори у Празі, Мюнхені та Вінніпегу, “пражанин” Микола Битинський (1893-1972), автор численних геральдично-мистецьких творів, який продовжував цю працю в Канаді, м. і., автор картини — “Розстріл 359 героїв-мучеників у Базарі”, графік Наталія Геркен Русова (1902-1989), мистець-театральний декоратор, учасниця Сорбонської школи, що працювала більше в ділянці теорії мистецтва. Декоративне мистецтво було головною спеціальністю Івана Кубарського, вихованця Академії Мистецтв у Києві. В Канаді вів власне ателіє, оформив сценічно ряд вистав та розмалював кілька видніших церков, між ними, враз з мистцями М. Дмитренком і В. Балясом, Собор св. Володимира в Торонті.

У ділянку графічного та декоративного мистецтва вписав своє ім'я згаданий вже Михайло Дмитренко (1908 —), випусник Київського Художнього Інституту та організатор Спілки Мистців Західної України, майстер великих полотен (“Розп'яття”, “Воскресіння”, “Нагробний плач”), співорганізатор Спілки Українських Образотворчих Мистців та кількох виставок у Канаді, зрештою й критик та теоретик мистецтва з добрим пером.

Поруч І. Кубарського в декоративному оформлюванні театральних постанов працював у Торонті ще Анатолій Струвер, що приїхав до Канади досвід та дорібок мистецьких шкіл Києва й Харкова, м. і., теж добрий у портреті, краєвиді та композиції.

На сході Канади вирізнявся окремо Леонід Перфецький, що студіював мистецтво у Кракові і Парижі, спеціаліст у жанрі баталістики, композиції, декорації і стінному малярстві. Розмалював він Мері де Люксембург у Парижі і поруч ряду картин з визвольної боротьби розмалював церкву св. Духа та французьку Ораторію у Монреалі. Здобув своє місце в декоративному мистецтві також Іван Бельський (Стеценко), якого головним профілем є пейзаж.

Якийсь час працював у Канаді мистець-графік Володимир Баляс (1906 —), градуант академії мистецтва у Варшаві. Оформив прекрасно низку українських видань в Канаді, розмалював, разом з І. Кубарським, церкву біля Сифтону, Манітоба і разом з М. Дмитренком та І. Кубарським працював над поліхромією катедри св. Володимира в Торонті. Баляс є представником плякатної й комерційної графіки та єдиним представником в ділянці паперової скульптури. Виявляється теж в мозаїці. Від 1956 р. живе в Лос Анджелес, Каліфорнія, працює для фільмової продукції.

Гліб Радченко (1914 —), випусник Харківського Художнього Інституту, його спеціальність не тільки психологічні портрети, але й пейзажі. Стефанія Рудакевич-Базюк (1904 —), учениця славетного Олексія Новаківського, продовжувала свою працю в Едмонтоні, де працював теж Вадим Доброліж (1913-1973), який закінчив Київський Художній Інститут, малярство студіював у проф. Ф. Кричевського, потім поглиблював знання декоративного малярства. В Канаді виявляється від 1948 р., виконав низку поліхромій українських церков в Алберті, відомий теж як комерційний декоратор. Виконав ряд творів станкового малярства: портрети, пейзажі й натюрморти. Оформив ряд українських видань в Канаді. В Едмонтоні працював також Залуцький Василь (1895-1973). Виконав він низку ікон, вирізьбив у дереві кілька іконостасів, престолів та кивотів для церков Західньої Канади. Виявився теж як добрий декоратор в українських постановках. Останньою випустив серію святочних листівок з гуцульськими та покутськими мотивами. Ще інший передовий едмонтонець в мистецтві — це Іван Кейван, (1909 —). Студіював він рисунок і малярство спершу в Мистецькій школі О. Новаківського у Львові, потім в Краківській Академії, згодом у Варшавській Академії, де спеціалізувався в артистичній графіці та окремо студіював історію мистецтва. Виставляв свої графічні твори в Україні, Німеччи-

ні, Амстердамі й Парижі, згодом графічні, граверські та малярські твори в Едмонтоні, в Монреалі, в Торонті, Вінніпезі й Саскатуні, сам організував кілька мистецьких виставок, був співосновником УСОМ в Канаді і бував головою цього об'єднання. Кейван нагороджений кільканадцятьма першими нагородами та одною спеціальною, за свої граверські твори. В Канаді виконав ряд творів монументальної графіки, меморіальної графіки та оформив багато українських видань. В малярстві й граверстві створив цикл композиційних портретів Т. Шевченка. Виконав теж цикл олійних пейзажів Скалистих гір. Іван Кейван широко виявляється як мистецтвознавець, написав сотні статей на теми українського й світового мистецтва і три монографії: "Володимир Січинський", "Тарас Шевченко — образотворчий мистець", що її видав КУК, та "Дмитро Антонович". Від кількох років працює над монументальною історією українського мистецтва, що має вийти в двох томах.

До едмонтонського сузір'я належить також Юліян Крайківський (1892-1923), який студіював малярство у Віденській Академії, виявлявся в Україні як історичний та побутовий маляр-реаліст. На терені Едмонтону Крайківський створив низку історичних та побудових композицій. Твори Крайківського реалістичного характеру, з романтичною закраскою: чітка композиція, перфектно опрацьований рисунок та завершений кольорит. В останніх роках виявляється у святочних листівках. Виставляв свої твори в Едмонтоні, Вінніпезі й Монреалі. Був кількакратно нагороджений за свої твори.

В Торонті сконцентрували своєю працю, крім вже згаданих, також два видатні мистці:

Мирон Левицький (1913 —), учень О. Новаківського та Краківської Академії Мистецтв, відомий, як один з найкращих графіків; оформив низку видань і афішів, працює, як портретист та пейзажист, ілюстратор і карикатурист, учасник багатьох мистецьких виставок в Європі, Канаді та Австралії.

Богдан Стебельський (1909 —) закінчив Академію Мистецтв у Кракові і виявлявся в Україні як маляр-імпресіоніст та педагог і керівник Мистецько-промислової Школи в Яворові. В Канаді відомий як добрий пейзажист, релігійний маляр та оформив низку українських видань. Від 1956 р. працює як редактор Літературно-мистецького додатку до "Гомону України" і написав безліч статей на теми українського й світового мистецтва. Стебельський тонкий мистецтвознавець-ерудит і його праці високої вартости. Був головним організатором і засновником УСОМ в Канаді і є довголітнім головою УСОМ. Теж широко виявляється з доповід-

дями на мистецькі теми.

З тих, що виростили в Канаді, на чоло висунувся Василь Курилик (1928-1977), син піонерів з Манітоби, який надзвичайно тонко збагнув піонерську добу українських поселенців, та, інспірований нею, дав цілий ряд картин, що захопили глядачів. Естетизм не є остаточною ціллю його творчости. Все, чим він живе та що його захоплює, — це провідництво правди, і, хто зна, чи не впливає це з принципів української піонерської людини, що ради правди і свободи мандрувала в світ. Сорокалітній мистець, що студіював у Канаді та Англії, мав декілька власних мистецьких вистав і наполегливо працює над новими творами.

Ціла група молодших мистців-образотворців діяла у Торонті:

Омелян Теліжин (1930 —) здобув мистецьку освіту в Західній Європі і в Канаді, віддався декоративному театральному мистецтві. В тій самій ділянці працювала Галина Новаківська (1923 —), випускниця Краківської Академії Мистецтв. Врешті Ірина Романа Носик, з молодшої генерації, працює при Торонтонському університеті. Ірина Шумська-Мороз зорганізувала власну мист. галерію, безрукий маляр Микола Бідняк і Ліда Палій вибилися у графіці та станковому мистецтві, Андрій Бабиш і Петро Магденко — в композиції і краєвиді.

У Вінніпегу всеціло віддався мистецтву Роман І. Коваль (1922 —), який крім малярства присвячує увагу скульптурі. Був він співвиконавцем пам'ятника Т. Шевченка у Вінніпезі та одержав третю нагороду в конкурсі на пам'ятник у Вашингтоні. Мав він також успіхи у вітражному мистецтві (церква св. Покрови у Вінніпезі і св. Духа в Босижур, Манітоба). В 1967 р. мав багату індивідуальну малярську виставку у Вінніпезі, яка здобула йому велику популярність. Його праці подибуємо в Саскачеванському провінційному музею (Піонер), в Національній Бібліотеці в Оттаві (українська піонерська таблиця) та в інших видних місцях. Він автор композиції Музею ОУКО у Вінніпезі (1972).

Також манітобець Петро Куць (1917-1980) виявив надзвичайні здібності в карикатурі і від років працював у щоденнику "Фрі Пресс" у Вінніпезі, а його карикатури-"картунс" захоплюють не тільки галерії, але належать до прикрас вибагливих сальонів. Він також оформив низку видань.

Ще інший манітобець Тед-Тарас Король, учитель середньої школи у Вінніпезі здобув успіхи в театральній-декоративному мистецтві. Він постійний співробітник "Manitoba Theatre Centre".

З інших мистців, що виростили в Манітобі, відомі ще Галина Когуська (заміжем Гомес-Перелес), Степан Репа, Ліда Оброца, М. Пресунька-Гарасимчук, Х. Навроцька-Кудрик, Д. Зельська-Да-

ревич, М. Онуфрійчук, Богдан Ахтимійчук, а останньо Ірка Кузів, яка одержала університетську золоту медалью за свої праці.

Окрему групу становлять такі, що родились в Європі, але своє мистецьке обличчя оформляли в Канаді. До цієї категорії ввійшли такі ймення, як Іван Яців з Віндзору, Д. Кравців, Павло Мелашченко, Ніна Мудрик-Мриц, Богдан Баран (церковний стінопис), Ст. Черницький, Д. Длугош, П. Сидоренко, Р. Логуш та інші.

Великі здобутки на полі мистецтва, а зокрема в скульптурі та вітражі досягнув Леонід Молодожанин (1915 —), популярно званий Мол, з Вінніпегу. Побіч низки скульптурних творів для церков, університетів, шкіл та урядів, здобув перші нагороди пам'ятники Тараса Шевченка у Вашингтоні та Буенос Айресі. Він виконав скульптури таких історичних постатей, як генерал Двайт Айзенгавер, прем'єр Канади Джан Діфенбейкер, Кардинал Йосиф Сліпий, Папа Павло VI та інші. В 1966 р. він став членом Королівської Академії мистецтва в Канаді.

Навіть і ця досить об'ємиста картина наших мистців не вичерпує повністю цієї обдарованої серед українців професії. Коли в 1971 р. (30 серпня до 3 вересня) відбувся в Тандер Бей Український канадійський фестиваль мистецтва, то у мистецькій виставці цього фестивалю появились крім відомих вже нам мистців нові ймення, як Ліліян Сарафинчин, Аріядна Лисак, Ксеня Аронець, Галина Козорич, Примрова Дяків, Ігор Дмитрик, Р. Юристий, Василь Лобчук, Д. Прох, Микола Кухній, Орест Савчук, Микола Колодка, Р. Лісовий, Доріо Лусич, Ігор Тодорчук та інші.

Серед українських образотворчих мистців Канади малярі ведуть перед, хоч і різьба та скульптура поважно серед них заступлені. Всі співпрацюють близько з українськими мистцями ЗСА і разом творять Українську Спілку Образотворчих Мистців (УСОМ). Завдяки українським мистцям церковний стінопис у Канаді піднявся і деякі святині стали своєрідними галеріями мистецтва, н. пр. у Катедрі св. Володимира й Ольги у Вінніпегу згармонізовані твори таких мистців, як С. Литвиненко і С. Гординський зі ЗСА, Л. Молоджанин і Р. Коваль з Канади та інших. Багато із українських мистців беруть участь в мистецьких виставках Канади і тим самим збагачують ці виставки своїми досягненнями.

Під кінець цього розділу варто згадати, що в ділянці мистецтвознавства позначились, крім мистців, Марина Рудницька-Антонович, Степан Волинець, Валерій Ревуцький та інші.

МУЗИКА І ХОРОВЕ МИСТЕЦТВО

У ділянці музики і хорового мистецтва українці вже мали значні успіхи в другій добі. Хорове мистецтво належало до доброї традиції культурно-освітніх організацій. Ця ділянка мистецтва була невіддільною частиною суспільного життя, або, як це в популярній мові звали, — конечностю організацій та потребою душі. Після Другої світової війни до Канади прибув ще ряд професійних музик, які значно посилили диригентську працю.

Нестор Городовенко (1885-1950), колишній диригент капелі Дніпросоюзу й опісля капелі “Думка” в Києві, професор Київського Музичного Інституту зорганізував славетний хор “Україна” в Монтреалі, хормайстер Донецької Хорової Капелі Юрій Головка зорганізував хор у Торонті при Катедрі св. Володимира. Там же Лев Туркевич (1906-1961), довголітній диригент львівських хорів “Боян” і “Бандурист” та музичний керівник оперного театру у Львові, вів хор “Прометей” і диригував окремими хорами в церквах.

Іван Ковалів (1916-1987), випускник Вищого Музичного Інституту ім. Лисенка у Львові, диригував хором Церкви св. Миколая в Торонті, при якій зорганізував Музичний Інститут ім. М. Лисенка. В Тандер Бей здобув собі ім'я Григорій Мигаль з мужеським та мішаним хорами. У Вінніпезі працювали такі відомі нам диригенти, як П. Маценко, Т. Кошиць, В. Климків, В. Богонос. Їхню працю скріпили — Юрій Гнатюк, диригент й організатор хору “Сурма” та Василь Кардаш, диригент хору “СУМ”. Останній перебрав згодом диригентуру хору “Прометей” в Торонті, а Юрій Гнатюк хор “СУМ”. В Едмонтоні працював Сергій Яременко та хор “Дніпро” під диригентурою Р. Солтикевича, тоді, коли в Монтреалі, а пізніше в Торонті Сергій Босий. В Торонті теж вела хор Галина Голинська, в Калгарах працював хор “Сурма” — диригент І. Чеховський, а ще згодом у Вінніпегу позначилися хор Парафії св. Покрови під кермою Ю. Гнатюка та Студентський хор при Катедрі св. Володимира й Ольги під дир. Володимири Кисілевської.

Найбільших успіхів на сході Канади добився Василь Кардаш зі своїм хором “Прометей”, жіночим хором “Діброва” та трубною оркестрою “СУМ”, “Батурин”. Він широко об'їжджав зі своїми концертами Канаду та ЗСА. Деякі його концерти спонсорувала Фолк Артс Кавнсил Канади. На заході Канади вів працю знаний хор ім. О. Кошиця під диригентурою Володимира Климкова, ученика О. Кошиця. Тут теж були відомі студентські хори під диригентурою Ю. Гнатюка та Володимири Кисілевської. Працювало

також кілька диригентів, — Євген Дольний, М. Шатувський, М. Гуцуляк, — працювали вони при т. зв. Робітничих Домах, передусім Вінніпегу і Торонта. Мистецькі одиниці Торонта, як “Прометей”, “Калина-Боян”, “Діброва”, “Батурин” та інші виступали з концертами також в Європі.

Крім хорошого мистецтва піднімався теж далі рівень інструментальної музики, сольової, камерної і оркестральної. Симфонічні оркестри Торонта і Вінніпегу, перша під керівництвом Волтера Сускінда, і друга під керівництвом Л. Туркевича (Шевченківські святкування 1961 р.) присвятили окремі концерти українській симфонічній музиці. В музичній композиції вибилися згадані уже — Л. Туркевич, Богдан Весоловський та Юрій Фіяла, який з нагоди 100-річчя Канади скомпонував музичний твір п.н. “Канадське вірую”. В історії музики, музичної методології, теорії, композиції і диригентури зайняв окреме місце д-р Павло Маценко, знавець музичної, зокрема церковної культури. Є він автором численних статей з названих ділянок в “Новому Шляхові”, “Самостійній Думці”, та музичному журналі “Вісті”. Працював він викладачем на різних вищих освітніх курсах, а зокрема в Православній теології св. Андрея та Католицькій колегії св. Володимира. Видав він низку праць з цієї ділянки, як “Давня українська музика і сучасність”, “Відгуки минулого”, “Нариси до історії української церковної музики” (1960) та інші. Диригував він хорами в різних містах Канади. З поважної кількості солістів вибилися піяністка Люба Жук, викладач музики на Монреальському університеті, піяніст Іриней Жук, віолончелістка Христя Колесса, скрипачка Галя Білошицька і з молодших меццо-сопрано Іванка Мигаль, знана не тільки з канадських, але теж американських сцен.

На терені Канади осіли на постійне такі співаки європейських оперових театрів, як відомий уже нам Михайло Голинський, Василь Тисяк, Григорій Ярошевич, П. Р. Лабінський, Дометій Березенець. Деякі з них — Лабінський (у Вінніпегу) та Березенець (в Едмонтоні) вели ще й вокальні школи. Займалися педагогічною працею також Г. Ярошевич, В. Тисяк, М. Голинський. З молодшої генерації солістів доцільно згадати таких, як Осип Гошуляк, Лев Івасюк, Стефанія Жовнір-Клос (вона теж добрий диригент), Стефа Федчук, Люба Левицька, Григорій Шведченко, Наталя Несторовська, Ярослав Щур, Оксана Бризгун, Люба Ганущак, Марійка Брездень, Надя Багрій, С. Климашко, Раїса Садова, Степан Сенайко, Елеонора Бербенць, Еван Столярчук, Оріся Бала, Іраїда Черняк, Христя Петрівська піяністка, студентка Парижсько-американської консерваторії з визначними нагородами в своїй

клясі, а даліше численні інші.

Багато із названих присвячували час теж педагогічній праці та беруть участь у загально-канадському музичному житті. Створили також музичні школи, серед яких чільне місце займає Музичний Інститут ім. М. Лисенка в Торонті, яким кермує Іван Ковалів. У Вінніпегу Е. Ільчишин, В. Кисілевська, Л. Карпінка-Кушнярик та Іван Мельник ведуть школи гри на фортеп'яні, Я. Щур школу співу. Подібно Валентина Доброліж і Сергій Яременко у Едмонтоні, Галина Голинська, Марта Кравців-Барабаш і Стефанія Жовнір-Клос в Торонті.

На окрему згадку заслуговують професійні мистці радія, телевізії, фільму, симфонічних орхестр, балету тощо такої категорії, як Едвард Дмитрик, фільмовий директор в ЗСА, але вихований в Канаді, Джуліет (Юлія Сисак) видатна акторка та солістка, відома з програм СіБіСі, Іван Романоф, Роман Кройтер, продуцент з Нешенел Фільм Борд (його Лябіринт) скрипаль та хоровий керівник, артистки Іванна Карасевич, Роксоляна Росляк, челістка Ольга Квасняк, співачка Леся Зюбрак, співаки-солісти Ярослав Щур, Мирослав Семчишин, Едвард Іванко, скрипаль Ел Черні (Черневич) та багато інших!

ТЕАТР — ТАНОК ТА МИСТЕЦЬКІ ОБ'ЄДНАННЯ

В історії українців Канади було декілька поважніших спроб створити український театр, який мав служити рідному сценічному мистецтву. Так було в другій добі, коли деякі аматорські ансамблі намагалися перейти хоч на тимчасову професію, коли вже не сила було зробити це на довший час. Театр — коштовна справа і саме кошти та ще більш канадський простір були тим, що й вбивали намагання найідейніших театральних ентузіястів. Це, однак, не перешкаджало, щоб час від часу ідея українськочо театру в Канаді не ставала темою дня, гарячої дискусії та спроб остаточного реалізування.

Після Другої світової війни в Торонті осіла поважна кількість українських акторів-професіоналістів, які прибули з третьою імміграцією. Тут жили діячі львівських та київських сцен, Григорій Ярошевич-Манько, Михайло й Ганна Тагаєві, Іван і Марія Гірянки, Лавро Кемпе, Віра Кемпе-Марко, І. Довганюк, Ю. Бельський, М. Лялька, Марія Слюсарівна, Юрій Починюк та низка кращих аматорів, як Василина Козаченко, Степан Столярчук і ряд інших. В 50-их роках, за почином названих та піддержкою організованого громадянства, став і працювати в Торонті Український Театр Григорія Ярошевича, який поставив на сценах Торонта та дооколич-

них міст такі безсмертні давніші п'єси та опери, як "Ой, не ходи Грицю", "Запорожець за Дунаєм", "Чорноморці", а теж низку нових і актуальних театральних вистав. Дещо згодом там організувався з молодшої генерації театральний ансамбль "Заграва" під управою Станіслава Теліжжина, що мав за собою досвід режисера берлінських і варшавських театрів і той уже поставив такі поважні твори, як драма Лесі Українки "Адвокат Маркіян", чи велика експериментальна трагедія д'Ануї "Жанна д'Арк", що довго не сходила зі сцени. Тоді ж досвідний актор і режисер Лавро Кемпе поставив блискуче ряд оперет, — "Гуцулку Ксеню" та "Шаріку" Я. Барнича, згодом і "Залізну Острогу" Л. Лісевича—А. Курдидика.

Подібні спроби були у Вінніпезі та Едмонтоні. У новіших часах уже вихованці театального мистецтва в Канаді, — Мирослав Семчишин, Роман Михальчишин, Іванка Карасевич та інші, — зробили ще одну спробу організувати "Український Театр.". У роках 1964-1967 на сцені Вінніпегу та інших осередків Манітоби поставлено "Марусю", "Запорожця за Дунаєм", "Росни його!". В тому часі професіонали Ірина Туркевич-Мартинець та Дарія Нижанківська поставили дитячу оперету "Коза Дереза", що її повторено в "Українських Днях" на Експо 67.

Варт згадати для історії про спроби та успіхи таких любителів театральної штуки та художнього слова, як Роман Осташевський зі своїми мистецькими одиницями (Едмонтон), Михайло Гава з його 24 постановками (Тандер Бей і Торонто), Ростислав Василенко (Торонто, Оттава), Наталія Башук (Вінніпег) та інших.

На загально канадських аматорських сценах позначилися І. Р. Валько, Наталія Бавмс, С. Новицький, В. Орловський, Соня Жила, Я. Семчишин, Р. Михальчишин та численні інші. Зокрема, в театральному мистецтві великі успіхи мав Петро Борецький, актор, директор, викладач драматичного мистецтва, як також творець кафедр драми при деяких канадійських університетах.

З більшими успіхами працювали танцювальні ансамблі, як "Євшан" зі Саскатуну під керівництвом Лесі Павличенко-Сотників, гамільтонська "Чайка" під управою Ярослава Клуня, Український Танцювальний Ансамбль "Шумка" з Едмонтону під провідом Ярослава Куця. "Дніпро" у Ванкувері під кермою Едварда Цюника. Великих успіхів добився зі своїм ансамблем солдубець Петро Марунчак в Монреалі, в Торонті ансамбль МУНО — "Калина" й у Вінніпегу "Русалка". В Торонті "Дитячу клясичну хореографію" вела школа "Аполлон" під кермою Анни Заварихин, у Вінніпезі Дарія Нижанківська. Стилізований танок пропагувала Оленка Гердан-Заклинська в Торонті та Дарія Нижанків-

ська-Снігурович на заході Канади. Працювала в цій ділянці теж Бетті Попе.

Здобули собі ім'я ще такі хореографи, як Мирон Лехів в народніх танках, талановита балерина Галина Самцова, Оленка Ткачук, відома з українських мотивів, випускник Королівської Академії Танків в Лондоні, Надя Павличенко-Бюкенен, яка веде своє студію в Торонті, знане як "Art of Movement Studio". Останньою добилися поважних успіхів Василь Мартин Вайконт, член Королівського Балету у Вінніпегу, стипендист Канада Кависил та І. Савчин.

Кожна суспільна ділянка шукає свого зовнішнього вияву, а її репрезентанти — спільної мови. Так було з українськими поетами, письменниками, журналістами й мистцями. В більших українських середовищах Канади стали оформлятися літературно-мистецькі клуби. Перед вів у цій праці Український Літературний Клуб в Торонті (1951), у слід за яким зорганізувалися такі ж клуби у Вінніпегу (1952) та Едмонтоні (1961). Іноді і в цю ділянку встриявали різні розходження, — і тому, напр. у Торонті побіч ЛМКлубу працювало ще Мистецьке Стоваришення "Козуб", як, зрештою, теж у тому місті, поруч філії Спілки Образотворчих Мистців ще й мистецька група "Палітра". При кінці 1971 р. оформилося Канадське об'єднання письменників "Слово" (як філія нью-йоркських письменників "Слово"), яке очолив Юрій Стефанік, відомий літерат та критик.

Образотворчі мистці зорганізувалися в Українську Спілку Образотворчих Мистців Канади (УСОМ), найраніше, бо в 1951 р., в Торонті і, згодом, з філіями у Монреалі та Едмонтоні, вели вельми активну діяльність. Варт згадати, що українці-канадці мали одну-єдину з усіх етнічних груп свою власну, хоч і приватну, мистецьку галерію в Торонті "Ми і світ", тепер в Ніягара Фолс, яку ведуть М. і О. Колянківські. У цій галерії, поруч українських, мали свої виставки численні канадські мистці, вона загальною відома на сході Канади. При галерії існує видавництво мистецьких листівок та публікацій ("Дерев'яні церкви в Україні", 1959). В Торонті в 1970 р. стала діяти українська мист. галерія "Фікус" під кермою мистця Ірини Шумської-Мороз.

Від 1965 р. стала працювати Асоціація Діячів Української Культури (АДУК). Асоціація, яка начислювала в 1970 р. сім відділів, відбула в тому ж році свій перший з'їзд. В асоціації працюють мистці та діячі культури з теренів Канади і ЗСА, як д-р Б. Стебельський (довголітній голова цієї асоціації), С. Вожаківський, В. Давиденко, І. Пеленська, Ю. Тис-Крохмалюк, М. Черешньовський та інші. В 1972 році заіснувало в Едмонтоні Товариство

Українських Музик, що його очолили Н. Дмитрук, Р. Солтикевич, С. Яременко, М. Дитиняк, С. Грох, А. Байрак, І. Павликовський й О. Олійник.

Праця таких клубів та об'єднань поділена на внутрішні дискусії членів у справах літератури і мистецтва та публічні виступи членів з нагоди більших культурних подій минулого, чи сучасного дня. Деякі клуби проявили в різних часах справді гідну уваги діяльність. Літератори та мистці Канади близько співпрацюють в українськими колегами в ЗСА та інших країнах поселення за-жодо, стараються теж тримати зв'язки з працівниками пера та кисти в Україні, але з уваги на політичний режим та абсолютну цензуру всього того, що може прийти туди з-закордону, цей контакт надзвичайно утруднений. Ясно, що всі мистці й літератори хочуть ставити своє діло перед широку громаду глядачів чи слухачів, — це створює духовий клімат для них, у народі та природі шукають вони натхнення для своїх дальших творів. Тим то час до часу й улаштовують вони літературні вечори, мистецькі виставки та вокальні пописи. Часто ці імпрези поставлені на високому рівні, — для приміру згадаймо мистецькі виставки творчости світової слави різьбаря О. Архипенка зі ЗСА у Вінніпезі, В. Курилика в Торонті, Л. Молодожаніна у Вінніпезі й інших містах Канади та багатьох інших. В 1954 р. торонтонський Літературно-Мистецький Клуб пішов так далеко, що влаштував “Зустріч Українських Мистців Америки й Канади з громадянством” у днях 3 - 5 липня. В цій першій зустрічі взяло участь коло 200 творців культури та коло 12,000 публіки, протекторат над зустрічю мали високі достойники Канади, українські владики та політики. Була це подія великих культурних розмірів, тривалим пам'ятником з якої залишилася “Книга мистців і діячів української культури”¹⁾.

Хоча українська культура є осередком діяльності образотворчих мистців, письменників і поетів, проте мотивами їхніх творів є теж загально-людські вартості та їхнє довкілля. Це помітне в картинах, будівниці та слові. Творчість, насичена елементами української культури та культур довкілля, має найбільший попит і признання, а тому є тенденцією збірно та індивідуально співпрацювати з подібними об'єднаннями інших національностей. В загальному, об'єднання поетів, письменників, мистців корисно впливали на своє оточення. Вони посилювали працю серед членства, а з народньою гуцці здобували нові і молоді сили до праці.

¹⁾ Видана в Торонті в 1954 р. і містить у собі коло 300 коротких біографій та фотографій мистців та діячів культури.

НАРОДНА ФУНДАЦІЯ Т. ШЕВЧЕНКА

Для збереження української культури в Канаді та посилення творчості українських поетів, письменників і мистців, українсько-канадська спільнота стала в третій добі творити так звані культурні фундації, які мали за завдання служити фінансовими засобами для праці культурно-заслужених одиниць, досліджування і публікації їх творчості, чи культивування їх паліативів. Так зродилася у Вінніпегу Фундація Олександра Кошиця, що після смерті Тетяни Кошиць прибрала назву “Фундація Олександра і Тетяни Кошиців”; Фундація Ю. Клена в Торонті поставила собі за завдання опублікувати збірно творчість одного з видних українських поетів-клясиків Юрія Клена; такі ж цілі мала Фундація Л. Мосендза, теж у Торонті. Після смерті першого українського сенатора Василя Вала оформилася Фундація сенатора В. Вала (1962), спонзорована Централею Українців Католиків Канади. В іншому розділі була вже згадана Українсько-Канадська Дослідна Фундація з Торонта, яка поставила собі за ціль публікувати історичні праці про досягнення української людини в Канаді; подібну ціль мала Фундація Союзу Українців Самостійників у Канаді, яка одночасно мала дати тривалу базу для праці цієї домінуючої організації. В 1967 р. постала Фундація Данила Лобая, яка мала за завдання досліджувати український робітничий рух в Канаді. В 1971 році створено Фундацію Рідна Школа ім. Василя Сарчука, який був довголітнім референтом шкільних справ при Комітеті Українців Канади, врешті в 1972 р. оформлено Фундацію ім. Юліана Стечишиного, завданням якої була б допомога матеріальними ресурсами тим, які працюватимуть над минулим українців Канади.

До новіших фундацій належить Стипендійний Фонд ім. о. Петра Даревича й фундація “Прометей” ім Стефанії Швед і Степана Онищука.

Творилися також різні тимчасові фундації для видання творів такого, чи іншого письменника, впорядкування його спадщини, тощо, але українська спільнота постійно змагала до того, щоб для цілості українських культурних дій у Канаді була створена одна загально українсько-канадська фундація, — і нею стала Фундація ім. Тараса Шевченка (Taras Shevchenko Foundation).

Ця фундація була задумана і реалізована в часі, коли українці цілого світу підготовлялись відмічувати великі роковини смерті і

1) Властиве прізвище Юрій Бурггарт.

народження найбільшого їх нього поетичного генія Тараса Шевченка. В 1961 р. припадало 100-річчя смерти, в 1964 р. 150-річчя народження. З нагоди цих річниць українці Канади поставили свому духовому батькові пам'ятник на площі парламенту Манітоби, а 22 липня 1963 р. заїнкорпоровано в Сенаті та Палаті Громад Українську Канадську Фундацію ім. Тараса Шевченка. Вона була присвячена 150-річчю від дня народження Т. Шевченка.

Чартер Шевченківської Фундації визначував її остаточну ціль, яка зводилася до плекання, розвивання й удосконалювання української культури в Канаді.

Фундація ім. Т. Шевченка різниться від інших, вгорі названих фундацій та асоціацій в тому, що вона дбає тільки про фінанси для інших організацій, установ та осіб, які займаються ширенням української культури в Канаді.

Згідно зі своїм чартером Фундація має приймати вклади, залиши і пожертви та інвестувати їх у такий спосіб, як про це постановляють закони Канади, що стосуються філантропійних і харитативних інституцій. Дохід з тих інвестицій Фундація має уживати виключно на розбудову української культури в Канаді, як друк шкільних підручників для навчання української мови в школах, підготовка праць з української історії і літератури, допомога хорам, оркестрам, театрам, колекціям книжок, виготовлювання бібліотечних рекордів, мікрофільмів, стипендій для студентів і науковців, ведення дослідної праці тощо.

Хоч Фундація почала працю в 1964 р., то однак ударним роком її кампанії став рік 1967 — цебто сторіччя Канадської Федерації. Цим організатори Фундації, цебто Комітет Українців Канади, хотіли наголосити ідеї та працю Фундації, як один з проєктів, що постав на грані двох сторіч канадської історії, до якої й українці Канади дописали корисно своє імення та свій вклад.

Шевченківська Фундація розрізняє звичайних членів, фундаторів, меценатів та жертводавців, окремо, серед торговельних фірм: приятелів (френдс), спонзорів (спонсорс) та патронів (лейтронс). У першій дирекції та контрольній комісії засідали — д-р І. Глинка, сенатор П. Юзик, суддя І. Соломон, В. Кохан, адв. Марія Вавриков, Т. Хімко, Д. Гаврисичин, А. Качор, д-р Р. Романович, д-р Т. Мартинович, Т. Кобзей. Згодом працювали тут: Степан Янківський, Іван Гаврилюк, Віктор Денека та інші.

З працею Шевченківської Фундації українці Канади зв'язують великі надії на скріплення української культури в Канаді.

Шістдесяті роки нашого століття, в яких припадали згадані великі Шевченківські річниці народження і смерти, та які українці Канади відмітили пам'ятником Т. Шевченкові на парламентарній

площі Манітоби та будуванням мільйонної фундації, ставлять історичну межу українській культурі в Канаді. В створенні цієї межі брали участь не тільки українці Канади, які вітально є заінтересовані в цьому. Цю межу творили також державні мужі Канади і тому то Шевченківські святкування в Канаді тих часів були торжеством усіх канадців.

Декілька історичних фактів допоможуть нам зрозуміти символіку подій, які діялися на очах нашого покоління. Парляментарну площу під пам'ятник Т. Шевченка призначив ліберальний уряд Манітоби під керівництвом прем'єра Д. Кембела. В рік пізніше акт цей був визнаний консервативним урядом прем'єра Д. Роблина, який прийшов на зміну попереднього. Відкриття пам'ятника Т. Шевченкові в 1961 р. збіглося з великою річницею українців Канади, бо саме тоді припадало 70-річчя безперервного поселення українців у Канаді. З тієї нагоди тодішній перший прем'єр Канади Джан Дж. Діфенбейкер глибоко висловився про українців в Канаді у своєму офіційному зверненні з нагоди відмічування роковини Т. Шевченка, коли сказав:

“Як поет він не тільки збагатив літературу свого народу, але теж запалював цей народ новою вірою в свободу. Цією ідеєю він не тільки запалював серця своїх, але всіх тих, які були поневоленими.

“Відмічування 70 річчя українського поселення в Канаді збігається з цією великою датою Шевченківських роковин. Праця і пошвята українських поселенців на степах Західної Канади має свою вимову та значення для канадської епопеї, а вклад цих піонерів та їх нащадків в економічне, культурне і публічне життя Канади має свою велику вартість”²⁾.

Це не були тільки чемностеві вислови цього великого державника і канадійця, що їх він сказав від імені уряду на адресу українців Канади. Слова прем'єра Канади потвердив другий державник, прем'єр Манітоби Д. Роблін, у день відкриття пам'ятника, коли то він зробив офіційне проголошення про навчання української мови в публічних школах³⁾. Це проголошення збіглося саме зі сумною датою, коли то на тій самій парляментарній площі, де відкривався пам'ятник і були проголошені урядові слова про навчання української мови в школах, 45 років тому відбувся трагічний акт палення тодішнім урядом Норісса українських шкільних підручників і який був останнім епізодом у великій драмі ліквідування двомовного шкільництва на заході Канади.

²⁾ Збірник матеріалів і документів у 25-ліття діяльності КУК 1940—1965, Вінніпег, 1965, стор. 57.

³⁾ Про це було більше мови в розділі про шкільництво.

Роки 1961 і 1964 й роковини Шевченківських святкувань в Канаді були реабілітаційними роками минулого. Не диво, що 50-тисяна маса при відкритті пам'ятника мала в своїх серцях велике зворушення, а піонери в очах сльози радості. Це народжувалася нова Канада, яка давала українській культурі в Канаді належне місце. Це місце було признанням за довгу і мозольну працю тисячних мас упродовж трьох поколінь.

До 70-их років наукову працю в Канаді вели дві установи, УВАН з осідком у Вінніпезі та НТШ з осідком в Торонті. Дослідна праця цих установ збувалася коштами самих учених а видавничо велась завдяки пожертвам української спільноти. Відчувалось однак, що провінційні уряди, а зокрема уряди заходу Канади, зобов'язані були цю наукову працю підтримувати урядовими фондами. Це питання було основно передискутовано на Всеканадській конференції українських студій, що відбулася в квітні 1974 р. у Вінніпезі. Біля пів сотні учених, професорів і лекторів канадських університетів учасували в цих нарадах, що їх організував КУК. На них запало рішення організувати канадський інститут українських студій та добиватися на його удержання фінансів передусім від урядів Алберти, Саскачевану й Манітоби, бо тут найперше поселилися українські поселенці, які внесли в розбудову цих провінцій великий вклад праці і жертви. Вибраний комітет, який гуртувався передусім з діячів Алберти взявся енергійно за діло. В червні 1976 р. Рада Гувернерів університету Алберти затвердила створення при цьому університеті Канадського Інституту Українських Студій. Його очолив Манолій Лупул, професор цього ж університету. Проф. Іван Лисяк-Рудницький і д-р Юрій С.Н. Луцький стали його асистентами. Інститут успішно розвивався. Він здобув собі авторитет передусім працею над англомовною гасловою Енциклопедією України, яку став реалізувати при допомозі учених НТШ та інших. Кошти видання зобов'язалася покривати новостворена Фондація Канадського Інституту українських студій, яка користувалася ґрентами провінційних урядів. З ініціативи Інституту був створений згодом Український центр засобів і розвитку. Після десятирічної праці КІУС його очолив проф. Богдан Кравченко.

В часі, коли на заході Канади розгортав працю КІУС, на сході Канади була зорганізована Українська Католицька Семінарія св. Духа в Оттаві, під кермою ректора о. Йосипа Андріюшина, у 80-их роках в Торонті був створений Українсько-Дослідний і Документальний Центр, який став досліджувати жертви українського народу в часі II світової війни в Європі. Ініціативи і праці створених наукових установ в 70-их і пізніших роках були завжди підтримувані вже частинними фондами Української Канадської Фондації Тараса Шевченка.

ІНТЕГРАЦІЯ ГОРИЗОНТАЛЬНИХ І ВЕРТИКАЛЬНИХ ВИМІРІВ

Коли в 50-их і 60-их роках українці Канади знаходили розвоєвий вершок свого культурного вияву, наслоювання та завершення, то впарі з цим процесом проходив дальший процес їх політичної інтеграції, який, як це ми начернули деінде, пустив був здорові коріння вже у другій добі нашої історії. Ці коріння сильно вросли в канадській ґрунт найновішої історії і саме ці процеси, які ми називаємо горизонтальною і вертикальною інтеграцією, хочемо якраз розглянути.

Ця інтеграція проходила на відтинках муніципальної системи, провінційальної адміністрації і федерального представництва.

Якщо йдеться про муніципальну систему, то в ній українці виїшли далеко поза свої льокальні муніципали. Їх видно не тільки на передових позиціях тих сільських муніципалів, у яких вони творили національну більшість, та в яких, до речі, цих позицій вони були вже добилися в піонерській та міжвоєнній добі. У третій добі їх видно також там, де їхні конационали були в меншості. Що більше, українців-канадців бачимо вже й на позиціях посадників міст, а про їх вибір рішає вже чисельно загал канадського населення. Кілька примірів дозволять краще схопити цю проблему. В 1951 р. посадником міста Едмонтону стає Василь Гавриляк, син українських батьків піонерів, який в 1956 р. стає одночасно президентом Канадської Федерації Посадників. П'ять років пізніше ще інша провінційна столиця, на цей раз Вінніпег, вибирає і перевибирає через аклямацію Степана Дзюбу, теж сина українських піонерів. На сході Канади Ошава вибирає в 1951 р. також сина українських піонерів Михайла Стара (Старчевського) своїм посадником, Віндзор чотири роки пізніше — Михайла Петрика, теж і Кенора в 1957 р. посадником з аклямації Петра Ратуського. Низка менших міст та містечок мають своїх вибранців, синів українських піонерів, а їх вибір промовляє тільки за тим, що інтеграція української людини в Канаді поглиблюється не тільки в сільських муніципалах, але й у містах, та що канадська спільнота має ціну всім і шукає у виборчій політиці за найкращими, не оглядаючись на їхнє національне походження.

Ще далі пішла інтеграція провінційної та федеральної репрезентації. Цей процес влучно підмітила "Вінніпег Фрі Пресс",

коли вневдовзі після виборів у 1953 р. появилася в ній редакційна стаття на адресу українців, в якій сказано: "It would be difficult to cite a case in any other country in which there has been such a high degree of successful political activity by members of a relatively small minority group especially one that had to overcome a difficult language barrier. As Canadians, those people have accepted not only the opportunities inherent in a free democracy, but its duties and obligations as well. . . The manner in which a minority group such as this recognizes itself as an integral — and integrated-part of the Canadian family bodes well for the future of democracy in this country" ¹).

Зазначім, що українці-канадці мали в тому часі 15 послів у провінційних легіслятурах та чотирьох послів в Оттаві. Склалося ще й так, що згадані чотири федеральні послы репрезентували чотири тодішні партії, — крім лібералів і консерватів були заступлені соціальні кредитовці та СіСіЕф ²). З цього приводу цитована "Фрі Пресс" наголошувала ще такий момент:

"But even more remarkable is the degree to which the Ukrainians have merged into the wider Canadian Community. While rightly retaining much of the rich culture of the land of their forebearers, the Ukrainian-Canadians form no pressure group politically. Their choice of Party is dictated by individual preference, the best possible indication that their is a Canadian, rather than racial outlook".

Ці, назагал, об'єктивні ствердження передового та високотиражного часопису треба підкреслити, зокрема тому, що часами побіжні досліди надто похопних соціологів дають досить контроверсійний матеріал, який деякі політики ще сьогодні використовують проти українсько-канадської спільноти.

Рік 1957 був вершком великих досягнень українців-канадців на політично-парламентарному відтинку. В парламенті Канади було тоді вже шістьох послів українського роду (трьох з консервативної партії, двох зі соціального кредиту і один зі СіСіЕф), а кількість представників у законодавчих палатах провінцій зросла з 19 членів до 23-ох. Що більше, уперше в історії Канади був заіменований федеральним міністром праці канадієць українського роду. Ця почесьть припала Михайлові Старові (Старчевському) з Ошави, і виконував він її повних шість років. Впарі з тим на відтинку провінційних урядів відбувалися також поважні переміни і кількох українців-канадців перебрали міністерські теки. В

¹) Winnipeg Free Press, Dec. 21, 1953, "Ukrainian Members."

²) Михайло Стар — консерват, Іван Дікур — ліберал, Амброзій Головач — соціальний кредитовець і Федір Залітний — соціаліст.

1952 р. Саскачеванський уряд СіСіЕф зробив це, як перший — Александер Кузяк з Канори достав портфель міністра телефонної системи та бюро фінансів, згодом міністерство природних ресурсів (1956-1960) та міністерство мінеральних ресурсів (1960-1964). В 1955 р. ліберальний уряд Манітоби покликав до свого кабінету Миколу Григорчука, який очолив міністерство судівництва і виконував цю почесність до часу, коли згаданий уряд програв вибори в 1958 р. І врешті, консервативний уряд Онтаріо покликав у 1958 р. у свій склад Івана Яремка, спершу, як міністра без теки і згодом, як міністра транспорту. В 1960 р. він став міністром-секретарем і в 1966 р. міністром суспільної опіки.

Процес цієї вертикальної інтеграції найпізніше пройшов в Алберті, бо щойно в 1962 р. уряд сошел-кредитовців заіменував міністром-секретарем Амброзія Головача, який займав цей пост до найновіших часів. До низки цих номінацій треба згадати ще вибір Миколи Бачинського на заступника спікера і згодом на спікера (1954-1956) Манітобської легіслятури.

Упарі з тим, як українці-канадці мали представників у провінційних парламентах, у палаті громад, у провінційних урядах, а то й у федеральному, їм закономірно належалося й представництво в канадському сенаті. Першу номінацію в цьому напрямі зробив ліберальний уряд під прем'єрством Луї С. Сен Лорана в 1955 р. Зчерги, в 1959 р., консервативний уряд Дж. Діффенбейкера іменував другого і третього сенатора.

Процес політичної інтеграції прибирав і далі на силі і зі 75-річчям українців у Канаді, яке відмічувано в 1966 р., склалася символічна цифра представників у законодавчих палатах провінцій і домінії, — вона досягла якраз 75-ти осіб.

Соціальний кольорит цих представників настільки цікавий, що його варт розглянути в індивідуальній площині, як це зрештою ми й зробили у двох раніших добах. І знову: Як і досі, так і в цій добі, Манітоба вела перед.

Манітоба.

У 1945 р. відбувалися у Манітобі перші вибори після війни і перевибрані були в цих виборах М. Бачинський та І. Соломон, оба ліберали, та ще і єдиний т. зв. прогресист В. Кардаш. Крім цих трьох, про яких була мова в попередній добі, були теж вибрані В. Данилейко, М. Савчук та В. Шкраба.

Вілберт Данилейко (1913 —), родом з Росбурну, син піонерів, з фаху підприємець, безуспішно пробував дістатися в 1945 р. до доміняльного парламенту; до Манітобського парламенту ввій-

шов з партії СіСіЕф в окрузі Сент Клемент (1945-1949).

Михайло Савчук (1911-1969) з Форк Ривер, з фаху учитель, був теж вибраний з партії СіСіЕф (1945-1955), як репрезентант округи Етелберт.

Василь Шкраба, бизнесмен і уродженець Манітоби, був вибраний з Північного Вінніпегу (1945-1949), як прогресивний ліберал. Мав за собою довголітню працю у шкільній раді міста і шість років був радним Вінніпегу. Знаний з видавничої діяльності, один із перших став публікувати англомовний часопис п.н. "Ukrainian Review".

Цікаво, що всі три, нововибрані в 1945 р., посли, не подали своєї релігійної приналежності, а коли в 1949 р. відбувалися чергові провінційні вибори, вони всі перепали. Зате ввійшли до легіслятури три нові українці, які значно довше послужили спільно: Іван Мартин Гаврилюк, В. Луцко та М. Н. Григорчук.

Іван Мартин Гаврилюк (1910-1975), принципал школи, католицького обряду, уродженець Вінніпегу і син піонерів, закінчив високу освіту в педагогії і з великим громадським досвідом пішов до виборів з партії СіСіЕф, з якої кількакратно (1949, 1953, 1958 і 1959) був перевибраний у Північному Вінніпезі.

Василь Луцко (1911 —), уродженець Гейзел Глен, бизнесмен, також українець-католик, був вибраний кількакратно з Ліберальної партії, як представник Спрінгфілду (1949-1955).

Михайло Микола Григорчук (1905-1978), з Етелберт, греко-православний, з професії адвокат, продовжував кар'єру свого батька, який репрезентував згадану округу в Манітобській легіслятурі повних 22 роки. Звідси М. М. Григорчук мав теж громадську заправу (якийсь час був ріфом Етелбертського муніципалу) і в легіслятурі був послом від 1949-1966, виконуючи водночас уряд першого правника Манітоби.

Провінційні вибори в 1953 р. внесли у список легіслятури ще дві нові постаті: Зі Сент Клемент був вибраний ліберал Станіслав Цал (1953-1958) і з Вінніпегу Степан Дзюба (1915 —). Останній, уродженець і вихованець Бруклендс, мав уже за собою довшу кар'єру підприємця та суспільно-політичного діяча. Вибраний був, як незалежний, і таким кандидував на радного в 1951 р. та в 1952 р. на посади Вінніпегу. Хоч не був вибраний головою міста за першим разом, сміливі його пляни господарської реформи міста здобули йому великий розголос і місцевий щоденник "Вінніпег Трібюн" проголосив був його найбільш популярним громадянином Канади в 1953 р. Таким і залишився С. Дзюба в час своєї дальшої кар'єри посади міста Вінніпегу, переводячи в життя такі сміливі проекти, як "Disraeli Freeway", побудова

нової ратуші, поліційної централі, влаштування Пан-Американських ігрищ та інших. Його задушевним бажанням було перевести амальгамацію адміністрації міста Вінніпегу з підміськими околицями, чого добився в 1971 р. Послував у легіслятурі в роках 1953-1959. Став він першим посадником об'єднаного Вінніпегу.

Чергові провінційні вибори з 1958 р. дали до Манітобської легіслятури ліберала Івана Танчака (1905 —), з округи Емерсон, греко-православного, з фаху учителя, який уже мав ім'я суспільного діяча своєї околиці і був перевибраний в 1959, 1962 і 1966 рр. та двох в партії СіСіЕф, а саме Петра Вагнера (1916 —) з Фишер, українця-католика, який послував в 1958-1962. В тому часі був вибраний теж Степан Пітерс з Елмвуд-Вінніпег.

У 1959 р. до легіслятури ввійшов Теодор Клим (1907 —), католицького обряду, з виборчої округи Спрінгфілд, уродженець Бровкенгед. Був вибраний з Консервативної партії і перевибраний в 1962 та 1966 рр.

Вибори з 1962 р. дали до легіслятури ще двох лібералів: Марко Смеречанський, (1914 —), католицького обряду, відомий індустріаліст, вийшов з округи Бурровс міста Вінніпегу (1962-1966), та Степан Петрик (1932 —), католик, ліберал, з округи Ассінібоя (1962-1966). Кар'єра останнього цікава, бо крім підприємчих здібностей, грав футбол у дружині Блубомерс. Був перевибраний в 1966 р. Тоді теж був вибраний соціаліст (НДП) Антін Рід (Rafalsky) в Кілдонан (1962-1966).

Деякі несподіванки та нові індивідуальності з'явилися при виборах 1966 р. Богдан Ганущак (1930 —), правник і учитель, здобув для Нової Демократичної Партії (НДП) округу Бурровс у Вінніпегу і фармер Семен Юськів (1933 —), протестант, округу Східнього Селкірку та Брокенгед; Петро Павло Масняк (1920 —), українець католик, секційний форман СНР, колишній ветеран, здобув Івуд та околицю, а Михайло Кавчук (1931 —), також українець католик, для НДП округу Етелберт-Плейнс.

Після війни до 1967 р. з'явилося 19 нових імен українського походження в манітобській легіслятурі, що в підсумках дає 30 українських імен в цілій історії Манітоби. Політично вони поділялись по таких партіях: 9 з них належали до СіСіЕф, згідно Нової Демократичної Партії, 7 до Ліберальної Партії, 2 Консервативної а один незалежний. Як у попередній добі вели перед учителі, так в найновішій підприємці, бо на 19 послів було їх 10. Щойно друге місце заняли учителі, бо чотири, а далі йшли два правники, два фармері й один робітник. В релігійному поділі перше місце зайняли католики, їх було 10, п'ятьох не визначило своєї релігійної приналежності, трьох було православних й один

протестант. Всі вони піонерські сини і деякі з них вже з третього покоління в Канаді.

Алберта.

Алберта йшла у виборчих амбіціях дослівно за Манітобою. Як відомо, перед вели тут не традиційні партії і коли "Юнайтед Фармерс Юніон" відійшла від влади, прийшли на її місце Соціальні кредитовці, від яких у часі Другої світової війни послуovali три українці-канадці: В. Томин, Я. Попель та Ю. Войтків, що за якийсь час зрезигнував.

Коли при кінці війни (1944) відбувалися провінційні вибори, у висліді їх до легіслятури ввійшов черговий соціальний кредитовець Михайло Понич (1905-1957), православний, адвокат, що був вибраний з Вегревил, опісля перевибраний ще в рр. 1948 і 1952. У 1948 р. прибуло ще двох соціальних кредитовців: Григорій Лобай (1917 —), протестант, учитель і бізнесмен, вийшов з округи Лак Ла Біч і був перевибраний 1952 року, та Петро Хаба (1903-1964), уроджений в Західній Україні, але вихований в Канаді, католик, підприємець, що був вибраний з округи Редвотер і звідти ж перевибраний у 1952 році, отже послував 1948-1955.

У цьому ж році Микола Василь Душенський (1920 —), православний, учитель і фармер, здобув для СіСіЕф округу Вилингдон, яку також вдержав і в наступній каденції. Був першим українцем соціалістичних орієнтацій в Албертійській легіслятурі.

У 1955 р. були вибрані в Редвотер Алфред Мацик (1924 —), фармер, греко-православний, перший український ліберал в Албертійській легіслятурі, та Стенлі Микола Ружицький (1916 —), католик, з Вегревил, учитель, з партії СіСіЕф. Оба послували тільки одну каденцію.

У 1959 р. вернувся до легіслятури Алберти учитель Василь Томин, який після чотирьох успішних каденцій перепав був у 1952 та 1955 рр., але зате був перевибраний 1963 і 1967 рр. Він завжди був вірний Соціальному Кредитові.

Програв вибори в 1955 р. соціальний кредитовець Микола Мельник (1912 —), православний, учитель, але був успішний, з округи Вилингдон, у 1959 та 1963 рр.

У тому ж часі Іван Дубець (1916 —), православний, соціальний кредитовець, здобув округу Редвотер і католик та соціальний кредитовець Амброзій Головач (1914 —) — Едмонтон Сентер, вдержавши його і в чергових виборах 1963 і 1967. До того часу був успішний також у доміняльній політиці. Це йому припала почесь першого українського міністра в уряді Алберти.

Мав успіхи в 1959 р. ще один політичний дебютант зі соціального кредиту: Олександр Василь Гордей (1912-1983), роджений в Західній Україні і вихований в Канаді, учитель, православний, був вибраний і перевибраний 1963 р. з округи Вегревил.

У виборах 1963 р. змагалися успішно соціальні кредитовці: Михайло Сеніч (1926 —), учитель, з округи Редвотер та Алберт Людвіг (1926 —), адвокат з Келгарі,

В травні 1967 року у виборах в Алберті перевибрано до легіслятури шістьох послів українського роду. Сюди ввійшли: Амврозій Головач, Василь Томин, Михайло Сеніч, Олекса Гордій, Микола Мельник та Алберт Людвіг. До цього прийшов ще один новик в особі д-ра Володимира Бака (Dr. Walter Buck) з виборчої округи Кловвер Бар, соціальний кредитовець, який враз з перевибраними шости соціальними кредитовцями творив сьомичленну українську репрезентацію, найбільшу колибудь в Альберті.

Разом Алберта дала до легіслятури в найновішій добі 13 нових імен.

Як у Манітобі вели перед нові демократи (НДП), так в Алберті соціальні кредитовці. Їх було дев'ятьох. Нові демократи мали двох представників і ліберали тільки одного, тоді коли консервати ані одного. В релігійному відношенні православні були на першому місці (5), католики на другому (4), двох було неопределених й двох протестантів. Учителі з підприємцями були на рівні, по п'ять з кожної професії, крім цього один адвокат, один лікар й один фармер. Разом дала Алберта 21 представників українського роду до своєї легіслятури.

Саскачеван.

Саскачеван йшов третім, після Манітоби й Алберти, у провінційних осягах і, якщо порівняти найновішу добу з першим дебютом між війнами, то слідно великий поступ. Вже у виборах в 1944 р. українці здобули двох послів, — Дмитра Лазорка з Редбері (1908 —), греко-православного, місцевого фермера та підприємця і Данила З. Даніяля (Задирайко) з округи Пеллі (1908 —). Оба вони вийшли з партії СіСіЕф і послували через одну каденцію, 1944-1948. Українці Саскачевану перші дістали провінційного міністра. Став ним Олександр Гордон Кузяк (1908 —), учитель і підприємець, протестант, і виконував цю функцію 12 років. Вийшов він спершу послом з партії СіСіЕф (1948 р.). Делегувала його Канора, звідки було кілька невдатних спроб до федерального парламенту, та яка мала своє видне місце в піонерській добі.

Учитель Бернард Лев Корчинський (1905 —), католик, доставля до Саскачеванської легіслятури з ліберальним квитком у 1948 р. з округи Редбері, перепав був при виборах у 1952 р., однак успішно пройшов знову в 1956 р.

З лісти СіСіЕф вийшли переможно у виборах в 1952 р., з округи Редбері — Дмитро Жибчин (1905 —), фармер, католик, народжений в Україні, але вихований в Канаді, та з округи Камберленд (1952-1956) В. Й. Березовський (1903 —), учитель, православний, також народжений в Україні, але вихований у Вінніпегу, вибраний з округи Принс Алберт—Іст Камберленд. Оба згадані мали добру заправу в муніципальних справах. Останній був перевибраний ще в 1956, 1960 і 1964 роках.

У 1956 р. було в Саскачеванській легіслятурі четверо українців і з них одна жінка, адвокат Марія Фодчук-Баттен, ліберал, католик, яка згодом дістала судейську номінацію. Таким чином була вона першою українкою в канадській легіслятурі та першою жінкою суддею. “Чвіркове” представництво українців у Саскачеванській легіслятурі вдержалося також у 1960 р., коли були вибрані Дик В. Михайлюк з Редбері та Мартин Семчук (1914 —) з Медов Лейк, оба підприємці, православні і кандидати з лісти СіСіЕф. Враз з А. Кузяком та В. Березовським вони й творили СіСіЕфську українську чвірку в парламенті.

Вибори з 1964 р. принесли великі зміни у провінційній політиці, — влада Саскачевану перейшла в руки лібералів і в легіслятурі залишилися тільки В. І. Березовський та Д. В. Михайлюк, оба зі СіСіЕф.

Жовтневі вибори в Саскачевані 1967 р. крім двох попередньо названих послів І. Березовського та Д. Михайлюка дали чотирьох нових послів з лісти Нової Демократичної Партії, а саме: в окрузі Канора вибраний був вперше Адольф Мацала, у Катнайф — Мирослав Квасниця, у Мелвил — Іван Ковальчук та в окрузі Ривердейл — Рой Романов. Разом було вибраних до Саскачеванської легіслятури в 1967 шістьох послів українського роду, отже найвище число яке коли Саскачеван мав в своєму реєстрі. Замітним теж є, що всі послы вийшли з лісти НДП.

Після Другої світової війни до 1967 р. в Саскачеванській легіслятурі засідало 13 послів українського роду, з того 11 соціалістів і двох лібералів. За соціальною приналежністю вони поділялись на 5 підприємців, 4 учителів, трьох фармерів та одного правника. Щодо релігійної приналежності було 5 православних, 4 католики, з протестанти, один неоприділений.

У підсумках можна сказати, що Саскачеван зробив милевий крок вперед в репрезентації українців-канадців в легіслятурі, як-

що порівняти, що між двома війнами було тільки двох послів українського роду, то цифра 13 в третій добі говорить вже сама за себе.

В тому відношенні Саскачеван рівнявся вже Алберті з тим однак, що за Албертою був той позитив, що її репрезентація була більш тягла та стабільна. Немає сумніву, що це пов'язувалось також зі стабільністю самого провінційного правління. Мимо цього треба признати, що Саскачеван поважно в цьому відношенні емансипувався.

Онтаріо.

Хоча в Онтаріо українців у новішій добі більше, як у будьякій зі степових провінцій, їх осяги у провінційній політиці все ще тільки початкові. Мур проломав у цьому напрямі адвокат і колишній вояк Іван Яремко (1918 —), православний, син піонерів, що в 1951 р. був вибраний до легіслятури з округи Белвуд-Торонто, як прогресивний-консерват, — та опісля був успішно перевибраний у кожний чергових провінційних виборах. Як уже ми згадували, в 1958 р. він увійшов теж у склад Онтарійського уряду і таким чином став не тільки першим послом, але теж першим міністром українського роду в уряді тієї провінції.

В останніх Онтарійських виборах був вибраний до Онтарійської легіслятури ще й другий українець, — Бернард Ньюман, учитель, протестант, якого родинне прізвище Новосельський, що репрезентував округу Віндзор-Вокервил з Ліберальної партії. Крім педагогічної ділянки був теж великим ентузіястом спорту.

Онтарійські вибори в жовтні 1967 р. ввели до легіслятури ще одного канадійця українського роду в особі Мека Макарчука з Брентфорду, з політичним квитком НДП. Були теж перевибрані І. Яремко та Б. Ньюман. Таким чином в легіслятурі Онтаріо засідало вже трьох українців-канадців, які народилися в Канаді та заступали три різні партії (консервативну, ліберальну та НДП).

З підсумків так і видно, що і в Онтаріо українці зробили в повоєнній добі відважний крок вперед на полі політичної інтеграції та репрезентації.

Онтаріо разом з провінціями заходу — Манітоби, Алберті і Саскачевану — дали 47 легісляторів українського роду після Другої світової війни. У Століття Канади засідало в легіслятурах згаданих провінцій 22 канадців-українців. Перед вела Манітоба ві сьома легісляторами, Альберта і Саскачеван мали по шість членів і Онтаріо 3-ох. До 1967 р. в провінційних легіслятурах канадці українського роду засідали; в Манітобі — 30, в Алберті —

21, в Саскачевані — 15, в Онтаріо — 3, разом 69 послів. Всі вони заступали найрізномордніші партії Канади. Більшість з них належали до середовищ, які не йшла нога в ногу з традиційними партіями Канади. Був це своєрідний протест, який позначився шуканням соціальних розв'язок в користь сірої людини серед ускладнених проблем дня і доби. Мало це глибокі коріння у відчуттях української людини, яка впродовж своєї історії шукала соціальної і політичної справедливости, як природня реакція на соціальний і політичний гнет на її батьківській землі. Не все ця людина знаходила відповідь на її шукання та бажання. Часто діялося це все на політично-експериментальній базі.

Дещо інакше укладалася доміняльна репрезентація українців. Тут завжди вели перед прихильники традиційних партій, хоч перші три представники до Оттави вийшли з квитками “політичних ребеліантів”, а саме Юнайтед Фармерс оф Алберта, Соціальний Кредит та СіСіЕф. Шойно пізніше прийшли представники лібералів і консерватів, які взяли верх над “політичними незадоволенцями”. Цей перехід до так званої клясично-політичної стабільности є маркантним причинком до процесу загально-українсько-канадської інтеграції.

ПОСЛИ ДО ФЕДЕРАЛЬНОГО ПАРЛЯМЕНТУ

Михайло Лучкович і опісля Антін Глинка зробили добрий початок у доміняльному парляменті. В 1945 р. був вибраний третій з черги українець: Федір Семен Заплітний (1913-1964), учитель, католик, став репрезентувати Давфин ві СіСіЕфської платформи, втратив був мандат у 1949 р., але відзискав його в 1953. В особі Ф. Заплітного манітобські українці вперше зарепрензентувалися в доміняльному парляменті, — це був добрий промовець, писав добру політичну сатиру і часто цитував її у парляменті.

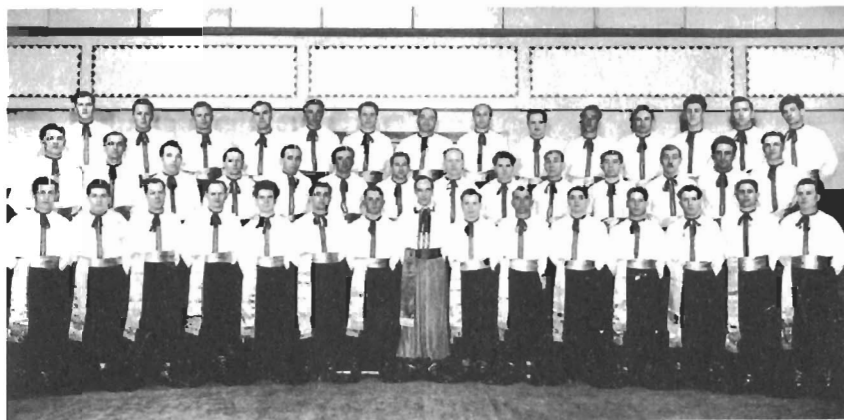
У 1949 р. Вегревильська округа з Алберти, яка дала в міжвоєнній добі М. Лучковича та А. Глинку, передала свої повновласті адв. Іванові Дікурові (1909 —), православному, лібералові, який був перевибраний в 1953 р. Йому припала шана встановити черговий історичний рекорд, — це був перший з українців Канади, який служив парляментарним дорадником в Асамблеї Об'єднаних Націй в 1950 р.

Менш-більш у тому ж часі дав знати про себе на сході Михайло Стар (1910 —). Після трирічного уряду посадника в Ошаві (1949 і 1952) він кандидував успішно з Консервативної партії в доповняючих виборах у 1952 р. та в наступних каденціях. Був федеральним міністром праці повних шість років в уряді прем'єра

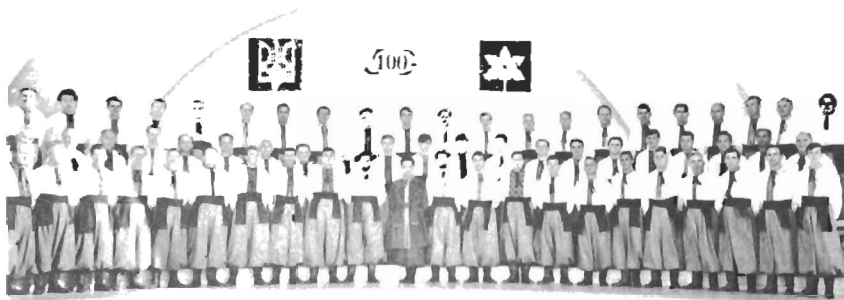
НАРОДНІ МИСТЕЦЬКІ АНСАМБЛІ

Жіночий хор "Діброва", Торонто, 1967, дир. Василь Кардаш (д.д.д.)

Мужеський хор "Сурма", В'юніпег, 1955, дир. Юрій Гнатюк д.д.д.)

Мужеський хор "Прометей", Торонто, 1967, дир. В. Кардаш (д.д.д.)

Хор і Танцювальна група "Дунай", Сент Кетеринс, 1967, дир. Надя Гладш

Хор О. Кошиця при УНО у Вінніпезі, 1966, дир. В. Климків (д.д.)

Хор Філії УНО у Форт Вілліамі, 1962 р. О. Цукорник

Хор Спілки Української Молоді у Ванкувері, 1962, дир. В. Кардаш

Жіночий хор "Верховина", Едмонтон, 1968, дир. С. Яременко

Хор СУМ у Вінніпезі, 1955, дир. В. Кардаш (д.д.)

Чоловічий хор ім. Івана Франка в Тандер Бей, дир. Гр. Мигаль (д.д.)

**Духова оркестра Спідки Української Молоді в Торонті "Батурин", 1970,
дир. В. Кардаш (д.д.)**

Хор Колегії св. Володимира в Робліні, організував д-р П. Маценко, світлина з 1972, дир. М. Масняк (д.д.)

Студентський хор Катедри свв. Володимира й Ольги у Вінніпезі, 1972 р., дир. Володимира Кисілевська і Вірліяна Головка (д.д.).

**Мішаний хор УКЦеркви св. Покрови, Бойд, Вінніпег, виконує кантату
"Радуйся, ниво неполитая" з нагоди 160 річчя з дня народження
Кобзаря, дир. Ю. Гнатюк (д.д.д.)**

**Жіночий хор Товариства "Просвіта" в Тандер Бей на телевізійному виступі
в грудні 1969 р., дир. Гр. Мигаль**

**Струнна оркестра Музичного Інституту ім. М. Лисенка в Торонті, 1968,
дир. Іван Ковалів**

**Хор УКЦеркви Преч. Марії у Ванкувері, 1972, дир. о. Боніфатій В. Слобода
ЧСВВ та В. Л. Смігель (д.д.д.)**

Ансамбль "Мережі" в Едмонтоні, 1970, дир. С. Яременко

Квартет "Верховина" в Торонті, 1973 (д.д.)

Фестивальний хор Давфину й околиці під проводом д-ра П. Маценка та Г. Лазарук-Андерсон, 1968 р.

Чоловічий хор "Дніпро" в Едмонтоні, 1972 р. Посередині дир. Роман Солतिकевич і піяністка Галя Мельник

Духова оркестра в Мирнамі, Алберта, 1932 р., дир. К. Кантор (д.д.д.)

Драматичний гурток Т-ва "Просвіта" у Форт Віліямі, 1953 р., реж. Михайло Гава (д.д.д.)

ФРАГМЕНТИ З ЖИТТЯ МОЛОДЕЧИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Учасники XIV Національної конвенції Спілки Української Молоді (СУМ),
Торонто, 1967 (д.д.)

Виховний літній табір організації ОДУМ — "Дніпро", Торонто, 1965

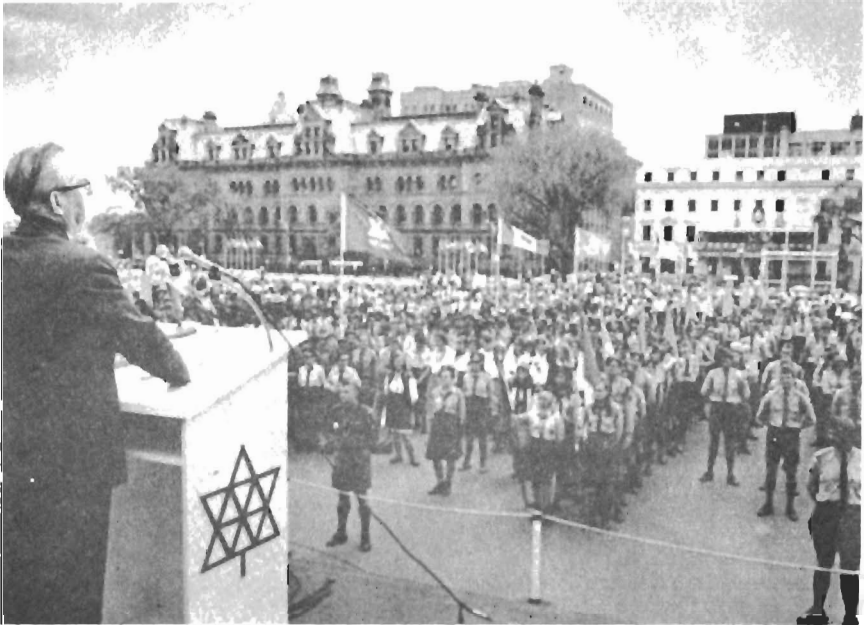
Вінніпежський відділ організації української молоді "Пласт", 1961 (д.д.)

СУМК — Слухачі та викладачі Українських літніх курсів в таборі "Київ",
1961 р. (д.д.)

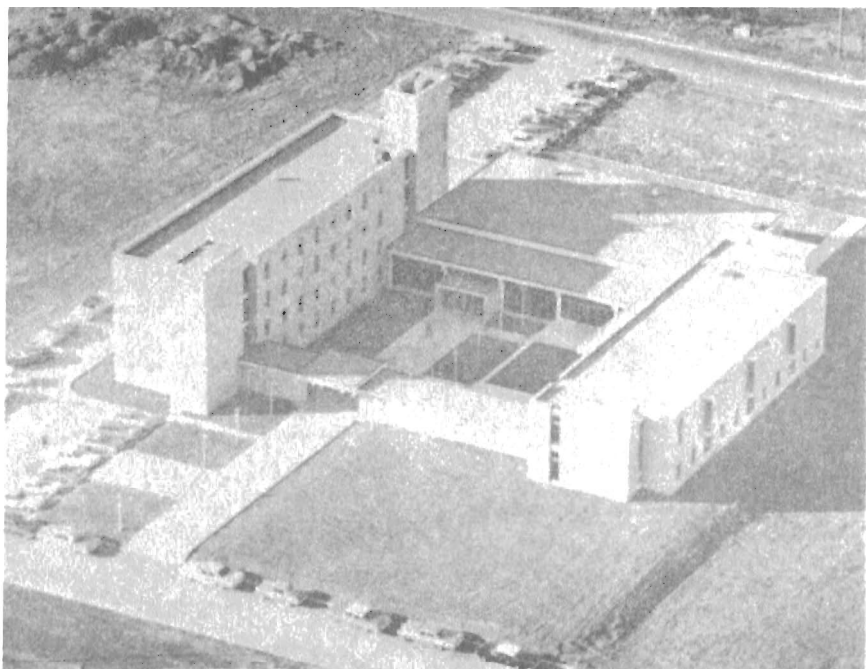
Фрагмент вшанування пам'яті Великого Кобзаря в Едмонтоні, 1964 (д.д.)

Прем'єр Канади Л. Б. Пірсон вітає українську молодь в часі її відвідин в парламенті 1967 р.

Дівочий хор "Веснівка" в Торонті 1973 р., дир. Квітка Кондрацька

Забудування Колегії св. Андрея на площі Манітобського Університету, в яких приміщується Богословський Виділ УГПЦеркви.

З ВЕТЕРАНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Українські вояки Канадських військових формацій перед своїм клубом, в Лондоні (Англія), 218 Сусекс Гарденс, 1944 р.

Делегати Королівського легіону — учасники Всеукраїнської канадської ветеранської конвенції у Вінніпезі 1961 р., з нагоди відкриття пам'ятника Т. Шевченкові (д.д.д.)

Представники Української Стрільцької Громади на своєму 28 Крайовому З'їзді в Торонті 1971 р. Керманіч організаційної праці М. Селешко (д.д.д.).

З ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ДІЛЯНКИ ЖІНОЦТВА

ОУЖ у Віндзорі з нагоди свого 25-ліття праці (1931-1956) (д.д.д.)

ПАРЛЯМЕНТАРИСТИ І ПАРЛЯМЕНТАРИСТАМ

Українські послы в Оттаві, 1950 р. Зліва: С. Корчинський, М. Мандзюк, Михайло Стар-Старчевський, І. Кучерепа, В. Скорейко, В. Яцула

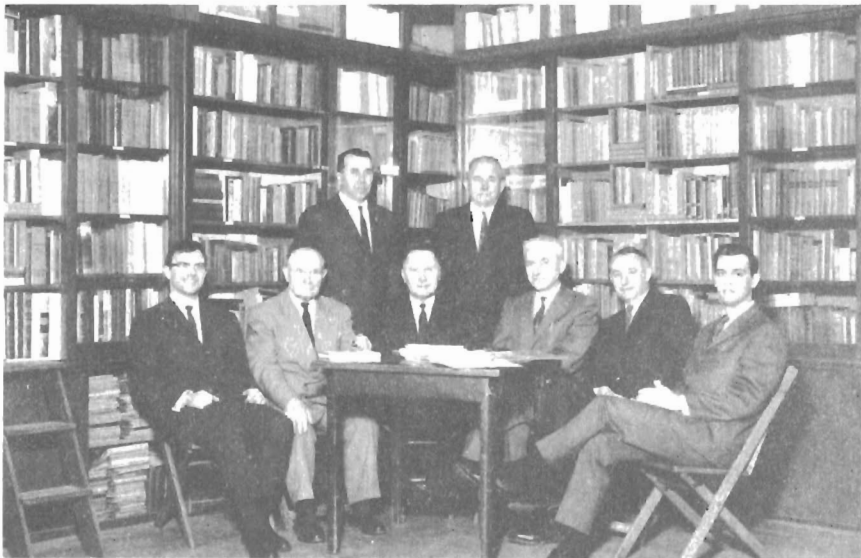

Представники організованої спільноти Едмонтона вшановують Михайла Лучковича, першого українського посла у Федеральному парламенті (д.д.д)

ПРОПАМ'ЯТНІ ХВИЛИНИ

В поклоні 50-Річчю Української Революції та Сторіччю Канади в Торонті, 1967. Президент КУК о. В. Кушнір проголошує постанову ПАУК про скликання I Світового Конгресу Вільних Українців.

З нагоди 40-річчя Бібліотеки Товариства Взаємної Помочі у Ванкувері та 40-річчя праці її бібліотекаря Ф. Богдана 1968 (д.д.)

ПРОВІДИ КУК, СКВУ І ФУНДАЦІЇ ШЕВЧЕНКА

Об'єднаним фронтом. Президія Комітету Українців Канади (1959-1962), зложена з представників також новоприбулої імiграцiї. Сидять: Т. Михайлігський, В. Коссар, І. Сирник, о. В. Кушнір, І. Сарчук, П. Вах, О. Войценко, о. С. Іжик, П. Крип'якевич; стоять: А. Захарійчук, І. Іванчук, М. Боровський, І. Гаврилюк, Д. Лобай, П. Олійницький, П. Башук, П. Юзик, М. Марунчак, С. Радчук, В. Кохан.

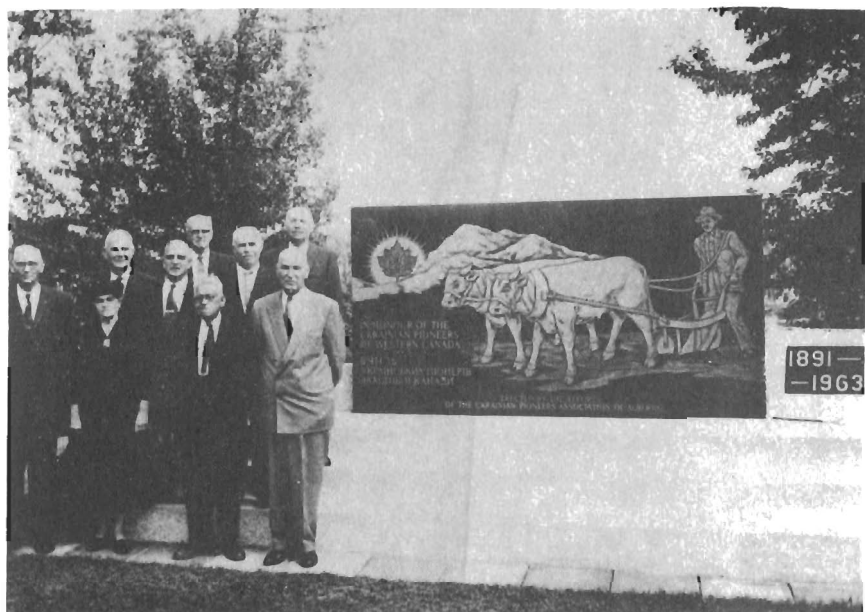
Пленарна Сесія СКВУ в Торонті 1969 р. Сидять (зліва): О. Лотоцька, І. Білінський, митр. Мстислав Скрипник, Й. Лисогір, о. В. Кушнір, митр. Максим Германюк, І. Сирник, о. Е. Бачинський; стоять: Б. Гнатюк, І. Іванчук, М. Марунчак, Ю. Ревай, М. Плавюк, С. Фостун, М. Сосновський.

Верховний Ієрарх УКЦеркви кард. Йосиф Сліпий у відвідинах Президії КУК, 1968 р. вписується до почесної книги відвідувачів. Стоять: Митр. Максим Гермашук, І. Сирник, Р. Брик. о. В. Кушнір (президент), М. Марунчак, І. Юзик, М. І. Мандрика

Дирекція Української Канадської Фундації Тараса Шевченка в 1972 р. Сидлять: О. Мельник. Доця Гаврисичин, д-р І. Глика (президент); стоять: д-р. С. Я. Кальба, суддя І. Соломон, д-р Я. Барвіньський. Неприятні: В. Денека, сенатор П. Юзик, Анна Вах (діловий секретар).

Відмічують шляхи своїх успіхів. Піонери Едмонтону в часі відкриття пам'ятника в Елк-Айленд парку — вшановуючи піонерські дати 1891-1962 рр.

З РІДНОШКІЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Учителі "Рідної Школи" у Вінніпезі, 1970 р. (д.д.)

В ЗУСТРІЧІ З ВЛАДОЮ

Делегати Союзу українських професіоналів і підприємців у відвідинх міністра многокультурности С. Гайдаша. Зліва направо: М. Стар-Старчевський, А. Григорович, Е. Федак, Е. Топорницький, М. Р. Лупул, Г. Фолкнер, державний секретар, С. В. Фроляк, С. Гайдаш, С. Яворський, В. С. Тарнопольський, І. Бардин, сенатор П. Юзик, І. Ольховий.

КООПЕРАТИВНИМ ФРОНТОМ В ГОСПОДАРСТВІ ТА СУСПІЛЬНІЙ ДОПОМОЗІ

НА ПОРОЗІ ЧЕТВЕРТОЇ ДЕКАДИ
31-ша Дирекція, Кредитовий Комітет, Контрольна Комісія і працівники
Української Кредитової Спілки в Торонті (д.д.).

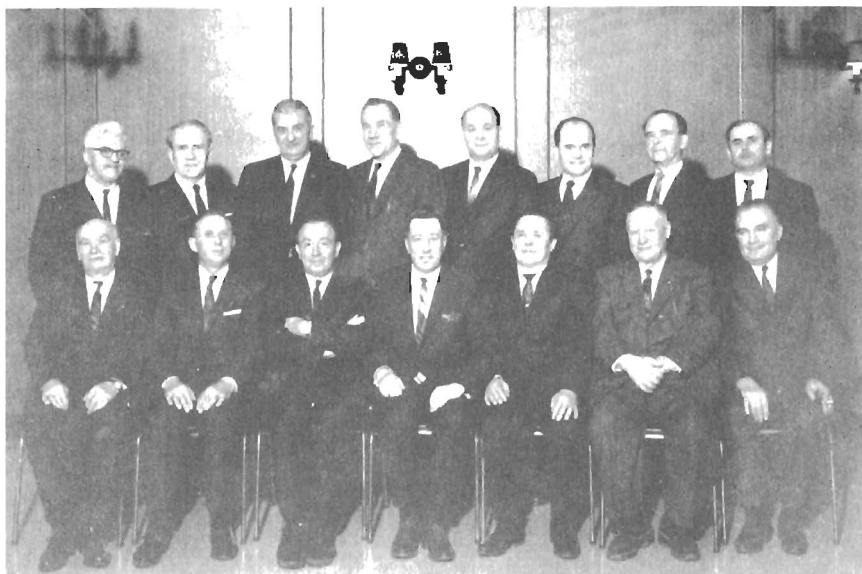

Управа Української Національної Спілки в Монреалі в 1969 р. Сидять (зліва доправа): В. Мацелюх, М. Сукар, П. Марунчак, П. Гриневич, В. Захаркевич, М. Логуш; стоять: С. Процишин, В. Шеремета, М. Височанський, П. Генгало, С. Звонок, З. Туз, І. Стельмашук, О. Винницький.

Керівні органи Української Народної Каси в Монреалі, 1969 р. Сидять: Я. Чолій, О. Кулицький, Я. Пришляк, о. І. Гаврилук, Я. Савка, Н. Дольницький, І. Брикович, М. Андрухів. Стоять: Б. Вальк:в, М. Безпалько, о. А. Доманчук, П. Кінах, В. Антонів, В. Мельниченко, Д. Грицайків, І. Ходань, В. Куць.

Керівні органи Кредитової кооперативи "Карпатія", Вінніпег, 1967 р. Сидять: М. Коваль, І. Геврик, Я. Рудницький, С. Радчук, І. Байрак, І. Вахняк, І. Шкварчук. Стоять: Д. Ріпак, Я. Боднар, І. Юрків, П. Бачинський, П. Данилюк, О. Федорук, Й. Кобзар, М. Семанич.

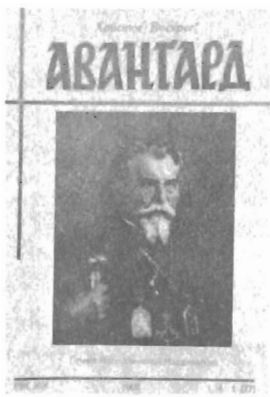
Керівні органи Кредитової Кооперативи Північного Вінніпегу wraz з працівним персоналом, 1972. Сидять: В. Мигаль, о. Р. Кисілевський, А. Господин, А. Качор, В. Ільницький, С. Мокрій. Стоять: Б. Мартинювич, Г. Мозіль, О. Гвоздучич, В. Маюта, Т. Лучка, П. Салиґа, В. Леськів, В. Клос, О. Левицький, Е. Михайлишин, М. Саракула.

Місячники, двомісячники, кварталники з релігійною тематикою.

Журнали молоді

Громадсько-політична преса, оформлена в третій добі

УКРАЇНИ

THE UCRANIAN WEEKLY
 100 BAYVIEW AVENUE, TORONTO, ONT.
 Phone: 363-1100

"UKRAINE WEEKLY" — INTERNATIONAL ORGANIZATION
 100 BAYVIEW AVENUE, TORONTO, ONT. M2N 6L1
 Phone: 363-1100
 SECOND CLASS MAIL
 REGISTRATION NUMBER 9154

ЛІТЕРАТУРА МИСТЕЦТВО

МІСЯЧНИЙ ДОДАТОК ГОМОНУ УКРАЇНИ

Дії ОУН-УПА на Тереківській
 ДІЯЧІСТЬ

№ 111, N. 1 (1971) Toronto, 1970 Toronto, Ont.

"ВАША ДЕРЖАВА"
 140 BAYVIEW ST. TORONTO, ONT.
 Phone: 363-1100

НАША ДЕРЖАВА

OUR COUNTRY
 ОРГАН КОНСЕРВАТИВНОЇ ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ДУМКИ

"OUR COUNTRY"
 140 BAYVIEW ST. TORONTO, ONT.
 Phone: 363-1100

№ 111 Toronto, Ont. — Thursday, July 21, 1970 Toronto — Thursday, 22 July, 1970 "Canadian Journal" (Class. Mail, Post Office Department) Ontario № 111/70

ПОСПУП

UKRAINSKYI TYZHNEVIK **PROGRESS** UKRAINIAN WEEKLY

"ПОСПУП" — УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖНЕВИК
 100 БAYVIEW AVENUE, TORONTO, ONT.
 Phone: 363-1100

ДЕНЬ СВ. МИХАЙЛА ТА ДРУГІ РІЧНИКИ

"НАША МЕТА"
 140 BAYVIEW ST. TORONTO, ONT.
 Phone: 363-1100

НАША МЕТА

OUR AIM

"НАША МЕТА"
 140 BAYVIEW ST. TORONTO, ONT.
 Phone: 363-1100

№ 111 Toronto, Ont. — Thursday, July 21, 1970 Toronto — Thursday, 22 July, 1970 "Canadian Journal" (Class. Mail, Post Office Department) Ontario № 111/70

УКРАЇНЦІ ПРОВІНЦІ ОНТЕРІО ВШАНОВУЮТЬ 60-ЛІТТЯ СВОГО ПОСЕЛЕННЯ В КАНАДІ

Вільне Слово
The Free Word
 ЧАСОПИС НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ

ВІЛЬНЕ СЛОВО
 Український часопис
 Видається щомісячно
 Редакція: 100-11, Toronto 6, Ont., Canada, U.S.A.
 Підприємство: The Free Word Publishing Co.
 100-11, Toronto 6, Ont., Canada, U.S.A.
 Власники: М. С. Сидоренко, М. С. Сидоренко, М. С. Сидоренко
 Друковано в Канаді

КОМУНІКАТ КВК
 Український квартал
 100-11, Toronto 6, Ont., Canada, U.S.A.
 Власники: М. С. Сидоренко, М. С. Сидоренко, М. С. Сидоренко
 Друковано в Канаді

№ 11111, 11-9   Saturday, March 6, 1967   Vol. XXIV, No. 9

50-річчя української нац. революції

ВІСТІ КОМБАТАНТА

Вісті Комбатанта — це щомісячний журнал української діаспори в Канаді. Він містить новини з України, статті про українську культуру, мистецтво, літературу, історію та сучасні події. Журнал є важливим джерелом інформації для українців за кордоном.

НАШ ВІК

OUR AGE
 100-11, Toronto 6, Ont., Canada, U.S.A.
 Власники: М. С. Сидоренко, М. С. Сидоренко, М. С. Сидоренко
 Друковано в Канаді

№ 11111, 11-9   TORONTO — NEW YORK   Saturday, March 6, 1967   Vol. III, No. 121

САМОДОПОМОГА

SELF-HELP
 100-11, Toronto 6, Ont., Canada, U.S.A.
 Власники: М. С. Сидоренко, М. С. Сидоренко, М. С. Сидоренко
 Друковано в Канаді

№ 11111, 11-9   TORONTO — NEW YORK   Saturday, March 6, 1967   Vol. III, No. 121

СТУДЕНТСЬКА ДУМКА

№ 11, № 3 (50)   Київськ. 1971   Торонто — Філадельфія

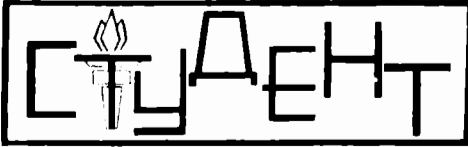
Преса з різною тематикою

ПРЕСОВІ ВІСТІ

КОМІТЕТУ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ

ПРЕСОВА КОМПІЯ

Ч. 1. ГАЗЕТА КОМПІЮ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ КАНАДИ - ЛЮТЕЛЬ - СЕРПЕНЬ 1966 р.

STUDENT
SPECIAL ISSUE

EDUOANTY 1.5.11.11.11

PUBLISHED BY THE UKRAINIAN CANADIAN STUDENTS' UNION (UKSU)

№ 1 (1971)

January 1971

Vol. 15

Прокомуністичні періодики третьої доби

Українське
ЖИТТЯ

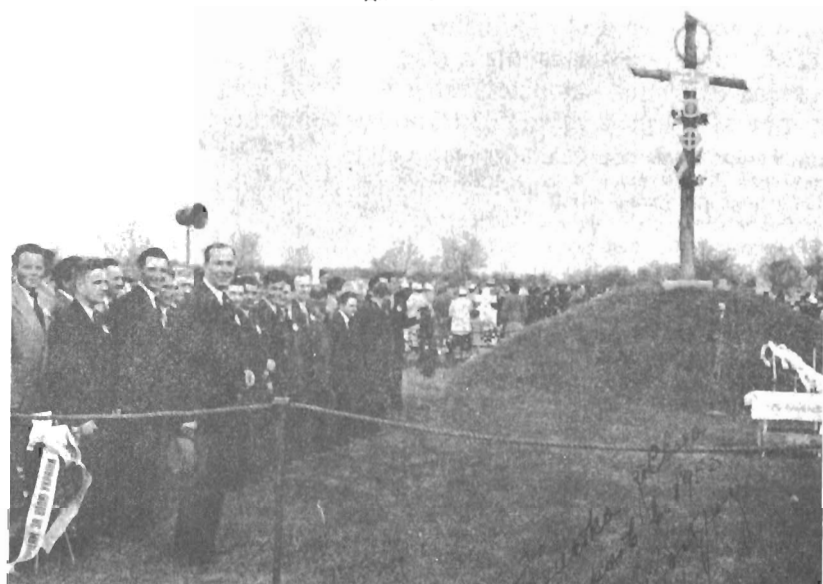
THE
UKRAINIAN CANADIAN

УКРАЇНСЬКЕ
СЛОВО

Відають шану тіням полеглим. Вгорі — Представники Осередку Української Культури й Освіти д-р І. Глинка та проф. П. Юзик, перші зліва, приймають урну з тлінними останками упавших політичних в'язнів у нацистському концтаборі Фльоссенбург з рук представників Комітету Українських Політичних В'язнів в Канаді. Т. Хімко, секретар, читає документ передачі, біля нього д-р М. Марунчак, голова КУПВ, 1950 р.

Внизу: Ветерани українських армій біля "Могили Поляглих" на цвинтарі Всіх Святих, у В'яніпезі, 1954 р. В чолі лави: майор С. Тищенко. О. Загорода, Адам Біжак.

Міся національних відвідин у Вінніпезі: Пам'ятник Тараса Шевченка на площі Манітобської легіслятури. Фрагмент з відслонення пам'ятника. Промовляє премієр Канади Дж. Діфенбейкер. Внизу: Пам'ятник Пробудителя Маркіяна Шашкевича на Пойнт Даглес у Вінніпезі, збудований 1944 р.

Дж. Діфенбейкера і теж встановив рекорд: не тільки тим, що перший з українців прийшов на цю позицію, але теж тим, що за його урядування країна не мала ні одного більшого страйку. Був ще й першим зі своїх земляків, що був номінований председником прогресивних-консервативних послів, т. зв. гавз-лідером, у парламенті (1965), а пізніше в кавкусі, і першим, який дав згоду кандидувати на доміняльного лідера своєї партії (1967). Цей прецеденс надто вимовний у політичній інтеграції канадської спільноти, яка досі цей неписаний привілей прив'язувала тільки англо- і франко-мовним кандидатам.

З вибором М. Стара українці мали вже в Оттаві по одному представникові від кожної існуючої в Канаді політичної партії. По черзі вони були так заступлені: ЮФА (Об'єднані Фермери Алберти), СіСіЕф, Сошел Кредит, Ліберали та Консервати.

Алберта дала до Оттави ще одного парламентариста. Ним був Амброзій Головач, католик, підприємець, вибраний до домінії в 1953 р., як соціяльний кредитовець з міста Едмонтону і репрезентував в Оттаві Едмонтон-Іст дві каденції, щоб згодом перейти у провінційну політику та здобути міністерський портфель.

У 1957 р. було вже в Оттаві шістьох послів українського роду. Крім М. Стара та А. Головача були ще вибрані: д-р Іван Кучерела (1919 —), консерват, католик, лікар, з округи Торонто Гай-Парк; Петро Стефура (1923 —), учитель, православний, соціяльний кредитовець з Вегревил та консервати Микола Мандзюк (1902-1970), адвокат, православний, з округи Маркет, і Вал Яцула, підприємець зі Спрінгфілд, оба з Манітоби. Ця шостичленна репрезентація втрималася також у наступній каденції, коли в 1958 р. прийшло до поновних доміняльних виборів. На місце двох соціяльних кредитовців А. Головача і П. Стефури прибули тоді два прогресивні консервати і таким чином в Оттаві було аж шістьох українських послів консервативної партії. Вибраними були — Василь Скорейко (1922 —), підприємець, православний, роджений в Україні, з Едмонтону-Іст і перевибраний в 1962, 1963 і 1965 рр., та Стенлі Дж. Корчинський (1929 —), католик, фермер, який репрезентував Мекензі зі Саскачевану. Останній мав добру заправу з праці в Саскачевані і був перевибраний згодом у 1962, 1963 та 1965 рр. Варт згадати, що В. Скорейко в 1962 р. очолював делегацію канадських парламентаристів на конференцію НАТО в Парижі. Інтеграція знаходила свій дальший вияв. Мало цього: український консервативний тім скріпив вневдві ще один консерват д-р Йосиф Слоган (1931 —), який був перевибраний у доповнюючих виборах в 1958 р. з округи Спрінгфілд, Манітоба по смерті В. Яцули та перевибраний ще в 1962 і 1963 рр. У виборах 1962

р. були вибрані тільки п'ятеро українців-канадців, тобто В. Скорейко, С. Корчинський, М. Мандзюк, д-р Й. Слоган та Михайло Стар. Ця сама репрезентація вдержалася у виборах у 1963 р. та пізніше в 1965 р., але на цей раз уже без Й. Слогана.

З нашого зіставлення виходить, що консервати були зарепрезентовані українцями в Оттаві найпізніше, але раз вони дісталися туди, — їхня кількість скоро збільшилася. Отже по партійній приналежності послуovalo у федеральному парламенті сімох консерватів, трьох соціяльних кредиторів, один ліберал, один соціяліст і один від Об'єднаних Фармерів Алберти. Разом 13 послів українського роду репрезентували не тільки своїх земляків, але теж загал населення своїх виборчих округ по кінець 1967 р. Якщо зважити, що деякі з цих посланців були вибрані в околицях з різним національним населенням, то ступень політичної інтеграції канадської спільноти помітно прогресував. На 13 послів п'ятеро мали середню освіту й вісьмох університетську, п'ятеро були православного і вісьмох католицького віровизнання; з винятком двох всі вони сини піонерів, один із них навіть сином третьої генерації.

Сенаторські номінації.

Мабуть найвиразнішою ознакою суспільної інтеграції є так звані верхинні номінації, найбільш помітні при покликунанні нових членів сенату, більш у судейських номінаціях та важливих т. зв. королівських комісіях. В нашому розумінні ця вертикальна інтеграція є своєрідним завершенням горизонтальної інтеграції. Якщо немає пов'язаности цих двох інтеграцій, то це будова з твердими фундаментами, але нікудишним дахом.

Новітня доба віднотувала на відтинку вертикальної інтеграції більшого виміру перші прояви. До них слід зачислити передусім згадану вже номінацію сенаторів українського роду. Першим з них був Василь Вал (Волохатюк) з Етелберт (1911-1964), відомий педагог та громадський діяч з Вінніпегу, полковник, ліберал, католик. Сенаторську номінацію дістав він у 1955 р. з рук прем'єра Луї Сент-Лорана. Наступний прем'єр Джан Діфенбейкер заіменував у 1959 р. сенатором Івана Гнатишина, консервата, православного, відомого правника зі Саскатуну, що родився в Україні, але виховувався в Канаді і брав активну участь у громадському житті та політиці. Оба перші українські сенатори в Канаді відійшли передчасно, В. Вал у 1964 р. та І. Гнатишин у 1967 р. В 1963 р. прем'єр Дж. Діфенбейкер номінував на місце В. Вала Павла Юзика (1913-1986), професора Манітобського університету,

консервата, католика, автора низки праць з історії українців Канади, з великим досвідом громадської і наукової праці при університетах Саскачевану, Манітоби та Міннесоти, головування в Історичному Товаристві Манітоби та членства різних наукових установ.

Усі три сенатори мали високу освіту і були передовими діячами української спільноти; два з них родились в Канаді й один в Україні; один з них був православний, два — католики. Всі вони разом, поруч підбраних послів, були раз-у-раз делегатами до Об'єднаних Націй та НАТО, зокрема тоді, коли були дискутовані, чи вирішувалися східно-європейські справи; самозрозуміло, що саме цих справ були вони найкращими експертами.

В загальних підсумках стверджуємо, що в Сторіччя Канади мали українці в Оттаві п'ять послів. До того часу включно з 1967 р. засідало в Оттаві 13 послів і трьох сенаторів, які враз з членами легіслятури творили 85 представників до законодавчих палат провінцій та домінії. За провінціями в Сенаті були заступлені тільки Манітоба та Саскачеван. Алберта ще й досі не удостоїлася мати українського представника в цій законодавчій палаті. В палаті громад засідали: один посол від Саскачевану, двох послів з Онтаріо, чотирьох з Манітоби та шістьох з Алберти. Алберта стояла в посольській домініяльній репрезентації в порівнянні з Манітобою, Саскачеваном та Онтаріо на першому місці.

Цих 85 представників народу репрезентували такі політичні партії Канади: СіСіЕф та НДП — 24/19 і 5/, Ліберальну Партію 23, Соціальних Кредитовців 17, Прогресивних Консерватів 12, ЮФА (Об'єднаних Фармерів Алберти) 5, Незалежних 2 і 1 прогресивний лейборист. Всі вони разом творили широкий вахляр політичної української мозаїки.

В роках від 1967 до 1972, які не влучені до нашої подрібної аналізи, зазначимо серед українців дальше посилення росту політичного заінтересування канадським довіллям та провідними проблемами цієї країни. І так: 1969 р. Оксана Крипс здобуває мандат до легіслятури в Британській Колумбії. В тому самому році, коли відбувались вибори до Манітобської легіслятури, знову шістьох послів українського роду вписалися в парламентарний реєстр, з того Б. Ганущак, С. Петрик та С. Юзьків поновляють свої мандати, а Петро Буртняк, Григорій Шафранський та Василь Урусський роблять перший парламентарний дебют.

З цього шостичленного представництва трьох мало міністерські теки уряду Манітоби, а саме: Богдан Ганущак, Семен Юзьків та Петро Буртняк. Це вперше трьох українців в Манітобі в один час мали міністерські теки. В міжчасі Б. Ганущак викону-

вав також уряд спікера парламенту.

В блискучій перемозі НДП в Саскачевані українці взяли поважну участь, коли в реєстрі цієї провінції записано вісім послів українського роду з платформи НДП. Міро Квасниця репрезентував округу Катнайф, П. Мостовий — Генлей, Е. Тхожевський — Гамболдт, І. Ковальчук — Мелвил, М. Фещук — Принс Алберт, Д. Михайлюк — Редбері, М. Федуняк — Тортлефорд, Рой Романов — Саскатун-Риверсдейл. Останній дістав у новоствореному уряді позицію генерального правника провінції. Треба згадати також, що він теж був кандидатом на лідера партії НДП в провінції. Половина з тількищо названих послів дебютували до легіслятури вперше. Сюди належали: П. Мостовий, Е. Тхожевський, М. Фещук, і М. Федуняк.

Вибори до Албертійської легіслятури в 1971 р. внесли в парламентарний реєстр нові українські імена. З платформи Консервативної Партії вийшло вісім послів: Б. Гоголь — Едмонтон Белмонт, В. Дячук — Едмонтон-Бeverлі, Кен Папроцький — Едмонтон-Кінгсвей, Катерина Чічак — Едмонтон-Норвуд, Юліян Козяк — Едмонтон-Страткона, Юліян Топольницький — Редвотер — Ендрю, І. Батюк — Вегревил, Петро Тренчій — Вайткорт. Все це нові політичні та парламентарні дебютанти. Мабуть і тому тільки один з них ввійшов до уряду і то як міністер без теки (Ю. Топольницький).

До федеральних виборів в 1968 р. українські кандидати були також найбільш успішні в Алберті. Тут були вибрані: д-р Павло Євчук (Атабаска), консерват, Степан Папроцький (Едмонтон — Сентер), консерват, А. Сулятицький (Ракі Мавнтейн), ліберал, Василь Скорейко (Едмонтон-Схід), консерват. Зі Саскачевану був вибраний знову С. Корчинський (Мекензі), консерват, врешті з Манітоби Марко Смеречанський (Прованшей), ліберал. Також ліберал Володимир Дяків був вибраний з округи Гай Парку в Онтаріо. Разом засідало в Оттаві в роках 1968-1972 сім послів, з того чотирьох консерватів і трьох лібералів. Це також вище число репрезентації, яку українці мали колибуть в Оттаві.

Іншими словами, українці підвищили в роках 1968-1972 своє представництво не тільки в кожній західній провінції, але також в Оттаві. Це наглядний доказ дальшого розвоєвого процесу політичної інтеграції та природної емансипації українства в Канаді. Отже, з початком 1972 р. засідало в легіслятурах 25 українців (з того шістьох міністрів), в Оттаві сім послів (з того один парламентарний секретар — А. Сулятицький) та один представник в сенаті — Павло Юзик.

У федеральних виборах осінню 1972 р. до Оттави були пере-

вибрані д-р П. Євчук, Василь Скорейко, Степан Папроцький, Стенлей Дж. Корчинський. Крім цього вперше були вибрані Петро Маснюк, консерват з Портедж ла Прері, який в роках 1966-1969 був членом Манітобської легіслятури, Ілля Нездолий з рамена Нової Демократичної Партії в окрузі Медов Лейк, Саскачеван.

Врешті треба наголосити, що саме в обговорюваному періоді українці добилися також представника корони в Канаді. Це почесне представництво дістав у Саскачевані син українських піонерів, полковник Канадської армії з Другої світової війни д-р Степан Воробець. Номінацією українця на лейтенанта губернатора ми переходимо з горизонтальної до вертикальної інтеграції. До речі одна з другою тісно зазублюються та творять сильну основу динамічної української спільноти в Канаді.

Судейські номінації та інші

Вертикальна інтеграція позначувалась також у судейських номінаціях. Як відомо, першу судейську номінацію дістав був адвокат Я. В. Арсенич (1882-1953) в 1947 р., один з передових лідерів української спільноти в Канаді. Два роки пізніше Михайло Стечишин зі Саскатуну дістав номінацію на суддю у Вінярд (1949-1963), а ще пізніше Петро Грещук одержав номінацію на суддю в Алберті.

У 50-их роках були номіновані на суддів згадувані вже І. Р. Соломон (Манітоба), І. Ю. Робертс-Роборецький (Онтаріо), а далше Марія Баттен та Андрій Кіндрат зі Саскачевану. Після цих прийшли номінації інших, як М. Бартман, Р. Днепер (Дніпро), В. Тютій, Орест Биндас, Марія Вавриков, Богдан Гевак, Е. Байда та інші. Наймолодший з номінатів — це 27-літній правник В. М. Дарійчук зі Селкірку.

До виняткових і сезонних, але вельми важливих номінацій віднесемо такі, як призначення д-р Стефанії Потоцької та Івана Смеречанського членами Ради Директорів СіБіСі, адвоката Петра І. Лазаровича членом Ради Директорів Національного Фільму. В роках 1961-1964 о. д-р В. Кушнір був членом Ради Директорів Кенада Кавнсил, а проф. Я. Рудницький був покликаний в 1963 р. на члена Королівської Комісії в справах двомовности і двокультурности. Марко Смеречанський, Данило Загарія, Іван Гаврилук, Іван Паньків, Михайло Іванчук, Петро Саварин, В. Косташ та інші виконували номінаційні функції університетських говернорів. В новіших часах О. В. Процюк зі Саскатуну одержав номінацію на члена Апеляційного Податкового Уряду.

Усі ці номінації, — перші у відношенні до українців, — є поті-

шаючим симптомом, що вертикальна інтеграція охоплює різноманітні ділянки громадського життя Канади на вершинах. У доповненні до вертикальної інтеграції варт було б згадати теж про важливі номінації в департаментах домініяльного уряду. Сюди можна, хочби тільки для прикладу, відвести такі індивідуальності, як у Департаменті Риборовлі С. В. Озеро, асистент заступника міністра, директор дослідів у тому ж департаменті З. В. Самець та в Національній Дослідчій Раді П. Й. Середа. У свій час працював у Канадському Відділі Громадянства д-р Вол. Кисілевський, історик і професор у Департаменті Славістичних Студій Оттавського університету та водночас зв'язковий з етнічними групами в Канаді.

У опоріднених ділянках працювали ще С. Яворський і В. М. Гладій, в економічній д-р В. Даркович, В. А. Таский (Тяжкий) та інші.

Зустрічаємо українців і на важливіших дистриктових позиціях федерального уряду, — М. Лисака, Ф. Старчука, В. Гладія та інших. Якщо додати до цієї показової листи ще низку чільніших позицій у Роєл Кенедієн Мавнтід Поліс та Збройних Силах Канади (остання номінація генерала М. Романова), та сьогодні ледве чи є ще яка ділянка громадського життя, політики, економії, безпеки країни, що в ній не працювали б українці-канадці. За своєрідну квітку до цієї вертикальної інтеграції можемо віднести також номінацію “Королеви Канади” — “Miss Canada”, що припала в 1972 р. українці Донні Савицькій.

Горизонтальна інтеграція, яка запускала свої коріння вже в піонерській добі і значно поглибилася між двома війнами, тобто у другій добі, дістала своє повне вивершення у вертикальній інтеграції третьої, тобто найновішої доби. Канадська спільнота з кожним роком щораз більш зісцільнюється у канадську націю, набирає виразніших форм і твердою основою творчих процесів у ній є її політична інтеграція у своїх двох головних вимірах, — горизонтальності та вертикальності. І хоч ці інтегральні процеси мають ще свої перебої та затримки в повному рості, вони все таки прямують по властивому шляху. Від колоніяльної імпровізації до повноти державної доцільності веде довгий шлях, часто багатий й у важкі політичні струси та драми.

Українці Канади важко пережили це в піонерській добі, але у третій добі їх зусилля дають уже реальні наслідки. Нераді приймаки стають крок за кроком повними господарями багатокультурної Канади.

ПАН-АМЕРИКАНСЬКА УКРАЇНСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ

Організаційні успіхи українців Канади у громадському життю, як на відтинку внутрішньої організації, так і загально-політичної репрезентації та їхні здобутки в легіслятурах і домініяльному парламенті придали їм відповідного престижу в їх земляків поза Канадою. Ми вже згадували в іншому розділі про ролі українсько-канадської репрезентації в Європі після Другої світової війни. Комітет Українців Канади подбав був також у 1945 р. про висилку українсько-канадської делегації на основуючі збори Генеральної Асамблеї Об'єднаних Націй у Сан Франціско. Були й інші спроби зовнішньої репрезентації українців-канадців. Усі ці виступи змагали до того, щоб гідно зарепрезентувати себе перед світом та одночасно ознайомити зовнішній світ з політичною ситуацією в Україні та на сході Європи і вказати, що війна ще не закінчена, коли десятки народів знаходилися під терором большевицько-сталінської диктатури.

Провідники Комітету Українців Канади уважали, що їх голос буде ефективніший, коли буде створена міждержавна організація всіх українців Північної та Південної Америки. Відомо, що в ЗСА проживало понад мільйон українців, у Бразилії, Аргентині, Парагваю та менших країнах Полудневої Америки разом ще коло пів мільйона. В загальних підсумках це давало коло двох мільйонів українців, громадян різних американських держав. Саме з ініціативи українців-канадців вийшла постанова, щоб центральні українські репрезентації Канади, ЗСА, Бразилії, Аргентини, Парагваю та Урагваю відбули спільні наради над актуальними справами українців тих країн та культурної і політичної репрезентації в загально-українських справах у світі. Нарada згаданих репрезентацій відбулася в Нью Йорку в листопаді 1947 р. і 21-го того ж місяця була проголошена від імені їх відозва та резолюції "до українців, громадян Північної і Південної Америки та до вирваних лютим ворогом з Рідної Землі, розкиданих лихою долею по всьому світі, українців". Відозва і резолюції повідомляли, що створено постійну організацію з назвою Пан-Американська Українська Конференція (ПАУК), яка поставила собі такі найважливіші завдання:

1. Дати якнайбільший вклад у політичний, культурний і господарський розвиток своїх країн;

2. Своєю творчою працею та гідною поведінкою виявити вартість українців і активним ширенням правди про Україну та про українські змагання здобути для них симпатії і піддержку своїх американських співгромадян, своїх американських країн та їх урядів.

3. Стояти на сторожі добробуту українського імени, плекати українську культуру, українські звичаї та українські традиції, вважаючи їх складовою частиною культури своїх американських країн.

4. Ціле своє громадське життя організувати під кутом інтересів та розвитку своїх американських країн, допомоги українським змаганням та добра Українського Народу”¹⁾).

Першу Президію Пан-Американської Української Конференції творили: о. д-р Василь Кушнір, президент Комітету Українців Канади, який очолив ПАУК, та, далі представники ЗСА — Олена Лотоцька й Ева Піддубчишин, з Бразилії Ілля Горачук, з Аргентини Іван Григоращук та з Канади Василь Гультай. Брала участь у першій ПАУК такі визначні діячі українського життя в ЗСА, як д-р Лонгін Цегельський, проф. Микола Чубатий, Дмитро Галичін, проф. Олександр Грановський, проф. Лев Добрянський, д-р Лука Мишуга, Степан Шумейко, Євген Богач, Богдан Катамай, о. Микола Іванів, Андрій Білопольський та з Канади о. д-р Семен Савчук, інж. Володимир Коссар, д-р Теодор Дацків. Крім Комітету Українців Канади були репрезентовані в першій ПАУК такі центральні організації: Український Конгресовий Комітет Америки, ЗСА, Товариство Прихильників Української Культури в Бразилії та Репрезентаційний Комітет Українців Аргентини, Парагваю й Уругваю, — отже всі національні репрезентації; поза їх організаційними рямцями стояла лише невелика скількість крайно-лівих елементів, на адресу яких ПАУК виніс таку постанову:

“Пан-Американська Українська Конференція з жалем стверджує, що частина, хоча і нечисленна, українців у країнах обох американських континентів впала жертвою облудної комуністичної пропаганди та на шкоду і ганьбу своїх прибраних американських Батьківщин та своєї рідної української землі і народу свідоми, чи несвідомо, служить інтересам найбільшого ворога людства, большевицького московського імперіялізму”.

З обширних постанов ПАУК так і видно, що її творці декларували повну лояльність культурі своїх батьків та державницьку лояльність своїм прибраним батьківщинам в Америці, а в полі-

1) З “Резолюцій Першої Пан-Американської Української Конференції”, Український Голос”, Вінніпег, ч. 50 з 10. грудня 1950.

2) Цитовані резолюції, “Український Голос”, стор. 4.

тичних та ідеологічних справах взяли гострий курс проти большевицько-московського імперіялізму. Визнаючи ті принципи, ПАУК декларував себе не тільки культурною, але теж і політичною репрезентацією українців Американського Континенту.

З таким титулом відбувала ця установа свої сесії та діяла між сесіями. Остання з них, восьма з черги, відбулася в листопаді 1967 р., в Нью Йорку, саме напередодні Світового Конгресу Вільних Українців, — і цією сесією завершила ПАУК своє двадцятьріччя. У праці цієї установи українці Канади виконували важливу роллю. Це видно хоч би і в тому, що повних 20 років Пан-Американську Українську Конференцію очолював президент Комітету Українців Канади о. д-р В. Кушнір. У Канаді постійно перебував теж секретар ПАУК і цю функцію довгі роки мав Іван Г. Сирник, редактор “Українського Голосу” та чоловічий діяч СУС. На терені Канади перебували ще й інші члени ПАУК, — В. Коссар, о. В. Савчук, М. Плавюк, І. Іванчук та інші.

УКРАЇНЦІ КАНАДИ ІНІЦІУЮТЬ СВІТОВИЙ КОНГРЕС ВІЛЬНИХ УКРАЇНЦІВ

Ініціатива українців Канади пішла ще далі, — на VI-му Конгресі Українців Канади в 1959 р. у Вінніпегу наложено на Президію КУК — два важливі обов’язки, а саме “довести до єдиного українського політичного представництва у вільному світі, що його мали б творити українські екзильні організації та скликати український світовий конгрес і створити на ньому Світовий Союз Українців”³⁾.

На жаль, переговори президії КУК з такими політичними екзильними організаціями, як Виконний Орган Української Національної Ради (УНР), Закордонне Представництво Української Головної Визвольної Ради (УГВР), Закордонні Частини Організації Українських Націоналістів (ЗЧОУН), Організація Українських Націоналістів Закордоном (ОУНЗ), Союз Гетьманців Державників, не довели до “Конференції Українського Круглого Стола” і не звершилися оформленням одного центрального все-українського політичного представництва у вільному світі. Тоді президія Комітету Українців Канади звернула всі свої зусилля на підготовку Світового Конгресу Вільних Українців (СКВУ).

Резолюція Конгресу Українців Канади в цій справі була дуже проста, вона наголошувала “об’єднання всіх українських національних організацій у всіх країнах для досягнення координації

³⁾ Збірник матеріалів і документів у 25-ліття діяльності КУК 1940-1965, Вінніпег, 1965, стор. 93.

праці і збереження духово-культурної та національної єдності". Зрештою, ця резолюція близько збігалася з принципами Пан-Американської Української Конференції (ПАУК) і мабуть теж з цього приводу VI-ий Конгрес Українців Канади зобов'язував Президію КУК передати цю справу на Конференцію ПАУК, та щоб остання покликала до життя підготовчий комітет з метою організувати та скликати Світовий Конгрес Вільних Українців. Пан-Американська Українська Конференція прийняла цей визов і відбула у справах СКВУ дві сесії, — VI-у в жовтні 1960 р. та VII-у у вересні 1964 р. На сесіях ПАУК узгіднено основні принципи скликання Конгресу, його організаційні рамці та техніку дії такого конгресу. Для практичної праці ПАУК вона покликала до життя дві комісії,—програмову й організаційну,—з яких перша працювала на терені Канади, під проводом о. д-ра Василя Кушніра, президента Комітету Українців Канади, і друга — на терені ЗСА, під керівництвом президента Українського Конгресового Комітету в ЗСА, спершу Дмитра Галичина, та, після його смерті, Йосифа Лисогора.

У початках уся праця підготовки СКВУ припала була Комітетові Українців Канади, та його Програмовій Комісії, яка розробила основні принципи і політичну платформу такого конгресу, а теж структуру постійного організаційного бюро. А що у Світовому Конгресі Українців не могли взяти участі українці з теренів комуністично-соціалістичних країн, ціла акція прийняла назву "Світового Конгресу Вільних Українців", яка тим самим наголошувала брак політичної свободи на територіях згаданих держав, та, зокрема, брак її в Українській Радянській Соціалістичній Республіці й цілому ССРСР, де поза кордонами сучасної України живе коло десять мільйонів українського населення.

Праця над підготовкою Конгресу не проходила легко і вимагала повних вісім років часу (1959-1967). На перешкоді стояли не тільки державні легальні статуси країн, у яких живуть українці, але теж різні політичні та організаційні міркування поодиноких їх крайових репрезентацій. Узгіднення цих і тих вимагали довшої виміни думок, зокрема з Організаційною Комісією в Нью Йорку, щоб остаточно VIII-а сесія ПАУК, у листопаді 1967 р., акцептувала їх, і враз з іншими крайовими організаціями Європи та Австралії був скликаний Перший Світовий Конгрес Українців у вільному світі, — вияв психологічної єдності української людини, яка могла свobodно маніфестувати свою волю, культурне і політичне вірую та протиставити їх режимові, який ці принципи заперечує. Немає сумніву, що з голосом вільних українців ідентифікували себе мільйони тих, що не мали змоги свobodно свою

волю заманіфестувати. І в цьому була передусім велика моральна сила конгресу, в який українці Канади вложили велетенський вклад моральних і матеріальних зусиль. Шлях від гомстеду до світових обріїв був довгий, але успішний.

Перший Світовий Конгрес Вільних Українців (СКВУ)

Перший Світовий Конгрес Вільних Українців відбувся в Нью Йорку в днях 12-19 листопада 1967 р. Генеральна Асамблея представників світового українства відбулася в днях 16-19, а перед 16-им листопадом відбулися поодинокі світові з'їзди української науки, діячів культури, кооператорів, педагогів, жіноцтва, журналістів, студентства, молоді та інших.

Перший Конгрес Вільних Українців створив постійну установу СКВУ — Секретаріат з президією та ексекутивним органом на чолі. Схвалений конгресом статут передбачає, що світові конгреси українців відбуватимуться щорічно. Президія секретаріату та її ексекутивний орган змінюються ротаційно щорічно в такій черзі: Канада, США, Європа.

З титулу великого вкладу праці українців Канади в підготовку Світового Конгресу українства представникам Канади припало почесне завдання першим очолювати Секретаріат Світового Конгресу Вільних Українців. Понад тисячу делегатів із 17-ти країн світу довірили це керівництво президентові Комітету Українців Канади о. д-р Василю Кушніреві. До першого ексекутивного президіального органу СКВУ входили ще такі канадці, як ред. Іван Сирник, перший заступник президента КУК, Микола Плавюк (генеральний секретар) та Іван Іванчук (скарбник), оба далішні заступники президента КУК, врешті до контрольних органів СКВУ д-р Михайло Марунчак, член президії КУК. В конгресі взяло участь понад дві сотні делегатів та гостей з Канади.

Праця Секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців мала проходити в двох напрямках: у напрямі збереження українськості у вільному світі і в напрямі допомоги українському народові в його боротьбі за відновлення суверенної і соборної держави ⁴⁾. Ці головні напрямні та специфічні, які впливали з основних засад, належали завжди до основних принципів організованого українства в Канаді, якого репрезентатом був Комітет Українців Канади.

Свободолюбна Канада та її громадяни понесли ідеї вільних людей поміж українців-громадян всіх континентів. Якщо взяти до уваги, що офіційними представниками на конгресі були диплома-

⁴⁾ "Український Голос," Вінніпег, ч. 48, 29. 12. 1967.

тичні представники канадського уряду та канадські парламентаристи, то “імедж” Канади в учасників Першого Світового Конгресу Вільних Українців був на високо-ідейному рівні. Канада уявлялась їм не тільки свободною країною, де кожний нарід може плекати свої питоменні культури, але виростала до дійсного чемпіона свободи, який має відвагу піднести голос на політичній та дипломатичній пустелі і домагатися реалізування принципів чартеру Об’єднаних Націй⁵⁾. Другий конгрес СКВУ відбувся в Канаді 1973 р. в Торонті.

АСИМІЛЯЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

Хоча процеси національно-культурного збереження українців Канади проходять на різних відтинках народного життя, то все таки крім інтеграційних процесів, де національна суть та культурні риси зберігаються, проходять також асиміляційні процеси, серед яких основні черти народу затираються.

Коли під інтеграцією розуміємо соціальний процес, чи вислід соціального процесу, в якому різні частини якогось народу створюють об’єднуючу цілість зі своїм довіллям, то поняттям асиміляції окреслюємо процеси, в яких особи, чи групи людей, набувають соціально-психологічні характеристики інших осіб і груп і в дальшому історичному процесі повністю затрачують свою питому природну вартість, або, іншими словами, вони свідомо чи підвідомо нівелюють свої природні цінності і достосовують себе до інших соціальних і психологічних зразків. У політичному аспекті такі процеси мають назву “промивання мозку”, в культурній та психологічній площині називають їх асиміляцією. Були часи в історії українського поселення в Канаді, коли поняття асиміляції культивувалося в її урядових колах, а навіть насаджувано його шляхом різного тиску, раз — “релігійного спасіння”, то знову політичних привілеїв, а ряд соціологів навіть з вдоволенням говорили про “прогресивні асиміляційні процеси та осяти”. Та це була доба “американського мелтінг-пату”, від якої віяло часами теж на кордони Канади, дарма, що політика “мелтінг-пату” не знаходила тут пригожого ґрунту. Правда, дехто пробував надати асиміляції більш шляхотне і патріотичне поняття канадіянізації, але нові канадці, і зокрема українці, вкладали в канадіянізацію інший зміст, а асиміляцію так і звали дегенерацією. Це звихнення душі наслідком історичних асиміляційних процесів виявилось зокрема серед американської молоді, яка, — виховувана в запереченні культурних вартостей своїх батьків і під кличем “мелтінг-пату” тратила віру в себе і була податна на заван-

⁵⁾ “Нью Йорк Таймс”, Нью Йорк, 1967, оцінка промови Дж. Діфенбейкера.

совану проступність, згодом і злочинність. Нігілістична людина стала справжнім лихом американської спільноти в добу стоплювання культур і модерна наука швидко це викрила. Психологія і соціологія, які ступнево виявляли трагічні наслідки цих асиміляційних процесів, стали з ними послідовно боротися. Поняття асиміляції, яке уважалося в піонерській добі квінтесенцією т. зв. поступових процесів офіційних кол, ступнево прибирало, у другій, міжвоєнній добі, характер реакційності. На місце асиміляції все більш і більш приходила етнічна ідентифікація в усій ширині, включно з її національними характеристиками, як мова, звичаї, мистецтво, література, історія. Це ті поняття, яким українсько-канадська спільнота надавала стільки ваги в ході своєї історії. Клясичним визнанням цього процесу була святочна заява Лорда Твідзмюра, генерал-губернатора Канади, який у 1936 р., відповідаючи на привітання у Фрейзервуд, Манітоба, сказав на адресу українців-канадців довшу промову, яку закінчив пропам'ятним висловом: "Будете кращими канадцами, якщо останетеся українцями" ¹⁾). Цей вимовний зворот став згодом своєрідним кличем багатьох українців-канадців, а то навіть інших народностей Канади.

Заки прийшло до визнання поняття етнічної ідентифікації в офіційних колах Канади, асиміляційний тиск завдав їй поважних шкід. Це виявилось на мовному відтинку. Нам відомо, які великі зусилля вклали піонери в те, щоб культивувати рідну мову у своїх домах, школах і церкві. 1916 рік дістав назву "чорного року двомовного шкільництва" степових провінцій, бо саме тоді заборонено навчання української мови та інших мов у публічних школах. Наслідки цієї заборони вневдовзі виявилися. В 1941 р. тільки 5.1% канадців українського роду не говорили матірною мовою; в 1951 р. цей відсоток піднявся до 10.6% і в 1961 р. до 35.6%, тобто коло 169,000 канадських громадян українського роду втратили змогу навчитися другої мови, на цей раз матірної мови.

Можна ставити питання, чи такий об'яв тотожний з поняттям повної асиміляції, тобто запереченням свого національного (етнічного) походження. Відповідь проста: Вже те, що 35.6% канадців визнали себе за українців, хоч українською мовою не говорять вдома, каже ясно, що мовна асиміляція не тотожна з національною асиміляцією, тобто нівеляцією самої народности. Авторів цієї праці доводилось проводити досліди серед молоді шкільного віку, яка мовою батьків не говорила, проте 98% середньо-шкільної молоді ідентифікували себе з національністю своїх батьків.

---

1) Український Голос, ч. 38, 1936.

Та все таки мовна асиміляція це поважна проблема, вона відбирає заторкненим нею основний ключ до скарбів рідної культури. Як ці мовні асиміляційні процеси виявляються серед українців Канади в різних провінціях, про те говорить зіставлення перепису населення з 1961 р. так:

Українська матірня мова за провінціями, 1961 р.

	Всіх українців	Матірня мова			
		українська	англійська	французька	інша
Манітоба	105,372	73,349	30,894	136	913
Саскачеван	78,851	57,018	21,152	26	655
Алберта	105,000	71,804	33,111	77	931
Прерійні провінції					
в цілому	290,146	202,171	85,157	239	2,759
Онтаріо	127,911	74,105	50,575	403	2,828
Британська Колумбія					
Квебек	35,640	15,611	19,321	34	674
Квебек	16,588	11,665	3,527	939	457
Морські провінції	2,349	883	1,429	6	31
Північні території					
	703	317	373	4	9
Канада					
в цілому	473,337	304,752	160,382	1,625	6,578

Відсотково

Манітоба	100.0	69.6	29.3	0.1	1.0
Саскачеван	100.0	72.3	29.8	x	0.9
Алберта	100.0	67.8	31.3	x	0.9
Прерійні провінції разом					
	100.0	69.7	29.4	x	0.9
Онтаріо	100.0	57.9	39.	0.3	2.2
Британська Колумбія	100.0	43.8	54.2	0.1	1.9
Квебек	100.0	70.3	21.3	5.7	2.7
Морські провінції	100.0	37.6	60.3	0.3	1.3
Північні Території	100.0	45.1	53.0	0.6	1.3
Канада					
	100.0	64.4	33.9	0.3	1.4

З цих підрахунків виходить, що українці-канадці втрачають свою матірню мову найбільш у морських провінціях (60.8%), потім у Британській Колумбії (54.2%) і врешті в Онтаріо (39.6%).

У прерійних провінціях не говорить мовою батьків 30.3% українського населення. Найбільш задержав українську мову Саскачеван, бо 72.3%, та Квебек (70.3%), чергою йде Манітоба (69.6%), а вкінці Алберта з 67.8%.

Цікаві два моменти в цій статистиці. Очевидно, що українська мова у прерійних провінціях зберігається передусім завдяки блоковому поселенню, а якщо йдеться про Квебек, то на збереження розговірної української мови в родинах впливають правдоподібно емансипаційні процеси французького масиву тієї провінції. Але ще більш цікавий факт, що тільки 5.7% українців Квебеку уважають французьку мову за матірну, хоч англійською мовою користується у тій провінції 21.3% українців.

Порівнюючи українців з іншими національностями Канади, виходить, що французи мають найвищий відсоток рідної мови (90%). За французами йдуть китайці (83.1%), італійці (73.5%), індіани й ескімоси (71.4%), фінляндці (67.8%). Нижчий від українського відсоток мають мадяри (61.1%), японці (60.3%), словаки (59.1%), поляки (45.5%), німці (40.0%), голляндці (37.5%), жиди (33.5%), руські (30.2%), скандинавці (28.8%), чехи (26.3%).

Якщо взяти під увагу, що італійці та фінляндці, це здебільша новоприбулий елемент після Другої світової війни, то українці, не зважаючи на поважні мовні втрати, порівняльно зберігають ще мову батьків у доволі високому відсотку і чимало інших національностей стоять далеко поза ними.

Помітний також в українців-канадців відтинок релігійної асиміляції. Традиційні Українські Церкви, що їх дехто називає матірними, а саме Українська Католицька Церква та Українська Греко-Православна Церква, об'єднують у собі тільки 58.5% всієї української спільноти. Більш, як 164,000, або понад 34% українців-канадців мали б, згідно зі статистикою з 1961 р., належати до Римо-Католицької Церкви, Юнайтед Чирч, Англіканської та Пресвітеріянської Церкви, а понад 7% до ще менших, як от Лютеранська, Баптистська, П'ятидесятники, Менонітська та інші.

Показовим зразком цієї української релігійної мовної може бути Оттава, де на 2,985 українців з 1961 р. подали свою релігійну приналежність: як римокатолики — 935, українці-католики — 658, греко-православні 558, Юнайтед Чирч — 359, англікани — 264, юдаїсти 50, пресвітеріяни 49, баптисти — 31, лютерани — 14, п'ятидесятники — 11, інші — 56 ²⁾. З останніх єдино Баптистська Церква (Українське Євангельське Баптистське Об'єднання) має власну керму своєї Церкви, всі інші залежні від центральних

²⁾ Всі цифри подаємо за цenzусом з 1961 р.

органів цих церков. Коли мати на увазі, що до Канади приїздили православні, католики і невеличка кількість баптистів, званих тут штундистами, то теперішній стан релігійної приналежності українців у Канаді значно відрізняється від такого ж стану перших піонерських часів. Про причини цих змін та їх історичні процеси ми говорили при релігійній тематиці всіх трьох діб, тут тільки черговий раз підчеркуємо послідовний процес релігійної асиміляції.

Окрему категорію в асиміляційних процесах творять мішані подружжя. Статистика з 1961 р. вказує, що понад 38% — це мішані українські подружжя ³⁾. З того коло 15% українців мали дружинами англо-саксонок, понад 3% французанок і понад 20% з інших національностей, найбільш слов'янок. Якщо йдеться про однородність подруж у Канаді, то у ній передують індіанці й ескімоси (91.8%). За ними йдуть жиди (91.1%), французи (88.3%), британці (81.2%), азіати (79.9%), італійці (76.6%). Значно більший відсоток мішаних подруж, як українці, мають голляндці (45.1%), німці (48.0%), поляки (51.0%), скандинавці (68.8%) і т.д.

Коли поставити поруч себе статистичні дані про вживання вдома мови (64.4%), церковної приналежності (традиційні Церкви, 58.5%) та однородності подруж (61.8%), то ці зближені цифри виразною мовою говорять, що в однородних подружжях та традиційних Церквах (сюди треба вчислити теж свідомі Євангельські Церкви) плекають рідну мову батьків, і навпаки, — заникає мова батьків у мішаних подружжях, які “для подружнього компромісу” вибирають одну із державних мов, найчастіше англійську. Коефіцієнт однородності подруж збігається з уживанням матірньої мови в таких національностях, як французи (88.3 та 90%), поляки (49.0% та 45.5%), скандинавці (31.2% та 27.8%). Цікаво, що у великій диспропорції стоїть цей коефіцієнт у жидів, де однородність подруж, як це ми вже вказували, існує на 91.1%, а вживання рідної мови вдома лише на 33.5% ⁴⁾.

Статистичні дані про асиміляційні процеси, які ми привели, вказують, що ці процеси відбуваються в більшій, чи меншій натурі в усіх національностях (етнічних груп) Канади, та що українська група в ній належить до тих національностей, які в меншості схильні до асиміляції.

У цьому відношенні поступається вона тільки таким великим національностям Канади, як французи і британці, та первісним

³⁾ Статистика брала до уваги національність батька родини.

⁴⁾ Цей очевидний відсоток мовної нівеляції серед жидів штовхнув їх до великанських зусиль, які вони положили в останніх двох десятиліттях року в справі рідного шкільництва. Під цю пору є очевидний процес регенерації.

поселенцям — індіанцям і ескімосам. Італійська національність не може бути в цій ділянці показовою, бо це свіжий іміграційний елемент (роджених у Канаді на час останнього цenzуcу 41.1%, коли українців на той час 76.1%). Проте, не зважаючи на відпорність, асиміляційні процеси в українців-канадців поглиблюються на відтинку мови, церковного та родинного життя. Ми вже виказували, що, хоч ці нівелювання не перекреслили свідомости свого національного (етнічного) походження, то в дальшій історії спад цього процесу можливий, якщо свідома і підсвідома національна приналежність не буде піддержувана словом і ділом. Тому й зрозумілі та оправдані ті великі заходи української спільноти в справах українського шкільництва в публічних школах, заклики церковних ієрархів та духовенства до свідомої, релігійної, мовної та культурної ідентифікації, з такими мобілізуючими кличами, як — “Бути собою в Канаді”, “Жива українська мова у всіх богослуженнях”, “Рідна мова в кожній парафії”, “В кожній українській хаті українська преса”, “Для Української Церкви Український Патріярхат”, та нарешті бажання спільноти партиципувати в сучасних масових засобах інформації, — в радіо, телевізії і фільмі, — в яких можна зарепрезентуватися з багатством культури свого народу тощо. Жодна доба українців Канади не мала таких екстремів, — з одного боку поважні осяги в культурному і політичному житті, — з другого затрата мови та своерідна деномінаційна індеферентність.

Українцям цікаві зразки інших національностей (етнічних груп) Канади, що втратили в мовному та релігійному відношенні значно більший відсоток, як українці, та яких мішані подружжя перейшли вже 50%, але які, не зважаючи на цю культурну затрату в національній ідентичності, все таки почувуються приналежними до своєї первісної національної групи, — напр. ісландсько-канадська спільнота, що майже повністю затратила матірну мову в Канаді, але зберігає в собі сильні етнічні почування і це наглядно маніфестує їх англomовна преса ⁵⁾. У висліді цього та подібних (жиди!) аргументів мусимо зробити ствердження, що потенція спільноти сильна до того часу, доки в ній є свідомість своєї національної приналежності та поки є хребет цієї спільноти.

Живемо в добі, коли етнічні, чи національні почування та приналежності добилися вершка пошани на всіх континентах. Зокрема, їм віддається належне у країнах американських демократій. Навіть безоглядні теоретики американського “мелтінг-пату” відступаються крок за кроком, як про це і кажуть найновіші праці

⁵⁾ “The Icelandic Canadian” видаваний в англійській мові впродовж 25 років, але завжди з високим ісландським патріотичним наставленням.

Йошуа Фішмана (*Language Loyalty in the United States*) та інших. За даними згаданої праці Фішмана понад 20 мільйонів американців, крім урядової мови, вивчають мову батьків. Соціологічні дослідні праці в ЗСА виявляють, що третє покоління осілих імігрантів повертається обличчям до свого національного минулого. М. Л. Ганзен доказує на сотнях примірів, що те, що “син хоче забути, те внук бажає задержати”, а в іншому місці заявляє ще: “Anyone who has the courage to codify the laws of history must include what can be designated as the principle of the third generation interest” ⁹⁾. Тип етнічної ідентифікації у третьому поколінні більш функційний, як символічний (як це є в другій генерації), до того ж спосіб орієнтації та ідентифікації має в собі елементи не тільки голої символіки, але також належної цини. Що в синів було ідеологією, накиненою батьками, то у внуків стає пізнавальною і ціненою ними історією. І треба сподіватися, що не інші закони кермуватимуть українським третім поколінням у Канаді.

У висліді цих розважувань треба зробити остаточні заключення. Вони зводяться до трьох передумов, а саме:

Якщо брати під увагу свідомі намагання дієвої української спільноти протиставитися асиміляційним процесам у мовній і культурній площині та щире переконання державних чинників, що позбавлювання національної спільноти можливостей розвивати свої мовні і культурні цінності відбувається тільки зі шкодою для Канади, бо тоді вона обідняється на різні культурні цінності і з її членів творяться тільки гуртки культурних нігілістів, та, якщо нарешті природні гони кожної спільноти відновлюються в певних генераціях, як це й виявляє модерна соціологія,—можна ставити здогад, що асиміляційні процеси серед української спільноти в Канаді ледве чи підуть у своїх напрямних далі. Навпаки всі аргументи вказують, що в мовному і культурному відношенні може прийти поважний зворот до минулого. До речі, поява численних публікацій з нагоди 75-річчя українських поселенців у Канаді та з нагоди 100-річчя Канадської Федерації є поважним показником, що це минуле цікаве і дороге не тільки для їх авторів, але й для цілої спільноти, зокрема для молодого покоління. Ілюстрацією до цього може бути теж імпазантний здвиг молоді, в Монреалі та Оттаві, з нагоди 100-річчя Канади, включно з вмурованням пропам’ятної української таблиці в Національній Бібліотеці. Замітна й участь молоді в різних ділових та святкових з’їздах. Про цю участь писав один тижневик так: “Найбільш потішаючим явищем була численна участь молоді. На 486 усіх

⁹⁾ Marcus L. Hansen. *The Immigration in American History*, 1952, p. 496.

zareєстрованих учасників молоді було 198, тобто 40 відсотків. Хто бачив спільні виступи молоді на концерті, яким закінчився з'їзд, той мусить безперечно вийти зі з'їзду збудованим і зі скріпленою вірою, що є ще надія зберегти українство в Канаді на довгі роки" ⁷). Це не відірвані обсервації. Їх відготовує преса все більше і все частіше. Ця заінтересованість прибирає означений напрямок.

Наші обсервації підтверджує ще той факт, що в провідних поступових політичних колах канадської спільноти назриває переоцінка поняття канадської ідентифікації. Коли до останніх років нашої історії поняття канадськості ідентифікувалося з англосаською культурою та історією Великої Британії, сьогодні спрямування цієї проблеми пішло навіть вже далеко поза новішу концепцію, що мовляв замість англосаської культурної основи Канади повинна стати інша основа у виді англійсько-французької двокультурности та двомовности. Течія політичного канадського мислення на заході Канади пішла також понад голови Королівської Комісії в справі двомовности та двокультурности, яка в своєму четвертому томі рекомендацій говорить злегка про **"культурний вклад (в розбудову Канади — М.Г.М.) інших етнічних груп"**. (підчеркнення наші). Ця комісія в справах двомовности і двокультурности не поставила ясно, що Канада є багатокультурною та багатомовною країною. Про цю багатокультурність та багатомовність Канади заговорили значно відважніше так звані Конференційні Мозаїки та Конференції Спадщини в таких провінціях Канади, як Манітоба, Алберта, Онтаріо, Квебек.

Перший прорив у канадському консервативному мисленні, що Канада є в основі англосаською і "в найкрайнішому випадкові" англо-французькою, зробили представники Конференції Манітобської Мозаїки в 1970 р., наголошуючи сильно у своїх конференційних підсумках, що Канада є многокультурною та многомовною країною й що державні чинники на всіх щаблях правління зобов'язані цю багатокультурність та багатомовність піддержувати, як типову рису канадської ідентифікації.

Слідом за Манітобою пішла Алберта в 1971 р. під проводом тогочасного прем'єра А. Строма. Спрямування сошел-кредитового уряду в цілі матеріальної піддержки складовим культурам провінції, піддержали албертійські консервати під керівництвом прем'єра Логіда, який переняв владу в цій провінції в другій половині 1971 р. В 1972 р. відбулася в Алберті друга конференція представників різних національностей Алберти (Alberta Cultural Heri-

⁷) "Український Голос", ч. 30-32, 1967. — "Після з'їзду" — думки з нагоди Ювілейного З'їзду СУС.

tage Conference), в якій урядові та громадські чинники виявили одностійдність в питаннях канадської мозаїки. В тому ж самому році Онтарійська Конференція Спадщини (Ontario Heritage Conference) схвалила програмові елементи, які повністю покривалися з резолюціями відбутої такої ж конференції в Алберті.

Мало що в не той сам час українці Квебеку, відбуваючи конференцію в Монреалі, заманіфестували в своїх резолюціях прихильність до культурних емасипаційних процесів французів в Квебеку та заявили піддержку всім спільнотам в Канаді в їхньому змаганні за власну самобутність.

Всі ці конференційні заходи Манітоби, Алберти, Онтаріо, Квебеку та інших були формально піддержувані переслуханнями Сенатської Комісії в справі змін і доповнень канадської конституції, якої завданням було предложити Канадському сенатові всі ті напрямні, які стосуються багатокультурности та багатомовности в Канаді та забезпечити цим спільнотам повний конституційний розвій. З вдовіллям треба замітити, що в цій комісії працював теж сенатор Павло Юзик, чемпіон так званої “третьої сили” в Канаді.

Звичайно, проблема канадської багатомовности та багатокультурности ще далеко не скристалізована вповні в канадській спільноті, але це, що досі зроблено поступовими силами Канади — це вже великий завдаток на нову Канаду, в якій велике поле мовного і культурного розвою цілості української спільноти. Це довгий шлях змагань між роком 1916 і нашими днями. Інші обрії були в тому часі, інші в 70-их роках нашої ери. Якщо говорити конкретнішою мовою, то це те, за що українська репрезентація Канади в своїй еманации Комітету Українців Канади враз зі своїми складовими організаціями змагалися довгі роки. Не даром прем'єр Канади П. Е. Трудо вибрав форум X Конгресу Українців Канади в 1971 р., щоб на ньому проголосити декларацію канадського уряду відносно матеріяльної урядової допомоги в розвою етнічних культур Канади. Покищо можна конклюдувати, що це поважний завдаток на нову та потужну Канаду.

Дальшим поважним кроком в цій справі треба вважати створення федерального міністерства багатокультурности та покликання до життя при цьому міністерстві Консультативної Ради для справ багатокультурности. Рада ця нараховує 101 членів різних етнічних груп Канади а серед них сімох українців: М. Р. Лупул, В. Тарнопольський, М. Плавюк, Л. Квасниця, С. Потоцька, П. Кондра та Е. Остапчук. Сподіватись треба, що від змісту праці цього міністерства та ради залежатиме певний дальший розвій етнічних культур Канади та майбутні процеси канадської ідентифікації.

ІДЕЙНІ ЗАЛОЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ В КАНАДІ

Історія українського поселення в Канаді, це не тільки сухі підсумки історичних подій та математичний білянс минулого. В ній виявлені теж вартості душі людей, творців цієї історії та тих цілих поколінь, що ці події творили та надавали цим подіям ідейний зміст.

Розглядаючи події українсько-канадської історії впродовж її історії приходиться ствердити, що українці Канади прирекли собі вже в началі заховувати строго три основні льяольності. Першою з цих льяольностей була вірність культурі своїх батьків. З цією вірою вони виїжджали з рідних сіл та міст. З цією вірою вони ставили перші колиби та хрест свободи в просторах преріях Канади. З цією вірою вони розбудовували своє релігійне та громадсько-культурне життя. В льяольності до своєї культури вони творили свою пресу та виявляли свою душу в українсько-канадській поезії та прозі. В цій льяольності стали працювати педагоги, науковці та мистці. Червона нитка цієї льяольності простягається в кожній ділянці культурного багатства народу.

Прирікаючи льяольність своїй культурі, українські піонери як тільки вїжджали в портові брами Канади, зобов'язувались до другої льяольності, а саме льяольності державі, країні, яку вони приймали за свою. Ця льяольність була під пробою расового і політичного вогню вже таки після прибуття на місце своїх поселень, а вершком цієї проби була Перша світова війна, позбавлення їх громадянських прав тощо. Це були важкі проби і вони, хоча були дуже суворі, в жодному відношенні не захитали їхньої льяольності до своєї держави. Зовнішнім виявом цієї льяольності були тисячі українських добровольців і фронтовиків в Першій і Другій світовій війні.

В щоденному житті була це льяольна участь в громадсько-політичній праці від муніципалів починаючи, кінчаючи на репрезентації у федеральних законодавчих палатах. З участю йшла теж відповідальність за працю й екзистенцію. Впарі з цією льяольністю йшла льяольність в щоденному змагові при будові залізниць, шляхів, міських і сільських будов, скрізь там, де треба було великої сили та витривалости.

Третя льяольність, яку строго практикували українські піонери і її передали своїм потомкам — це льяольна пошана до культури

інших національностей, які замешкували, чи опісля стали замешкувати Канаду. В обличчі цієї льояльності замовкали всі давні європейські спори та ворогування між українськими поселенцями й іншими національностями, а які мали за собою десятки чи й сотні років історичних непорозумінь. Декляруючи цю пошану супроти інших національностей, вони мали право вимагати такого самого відношення супроти них. Давні вороги ставали добрими сусідами та доброзичливими співгромадянами.

Ці три льояльності стали угольним каменем цілої української історії в Канаді. З перспективи історії можна також доказувати, що ця трираменна льояльність стала основою мислення багатьох обдарених візією канадців, які своїми думками запліднювали мислення тисячів своїх співгромадян. Горожанська льояльність цих трьох вимірів була наче великою брамою, крізь яку можна було пройти до канадської культурної мозаїки, яка стала на сьогодні головною рисою канадської ідентифікації та про яку різно висловлювались видні мужі минулого та сучасного Канади. Мабуть найбільше наголошував цю мозаїчність в минулому один з великих будівничих Канади, її прем'єр Сер Вілфред Лоріє, під правлінням якого тисячі українських піонерів брали в посідання степи Канади. У своїй візії він порівняв Канаду до готицької архітектури, в якій він бачив гармонію різних елементів. Він так висловився про цю мозаїку:

"I have visited in England one of those models of Gothic architecture which the hand of genius, guided by an unerring faith, has moulded into a harmonious whole. This cathedral is made of marble, oak and granite. It is the image of the nation I would like to see Canada become. For her, I want the marble to remain the marble; the granite to remain the granite; the oak to remain the oak; and out of all these elements I would build a nation great among the nations of the world".

Далекозорий державний муж Сер Вілфред Лоріє давав цим візіям майбутнього Канади одночасну практичну розв'язку й однією з них був Лоріє-Грінвей закон про шкільництво в Манітобі, яким забезпечувалось всім національностям цієї провінції навчання їх рідних мов, як основного чинника кожної культури.

Крім великої льояльності супроти свого національного походження, пошани до інших співгромадян та їх культур як також патріотичної постави супроти своєї держави, українські піонери Канади передали своїм синам в Канаді велику пошану до свободи та справедливості. Перебуваючи в накиненому соціальному і політичному безправстві на рідних землях, вони до глибини душі пережили ці людські гідності та вартості. За пошану і свободу

людини вони змагалися в Європі і коли опинилися у вільних степах Канади, вони цією свободою дорожили та просто з невральгічністю боронили її на кожному кроці. Не диво отже, що українця-канадця видно було часто в передових рядах тих, що за цю свободу та справедливість запрягались боротися.

Основні риси лояльності, свободи і справедливості українців-канадців дуже влучно схопив голова міністрів Канади Лестер Б. Пірсон, коли з нагоди 75-річчя українського поселення в Канаді, промовляючи в Елк Айленд парку перед тисячними масами української молоді та старших, він висловився на їх адресу:

“You have continued the faith of your forefathers. Through the years you have maintained your own identity, your culture and your institutions, inside the Canadian nation. You have enriched Canada greatly by your contributions to its political, cultural, agricultural, industrial, professional, educational development. Your love of the land; your passion for freedom, personal and national; your belief in democracy — these have been captured and expressed in your poetry, your songs and dances. These are now part of Canada’s heritage.

By preserving your own identity, therefore, your own language and traditions, you have added something of value, of strength and colour, to the Canadian character.”¹⁾

З повищими ідеями тісно пов’язана ідея допомоги рідним в старому краю. Ідея ця впливала з двох основних мотивів: з лояльності до культури батьків та почувань людської достоїнності і справедливості. Цей нерозривний контакт зі землею материка оправданий не тільки з кровних, але передусім ідейних заłoженнь. Чим більші несправедливості діялись чи діються на цій прабатьківській землі, тим духовий і матеріальний зв’язок був інтенсивніший та живіший.

У висліді таких ідейних спонук та заłoженнь українці-канадці створили своєрідне духове громадянство, яке накладає на них неписані закони країни. Ці закони це почування сердець, це реакція шляхетних умів, які наказують їм берегти культурних вартостей народу у відношенні до себе та свого материка. Цими вартостями українці канадці збагачують канадський город культур, серед яких пишаються найкращі вартості багатьох культур різних континентів. Культивування цих культур має в собі найбільш ідейні основи, які дають цим культурам та їх творчим силам постійну енергію росту і відпорности на матеріялістичний вплив нашої доби. Це той здоровий ідеалізм, який двигає на

¹⁾ Новий Шлях, ч. 28, 1967.

собі постійний ріст нашої країни, позначений гармонійною співпрацею десятка різних народів. Тому слушно прорівняв один із канадських передових державників, колишній прем'єр Дж. Д. Діфенбейкер, коли говорив:

"I liken Canada to a garden... It is rather a garden into which have been trasplanted the hardiest and brightest flowers from many lands, each retaining in its new environment the best of the qualities for which it was loved and prized in its native land".

Коли ідейні заложення української історії в Канаді пройшли так успішно з понад 80-річною історичною пробою, то дійсно можна назвати тих, що ці ідеї носили у своїх серцях, найтвердшими їхні діла та працю рук найбільш світлими. Тим самим сучасна українська спільнота Канади успадковила в другому, третьому а то вже і в четвертому поколінні великі вартості, які принесли зі собою піонерські завойовники канадських прерій. Ці вартості перейдуть в нові українські покоління Канади, що й далі творитимуть самобутню українську спільноту Канади, яка завжди матиме місце у Великій Державі Півночі — Канаді, спільноту, яка цю державу творить та буде від основ та початків.

З титулу цього матеріального вкладу в розбудову Канади та з титулу тих великих культурних вартостей своєї історії в рідному материку та новій країні поселення українська спільнота Канади завжди змагатиме за свою тверду поставу в канадській многокультурності, за її виразну культурну ідентифікацію та політичну силу в цій своїй країні.

Григорій Йопик.
організатор Українського
Канадського Архіву й Музею Алберти
(УКАМА) в Едмонтоні.

ДОВІДКОВИЙ ДОДАТОК

Стор. 353:

Пан-Американська Конференція у Вінніпезі. Сидять: Д. Галичин, о. В. Кушнір, С. Шумейко, В. Душник; стоять: А. Яремович, Т. Дацьків, В. Шандор, І. Сирник, В. Коссар, Б. Катамай.

Стор. 356:

Провід II Конвенції УБСО (сидять): проп. І. Кристинський, проп. А. П'ятоха, проп. С. Нишчик, Н. Прокоп'як, п-і Г. Домашовець, Г. Домашовець, проп. П. Кіндрат, проп. П. Бартків, проп. З. Речун-Панько, "Гість" (маленька дівчина), І. П'ятковський, д-р М. Гітлін, А. Маяк, проп. І. Думич.

Стор. 366:

Екзекутива УСО Північної Америки (сидять): проп. В. Боровський, М. Козак, проп. І. Яцентій, проп. І. Р. Ковалевич, В. Багрій, В. Грицюк; позаду: П. Гончар, проп. М. Фесенко, проп. В. Кучер.

Стор. 368:

Колегія св. Андрея. Стоять в першому ряді: свящ. С. Ярмусь, прот. М. Боднарчук, митрат С. Герус, Владика Борис, проф. Л. Томащук (ректор), прот. С. Симчик, д-р Юрій Мулик-Луцик, д-р Г. Любинський, свящ. Є. Труфін. В другому ряді абсолювенти: Роман Єринюк, Іван Куліш, Іван Щерба, Михайло Згодзінський, Андрій Сірий.

Стор. 417:

Хор "Діброва" був організований з членів СУМ в 1965 р. Організатор і керівник хору Василь Кардаш.

Хор мав ряд успішних виступів на загально-українських імпрезах і концертах не лише в Торонті, але також в інших більших культурних осередках, як також в ЗСА. Виступає разом з хором "Прометей". Його пісні є теж на платівках. Хор має оригінальні строї, що концепційно є модерністичною синтезою українських регіональних жіночих одягів з домінуючими елементами надністрянсько-буковинських. Акомпаніатори "Діброви" — Галя Безхлібник і Надя Середа.

Стор. 417:

Хор "Сурма" постав в 1952 р. Його творили члени Братства і Дивізії УНА, члени Товариства "Рідна Школа" Маркіяна Шашкевича та члени Станиці Воляків УПА. Найбільш активні роки хору 1953-1956. Організатор хору та його керівник Юрій Гнатюк.

Стор. 417:

Хор "Прометей" в Торонті був організований в 1948 р. під кермою Зенона Гнопка. В роках 1954-1961 хором провадив проф. Лев Туркевич. По його смерті керму перебрав Степан Гумінюлович, а від 1965 р. мгр. Василь Кардаш. Хор цей — одна з найкращих мистецько-аматорських одиниць Сходу Канади. Хор концертував в більших містах Канади і ЗСА, та Європі. Був чемпіоном на фестивалях та користувався спорадичною допомогою культурно-допомогових установ Канади.

В репертуарі хору українська і західно-європейська класика, літургійна музика, народні пісні і твори українських сучасних композиторів, включаючи сюди аранжировки керівника хору В. Кардаша. Хорові постійно акомпаніює піаністка Марта Кравців-Барабаш. Хоч працю хору "Прометей" субсидіює місцевий осередок СУМ, то хор є на службі всього українського суспільства.

Стор. 418:

Хор О. Кошиця виводить свої початки з Вищих Освітніх Курсів Осередку Української Культури й Освіти. Початки пов'язані з такими мистецькими керівниками, як д-р Павло Маценко та Тетяна Кошиць. Останніх 25 років диригентом хору являється Володимир Климків. Хор цей здобув собі ім'я одного з найкращих хорів на Заході Канади. Концертував в різних містах Канади та

юза Канадою, як також на радіо та телебаченні. Виступає часто в співпраці з танцювальним ансамблем "Русалкою". Обі мистецькі одиниці користуються матеріальною допомогою УНО.

Стор. 419:

Хор СУМ у Ванкувері був організований в 1949 р. Сюди належали також члени інших організацій та парафій, а зокрема Пласту, СУМК та колишніх співаків Козаків-солістів. Хор проіснував так довго, як довго хором опікувався його організатор та диригент В. Кардаш. З його виїздом з Ванкувера до Вінніпегу цей хор розпався.

Стор. 419:

Сумівський хор у Вінніпезі започаткував свою працю в 1948 р. на чолі з о. Петром Романишиним, організатором та диригентом. Якийсь час хором диригував Йосип Гошуляк, щоб в роках 1950-51 передати диригентуру в руки Юрія Гнатюка. Від 1952 до 1960 р. хор працював під багудою Василя Кардаша. Після нього хором провадили І. Буячок та Юрій Гнатюк. З відходом останнього праця хору припинилася.

Стор. 420:

Чоловічий хор ім. Івана Франка в Тандер Бей був організований в лютому місяці 1955 року.

За час свого існування хор дав десятки концертів, зокрема в 100-річчя Канади об'їхав з концертами містечка Північно-Західного Онтарія, закінчуючи цей сезон участю в інтернаціональному фестивалі у Вінніпезі.

Цей хор був у складі великого збірного хору під час відкриття пам'ятника Т. Шевченкові у Вінніпезі 1961 року.

На музичних фестивалях хор здобував високі оцінки (марки), а в сентеп'яльному році Канади був зарахований до хорів-чемпіонів Північно-Західного Онтарія і наділений відзнакою.

Диригентом хору від початку є Григорій Мигаль, а акомпаніаторкою Діяна Вінярчук-Крокер.

Під час відзначування 15-річчя існування мейор міста в доказ признання, вручив хоріві грамоту міста, окремо відзначаючи при тому диригента Г. Мигалья.

В 15-річчя хор випустив довгограйну платівку, де записана частина його репертуару.

Перший ряд зліва: П. Свердлик, М. Білик, Е. Савицька, С. Федорі, О. Василенко, Д. Задорожна, С. Мендик, Г. Мигаль—диригент, Г. Полінг, М. Галицька, А. Федорі, Н. Юрик, Б. Карпюк, С. Стадник, О. Михайлишин.

Другий ряд зліва: Т. Петранюк, М. Процик, Е. Паланиця, М. Дутка, Т. Кулій, Е. Полюга, Л. Луптак, М. Пресунька, Г. Лисак, М. Вейванко, С. Бурак, Б. Жиромська, М. Гарасимчук, П. Романів.

Немає на знімці: Б. Кобиланська, К. Вінярчук, О. Яремчук, Дж. Галек, М. Паробій, Ф. Ленді, М. Лобоскі, Д. Гліна.

Стор. 420:

Назву героїчної Мазепинської столиці прибрала собі наймолодша з торонтських сумівських мистецьких одиниць — духовна оркестра, яку організовано осіною 1966 року. Перше "бойове хрещення" оркестра проходила літом 1967 року на "Верховині" біля Монтреалу (на злеті Ю-ва СУМ Канади і Америки), на ЕКСПО й у столиці Канади — Оттаві, де її виступи сприймалися з великим одушевленням. Оркестра пройшла ряд інших вдалих спроб (паради й концерти у Торонто, Детройті, Елленвіл, Судбурах, Вінніпегу і т.п.) і, постійно чисельно й музично зростаючи. Сьогодні нараховує около 70 інструментів і складається з сумівців — переважно — дружинників.

Мистецький керівник — мгр. Василь Кардаш.

В репертуарі — літургійна і світська музика, західно-європейська й українська клясика, марші, збірки пісень, та інші твори. При відповідних нагодах оркестра виступає разом з мішаним хором осередку СУМ.

Залежно від місця (на полі, в парку чи в залі) і характеру імпрез Оркестра виступає в сумівських або в концертних одностроях.

Стор. 421:

Хор Колегії св. Володимира. Перший ряд (сидять): П. Рудяк, В. Сеник, Б. Колодійчук, Мирон Масняк (диригент), о. М. Вівчар, Л. Курдидик, Д. Когут, П. Кулик; Другий ряд: Г. Псебницький, Г. Кінашук, Б. Лукій, Л. Серета, М. Закалужний, Р. Куртенбах, К. Кобилка, Ю. Юрчик, Й. Дудич, С. Склепович, І. Піхлик, Гр. Бялобжеський, Д. Кош. Третій ряд: К. Швалюк, Б. Чубей, Х. Когут, М. Кузик, М. Кузик, А. Зарицький, Д. Бицкал, Д. Кош.

Хор катедри свв. Володимира й Ольги. Цей студентський хор зорганізувала та вивчила проф. Володимира Кислевська. Хор був зорганізований в 1946 році і з того часу він постійно співав на Службі Божій (т. зв. Дванадцятці). Брав він також участь в загально-українських імпрезах міста Вінніпегу та виступав зі самостійними концертами. В 1974 р. хор відмічував своє десятиріччя праці. Хором диригує також Вірляна Головка.

Студентки: М. Анісімович, Б. Бабух, А. Біла, Б. Біла, Д. Білаш, Л. Білаш, Б. Башук, Л. Бойко, І. Борис, І. Брошняк, І. Вапляк, І. Вельгаш, А. Головінська, М. Головінська, І. Головчинська, І. Грицак, Т. Гук, О. Депутат, В. Дідух, І. Заць, М. Ільницька, О. Костюк, А. Леськів, Н. Мельницька, Р. Межиброцька, М. Панкевич, Є. Пелех, М. Піць, Х. Продан, А. Робсон, М. Романович, М. Романяк, С. Рослицька, М. Сабара, Л. Саведчук, А. Саракула, П. Саракула, М. Семіген, І. Середня, О. Хоптяна, В. Чаплинська, Д. Чаплинська, М. Шепertiцька, С. Шестирняк, Я. Шестирняк, М. Яворська.

Студенти: Ю. Балько, І. Баняк, Р. Білаш, О. Божик, Б. Вапляк, Р. Василів, С. Головка, В. Депутат, М. Ільняк, А. Король, Ю. Король, Т. Кусий, Є. Луців, Б. Процак, Р. Сервило, Р. Стойкевич, Б. Хоптяний, Є. Чарнецький, Я. Чубенко, Б. Шепertiцький, Т. Яворський.

Стор. 422:

Мішаний хор Української Католицької Церкви св. Покрови — один з найкращих церковних хорів. Організатором і добродієм хору являється о. митрат Р. Добрянський, постійним диригентом Юрій Гнатюк. Працьовитість хору позначена також в загально-українських святкуваннях. Крім релігійної тематики хор опрацював клясику. В хорі приймали участь також співаки інших хорів, як Інституту "Просвіти", Пласту, тощо. Солисти у виконанні кантати: М. Романович, І. Романяк, А. Магрель, М. Сприжак, І. Паюк, О. Дудич, В. Стасюк, І. Федішин, фортеп'яновий супровід — Г. Мазур, мистецьке слово — М. Петришин.

Стор. 422:

Майже від перших років swojego існування (1906 р.) Товариство "Просвіта" в Фор-Вільям завжди удержувало мішаний хор. Диригентами хору були і такі, як Ю. Гасан, М. Сорочинський, члени колишньої Капелі О. Кошиця, перед другою війною Н. Козарук, після війни С. Босий, а від 1950 року Г. Мигаль.

Після створення незалежного чоловічого хору, виявилось, що на місце мішаного хору краще буде організувати Жіночий Хор Прсвіти.

Такий хор організувався 1959 року. Крім власних концертів, цей хор постійно бере участь у загальногромадських святочних концертах, у концертах Ради Народного Мистецтва, кожного року передає по телевізії різдвяні програми колядок та участвує в музичних фестивалях Північно-Західного Онтерія.

На цих фестивалях в роках 1968, 1969, 1970. хор здобував не лише найвищі точки, але й грошові нагороди та переходові "шилди-и".

1961 року хор цей входив у склад великого збірного хору під час відкриття пам'ятника Т. Шевченкові у Вінніпезі. 1969 року хор виїжджав з концертом до Міннеаполіс.

Музичним керівником і диригентом хору є Григорій Мигаль, акомпаніаторкою Діяна Вінарчук-Крокер.

1970 року вийшла перша довгограйна платівка хору.

Стор. 423:

Замітити годиться, що о. Боніфатій Слобода ЧСВВ крім душпастирських обов'язків постійно працював віддано в хоровому мистецтві. Був він керівником збірних хорів в місті Вінніпегу, Едмонтоні, та інших українських осеред-

ках. Провадив теж парафіяльні хори, як також дбав про молодий диригентський нарібок.

Стор. 424:

Ансамбль “Мережі” в Едмонтоні зорганізував Р. Осташевський, відомий не тільки як громадський діяч, але також як мистець слова. Враз з ансамблем “Мережі” він влаштував мистецькі виступи в різних місцевостях Заходу Канади.

Сидять: Мирослава Фодчук (акомпаніяторка), Сергій Яременко (мистецький керівник); стоять: Анна Донвидз, Ольга Литвинець, Марія Тодорчук; другий ряд: Ірина Онуфержо, Єлисавета Андерсон, Ірина Моргарт; третій ряд: Марія Дитиняк (мистецький керівник), Люба Татух, Леся Чумер.

Стор. 424:

Вокальний квартет “Верховина” існує від 1952 р. Кожний склад квартету — це школені співачки: Н. Лисанюк, М. Брездень, Г. Підручна, Т. Косач, Ж. Котиш-Бабій, В. Стороняк, В. Івашко, включно з теперішнім складом — В. Байрак, В. Залуцька, Н. Геник, О. Глібович, яка являється не тільки організатором ансамблю, але є також його мистецьким керівником впродовж понад 20 років. В такому самому часі працювала п'яністка ансамблю С. Жовнір-Клос.

В репертуарі “Верховини” понад сотні пісень, класичних, народніх, композиторських та популярних. “Верховина” здобула собі признання особливо своїми самостійними концертами по всій Канаді й Східній Америці. Після виступу на Шекспірівському фестивалі в 1955 р. квартет дістав найкращу музичну оцінку професійних канадських критиків. “Верховина” причилася дуже багато до популяризування української пісні серед канадської й американської публіки, виступаючи успішно в радієвих програмах та телебаченні. Квартет завжди дбав про декоративність виступу, користаючи з гуцульських, полтавських та стилізованих українських одягів. Українські композитори, як А. Гнатишин, А. Кос-Анатольський, В. Шуть, Б. Весоловський писали для квартету спеціальні композиції.

Стор. 426:

Оркестра в Мирнамі. Перший ряд: І. Побрин, П. Курман, С. Налєжитий, П. Ясків, М. Бохон, М. Цебрик; другий ряд: А. Савчук, М. Корпан, М. Чорний, П. Шульга, П. Гуцал, С. Боднар, М. Куций, І. Дмитришин; третій ряд: К. Кантор, П. Герелюк, І. Юзвишин, М. Корпан, І. Бережанський, М. Махній, П. Царук, М. Корпан, П. Боднар.

Стор. 426:

Драматичний гурток, Форт Віліям. Сидять: Славка Щепанська, Сося Мельничук, Михайло Гава (режисер), Марія Дутка, Оріся Пахольців, Діна Кравченко; стоять: Н.Н., Н.Н., Володимир Микитюк, Василь Брилинський, Володимир Лащак, Михайло Савчук, Ілько Яремчук.

Стор. 427:

СУМ. Сидять керманічі конференції: І. Корда, д-р М. Оостафійчук, П. Башук, Д-р Б. Стебельський, І. Сербин, Д-р. М. Гута, Д-р В. Гирак, Д-р Р. Малащук, о. Р. Набережний, Т. Буйняк, В. Куций, М. Андрухів, М. Бартків.

Стор. 428:

Пласт. Сидять сеньйори-виховники: М. Оброца, Дарія Навроцька, Надія Гаврачинська, Анна Шкільник, Дарія Зельська-Даревич, Роман Сенчук, д-р Юрій Даревич, Зенон Гаврилюк, Люба Гнатюк, Іванна Качор, З. Залозецька, А. Качор.

Стор. 428:

СУМК. Сидять виховники: Д-р С. Климашко, Анна Токарик, Богдан Панчук, Юстина і Петро Гайовські.

Стор. 429.

Едмонтонський хор “Дніпро” відмічує 150-Річчя від дня смерті Безсмертного Кобзаря. В першому ряді: Іван Прокоп (соліст), Роман Солтикевич (диригент), Оріся Олійник (п'яністка), Роман Осташевський, (рецитатор).

Стор. 431:

Делегати К. Л. Перший ряд: Богдан Панчук, д-р Петро Смильський, адв. Іван Карасевич, Степан Павлюк, о. д-р Василь Кушнір, Петро Окраїнець, І. Н. Галопський, Микола Маланчук, Петро Вах; другий ряд: Роман Брик, Юрій Романик, Ярослав Погорельський, суддя Петро Грешук, Б. Юзик, Іван Юзик, Ю. Токарник, В. Ілляк, Петро Карпюк; третій ряд: Д-р В. Греньків, Антін Лазарович, П. Лемека, Михайло Челяда.

Стор. 432:

ОУК у Віндзорі, 1956. Сидять: Галина Мартинюк, Софія Лиса, Наталія Нікол. К. Ю. Яворська, Анна Зелена, Стефанія Савчук (голова централі ОУК), Марія Косіковська (голова Ювілейного Комітету), Ірина Зелена, Анна Войтович, Анна Реваковська.

Стор. 433:

У 1961 р. українці Едмонтону відмітили 35-річчя від вибору Михайла Лучковича, першого українця до парламенту в Оттаві. Перший ряд: Петро Мітенко, інж. Микола Фляк, Микола Залізняк, Михайло Лучкович, Дмитро Прокоп, Іван Баран, д-р Михайло Росляк; другий ряд: адв. Петро Саварин, Петро Дашків, Василь Кордовський, Ярослав Росляк, Юрій Стефаник, Іван Прийма, Григорій Йопик, Григорій Барабаш; третій ряд: Михайло Хомяк, інж. Микола Когут.

Стор. 435:

Бібліотека Взаємної Помочі у Ванкувері — 40-Річчя. Сидять: Е. Торупка, В. Книгницький (голова ВП), Т. Гузик (голова Комітету 40-Річчя), І. Решетник, І. Торупка, Фортун Богдан (бібліотекар-ювіляр), Д. Мацелюк, (директор ВП), А. Гузик. При кінці 1972 р. бібліотека начислювала 7689 книжок.

Стор. 436:

28 Крайовий З'їзд УСГ в Тоорнті проходив в складі такої президії: Р. Бариський, В. Винник, В. Біляр, д-р А. Моспанюк, М. Сергійчук. На світлій делегації і гості.

Стор. 437:

Учителі "Рідних Шкіл" Вінніпегу: Перший ряд (сидять): о. В. Слюзар, Б. Душенчук, Є. Янківська, М. Кіташ, Наталія Когуська (голова Крайового Центру Української Шкільної Ради), І. Качор, І. Зельська, Н. Башук, О. Назаревич, А. Сарчук, Іван Боднарчук (інспектор "Рідних Шкіл" Канади); другий ряд: А. Костюк, М. Карпюк, мгр. М. Калужняцька, А. Музичук, Г. Матвіїв, Надія Гаврачківська, А. Павлик, О. Завісляк, Ю. Міхневич, Анастасія Біжак; третій ряд: Г. Богонос, Д. Черевик, Н.Н., П. Гуменюк, В. Ковальчук, О. Каліцінський, В. Костюк, В. Процюк, М. Міхневич, Ольга Сенчук, Наталія Марунчак.

Стор. 438:

На порозі четвертої декади. Сидять — відліва: мгр. М. Ромах, М. Ребрик, д-р І. Василенко, В. Ситник, Ю Карманін, М. Онисько, Б. Дідулка. Стоять — перший ряд — відліва: Т. Хахула, Л. Шахраюк, М. Левицька, Л. Павленко, Л. Андрійович, Н. Хом'як, О. Філь, О. Лошнівська, Н. Воробець, В. Пиньковський. Стоять — другий ряд — відліва: М. Самчій, К. Підзамецький, М. Гуменюк, М. Орихівський.

— ПОКАЗНИКИ —

А) ОСОБОВИЯ

- Авраменко, Василь, 46, 47, 140, 171, 233, 373
 Адамовська, Марія, 215
 Алберг, А. 323
 Амбросяк, Катерина, 209
 Андерсон, д-р В. 112
 Андрієвський, Дмитро, 331
 Андрусишин, д-р К. Г., 104, 136, 138, 157, 163, 205, 208, 218, 222, 246, 315, 322, 377
 Андрусяк, Іван, 167
 Андрухів, Микола, 286, 439
 Ансберг, Брат, 72
 Антонів, В., 439
 Антонович, Катерина, 304, 340, 392
 Антонович, д-р Марко, 338
 Антонович-Рудницька, Марина, 396
 Антонюк, А., 92
 Арабська, Анна, 84
 Арабська, О., 84
 Аронець, Ксеня, 396
 Арсенич, Ольга, 83
 Арсенич, Ярослав В., 40, 57, 65, 92, 123, 208, 240, 251, 268, 315, 453
 Арсеній, Чаговець, архимандрит, 268, 315
 Архангел, Серафим, псевдо, див. Дзьоба Маріян
 Архипенко, О., 402
 Ахтимійчук, Богдан, 396
- Бабинець, О., 98
 Бабич, Андрій, 395
 Бабій, Анна, 209
 Бабій, М., 106
 Бабій, С., 61
 Бабюк, Андрій, 77, 183, 209, 228
 Бавмс, Наталія, 400
 Багрій, В., 347
 Багрій, Надя, 398
 Багрій, П., 338
 Байда, Е., 453
 Байда, Дмитро, 70
 Байдак, І., 187, 192, 246, 306
 Байрак, А., 402
 Байрак, Віра, 424
 Байрак, І., 440
 Байрак, П., 317
 Бак, Володимир, 413
 Бала, о. Іван, 148, 176, 177, 292, 344
 Бала, о. Йосип, 176
 Бала, Ориця, 398
 Балешта, В., 240
 Баляс, Володимир, 392, 393
 Бандера, Степан, 131, 260
 Барабаш, Володимир, 384
 Барабаш, Григорій, 477
 Баран, Анна, 90, 345, 390
- Баран, В., 81
 Баран, Н., 160, 246
 Баран, о. д-р Олександр, 380
 Баран, д-р Степан, 24
 Баран, Теодор (Богдан), 134, 396
 Бараник, о. Вен'ямин, 146, 292
 Барвінський, Василь, 134
 Барвінський, д-р Ярослав, 437
 Бардин, І., 438
 Барилюк, суддя Михайло, 315, 317
 Барицький, П., 40, 208, 251, 315
 Барнич, Я., 400
 Бартман, о. Н., також суддя Н. Бартман, 34, 60, 188, 453
 Басараб, Іван, 35
 Басараба, А., 88
 Басістий, С., 97
 Басова, О., 81
 Батенчук, М., 55
 Батюк, І., 452
 Бахталовський, о. Степан, 148, 177, 344
 Бачинська, Анна, 84
 Бачинський, д-р В. Ф., 317
 Бачинський, д-р Володимир, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 44, 45, 233
 Бачинський о. Е., 435
 Бачинський, М. В. (також Нікола), 30, 40, 65, 112, 113, 119, 201, 251, 409
 Бачинський, П., 440
 Бачинський, Моррел, П., 378
 Башук, Наталія, 91, 312, 315, 400
 Башук, Петро, 312, 315, 343, 435
 Безкоровайний, М., 134
 Безпалко, М., 439
 Безхлібник, Василь, 312
 Бельський (Стещенко, Іван, 134, 303)
 Бельський, Юрій, 399
 Биндас, Орест, 453
 Бербенець, Елеонора, 398
 Березинець, Дометій, 398
 Березинський, Е., 166, 167
 Березинський, М. П., 152, 158, 147
 Березовський, В. Й., 414
 Берко, Ю., 285
 Бескид, Ю., псевдо, див. Тарнович, Ю.
 Бзова, Марія
 Библів, сестра Францішка, 293
 Битинський, Микола, 392
 Бичинський, Зигмонт, 34, 123, 157, 229, 240, 347
 Біберович, Володислав, 30, 34, 35, 45, 82, 104, 123, 155, 157, 158, 163, 168, 199, 246, 332
 Біда, д-р Кость, 324, 376, 377
 Бідняк, Микола, 395
 Біжак, Анастасія, 477
 Біжак, Адам, 447
 Біланюк, д-р Петро, 295, 345

- Білаш, д-р Борислав, 328, 377
 Білаш, Никола, 56, 123
 Біленький, В., 97
 Білецька, Надія, 392
 Білецький, Антін, 209
 Білецький, І., 165, 182
 Білецький, д-р Леонід, 304, 315, 330, 374, 375
 Білик, о. Е., 344
 Білинський, Володимир, див. Кримський, Володимир
 Білинський, Ігнатій, 435
 Білинський, Михайло, 70, 72
 Білинський, С., 181
 Білинський, С., 306
 Білон о. П., 150, 186, 389
 Білопольський, Андрій, 456
 Бішоп, Тетяна, див. Шевчук, Кройтер, Тетяна
 Блакитний, В. (також Василь), 183, 209
 Блейк, д-р М., 40
 Блок, Г. І., 53, 97
 Боберський, Іван, 25, 26, 28, 30-33, 35, 40, 41, 44, 45, 56, 57, 68, 104, 123, 151, 232, 380
 Богач, Євген, 456
 Богдан, Форвін, 382, 434, 510
 Богоніс, Й., 34
 Богонос, Володимир, 137, 397
 Богонос, Нестор, 378
 Богонос, О., 40
 Боднар, о. П., 145
 Боднар, Теодор, 203, 382
 Боднар, Я., 440
 Боднарчук, Іван Іриней (псевдо Чабанчук), 328, 385, 387, 390
 Боднарчук, о. М., 473
 Бодруг, проп. Іван, 181, 296, 348
 Бодрук, д-р Микола, 82
 Божик, о. Пантелеймон, 30, 32, 169, 199, 216
 Божок, П., 317
 Бойд, Джан, псевдо, див. Бойчук, Іван
 Бойко, Іван, 312
 Бойко, д-р Осип, 283, 285, 317, 332
 Бойкович, М. Г., 382
 Бойкович, Петруня, 95
 Бойчук, Іван, 79, 209, 211
 Бойчук, Марія, 54
 Бойчук, Микола, 383
 Бондарчук, В., 319
 Борецький, єпископ Ізидор, 290, 291, 354
 Борецький, Петро, 400
 Борисик, Михайло, 126, 165
 Боровик, д-р М., 306
 Боровський, Михайло Л., 141, 281, 298, 304, 315, 340, 379, 435
 Бородасвський, С., 161
 Бородач, В., 312
 Бортнянський, Д., 134
 Боский, о. Людвик, 148
 Боский, о. Франц, 148
 Босович, Василь, 228
 Боссий, В., 60, 62, 155, 159, 160, 181, 84, 188, 199, 331
 Бочковський, О. І., 64, 190, 236, 240, 246, 247
 Бошорків, д-р Богдан, 340, 376, 377
 Боянівська, Марія, 83, 315
 Боянівський, Осип, 40
 Брайс, Джордж, 229
 Брездень, Марійка, 338
 Бризгун, Оксана, 398
 Брик, Григорій,
 Брик, Олександр, 389
 Брик, Роман, 302, 315, 436
 Брикович, І., 439
 Брилинський, В., 81
 Бринявський, В., 324
 Брич, Микола,
 Бричка, М., 77
 Бубнюк, Стефанія, 87, 340
 Бубнюк, Яків, 135
 Будка, Данило, 155, 163, 246, 306
 Будка, Єпископ Никита, 23, 29, 143, 144, 155
 Будник, Н., 55
 Будник-Стецишин, Анна,
 Буйняк, В. О., 322, 377
 Бульба-Боровець, Тарас, 261
 Бунька, Микола, 55, 382
 Бурда, В. Е., 180
 Бурний, М.,
 Буртгард, Юрій, 403
 Бутчик, Д., 135
 Буртняк, Петро, 451
 Буряник, Василь, 63, 168, 248, 249
 Буцманюк, Юліян, 134, 307, 392
 Бучак, проп. Левко, 153
 Бучинська, Віра, 90
 Ваврик, сестра Бернадетта, 293
 Ваврик, о. В., 344
 Вавриков, Йосип, 114, 201
 Вавриков, М., 124
 Вавриков, суддя Марія, 89, 316, 404, 453
 Вавринюк, адв. А., 34
 Вавринюк, Йосип, 112, 113
 Вагнер, Петро, 411
 Вал, сенатор Василь, 95, 124, 168, 450
 Вал Люба, 89
 Валійський, А., 336
 Вальків, Б., 439
 Валько, І. Р., 400
 Ван Бісен, А. Й., 148
 Вараниця, Іван, 333
 Вараниця, Н., 312
 Василенко, д-р І., 477
 Василенко, Ростислав, 400
 Василичин, Анна, 90
 Василичин, Євген, 66, 189, 207, 208, 268, 315
 Василичин, Н., 30
 Василичин, П., 187
 Василичин, Софія, 86
 Васік, Володимир, 373

Васкан, С., 174
 Вах, Анна, 88, 340, 436, 437
 Вах, Петро, 302, 315, 435
 Вахна, Анна, 390
 Вахна, д-р Антін, 379
 Вахна, І., 104
 Вахна, д-р Ілля, 373
 Вахна, Теодозій, 390
 Вахняк, Іван, 104, 440, 510
 Велигорський, Іван, 304
 Вербовий, С. Д., 170, 182
 Верига, Василь, 270, 307, 336, 377
 Верниволя, Мстислав, псевдо, див. Луців, Василь
 Вертипорох, д-р Євген, 304
 Вертипорох, інж. Леоніда, 312
 Верхомин, д-р І., 187, 317
 Весоловський, І., 373, 398
 Височанський, М., 439
 Вилсон, Г. Дж., 180
 Винницький, О., 439
 Винницький, О. К., 286
 Виноградова, Марія, 209
 Виприк, І., 135
 Вишня, Осип, 183, 208
 Вібе Г., 323
 Вілтон, Дж. В., 57
 Вільк, Я., 372
 Вінтон, Григорій, 283
 Вір І., 350, 351
 Вожаківський, С., 401
 Возьний, М., 60
 Войтків, Катерина, 90
 Войтків, Юрій, 116, 412
 Войтович, о. К., 146
 Войценко, Ольга, 86, 90, 91, 268, 315, 340, 381, 385, 435
 Войценко, Петро, 123
 Волинець, М., псевдо, див. Шатульський, Матвій
 Волинець, Степан, 307, 330, 390, 396
 Волиняк, Петро, 312, 334, 385, 387
 Волицький, Василь, 328
 Волохатюк, Тарас, 218, 223
 Воробець, М., 315
 Воробець, д-р Степан, 453
 Ворошенко, псевдо, див. Бабюк, Андрій
 Вуд, Р., 57
 Гавріко, д-р Рома, 378
 Гавреляк, В., 35
 Гавреляк, Василь, 407
 Гаврилюк, Галя, див. Чарна, Галя
 Гаврилюк, о. Д., 148
 Гаврилюк, Зенон, 476
 Гаврилюк, І., 104
 Гаврилюк, о. Іван, 439
 Гаврилюк, Іван, 95, 285, 404, 435, 453
 Гаврилюк, Марія, 89, 90, 204
 Гаврилюк, Ф. Т., 401
 Гавриляк, А., 34, 158
 Гаврисишин, Дочка, 404, 437
 Гавриш, В., 35, 174
 Гайворон, Євген, 317
 Гайворонський, М. О., 134
 Гай-Головко, Олекса, 385, 386
 Гайдай, Зсоя, 319
 Гайдаш, міністер С., 438
 Гайдимовська, О., 317
 Гайовська, Корнелія, 138
 Галичин, Дмитро, 456, 458
 Галуцинський, Михайло, 23
 Гандзюк, Н., 77, 162
 Ганзен, М. Л., 466
 Гантер, д-р Дж., 57, 152, 228, 229
 Ганущак, Богдан, 411, 451
 Ганущак, Люба, 398
 Гараскевич, Катерина, 90
 Гарасимович, Зенон, 384
 Гарасимчук, М., 228
 Гарматюк, Б., 350
 Гасан, Юрій, 135, 139
 Гасюк, Богдан, 338
 Гвоздулич, Олександра, 440
 Гвоздулич, Юрій, 307, 315
 Гевак, Богдан, 453
 Гевак, Степан, 383
 Геврик, Іван, 317, 440
 Гевусь, Т., 302
 Гекіре, Йосиф, 148
 Германюк, митрополит Максим, 292, 293, 294, 343, 344, 354, 368, 380, 368, 435, 436
 Гетьман, Марія, 392
 Гетьман, Михайло, 60, 160, 179, 188, 199, 212, 331
 Гикава, Емілія, 83, 84
 Гікавий, Григорій, 133
 Гікавий, Михайло, 315, 429, 330, 370, 381
 Гікавий, Онуфрій Г., 34, 123, 124, 150, 156, 157, 184, 212, 240, 246, 330
 Гиндра, А., 187
 Гирак, В., 317
 Гіряк, Іван, 399
 Гіряк, Марія, 399
 Гітлер, Адольф, 257
 Гладиш, Надя, 418
 Гладішевський, Любомир
 Гладішевський, д-р М., 317
 Гладій, Володимир М., 379, 454
 Гладун, Іван, 333
 Гладун, Петро, 194
 Глинка, Антін, 94, 118, 174, 201, 252, 263, 416
 Глинка, д-р Ісидор, 304, 317, 339, 341, 379, 404, 437, 447
 Глібович, Олена, 424, 476
 Гнатішин, сенатор Іван, 350, 451
 Гнатів, Микола, 315, 330
 Гнатюк, Богдан, 435
 Гнатюк, Катерина, 90
 Гнатюк, Люба, 476
 Гнатюк, Юрій, 417, 422
 Гнида, Іван, 211
 Говикович, д-р А., 23, 28
 Говикович, Михалина, 35
 Гоголь, Б., 452

- Голинська, Галина, 135, 397, 399
 Голякський, Михайло, 139, 398
 Головайчук, д-р Н., 110
 Головатий, Б., 270
 Головач, Амброзій, 94, 322, 408, 412, 499
 Головка, Юрій, 397
 Головачук, А., 350
 Гоменюк, Яків, 348
 Гомик, Марта, 90
 Гомола, М., 317
 Горачук, Іля, 456
 Горбань, П., 299
 Горбатюк, І., 79
 Гординський, Святослав, 134, 394
 Горечко, о. М., 146
 Горішний, Микола, 167
 Городовенко, Нестор, 397
 Горохович, Тая, 328, 340
 Горошко, о. М., 94
 Господин, Андрій, 126, 163, 187, 192, 218, 223, 246, 440, 510
 Гошовський, Богдан, 305, 335, 385, 387
 Гошуляк, Осип (Йосип), 398
 Граб, М., 317
 Грановський, Олександр Неприцький, 104, 384, 456
 Гребенюк, о. С., 150, 186
 Гривнак, В., 174
 Григорашук, Іван, 456
 Григорійчук, о. М., 30, 45
 Григорієв, Никифор, 161, 236
 Григорович, Андрій, 118, 206, 306, 438
 Григорович, І., 118
 Григорович, Олександр, 68, 173, 174
 Григорчук, Микола, 34, 65, 113, 201
 Григорчук, Михайло, 409, 410
 Григорчук, Т., 209
 Гриневич, М., 70
 Гриневич, П., 439
 Гринчишин, М., 184, 210, 319, 340, 350
 Гринчишин, о. д-р Михайло, 292, 344
 Гринюк, М., 85
 Грицайків, Д., 439
 Грицак, С. О., 110
 Грицик, Теодор
 Грицина, о. Ієронім Д., 187, 202
 Грицина, К., 192, 246
 Грицюк, В., 473
 Грушевський Михайло, 20, 304
 Грушка, Михайло, 389
 Губцький, Богдан, 138
 Губицький, Тарас, 136, 138, 139, 168, 246
 Гудовський, А., 335
 Гузар, В., 307, 336
 Гуляк, С., 307
 Гультай, Василь, 69, 175, 194, 206, 336, 373, 456
 Гуменна, Докія, 388
 Гуменюк, І., 137
 Гуменюк, Іван, 34, 389
 Гуменюк, М., 137
 Гуменюк, П., 477
 Гуменюк, Петро, 56, 123, 383
 Гуменюк, Теодор, 63, 104, 181, 191, 206, 248, 317, 383
 Гункевич, Д. М., 81, 160, 165, 205, 216
 Гудуляк, М., 137, 398
 Гудуляк, д-р Михайло, 381
 Гава, Михайло, 400, 426
 Гавінчук, Микола, 106
 Гаврачинська, Надія,
 Гамула, д-р Степан, 476, 477
 Генгало, П., 439
 Геллей, Т., 27
 Геник, Ніля, 424
 Геник, Пелагія, 90
 Генуш, Люба, 392
 Гердан-Заклинська, Оленка, 400
 Герич, Дмитро, 66, 169, 104, 189, 207
 Герич, д-р Юрій, 306
 Геркен-Русова, Наталія, 374, 376, 392
 Герман, о. д-р Лазар, 149
 Германос, сирійський митрополит Шегеді, 143
 Герус, о. С., 473
 Гжибаковський, І., 77
 Гігейчук, о. Василь, 248
 Гігейчук, Павло, 34
 Глен, Дж. А., 264
 Глова, проп. М., 152
 Гонсет, Роман, 203, 379
 Гонсет, Фавст, 379
 Гордей, Олександр Василь, 413
 Гордон, С. В., 57, 229
 Горещий, Ізидор, 115, 201, 383
 Господин, Андрій, див. Господин, Андрій
 Грайс, Дж., див. Брайс, Дж.
 Грановський, д-р Олександр, див. Грановський-Неприцький, Олександр
 Грегораш, В., 137
 Грент, С. Г., 13, 17
 Греньків, д-р В., 302
 Грещук, суддя Петро, 453
 Грудеф, Дж., 180
 Гуляй, Іван, 66, 189, 207, 208, 263, 315
 Гуляй, Марія, 87, 88, 90
 Гуляк, Богдан, див. Гуляк, Богдан
 Гуров, Г., 210
 Грень, Євген, 378
 Гресько, Донна, 138
 Грох, С., 402
 Гудзяк, О., 270, 315
 Давиденко, В., 401
 Давидяк, Василь, (Макольондра, Місько), 510
 Дальний, М., 334
 Данилевич, Роман, 343
 Данилейко, А., 123
 Данилейко, В., 409, 410
 Данилів, А., 317
 Данилюк, П., 440
 Даниляк, Ольга, 270

- Данильченко, О., 60, 188
 Данильчук, Д., 187
 Данильчук, Іван, 93, 124, 168, 199, 219
 Даниєл, Данило З., (Задирайко), 413
 Даревич, Наталя, 90
 Даревич, д-р Юрій, 476
 Дарійчук, В. М., 453
 Даркович, д-р Влас, 381, 383, 454
 Даркович, Михайло, 52
 Каркович, О. Т., 52, 165
 Дацків, Теодор, 34, 35, 157, 172, 184,
 199, 212, 249, 251, 315, 456
 Дацюк, о. Мирон, 292
 Дейчаківська-Гурко, Стефа, 385
 Де-Камп, о. Н. Н., 148
 Деляре, о. Ахіль, 146, 147
 Дельфорж, о. А., 148
 Демчук, Е., 83
 Дем'янчук, В., 189
 Денека, Віктор, 133, 378, 404, 437
 Держко, С., 168
 Держко, д-р С., 305
 Деркач, Г. Б., 299, 349
 Деркач, М. В., 349
 Децикевич, д-р В. 23
 Джеймс, Фред, 100
 Джілсон, Г. С., 324
 Дзеник, Р. Л., 317
 Дзюба, Григорій, 30
 Дзюба, Степан, 372, 407, 410
 Дик, Осип, 23, 123, 240
 Дижий, Василь, 30, 60, 155, 173, 188,
 189, 212, 315, 344
 Дима, д-р Б., 208, 315
 Дима, Марія, 89, 90, 91, 168, 204, 268
 Дирда, о. М., 315
 Дикинсон, Т. К., 82, 158, 168
 Дідулка, Б., 477
 Дідюк, Василь, 357
 Діжур, Іван, 408, 416
 Діфенбейкер, Джан Дж., 409, 449, 450,
 472
 Длугош, Д., 396
 Дмитренко, М., 392
 Дмитрик, Ігор, див. Дмитрук, Ігор
 Дмитрів, о. Нестор, 127
 Дмитрук, Ігор, 396
 Дніпро, Роберт, 453
 Добко, о. Теодосій, 292, 317
 Доброліж, Вадим, 393
 Доброліж, Валентина, 399
 Добрянський, Антін, 331
 Добрянський, д-р Лев, 456
 Добрянський, о. Роман, 475, 510
 Добуш, Петро, 378
 Довгаль, С., 161
 Довганюк, І., 399
 Додяк, Михайло (Гуцул Самоук), 359
 Доляничук, Іван, 104
 Дольний, Євген, 398
 Дольницький, Н., 439
 Доманчук, А., 439
 Домашовець, Григорій, 473
 Донцов, Дмитро, 374, 376
 Дорошенко, Дмитро, 64, 190, 236, 304,
 374, 375
 Дорошук, О. Т., див. Дорошук, Степан
 Дорошук, Степан, М., 165, 166, 167,
 199, 219, 372
 Доячек, Френк, 15, 6
 Драганчук, Е.,
 Драган, д-р Юрій, 115, 201
 Драль, П., 57
 Дрєвняк-Ковальська, Р. 88
 Дрібенький, о. Б., 344
 Дробей, Юрко, 35
 Дрогомирешський, о. Н., 60
 Дубець, Іван, 412
 Дубик, Григорій, 70
 Дубилко, І., 334
 Дужий, В., 61, 160
 Дуткевич, І., 189
 Духній, Василь,
 Дутчак, Григорій, 182
 Душенський, Василь, 412
 Душенчук, Б., 477
 Дяків, Володимир, 452
 Дяків, Примровз, 396
 Дякович, о. С., 145
 Дячук, В., 452
 Еган, В. Й., 25(26, 27
 Елендюк, Ігор, 79, 383
 Еліяшевський, Іван, 307, 312
 Елліс, Й. Й., 283
 Епк, Григорій, 209
 Євчук, д-р Павло, 452, 453
 Ємець, В., 237
 Ємчук, С., 81
 Єремійчук, М., 178
 Жан, о. Й., 25, 31, 35, 144, 233
 Жаровський, І., 30, 45, 97
 Жеребо, М., 83
 Жеребо, Орест, 72, 113, 127, 248
 Жигар, О., 312
 Жук, Анастасія, 90
 Жук, о. д-р Йосиф, 151, 152, 296, 297
 Жук, Люба, 398
 Жуковський, І., 137
 Жидан, о. Ю., 35, 145
 Жила, д-р Володимир Т., 377
 Жовнір-Клос, Стефанія, 3, 399, 424
 Жук, Іриней, 398
 Жук, д-р Радослав, 133, 367, 378
 Журавський, Евстахій, 270
 Завадович, Роман, 340
 Заварихин, Анна, 400
 Загайчук, Андрій, 29, 45, 125, 155,
 160, 167, 168, 170, 184, 192, 206, 208,
 268, 315, 339, 435
 Загарія, Данило, 453
 Загорода, Олекса, 307, 447
 Задорожний, С., 81
 Зазуля, Василь, 109
 Зазуляк, С., 270

Закидальська, Н., 270
Залеський, о. д-р М., 324, 380
Залеський, Тадей
Залозецька, З., 476
Залозецький, Микола, 55, 57, 510
Залуцька, Віра, 424
Залуцька, Ярослава,
Залуцький, Василь,
Заокіпний, М., 166
Запісоцький, Роналд, 344
Заплітний, Федір Семен, 408, 416
Захаркевич, В., 439
Захарук, Дмитро, 511
Зборовський, Іван, 97
Зварич, Петро, 65, 382
Зелез, Іван (І. Юзегей), 78, 183
Зелений, Богдан, 69, 189, 207, 389
Зельська, Іванна, 477
Зенюк, С., 184, 350
Зінкевич, Осип, 77
Зубрицький, М., 168
Заячківський, Микола, 23, 24, 44
Зварич, Андрій,
Звонець, 228
Звонюк, С., 439
Зелений, Зенон, 328
Зип, Б., 317
Зюбрак, Леся, 399

Іванис, В., 333
Іваницький, П., 106
Іванишин, М.,
Іванів, о. Микола, 456
Іванків, П., 299
Іванко, Едвард, 399
Іванчук, Іван, 315, 435
Іванчук, Іван В., 383, 457, 458, 459
Іванчук, Ярослава, 312
Іванчук, Михайло, 95, 124, 382, 453
Івасюк Лев, 398
Іваськів, Й., 348
Івах, Онуфрій, 132, 168, 180, 205, 218,
330
Івахнюк, Антін, 312, 333
Івашко, о. Володимир, 382
Івашко, о. І., див. Івашко, о. Володи-
мир
Іжик, о. Семен, 315, 339, 343, 370, 372,
389, 435
Іларіон, митр. Іван Огієнко, 295, 341,
355, 374
Ільницький, В., 270, 440
Ільницький, Степан, 378
Ільчишин, Дмитро М., 29, 30, 32, 45,
60, 61, 62, 109, 163, 170, 188, 200,
208, 227
Ільчишин, Євгенія, 399
Ірчан, Мирослав, псевдо, див. Бабюк,
Андрій
Ісаїв, Іван, 35, 60, 72, 160, 173, 188, 317

Йонкер, Анна, 40, 84, 240, 246
Йонкер, д-р Генрі, 40
Йопик, Григорій, 477

Кавчук, Михайло, 411
Казанівський, Василь, 98, 135, 389
Казимира, д-р Богдан, 293, 306, 323,
344, 380, 381
Калінюк, П., 192
Каліцінський, Омелян, 328, 477
Калужняцька, Євгенія, 89
Кальба, д-р Семен Я., 316, 339, 437
Кальбах, В. К., 275
Каменецький о. П., 317
Кантор, К., 426, 476
Канчір, Емілія, 55, 190
Капустянський, ген. Микола, 68, 191,
235
Кар, С., псевдо, див. Коган, Шмуль
Карбут, Микола, 157
Карасевич, Іван Ю., 285, 301, 302
Карасевич, І. Ю., (молодший), 315
Карасевич, Іванка, 399, 400
Карач, д-р І., 123
Кардаш, Василь, 397, 417, 419, 420
Кардаш, Марія, 209, 350
Кардинал, Лев, 322
Кармайкл, Дж. А., 229
Карманін, Ю., 477
Карпенко, М., 182
Карпець, Володимир,
Карпінка-Кушнірик Л., 399
Кассян, сестра Єлисавета, 147
Катамай, Богдан, 456
Качор, інж. Андрій, 286, 287, 288, 304,
315, 378, 404, 440
Качор, Іванна, 477
Качур, о. д-р Петро, 344, 380, 381
Кашак, М., 77, 79, 249
Квасниця Л., 468
Квасниця, Мирослав (також Міро),
414, 452
Квасняк, Ольга, 399
Кедрин-Рудницький, Іван, 157, 336
Кедровський, полк. В., 64
Кейван, Іван, 393, 509
Кембел, прем'єр Д., 404
Кемпе, Лавро, 399
Кемпе-Марко, Віра, 399
Кемерон, Д., 323
Кегрон, М., 302
Керелюк, Іван,
Керичук, П., 299
Керницький, о. Ф., 296
Кечен, Карль, 168
Килимник, Степан, 304
Килимник, М., 382
Кирилів, О., див. Максимчук, Олекса
Кирилюк, Іван, 317
Кириак, Ілля, 93, 187, 205, 217, 385
Кирстюк, Д., 92
Кирстюк, о. К., 150
Кисілевська, Володимира, 397, 399, 421
Кисілевська, сенаторка Олена, 56, 190,
234, 388
Кисілевський, д-р Володимир, 60, 160,
173, 205, 380, 454, 509
Кисілевський, о. Роман, 368, 440

Кисляця, Дмитро, 333
 Кібзей, д-р А. Т., 57
 Кінах, П., 439
 Кіндрат, проп. Петро, 202, 299, 348, 382
 Кіндрат, суддя Андрій, 453
 Кірконнел, д-р Вотсон, 133, 180, 190, 228, 229, 230, 302
 Кіт, д-р Павло, Кішинський, І., 94
 Клиновий, Юрій, псевдо, див. Стефанік, Юрій
 Клим, Теодор, 411
 Климаш, Р. Б., 379
 Климашко, д-р С. П., 302, 317
 Климашко, сестри, 398
 Климків, Володимир, 137, 304, 315, 397, 418
 Климків, Г., 246
 Клїш, Володимир, 312
 Клос, В., 440
 Клунь, Ярослав, 400
 Ключай, Й., Кмета, І. А., 205, 218, 223
 Кмета-Ічнянський Іван, див. Кмета І. А.
 Книш, Зигівій, 331
 Книш, Ірина, 87, 382
 Кобзар, Й., 440
 Кобзей, Тома, 75, 77, 78, 79, 206, 251, 383, 404
 Кобринський, Дмитро, 72, 177
 Ковалевич, проп. Іван Роберт, 55, 95, 152, 153, 191, 202, 315, 347
 Ковалик, о. В., 344
 Ковалишин, о. Т., 202, 296
 Ковалів, Іван, 397, 399, 423
 Коваль, І., 246
 Коваль, І., 105
 Коваль, М., 187, 440
 Коваль, Роман, 134, 395, 396
 Ковальська, Олександра, 90, 270
 Ковальський, Богдан, 139
 Ковальський, Петро, 110
 Ковальчук, Іван, 414, 452
 Ковбель, Семен, 40, 129, 135, 160, 163, 240
 Ковшун, П., 389
 Когут, В., 246
 Когут, Микола, 477
 Когуська, Галина, 395
 Когуська, Наталя, 86, 91, 225, 315, 328, 340
 Коган, Шмуль, 211
 Кодак, Юрій, 378
 Козак, Михайло, 298, 347, 473, 510
 Козарук, д-р І., 195
 Козарчук, Яків, 139
 Козаченко, Василина, 399
 Козорич, Галина, 396
 Козоріз, Анастасія, 90
 Козоріз, Іван, 315
 Козоріз, Я., 271
 Козяк, М., 173
 Козяк, Юліян, 452
 Козьмук, Н., 246
 Колесса, Любка, 139
 Колесса, Христя, 398
 Колісник, Дмитро, 385
 Колісник, В. Н., 75, 178
 Коллінс, Ф., 100
 Колодка, Микола, 396
 Колтик, Ярослав, 92
 Колтинюк, Я., 24
 Колянківський, О., 401
 Колянківський, Микола, 333, 388, 401
 Коляска, Іван, 509
 Коман, Володимир, Гр., 100, 104, 207
 Комар, д-р М., 380
 Кошдра, д-р Петро Олекса, 110, 315, 318, 468
 Кондрацька, Квітка, 431
 Коновалець, Євген, 67, 131, 161, 189, 190
 Конопленко-Запорожець, Константинович, д-р В., 35, 233
 Копач, д-р Олександра, 328
 Коп'яківський, о. М., 72, 148, 177, 344
 Корба, о. В., 148
 Корба, о. Й., 148, 344
 Корбан, Семен, 206, 510
 Корбут, М., 347
 Кордуба, д-р М., 24
 Корещька, Марія, 30, 45, 84, 123
 Коритовський, Василь, 315
 Королишин, М., 332
 Король, М., 209
 Король, Тарас (Тед), 395
 Коростовець, С., 268
 Корсаків, П., 347
 Корчиякський, Б., 72
 Корчинський, Б. Л., 127, 315, 414
 Корчинський, І. Н., 61, 179, 180, 191, 331
 Корчинський, М., 34
 Корчинський, С. Дж., 433, 449, 450, 452, 453
 Косіковська, Марія, 477
 Косіковський, Олекса, 383, 390, 510
 Коссар, інок. Володимир, 102, 110, 175, 189, 207, 208, 249, 251, 252, 268, 304, 315, 435, 456, 457
 Коссар, Лев, 340
 Коссар, Ф., 88
 Костанюк, Марія, 184
 Косташ, Василь, 383, 453
 Костенобль, о. Ришард, 148
 Костів, В., 349
 Костів, д-р К., 349
 Костюк, Володимир, 128
 Котик, С., 81
 Кохан, Володимир, 286, 316, 339, 404, 435
 Кошик, Микола, 307
 Кошиць, Олександр, 46, 136, 137, 195
 Кошиць, Тетяна, 132, 195, 304, 397
 Кошовський, В., 246
 Крас, Катерина, 87, 89

Кравців, Михайло, 312
 Кравців-Барабаш, Марта, 399
 Кравченко, Богдан, 406
 Кравчик, Степан, 95, 112, 113, 124, 168
 Кравчук, Петро, 79, 184, 350
 Краєвський, о. Володимир, 48, 292
 Крайківський, Юліан, 394
 Крат, Павло, 152, 153, 177, 181, 298, 348
 Кремар (Солодуха), Роман, 155, 174
 Кренц, Ю., 264
 Крет, Яків, 172, 173
 Криворучка, о. Петро, 71, 127, 202
 Крижановський, о. Навкратій, 292
 Кримський, Володимир, 385, 388
 Криницька, Т., 306
 Крипс, Оксана, 317
 Крипякевич, д-р І., 23
 Крипякевич, Михайло, 218, 220
 Крипякевич, П., 315, 317, 435
 Криський, В. А., 164, 165
 Кройтер, Роман, 397
 Кройтер, Тетяна, див. Шевчук-Кройтер Бішоп, Тетяна
 Крушельницький, Антін, 126
 Крушельницька, Соломія, 234
 Кубанська, Галина, 389
 Кубарський, Іван, 392, 393
 Кубійович, д-р Володимир, 304, 391
 Кудрик, о. Василь, 63, 65, 156, 346
 Кузеля, д-р З., 178
 Кузенко, Параскевія, 89, 90, 204
 Кузик, П., 174, 186
 Кузик, Т., 317
 Кузів, А., 509
 Кузів, пастор Василь, 152
 Кузів, Ірка, 396
 Кузяк, Олександр Гордон, 409, 413
 Кузяк, Брат Методій, 377
 Кузь, Григорій, 82, 246
 Кузь, Т., 126
 Кукса, Григорій, 315
 Кулачковський, Йосиф, 104
 Кулик, Іван, 183, 209, 227
 Кулик, Лукіяна, див. Пйонтек, Люкреція
 Кулик, М., 307
 Кулик, Ю., 34
 Кулицький, О., 439
 Кульчицька, В., 162
 Кульчицький, д-р Л., 24
 Кульчицький, ., 75, 77, 78, 79
 Кумка, Михайло, 122, 123, 126, 215, 216, 350
 Кунда, інж. Василь, 378
 Кунді, Персивал, 176, 228, 229
 Купранець, о. О., 344
 Купровський, А., 34
 Купченко, Віктор, 389
 Купченко, Володимир, 218, 224, 389
 Купчинський, Роман, 336
 Курдидик, Анастоль, 270, 271, 331, 343, 270, 385, 509
 Курдидик, Григорій Іванів, 34, 82, 157, 158, 167, 199
 Курилас, о. Б., 344
 Курилик, Василь, 374, 395, 402
 Курманович, ген. В., 68, 235
 Куровець, д-р І., 24, 178
 Кусий, о. І., 150, 186
 Куспіра, І., 378
 Кустодович, В., 347
 Кухній, Микола, 396
 Кухта, В., 389
 Куць, В., 439
 Куць, Петро, 395
 Куць, Ярослав, 400
 Кучер, В., 347, 348
 Кучер, о. М., 150, 186
 Кучерепа, д-р І., 433, 449
 Кучмій, Іван, 138
 Кучерян, Марія, 209
 Кушнір, о. д-р Василь, 145, 192, 208, 247, 248, 251, 252, 263, 318, 322, 353, 368, 435, 436, 453, 457, 458, 459
 Кушнір, д-р О., 317
 Кушнірик, о. Н., 344
 Кушпета, д-р М., 317
 Кушак, о. Андрій, 297
 Лаба, о. д-р Василь, 24, 380
 Лаба, д-р Р., 341
 Лабінський, П. Р., 398
 Лавренд, Дж. Н., 178
 Лагода, Г., 341
 Ладика, архієпископ Василь В., 144, 145, 185, 290, 291
 Лазаренко, Йосип, 383
 Лазарович, Соня, 139
 Лазарович, Петро Іван, 187, 195, 203, 317, 323, 382, 453
 Лазарук-Андерсон, Г., див. Лазарук-Гендерсон, Г., 425
 Лазарук, Д.
 Лазечко, Марія, 89, 90, 268
 Лазечко, Михайло.
 Лазечко-Гас, Міра, 168, 180, 218, 221
 Лазор, Катерина, 340
 Лазорко, Дмитро, 413
 Лайвсей, Флоренс Рендел, 180, 228
 Лакомий, Й., 100
 Ламберт, М. Р., 32
 Лапка, М., . . . 1, 160
 Ларчук, А., 209
 Ластівка, І., 109
 Лах, В., 246
 Лебедь, Микола, 260, 261
 Левицька, Люба, 398
 Левицький, В., 81, 100
 Левицький, Василь Софронів, 331, 332, 370, 385, 386, 390
 Левицький д-р Д., 24
 Левицький, д-р Е., 157
 Левицький, Мирон, 340, 394
 Левицький, О., 440
 Левицький, Юрій, 324
 Легіт, Андрій, 384
 Ленартович, Михайло, 79, 209, 211
 Ленкевич, сестра Амврозія, 147

- Лесик-Лисенко, Віра, 218
 Летавський, І., 173
 Лехів, Мирон, 401
 Лигач, Ю., 246
 Литовецький, Микола 335
 Литвський, о. д-р Богдан, 280
 Лисак, Ада (Адріана), 396
 Лигач, М., 454
 Лисець, П. (також Лисецький, П.), 79, 209, 350
 Лисенко, Віктор, 218, 223
 Лисенко (Лесик), Віра, 218, 221
 Лисенко, Микола, 134
 Лисогір, Йосип, 435, 458
 Листвич, Всеволод, псевдо, див. Ріпецький, Нестор
 Литвиненко, Сергій, 134, 396
 Лібер, Н., 71
 Лівак, Ольга, 168
 Ліліак, Іван, 180
 Ліпінська, М., 83
 Лісовий, Р., 396
 Лісовський, В., 113, 114
 Лобай, Григорій, 412
 Лобай, Данило, 75, 77, 78, 79, 162, 180, 183, 203, 212, 330, 383, 435
 Лобода, Іван, 389
 Лобчук, Василь, 396
 Лов, Солон, 116
 Логущ, Михайло, 439
 Логуш, Р., 396
 Ломачка, Свирид, див. Олександрів, Борис
 Лопатинський, о. Д., 24
 Лопатинський, Юрій, 336
 Лопушанський, о. Й., 149
 Лорд Твідсмюр, 190
 Лоріє, сер Вільфред, 470
 Лотоцька, Олена, 435, 456
 Луговий, о. А., 30
 Луговий, Олександр, 179, 224, 335, 385
 Лукіячук, О., 187
 Лупул, Манолій Р., 383, 406, 438, 468
 Лусич, Доріо, 396
 Лучко, Василь, 410
 Лучка, Т., 440
 Луцький, д-р Юрій, 376, 377, 406
 Лучак, о. Д., 296
 Лучкович, Михайло, 34, 65, 117, 118, 201, 389, 415, 433
 Любинська, Ліда, 379
 Любинський, Георгій, 379, 473
 Любомирський, С., 373
 Любченко, Микола, див. Любченко, Панас
 Любченко, Панас, 77
 Людвіг, Алберт (родинне прізвище Бзовий), 413
 Люджевич, С., 134
 Ляльків, д-р Данило, 158
 Магаляс, Юрій, 135
 Магаляс, С., 24
 Магденко, Петро, 395
 Магера, К., 94
 Магера, Марія, 340
 Магера, Теодор, 110
 Мадюк, Іван Г., 110
 Мадюк, Марія, 85
 Мазепа, Богдан, 384
 Мазурик, Григорій, 218, 224, 317
 Мазуркевич, Франко, 72
 Майба, д-р І. Є., 285
 Майданик, Яків, 167, 173
 Майлс-Малицький, О. Е., 203
 Мак, Ольга, 389
 Макар, В.,
 Макарчук, Микола, 415
 Мижитин, Іван, 228
 Макітра, С., 187
 Максимчук, проп. Олекса, 152
 Макота, В., 440, 510
 Маланчук, єпископ Володимир, 344, 380
 Маланчук, Н., 302
 Малащук, Марія, 312
 Малащук, д-р Роман, 312, 333
 Малецький, д-р М., 307
 Малинюк, Антін, 511
 Малицька, М., 90
 Малицький, О. Е., 104
 Малишко, Андрій, 319
 Малофій, А., 104, 208, 251, 263, 315
 Малюга, о. Павло, 292
 Мамчур, Федь, 70
 Мандзюк, М., 182
 Мандзюк, Микола 135, 433, 449, 450
 Мандрика, Ганна, 90, 204, 268, 389
 Мандрика, д-р Микита І., 80, 81, 125, 160, 163, 168, 184, 205, 226, 251, 271, 304, 315, 391, 436, 509
 Мануільський, Д., 319
 Манчурак, Яків, 228
 Мардок, Джеймс, 264
 Марітчак, д-р Олександр, 332
 Марків Іван, 105
 Марків, о. М., 307
 Марко, М., 315
 Мароз, Роман, 390
 Мартин-Вайкант, Василь, 401
 Мартинець, Володимир, 315, 331
 Мартинович, д-р Богдан, 315, 404, 440
 Мартинюк, д-р Ф., 302, 317
 Марунчак, д-р Михайло, 151, 152, 262, 315, 341, 381, 435, 436, 447, 459
 Марунчак, Наталія, 271
 Марунчак, Петро, 39
 Масляник, Олекса, 378
 Маснюк, П., див. Масняк, Петро Павло
 Масняк, Мирон, 136, 421
 Масняк, Петро Павло, 411, 455
 Масюк, М., 317
 Матвієчко, Теодор, 384
 Матвійчина, Павло, 187, 246
 Матвійчук, М., 126
 Матла, Олександр, 333
 Мацала, Адольф, 414
 Мацелюк, В., 439

Маценко, д-р Павло, 135, 137, 139, 192, 304, 397, 398, 421, 425
 Мацик, Алфред, 412
 Маційович, С., 264, 319, 350
 Мацьків, Володимир, 378
 Мацьків, Теодор, 389
 Мегас, Осип, 24
 Меккай, Джан, 109
 Мекравч, Ф. А., 102
 Мелашенко, Павло, 396
 Меленко, А., 209
 Мелешук, М., 187
 Меловський, Л., 285
 Мельник, полк. Андрій, 260
 Мельник, сестра Атаназія, 147
 Мельняк, Галя, 425
 Мельник, Іван, 138, 399
 Мельник, Микола, 412
 Мельник, о. П., 150
 Мельник, С., 437
 Мельниченко, В., 439
 Мельничук, В., 299
 Мельничук, П., 186
 Мельничук, Т., 286
 Мельничук, Тома, 30, 72, 192, 208, 249
 Мессел, д-р Григорій, 379
 Метюк, архієпископ Андрій, 296, 355
 Меуш, Степан., 72, 133, 372, 378
 Мигаль, В., 440
 Мигаль, Григорій, 397, 420, 422
 Мигаль, Іванка, 398
 Мигаль, Кость, 286
 Микитин, С., 100
 Микитчук, К., 270
 Микитюк, А., 56
 Микитюк, Д., 246, 306
 Микитюк, М., див. Микитюк, Д.
 Микитюк, С. В., 124
 Мисак, В., 110
 Мисик-Вах, А., 94
 Миськів, П. А., 115
 Михайлишин, Е., 440
 Михайлюк, В. Д., 414, 452
 Михайлівський, д-р Теодор, 315, 435
 Михайлюк, Е., 350
 Михайлюк, М., 184, 286
 Михайлюк, Роза, 351
 Михальчишин, Роман, 400
 Мищик, д-р М., 317
 Мишуга, д-р Лука, 456
 Мігайчук, Василь, 229, 382, 509, 510
 Мігайчук, д-р Манолій, 30, 45, 46, 56, 57, 123
 Мірус, І., 100
 Міськів, Катерина, 86, 340
 Мітенко, о. Т., 328
 Міхневич, М., 340, 477
 Міщина, І., 312
 Младенович, М., 335
 Могила, митрополит Петро, 149
 Могилянка, Дарія, 384
 Можевський, Степан, 60, 61
 Мозіль, Г., 440
 Мозіль, Юрій, 389
 Мойсюк, Анна, 209
 Мокрій, М., 209
 Мокрій, С., 315, 440
 Молодожанин (званий Мол), Лев, 134, 396, 402
 Мороз (-Лунак), Анна, 392
 Мороз, І., 165
 Моріс, Л., 211
 Моспанюк, д-р А., 307
 Мостовий, П., 452
 Мотало, С., 192
 Мох, Олександр, 344, 389
 Мстислав, митр. Скрипник, 295, 435
 Мудрий, Григорій, 165, 192, 246
 Мудрик, А., 286
 Мудрик-Мриц, Ніна, 396
 Музичка, І., 100
 Муж, В., 317
 Мулик-Луцик, д-р Юрій, 330, 346, 376
 Мулькевич, Карло, 334
 Мур, Дан, 384
 Мурга І., 335
 Мурович, Лариса, 384
 Мурці, Р. В., 13, 17
 Мусів, І., 100
 Мухин, Галина, 270
 Мухин, Сергій, 306, 315
 Навізівська, Марія, 209
 Навізівська, І., 75, 79, 183
 Навроцька, Дарія, 476
 Навроцька-Кудрик, Христя, 395
 Навроцький, Осип, 307
 Нагірна, М., 392
 Назар, І., 89
 Назаревич, О., 477
 Назарко, о. І., 176, 344
 Назаркевич, В., 317
 Назарук, д-р Осип, 41, 65, 72, 123, 157, 232, 233
 Напора, Павло Е., 390
 Наумчук, П., 372
 Небелюк, д-р М. М., 305, 511
 Негрич, Михайло А.,
 Негрич, Оленка, 306, 340
 Негрич, Ф., 83
 Нездолій, Ілля, 453
 Несторовська, Наталія, 298
 Нижанківська, Дарія, 400, 401
 Нижанковський, о. О.,
 Николайчук, Н., 110
 Николаяк, Дмитро А., 136
 Никорчук, П., 123
 Німчук, д-р Іван, 344
 Новак, Андрій, 509
 Новак, Аполінарій, 92
 Новак, Люба, 138
 Новаківська, Галина, 395
 Новаківський, Олекса, 393, 394
 Новиченко, Леонід, 319
 Новицький, С., 400
 Новосад, Іван, 97, 340
 Новосад, Катерина, 163, 215
 Носик, І., 336

- Ньюман, (Новосельський), Бернард, 415
 Новак, д-р Григорій, 40, 123
 Новак, Надя, 138
 Новицький, М., 316, 317
 Новосад, о. В., 150, 186
 Новосад, Іван, 214
 Норісс, прем'єр, 405
 Носик, Ірина Романа, 395
 Оброца, Ліда, 395
 Оброца, Микола, 476
 Овруцький, Швабе, Олександр В., див. Луговий, Олександр
 Овсяник, д-р І., 55, 171
 Огієнко, д-р Іван, див. Іларіон, митрополит
 Огоновський, проф. Омелян, 304
 Одрач, Федір, 385, 386
 Озеро, С. В., 454
 Окраїнець, П., 302
 Олександрів, Борис, 334, 385
 Олексів, о. М., див. Олексів, о. П.
 Олексів, о. П., 45, 144, 155, 185, 199
 Оленюк, М., 210
 Оленьчук, о. Михайло, 123, 249, 383
 Олеськів, д-р Осип, 24, 25
 Олійник, О., 402
 Олійник, д-р Роман, 312, 324, 333, 336, 377
 Олійницький, Петро, 315, 435
 Олінський, о. П., 146
 Ольховий, І., 438
 Онисько, М., 477
 Онофреїв, М., 160
 Онуфрійчук, І., 315
 Онуфрійчук, М., 396
 Онуфрійчук, Ф. Т., 382
 Орихівський, М., 77
 Орлигора, Лев, 384
 Орловський, В., 400
 Остапчук, Емілія, 317, 468
 Остапчук, Пилип, 137
 Осташевський, Роман, 317, 400, 476
 Острижнюк, Микола, 35
 Охітва, Катерина, 84
 Охримович, д-р В., 24
 Охримович, Маркіян, 270
 Павлик, Андрій, 98, 315
 Павликовська, Ірина, 402
 Павликовський І., див. Павликовська, І.
 Павликовський, Юліян, 24
 Павличенко, Анастасія, 87, 88
 Павличенко, д-р Т. К., 69, 102, 110, 175, 203, 249, 251, 304, 322
 Павличенко-Бюкенен, Надя, 401
 Павличенко-Сотників, Леся, 400
 Павлишин, М., 346
 Павлович, П., 335
 Павловський, Павло Ф., 109
 Павлюк, о. А., 344
 Павлюк, В., 168, 218, 222
 Павлюк, С., 302
 Павлюкевич, П., 81, 160
 Павчук, А. І., 173
 Павчук, Іван, 214
 Паламарчук, Лука, 319
 Палій, А., 286
 Палій, Василина, 510, 512
 Палій, Іван, 510, 512
 Палій, Ліда, 395
 Паліїв, Кекелія, 328
 Палка, І., 81
 Палладін, О., 319
 Палюк, Василь, 218
 Панчишин, Теодор, 135
 Паньків, Іван, 453
 Паньків, Микола, 110, 164, 281
 Панчук, Богдан, 264, 268, 301, 302, 332, 336
 Панчук, Іван, 203, 382
 Папроцький, Кен, -152
 Папроцький, Степан, 452, 453
 Парасюк, В., 51
 Паріго Іван Рей, 179
 Пасічник, Степан, 307
 Пасічник, М., 53, 135
 Паснак, І., 35, 65
 Пастернак, Марія, 374, 376
 Пастернак, д-р Ярослав, 304, 374
 Паторжипський, Іван, 319
 Пауш, Стефанія, 86, 388
 Пащак, О., 24
 Пеленська, І., 401
 Пеленський, Зенон, 24
 Перепелюк, Василь, 382, 383
 Пернарівський, д-р М., 379
 Пернарівський, С. В., 382
 Перфешський, Леонід, 393
 Петах, П., 323
 Петлюра, Сімон, 21, 131
 Петрик, Михайло, 407
 Петрик, Степан, 411, 451
 Петришин, Олекса, 510
 Петрів, Анна, 90
 Петрів, Іванна, 343
 Петрівська, Христя Е., 390, 398
 Петрівський, Михайло, 179, 180, 205, 218, 220, 383, 385, 509, 510
 Петровський, М., 319
 Петрушевич, д-р Євген, 233
 Печенюк, Й., 30, 66
 Печенюк, Марія, 90
 Пилипас, Т., 79
 Пилипенко, П., див. Остапчук, Пилип
 Пилипівський, В., 34
 Пиндиківський, проп. В., 178
 Пирч, Денис, 157, 347
 Пйонтек, Люкреція, 200
 Пігичин, Петро, 330, 341, 389
 Пігуляк, Іван, 242
 Підгайний, Богдан, 307
 Підгайний, Олег, 335, 377
 Підгайний, Семен, 312, 335
 Підлубчишин, Ева, 456
 Підлубний, І., 240
 Підлубний, К., 104

Підручний, Василь, 109, 110
 Підскальний, о. Віталій, 292
 Пірсон, Л. В., 429
 Пітерс, Степан, 411
 П'язь, д-р М., 110
 Плавлюк, Микола, див. Плав'юк, Микола
 Плав'юк, Микола, 315, 435, 457, 458, 459, 468
 Платон, єпископ, 182
 Плешкевич, Р., 288
 Поворозник, Гнат, 69, 283
 Погорецький, Зенон, 392
 Погорецький, Михайло, 87, 173, 174, 175, 207, 208, 212, 315, 370
 Погорецький, Я., 304
 Погребник, П., 319
 Подворняк, Михайло, 299, 340, 348, 385
 Подільський, Семко, 228
 Подолянка, Анна, див. Пруська, Анна
 Поліщук, Клим, 28
 Понич, Михайло, 412
 Понур, Андрій, 228
 Попель, П., 401
 Попель, Я., 412
 Попіль, Яків М., 116
 Попович, Матвій, 75, 183, 200, 211
 Поппе, Бетті, 401
 Порайко, Степан, 241
 Поронюк, Михайло, 332
 Потічний, В., 377
 Потоцька, д-р Стефанія, 89, 453, 468
 Починюк, Юрій, 399
 Пресунька, Петро, 379
 Пресунька-Гарасимчук, М., 395
 Прийма, Анна, 89, 204, 242, 317
 Прийма, Іван, 477
 Прийма, Осип, 71, 127, 137, 206, 243, 291, 383
 Присташ, Дмитро, 210
 Приходько, М., 312
 Пришляк, Я., 439
 Пробіжанський, І., 104
 Продан, Корнело, 28, 29, 30, 35, 45, 104, 109, 163, 203, 315, 382
 Проколулій, О., див. Крат, Павло
 Прокоп, Дмитро, 383, 477
 Прокопчак, П., 79, 209, 350
 Проноза, Валеріян, (Блакитний, В.) 183, 209
 Прох, Д., 396
 Процишин, С., 439
 Процюк, О. В., 453
 Процюк, В., 477
 Пруська, Анна, 215, 246
 Пташник, Д., 246
 Пугатий, І., 92
 Пукіш, М., 317
 Пуляк, о. Йосиф, 202, 510
 Пунак, І., 57
 Пура, Степан, 210
 Пуцентило, В., 69
 Пушка, брати, 109
 П'ясецький, Ю., 334
 Равлик, Д., 246
 Радченко, Гліб, 393
 Радчук, Сергій, 286, 315, 517, 341, 435, 440
 Раковський, д-р Іван, 178, 304
 Ратуський, Григорій, 285
 Ратуський Петро, 407
 Рахманний, Роман, див. Олійник, д-р Роман
 Ребрик, М., 477
 Ребет, Лев, 131
 Ребчук, Славко, 100, 168
 Ревай, Юліян, 435
 Ревуцький, Валерій, 376, 396
 Репа, Степан, 395
 Речун-Панько, З., 299
 Рига, Юрій, 390
 Рід (Рафальський), Антін, 411
 Різник, В., 317
 Ріпак, Д., 440
 Ріпещкий, Нестор, 336, 370, 372, 385, 388
 Робертс, І. Ю., див. Роборецький, Іван, Юрій
 Робертсон, Чарлс, 323
 Роблин, Даф, 323, 405
 Рихлівська, Н., 84
 Роборецький, єпископ Андрій, 290, 291, 354
 Роборецький, Іван Юрій, 453
 Рогатин, Ольга
 Рогожинський, Г., 28
 Роєцький, Михайло, 65, 113
 Розумний, д-р Ярослав, 304, 323, 324, 377
 Роїк, П., див. Роїк, Олександр
 Роїк, Олександр, 322, 381
 Роленко, Василь, див. Кулик, Іван
 Романів, Анна, 88
 Романів, Семен, 97, 286, 315
 Романов, Іван, 399
 Романов, генерал М., 454
 Романов, Рой, 414, 452
 Романович, М., 146
 Романович, о. М., 146, 176
 Романович, д-р Р., 305, 315, 404
 Романчич, Ганка, 85
 Романюк, Василь, 106
 Романюк, Гас, 389
 Романюк, Іван, 106
 Романюк, М., 317
 Романюк, І., див. Романюк, Гас
 Романюк, Софія, 87, 88
 Ромаха, М., 477
 Ромен, Левко, 384
 Ромен-Домазар Б., 335
 Рослицький, д-р Євген, 317, 378
 Росляк, д-р Михайло, 344
 Росляк, Роксоляна, 399
 Росолович, І., 392
 Росляк, Ярослав, 477
 Росоха, д-р Степан, 307, 332, 370
 Ростецький, Д., 104, 123
 Ру, о. Филип, 133, 148, 202

- Рудакевич-Базюк, Стефанія, 393
 Рудачек, Іван, 30, 34, 35, 123, 155, 315
 Рудачек, о. Ярослав Ю., 343
 Рудницький, Антін, 237
 Рудницький, д-р Ярослав Б., 132, 304,
 315, 323, 341, 376, 385, 440, 453
 Ружницький, Микола, 181, 412
 Рупташ, д-р І., 379
 Рурик, Анастасія, 86, 204, 217
 Рурик, В., 69, 174
 Рурик, В., 378
 Рурик, Іван Я., 34, 35, 206, 217, 316
 Русов, д-р Юрій, 374, 376
 Саварин, єпископ Ніль, 146, 354
 Саварин, Петро, 285, 317, 453, 510
 Савицька, Донна, 454
 Савка, Я., 439
 Савула, Степан, 30, 45
 Савчак-Дима, Марія, див. Дима, Марія
 Савчин, І., 40
 Савчук, І., 126
 Савчук, Михайло, 409, 410
 Савчук, Орест, 396
 Савчук, О., 85
 Савчук, П., 94
 Савчук, о. д-р Семен В., 34, 63, 65, 149,
 150, 151, 156, 186, 208, 219, 248, 251,
 263, 268, 296, 318, 346, 370, 456, 457
 Савчук, Стефанія, 88
 Савяк, Михайло, 79, 112, 210
 Садова, Раїса, 398
 Садовський, генерал Михайло, 305
 Сагаш, Володимир, 315
 Сагаш, С., 312
 Сайкевич, д-р Петро,
 Сайк, Йосип,
 Саламандик, Василь, 109
 Салига, Петро, 270, 440, 510
 Самець, З. В., 454
 Самець, П., 186
 Саміло, Р. Г., 182
 Самовидець, Микола, див. Ковшун, П.
 Самогілка, Яків, 136
 Самцова, Галина, 401
 Самчук, Улас, 333, 385
 Саракула, М., 440
 Сарафинчин, Лілієн, 396
 Сарматюк, о. А., 60, 178, 179, 181
 Сарчук, В. Й., 124, 208, 315, 435
 Сейго, Мич, 351
 Сейчук, М., 209
 Свистун, Василь, 34, 63, 123, 249, 251
 Свистун, Іван, 285
 Свистун, Ольга, 85, 86
 Світик, П., 317
 Селешко, інж. Михайло, 315, 331, 436
 Семанич, М., 440
 Семанців, М., 227
 Сембай, Іван, 76, 77
 Семець, В., 189
 Семенюк, д-р Ю., 110
 Семотюк, Анна, 89
 Семчишин, Ярослав, 317, 389, 400
 Семчук, Мартин, 414
 Семчук, о. д-р Стефан (також Сте-
 пан), 70, 144, 145, 177, 202, 208, 212,
 218, 224, 251, 315, 510
 Сенета, о. Д., 150, 186
 Сент Лорант, Луї, 409, 450
 Сенник-Грибівський, Омелян, 67, 189,
 235
 Сеніч, Михайло, 413
 Сенчук, Ольга, 477
 Сенчук, Роман, 270, 315, 476
 Сенюк, М., 189
 Серета, П. Й., 454
 Сивак С., 163
 Сидор, Т., 307
 Сидоренко, Г., 396
 Сидоренко, П., 392
 Силенко, Лев, див. Орлигора, Лев
 Симпсон, д-р Джордж, 190, 302
 Симчич, Марія, 90
 Симчич, о. С., 473
 Снявська, Ніна, 340
 Сяньо-Верголець, М. див. Семанців, М.
 Сирник, Іван, Г., 56, 98, 165, 314, 315,
 370, 435, 436
 Сиротюк, Юрко, 173
 Сисак, Юлія (Джуліет), 399
 Ситник, Василь, 477
 Ситник, Євгенія, 88, 91, 126, 204, 246,
 315
 Ситник, М., 57
 Сікевич, ген. Володимир, 191
 Сіменович, д-р Володимир, 241
 Сірий, П., 192
 Сідінський, Ф. Д., 105
 Скалеський, І., 60
 Скегар, д-р Григорій, 101, 104, 220
 Скегар, Олена, 209
 Скелтон, О. Д., 249
 Складан, Василь, 109, 110
 Склепович, В. С.,
 Скобляк, С., 208, 246, 315
 Сковородько, С., 299
 Скорейко, В., 433, 449, 452, 453
 Скоропадський, гетьман Данило, 61,
 179, 190, 235, 268
 Скоропадський, гетьман Павло, 20
 Скорупська, Марта, 335
 Скорупський, Володимир, 383
 Скрипник, Марія, 351
 Скрипник, Микола, 75, 77
 Скрипник, митр. Мстислав, див.
 Мстислав, митрополит
 Славутич, д-р Яр., 323, 376, 377, 384
 Сливинський, О., 270
 Слим, І., 168
 Слим, С., 100
 Сліпий, патріярх Йосиф, 293, 294, 338,
 436
 Сліпченко, Г., 65, 112, 241
 Слобода, сестра Боніфатія, 293
 Слобода, о. Боніфатій, 292, 423
 Слободян, Ілля, 162
 Слоган, д-р Йосип, 285, 449, 450

- Слуга, о. Й., 149
 Слюзар, о. В., 150, 186
 Слюзар, І., 57
 Слюсарівна, Марія, 399
 Смакула, псевдо, див. Кудрик, о. Ва-
 силъ
 Смеречанський, Марко Г., 283, 285, 392,
 411, 452, 453
 Смильський, д-р П. Т., 302, 317, 336,
 379
 Смит, М., 77, 162, 200
 Смігель, В. Л., 423
 Смолятич, митрополит Клим, 149
 Смольська, І., 270
 Снайдер, С. Г. Й., 302
 Снайчук, Л., 173
 Снігурович, д-р Мелетій, 317
 Сокил, Марія, 237
 Соловій, о. д-р Мелетій, 380
 Сологуб, В., 100
 Соломон, суддя Іван, 95, 112, 113, 264,
 315, 317, 404, 09, 437, 453
 Солонийка, Василь, 333, 390
 Солонийка, Марія, 312
 Солтикевич, Роман, 397, 402, 425
 Солтикевич, д-р Я., 307
 Соляник, Д., 172, 216
 Солянич, І., 173, 174
 Сопуляк, о. д-р Михайло, 344, 370, 380
 Сорочинський, Лев, 139
 Сосновський, д-р Михайло, 312, 333,
 370, 435
 Сосновський, Р., 24
 Сосюра, В., 183
 Софронів-Левицький, В., див. Левиць-
 кий, Софронів-Василь
 Співак, Мирослав, 316, 317, 510
 Спольський, Ярослав, 312
 Стандрет, проп. Л., 153, 181, 298, 315,
 347, 408, 416
 Станімир, О.,
 Стар, М., див. Старчевський, Михайло
 Старчевський, Михайло, 244, 407, 408,
 416, 433, 438, 449, 450
 Старчук, д-р О., 322, 377
 Старчук, Ф., 454
 Стасюк, д-р Д., 60, 160
 Сташин, Віктор, 35
 Стебельська, Ольга, 88
 Стебельський, д-р Богдан, 328, 333,
 390, 394, 401
 Стельмашук, І., 439
 Степ, Павло, 385
 Стефаник, С., 319
 Стефаник, Юрій, 323, 384, 401
 Стефаніцький, Іван, 79, 178, 184, 350
 Стефаніцький, М., 24
 Стефура, Петро, 449
 Стеценко, К., 134
 Стеців, Степан, 372
 Стечишин, Анна, 84
 Стечишин, Мирослав, 63, 98, 123, 156,
 208, 212, 240, 240, 251, 315
 Стечишин, Михайло, 34, 235
 Стечишин, Савеля, 85, 86, 142, 168,
 193, 204, 340
 Стечишин, Юліян, 205, 251, 326, 381
 Столярчук, Степан, 399
 Стратійчук, о. Д. Ф., 186
 Стрик, Микола, 112, 113
 Стром, А., 467
 Струвер, Анатоль, 393
 Стус, М., 173
 Судол, Ізабелла, 90
 Сукар, М., 439
 Сулятицький, о. П., 71, 127
 Сушко, д-р Олександр, 155
 Сушко, Роман, (псевдо М. Мельничук),
 67
 Столярчук, Е., 398
 Сторожук, Григорій, 138
 Стратійчук, Яків, 72
 Струк, Данило, 384
 Стюарт, д-р А., 322
 Суліма, Михайло, 306
 Суховерський, д-р Микола, 306, 317
 Сушко, Олена, 84
 Табачнюк, Штіф, 166
 Тагаїв, Ганна, 399
 Тагаїв, Микола, 399
 Танчак, Іван, 411
 Тарасюк, Іл., 348
 Тарасюк, Л., 299
 Тарнавецька, О., див. Тарнавецька,
 Анна
 Тарнавецька, Анна, 88, 91, 315
 Тарнавецька, д-р Іраїда, 323, 377
 Тарнавецький, Євген, 69, 268
 Тарнавецький, Михайло, 379
 Тарнопольський, В. С., 379, 438, 468
 Тарнович, Юліян Бескид, 331, 333, 385,
 388
 Таский, В. А., 454
 Татомир, І., 286
 Тацюк, Л., 55
 Твідсмор, Лорд, 190
 Теліжин, Омелян, 395, 400
 Теменко, Павло, псевдо Павла Крата
 Темник, І., 286
 Теодорович, о. Е., 145
 Теодорович, митр. Іван, 149, 186
 Терлецький, Ю. М., 270
 Тернопільський, Василь, псевдо Васи-
 ля Кудрика
 Тесля-д-р Іван, 18, 381, 382
 Тижук, Гр., 73
 Тиктор, Іван, 307, 340, 391
 Тис-Крохмалюк, Юрій, 401
 Тисяк, Василь, 398
 Тирон, В., 283
 Тищенко, С., 447
 Тіссеран, кардинал Євген, 290
 Ткачук, І., 299
 Ткачук, Марія, 86
 Ткачук, О., 299, 401
 Ткаченко, О., 299
 Тодорчук, Ігор, 396

Томашук, Лука, 317, 473
Томашевський, Тома, 34, 65, 106, 171, 173, 342, 382
Томин, Василь, 116, 201, 322, 412
Томич, І., 373
Томпсон, Е. В., 228
Томпсон, Роберт, 180
Томович, о. В., 23
Топольницький, О., 106
Топольницький, Василь, 69, 189
Топольницький, Юліян, 452
Топорницький, Т., 438
Топушак, Йосиф, 72, 127
Торнтон, Генрі, 108
Трач, І., 97, 98
Тренцій, Петро, 452
Трепет, П., 335
Триловський, д-р Корнело, 157, 181
Троцький, Лев, 210
Трудо, П. Е., 468
Труфин, о. С., 473
Трух, о. А. Й., 146, 176, 389
Туз, З., 439
Тулевітрів, Віктор, псевдо, див. Лисенко, Віктор
Турек, В., 57
Туркевич, Лев, 397, 398
Туркевич, Мартинець, Ірина, 400
Турко, Р., 307
Турчак, Євген, 29, 46, 48, 123, 135, 136, 139
Тхожевський, Е., 452
Тюхтій, В., 453

Угринівна, Євгенія, 84
Угринюк, П., 50, 137
Угринюк, Ю., 83
Українець, Анастасія, 88
Уруський, Василь, 451
Ухач, В., 270

Фарина, д-р Лев, 317
Федак, Е., 438
Федак, М., 307
Федак, д-р Степан, 23
Федик, Н., 104
Федів, д-р І., 307
Федорів, І., 324
Федорівський, С., 335
Федорук, О., 440
Федорців, Федь, 24
Федун, Василь, 109, 112, 201
Федунж, о. Ярослав, 344
Федуняк, М., 452
Федчук, Богдан, 385, 387
Федчук, Стефа, 398
Ференцевич, С., 24
Ферлей, Наталка, 83
Ферлей, Тарас Д., 34, 57, 65, 98, 104, 123, 192, 208, 251, 315
Фесенко, проп. М., 153, 180, 298, 473
Фещук, М., 452
Филипович, Володимир
Фігус, Анна, 315, 348

Філбрик, М. Г., 175
Філяс, о. Плятонід, 292
Фішман, Йошуа, 466
Фіяла, Юрій, 398
Фляк, Микола, 378
Фодчук, Степан, 40, 166, 173
Фодчук, Баттен, Марія, 414
Фолкнер, міністер Г., 438
Форвін, Ф., див. Богдан, Форквін
Фостун, д-р Святомир, 435
Фотій, о. Ю., 322
Франко, Іван, 304
Фроляк, Святослав В., 268, 302, 333, 438

Хаба, Петро, 412
Хабаль, Нікола, 207, 383
Хабурський, о. С., 389
Харик, д-р Йосип, 379
Харко, В., 217
Хархаліс, С., 286
Хвалібога, С., 77, 78, 79, 162, 208, 251, 268
Хвильовий, Панаас, див. Хвильовий, Микола
Хвильовий, Микола, 77, 227
Хімко, Теодор, 404, 447
Ходань, І., 439
Хомин, о. Петро, 343, 370, 389
Хоміцький, Д., 76
Хоміцький, О., 77
Хом'як, Михайло, 477
Хом'як, о. Р., 148, 344
Хорош-Грегори, Леся, 86
Хороший, архієпископ Михайл, 295, 354, 384

Цап, Степан, 410
Царинник, М., 338
Цвіклевич, Я., 307
Цегельський, д-р Лонгин, 456
Цепенда, М. Н., 176
Цибульський, С., 189
Цимбалістий, І., 246
Циндлер, Ф., 178
Цірка, Тарас Г., 315, 340
Цукорник, Ю., 49, 126, 135, 138, 418
Цюник, Едвард, 400
Цебрівський, псевдо Кудрика, Василя
Цехмістро, Теодор, 317

Чабанрук, псевдо, див. Боднарчук, Іван
Чайка, Іван, 166
Чайковський, Люба, 91
Чайковський, Петро, 209, 217
Чарна, Галя, 55, 95, 104, 124, 168, 340
Чарний, д-р Д. І., 285
Чепесюк, Анна, 124
Чепіль, д-р В., 110
Чепесюк, М., 110
Черешньовський, Михайло, 401
Чернецький, д-р В. І., 110
Черненко, Олександра,
Черненко, Ю., 378

Чернецький, О. І., 110
Чернецький, Степан, 396
Чернецький, Сава, 142
Черниш, Володимир, 351
Черні (Черневич), Ел, 399
Черняк, Іраїда, 398
Чеховський, Іларій, 397
Чикало, М., 306
Чипчар, Михайло, 206, 383
Чічак, Катерина, 452
Чмедик, псевдо, див. Волохатюк, Тарас
Чолій, Я., 439
Чолкан, Р., 283
Чопик, В., 389
Чорнейко, А., 123
Чорногуз, Михайло, 115
Чубатий, д-р Микола, 456
Чубенко, Богдан, 307, 372
Чума, Ярослав, 343
Чумак, В., 183
Чумак, Василь, 183
Чумак, Я., 217

Шавель, о. С. Г., 148
Шавель, о. С. С., 148
Шакотько, Іван, 176
Шалай, І., 100
Шалай, М., 100
Шалай, Ст., 100
Шандро, А. С., 112
Шанковський, Ігор, 385
Шанський, Іван, 285
Шаповал, д-р Микита, 80, 190, 236
Шапльо, о. М., 32
Шарван, Василь, 372
Шарик Михайло, 69, 207, 382
Шатувальський, Матвій, 75, 79, 183, 200, 350, 398
Шафранський, Григорій, 451
Шахай, Євген, 307
Шведченко, Григорій, 398
Шевченко, О., 338
Шевченко, Тарас, 239
Шевчук, о. В., 292
Шевчишин, Г., 173
Шевчук, Катря, див. Новосад, Катря
Шевчук, Кройтер Бішоп, Тетяна, 85, 163, 218, 221
Шевчук, С., 344
Шейвер, Дж., 57
Шелест, В., 312
Шелестинський, П., 299
Шелестювський, П., 349
Шептицький, митрополит Андрей, 23, 25, 31, 43, 233
Шептицький, о. Климентій, 32
Шеремета, В., 439
Шимко І., 307
Шишкович, о. Григорій, 148
Шіндлер, Ф.,
Шіпош, М., 307
Шкавритко, д-р Мирослав Р., 330, 391
Шкварок, Юрій, 72
Шкварок, о. Й., 381

Шкварчук Іван, 286, 440
Шкільник, Анна, 476
Шклянка, Ілля, 124
Шкляр, М., 312
Шкраба, Василь, 168, 409, 410
Шкредметка, Тетяна, 204
Шкромедя, С., 126
Шмонь, Олена, 209
Шпилька, єпископ, Богдан, 297
Шпитковський, о. Ігор, 268, 315, 382
Штендера, Євген, 307
Штепа, Павло, 69, 189
Штокало, Д., 317
Шульга, П., 69, 161, 189
Шульган, Павло,
Шумейко, Степан, 104, 456
Шунь, Н., 89
Шумська-Мороз, Ірина, 395, 401
Щепанюк, о. М., 28
Щербаневич, Й., 165
Щудло, о. Михайло, 344
Щур, Ярослав, 373, 398, 399

Юзик, Іван С., 301, 302
Юзик, Павло, 94, 108, 111, 285, 304, 315, 324, 341, 380, 404, 435, 436, 437, 438, 447, 450, 452, 509
Юзків, Семен, 411, 451
Юкас, М., 184
Юндак, П., 135
Юречків, М., 181
Юристий, Р., 396
Юрків, І., 440

Яворський, В., 307
Яворський, Ол.,
Яворський, С., 438, 454
Якимішак, Анна, 89, 90
Якимішак, Д. Я., 65, 95, 104, 112, 113, 165
Яковкевич, єпископ Борис, 296, 355, 473
Янда, Д., 317
Янда, Доця, 85, 86, 187
Янішевська, Г., 340
Янківська, Євгенія, 270
Янківський, І., 317
Янківський, Степан, 283, 404, 510
Яременко, Сергій, 397, 399, 402, 419, 423
Ярмій, д-р В., 55, 191
Яремко, Іван, 409, 415
Яремови, Антін, 208, 269, 302, 317, 318
Яремчук, Дмитро, 306
Ярмусь, С., 473
Ярошевич-Манько, Григорій, 398, 399
Ясенчук, Йосип, 317
Ястрембський, Тома, 40
Яцентій, проп. І., 158, 315
Яцик, М., 40, 60
Яц'в, Іван, 396
Яц'в, д-р Іван, 95, 104, 123, 168, 180, 203
Яцула, В., 433, 449
Яшан, д-р Василь, 286

Б) ПОКАЗНИК ЦЕРКОВ, ОРГАНІЗАЦІЙ, ШКІЛ ТА РІЗНИХ СУСПІЛЬНИХ ГУРТУВАНЬ

- Адвентисти, 175
Академія Пресвятого Серця, Йоркстон, 127, 322
Англіканська Пресвітерська Церква, 143
Альфа-Омега, Об'єднання студентів, 309
Ансамбль "Мережі" в Едмонтоні, 424
Аполлон, Дитяча класична хореографія, 400
Архієпископська Школа Кураторія, 328
Асоціація Діячів Української Культури, 401
- Балетна Школа Українських Народних Танків, 52
Біблійна Колегія в Саскатуні, 153
Бібліотека Товариства Взаємної Помочі, 434
Брати Християнських Шкіл, 72, 127
Братство Карпатських Січовиків, 307, 314
Братство кол. Вояків I-ої Дивізії УНА, 307, 314
Братство Українців Католиків Канади (БУК), 70, 71, 72, 75, 145, 248, 292, 303, 316
Бурса БУК, 96, 193
Бурса ім. Митрополита Андрея Шептицького в Сент Боніфасі, 54, 101
Бурса ім. митрополита Петра Могили, в Саскатуні, 63, 101
Бурса ім. Михайла Грушевського в Едмонтоні, 95, 101, 124, 126, 128, 151, 95, 236
Бурса ім. Тараса Шевченка в Едмонтоні, 127
Василіяни, Отці Чину Святого Василя Великого (ЧСВВ), 72, 143, 144, 175, 176, 366
- Верховина, Жіночий хор, 419
Визвольний Фронт, 98
Виховний літній табір організації ОДУМ, 427
Вищі Освітні Курси, Вінніпег, 127, 128
Вінніпезький відділ організації молоді "Пласт", 428
Всеукраїнське Євангельське Баттистське Об'єднання Світу, 29, 299
Всеукраїнський Просвітно-Господарський, З'їзд, 80
- Головна Рада Української Школи при УГПЦ, 328
Головний Комітет Рідних Шкіл, 123
Головний Стіл Об'єднаних Синаїв України, 349
Грецька Незалежна Церква, 143
- Гамма Ро Каппа, 309
Дівоче Товариство св. Ольги, 83
Дівочий хор "Веснівка", Едмонтон, 430
Дівочий хор "Веснівка", в Торонті, 431
Домініляна Колонізаційна Компанія, 35
Драматичний гурток Т-ва "Просвіта" у Форт Вільямі, 426
Дослідний Інститут Студіом ЛВУ, 305
Духова оркестра в Мирнамі, 426
Духова оркестра Спільки Української Молоді в Торонті "Батурин", 420
- Жіноча Громада, 83
Жіноча Просвітна Організація, 83
Жіноча Секція Гетьманців Державників, 90
Жіноче Просвітне Товариство, 83
Жіноче Товариство ім. Ольги Кобилянської, 85
Жіноче Товариство св. Тройці, 83
Жіноче Товариство "Труд", 83
Жіночий хор "Діброва", Торонто, 417
Жіночий хор Товариства "Просвіта" в Тандер Бей, 422
- Заграва, Театральний Ансамбль, 400
Закордонне Представництво Української Головної Визвольної Ради (ЗПУ-ГВР), 457
Закордонні Частини Організації Українських Націоналістів, 457
Заокеанський Філіал "Гарт", 227
Заломогове Братство св. Миколая, 245
Заряд Стотарищення Учеників Біблії, 349
Західна Область Української Народної Республіки (ЗОУНР), 233
- Іларіон, Об'єднання Православних Студентів, 309
Інститут Дослідів Волині, 304, 314
Інститут—Заловідник Маркіяна Шашкевича, 305
Інститут ім. Маркіяна Шашкевича в Саскатуні, 291
Інститут ім. митрополита Андрея Шептицького, 71
Інститут ім. митрополита Петра Могили, 85, 101, 124, 126, 128, 151, 230, 236
Інститут ім. Михайла Грушевського, 95, 101, 124, 151, 195, 236
Інститут Просвіти, див. Український Канадський Інститут Просвіти
Інститут Тараса Шевченка в Бруклінгс, 125, 245
ІРО (Інтернешенел Рефуджіс Організейшен), 266, 271, 272, 273, 274

- Канадійська Етнічна Пресова Асоціація, 370
Канадійська Етнічна Пресова Федерація, 370
Канадійська Жіноча Протестантська Федерація, 178
Канадійська Жіноча Рада, 88
Канадійська Січова організація, 60, 61, 62, 75
Канадійська Федерація Товариств Українських Студентів Католиків, "Облюва", 309
Канадійський Етнічний Пресовий Клуб, 63, 85, 370
Канадійський Червоний Хрест, 68, 259
Катедра св. Володимира й Ольги, Вінніпег, 361, 396
Катедра Пресв. Тройці у Вінніпезі, 362
Катедральна Церква св. Йосафата в Торонті, 365
Катедральна Церква св. Юра в Саскатуні, 367
Катедральный храм св. Йосафата в Едмонтоні, 363
Квартет "Верховина", 424
Клуб Українських Канадських Вояків, 301, 302
Клуб Українських Професіоналістів і Підприємців, 105, 285, 438
Колегія св. Андрея, 150, 296, 297, 325, 368, 431
Колегія св. Володимира, 292
Комітет Допомоги Політичним В'язням в Рідному Краю, 187
Комітет Українок Канади, 90, 91, 309, 310, 314, 369
Комітет Українців Канади, 250, 251, 252, 253, 259, 260, 261, 263, 264, 301, 302, 303, 304, 401, 435, 436, 454
Комітет Українських Політичних В'язнів, 447
Консервативна Партія, 411, 449, 451
Кооператива "Калина", 106
Кооператива Манітобських Продуцентів Ярини і Городовини, 107
Кооператива Північного Вінніпегу, 107, 440
Кооператива "Плаї", 289
Кооператива "Поступ", 107
Кооперативна Пекарня, 107
Кооперативне Об'єднання, 107
Координаційний Комітет Українських Організацій за Патріярхат Української Католицької Церкви, 295
Крайовий з'їзд УСТ в Торонті, 432
Крайовий Центр Українських Шкільних Рад, 328
Кредитова Кооператива "Будучність", Торонто, 107, 287
Кредитова Кооперативна "Віра", Вінніпег, 288
Кредитова Кооператива "Дніпро", Вінніпег, 288
Кредитова Кооператива "Карпатія", Вінніпег, 107, 287, 288, 440
Кредитова Кооператива Північного Вінніпегу, 288, 440
Кредитова Кооператива при Катедрі св. Йосафата, Торонто, 287
Кредитова Кооператива при Парафії Божої Матері Неустанючої Помочі, 287
Кредитова Кооператива при Парафії св. о. Миколая, 287
Кредитова Стійка ім. Гетьмана Мазепи, Монреал, 287
Кредитова Стійка "Київ", 287
Кружок Русько-Української Молоді, 92
Ліберальна Партія, 411, 449, 451
Ліга Бритійських Українців, 82
Ліга Визволення України, 312, 313, 314, 316
Ліга Українських Католицьких Жінок, 89, 90, 309, 310
Літературне Об'єднання "Заокеанський Гарт", 200
Літературний Мистецький Клуб, 402
Манастир св. Йосафата, 146
Мандолінова Оркестра при УНДомі, Вінніпег, 51
Манітоба Коледж, 229
Мережі, Мистецький Ансамбль, 424
Мистецьке Товаришення "Козуб", 401
Міжнародна Жіноча Рада, 86
Міжнародний Конгрес Парламентарного Союзу, 118
Місіонери Християнської Любови, 293
Могилянки, 95
Мішаний хор УКЦеркви св. Покрови, 422
Молоді Клуби, 109
Молоді Українські Націоналісти (МУН) 93, 94, 307
Молодь Українського Національного Об'єднання (МУНО), 307
Музичний Інститут ім. Миколи Лисенка в Торонті, 389
Народна Молочарська Кооператива, 107
Народна Фундація Тараса Шевченка, див. Українська Канадська Фундація Тараса Шевченка
Наукове Богословське Товариство, 296
Наукове Товариство Шевченка (НТ-Ш), 314
Національна Бібліотека, 466
Національна Жіноча Рада, 91
Національна Конвенція СУМ, 427
Незалежна Грецька Церква, 158
Нова Демократична Партія, 453
Об'єднання Жінок Ліги Визволення України (ОЖЛВУ), 310
Об'єднання Працівників Дитячої Літератури, 305

- Об'єднання Станиць Вояків УПА, 305
 Об'єднання Українок Канади, 87, 88, 92, 93
 Об'єднання Українок Канади, Виндсор, 432
 Об'єднання Українських Бізнесменів і Професіоналістів в Торонті, 105
 Об'єднання Українських Ветеранарних Лікарів, 314
 Об'єднання Українських Педагогів, 305, 314
 Об'єднання Українських Правників, 305
 ОДВУ (Організація Державного Визволення України), 68
 Організація Демократичної Української Молоді, 307, 314
 Організація Українок Канади, 87, 88, 309, 310
 Організація Українських Націоналістів Загородном, 457
 Організація Українських Націоналістів Революціонерів, 260
 Організація Українського Учителства, 123
 Організація Української Молоді "Пласт", 307, 308, 309
 Оркестра "Батурин"
 Оркестра "Сін", 137
 Оркестра Українського Робітничого Дому, 50
 Осередок Української Культури й Освіти, 304, 314, 326, 447
- Пам'ятник Івана Франка, 319
 Пам'ятник Маркіяна Шашкевича, 319, 448
 Пам'ятник Тараса Шевченка, 319, 448
 Пан-Американська Українська Конференція, 353, 455, 456, 457, 458
 Пансіон ім. Івана Франка, 270
 Парафіяльні школи, 325, 326, 327
 Патріархат, 293-4, 295, 465
 Перший Просвітно-Економічний Конгрес Українців Канади, 58, 59, 102
 Перший Український Торговельний З'їзд Алберти, 103
 Пресвітеріанська Церква, 143
 "Прометей", Студентський Клуб, 95
 Просвітне Товариство ім. Т. Шевченка в Ошаві, 181
 Протестантські Церкви, 152, 463
 П'ятидесятники, 299, 463
- Рада Української Молоді Канади (РУ-МК), 307, 364
 Редемптористи, Отці Чину Ізбавителя, 143, 144, 147, 176, 292, 367
 Репрезентативний Комітет Українців Аргентини, 456
 Реформована Церква, 152, 298
 Римско-Католицька Церква, 143, 463
 Римська Столиця, 143, 290, 291
 Рідна Школа, Львів, 234
 Рідна Школа при Читальні Просвіти в Саскатуні, 243
 Рідні Школи, 325, 326, 327, 328, 437
 Робітниче Запomoгове Товариство (Р-ЗТ), 37, 74, 75, 98
 Російська Православна Церква, 150
 Російсько-Українська Конференція, 143
 Руська Греко-Католицька Церква, див. Українська Католицька Церква
 Руське Народне Запomoгове Товариство, 97
 Руський Канадійський Народний Союз, 97
- Самостійна Українська Євангельська Церква, 347
 Світова Вистава в Чикаго, 140
 Світова Федерація Українських Жіночих Організацій (СФУЖО), 88, 310
 Світове Товариство за Патріархальний Устрій УКЦеркви, 295
 Сестри св. Йосифа (звані Йосифітки), 293
 Світовий Конгрес Вільних Українців, 353, 435, 457, 458, 359, 460
 Сестри Служебниці, 43, 72, 127, 146, 147, 292, 293
 Св.СіЕф, 449, 451
 Січова Організація, див. Канадійська Січова Організація
 "Слово", Канадське Об'єднання Письменників, 401
 Собор св. Івана Сучавського, 297
 Собор св. Покрови, Вінніпег, 362
 Содбурська Народна Кооператива, 289
 Соціальний Кредит, 118, 449, 451
 Союз б. Українських Вояків в Канаді, 306
 Союз Гетьманців Державників, 248, 249, 314, 457
 Союз Українок Канади, 85, 86, 156, 309, 310
 Союз Українських Допомогових Братств, 97
 Союз Українських Журналістів, 370
 Союз Українських Канадських Ветеранів (СУКВ), 300, 301, 302, 314
 Союз Українських Народних Демів, 63, 80, 81
 Союз Українських Національних Демократів, 303, 311, 314
 Союз Українських Організацій, 78, 248, 249
 Союз Українських Професіоналістів і Підприємців, 438
 Союз Українських Студентів Канади (СУСК) 309, 314, 315
 Союз Українських Учителів Саскатвану, 124
 Союз Української Молоді Канади (СУ-МК), 92, 93, 156
 Союз Українців — Жертв Російсько-Комуністичного Терору (СУЖЕРО), 308, 311, 312, 314
 Союз Українців Самостійників, 63, 64,

65, 75, 80, 235, 248, 249, 314
Спілка Визволення України, 313
Спілка Образотворчих Мистців Канади, 401
Спілка Українських Журналістів (СУЖ), 314
Спілка Української Молоді (СУМ), 307, 308, 309, 314
Спілка Української Молоді Канади, (СУМК), 307, 308, 309, 428
Спілка Української Робітничої Молоді, 73
Спожича Кооператива "Будучність", 107
Спожича Народна Кооператива, 107
Спортова Дружина П. Коша С.Г.Д. в Ошаві, 244
Степова Катедра в Кукс Крік, 149
Стипендійний Фонд ім. о. Петра Даревича
Стрілецька Громада, див. Українська Стрілецька Громада
Струнна оркестра Музичного Інституту ім. М. Лисенка в Торонті, 423
Стоварищення Український Робітничий Дім, 55
Студентське Товариство, 95
Студентське Товариство ім. М. Шашкевича, 55
Студентські організації, 94
Студентський Кружок ім. А. Кошка
Студентський Хор, при Катедрі св. Володимира й Ольги у Вінніпезі, 421
Студити, Отці Уставу Теодора Студита, 291
СУМК, 428
Суспільна Служба Українців Канади, 269, 270, 271
Товариство "Бандурист", 136
Товариство "Боян", 53, 58
Товариство б. Вояків УПА, 307
Товариство Взаємної Помочі, 245
Товариство Допомоги Визвольному Рухові на Західній Україні (ТОДОВИРНАЗУ), 76
Товариство "Кобзар", 125, 245
Товариство ім. Драгоманова, М., Монреал, 99
Товариство ім. Заньковецької М., Вінніпег, 58
Товариство ім. Котляревського, Вінніпег, 1, 58
Товариство ім. Шевченка, Т., 125, 245
Товариство Інженерів і Техніків в Канаді, 305
Товариство Об'єднаних Українців Канади, 319, 320
Товариство Опіки над Українськими Емігрантами у Львові, 22, 24, 44, 232
Товариство Опіки над Українськими Переселенцями в Канаді ім. св. Рафаїла, 22, 25-36, 45, 268
Товариство Прихильників УВАН, 305

Товариство Прихильників Української Культури в Бразилії, 456
Товариство Прихильників УВУ, 305
Товариство "Просвіта"; Кенора, 99
Товариство "Просвіта", Порт Артур, 99
Товариство "Просвіта", Форт Вілліам, 99
Товариство "Рідна Школа", 98
Товариство "Рідна Школа" ім. Маркіяна Шашкевича, 125, 136
Товариство "Самопоміч", 50
Товариство Січових Стрільців ім. Д. Вітовського, 163
Товариство Українських Січових Стрільців, 245
Товариство Українського Народного Мистецтва, 141
Товариство Української Культури, 163
Товариство Української Молоді, 92
Товариство Української Студіюючої Молоді ім. Міхновського, 309
Товариство Український Робітничий Фармерський Дім, 318, 319, 349
Товариство Українських Бібліотекарів, 305
Товариство Українських Канадських Вояків, 301
Товариство Українських Музик, 402
Товариство Українських Самостійників, 63, 64, 65, 75
Товариство Українських Суспільних Працівників, 305
Товариство Українських Учителів Алберти, 124
Товариство Українських Учителів Канади, 123
Товариство Українських Учителів Рідних Шкіл в Канаді, 125

Українська Військова Організація (УВ-О), 67, 68
Українська Вільна Академія Наук (УВАН), 132, 303, 304, 406
Українська Головна Визвольна Рада, (УГВР), 261, 312, 313, 457
Українська Господарська Академія, 236
Українська Греко-Православна Церква в Канаді (УГПЦ), 39, 63, 132, 143, 149, 150, 151, 152, 154, 295, 296, 297, 346, 347, 463
Українська Греко-Православна Катедра, Вінніпег, 362
Українська Дослідна Фундація Тараса Шевченка, 403
Українська Економічна Організація "Ландюг", 104
Українська Церква в Канаді, 152, 348
Українська Канадська Фундація Тараса Шевченка, 403, 404, 405, 406, 437
Українська Канадська Горожанська Ліга, див. Український Канадський Горожанський Комітет

- Українська Католицька Катедрa ім. Св. Володимира й Ольги, Вінніпег, 361
- Українська Католицька Церква в Канаді, 39, 132, 13, 144, 154, 290, 291, 292, 294, 295, 343, 344, 345, 463
- Українська Кооператива Ощадности і Кредиту, Монреал, 287
- Українська Кооператива Ощадности і Кредиту "Нова Громада", Саскатун, 288
- Українська Кредитова Спілка, Віндзор, 288
- Українська Кредитова Спілка, Гемилтон, 108
- Українська Кредитова Спілка, Едмонтон, 287
- Українська Кредитова Спілка, Калгарі, 287
- Українська Кредитова Спілка, Сент Кетеренс, 108
- Українська Кредитова Спілка, Содбури, 108
- Українська Кредитова Спілка, Торонто, 108, 287
- Українська Народна Поміч, 98
- Українська Наукова Рада, 305, 314
- Українська Національна Кредитова Спілка, Монреал, 108, 288, 439
- Українська Національна Рада, 312, 457
- Українська Національна Рада в Канаді, 245, 246
- Українська Партія Соціалістів Революціонерів, 81
- Українська Повставча Армія, 261, 312, 313
- Українська Православна Церква, 151, 152
- Українська Робітнича Організація (УРО), 314
- Українська Січова Організація, 239
- Українська Соціал-Демократична Партія, 73, 74
- Українська Спілка Образотворчих Мистців (УСОМ), 396
- Українська Стрілецька Громада, 66, 67, 68, 75, 106, 161, 325, 305, 436
- Українська Стрілецька Громада в Монреалі, 174
- Українська Студентська Націоналістична Організація (УСНО), 93, 95
- Українська Суспільна Служба Канади (УССК), 314
- Українське Академічне Товариство "Зарево", 309
- Українське Євангельське Баптистське Об'єднання, 153, 348, 356, 463
- Українське Євангельське Об'єднання, 152, 153, 356
- Українське Жіноче Просвітне Товариство, 83
- Українське Жіноче Товариство "Зоря", 242
- Українське Запomoгове Братство св. Миколая, 97
- Українське Запomoгове Товариство "Взаїмна Поміч", 97
- Українське Канадійське Жіноче Товариство, 245
- Українське Канадійське Товариство Прихильників Визвольної Боротьби України (УКТ), 312, 314
- Українське Католицьке Юнацтво (УКЮ), 94
- Українське Лікарське Товариство, 305
- Українське Місійне і Біблійне Товариство, 348
- Українське Національне Об'єднання (УНО), 66, 87, 93, 127, 248, 314, 315
- Українське Професіональне Товариство, 104
- Українське Робітниче Об'єднання, 78, 79
- Українське Робітниче-Фармерське Освітнє Товариство, 78
- Українське Спортове Товариство "СІЧ", 51
- Українське Студентське Товариство, Вінніпег, 55
- Українське Студентське Товариство ім. А. Коцька, 54
- Українське Студентське Товариство "Каменяри", 95
- Українське Технічне Товариство, 314
- Українське Товариство Допомоги Батьківщині, 318
- Українське Трудове Об'єднання, 80, 81, 161, 236, 245
- Українські Баптисти, 153
- Українські Лютерани, 299
- Українські радіо-програми, 372
- Українські Суботники, 299
- Українські Січові Стрільці, 305, 307
- Українські фільми, 373
- Український Военно-Історичний Інститут, 305
- Український Канадійський Горжанський Комітет, 245
- Український Канадійський Інститут Просвіти, 99, 125, 245
- Український Католицький Інститут в Едмонтоні, 127
- Український Конгресовий Комітет Америки (УККА), 456
- Український Літературний Клуб у Вінніпезі, 401
- Український Літературний Клуб в Торонті, 401
- Український Народний Дім, Вінніпег, 58, 80, 81, 96, 125
- Український Народний Дім, Едмонтон, 96, 99
- Український Народний Дім, Торонто, 96
- Український Народний Союз (УНС), 97, 391
- Український Національний Державний Союз (УНДС), 312

- Український Національний Хор. 233
 Український Павіліон, Чікаго. 140
 Український Католицький Патріярхат, 293, 294, 295, 465
 Український Робітничий Дім, Вінніпег, 73, 74, 125, 137
 Український Робітничий Союз, 98
 Український Студентський Клуб, 96
 Український Студентський Кружок, 96
 Український Театр Григорія Ярошевича 399
 Український Центральний Комітет, 40, 57, 58, 59, 143, 245
 Український Червоний Хрест, 40, 41, 59, 239
 УНРРА. 262
- Фармерська Прогресивна Партія Манітоби. 119
 Федерація Українських Професіоналістів, 314, 438
 Федерація Українських Робітничо-Фармерських Організацій, 78
 Фестивальний Хор Давфину й околиці, 425
 Фікус, Мистецька Галерія. 401
 Фонд Допомоги Українців Канади, 265, 266, 267, 268, 302
 Фондація Вала, сенатора В, 403
 Фондація Клена Ю. 403
 Фондація Кошиця, Олександра, 403
 Фондація Лобая, Данила. 403
 Фондація "Рідна Школа" ім. Василя Сарчука, 403
 Фондація Союзу Українців Самостійників, 403
 Фондація Стечишина, Юліяна, 403
- Хор "Боян", 49
 Хор "Канада". 49
 Хор Колегії св. Володимира в Робліні, 421
 Хор Олександра Кошиця при УНО у Вінніпезі, 418
 Хор "Прометей" (при Осередку СУМ в Торонті), 397, 417
 Хор і Симфонічна Оркестра "Україна", 49
 Хор СУМ у Ванкувері, 419
 Хор СУМ у Вінніпезі, 419
 Хор "Сурма". 417
 Хор і Танцювальна група "Дунай", Сент Кетеринс, 418
 Хор УКЦеркви Пресвятої Марії у Ванкувері, 423
- Хор Українського Народного Дому в Едмонтоні, 243
 Хор Філії УНО у Форт Вілліам, 418
- Централя Українських Студентських Кружків, 95
 Центральне Українське Допомогове Бюро в Лондоні, 266
 Центральний Комітет, див. Український Центральний Комітет
 Центральний Комітет Об'єднання Українців Східної Канади. 178
 Центральний Комітет Українців Східної Канади, 181
 Центральний Комітет Українських Організацій, 249, 250
 Центральний Союз Українського Студентства (ЦЕСУС), 95, 309
 Церква св. Володимира у Гемілтоні, 364
 Церква св. Димитрія в Лонг-Бренчі, 364
 Церква св. Димитрія в Торонті, 366
 Церква св. Йосифа, Вінніпег, 367
 Церква св. Кирила і Методія в Сент Кетеринс, 365
 Церква св. Миколая, Вінніпег, 366
 Церква св. Покрови, Вінніпег, 362
 Церква св. Покрови, в Торонті, 363
- Червоний Хрест, див. Український Червоний Хрест
 Чин Отців Облятів 149
 Читальня ім. Т. Шевченка, 92
 Читальня "Просвіти", Вінніпег, 99, 125, 136, 245
 Читальня "Просвіти" в Торонті, 99, 136, 511
 "Чайка", Танцювальний ансамбль, 400
 Чоловічий хор "Дніпро" в Едмонтоні, 425
 Чоловічий хор ім. Івана Франка в Тан-дер Бей, 420
- Школа Народних Танків Василя Авраменка. 242
 Школа Пресвятого Серця, Едмонтон, 127
 Школа св. Миколая, Вінніпег, 127
 "Шумка", Танцювальний ансамбль, 400
- ЮБА, Гуртівня товарів в Торонті, 282
 Юнайтед Чирч, 152, 153
 Юний СУМ, 310
 Юнія Албертських Фармерів (ЮФА), 104, 116, 117, 449, 451

В) ПОКАЗНИК ПЕРІОДИКІВ ТА ВИДАВНИЦТВ

Авангард, 443
 Адресар Народного Господарства, 164
 Арка, 337
 Батьківщина, 332

Бібліотека Канадійна, 233
 Бойова Молодь, 200, 209
 Боротьба за волю, 167, 198
 Братський Вістник, 170

- Будучність Нації, 94, 148, 177, 198, 343
 Буковина, 169, 197
 Бюлетень БУК, 148, 177
 Бюлетень Комітету Мистців, 337
 Бюлетень КУК, 339
 Бюлетень ЛВУ, 337
 Бюлетень НТШ, 337
 Бюлетень ОУП, 337
 Бюлетень Об'єднання Працівників Дитячої Літератури, 337
 Бюлетень СБУВ, 337
 Бюлетень СВУ, 337
 Бюлетень ССУК, 270
 Бюлетень СУКВ, 337
 Бюлетень СУО, 337
 Бюлетень СУС, 337
 Бюлетень СУСК, 337, 443
 Бюлетень Товариства Допомоги Визвольному Рухові, 210
 Бюлетень Товариства Українських Інженерів, 337
 Бюлетень УВАН, 341
 Бюлетень УНО, 337
 Бюлетень Української Кооперативи Ощадности і Кредиту, 338

 Видавництво "Батьківщина", 232
 Видавництво "Червона Калина", 232
 Видавнича Спілка "Еклезія", 346
 Видавниче Товариство "Вперед", 179
 Видання Івана Тиктора, 232
 Видання Товариства "Просвіти", 232
 Відгомін, 163
 Відродження, 175
 Вільне Слово, 332, 445
 Вільний Світ, 330
 Віра, 170
 Віра і Культура, 296, 246, 441
 Віра та Знання, 178
 Вісник, 150, 156, 240
 Вістник, Орган УРДП, 337
 Вісті, 337
 Вісті, 345
 Вісті зі Сходу, 179
 Вісті Комбатанта, 445
 Вісті Українського Робітничого Союзу, 337
 Вісті УКТ, 342
 Вісті Філій УНО, 338
 Вістник, див. Вісник
 Вістник Господнього Приходу, 348
 Вістник Здоров'я, 171
 Вістник Молоді, 94, 166
 Воля Народу, 182
 Вперед, 79
 Вперед (1938), 179, 197
 Вуйко, 166

 Гаранник, 171
 Голос Ізбавителя, див. Голос Спасителя
 Голос Карпат, 211
 Голос Молоді, 340, 443
 Голос Молоді, 342

 Голос Правди, 170, 210
 Голос Правди, 346
 Голос Правди (1930), 171
 Голос Правди, 349
 Голос Праці, 184, 209
 Голос Робітниці, 73, 74, 200, 209
 Голос Спасителя, 71, 176, 344, 441
 Гомін України, 332, 444
 Горизонти, 337

 Дзвін, 211
 Дзвін, 180, 197
 Діточий Світ, 165, 198
 Дорога Правди, 299
 Дорогоказ, 336
 Друг Народу, 182

 Євангелист, 29, 349
 Євангельська Віра, 349
 Євангельська Правда, 180, 298, 348, 441
 Євангельський Вісник, 170, 177
 Євангельський Ранок, 347, 441
 Єпархіяльний Вістник, 177

 Живнь Вери, 349
 Життя і Слово, 320, 352
 Жіноча Доля, 234
 Життя і Школа, 442
 Жіночий Світ, 339, 442

 Запорожець за Дунаєм, 171
 Зарево, 338
 За Рідну Церкву, 345, 441
 Західні Вісті, 173, 198
 Звено, 179
 Зерно Правди, 175
 Зоріння Нової Доби, 211
 Зоря, 342

 Інформатор Української Стрілецької Громади, 337
 Інформаційний Бюлетень, 345
 Інформаційний Листок, 341
 Інформаційний Листок Українських Ветеринарних Лікарів, 337
 Історія Наших Днів, 341

 Канадієць, 152, 157
 Канадійська Живнь, 182
 Канадійська Нива, 183
 Канадійська Січ, 159, 196
 Канадійські Новини, 211
 Канадійський Православний Місіонар, 211
 Канадійських Ранок, 84, 152, 154, 157, 330
 Канадійський Русин, 154
 Канадійський Українець, 154, 155, 156, 240
 Канадійський Фармер, 82, 150, 154, 156, 157, 329
 Канадійсько-Український Горожанин, 197

Карпатська Січ, 337
Католицька Акція, 344
Католицький Фронт, 345
Клич, 118, 175, 198
Комар, 340
Кооперативне Суспільство, 165
Крилаті, 443
Кропило, 182
Кубанський Край, 335
Культура й Освіта, 340

Лемківські Вісті, 333
Лемківщина—Закарзоння, 333
Листок Дружби, 338
Література, 304
Літопис Волині, 340
Літопис УВАН, 304
Логос, 344, 441

Ми і Світ, 442
Мій Приятель, 339
Місія України, 335, 442
Місячний Бюлетень, 338
Молода Україна, 308, 334, 443
Монітор, 170
Монтреальський Інформатор, 338
МУН БІМС, 336

Народна Газета, 184
Національна Преса, 82, 158
Наш Вік, 211
Наш Вік, 333, 445
Наш Поступ, 17
Наша Будучність, 345
Наша Громада, 337, 346
Наша Держава, 331, 4844
Наша Дорога, 390, 442
Наша Культура, 341
Наша Мега, 343, 444
Наша Трибуна, 336
Наше Життя, 163
Нова Часопись, 179
Нові Дні, 442
Новий Канадієць, 197
Новий Літопис, 346
Новий Світ, 211
Новий Шлях, 67, 68, 69, 94, 161, 174,
176, 196, 240, 330

Обнов'янин, 345
Ономастика, 304
Опініон, 336

Парохіяльні Бюлетени, 345, 346
Пасіка, 164
Пластовий Вісник, 335, 443
Пластовий Шлях, 334
Поступ, 342
Поступ, 90
Поступ (1936), 211
Поступ, 341
Поступ, 339, 343, 344, 444
Правда, 79, 161, 162
Правда і Воля, Ванжувер, 171

Правда і Воля, Вінніпег, 80, 81, 160
Правда Народу, 211
Православний Вісник, див. Вісник
Пресові Вісті, 339, 446
Приятель України, 180
Пробій, 60
Проблеми, 337
Проблеск, 345
Промінь, 165
Промінь, 339, 340, 442

Ранок, 154
Рідна Українська Національна Віра,
349
Робітниця, 74, 183, 200, 209
Робітничі Вісті, 197, 210
Розбудова, 333
Розбудова Нації, 232

Самобуття Україна, 349
Самодорога, 341, 445
Самостійна Україна, 442
Світ і Життя, 335
Світ Молоді, 14, 183, 209
Світло, 71, 146, 175, 344, 441
Слово, 347
Слово Правди, 170
Сковп, 35
Слово Істини, 346
Олово на сторожі, 341
Славістика, 304
Смолоскип, 338
Сонечко, 337
Спортові Вісті, 334
Сторожа Правди, 175
Стрілецькі Вісті, 67, 68, 161
Студент, 446
Студентська Думка, 445
Студентські Вісті, 345
Сумківець, 443
Сумківське Життя, 342
Сурма, 232
Суспільний Кредит (Сошел Кредит),
118, 175

Торговельно-Промисловий Провідник,
164
Точило, 166, 167

Українець Канадієць, 320
Україніка Канадіяна, 304
Українська Нива, 348
Українська Родина, 335
Українське Превосе Бюро Канади, 57
Українське Життя, 350, 351, 352, 446
Українське Ревю, 198
Українське Слово, 350, 351, 352, 446
Українські Вісті, 71, 173, 174, 196
Українські Вчені, 304
Українські Робітничі Вісті, 183, 184,
200, 240
Український Базар, 179
Український Видавничий Дім, 179

Український Голос, 64, 65, 150, 154, 155, 156, 240, 329
 Український Емігрант, 27, 28, 37
 Український Ілюстратор, 337
 Український Кооператор, 177
 Український Піонер, 342
 Український Прапор, 65, 72
 Український Робітник, 61, 179, 211, 240, 331
 Учительське Слово, 334
 Фармерське Життя, 183, 200, 209, 210, 240
 Фармерське Слово, 172
 Федераліст Демократ, 338

Християнський Вісник, 176, 299, 348
 Християнський Стяг, 349

Церква, 441
 Церква в Народі, 345
 Церква і Нарід, 346
 Церковне Життя, 169
 Церковні бюлетені, 345, 346, 347
 Шашкевичівна, 341

Юква Ньюз Леттер, 336
 Юкреніен Кенедіен, 350, 351
 Юкреніен Ревю, 168
 Юнсацтво, 345, 443
 Юний Світ, 342

Г) ПОКАЗНИК ДЕЯКИХ ПЕРІОДИКІВ В АНГЛОМОВНОМУ ЗВУЧАННІ

Ariary, 164
 Bell, 186
 Canadian Farmer, 156, 157
 Canadian Life, 182
 Canadian Morning, 157
 Canadian Sitch, 160
 Canadian Ukrainian, 154, 155
 Catholic Action, 344
 Children's World, 165
 Christian Banner, 349
 Christian Herald, 348
 Eastern News, 179
 Evangelical Morning, 347
 Evangelical Truth, 348
 Evangelist, 349
 Faith and Culture, 346
 Faith and Knowledge, 178
 Farmer's Voice, 172, 173
 Forward, 179
 Friend of Ukraine, 180
 Grindstone, 166
 Journal of Commerce, 158
 Kuban Cossack Bulletin, 335
 Labour News, 210
 Lemko Country, 333
 Light, 344
 Monitor, 170
 MUN Beams, 336
 National Economy, 164
 National Press, 157
 New Canadian, 82, 167
 New Chronicle, 346
 New Opinion, 336
 New Pathway, 174
 New Review, 335
 New World, 211
 News Letter, Nordwesten, 58
 Opinion, 336
 Our Age, 333
 Our Aim, 343
 Our Country, 331
 Our Future, 345
 Our Progress, 172
 Our Tribune, 336
 Our Word, 181
 Pace, 336
 Peoples' Gazette, 181
 Progress, 343, 444
 Renaissance, 175
 Shashkevychiana, 341
 Sprinkle, 182
 Student, 446
 Sunbeam, 165
 Trade & Commerce Guide, 161
 Trans-Oceanic Herald, 178
 Truth, 161
 Truth & Freedom, 171
 Truth & Liberty, 160
 U.C.Y. Lore, 243
 Ucrainica Canadiana, 340
 Ukrainian Canadian Review, 341
 Ukrainian Catholic Front, 345
 Ukrainian Commentary, 339
 Ukrainian Echo, 332
 Ukrainian Family, 335
 Ukrainian Gospel Field, 348
 Ukrainian Life, 350, 351
 Ukrainian News, 173
 Ukrainian Recorder, 344
 Ukrainian Review, 168
 Ukrainian Toiler, 179
 Ukrainian Tribune and Review, 168
 Ukrainian Voice, 154, 155, 156

Ukrainian Word, 350, 351
Uncle, 166
Veterans News, 161
Voice of the Carpathians, 211
Voice of Labour, 184

We and the World, 333
Western News, 173

Whip, 172
Woman's World, 340
Word on Guard, 341
Working Woman, 209
World & Life, 335
World on Guard, see Word on Guard
Youth, 345, 443
Youth Speaks, 94, 340

Г) ПОКАЗНИК ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ (місцевості, провінції, краї)

Абітібі, 32
Австралія, 20, 273
Австрія, 262
Австро-Угорщина, 20
Авшвіц, 162
Айтуна, 60, 106, 148
Англія, 273
Алберта, 15, 16, 17, 26, 80, 85, 106, 107,
115, 124, 275, 276-285, 290, 201, 292,
321, 412, 415, 451, 462, 463, 466, 467,
468
Алвена, 106, 177
Ангусвил, 109
Андру, 107
Аргентина, 455
Арран, 60, 106, 107
Атабаска, 16, 17
Балкарес, 14
Баня Лука, 270
Бедфордвил, 60, 84
Бережани, 28
Бінфейт, 107
Блумфілд, 152
Ботдан, 26
Бсйл, 106
Болгарія, 20, 30
Боннівил, 16
Борден, 85
Боришківці, 219
Борщів, 215
Борщівщина, 360
Боснія, 26
Бразилія, 31, 273, 455
Брайтстоун, 107
Братковець,
Брендон, 26, 277
Брентфорд, 278, 415
Британська (також Бритійська) Ко-
лумбія, 18, 31, 57, 276, 277, 278, 462
Бровкенгед, 411
Броу Веллі, 107
Брукліндс, 410
Буковина, 21, 29, 30, 216, 220, 224
Бухарест, 118
Бюкенен, 411
Вабан, 16
Вакав, 85
Ванкувер, 277

Вегревил, 19, 26, 85, 106, 277
Велика Британія, 178
Велланд, 378
Веллінгтон, 106, 146, 449
Веллі Ривер, 26
Венецуела, 273
Вінніпег, 17, 57, 73, 85, 106, 146, 177,
221, 222, 223, 270, 277, 339
Верегін, 60
Вернон, 277
Вест Форт, 125
Виллінгтон, 14
Вілловбрук, 60
Вілловбурн, 85
Вільхівчик, 214
Віндзор, (також Віндсор), 18, 60, 278
Вішарт, 60, 106, 107
Волбург, 16
Волинь, 24, 30
Волківці, 17
Волфвил, 230
Вонда, 85
Вотервил, 291
Вотерлу, 278
Врожстон, 14, 60
Вузол Гадсон Бей, 16
Гай-Прері, 26
Галич, 26
Галичина, 24, 28, 29, 30, 232
Галіфакс, 36
Гамільтон, 18, 60, 73, 107, 278
Гемтон, 14, 220
Герісон, 14
Гефорд, 15, 26, 85
Говилів Великий, 215
Гонг-Конг, 258
Горлиці, 347
Городенщина, 360
Гридівка, 217
Губарт, 60
Гусятинський повіт, 215
Гуцульщина, 360
Гардентон, 19
Гарланд, 114
Гілберт Плейнс, 14, 26, 207
Гамлі, 113, 117
Глейс Бей, 278
Гленелла, 17
Глеслін, 85

- Гримсбі, 291
Грос-Ровен, 262
Гудів, 60, 85
- Давидківці, 215
Давфин, 14, 19, 26, 107, 277
Дайсарт, 60
Далекий Схід, 31
Дана, 83
Дервент, 106
Дешей, 16
Джаспер, 277
Дісп, 258
Дорчестер, 16
Дрогоєвичі, 217
Дуфрост, 14
- Едмонтон, 17, 19, 57, 85, 146, 277
Емерсон, 14, 114, 117, 411
Енгел Лейк, 26
Етелберт, 15, 16, 107, 117, 450
- Женева, 22, 216
- Західна Українська Народна Республіка, 25, 40, 180, 233
Збруч, 21
Золочів, 21
ЗСА, 455
- Йорктон, 14, 26, 60, 84, 85, 109, 148, 177, 277
- Івано-Франківськ, 28
Ілавче, 214
Іннісфрі, 14
Інтерлейк Дистрикт, 17
- Калдер, 14
Калгарі, 125, 277
Канора, 14, 15, 19, 26, 85, 277
Карпатська Україна, 21, 30, 232, 247
Квебек (провінція), 18, 36, 278, 462, 466, 467, 468
Квебек (місто), 7
Келд, 26
Кенора, 125, 278
Китай, 31
Київщина, 360
Кіченер, 278
Клівленд,
Княже, 217
Ковл Лейк, 16
Коломийщина, 360
Колонзей, 85
Комарно, 291
Красне, 60
Кридор, 85
Кройцбург, 15, 17
Кроссінг, 16
Куба, 31
- Ланіген, 60
Лемківщина, 360
- Летбридж, 26, 277
Леміс, 26
Лисовичі, 215
Ловерна, 85
Лондон, 278
Лявой, 14
Ляк Ла Биш, 16
Львів, 232
- Мавтгавзен, 262
Майданек, 262
Манітоба, 13, 14, 15, 18, 26, 34, 80, 106, 113, 124, 125, 275-285, 321, 322, 323, 324, 409-412, 415, 451, 462, 466, 467, 468
Манчестер,
Медовил, 344
Медов Лейк, 16
Мелвил, 14, 60
Мирнам, 19, 26, 106
Михалків, 215
Міжозерна полоса, 17
Мікадо, 15
Мінк Ривер, 17
Міссіонес, 299
Мічам, 85
Мондер, 19, 26, 106, 146
Монкмен, 26
Монтреал, 18, 36, 73, 108, 146, 278, 291
Мус Джов, 125, 277
- Німеччина, 20, 30
Нова Скошія, 57, 278, 291
Нова Фунляндія, 291
Норден Веллі, 26
Ніягара Фолс, 278, 280
Норма, 109
Нюмена, 85
- Обера, 299
Овкбурн, 14
Олеськів, 19
Онтаріо, 18, 276-286, 415, 416, 462, 466
Онуг, 216
Оттава, 18, 22, 25, 60, 278, 449
Ошава, 18, 278
- Пайн Ривер, 32, 109
Парагвай, 31, 455
Парана, 31
Париж, 21, 26
Перемишль, 28
Пилипче, 218
Підляшша, 24
Підлісся, 30
Піс Ривер, 16, 17
Плезент Говм,
Поділля,
Покуття, 217
Полісся, 24
Полтавщина, 360
Польща, 21, 30
Порт Артур,
Портедж ла Прері, 277, 278, 280

Прага, 30
Престон, 60
Принц Алберт, 16, 277
Принц Едвард Айленд, 291
Прудговм, 85

Райн, 14
Раквуд, 117
Рассел, 117
Редбері, 107, 108, 414
Ред Дір, 277
Ред Ривер, 277
Ред Вотер, 278
Редвю, 146
Ренфирлі, 14
Ріджайна, 17, 53, 60, 85, 277
Роблин, 117, 291, 304
Рогатин, 28
Ройкрофт, 26, 146
Росбури, 14, 109
Росія, 21
Ростерн, 19, 85
Румунія, 21, 30

Самбір, 28
Сан Франціско, 455
Сарнія, 278
Саскатун, 17, 19, 26, 35, 60, 63, 73, 85, 277
Саскачеван, 14, 15, 17, 18, 26, 35, 80, 109, 275-286, 290, 291, 321, 413, 415, 451, 462, 463
Саскачеван Ривер, 16
Сексмит, 16
Селкрік, 114, 277
Сенді Лейк, 43, 107, 14, 124, 281
Сент Боніфас, 15, 85
Сент Джулієн, 15, 85
Сент Кетеревс, 278, 410
Сент Пол, 16
Сибір, 76
Сідні, 278
Сифтон, 16, 19, 26, 32, 107, 152
Слава, 26
Слейтер, 32
Слейф Лейк, 16
Смагс, 106, 107
Смовк Лейк, 16
Снятинщина, 360
Спрингфілд, 117, 411, 449
Станиславів, 28

Стоні Мавнтейн, 84
Сторновой, 85
Стретклер, 14
Стюартбури, 15, 16
Судбури (також Содбури), 18, 73, 278
Сушью, 221
Су Сен Марі, 278

Тандер Бей, 73
Тарас, 17
Тернопіль, 28
Тиминс, 278
Толстой, 19
Торгил, 106
Торолд, 125
Торонто, 18, 57, 60, 61, 73, 107, 176, 270, 278, 282, 291, 331
Туреччина, 20
Тюлон, 152

Україна, 20
Українська Народна Республіка, 20, 21, 76, 233
УРСР, 21, 319
Устя на Ч. Прутом, 216

Франція, 21
Фадер Булер Ривер, 16
Фішер Бренч, 106, 117, 411
Флін Флон, 277
Фльоссенбург, 262
Фом Лейк, 85
Форт Вілліам, 57, 85, 278
Форт Францес, 125, 278
Франція, 21, 25

Хортиця, 57

Чергил, 106
Чехословаччина, 21
Чортків, 28

Шамокін, 117
Шандро, 14, 15
Шол Лейк, 14

Яворівщина, 360

Югославія, 26, 30
Юкон, 29

БІБЛІОГРАФІЯ

- Альманах Торонтонської Епархії, зібрав і зредагував Юліян Бескид, Торонто, 1964.
- Бритійська Колумбія й Українці, 1927-1957, Ванкувер-Вінніпег, 1957.
- Бала, о. Осип—Перший український єпископ Канади Кир Нижита Будка, Вінніпег, 1962.
- Бичинський, З.: Історія Канади, Вінніпег, 1928.
- Білецький, Леонід: Українські піонери в Канаді 1891-1951, Вінніпег, КУК, 1951.
- Божик, о. Пантелеймон: Церков українців в Канаді, Вінніпег, 1927.
- Боровський, М. Л.: Рослини переселені з України до Канади, Вінніпег, 1967.
- Гаврилюк, Ф. Т.: Наш культурний розвій в Канаді, Вінніпег, 1936.
- Гладишевський, др. М.: Ювілейна пам'ятка в 50-ліття існування Української Католицької Парафії в Калгарах, Едмонтон, 1962.
- Гуцуляк, д-р Михайло: Українець-співтворець кордонів Канади й Аляски, Ванкувер-Торонто, 1967.
- Збірник—25-ліття КУК, 1940-1965, Вінніпег.
- Звіт з Позички Національної Оборони в Канаді, Вінніпег, 1924.
- Золоті Ворота—Ювілейна Книга "Просвіти" в Порт Артур, Порт Артур-Вінніпег, 1960.
- Казимира, д-р Богдан: Монсіньор Аделяр Лянжевен й українці, Едмонтон, 1952.
- " : Релігійно-громадське життя в Українській Католицькій Митрополії в Канаді, Торонто, 1965.
- Качор, інж. Андрій: Роля Просвіти в економічному розситку Західної України, Вінніпег, УВАН, 1960.
- Книш, Ірена—На службі рідного народу, Вінніпег, 1955.
- Ковбель, С.: Українці в Канаді. їх розвій і кроки вперед і назад, Вінніпег, "Правда і Воля", серія статей, 1929.
- Когуська, Наталка Л.—Чверть століття на громадській ниві, Вінніпег, 1952.
- Кравчук, Петро: І. Франко та українська трудова еміграція в Канаді, Київ, Український Історичний Журнал, ч. 8, 1966.
- Кравчук, Петро: Поети Канади, Київ, 1958.
- " : Пятдесят років служіння народу, Торонто, 1957.
- " : Українська література в Канаді, Київ, 1964.
- Когут, Йосиф: Нарис історії Української Католицької Церкви св. Тройці в Стюартбурн, Манітоба, 1958.
- Ліберальна партія а Русини, Вінніпег, 1907.
- Мандрижа, М. І.: Антологія українського письменства в Канаді, Вінніпег, 1941.
- Марунчак, М. Г.: В зустрічі з українськими піонерами Алберти, Вінніпег, Загальна Бібліотека УКТ, 1964.
- " : Канадійська Теревовля, Вінніпег, Загальна Бібліотека УКТ, 1964.
- " : Петро Гаврисичин піонер-будівничий Шашкевичівської Дільниці у Вінніпегу, Вінніпег, Бібліотека Піонера, 1963.
- " : Студії до історії українців Канади, т. I. Вінніпег, УВАН, 1965.
- т. II, Вінніпег, УВАН, 1966-1967, т. III, Вінніпег, УВАН, 1968-1969, т. V. 1970-1972, УВАН, Вінніпег.
- Назарук, Осип: Нові приповідки українського народу в Канаді, Записки Наукового Товариства ім. Шевченка, 1925.
- " : Як виглядає Канади і ми в ній, поглядева студія, "Український Прапор", Відень, 1923.
- Перший Світовий Конгрес Українців, Вінніпег-Нью Йорк-Лондон, 1969.
- Пів століття діяльності українського товариства Читальні Просвіти у Вінніпегу, Вінніпег, 1958.
- Пропам'ятна книга Українського Народного Дому, 1906-1966, Едмонтон.
- Пропам'ятна книга Отців Василян у Канаді, Торонто, 1952.
- Стечишин, Юліян: Наші досягнення в Канаді і наше майбутнє, Торонто, 1967.
- " : Український Інститут П. Могили в минулому і майбутньому, 1966.
- " : Ювілейна Книга Українського Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні, 1916-1941, Вінніпег, 1945.
- Тесля Іван: Розселення українців у Канаді, Альманах Золотого Ювілею Українського Запomoгового Братства св. Миколая в Канаді 1905-1955, Вінніпег, 1957.

- Українці в Канадійських Парляментах, Едмонтон, "Українські Вісті", 1941.
 Чумер, Василь: Мої спомини 1892-1942.
 Шлепаков, А. М.: Біля джерел української трудової іміграції в Канаді, Київ, "Український Історичний Журнал", ч. 6, 1955.
 " : Українська трудова еміграція в США і Канаді, Київ, 1960.
 Щербатюк, І.: Про еміграцію українців Східної Галичини в Росію, Київ, Український Історичний Журнал: ч. 6, 1964.
 — Ювілейна книга Т-ва "Просвіта" в Кенорі, Кенора, 1965.
 — Ювілейна книжка Союзу Української Молоді Канади, написала Н. Л. Кугуська, 1956.
 Ястремський, Томко: Канадіанізація, Вінніпер, 1946.

BIBLIOGRAPHY

(in English)

- The Arda Programme in Manitoba 1962-1965, Winnipeg; Manitoba Department of Agriculture and Observation.
 Armstrong, John A.—Ukrainian Nationalism, New York and London: Columbia University Press, 1963.
 Bayley, Charlie—The Social Structure of the Italian and Ukrainian Communities in Montreal (Manuscript), 1939.
 Bogdan, F.—Dictionary of Ukrainian Surnames in Canada, Winnipeg-Vancouver, 1974.
 Brown, O.E.A.—Settlers of The Plains, Gilbert Plains—Dauphin—Altona, 1953.
 Bryce, Peter—Continental Europeans in Western Canada. Winnipeg, 1928.
 Burianyk, W.—S.U.S.—Its Meaning and Significance. Toronto, 1967.
 Dafoe, John W.—Clifford Sifton in Relation to His Times. Toronto: The MacMillan Company of Canada Limited, 1931.
 Darcovich, William, Ph.D.—Ukrainians in Canada: The Struggle to Retain Their Identity—1967.
 Davidson, Gordon, A.—The Ukrainians in Canada. A Study in Canadian Immigration. Montreal, 1947.
 Davies, Raymond Arthur,—This is Our Land: Ukrainian Canadians Against Hitler. Toronto: Progress Books, 1943.
 Doroshenko, Dmytro,—History of Ukraine. Edmonton: The Institute Press, 1939.
 England, Robert,—The Central European Immigrant in Canada. Toronto: The MacMillan Company of Canada Limited, 1929.
 The Colonization of Western Canada. London: P. S. King and Sons, 1936.
 First All-Canadian Congress of Ukrainians in Canada. Winnipeg: Ukrainian Canadian Committee, 1943.
 Fishman, Joshua and Vladimir C. Nahirny, John E. Hofman, Robert G. Hayden—Language Loyalty in the United States: The Maintenance and Perpetuation of Non-English Mother Tongues by American Ethnic and Religious Groups.
 Gibbon, John Murray—Canadian Mosaic: The Making of a Northern Nation.—Toronto: McClelland & Stewart, 1938.
 Gregorovich, John—A Ukrainian Canadian in Parliament: Memoirs of Michael Luchkovich.—Toronto: Ukrainian Canadian Research Foundation, 1966.
 Hrushevsky, Michael—A History of Ukraine. New Haven: Yale University Press, 1941.
 Hunchak, N.J.—Canadians of Ukrainian Origin: Population. Winnipeg: Ukrainian Canadian Committee, 1945.
 Hunter, A. J.—A Friend: Adventure: The Story of the United Church Mission among New Canadians at Teulon, Manitoba. Toronto: Board of Home Missions of the United Church of Canada, 1929.
 Kay-Kysilevsky, V. J.—Slavic Groups in Canada. Slavistica No. 12. Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1951.
 Kirkconnell, Watson—Canadian Overtones. Winnipeg: Columbia Press, 1935.
 " : The Place of Slavic Studies in Canada. Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1958.
 Kohuska, Natalia Lewenec—Forty Years in Retrospect. Hamilton-Toronto-Winnipeg, 1967.
 Lower, A.—Colony to Nation. A History of Canada. Toronto: 1946.
 Lysenko, Vera—Men in Sheepskin Coats. Toronto: The Ryerson Press, 1947.

- MacIntosh, W. A.—*Prairie Settlement: The Geographical Setting*. Toronto: 1934.
- McWilliams, Margaret—*Manitoba Milestones*. Toronto: J. M. Dent & Sons, 1928.
- Manning, S. A.—*Outline of Ukrainian History*. Winnipeg: Ukrainian Canadian Committee, 1949.
- Marunchak, M. H.—*The Ukrainian Canadians: A History*, Winnipeg, UVAN, 1970.
- Morton, A.S.—*A History of Prairie Settlement*. Toronto: McMillan Co. of Canada, 1938.
- Murchie, R. W. and Grant, H. C.—*Unused Lands of Manitoba*. Winnipeg: Department of Agriculture and Immigration, 1926.
- On Language and Culture. Winnipeg: Ukrainian Canadian Committee, 1962.
- Reminiscences of the Rosburn Pioneers. Rosburn, Manitoba, 1932.
- Rockwood Echoes: 90 Years of Progress 1870-1960; A History of the men and women who pioneered the Rockwood Municipality, 1960.
- Rudnycky, J. B.—*Ukrainian Canadian Folklore*. Winnipeg, 1960.
- Scott, W. L.—*Eastern Catholics*. Toronto: Catholic Truth Society, 1927.
- Simpson, G. W.—*The Names "Rus", "Russia", "Ukraine" and Their Historical Background*. Slavistica No. 10. Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1951.
- *Ukraine: An Atlas of Its History and Geography*. Toronto: Oxford University Press, 1941.
  - *The Ukrainian Question and the Present Crisis*. Saskatoon: Ukrainian National Federation of Canada, 1939.
  - *Wy Learn Ukrainian*. Winnipeg: U.C.C. 1965.
- Sisler, W. J.—*Peaceful Invasion*. Winnipeg, 1944.
- Sissons, C. B.—*Bilingual Schools in Ontario*. Toronto: J. M. Dent & Sons, 1917.
- Skwarok, J. J.—*The Ukrainian Settlers in Canada and Their Schools*. Edmonton: Basilian Press, 1958.
- Slavutych, Yar—*Ukrainian Literature in Canada*. Edmonton: Slavuta, 1966.
- Smith, W. J.—*A Study of Canadian Immigration*. Toronto: The Ryerson Press, 1920.
- Swallow, H. S.—*Ox Trails to Highways: Yorkton Pioneers*. Yorkton, 1955.
- Syrnick, John H.—*Community Builders: Early Ukrainian Teachers*. Transactions of the Historical and Scientific Society of Manitoba, Series III, Nr. 21.
- Wangenheim, Elizabeth—*The Ukrainians: A Case Study of the "Third Force" in "Nationalism in Canada"*, by the University League for Social Reform, edited by Peter Russell, Toronto: McGraw-Hill Co. Ltd., 1966.
- *Ukrainian Pioneers in Alberta*, Edmonton, 1970.
- The Woman's Missionary Society in Manitoba, 1884-1959: The United Church of Canada. Winnipeg, 1959.
- Woycenko, Olha—*Canada's Cultural Heritage: Ukrainian Contribution*. Winnipeg: UVAN, 1964.
- Young, Charles H.—*The Ukrainian Canadians*. Toronto: Thomas Nelson & Sons, 1931.
- Yuzyk, Paul—*The First Ukrainians in Manitoba*, Papers Read before the Historical and Scientific Society of Manitoba, Series III. No. 8. Winnipeg: Historical and Scientific Society of Manitoba, 1953.
- *The History of the Ukrainian Greek Catholic (Uniate) Church in Canada*. Master's thesis, University of Saskatchewan, 1948.
  - *The Ukrainian Greek Orthodox Church in Canada (1957)*, Ph.D. thesis, University of Minnesota, 1957.
  - *The Ukrainians in Manitoba: A Social History*. Toronto: University of Toronto Press, 1953.
  - *Ukrainian Canadians. Their Place and Role in Canadian Life*. Toronto: Ukrainian Canadian Business and Professional Federation, 1967.

ПІСЛЯСЛОВО АВТОРА Й ВИДАВЦІВ

В кожній праці, коли зближаємось до її кінця, огортає нас вдовolenня, а зокрема тоді, коли такі праці потребують довшого часу і збірних зусиль. Такою саме є перша двотомова “Історія українців Канади” УВАН, що датується від початків українського поселення в Канаді та кінчається сімдесятими роками нашого століття. Своїм змістом та розвоєвими тенденціями історія ця охоплює майже повне перше століття українського поселення в Канаді.

Передаючи цю історію в руки читачів, її автор та видавці почуваються до дійсно милого обов'язку зложити подяку всім, які в більшій чи меншій мірі партиципували в оформленні цієї праці.

Найперше велика дяка всім тим, що послужили авторові своїми архівами, записками, документами. Вийняткове спасибі тим, що безпосередньо партиципували в дискусії та служили своїми консультаціями. Зі зобов'язуючою вдячністю згадуємо тут імена таких діячів і піонерів, як д-р Микита Мандрика, д-р Володимир Кисілевський, Василь Мігайчук, Микола Григорчук, проп. Іван Р. Ковалевич, о. д-р Стефан Семчук, Михайло Петрівський, сенатор Павло Юзик, Анатоль Курдидик, Андрій Господин, Іван Кейван, з покійних ще згадуємо Івана Сирника, Михайла Погорецького, Володимира Кохана, Юліана Стечишиного, Василя Сарчука, Василя Гультая, Миколу Мандзюка, проп. П. Кіндрата, та передових піонерів — Тому Томашевського, Корнила Продана, Михайла Чипчаря, Йосифа Когута, Миколу Бачинського, Михайла Лучковича, Марію Танчак, Теодора Боднара та численних інших. Всім їм глибокий уклін від автора та вдячна пам'ять від видавців.

Окреме слово сердечної вдячності відходить фундаторам української історії в Канаді за їхню постійну матеріальну допомогу, щоб забезпечити Українську Вільну Академію Наук в найконечніші видатки на папір й друк. Згадуємо тут з вдячністю передусім тих, що відгукувалися постійно і кожночасно, як тільки появлялося прохання про допомогу. Сюди вчисляємо найперше таких добродійців, як Степан Янківський зі своєю фірмою “М.С. Міт Маркет”, Іван і Василина Палій з Домініон Ситі, Михайло Козак і Михайло Додяк з Торонто, Василь Мігайчук з Понтіак, Олекса Косіковський й Семен Корбан з Виндсору, Форвін Богдан з Ванкуверу, Корнило Продан з Калгарі, д-р Роман Смик з Ковл Ситі, ЗСА, о. Йосиф Пуляк й Іван Вахняк з Вінніпегу. З

українських установ на окрему подяку заслуговують: “Українська Канадська Фундація Тараса Шевченка” під кермою д-ра Ізидора Глинки, а пізніше д-ра С. Радчука, Українська Кредитова Спілка в Торонті, Українська Кредитова Спілка й Українська Народна Каса в Монреалі, Кредитова Кооператива Карпатія та Кредитова Кооператива Північного Вінніпегу, Українська Кооператива Ощадности і Кредиту “Нова Громада” в Саскатуні, Українські Кредитові Спілки в Сент Кетеринс, в Судбурах, Гамілтоні та Виндсорі, “Українське Національне Об’єднання (УНО) в Тандер Бей, Читальня “Просвіти” у Вінніпезі та деякі інші.

З перспективи двадцятп’ятирічної видавничої праці Історичної Секції УВАН над нашим минулим в Канаді сміємо твердити, що без громадської допомоги української спільноти поява цієї дво-томової “Історії українців Канади” булаби неможливою. Це саме стосується до виданих п’яти томів “Студій до історії українців Канади”, як також до 970 сторінкового англомовного однотомника “Ді Юкренієн Кенедієнс: Ей Гісторі” та інших монографічних видань, що появилися під егідою УВАН.

Названі громадяни та інституції створювали своєю постійною допомогою психологічну атмосферу заохоти для автора й його співробітників.

У виконанні світлин до цієї історії багато зусиль приклав Ананій Кузів, який так як всі інші, віддав цій праці свій теж безкорисний труд.

Велика дяка усім!

Конгресовий календарець українців Канади

Конгреси КУК

Перший	Вінніпер	22-24 червня 1943
Другий	Торонто	4-6 червня 1946
Третій	Вінніпер	7-9 лютого 1950
Четвертий	Вінніпер	8-10 липня 1953
П'ятий	Вінніпер	5-7 липня 1956
Шостий	Вінніпер	9-12 липня 1959
Сьомий	Вінніпер	5-7 липня 1962
Восьмий	Вінніпер	9-11 жовтня 1965
Дев'ятий	Вінніпер	11-14 жовтня 1968
Десятий	Вінніпер	8-11 жовтня 1971
Одинадцятий	Вінніпер	11-13 жовтня 1974
Дванадцятий	Вінніпер	7-10 жовтня 1977
Тринадцятий	Вінніпер	10-13 жовтня 1980
Чотирнадцятий	Вінніпер	7-10 жовтня 1983
П'ятнадцятий	Вінніпер	11-13 жовтня 1986
Шістнадцятий	Вінніпер	7-10 жовтня 1989
Сімнадцятий	Вінніпер	8-11 жовтня 1992

Конгреси СКВУ

Перший Конгрес	Нью Йорк	16-19 листопада 1967
Другий Конгрес	Торонто	1-4 листопада 1973
Третій Конгрес	Нью Йорк	23-26 листопада 1978
Четвертий Конгрес	Торонто	27-29 листопада 1983
П'ятий Конгрес	Торонто	23-27 листопада 1989

Епохальна дата історії України й українців Канади

АКТ ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року,

- продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні,
- виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами,
- здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто

ПРОГОЛОШУЄ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ ТА СТВОРЕННЯ САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ — У К Р А Ї Н И .

Територія України є неподільною і недоторканою.
Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України.

Цей Акт набирає чинності з моменту його схвалення.

24 серпня 1991 року

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ.

АКТ OF DECLARATION OF THE INDEPENDANCE OF UKRAINE

In view of the mortal danger surrounding Ukraine in connection with the state coup in the USSR on August 19, 1991,

- continuing the thousand-year tradition of state building in Ukraine,
- based on the right of a nation to self-determination in accordance with the Charter of the United Nations and other international legal documents, and
- realizing the Declaration on State Sovereignty of Ukraine, the Supreme Soviet solemnly

DECLARES THE INDEPENDENCE OF UKRAINE AND THE CREATION OF AN INDEPENDENT UKRAINIAN STATE — UKRAINE.

The territory of Ukraine is indivisible and inviolable.
From this day forward, on the territory of Ukraine only the Constitution and laws of Ukraine are valid.

This act becomes effective at the moment of its approval.

August 24, 1991

SUPREME SOVIET OF UKRAINE

